

DOKUMENTUMOK

1.

FÁY-HALÁSZ GEDEON KÖVETSÉGI TITKÁR JELENTÉSE I. MIHÁLY ROMÁN KIRÁLY LEMONDATÁSÁRÓL ÉS A ROMÁN NÉPKÖZTÁRSASÁG KIKIÁLTÁSÁRÓL

Bukarest, 1948. január 9.

1/pol.-1948.

Szigorúan bizalmas!

Hiv. szám: 234/pol. és 244/pol.-1947.

I. Mihály király december végén, a karácsonyi ünnepek előtt érkezett vissza Romániába kb. egyhavi külföldi tartózkodás után. Bizonyos körök arra számítottak, hogy nem fog többet visszatérni és így az államforma megváltoztatásának problémája automatikusan megoldódik. Ezek a kombinációk azonban a megérkezés tényével megdőlték.

Bár a bukaresti királyi pályaudvaron az érkező uralkodót az egész kormány ünnepélyesen fogadta és látszatra a kormány és a király közötti viszony a legkorrektebb volt, politikai körökben mégis erősen tartotta magát az a hír, hogy a király már nem marad hosszú ideig a trónon. A 244/pol. 1947. számú jelentés a király lemondása előtt egy nappal íródott ugyan és a késői események túlhaladták, mégis helyesnek láttam felterjeszteni, mert híven tükrözi vissza azt a többé-kevésbé mindenki által elfogadott tényt, hogy a román népi demokrácia előbb-utóbb megszabadul a királyság terhelő ballasztjától. De hogy ez mikor és hogyan fog megtörténni, azt egy pár beavatott emberen kívül senki sem sejtette. –

Bodnăraş miniszterelnökségi államtitkár honvédelmi miniszterre való kinevezését¹ általában azzal magyarázták, hogy a feszült világpolitikai helyzet miatt a németek melletti harcban nagy érdemeket szerzett Lascăr Mihály helyébe a román demokrácia egyik legmarkánsabb és legkiválóbb vezetőegyeniségét kívánták hozni a honvédelmi minisztérium és ezzel a hadsereg élére. Később azonban kiderült, hogy a kinevezés nemcsak időrendben előzte meg pár nappal a király lemondását, hanem annak egyik nélkülözhetetlenek tekintett előfeltétele volt. Bodnăraş hadügyminiszter ugyanis a hadsereg vezető pozícióiban lévő és nem feltétlenül megbízhatónak minősített tábornokokat 48 óra alatt kicserélte, így Ionaşcu Costin hadtesttábornok, vezérkari főnököt Pretorianu N. Septimiu hadtesttábornokkal váltotta le. Ezenkívül azonnali hatállyal ún. „együtt-tartást” rendelt el a román hadsereg részére, azaz a katonaság pár napig nem hagyhatta el lakotanyáit. Ily módon teljesen kiküszöbölték annak lehetőségét, hogy a király közvetlen környezetéhez tartozó tisztek esetleg megakadályozzák az államforma zavartalan megváltoztatását. Ezért tartották a király lemondatásának időpontját és annak végrehajtási módját a legnagyobb titokban.

A román kormány és parlament tagjainak legnagyobb része – mit sem sejtve – az ünnepek miatt vidéken tartózkodott. Csak december 29-én késő délután értesítették őket telefonon és távirat útján, hogy azonnal jöjjenek vissza Bukarestbe és a parlamentet rendkívüli ülésre hívták össze másnap december 30-án, kedden délutánra.

Groza Péter miniszterelnök december 29-én a késő esti órákban felhívta telefonon a Sinaiaán tartózkodó uralkodót és kérte, hogy kedd reggel fontos államügyek megbeszélése végett feltétle-

¹ A szovjetek bizalmát élvező Emil Bodnăraş 1947. december 23-án lett Mihail Lascăr tábornok helyett hadügyminiszter.

nül jöjjön Bukarestbe. A király másnap délelőtt édesanyjával együtt a bukaresti királyi palotába érkezett, ahol azonnal fogadta Groza Péter miniszterelnököt egy román kormánydelegáció élén. A miniszterelnök a román nép és a kormány azon óhaját juttatta kifejezésre, hogy a király maga és utódjai részére a román nép jövőjének érdekében mondjon le a trónról. Hangsúlyozta, hogy az előre elkészített lemondási nyilatkozat aláírása esetén a román kormány garantálja a király és közvetlen környezete személyi biztonságát és azt, hogy szűkebb kíséretével együtt bármikor elhagyhatja Románia területét.

A tárgyalás két és fél óra hosszat tartott. Annak megkezdésekor a telefon-összeköttetést a királyi palotákkal és a király környezetéhez tartozó személyek magánlakásaival megszakították. A rend tökéletes biztosítása érdekében pár napos védőőrizetbe vették a király udvartartásához tartozó néhány személyt. A nyilatkozat aláírása az anyakirálynő erélyes ellenzése dacára a déli órákban megtörtént és ezután a volt király és édesanyja gépkocsin azonnal visszautazott Sinaia-ba.

Még aznap délután 4 órakor tették közzé a lemondó nyilatkozatot, a parlament ezt követő rendkívüli ülésén egyhangúlag megszavazott törvény útján pedig megalakultnak nyilvánították a Népi Köztársaságot. A kérdéses törvény szerint az alkotmányozó nemzetgyűlés összehívásáig a törvényhozó hatalmat a képviselőház gyakorolja. Az államfői teendőket ideiglenesen egy öt tagból álló elnökség látja el, melynek tagjai C. I. Parhon egyetemi tanár, a bukaresti Román–Szovjet Művelődési Társaság elnöke, Mihail Sadoveanu író, a román parlament jelenlegi elnöke, aki e tisztjét továbbra is megtartotta, Ștefan Voitec volt miniszter, a román szociáldemokrata párt főtitkára, Stere Gheorghe, a bukaresti tábla elnöke, valamint Ion Niculi, kommunista párti parlamenti képviselő. Az elnökség tagjainak megválasztását követően a kormány lemondott, majd újból Groza miniszterelnök kapott megbízást a kormány megalakítására, mely változatlan személyi összetételben maradt meg.

Az elnökség megválasztásával kapcsolatban különös figyelmet érdemel az, hogy a kormányból eltávolították Voitec nemzetnevelés-ügyi minisztert és hogy Sadoveanu Mihail, akit mindig mint a jövő köztársaság elnökét emlegették, erősen a háttérbe szorult, mert rendszerint jólinformált politikai körökben úgy tudják, hogy Groza Pétert fogják majd az új alkotmány életbelépése után köztársasági elnökké megválasztani, vagy amennyiben az államfői teendőket egy elnöki tanácsra ruháznák át, úgy Groza lenne a tanács feje.

Tekintettel arra a tényre, hogy Groza miniszterelnök a múltban számos esetben személyesen intézkedett az eléje terjesztett egyes magyar ügyekben, az ő ily magas pozícióra való emelése gyakorlati magyar szempontból bizonyos mértékben talán hátrányosnak tekinthető, miután új tisztségében egyes ügyek intézésével többet nem foglalkozhat. Ezzel szemben számítani lehet arra, hogy őszi magyar barátságát a jövőbeni elvi síkon még nyomatékosabban fogja érvényre juttatni.

*Az ügyvivő távollétében:
Fáy-Halász
követségi titkár*

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium TÜK-iratai, 1945–68, Románia, XIX-J-1-j, 17. doboz, 16/b tétel, 322/48 sz., másolat.

GYÖNGYÖSSY ISTVÁN KÖVETSÉGI TANÁCSOS, IDEIGLENES ÜGYVIVŐ
JELENTÉSEI MOLNÁR ERIK KÜLÜGYMINISZTERNEK
A MAGYAR ÉRDEKELTSÉGŰ
PÉNZINTÉZETEK ÉS IPARVÁLLALATOK HELYZETÉRŐL

Bukarest, 1948. január 10., 19.

A

A magyar érdekeltségű pénzüintézetek helyzete Romániában.

Bukarest, 1948. január 10.

4/pol.-1948.

Bizalmas!

Fenti tárgyban tisztelettel jelentem a következőket:

A Magyar Általános Hitelbanknak 1947. november 3-án a t. Külügyminiszter Úrhoz benyújtott és hozzám fenti számú rendelettel továbbított kérelme szerint Iklódi Dezső követségi tanácsos eljárta a Román Nemzeti Bank kormányzójánál annak érdekében, hogy a Jegybank engedélyezzen visszszámítolási hitelt a Hitelbank azon fiókja és érdekeltsége számára is, melytől e kedvezményt a beadvány szerint megvonták.

Vijoli kormányzó megígérte e kérelem felülvizsgálását, közölte azonban azt is, hogy a visszszámítolási hitelek elbírálása és engedélyezése egy általános, magasabb síkon mozgó meggondolás és terv alapján történik.

Tekintettel arra, hogy már hosszabb idő óta ismeretes a román kormánynak a pénzüintézeti hálózat újjászervezésére vonatkozó szándéka, melyet a Jegybank kormányzójának fenti közlése is megerősített, igyekeztem részletes információkat szerezni e tervre vonatkozólag. Jólinformált személyektől származó értesüléseimet tisztelettel jelentem a következőkben:

Amint azt már korábban jelentettem, a román kormány a pénzüintézetek fuzionáltatását és néhány nagybank keretébe való tömörítését tervezi. E terv most már a megvalósítás stádiumába jutott és informátorom szerint illetékes körök már meg is állapították azokat a pénzüintézeteket, amelyeket a kormány továbbra is fenntartani kíván és melyeknek kereteibe olvasztja be a többi bankokat. Ezek a következők volnának:

A fővárosban:

1.) A román-szovjet vegyes érdekeltségű Sovrombanc, melynek 50%-a újabban a román állam tulajdonába ment át. E bank fuzionálna a „Banca de Credit Român”-nal, ez idő szerint a legaktívabb román pénzüintézettel, melynek 15%-a ugyancsak a román állam tulajdonát képezi.

2.) A korábban német, most teljesen szovjet érdekeltségű „Societatea Bancară” és „Banca Comercială Română” fuzionáltatásából létesítendő pénzüintézet.

3.) Az ez ideig oliberális érdekeltségű „Banca Românească”, melyhez a kormány ügyvezető gondnokot (administrator unic) nevezett ki és mely magába olvasztaná a „Banca Urbană” jelentős középbankot és több más kisebb pénzüintézetet.

4.) A „Banca Ardeleană”, mely valószínűleg magába olvasztja a kolozsvári Takarékpénztár és Hitelbankot.

5.) A részben csehszlovák érdekeltségű „Banca de Credit din Praga”, mely magába olvasztana néhány kisebb pénzüzetet.

6.) Több közép- és kisebb bank összeolvasztásából létesítendő egy további pénzüzetet.

Az ókiráltságbeli vidéki bankhálózatra vonatkozólag végleges elgondolások még nincsenek, de azt valószínűleg a fővárosi pénzüzetek fiókaiból fogják kiépíteni.

Erdélyben a Transylvania Bankot kívánják fenntartani az illetékes hatóságok. E pénzüzetet historikumát és jelenlegi részvényelosztását korábbi jelentéseimben már ismertettem.² Az alábbiakban beszámolok majd e pénzüzet folyamatban lévő átalakításáról és érdekeltségvállalásáról.

A Bánátban valószínűleg a „Banca din Timișoara” (Temesvári Bank pénzüzetet fogják fenntartani és fúziókkal kifejleszteni. – E pénzüzetet az Angol-Magyar Bank érdekeltségéhez tartozott, a részvénytöbbséget azonban még az Antonescu-vasgárdista éra alatt erőszakkal magához ragadta egy román csoport, melynek részvénytöbbségét 1944. augusztus 23. után a „Casa Autonoma de Finanțare și Amortizare” (CAFA) elnevezésű állami pénzüzetet vette át.

E kormánytervvel kapcsolatosan szükségesnek tartom ismertetni a romániai magyar pénzüzeti érdekeltségeket és a tervezett átszervezés várható hatását azokra.

A Pesti Magyar Kereskedelmi Bank érdekeltségei:

1.) Erdélyi Bank Rt. (Banca Ardeleană) Bukarest. – E pénzüzetet romanizálási módjáról már több jelentésben számoltam be.³ Ezekhez csupán annyit fűzhetek hozzá, hogy a transz akció alkalmával kötött „gentleman agreement” ellenére a Kommercet a bank irányításából teljesen kikapcsolták és delegált igazgatói (Révai, Pilis) Romániát, sőt talán Magyarországot is elhagyták. A pénzüzetet viszont ez idő szerint a kormány legteljesebb támogatását élvezeti és a piac egyik legjelentősebb pénzüzete.

2.) Pesti Magyar Kereskedelmi Bank nagyváradi fiókja.

3.) Erdélyi Kereskedelmi Bank, Kolozsvár.

4.) Székelyföldi Kereskedelmi Bank, Kolozsvár.

5.) Szatmári Kereskedelmi Bank, Szatmár.

A 2–5.) alatti pénzüzetek ez idő szerint a CASBI-felügyelet alatt állanak, Észak-Erdély visszacsatolása óta bankszerű tevékenységet alig fejtenek ki és csendesen liquidálásban lévőknek tekinthetők.

A Magyar Általános Hitelbank érdekeltségei:

1.) Banca Generală de Credit, Brassó. A Román Nemzeti Banktól visszleszámítolási hitelt élvez. A stabilizációig komoly üzleti tevékenységet fejtett ki, azóta erősen csökkenő tendenciát mutat és működése főleg a Hitelbank érdekeltségét képező cukorgyárak finanszírozására szorítkozik.

2.) Banca Generală de Credit, Temesvár.

3.) A Magyar Általános Hitelbank fiókja, Kolozsvár.

4.) A Magyar Általános Hitelbank fiókja, Nagyvárad.

² Közli Vincze, 2000, 217–220.

³ Lásd Vincze, 2000, 221–224, 279–281.

- 5.) Szatmármegyei Takarékpénztár, néhány kisebb helyen levő fiókkal.
- 6.) Marosvásárhelyi Takarékpénztár, néhány kisebb helyen fekvő fiókkal.

A 2–6.) alatti pénzüintézetek Erdély visszacsatolásától a stabilizációig szűk keretekben dolgoztak, azóta csendes liquidálásban vannak.

A Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesület érdekeltségei:

1.) Kolozsvári Takarékpénztár és Hitelbank Rt., több kisebb helyen lévő fiókkal. A CASBI-kezelés alatt alaptőkét emelt, melynek következtében az anyaintézet eredeti majorizáló érdekeltsége egy jelentéktelen minoritásra csökkent. Annak dacára azonban, hogy az új részvényeket a romániai kommunista párt gazdasági szervei vették át, e pénzüintézet teljesen jelentéktelen szerepet játszik és tisztviselői karát is leépítette a minimumra.

2.) Nagyváradi Agrártakarékpenztár (Észak-Erdély visszacsatolása előtt Nagyváradi Takarékpénztár), fiókkal Nagyszalontán. – A CASBI-kezelés alatt ugyancsak alaptőke-emelést hajtott végre, mely a részvényérdekeltséget 49%-ra csökkentette. Az új részvényeket egy politikailag kevésbé exponált csoport vette át. Üzleti tevékenysége teljesen jelentéktelen.

3.) Szatmármegyei Gazdasági Takarékpénztár, főintézet Szatmár, fióktelep Nagykároly. A CASBI által elhatározott tőkeemelést – ezen egyetlen esetben –, a követségnek sikerült megakadályoznia. Az intézet az utóbbi napokban került ki a CASBI-felügyelet alól. Üzleti tevékenysége teljesen jelentéktelen.

Magyar Leszámítoló és Pénzváltó Bank érdekeltségei:

1.) Banca de Scont Spa. Temesvár, fiókkal Bukarestben. – A felszabadulás óta üzleti tevékenységet alig fejt ki, csendes liquidálásban van.

2.) Erdélyi Leszámítoló és Pénzváltó Bank, Kolozsvár – fiókokkal Szatmáron, Nagyváradon és Marosvásárhelyen. Észak-Erdély visszacsatolása óta a nagyváradi fiók kivételével üzleti tevékenységet nem fejtenek ki. Tisztviselőiket csak a legnagyobb nehézségek árán tudják fizetni.

Angol-Magyar Bank érdekeltségei:

1.) Mezőgazdasági Bank és Takarékpénztár, Kolozsvár, fiókkal Aradon, Szatmáron és Zilahon.

2.) Biharmegyei Takarékpénztár, Nagyvárad, fiókteleppel Nagykárolyban.

Mindkét pénzüintézetnek nemzeti banki visszleszámítolási hitele és kezességilevél-kiállítási joga van. Élénk üzleti tevékenységet fejtenek ki.

3.) Marosvásárhelyi Leszámítoló Bank, Marosvásárhely, fiókteleppel Szászrégenben. Vidéki viszonylatban élénk tevékenységet fejt ki, visszleszámítolásait a Mezőbank útján helyezi el.

E pénzüintézetek aránylag előnyös helyzete és jelentékeny szerepe főleg azzal magyarázható, hogy az Angol-Magyar Bank érdekeltségei közül egy sem volt CASBI-felügyelet alatt, miután az anyaintézet részvényei megbízható román személyek nevében szerepeltek.

A fentiekből kitűnőleg a magyar érdekeltségű pénzüintézetek közül csupán az Erdélyi Bank, a Banca Generală de Credit, Brassó, a Mezőgazdasági Bank és Takarékpénztár és a Biharmegyei Takarékpénztár, Nagyvárad, élveznek visszleszámítolási hitelt a Román Nemzeti Banktól, ezen kedvezmény nélkül pedig minden pénzüintézet liquidálásra kényszerül.

Ettől eltekintve is azonban a fenti információk szerint a bankfúziós kormányprogram alapján csupán az Erdélyi Bankot kívánják fenntartani, melynek magyar érdekeltsége több mint illuzóri-

kus. – Magyar vonatkozásban rendkívül érdekes azonban a következő, már teljesen letárgyalt és a megvalósítás stádiumában lévő tranzakció:

Az Angol-Magyar Bank romániai megbízottai 1947. év szeptemberében kollaborációs megállapodást kötöttek a romániai szoc. dem. párt kolozsvári tagozatával és átengedték a párt gazdasági szervének romániai pénzügyi érdekeltségük 25%-át. Ezzel szemben a párt a Mezőgazdasági Bank és Takarékpénztár, valamint a Biharmegyei Takarékpénztár részére nemzeti banki visszszámítolási hitelt és kezességilevel-kiállítási jogot eszközölt ki.

Mintegy négy héttel ezelőtt a szoc. dem. párt közölte a pénzügyi vezetőkkel, hogy feltétlenül szükségesnek látszik egy kollaborációs megállapodás létesítése a Romániai Kommunista Párttal is, mivel csak így módon biztosítható a pénzügyi intézetek további működése. Az ezt követő tárgyalások, melyeket a párt részéről dr. Negrea Aurel pénzügyi pártfelelős folytatott – a következő megállapodást eredményezték:

A Mezőgazdasági Bank és Takarékpénztár továbbra is megmarad ugyan mint keret, de átviszi teljes üzleti volumenjét a Transylvania Bankba, mely pénzügyi intézet viszont átveszi teljes személyzetét és bérbe veszi a tulajdonát képező banképületet is. Átadják továbbá a Marosvásárhelyi Leszármított Bank tulajdonát képező „Medgyesfalvi Góztéglagyár” és „Marosvásárhelyi Üvegyár” részvényeinek 50%-át. Ezzel szemben a Mezőbank megkapja a Transylvania részvényeinek 25%-át és effektív szerepet biztosítanak részére utóbbi pénzügyi intézet vezetésében, amennyiben 9 igazgatói tagsági helyből 3-at részére biztosítanak, beveszik a Mezőbank megbízottját a végrehajtó bizottságba és a vezérigazgató-helyettesi, valamint több vezető tisztviselői állást két éves szerződéssel biztosítják részére.

Ezzel, – legalább egyelőre – az Angol-Magyar Bank érdekeltségeinek helyzete Romániában biztosítva van és pedig az eddig kötött hasonló tranzakciókhoz képest eléggé előnyös feltételek mellett.

A fentiekből megállapítható, hogy a romániai magyar pénzügyi érdekeltségek helyzete általában rendkívül kritikus és sürgős, nyomatékos beavatkozás nélkül ezen, most már állami érdekeltségek értéke rövid időn belül teljesen megsemmisül. Megállapítható azonban az is, hogy ezen nagyfontosságú gazdasági érdekek megóvása ez ideig egységes terv és irányítás nélkül történt, annak dacára, hogy – mint a fenti példája mutatja – kellő rugalmassággal és körültekintéssel a körülményeknek megfelelő megoldási módok kínálkoztak, sőt talán még mindig kínálkoznak.

*Gyöngyössy s. k.
követtségi tanácsos*

B

A magyar érdekeltségű iparvállalatok helyzete Romániában.

Bukarest, 1948. január 19.

1. melléklet.

Folyó hó 10-én kelt 4/pol.-1948. számú jelentésemben részletesen beszámoltam a romániai magyar érdekeltségű pénzügyi intézetek helyzetéről. Szükségesnek tartom az alábbiakban a Romániában lévő magyar érdekeltségű iparvállalatok helyzetét is ismertetni:

Az iparvállalatok helyzete Romániában általában rendkívül súlyosnak minősíthető. Ennek főbb okai a következők:

1.) A gépi berendezéseknek a forszírozott háborús termelés következtében előállott nagyarányú elhasználódása. A román külkereskedelmi politika elsődleges feladatának tekinti ugyan a hiányosság pótlását, egyelőre azonban még a legfontosabb termelési ágban, a földolaj-termelésben [*sic!*] mutatkozó aggasztó mérvű csökkenést sem volt képes a szükséges technikai berendezések behozatalával megállítani és még hosszú időn keresztül minden technikai behozatali lehetőséget a földolaj- és széntermelés növelésére kénytelen fordítani.

2.) Nyersanyaghiány. – A külföldi nyers- vagy segédanyagokkal dolgozó vállalatok a román külkereskedelemnek a stabilizáció után beállott fokozódó pangása következtében általában a legnagyobb nehézségekkel küzdenek. Kivételt csupán a nagy nehézipari vállalatok képeznek, melyek az illetékes kormányhatóságok intézkedései folytán megkapják a külföldről, főleg a Szovjetunióból érkező nyersanyagok nagy részét.

3.) Forgótőkehiány. – A stabilizáció előtt átvett árukészletek ellenértékét a Szövetkezeti Központ zárolt számlára fizette be, amelyről kiutalások csak igen lassú ütemben és nehézkesen folynak. Új hiteleket csak kivételesen és kizárólag munkásfizetésekre és nyersanyagbeszerzésre folyósítanak. A hatóságok részére zárolt készáru ellenértékét hosszú idő múltán fizetik, az aránylag kis mennyiségű szabadáru elhelyezése a magánkereskedelem fokozatos kikapcsolása következtében rendkívül lassú.

4.) Az engedélyezett árkalkuláció sok esetben nem fedezi a tényleges előállítási költségeket, miután több termelési kiadást (pl. hitelkamatok, természetbeni élelmezési hozzájárulások hivatalos és tényleges ár közötti különbözete) nem szabad felszámítani és kikerülhetetlen némely nyersanyagoknak a termelés fenntartása érdekében a fekete piacon való beszerzése.

5.) Rendkívül súlyos adóterhek. Az új, szociális adóztatási rendszer rendkívül megnövelte az iparvállalatok adóterheit, a legújabb adókihágási törvény pedig 10 évre visszamenőleg kötelez mindenkit az eltított adók bejelentésére és kifizetésére, szabadságvesztés büntetése terhe mellett. Tekintettel az eddigi romániai úgyszólván rendszeresített adóeltitkolásokra, ezen rendelkezés számos iparvállalatnál megoldhatatlan pénzügyi helyzetet teremt.

6.) Az „Oficial Industrial”-ok (Ipari Hivatalok) működése. Ezek az irányított tervegző tevékenység szempontjából szükséges és elméletileg helyesen konstruált hivatalok, melyeknek hatáskörébe tartozik a nyersanyagbeszerzéstől a készáru exportjáig minden termelési, áruelosztási és értékesítési fázis, hosszú hónapok óta még mindig csak a szervezés állapotában vannak és feladatukat egyelőre csak igen vontatottan képesek teljesíteni.

A fenti körülmények ez idő szerint az ipari termelés általánosnak tekinthető lényeges visszaesését eredményezik. Sok kisebb vállalat beszüntette üzemét, másokat, közöttük a munkások százait foglalkoztató vállalatokat a tulajdonosaik elhagyták és a következményektől való félelmükben külföldre szöktek. Számos esetben a politikai pártok részére való érdekeltégátengedéssel igyekeztek a tulajdonosok vállalataikat életképesé tenni, ily módon remélve hitel- és nyersanyagszerzési lehetőségeket. Újabbban azonban a kétségtelenül domináló kommunista párti gazdasági szervek még ellenérték fizetése nélküli tranzakciók elől is elzárkóznak.

A magyar iparvállalatokat természetesen egyformán sújtják mindezek a nehézségek, melyeket még lényegesen növelnek a CASBI-kezelés által okozott károk. Ezen kezelés első szakaszában kevés kivétellel a meglevő értékek elpazarlásában merült ki: először a készpénzkészleteket használták fel, azután a készárukat, nyersanyagokat értékesítették. Ezen források kimerülése után számos vállalatnál a gondnokok hiteleket vettek igénybe, sőt műszaki berendezéseket adtak el. A legtöbb esetben szakértelem és gyakorlat nélküli CASBI-vezetők az üzemeket elhanyagolták, a termelési rendet felborították, az adókat nem fizették és így a vezetésük alatt álló

vállalatokat oly katasztrofális helyzetbe hozták, hogy a tulajdonosok már nem is merik a CASBI alóli feloldást kérni és ezáltal a felelősséget magukra vállalni.

Ebben a helyzetben kizárólag egységes, államilag elhatározott és irányított elgondolás és akció szerint lehetne még megmenteni a magyar érdekeltségű iparvállalatokat, vagy legalább azokat, melyek különleges szempontokból különösen fontosnak minősíthetők. – Ily szempont elsősorban is az, hogy a magyar bankok egy részének államosítása folytán ezen pénzüzetek romániai iparvállalati érdekeltsége is a magyar állam tulajdonába ment át és így azok további sorsa az államra nézve nem lehet közömbös. Egy másik szempont azon vállalatok jövőndő helyzetébe való beavatkozás, melyek nagy jelentőségű vagy közszükségletet képező termelvényeikre való tekintettel közérdekűeknek minősíthetők.

A megoldási mód eldöntésére természetesen a magyar kormány politikai és szakértő szervei hivatottak, miután csak azok ismerhetik a szem előtt tartandó legfőbb irányelveket és megfontolásokat. Ennek dacára bátor vagyok az alábbiakban felsorolni azokat a lehetőségeket, melyek a fenti iparvállalatok helyzetének végleges megoldására véleményem szerint számba jöhetnek:

1.) Az iparvállalatok felajánlása a Szovjetunió részére, az ellenértéknek a fegyverszüneti szerződésben előírt kötelezettségeink csökkentésére való beszámításával, a „Petroșani”-tranzakció mintájára. Meggyőződésem, hogy még a magántulajdont képező azon iparvállalatok tulajdonosai is örömmel fogadnának ily kellőképpen előkészített megoldást, melyek a múltban még az adatszolgáltatástól is elzárkóztak ezen lehetőségtől való félelmükben.

2.) Magyar–szovjet–román vegyesérdekeltségű társaságok létesítése a dr. Iklódi Dezső követségi tanácsos által a Külügyminisztériumnak 1946. május 15-én 1102/pol.-1946. sz. a. előterjesztett terv⁴ szerint.

3.) Érdekeltségek átengedése olyan román gazdasági csoportok részére, amelyek hitel és nyersanyag szerzése útján a vállalatok további fennállását és a magyar érdekeltségnek a vállalat szakszerű vezetésébe való kellő befolyását biztosítják.

A 3.) megoldási mód a legkésőbb február hó folyamán megalakítandó magyar–román vegyesbizottság hatáskörébe volna utalandó, mely bizottság e feladat rendkívül nagy fontosságára való tekintettel magyar részről kellő súllyal bíró személyiségekből állítandó össze. – Ugyancsak ezen bizottság feladata kell legyen a többi, nem állami érdekeltségű vagy közérdekű iparvállalat jövőndő helyzetének általános elvek alapján való szabályozása is.

A mellékletben csoportok szerint felsorolom a fontosabb magyar érdekeltségű romániai iparvállalatokat és ismertetem azok jelenlegi helyzetét. Miután azonban a magyar érdekképviseleti szervek részéről még ez ideig sem bírtuk beszerezni a romániai magyar iparvállalati érdekeltségek teljes jegyzékét, kénytelen vagyok az itt beszerzett adatokra és információkra támaszkodni, miért is a felsorolás és helyzetjelentés hiányos lehet.

Bátor vagyok felhívni Miniszter Úr és az illetékes szakhivatalok figyelmét a melléklet „Erdő és faipari vállalatok” c. csoportjára. A román adatok szerint itt rendkívül nagyértékű vagontárgyakról van szó. Ennek ellenére a tulajdonosok egyetlenegy esetben sem vették igénybe a követség (misszió) segítségét a CASBI alóli feloldás érdekében és tudomásom szerint ezen vállalatok feloldását magánvonalon sem kísérelték meg. Mindezekből azt következtetem, hogy legnagyobb részt a háború alatt létesült oly konjunkturális vállalatok javairól van szó, amelyek

⁴ Vincze, 2000, 158–163.

tulajdonosai vagy nyugatra menekültek, vagy félve a kollaboracionalizmus [sic!] vádjától, vagy pedig más hasonló meggondolásból nem mernek jelentkezni. Miután feltevésem beigazolódása esetén állami tulajdonba szálló, az elmúlt évek gazdátlansága folytán előállott értékcsökkenések dacára is még igen nagy értékekről van szó, szükségesnek tartanám e kérdés alapos megvizsgálását és a szükséges intézkedések megtételét.

Végül mint ehhez a tárgykörhöz tartozót, tisztelettel jelentem a romániai iparvállalatok általános közeli államosítására vonatkozó következő információimat:

Az Ipari Hivatalok központi vezetőségétől és az „UGIR”-tól (romániai GYOSZ) származó hírek szerint a román kormány bolgár mintára az összes iparvállalatok államosítását határozta el. Ennek megtörténte előtt azonban még be ohardtja fejezni öt további Ipari Hivatal felállításával ezen állami szerv teljes kiépítését, melynek aztán az ország teljes ipari vezetése képezne feladatát. A munkálatok elvégzése szakkörök szerint mintegy három hónapot igényel, az államosítás szerintük tehát folyó év május havában várható.

A romániai magyar állami ipari érdekeltségek helyzetének elbírásánál és az azokra vonatkozó eljárási mód megállapításánál a fenti hitelt érdemlő forrásból származó információ is feltétlenül figyelembe veendő.

*Gyöngyössi s. k.
követségi tanácsos, id. ügyvivő.*

Melléklet:

Romániában lévő jelentős magyar ipari érdekeltségek kimutatása a Bukarestben beszerezhető hiányos adatok alapján.

I. Államosított pénzintézetek érdekeltségei

1.) Pesti Magyar Kereskedelmi Bank

a) „Carmen” Cipőgyár Rt., Nagyvárad. – A CASBI-tól beszerzett kimutatás szerint a vállalat teljes egészében magyar érdekeltség. Ez idő szerint is CASBI-felügyelet alatt áll. Az üzemben lévő vállalat vezetését a Kommerc megbízásából az Erdélyi Bank végzi. A Szovjetunió bejelentett egy hadizsákmányként szerzett jelentéktelen részvénytulajdonost, további igényeket azonban nem támasztott.

b) „Phönix” Vegyipari és Kohóművek, Nagybánya, kereskedelmi teleppel Bukarestben. – CASBI-kimutatás szerint a vállalatnak mintegy 50%-a magyar érdekeltség.⁵ A részvénytulajdonost a budapesti „Hungaria Művek” és a korábbi részvénytulajdonos Weiser család között per van folyamatban.⁶ A Kommerc és Hungaria megbízásából megállapodás létesült egy, az Erdélyi Bank

⁵ A zsidó származású Weiser család többségi tulajdonában lévő nagybányai Phönix Kénsav és Vegyitermékek Gyár Rt.-t (és az Ólom és Cinkbánya Rt.-t) az 1941. március 25-i, 16.274/1941/XII. sz. kormányrendelettel „állami kezelés” alá vették, ettől kezdve üzletvitelét az Állami Vegyiművek végezte. A Hungaria Műtrágya, Kénsav és Vegyi Ipar Rt. 1941. december 29-i rendkívüli közgyűlésén elhatározták, hogy a társaságba beolvad a Phönix Rt. (A fúzió után létrejött cégben a kincstárnak is volt érdekeltsége.) Magyar Országos Levéltár Gazdasági Levéltára, Z 558, 1. csomó, 1. tétel.

⁶ Mivel a nagybányai vállalatokat CASBI-felügyelet alá vették, a pert felfüggesztették, és csak 1947-ben folytatták, ám mire eredmény születhetett volna, bekövetkezett az államosítás.

érdekkörébe tartozó gazdasági csoporttal 51%-os részvényérdekeltség átengedése mellett a CASBI alóli feloldására és a vállalat közös vezetésére vonatkozólag, mely megállapodást azonban a román csoport nem tartotta be. Ily módon a vállalat ez idő szerint is CASBI-felügyelet alatt áll, és azt az általa kinevezett igazgatóság vezeti, mely úgy a Hungariát, mint a Weiser családot teljesen kizárta a vállalat vezetéséből. – Románia ezen legjelentősebb nehézipari és ólom, ón, cink és piritbányászati vállalata kellő szakértő vezetés hiánya miatt ez idő szerint önmagát emészti fel.

c) Ólom és Cinkbányászati Rt., Nagybánya. – a b) alatti cég leányvállalata, 7 800 000 pengő alaptőkével, mely CASBI-kimutatás szerint teljes egészében magyar érdekeltség. Helyzete azonos a „Phönix”-ével.

d) „Molibden” S.A.R. bányaiipari vállalat Bukarest székhellyel. – Állítólag Kommerc érdekeltség CASBI-felügyelet alatt, és kimutatása szerint 99%-ban magyar tulajdonban. Jelentős bányaiipari vállalat.

e) Orsovai és Telegdi Nyersolajfinomítók. CASBI-kimutatásban nem szerepelnek és közelebbi adatok nem állnak rendelkezésre.

2.) Magyar Általános Hitelbank

a) „Indumin” Cukoripari Rt., Bukarest, keretébe tartoznak a botfalusi és marosvásárhelyi cukorgyárak. CASBI-kimutatás szerint teljes egészében magyar érdekeltség, CASBI-felügyelet alól feloldva. Az egyetlen magyar vállalat, mely az ármegállapítási nehézségektől eltekintve normális üzemmellel dolgozik. Ez évi cukortermelése mintegy 30 000 tonna (Románia 8 cukorgyárának ez évi összes termelése 73 000 tonna), a kampány lebonyolítására egymilliárd lej hitelt kapott nagyrészt a Credit Industrial állami szerven, csekély hányadban pedig a Magyar Általános Hitelbank brassói leányintézetén keresztül. Termelési önköltsége cca. 45 lej/kg, hivatalosan megállapított ár 36 lej. A vállalatot a régi vezetőség irányítja.

b) „Pannonia” Len és Kenderfeldolgozó Gyár, Börvely, a budapesti Pannonia Kender és Lenipari Rt. leányvállalata. CASBI-kimutatás szerint teljes egészében magyar érdekeltség, CASBI-kezelés alatt. A régi vezetőséggel együttműködő CASBI-gondnok kellő hitelkeretet biztosított Románia ezen legnagyobb len- és kenderfeldolgozó vállalatának, mely ilyenformán az általános nehézségektől sújtva teljes üzemmellel dolgozik.

c) „Dermata” Bőrárugyár, Kolozsvár. – CASBI-kimutatás szerint mintegy 33%-a magyar érdekeltség. A Hitelbank érdekeltségét az eredeti részvénytulajdonosok visszaperelték és egy romániai kom.[*munista*] párti csoport bekapcsolásával átvették az üzem vezetését. Állítólag most újabb tárgyalások vannak folyamatban a magyar részvénytulajdonosokkal a vállalat tulajdonjogi helyzetére vonatkozólag. Románia legjelentősebb bőripari vállalata, mely nagyrészt jótételteli szállításokra dolgozik, részben pedig típusárut készít a hivatalos árelosztási szervek részére. CASBI-felügyelet alól feloldva.

d) „Első Bánáti Cipőgyár Rt., Temesvár”. – CASBI-kimutatás szerint 98%-ban magyar érdekeltség. A legjelentősebb cipőgyári üzemek közé tartozik, főleg típusárut állít elő. Tudomás szerint CASBI-felügyelet alatt van.

e) „Acélárugyár Rt.”, Kolozsvár. A Magyar Acélárugyár Rt., Budapest fiók vállalata. CASBI-kimutatás szerint teljes egészében magyar érdekeltség. Helyzetét több folyamatban lévő tulajdonjogi per és az üzemi bizottságnak a vállalat megszerzésére irányuló akciója komplikálják, miéртis a tulajdonos nem szorgalmazza az egyébként komoly jelentőségű vállalat CASBI alóli feloldását.

f) „Debreceni Kefeárugyár Rt.” fióktelepe, Nagyvárad. – CASBI-kimutatás szerint teljes egészében magyar érdekeltség, CASBI-felügyelet alatt.

3.) *Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesület*

a) „Dreher-Haggenmacher” Sörgyári Rt., Nagyvárad. – CASBI-kimutatás szerint 90%-ban, tényleg teljes egészében magyar érdekeltség, melyből 50% fenti pénztintézete, 50% pedig a budapesti Dreher-Haggenmacher Sörgyári Rt.-é. A Szovjetunió circa 29%, hadizsákmány címén szerzett részvénytulajdont jelentett be, mely részvénytulajdonra vonatkozóan azonban megsemmisítési eljárás van folyamatban.⁷ Ezen CASBI-kezelés alatt álló nagy jelentőségű vállalat súlyos pénzügyi és anyagbeszerzési nehézségekkel küzd.

b) „Arovit” Konzervgyár Rt., Érmihályfalva. – CASBI-kimutatás szerint teljes egészében magyar érdekeltség, mely a Debreceni Első Takarékpénztáron keresztül tartozik fenti pénztintézethez. – A CASBI-kezelés alatt bérbeadták egy román csoportnak, mely azonban ezen kitűnően felszerelt vállalat üzemét még nem indította meg.

4.) *Angol-Magyar Bank Rt.*

a) „Medgyesfalvi Gőztéglagyár Rt.” és

b) „Marosvásárhelyi Üveggyár Rt.”

Mindkét vállalat a fenti pénztintézet érdekkörébe tartozó „Marosvásárhelyi Leszámítoló Bank Rt.” tulajdonát képezi. Egy legújabb tranzakció alapján a két vállalat 50%-át átengedték a Transylvania Banknak. (Vesd össze 4/pol. 1948. számú jelentést.) Nem voltak CASBI-felügyelet alatt.

II. *Magyar vállalatok érdekeltségei*

Ganz Villamossági és Gépgyár Rt.

a) Bukaresti Kereskedelmi Kirendeltség. – CASBI alatt álló jelentéktelen értéket képviselő iroda.

b) „Ganz Bányavállalati Rt.”, Magyarláros. – CASBI-kimutatás szerint teljes egészében magyar érdekeltség, ez idő szerint is CASBI-kezelés alatt, értékes bányai felszereléssel és bányajogosítványokkal.

Weiss Manfred Művek

Metaloglobus Rt. Vas és Fémárugyár, Bukarest. CASBI-kimutatás szerint 25%-ban magyar érdekeltség. CASBI-kezelés alatt a régi vezetőséggel egyetértőleg redukált üzemművel dolgozik.

Magyar Ruggyantaárugyár Rt.

a) Gumigyár, Brassó. – CASBI-kimutatás szerint 45%-ban, tényleg azonban teljes egészében magyar érdekeltség, CASBI alól feloldva. A Szovjetunióra szállt át mintegy 30% volt német

⁷ Az esetről bővebben lásd: Fülöp–Vincze, 1998, 321–323.

érdekeltség. Az orosz és magyar csoportok teljes egyetértésben működnek együtt, de a rendkívüli árkalkulációs és pénzügyi nehézségeket leküzdeni nem tudják és így ezen Romániában második helyet elfoglaló gumiipari vállalat önmagát emészti fel.

b) „Palma” Cauciuc Gumigyári Rt., Bukarest – CASBI-kimutatás szerint 45%-ban magyar érdekelttség, CASBI alól feloldva. Helyzete azonos a fentiével.

Salgótarjáni Kőszénbánya és Tokodi Üveggyár

Feketeerdői Üveggyár Rt., Feketeerdő. – CASBI-kimutatás szerint teljes egészében magyar érdekelttség. CASBI-felügyelet alatt. A gondnok a vállalatot a nagyváradi szakszervezeti tanácsnak adta bérbe, mely azonban az üzemet fenntartani nem tudta. Ez idő szerint a Derna-Tatarosi Aszfaltbánya Rt. kezeli a vállalatot.

Magyar Vasúti Forgalmi Rt.

a) „Auxiliara”, Bukarest. – CASBI-kimutatás szerint 45%-ban magyar érdekelttség. CASBI-felügyelet alatt. Kelet-Európa legnagyobb vagonkölcsonzó vállalata, mintegy 1700 drb. tartálykocsi-parkkal, mely ez idő szerint is üzemben van. A volt osztrák érdekeltséget – melynek végleges helyzete még tisztázatlan –, a Szovjetunió vette át. A vállalat régi vezetőségét eltávolították és azt a CASBI-gondnok irányítja a vállalat érdekeit mélyen sértő módon.

b) Városi Vasút Rt., Nagyvárad. – CASBI-kimutatás szerint mintegy 45%-ban magyar érdekelttség. CASBI-kezelés alatt. A régi vezetőségnek az ügyvitelre befolyása nincsen, az üzemet a közérdekre való tekintettel nagy veszteséggel folytatják.

c) „V.A.V. Autóbuszforgalmi Vállalat”, Kolozsvár. – CASBI-kimutatás szerint teljes egészében magyar érdekelttség, CASBI-felügyelet alatt. A CASBI-gondnok a mobilizálható vagyont értékesítette, a kolozsvári nagy autógarázst és javítóműhelyt pedig a Román Államvasutaknak adta bérbe teljesen jelentéktelen összegért.

Magyar–Olasz Olajipar Rt.

a) Petróleumfinomító Rt., Dés. Észak-Erdély legnagyobb nyersolajfinomítója, CASBI-kimutatás szerint mintegy 18%-ban, ténylegesen 50%-ban magyar érdekelttség. A korábbi tulajdonos pert indított a vállalat visszabocsátása iránt, a CASBI-gondnok pedig, a tulajdonos sógora, a perben nem védekezett. Ilyformán a törvényszék jogerősen visszaítélte a vállalatot a régi tulajdonosnak, aki azt birtokba is vette. Az új CASBI-törvény lehetőséget nyújt a per újrafelvételére.

b) Petróleumfinomító Rt., Marosvásárhely. CASBI-kimutatás szerint 18%-ban, ténylegesen 50%-ban magyar érdekelttség. CASBI-kezelés alatt. A telep súlyos háborús károkat szenvedett, a vállalat nincsen üzemben.

III. Különböző magánszemélyek érdekeltégei

1.) Üveggyár, Borgószéplak. – CASBI-kimutatás szerint magyar tulajdon.

2.) Vegyi és Élelmiszeripari Rt., Nagyvárad. – Teljes egészében magyar érdekelttség, a Moskovics család tulajdona. CASBI-kezelés alatt, a gondnok a vállalatot 10 évre bérbe adta.

3.) „Bârzava” Gipszgyár, Egeres. CASBI-kimutatás szerint 20%-ban magyar érdekeltség, CASBI-kezelés alatt, a Koch család tulajdona. A vállalat üzemben van.

4.) Dávid János Gyógyszerárugyár, Marosvásárhely. – CASBI-kimutatás szerint mintegy 50%-ban magyar érdekeltség, CASBI-kezelés alatt, jelentős gyógyszeripari vállalat.

5.) Koling Testvérek Malom és Olajütő, Érmihályfalva. – CASBI-kimutatás szerint 50%-ban magyar érdekeltség.

6.) Ady Harisnyaárugyár, Kolozsvár. – CASBI-kimutatás szerint 50%-ban magyar érdekeltség.

7.) „Industria Lănei”, Temesvár. – CASBI-kimutatás szerint 90%-ban magyar érdekeltség. CASBI alól feloldva, a Hatvany család tulajdona. Elsőrendű fontosságú vállalat, teljesen a román kom. párt befolyása és vezetése alatt.

8.) „Industria Textilă”, Lugos. – CASBI-kimutatás szerint mintegy 40%-ban magyar érdekeltség, CASBI alól feloldva, az Oberschall család tulajdona. Elsőrendű fontosságú vállalat, mely a legnagyobb nehézségekkel küzd annak dacára, hogy a svájci részvénytulajdonosok pakettjükből 50%-os érdekeltséget úgyszólván ingyen engedtek át a „Sincomin” kom. párti gazdasági szervnek.

9.) „Aurum” Bányaiipari Vállalat, Nagybánya. – CASBI-kimutatás szerint 20%-ban magyar érdekeltség, melynek tulajdonosa ez ideig nem tett lépéseket a CASBI alóli feloldás érdekében. Különleges helyzetére való tekintettel 194/pol.-1947. sz. jelentésemben⁸ külön beszámoltam e vállalatról.

10.) Elektromos Művek, Kolozsvár. – CASBI-kimutatás szerint 20%-ban magyar érdekeltség, Kolozsvár város erőműtelepe.

11.) Erdélyi Üveggyár Rt., Dicsőszentmárton. CASBI-kimutatás szerint mintegy 20%-ban magyar érdekeltség. Legjelentősebb üvegipari vállalatok egyike.

12.) Nagymalom, Temesvár.

13.) Múmalom, Apatin.⁹

14.) Múmalom, Sucutard.¹⁰

15.) László és Hunyadi Egyesült Malmok, Nagyvárad.

CASBI-kimutatás szerint [*fentiek*] teljes egészében magyar érdekeltségű jelentős malomvállalatok.

IV. Erdő- és faipari vállalatok

A CASBI által kimutatott és minden tételnél feltüntetett magyar tőkeérdekeltség 1940. évi értékű lejben van feltüntetve. A vállalati érték azonban a CASBI-felügyelet alá való vétel időpontjában legtöbb esetben lényegesen meghaladta a tőkeérdekeltség feltüntetett összegét.

⁸ A jelentést nem közöljük.

⁹ Elírás, ugyanis Apatin a Bácskában (Vajdaságban) található.

¹⁰ Vasasszentgotthárd.

1.) Andruch Árpád Fűrészárugyár, Romuli (Naszód m.):	1 890 000 lej
2.) Makos és Marotti Fűrészárugyár, Máramarossziget	7 606 170 lej
3.) Dombegyházi Ödön Furnir és Bútorgyár, Kolozsvár	1 350 000 lej
4.) Erdőbirtokosok Erdőkitermelési Üzem, Crucişor (Naszód megye) ¹¹	46 000 000 lej
5.) Erdőbirtokosok, Erdőkitermelési Üzem, Szatmár	52 800 000 lej
6.) Furnir Erdőkitermelési Üzem, Crucişor	51 801 000 lej
7.) Favágó Kft. Erdőkitermelési üzem, Beszterce	45 200 000 lej
8.) Fischer Henrik Erdőkitermelési Üzem, Borsa	8 000 000 lej
9.) Földváry György Erdőkitermelési Üzem, Certeze ¹² (Szatmár megye)	11 056 000 lej
10.) Fischer Lajos Fűrészárugyár, Alsóvisó	20 400 000 lej
11.) Fischer Lajos Erdőipari Üzem, Aranyosbeszterce (Naszód megye)	54 800 000 lej
12.) Katona Lajos Fűrészárugyár, Zágon	4 500 000 lej
13.) Lippai Imre Erdőkitermelési Üzem, Erdőszentgyörgy (Naszód megye) ¹³	17 600 000 lej
14.) Lueger Kamillo Erdőkitermelési Üzem, Radnales (Naszód megye)	43 000 000 lej
15.) Laris Erdőkitermelési Üzem, Ilva (Naszód megye)	12 000 000 lej
16.) Simonfi Lajos Erdőkitermelési Üzem, Oroszborgó (Naszód megye)	4 280 000 lej
17.) Szederjessy és Társa Erdőkitermelési Üzem, Felsőbánya	262 458 000 lej
18.) Titz Reinhardt Fűrészárugyár, Borsa	13 000 000 lej
19.) Teleki József Erdőkitermelési Üzem, Sepsiszentgyörgy	40 000 000 lej
20.) Veréb Erdőkitermelési Üzem, Rebra (Naszód m.)	8 000 000 lej
21.) Gyimesvölgyi Fűrészárugyár, Gyimesközéplak	2 400 000 lej
22.) Vesta Erdőkitermelési Üzem, Certeze (Szatmár m.)	15 000 000 lej

Külön említtem a

23.) Resina Erdőipari Vállalatot, Habsburg Antal volt főherceg tulajdonát Petrozsény székhellyel, melyről 10.354/1946 sz. jelentésemben¹⁴ a különleges helyzetre való tekintettel már beszámoltam.

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium adminisztratív iratai, Románia, XIX-J-1-k, 36. doboz, 23/g tétel, 373/pol-1948., gépiratok. (Közli Vincze Gábor: Magyar vagyon román kézen. Dokumentumok a romániai magyar iparvállalatok, pénzintézetek 2. világháború utáni helyzetéről és a magyar–román vagyoni jogi vitáról. Pro-Print Kiadó, Csíkszereda, 2000., 303–320.) Takácsy Miklós külügyminisztériumi segédtitkár a fenti két jelentéshez csatolt január 29-i belső feljegyzésében a Gazdasági Főtanács főtítkárnak, Vas Zoltánnak azt javasolja, hogy „gyors és egységes kormányzati beavatkozásra volna szükség a romániai magyar érdekeltségek ügyében. Felhívom Miniszter Úr szíves figyelmét arra, hogy adott helyzetben legjobb megoldásnak mutatkoznék a romániai magyar érdekeltségek felajánlása a Szovjetunióknak a jótételti tartozások törlesztésére. Felkérem Miniszter Urat, szíveskedjék mielőbb a szükségesnek mutató intézkedéseket megtenni és engem a továbbiakra nézve megfelelően tájékoztatni.”

¹¹ Crucişor magyar neve Borválaszút, azonban nem Naszód megyében, hanem Szatmár megyében található, a volt Szinérváraljai járásban.

¹² Avasújfalu.

¹³ Erdőszentgyörgy Maros-Torda megyében volt. Valószínűleg Oláhszentgyörgyről van szó.

¹⁴ A jelentést nem találtuk.

3.

GYÖNGYÖSSY ISTVÁN KÖVETSÉGI TANÁCSOS, IDEIGLENES ÜGYVIVŐ JELENTÉSE MOLNÁR ERIK KÜLÜGYMINISZTERNEK: ROMÁNIA ÚJABB RADIKÁLIS REFORMOK ELŐTT

Bukarest, 1948. február 2.

10/pol.-1948.

Szigorúan bizalmas!

Jelenttem már,¹⁵ hogy pénzügyi és adózási téren milyen szigorú rendszabályokat alkotott és hajt végre a román kormányzat és rámutattam arra, hogy ezek a rendszabályok a gazdasági rend gyökeres átszervezésének előfutárai, illetve voltaképpen annak egyik eszközét jelentik.

Ama új gazdasági rendszer körvonalai, amelynek megteremtése voltaképpen a stabilizációval indult meg, már egyéb vonatkozásokban is kezdenek kialakulni, így Bukarestben már két, egyébként valóban nagyszabású állami üzlet és több állami piac nyílt meg. Már folyamatban van a kéziipar megszüntetése, illetve kötelező módon szövetkezetekbe való tömörítése is; ami által típuscikkre beállított racionálisabb termelését és központilag irányított felhasználhatóságát kívánják elérni.

Éppen a mai napon jelent meg a Hivatalos Lapban a banktörvény módosítása, mely anélkül, hogy az államosítást kimondaná, lehetővé teszi a bankok kényszerfuzionáltatását vagy felszámoltatását, valamint bizonyos részvénytársaságok az állam által való megváltását. A törvény teljes szövegének fordítását külön jelentésben közlöm.

Értesülesem szerint ugyancsak kidolgozás alatt áll és rövidesen megvalósításra kerül a Földműves és Földmunkás Szövetségek létesítésének terve is. E szövetségek is voltaképpen regionális, a kényszerszertársulás elve alapján megalakuló agrárszervezetek lesznek, amelyek tagjaik földjét közösen, egységes irányítás és terv szerint a szövetség használatába átvett felszereléssel és eszközökkel fogják megművelni. Úgy hírlik, hogy a szövetségekbe csupán azok a szegény parasztok nem lesznek kötelesek belépni, akik idegen munkaerő igénybevétele nélkül önmaguk meg tudják művelni földjüket. A szövetségek élén kinevezett adminisztrátorok fognak állani és így mindazok, akiknek földje nagyobb, mint amit maguk megművelhetnének, elvesztik afölötti közvetlen rendelkezési jogukat. Érdekes, hogy a tervezet kidolgozása során kihagyták az egyesek által átmeneti fázis gyanánt beiktatni kívánt fakultatív szövetkezetek létesítését.

Felesleges külön rámutatni arra, hogy a fent említett reformok milyen óriási jelentőségűek és végrehajtásuk mennyire gyökerében fogja megváltoztatni Románia egész gazdasági és társadalmi felépítését. A gazdasági alapok átállításán kívül azonban az illetékesek más messzemenő reformtervekkel is foglalkoznak, amelyek arra lesznek hivatva, hogy az „Überbau”-t összhangba hozzák az alapjaiban megváltoztatandó gazdasági adottságokkal. Így már kilátásba helyezték a tanügyek teljes átszervezését is, azonban e reform alapelvei még nem ismeretesek.¹⁶

¹⁵ Utalás az ugyancsak február 2-i, 9/pol. sz. jelentésre. Közli: Vincze, 2000, 321–325.

¹⁶ A „tanügyi reform”-ra csak 1948. augusztus elején került sor. A 3-i törvénnyel többek között államosították a felekezeti iskolákat.

A hadsereg új alapokon való átszervezése azonban már folyamatban van és a vonatkozó törvénytervezetet már készítik. Az elgondolás ez irányban az, hogy csak a munkásosztály és a szegényparasztság köréből kikerülő ifjak fognak fegyveres szolgálatot teljesíteni, a kulákok és a burzsoázia katonaköteles elemeit pedig a hadsereg keretében teljesítendő munkára veszik majd igénybe.

Sokat – és úgy vélem, nem alap nélkül – beszélnek általában tájékozott körökben más már inkább a felületen mozgó intézkedésekről is, amelyeknek azonban az ország arculatának átalakulása szempontjából szintén megvan a jelentőségük. Így élénken foglalkoztatja a közönség képzelőtehetségét az állítólag tervbe vett lakásügyi reform is, amely a városi lakásgazdálkodás erőteljesebb központi irányítását és a nagylakások állami tulajdonba való vételét célozná. A sajtó terén is komoly átszervezéssel számolnak és azzal, hogy mindazok a lapok, amelyek nem állanak a 3 koalíciós párt (az Egységes Munkáspárt, az Egységes Parasztpárt és a haladotabb értelmiséget tömöríteni hivatott Nemzeti Néppárt) irányítása alatt, rövidesen megszűnnek.

Mindez kétségkívül komoly és nagy lépést jelent a szocializmus felé való tudatos törekvés útján és nem lebecsülendők azok az erőfeszítések, amelyeket ez irányban a román kormányzat tesz. Azoknak a körében, akik az új Románia kialakulását jóindulatú figyelemmel kísérték, a közelmúltban kialakult az az egészen a legutóbbi időig helytálló vélemény, hogy az ország politikai fejlődésének irányítása különös határozottsággal és ügyességgel történt, miután azonban a gazdasági szervezés kérdéseire a stabilizációig csak másodlagos súlyt vetettek, az eléggé lényeges mértékben elmaradt a politikai átalakulás mögött, ami bizonyos fokig veszélyeztette e két tényező közötti egyensúlyt. Jelenleg úgy látszik, hogy az illetékesek legfőbb törekvése, felfogván ennek fontosságát, éppen az egyensúly mihamarabbi gyors keresztülvitele által.

Eddig ez rendben is volna; a kérdés csupán az, hogy az a sietség és általában az a mód, ahogyan ezeket a reformokat most már keresztülvinni óhajtják, nem fogja-e lehetővé tenni túl sok hibaforrás becsúsztatását. Erre megvan a lehetőség, sőt a kételkedők már példákra is rámutatnak. E példák nagy része bizonyos ütembeli eltolódásokra vonatkozik, így szóvá teszi, hogy az államosítást nem a kulcsiparoknál vagy a nagybankoknál kezdték meg, hanem a fogyasztás, az ellátás oldalán. Itt is még alig állítottak fel néhány, egyébként a széles közönség vásárlóképeségét és igényeit meghaladó cikket a hivatalos irányáraknál lényegesen drágábban árusító állami detail üzletet, amikor már úgyszólván a nullára redukálták a kiskereskedők áruellátását, nem is beszélve hitelellátásokról. Mindezek azonban végső elemzésben szervezési kérdések és ha igaz az, hogy a román nem túlságosan jó szervező, úgy igaz az is, hogy aránylag türelmesen is viseli el a szervezési hibákból előálló fennakadásokat.

Ami a gazdasági élet egyes szektorainak államosítási sorrendjét illeti, a kételkedők ellenvetései kétségkívül megállják helyüket, de voltaképpen elméleti jellegűek. A helyzet ugyanis az, hogy ha jogilag talán még nem is, de gyakorlatilag már a termelés és a hitelellátás szektora is központi, állami irányítás alatt áll. A jogi helyzet és a tényleges gyakorlat közötti ellentmondás, illetve az, hogy előbb gyakran számos különböző eljárás igénybevételével a tényleges helyzetet teremtik meg és csupán azután öntik azt általános érvényű jogi keretbe, régi jellemzője Romániának. Azt lehetne mondani, hogy ezt az országot induktíve igazgatták, és bár lényegesen kisebb mértékben, de igazgatják még ma is. E módszernek nyilván megvannak a hátrányai, amelyek közül a leglényegesebb talán az átmeneti periódus alatt az áttekintés hiánya – de ezekhez a közönség hozzászólt.

Mindez tehát a reformok sikeres keresztülvitele szempontjából nem döntő, és ha a nagy gazdasági átszervezésbe éppen az áttekintés eme hiányai miatt be is fognak csúszni hibák, azo-

kat empirikus alapon lassanként ki fogják küszöbölni, vagy a gyakorlat le fogja azoknak élet csiszolni. Éppen ezért a magam részéről nem kételkedem abban, hogy a román kormányzat a tervezett gazdasági reformokat sikeresen keresztül fogja tudni vinni éppen úgy, mint ahogy a politikai átalakítást keresztülvitte.

Az alapvető kérdés talán nem is ez. Mert amennyire nyilvánvaló, hogy a politikai és gazdasági fejlődés között meg kell lennie az összhangnak, annyira kétségtelen az is, hogy mindezek a változások csak akkor igazán szilárdak, ha épületük megfelelően erős tömegbázison nyugszik. Románia egy időben politikai téren éppen a gazdasági tényezővel szemben meglehetősen előreszaladt és talán nem fordított kellő gondot a tömegbázis megerősítésére sem. Most be óhajtja és be is fogja – talán bizonyos megrázkódtatások árán – hozni a gazdasági vonalon lévő hátrányt, mindez azonban csak akkor lesz feltétlenül időtálló, ha a népi demokrácia tömegbázisának kiszélesítéséről, illetve megerősítéséről is gondoskodik. Igaz az, hogy a politikai rendszer és a gazdasági struktúra önmagukban is hatással vannak tömegbázisuk kialakítására, de ez más ily irányú erőfeszítés híján rendkívül hosszú folyamat, amelyre bármely külső vagy belső bizonytalansági tényező, vagy éppen megrázkódtatás igen károsan hathat.

Hogy állunk hát a román népi demokrácia tömegbázisának kérdésével? Sikerült-e a kormányzatnak ezt megerősíteni és kiszélesíteni? Annyit mindenesetre meg lehet állapítani, hogy a rendszerrel szembenálló aktív erőket sikerült letörni, közömbösíteni, passzivitásba szorítani. A Romániában nem túlságosan széles közvéleménynek ama része, amely a rendszerrel szemben ellenséges álláspontot foglal el, óvakodik ennek hangot adni, hallgat, sőt valósággal letargikus. Kérdéses azonban, hogy e negatív eredmények megvan-e a megfelelője pozitív irányban. Kétségtelen, hogy az utóbbi időben erősödött ugyan a román népi demokrácia tömegbázisa, de e folyamat eredményei még nem döntőek. Az osztályellenség hallgat és erőtlen, de azoknak a tömegeknek nagy része, amelyekre a rendszernek természetesen támaszkodni kellene, illetve amelyeknek érdekét a rendszer szolgálja, még nem eléggé tudatosak. Vonatkozik ez elsősorban a szegényparasztságra, de a dolgozó értelmiség nagy részére is és azokra az eléggé nagy létszámú osztályok között elhelyezkedő, mondjuk kispolgári jellegű határozott osztálytudat nélküli elemekre, amelyeket pedig tervszerű és céltudatos akcióval meg lehetne nyerni.

A román kormányzat legjelentősebb problémája éppen ezért a tömegbázis kérdése. És ez az a terület, ahol – ha e kérdésre nem fordítanak kellő gondot – könnyen megbosszulhatják magukat a nyilvánvaló sietségben elkövetett és a fentebb érintett forrásokból fakadható hibák. Kétségtelen, hogy azok, akik Románia sorsát irányítják, a múltban határozottan elébe helyezték a tömegbázis kiszélesítésével kapcsolatos problémáknak a tisztán politikai kérdéseket, most pedig mintha ez a magatartás csak annyiban változott volna, hogy a politikai vonal mellett a gazdaság prioritását hangsúlyozzák. – Hogy miben keresendő e magatartás oka, arra nehéz volna egyértelmű választ adni. Vannak, akik arra vezetnek vissza e jelenséget, hogy Románia mintegy versenyben érzi magát az öt környező többi népi demokráciákkal. Mindenképpen azon van, hogy bizonyos kezdeti hátrányait behozza és magának e képzeletbeli verseny nyerteseként bizonyos elsőszülöttségi jogot biztosítson. Ennélfogva erejét jelenleg a külső eredmények felmutatására koncentrálna, kénytelen elhalsztani a tömegek tudatosítása és tömegbázisa megerősítése kérdésének gyökeresebb kézbevetését. Ezt a taktikát annál is inkább követhetni véli, mert számol a románság politikailag rendkívül passzív, alkalmazkodó és a hatalom előtt mindenkor meghajló természetével.

Kérdés, hogy ez a magyarázat, amely nyilvánvalóan kissé elnagyolt, helytálló-e és egy jelenés keretében lehetetlen az okok és tényezők pontos analízisét adni. Akárhogy is áll azonban a

dolog, kétségtelen, hogy a reformok legfontosabbika Romániában majd azoknak a tömegeknek a tudatosítása lesz, melyekre a román népi demokrácia támaszkodni kíván.

Gyöngyössy
követségi tanácsos,
ideiglenes ügyvivő

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium TÜK-iratai, 1945–68, Románia, XIX-J-1-j, 17. doboz, 16/b tétel, 155/48 sz., másolat.

4.

GYÖNGYÖSSY ISTVÁN KÖVETSÉGI TANÁCSOS, IDEIGLENES ÜGYVIVŐ JELENTÉSE MOLNÁR ERIK KÜLÜGYMINISZTERNEK A PETRU GROZÁVAL TÖRTÉNT BESZÉLGETÉSEIRŐL

Bukarest, 1948. február 17.

18/pol.-1948.

Szigorúan bizalmas!

Moszkvából való hazatérése¹⁷ után felkerestem Groza miniszterelnököt, hogy a budapesti látogatásáról készített fényképalbumot neki átnyújtsam és a március 15-i román kormányküldöttség kijelölését szorgalmazzam. A beszélgetés inkább konvencionális és személyes síkon mozgott és ezen nem óhajtottam túlmenni, akkor sem, amidőn gratuláltam a miniszterelnöknek a moszkvai útról hazatérő román kormánydelegáció valóban nagystílusú és lelkes fogadtatásához. Válaszába azonban Groza egy olyan mellékmondatot is belefűzött, amely kellemetlenül ütötte meg fülemet. Megköszönve ugyanis szerencsekívánataimat és visszatérve arra a célzásomra, hogy rövidesen a magyar kormányküldöttség utazik Moszkvába,¹⁸ ama reményének adott kifejezést, hogy Magyarországon a népi demokrácia táborában rövidesen olyan széles és erős lesz, mint Romániában. Bár szilárd személyes meggyőződés, hogy tömegbázis tekintetében a magyar népi demokrácia minden esetleges látszat ellenére legalább annyira előre van, mint az inkább külsődleges eredmények felmutatására törekvő román, udvariassági okokból nem akartam Grozával vitába bocsátkozni, csupán azt kérdeztem meg tőle, hogy vajon szerte melyik területen kell még különösebben megerősíteni az általunk már elért eredményeket. A miniszterelnök, aki nyilván nem várt konkrét kérdést, kissé elgondolkozott, majd azt válaszolta, hogy Magyarországon az egyházi kérdés megoldását tartja a legégetőbbnek.

¹⁷ A Groza vezette delegáció (Gh. Gheorghiu-Dej, Ana Pauker, Vasile Luca) február 2. és 4. között tartózkodott Moszkvában, a barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási egyezmény aláírása céljából.

¹⁸ A Tildy Zoltán, Dinnyés Lajos és Rákosi Mátyás vezette küldöttség a jelentés elküldésének napján már Moszkvában tartózkodott, és 18-án írta alá a magyar–szovjet barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási egyezményt.

Talán ennek a kis intermezzónak nem is tulajdonítottam volna különösebb jelentőséget, ha egy Grozával folytatott későbbi beszélgetés azt újból eszembe nem juttatja és ki nem váltja belőlem azt a véleményt, hogy a miniszterelnök fenti megjegyzése talán nem volt véletlen.

Ez az újabb beszélgetés Grozával a román hadsereg új egyenruhájának bemutatása alkalmával zajlott le, amelyen a többi baráti államok külképviseleteivel együtt a magyar követség is részt vett. A miniszterelnök szokásos kedvességével odajött csoportunkhoz és hosszasan eldiskurált velünk. Közben adjutánsa, aki mint tolmács vele volt Moszkvában, félrevonta és mosolyogva mondott valamit neki. Erre Groza visszafordulva felénk anekdotázó modorában és közben láthatólag kissé improvizálva vagy módosítva a következőket mesélte:

Moszkvában egy este függetlenül minden protokolltól intim vacsorán voltam Sztálin generalisszimusznál. Nagyon kedélyesen beszélgettünk, „húztuk egymást”. A diskurzust szárnysegédem tolmácsolta. Az emberi gyengékről volt szó és én megjegyeztem, hogy többek között van egy fő gyengeségem vagy hajlamom. Tudom – válaszolta a generalisszimusz –, a magyarok. Valóban – mondtam – szeretem, mert ismerem ezt a népet, amelynek csak az urai gőgösek és feudálisak, de elvégre a magyar népet nem lehet a magyar nemes típusával azonosítani, a nép maga, a paraszt szorgalmas, tiszta és nem lop, legalábbis nem túl sokat. Éppen ezért a magyarság valóban gyengém és bár ismerem az úri Magyarországot, szeretem a magyarokat. Én a kommunistákat szeretem, ez az én gyengém, válaszolta volna Groza elbeszélése szerint a témát ily módon lezárva Sztálin.

Hogy ez a beszélgetés valójában hogyan játszódhatott le, azt persze rekonstruálni nem lehet, hiszen ismeretes, hogy Groza impulzív módon és mondanivalóit a körülményekhez és a hallgatósághoz szabva szokott előadni. Annyi mindenesetre bizonyosnak látszik, hogy Sztálin generalisszimusz és Groza között szó volt Magyarországról és a magyarságról. Összevetve mármost Groza néhány nap előtti megjegyzését, mely szerint a magyar demokrácia a románhoz képest még hátra van, azzal, hogy saját előadása szerint is bővebben emlékezett meg Sztálin generalisszimusz előtt a magyarság „feudális, gőgös, nemesi” jellemvonásairól, talán nem egészen alaptalanul vetődhetik fel az a következtetés, hogy Groza az illetékes szovjet tényezők előtt Románia demokratikus fejlődésének jelentőségét talán éppen Magyarországgal szembeállítva igyekezett kiemelni.

Erre természetesen semmi konkrét bizonyítékom nincs, de miután a két ismertett, önmagában sem érdektelen beszélgetés, összevetve bennem ezt az impressziót keltette, szükségesnek tartottam Miniszter Úrnak nemcsak azokról, hanem az azok nyomán bennem kialakult fenti benyomásról is beszámolni, annál is inkább, mert román részről általában érezhető egy bizonyos versenytendencia, mely a szabadságszerető népek közvéleménye előtt Romániát óhajtja, mint a legfejlettebb és a legszilárdabb tömegbázisú népi demokráciát feltüntetni. Ez a tendencia az adott körülmények folytán természetesen leginkább magyar vonatkozásban nyilvánulhat meg.

*követségi tanácsos,
id. ügyvivő.*

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium TÜK-iratai, 1945–68, Románia, XIX-J-1-j, 17. doboz, 16/b tétel, 455–456., másolat.

5.

A MAGYAR ÉS A ROMÁN KÜLÜGYMINISZTERIUM ÁLLÁSPONTJA A MOLDVAI CSÁNGÓK KÖZT FOLYÓ KITELEPEDÉSI AGITÁCIÓVAL KAPCSOLATBAN

Budapest, 1948. március 9., Bukarest, 1948. március 27.

A

**Heltai György miniszteri tanácsos átirata a bukaresti követség ügyvivőjének,
Gyöngyössy Istvánnak. Budapest, 1948. március 9.**

865/pol.-1948.

Közlöm Ügyvivő Úrral,¹⁹ hogy a Belügyminiszter Úrnak – hozzám intézett átirata²⁰ szerint – tudomására jutott, hogy a moldvai csángók között, valamint Erdély egyes részein propaganda folyik Magyarországra történő áttelepítésük érdekében azzal az ígérettel, hogy az áttelepülők itt földet kapnak.

Felkérem Ügyvivő Urat, szíveskedjék a romániai magyar sajtóban, esetleg a rádióban olyan értelmű felhívást közzétenni, mely szerint intézményes áttelepítés és az áttelepülők részére földjuttatás nincs és az illegális határátlépők tolonc-úton irányítatnak vissza Romániába.

A miniszter rendeletére:

*Heltai György
miniszteri tanácsos*

B

**Gyöngyössy István követségi tanácsos jelentése Molnár Erik külügyminiszternek a
hivatalos közlemény közreadásáról.
Bukarest, 1948. március 27.**

35/pol.-1948

Rend. szám: 865/pol.-1948.

A fenti rendelet utasításainak megfelelően az alábbi közleményt juttattam el a román rádió Magyar óra szerkesztőségéhez, valamint a következő lapokhoz: *Világosság*, Kolozsvár; *Népújság*, Brassó; *Új Élet*, Nagyvárad; *Jövő*, Arad; *Fáklya*, Nagyvárad; *Szabad Szó*, Marosvásárhely; *Szabad Szó*, Temesvár; *Szabad Élet*, Szatmárnémeti; *Szabadság*, Nagyvárad.

„Tekintettel arra, hogy az utóbbi időben lelkiismeretlen felbujtók újból olyan híreket terjesztenek az erdélyi magyarok és moldvai csángómagyarok körében, melyek szerint a Magyarországra

¹⁹ Gyöngyössy István követségi tanácsosról van szó. A magyar diplomáciai képviselőlet vezetését 1948. március 25-én vette át Széll Jenő, immár követi minőségben.

²⁰ A Belügyminisztérium Külföldiek Ellenőrző Országos Központi Hatóság (KEOKH) részéről Bálint József rendőr alezredes 1948. február 23-i átiratáról van szó. (Az irat megtalálható az itt közölt dokumentum mellett.)

való letelepedésre lehetőség nyílik, és a betelepülők Magyarországon földet kapnak, a Magyar Köztársaság bukaresti követsége újból a legnyomatékosabban felhívja a figyelmet, hogy Magyarországra betelepítés nincsen, és ennél fogva földhözjuttatásról sem lehet szó, éppen ezért senki se üljön fel a híreszteléseknek, ne adogassa el ingó vagy ingatlan vagyonát, és ne induljon neki a bizonytalanságnak. A magyar határőralakulatok senkit sem engednek be Magyarországba, akiknek pedig mégis sikerül magyar területre jutniuk, azokat tolonc-úton irányítják vissza Romániába.”

A fenti lapok közül eddig a *Világosság*, *Szabad Szó*, *Temesvár*, *Új Élet*, *Szabad Szó*, *Marosvásárhely*, *Fáklya* ismertette a követség közleményét.

Folyó hó 26-án Nagy Csaba, a rádió Magyar órájának szerkesztője telefonon arra kérte a követséget, tekintsen el a közlemény rádió útján történő ismertetésétől. A szerkesztőség a közleményt a román Külügyminisztériumnak küldte meg, ahol arra az álláspontra helyezkedtek, hogy tömeges kivándorlásról nem lehet beszélni, szörványos esetek talán előfordulhattak, politikailag pedig olyan téves értelmezésre adhat alkalmat, mintha a magyarok tömegesen menekülnének Romániából. Ilyenformán a román Külügyminisztérium – amely bizonyára e pillanatban még nem szerzett tudomást a közleménynek a lapokban való megjelenéséről – nem tartja helyénvalónak a közleménynek a román rádióban való beolvasását.

Gyöngyössy
követségi tanácsos

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium adminisztratív iratai Románia, XIX-J-1-k, 44. doboz, 30/d tétel, 8656/pol.-1948.

6.

GYÖNGYÖSSY ISTVÁN KÖVETSÉGI TANÁCSOS, IDEIGLENES ÜGYVIVŐ JELENTÉSE MOLNÁR ERIK KÜLÜGYMINISZTERNEK A FELEKEZETI ISKOLÁK VÁRHATÓ ÁLLAMOSÍTÁSÁRÓL

Bukarest, 1948. március 18.

32/pol.-1948.

A közelmúltban nyilvánosságra hozott román alkotmánytervezet 28. §-ának második bekezdése ekképpen intézkedik: „Egyetlen vallásos közületnek vagy felekezetnek sincs joga általános jellegű tanintézetet nyitni, hanem csak a vallásos kultusz személyzetét kiképző különleges iskolákat, az Állam ellenőrzése alatt.”²¹

Ez a rendelkezés ugyan még nem lépett érvénybe, de a Közoktatásügyi Minisztérium egy, a mai napon megjelent rendeletével az összes felekezeti iskolákat már az ún. ideiglenes iskolabizottságok vezetése alá helyezte, ami az államosítás első fázisa.

A román tannyelvű, tehát görögkeleti és görögkatolikus felekezeti iskolák száma aránylag csekély, miután a régi Romániában az oktatásügy fejlődése már abban az időben indult meg,

²¹ *A Román Népköztársaság Alkotmánytervezete*. H. é. n., Népi Demokrácia Frontja kiadása, 6.

amidőn azt már állami feladatnak tekintették, Erdélyben viszont a román nyelvű felekezetek a trianoni béke után szívesen hártották át iskolafenntartási gondjaikat az államra.

Más a helyzet magyar vonatkozásban. A három magyar nyelvű felekezetnek, a református, a katolikus és unitáriusnak nemcsak igen számos,²² de igen komoly történelmi tradíciókkal bíró iskolái vannak Erdélyben, mint pl. a református nagyenyedi Bethlen és a kolozsvári református, unitárius és katolikus kollégiumok, amelyek mindegyike 300 esztendőnél régebbi alapítású, és most az államra átszállandó magyar jellegű célvagyonnal rendelkezik.

Amennyiben ezek az intézmények továbbra is a magyar kultúra szolgálatában maradnak, úgy államosításuk csak az egyházaikat érinti súlyosan, ha azonban ezen a téren is eltolódás következne be, úgy a rendelkezés magát az erdélyi magyarságot sújtaná. Tekintettel arra, hogy egyes magyar jellegű felekezeti iskolák épülete és felszerelése elsőrangúnak mondható, bizonyos aggodalom nyilvánul meg az irányban, hogy racionális épületelosztás címén azokat esetleg román tannyelvű állami iskoláknak fogják juttatni, miután a Közoktatásügyi Minisztériumon belül szervezett külön magyar iskolaügyi igazgatás tervezett megszüntetésével a magyar befolyás a minisztériumon belül csökkenni fog.²³

Gyöngyössy s. k.
követségi tanácsos, id. ügyvivő

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium TŰK-iratai, 1945–68, Románia, XIX-J-1-j, 18. doboz, 16/b tétel, 3423/1948 sz., Keresztes Zoltán követségi titkár által hitelesített másolat.

7.

SZÉLL JENŐ KÖVET JELENTÉSE MOLNÁR ERIK KÜLÜGYMINISZTERNEK A PETRU GROZA MINISZTERELNÖKNÉL TETT BEMUTATKOZÓ LÁTOGATÁSÁRÓL

Bukarest, 1948. április 12.

39/pol.-1948.

Miniszter Úrnak tisztelettel jelentem, hogy folyó év április hó 5-én Gyöngyössy István követségi tanácsos úr kíséretében bemutatkozó látogatáson jelentem meg dr. Groza Péter úrnál, a román kormány miniszterelnökénél.

²² Az 1948. augusztus 3-i *Monitorul Oficial*ban megjelent 175. sz. törvény összesen 468 római katolikus, 531 református, 266 evangélikus és 35 unitárius felekezeti iskolát államosított.

²³ 1945 és 1948 között Brassó és Kolozsvár székhellyel két magyar tankerületi főigazgatóság működött, keretükön belül pedig 11 tanfelügyelőség. A minisztériumban külön vezértitkárságot állítottak fel a kisebbségek nyelvén folyó oktatás felügyeletére. A kvázi oktatási autonómia eme intézményeit az 1948. augusztus 3-i tanügyi törvény számolta fel. Bővebben lásd Vincze, 1997. 1–2. sz., 393–414.

Bemutatkozásomnál azonnal kormányom és a magyar nép őszinte szerencsekívánatait fejeztem ki a román demokrácia hatalmas választási győzelme²⁴ alkalmából. A miniszterelnök úr ezen gratulációt megköszönve úgy válaszolt, szívből kívánja, hogy a magyar nép is rövidesen ilyen sikert érjen el, mert amíg a magyar demokrácia jelenlegi formájában továbbra is a román demokrácia eddigi politikai eredményei mögött elmarad, addig nagyon nehéz országaink között az általa oly kívánatos szoros együttműködést megvalósítani. Ezt a túlságosan egyértelmű célzást a gyakran hallható haladottabb romániai állapotokra, lényegileg válasz nélkül hagytam, csupán azt mondtam, a magyar demokrácia is azon van, hogy további intézkedésekkel biztosítsa népünk felemelkedését és a demokratikus haladást.

A miniszterelnök úr ezután hosszasan ismertette, hogyan és milyen eszközökkel vette rá a román egyházak képviselőit, hogy a román köztársaságra a hűségesküt letegyék. Teljes részletességgel felolvasta előttem különböző egyházi vezető férfiak hűségnyilatkozatait, majd az ő beszédét a román egyházak vezetőihez. Büszkélkedett velem, hogy ez is olyan eredmény, ami neki már sikerült, de a magyar demokráciának még nem. Azt válaszoltam, hogy számunkra a katolikus egyház és a magyar demokrácia viszonyának rendezése szempontjából hasznos kezdeményezés és példamutatás, ahogyan a román demokrácia ezt a kérdést megoldotta, egyben megkértem őt, hogy az általa felolvasott egyházi hűségnyilatkozatokról egy példányt bocsásson rendelkezésemre, hogy ezt Magyarországon illetékes tényezőknek bemutathassam. Ennek ő készséggel eleget is tett.²⁵ A szóbanforgó jegyzőkönyvet ezért Miniszter Úrnak jelentésemhez tisztelettel mellékelem.

*Székely
követ*

Melléklet:

Vásárhelyi János, református püspök

Miniszterelnök Úr!

Méltóztassék megengedni, hogy úgy, ahogy biztosítja a Román Népi Köztársaság kormánya nemzetiségünknek, egyházunknak szabad szólását, anyanyelvünkön is, kifejezzem azt a tiszta bizalmat és ragaszkodást, amellyel egyházunk viseltetik Miniszterelnök Úrral és kormányával szemben és biztosítom arról, hogy a történelmi élet nagy feladatainak megértésével igyekezik egyházunk a maga nagy küldetését betölteni és Krisztus szolgálatában a Román Népköztársaság javát munkálni.

²⁴ 1948. március 28-án parlamenti választásokat tartottak Romániában. A kommunista párt vezette koalíció, a Népi Demokrácia Frontja (mely az MNSZ-t is magában foglalta) 405 mandátumot (93%) nyert el a 414-ből.

²⁵ Az akta belső feljegyzésében az olvasható, hogy az „Osztályvezető úr utasítása szerint a külföldi egyházfőknek a népi demokráciával szembeni hűségnyilatkozatait össze kellene gyűjteni és külön dossierban kezelni, esetleges későbbi felhasználás céljából. Ezért csatolandók a vonatkozó belgrádi és szófiai jelentések, valamint bekérendők Varsótól és Prágától a hasonló tárgyú egyházfői megnyilatkozások.”

Nagy reformátorunk, Kálvin az egyházat Isten iskolájának nevezte és azt kívánta, hogy az egyház hűséges, önfeláldozó, bátor, szolgálatra kész embereket neveljen ennek a társadalomnak, az országnak, annak a népnek a javára, amelyben dolgozik.

Az én egyházam halás öntudattal gondol mindig arra, hogy Excellenciád ismeri a mi egyházunk szellemét, munkáját, Excellenciád mindig kitüntető elismeréssel emlékezett meg arról a munkáról, amelyet egyházunk Excellenciád életében is végezhetett. Megköszönöm, hogy egyházunk részére alkalmat adott erre a megnyilatkozásra, a munkámat felajánlva, egyházam nevében az esküt leteszem.

Kiss Elek unitárius püspök

Szeretettel hozom unitárius egyházunk igazgatótanácsának üdvözetét Miniszterelnök Úrnak és kormányának abból az alkalomból, hogy mint egyházunk püspöke és legelső szolgálója itt állhatok a többi püspök testvéreink között és ezzel a ténykedéssel is bizonyítva szolgáljuk a Román Népköztársaság ügyét és ezáltal az emberiség fejlődését.

Kívánom az egyházam nevében és érdekében, hogy az Isten, a mi Atyánk vezesse az egész emberiséget a haladás útjára és legyünk egymás testvérei Isten országában.

Kívánok személyileg is minden jót Miniszterelnök Úrnak, áldja és szentelje meg az Isten munkáját és szolgáljon az emberiség haladására.

Abban az ígéletben, hogy egyházunk mindig azon lesz, hogy a nép érdekében a legtöbbet tehesse, amit tehet Isten szolgálatában, leteszem az esküt.

Dr. Groza Péter miniszterelnök

Magyar nyelven folytatom beszédemet, miután a hangsúlyt arra kell fektessük, hogy egymást megértsük. Ez a lényeg és e lényegyet sohase áldozzuk fel a formáért. A mai ünnepség első tétele is a mi szempontunkból ez, hiszen nem csupán egyházi formalitásról van itt ma szó. Hanem egy olyan tényről, amely bekapcsolódik a fejlődés törvényébe és mi irgalom nélkül vagyunk alávetve egy fejlődési törvénynek: a haladás törvényének, az örök mozgás törvényének. Ez az örök mozgás, ami annyira általános, annyira elárasztja a mindenséget az égitestektől lefelé magáig az emberig, – hozzákapcsolódik az egész emberiség sorsához. A szellem folytonos fejlődését is, az intellektuális műveltséget, az „isteni szikrát” is ez a törvény ültette az emberiségbe. Az embernek ideális lenne helytállani. Ideális lenne egy paradicsomi nyugalomban élni, hiszen onnan is indultunk el eredetileg – de aztán kiharagolt onnan bennünket az Úr, le, a földre és ráutalt arra, hogy a földi életben küzdjük végig életünket s helyt kell álljunk szenvedések és fájdalmak közepette is. Szenvédések és fájdalmak között, amelyeket a Paradicsomban nem ismertünk. A földi, materiális élet kötelez bennünket arra, hogy szakadatlanul arra törekedjünk, hogy ezt a földi létet könnyebbé tegyük. Tehát erre az örök parancsra vezethető vissza az emberiség fejlődése, legyen az gazdasági, társadalmi vagy pedig politikai.

Ma mi az emberiség történelmében egy új korszak kapujánál állunk. A történelem megtanít arra, hogy ezek az úgynevezett korszakok határozottan és elismerhetően határkövekkel vannak megjelölve. Volt egy primitív közösség, volt egy rabszolgarendszer, volt egy feudális rend-

szer a maga jobbágyintézményével és volt egy polgári társadalom is, amely igen sokat tett az emberiség fejlődéséért a felvilágosodás, a tudomány, a technika fejlesztéséért.

De sajnos, ez a polgári társadalmi rendszer is alá van vetve az örökmozgás törvényének, mely a folyamatos haladás felé determinál. Mert – eltekintve az időleges szenvedésektől, a „szülési fájdalomtól”, az emberiség mégiscsak előre és nem hátrafelé halad. Senki sem állíthatja ennek az ellenkezőjét. Természetesen nem nyílegyenes vonalon való haladás ez, hanem bizonyos áldozatokkal, szenvedésekkel jár, amelyek árán kell megváltani egy újabb életet. Mindeért meg kell fizetni. „Ember küzdj és bízva bízzál!” – mondotta Madách az *Ember tragédiájá*-ban. Amikor a földre plántált bennünket az Úr, ezt a kiváltságot róttá reánk: küzdeni, harcolni és megszolgálni mindenért, amit el akarunk érn.

Ennek az új korszaknak, a történelem ez új fázisának a küszöbén nekünk első kötelességünk szolidárisan, vallásra és fajra való tekintet nélkül együttműködni, hogy az új társadalmi rendszer megszületése minél kevesebb fájdalommal járjon. Együttműködni, hogy kizárhassuk a felesleges áldozatokat. Együttműködni, hogy a súrlódási felületeket minél szűkebbre szorítsuk. Együttműködni, hogy ezt a szülési korszakot minél kevesebb szenvedéssel éljük át.

Megakasztani a történelmi fejlődést nem lehet és végzetes hiba lenne, ha az egyház képviselői, a keresztény egyházak jelenlevő képviselői a krisztusi tanításokra való hivatkozással hadat üzennének azoknak, akik előharcosai voltak annak az új társadalmi rendszernek, amely a polgári társadalmi rendszer lealkonyulása után, íme, szemeink előtt születik, a szociális társadalmi rendszernek.

Az én kormányom több száz börtönben töltött évnek és szenvedésnek a képviselője. Van nekünk közöttük, akik 10-12-14 évi nehéz fegyházat viseltek. És érdekes az, hogy a fegyház nem törte meg ezeket az embereket. Sőt, a szenvedés megerősítette őket és utána még határozottabban, még nagyobb lendülettel folytatták a harcot nagy eszméik szellemében. – Gondoljunk Krisztus szenvedéseire. Ezek lezajlottak három nap alatt – Krisztust keresztre feszítették, de az eszmét, a keresztény hitet nem tudták megölni, az tovább él. És ezt a mai társadalmi rendszert is óriási szenvedések, hatalmas erőfeszítések árán készítették elő nekünk az előharcosok. És szenvedéseik nem zajlottak le három nap alatt. Voltak – mint mondám, akik sok évet töltöttek nehéz, sötét börtönben, nagyobb részt láncra verve.

Végzetes hiba lenne tehát, ha Krisztus tanítására vakon hivatkozással mi ezeket a vértanúkat magunknak nem tartanók. Az ő munkájuk egy olyan ügy szolgálatában állott, amely mindinkább és inkább az egész emberiség közös ügyévé válik. Mert hiszen az egész föld kerekéségén a dolgozók azok, akik a gyárakban, bányákban föld alatt, kint a mezőn munkájukkal építik a társadalmat. Ezek a hatalmas tömegek mindenkor arra törekszenek, hogy lerázzák, lefejtsék magukról a kapitalista rendszer igáját. Hogy senki se élvezhesse többé az ő munkájuk gyümölcsét munka nélkül. Hogy a trösztök és a dollárkirályok ne tudják továbbra is kizsákmányolni a népeket. Ezek a tömegek, amelyek saját jobb jövőjükért dolgoznak, tudatában vannak annak, hogy ha lerázzák magukról a kizsákmányoló igáját, úgy előrehaladnak, maguknak jólétet teremtenek és magasabb kulturális színvonalú élethez jutnak. Mert nem kell külön rámutatnunk arra, hogy ezek a tömegek a letűnő rendszer uralma alatt mily óriási kulturális és gazdasági nyomorban éltek. Tessék végigsétálni Moldván a Regátban vagy Erdélyben, Biharban vagy Máramarosban és végignézni ezeket a lehetetlen helyzetben sínylő parasztokat, tetvekké, rühel telt rossz odúban élő embereket és tessék megnézni kulturális viszonyaikat. És ugyanakkor nézzük ezt az aranyozott mennyezetű fényes palotát, ugyanakkor épültek a többivel

együtt 40-50 évvel ezelőtt, bojárók építették. Tessék összehasonlítani ezeket a palotákat azoknak a jobbágyoknak nyomorult viskóival.

Túl nagy volt ez a társadalmi ellentét, sem hogy állandósítani lehetett volna. Még azzal sem, hogy szimbóluma volt egy király, amely arra a tényre alapozta létét, hogy „Isten kegyelméből” uralkodik. Mindig elítéltem magamban azt a merészséget, hogy egy földi ember – egy király – magának vindikálja azt a kizárólagosságot, hogy magát Isten kegyelméből valónak tekintse ezen a földön. És nem találtam sem Krisztus beszédeiben, sem a Szentírásban annak megfelelő szöveget soha, hogy Istennek kedves lenne a monarchikus rendszer. Azt hallottam – és jólesően hallottam ma itt is, hogy „add meg a Caesarnak, ami a Caesaré”. Én hiszem, hogy minden államforma, amit egy nép magának kiválaszt, Istennek kedves – ha ez az államforma a nép ügyét szolgálja. És így természetes folyamatnak tekinthető az is, hogy mi a királyságot likvidáltuk, hiszen amit ez az intézmény szimbolizált, az a kizsákmányoló gazdasági rendszer volt, ami íme, megbukott a földteke nagy részén. És véglegesen bukott meg. És meg fog bukni a földteke másik részén is, mert a fejlődés törvényének irgalmatlanul alá van vetve mindenki. Annál inkább, minél inkább távolodik el a fejlődési vonaltól. Az ultrakapitalista rendszer, amely még a világ egy részében kormányon áll, éppen azért, hogy gátat épít egy folyamatnak, amelyet meggátolni nem lehet, ezzel gyorsítja saját végét.

Vallomást tettem arról, hogy dialektikus módon, materialista szellemben gondolkodom. Hosszas tanulás után sajátítottam ezt el és jöttem rá arra, hogy a fejlődés törvényei az emberiséget kollektíve kötelezik és nem vonhatja ki magát senki alóluk. Ezek a törvények maradnak akkor is, ha Marx és Lenin hirdeti őket. És rájöttem arra is, éppen ezen a helyen, pár évi tapasztalat után, hogy amennyire dialektikusan kell gondolkoznunk földi létünk irányításában, éppen annyira kell óvakodnunk attól, hogy a vallásos hitélet irányítását is mi vindikáljuk magunknak. Azért vannak intézményeink, az egyházak, amelyek vállalják az emberi vallásos hit irányítását, melyek ápolják az emberi lélekben létező hitet – mert amíg az ember még nem ismer mindent, amíg a nagy ismeretlen előtt áll, a hit is él benne –, ezzel az egyházzal szemben tisztelettel viseltetünk. És ez ellen a természetes érzés ellen felvenni a harcot épp olyan nagy hiba lenne, mint amilyen hiba lenne a hitélet képviselői részéről felvenni a harcot a materialista törvények ellen és azok ellen, akik ezeket a törvényeket védelmezik, magyarázzák, végrehajtják.

Ez a munkamegosztás, a hitélet terén működő egyház képviselői és a materialista életet irányító politikai tényező között biztosít bennünket arról, hogy koordinálva a munkát, maradhatunk a zökkenés nélküli fejlődés útján. Úgy ahogy az indult 1944 őszén és még inkább 1946. március 6-án.

Tudjuk aztán, hogy sok hibát is követtünk el. A kormány is és én magam is. És még fogunk hibákat elkövetni. De csak az nem hibázik, aki nem dolgozik. Tudjuk azonban azt is, hogy mások is hibáztak. De tudjuk azt is, hogy tovább akarunk haladni, előre, lehetőleg súrlódások, felesleges áldozatok nélkül. Azok a szenvedések, amelyek mégis előttünk zajlanak le, azok az incidensek, amelyek egyes embereket elsomorítanak, az intézkedések egyházi személyek ellen, az úgynevezett kazuisztikák, sajnos léteznek, azonban mi nem helyezhetjük és ne helyezzük a súlyt ezekre a konkrét esetekre, amelyek egyik vagy másik fél rovására – de lehet, hogy mindkét fél javára – történnek. Ha panaszkodunk amiatt, hogy letartóztattak egy egyházi férfit, keressük magunkban is a hibát. Nem egy esetben állapítottam meg én magam, hogy igenis, ő volt a hibás, mert provokált. Amint azt is megállapítottam többször, hogy az állami közegek hibáz-

tak. Tökéletes igazság nincs, de relatív van, és nekünk kötelességünk közös nevezőre hozni munkánkat mindkét táborban és biztosítani a lehető nyugodt fejlődést.

Azonban nem tudom eléggé aláhúzni, hogy mi gazdasági, pénzügyi, politikai és általában földi berendezkedésünket, amelyért mi küzdöttünk és harcoltunk, megvédjük. Ez a miénk, ezt mi irányítjuk, az irányítást végezzük az örök mozgás törvényének szellemében, tudatában annak, hogy megállás nincs és csak előre haladhatunk – soha hátra.

Szívből köszönöm az itt elhangzott kijelentéseket. Köszönöm, annál is inkább, mert ezek a nyilatkozatok tanúbizonyságot tettek arról, hogy az eskütétel nem tekinthető egyszerű formalitásnak, hanem a lelkiismeret ügyének, amely így indokolásra is készíti azokat, akik esküt tettek.

Nehézségek még lesznek. Azonban a mi célunk az – és kérem, szeretettel kérek mindenkit, segítsenek a munkánkban, hogy a bajok minél kisebb számban jelentkezzenek és azokat idejében lehessen eliminálni. Így értük el azt, hogy egy történelmi fejlődési fázisban elhelyezkedhessünk, amint országunk már elhelyezkedett – felesleges áldozatok nélkül.

Kívánom tiszta szíveimből, hogy munkahelyükön ily értelemben hűen fejthessék ki hivatásukat, és hogy megérjük azt, hogy meggyőződjön mindenki arról, hogy szeretettel hegyeket lehet megmozgatni és azt is, hogy következetes, erős munkával mindenkit meggyőzünk arról az igazságról, amelyben mi hiszünk.

Pacha Ágoston a római katolikus püspökök nevében

Mi hálásan vesszük, hogy nekünk alkalmat nyújtottak arra, hogy az állam iránt való hűségünk, lojalitásunk tanúbizonyságát ne csak egyházi beszédekben, hanem szent esküvel is bizonyíthassuk. Mert nekünk az eskü nem forma, nekünk valóban „slujba”, fogadalom Isten előtt népünkkel szemben és azokkal szemben, akik minket erre meghívtak.

Megköszönjük, hogy a Miniszterelnök Úr újból és újból hivatkozott a kereszténység tanításaira, Krisztus szeretetére. Tudjuk és érezzük újból és újból – hiszen papi családból származik és mélyen tisztelt felesége is ilyen családból származik – nekünk tehát fel kell tételeznünk, hogy jó érzéssel és nagybecsüléssel van a keresztény elvek iránt.

Mi mindannyian, püspökök és papok érezzük, hogy akik reánk vannak bízva, akikért mi felelünk, azok akkor válnak a nemzet honpolgárainak, a dolgozó népnek a legtökéletesebben javára, ha hivatásukat minél hűségesebben teljesítjük. És ezt akarjuk is.

Megköszönjük Miniszter Úr szavait a két dolgozótáborról és hogy minket is ilyen dolgozóknak tart és mi is azoknak tartjuk magunkat, akik sok bajjal, gonddal készülünk erre a szolgálatra.

Áldja meg a jó Isten azt, aki ennek a népnek az édesatyja. Áldja meg a dolgozó népet, a szegény népet, áldja meg azokat is, akiket ennek a nemzetnek az élére állított, hogy ezt a munkát megbecsüljék és előmozdítsák.

Ajánljuk mindnyájan magunkat Miniszterelnök Úr további szíves figyelmébe és munkáját Isten áldásába.

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium TÜK-iratai, 1945–68, Románia, XIX-J-1-j, 18. doboz, 16/b tétel, 433/48 sz., másolat.

8.

SZÉLL JENŐ KÖVET JELENTÉSE MOLNÁR ERIK KÜLÜGYMINISZTERNEK AZ ERDÉLYI MAGYAR EGYHÁZAK HELYZETÉRŐL

Bukarest, 1948. május 29.

55/pol.-1948.

Május hó 28-án látogatást tettem Takács Lajos nemzetiségügyi alminiszternél.²⁶ Hosszú, másfél órás beszélgetésünk legnagyobbreszt az iskolák államosításának és az egyház és állam viszonyának kérdése körül forgott. Igen elismerően nyilatkozott a magyar református egyház zsinati határozatáról. Takács Lajos mosolyogva megjegyezte: hosszú idő után ez az első eset, hogy egy magyarországi esemény romániai visszhangjában a demokráciát erősítik. Szavait természetesen megmagyarázta, mondván: hogy itt nem a magyar demokrácia eredményeire vagy a magyar reakció elleni harc egyes lépéseire gondol, hanem arra, hogy a magyar restauráció egyes megnyilatkozásait gyakran igyekezett a román reakció a maga céljaira felhasználni. A magyar református egyház közismert 10 pontja igen nagy segítséget jelentett a román demokráciának. Ennek hatása megmutatkozott három nappal ezelőtt Nagyváradon, Arday Aladár új, nagyváradai református püspök beiktatásának ünnepein, ahol a kormányt ő, Takács Lajos képviselte. Arday beszédében teljes mértékben a magyar[országi] reformátusok álláspontjára helyezkedett, sőt nyilvánosan kijelentette, hogy a magyar[országi] reformátusok álláspontja egyetemes református álláspontnak tekintendő. Még nagyobb jelentőséget tulajdonít a másnap, ugyancsak Nagyváradon tartott erdélyi református zsinaton²⁷ Vásárhelyi János püspök kijelentéseinek. Vásárhelyi püspök itt kijelentette, hogy a református egyház lényegéből folyó kötelezettség teljes odaadással részt venni minden olyan munkában, mely a népek felszabadítását és a demokratikus haladás diadalra juttatását szolgálja. Az alminiszter készségesen átadta nekem mindkét beszéd hiteles szövegét, azzal, hogy azt kormányomnak eljuttathatom, hiszen ők is a két beszédet változtatás nélkül publikálni akarják. A beszédekert jelentésemhez tisztelettel csatolom.²⁸ Gondoskodtam róla, hogy e két fontos megnyilatkozás MTI-jelentés formájában a magyar közvélemény tudomására kerüljön. Úgy gondolom, hogy az egyházak és a magyar demokrácia viszonya szempontjából igen hasznos publikálnunk, hogy a magyar református egyház ismert pozitív állásfoglalása nem valami elszigetelt jelenség. Nem tudom, hogy az innen küldött MTI-jelentés milyen kurtításban fog napvilágot látni, éppen ezért azt hiszem, Miniszter Úr további felhasználás lehetőségeit fogja látni a két beszédből.

²⁶ Az „alminiszter” a magyar sajtóban meghonosodott (tudatos) „félreformátus”, valójában Takács államtitkári rangban felügyelte a kisebbségi ügyeket.

²⁷ A zsinat 1948. május 24-én volt.

²⁸ A melléklet, melyet nem közlünk, megtalálható az itt közre adott irat mellett. Közli Molnár János: *A Nagyváradai (Királyhágómelléki) Református Egyházkerület története 1944–1989*. A Királyhágómelléki Református Egyházkerület kiadása, Nagyvárad, 2001, 442–447.

Az erdélyi reformátusok teljes egészében elismerték az államnak azt a jogát, hogy az oktatásügy minden fokozatát egyedül vegye kezébe. Néhány jelentéktelen kérésüket hangoztatták csupán e kérdésben. Egyik az, hogy valamilyen formában az egyház tovább gyakorolhassa ellenőrzését és befolyását az egykori református iskolák munkájában. Ennek – mondotta az alminiszter – nem is lesz akadálya olyan formában, hogy a presbitériumok demokratikus tagjait, vagy a loyálisan viselkedő református lelképásztort be fogják venni az iskolaszékekbe. Másik kérésük volt a reformátusoknak, hogy ne érje vagyoni sérelem az egyházat a régi, nagyhírű erdélyi kollégiumok államosításával kapcsolatban. Ezt a problémát a román kormány hasonlóan kívánja megoldani, mint ahogyan az első világháború után a görög katolikus egyházi iskolák államosításánál jártak el. Csupán az iskolát államosítják, a hozzátartozó tanfelszereléssel és könyvtárral. Azokat az ingatlanokat, földbirtokokat (szőlő stb.), amelyek az iskola fenntartását célozták, meghagyják változatlanul az egyház birtokában, az iskola fenntartásának költségeit pedig az állam teljes egészében magára vállalja.

Ami az iskolaállamosítás menetét illeti, egyelőre az adatgyűjtő tevékenységnél tartanak. Teljesen biztos azonban abban, hogy szeptemberben az új tanév megnyitásakor csak állami iskolák lesznek már Romániában. A román állam és a református egyház viszonya szempontjából nem érdektelen Takács Lajosnak az a megjegyzése, hogy a reformátusok öt személy szerint megkérték, vegyen részt az egyik egyházmegye gondnokságának munkájában, és úgy látja, hogy a román köztársasági kormány számára ezt a részvételt engedélyezni, sőt elősegíteni fogja.

Sokkal nehezebb a helyzet a katolikus egyház kérdésében. A román katolicizmus vezető személyisége, Márton Áron gyulafehérvári püspök, aki nem hasonlítható Mindszentyhez. A német időkben feddhetetlen magatartást tanúsított és a felszabadulás után a román demokrácia vezetői mind a mai napig, személyes barátkozás formájában is (pl. Vasile Luca) azon voltak, hogy jó viszonyt teremtsenek meg vele. Az iskolák államosítása kérdésének felvetése óta azonban úgy látszik, hogy a legelkeseredettebb harc elkerülhetetlen lesz a katolikus egyházzal. Az államosítás elvetésekor Márton Áron püspök egy találkozás alkalmával azt mondotta Takács Lajosnak, hogy e probléma miatt négy napja sem enni, sem aludni nem tud. Az együttműködést sem e beszélgetéskor, sem azóta, nem tudták helyreállítani. Márton Áron úgyszólván kivonta a véres kardot és minden rendelkezésére álló eszközzel támadásba ment át. Nyilvánosság előtt kijelentette, az egyháznak Istentől eredő joga, hogy oktasson, ehhez nyúlni nem lehet. Ugyanakkor a nunciatúra itteni vezetője²⁹ tiltakozó jegyzéket nyújtott át a külügyminiszternek³⁰. A román demokrácia és a román katolikus egyház viszonya tehát lényegében ugyanaz, mint Magyarországon, azzal a különbséggel, hogy a katolicizmus számaránya az országban a miénknél jóval csekélyebb. 15 millió lakosból mindössze hárommillió. E katolikus ellentámadásnak azonban éppen magyar szempontból vannak súlyos veszélyei. Márton Áronnak Csík megyében van igen nagy befolyása, és ezt a befolyását igyekszik is mindenképpen érvényesíteni. Ért is el bizonyos eredményeket, és Csík megyében jelenleg olyan jelenségeket tapasztalnak, amilyenek Magyarországon is gyakoriak voltak, hogy ti. a katolikus lakosság morális probléma elé van állítva: lehet-e jó állampolgár a népi demokráciában az, aki jó katolikus. Ha Márton Áronék éppen Csík megyében komolyabb tömegbázisra tudnának szert tenni, ez gyakorlatilag

²⁹ Patrick G. O'Hara.

³⁰ Ana Pauker.

azt jelentené, hogy a román népi demokráciában egyetlen szervezett reakciós erő éppen a színmagyar Csík megyében lenne. Ezt a veszélyt elkerülni eminens érdeke a romániai magyar nemzetiségnek.

Széll Jenő
követ.

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium TÜK-iratai, 1945–68, Románia, XIX-J-1-j, 17. doboz, 16/b tétel, 336/48 sz., 481-483., másolat.

9.

IKLÓDI DEZSŐ KÖVETSÉGI TANÁCSOS JELENTÉSE MOLNÁR ERIK KÜLÜGYMINISZTERNEK A ROMÁNIAI ÁLLAMOSÍTÁSOKRÓL

Bukarest, 1948. június 12.

62/gazd.pol.-1948.

2 melléklet³¹

Fenti tárgyban tisztelettel jelentem a következőket:

A Román Népi [*sic!*] Köztársaság Nagy Nemzetgyűlése a tegnapi összehívott ülésén egyhangúan szavazta meg „az ipar-, bank-, biztosítási, bánya- és szállítmányozási vállalatok államosításáról szóló törvényt”, mely a román népi demokráciának ez ideig legfontosabb gazdasági rendelkezése.

A Román Munkáspárt Központi Bizottsága a folyó hó 9. és 10-én megtartott plenáris gyűlésein tárgyalta le a törvénytervezetet, melyet a Minisztertanács folyó hó 11-én 10³⁰ órakor megnyitott és 11 órakor már be is fejezett ülésén hagyott jóvá. A nemzetgyűlés 10³⁰ órakor nyitotta meg ülését, melyet már 15 órakor befejezett.

Csatoltan felterjesztem az *Agerpress* 291. számát, mely teljes egészében közli az államosítási törvényt és annak az államosított vállalatok jegyzékét tartalmazó mellékleteit, továbbá Kovács György sajtóattachének a nemzetgyűlés külsőségeiről szóló jelentését és a törvény fontos rendelkezéseit tisztelettel ismertetem a következőkben:

Az 1.) szakasz általánosságban kimondja, hogy államosítás tárgyát képezik az összes földalatti javak, melyek a román népi köztársaság alkotmányának életbeléptetésekor nem voltak az állam tulajdonában, valamint azok az egyéni cégek, vagy bármely magántársasági, vagy társulási vállalkozás formájában működő ipar-, bank-, biztosítási, bánya- és szállítmányozási vállalatok, amelyeket a törvény csoportonként külön kritériumok szerint állapít meg.

Ezek a kritériumok a legváltozatosabbak. Bizonyos csoportok minden kritérium nélkül teljes egészükben államosítás alá esnek (pl. villamosenergiát szolgáltató vállalatok, vas-, arany-, ezüst-

³¹ A mellékleteket nem közöljük, megtalálhatóak a jelentés mellett.

bányák, cementgyárak, táblaüveggyárak stb.) más csoportokba tartozó vállalatok a törvény kiegészítő részét képező 29 jegyzékben vannak felsorolva – a többieknél az alkalmazottak száma, az üzemnél levő meghajlott gépek lóereje, az üzemi gépek száma és nagysága, vagy a termelési, vagy feldolgozási kapacitás az államosítás kritériuma.

A törvény rendelkezései alá esik minden oly vállalat, melynél az államosítás valamely kritériuma 1938. január 1. és a törvény közzététele közötti időtartamban bármikor fennállott.

Ugyanezen szakasz rendelkezései szerint a román állam és valamely más állam között létrejött külön egyezményvel létesített vállalatoknál csupán a nem állami tulajdont képező hányad képezi államosítás tárgyát. Ezen rendelkezés következtében a szovjet–román érdekeltségű „Sovrom” vállalatok kivétettek az államosítás alól.

A törvény közzétételeével az államosított vállalatok igazgatóságai feloszlottaknak tekintendők.

A 2.) szakasz rendelkezései szerint államosítás alá vonatnak a vállalatok kiegészítő vállalatai, valamint a működésüket állandóan szolgáló üzemek (berendezések) is, utóbbiak, még ha harmadik személyek tulajdonát képezik is.

A 3.) szakasz rendelkezései szerint államosítatik valamely vállalat valamennyi üzemi egysége abban az esetben, ha csupán egyetlen egység is a törvényes kritérium alá esik.

Az 5.) szakasz rendelkezései szerint „nem esnek jelen törvény rendelkezései alá és nem államosítatnak az Egyesült Nemzetek közé tartozó valamely állam tulajdonát képező vállalatok vagy azok tőkerészei, melyeket ezen állam a békeszerződés végrehajtásának következményeként vagy pedig a hadiállapotból folyó valamely kártérítési kötelezettség teljesítéseként szerzett meg.” E rendelkezés szerint csupán a Szovjetunió a potsdami határozat értelmében átadott német és esetleg még átandandó német vagy olasz érdekeltségű vállalatok vétetnek ki az államosítás alól, az összes többi külföldi tőkeérdekeltségű vállalatok kivétel nélkül államosítatnak.

A 6.) szakasz értelmében a vállalatokat az állam összes jogaikkal és kötelezettségeikkel veszi át.

A 8.) szakasz értelmében a törvény hatálybaléptével az illetékes szakminisztériumok igazgatókat neveznek ki a vállalatok vezetésére, akik a régi vezetőségek (tehát igazgatóságok és közgyűlések is) jogkörét gyakorolják.

A 11.) szakasz rendelkezései szerint az állam a vállalatok tulajdonosait kártalanítani fogja, és e célból felállítja „Az Államosított Ipar Alapja” elnevezésű szervet. Ez az alap obligációkat bocsát ki a kártalanítási értékekre és azokat az illető államosított vállalat tiszta jövedelméből vásárolja majd vissza.

A 13.) szakasz szerint a kártalanítási összeget az ítéltáblák mellett működő, az igazságügyminiszter által kinevezendő 3 bíró tagból álló bizottságok fogják véglegesen és jogérvényesen megállapítani.

A 16.) és 17.) szakaszok értelmében csupán az állam létesíthet új vállalatokat az államosított vállalati csoportokban, azon kivételes esetektől eltekintve, melyekben minisztertanácsi határozattal engedélyezik magánszemélyeknek új vállalatok létesítését.

A 24.) szakasz értelmében a tulajdonosok által vállalataiknak nyújtott hitelek nem érvényesíthetők.

A 27.) szakasz szerint az államosítástól számított egy hónapon belül esedékes váltók az esedékesség napjától számított 30 napi törvényes halasztást nyernek.

A fentiekből kitűnően a magyar állami és magántulajdont képező vállalatok államosítás alá esnek, ami egyébként világosan kitűnik a törvény mellékletét képező csoportjegyzékekből is, melyek a magyar érdekeltségű vállalatokat is tartalmazzák. Ezzel a CASBI-problémának az iparvállalatokra vonatkozó része általánosságban megoldást nyer, fennmarad azonban a CASBI-kezelés által okozott károk esetleges megtérítésének kérdése.

A pénzüzetek tekintetében a helyzet részleteiben még nem világos. Bár az államosítási törvény úgy nevében, mint első szakaszában kifejezetten az államosítandó vállalatok közé sorolja a bankvállalatokat is, mégsem közli sem az államosított pénzüzetek jegyzékét, sem pedig az államosításnak a pénzüzetekre vonatkozó kritériumait. Felvilágosításokat kértem e tekintetben a Román Nemzeti Bank alkormányzójától, aki azonban csak annyit tudott, vagy volt hajlandó közölni, hogy a pénzüzetek tekintetében még kialakítandó álláspontot néhány napon belül egy kiegészítő rendelkezésben fogják közzétenni. Hivatkozom itt az első szakasz azon rendelkezésére, mely szerint a külön államközi egyezményvel létesített vállalatok nem esnek államosítás alá (2. oldal, első bekezdés), ezt a rendelkezést azonban nemigen lehet alkalmazni az 1948. április 14-i pénzüzeti megállapodásra, miután már annak elnevezése is mutatja ideiglenes jellegét, és a tárgyalások során román részről több ízben hangsúlyozták, hogy az csupán a pénzüzetek helyzetének végleges törvényi rendelkezéséig marad érvényben.

A fentiek dacára kívánatos és talán lehetséges volna a magyar állami érdekeltségű vállalatok államosításával kapcsolatosan a román kormánnyal külön megállapodást létesíteni, tekintettel arra, hogy a magyar államnak abszolúte és a többi államokhoz viszonyítva is rendkívül nagy az érdekeltsége. Ezt a kérdést azonban, annak esetleges precedenst képezhető jellegére való tekintettel, csupán legfelsőbb kormányzati vonalakon és a legdiszkrétebb formában lehetne felvetni, és esetleg letárgyalni.

*Iklódi
követségi tanácsos*

Magyar Országos Levéltár, a bukaresti követség TÜK-iratai, XIX-J-33-a, 40. doboz, magyar érdekeltségű CASBI-vállalatok-csomó, Iklódi Dezső aláírásával hitelesített másolat. Közli Vincze Gábor: Magyar vagyon román kézen. Dokumentumok a romániai magyar iparvállalatok, pénzüzetek 2. világháború utáni helyzetéről és a magyar-román vagyoni jogi vitáról. Pro-Print Kiadó, Csíkszereda, 2000, 345–347.

10.

SZÉLL JENŐ KÖVET JELENTÉSE MOLNÁR ERIK KÜLÜGYMINISZTERNEK A KOMINTERN HATÁROZATÁNAK ROMÁNIAI KÖVETKEZMÉNYEIRŐL

Bukarest, 1948. július 9.

73/pol.-1948.

Bizalmas!

A határozat³² az első napokban érthetően óriási megdöbbenést és feltűnést keltett. A helybeli reakció olyan mértékben fellélegzett a határozat hírére, mint talán az elmúlt két-három évben egy alkalommal sem. Az első napokban egymást érték a legvadabb rémhírek, a román határon történt szovjet csapatösszevonásokról, valamint arról, hogy a Román Munkáspárt kebelén belül súlyos ellentétek dűlnak és hogy a román „nacionalista” kommunisták vezetőjét, Gheorghiu-Dej főtitkárt az „internacionalisták” letartóztatták. Ezen rémhírek a későbbi események hatása alatt természetesen lassan elültek, kétségtelen azonban, hogy a kolhozokkal való fenyegetés a falvakban a reakció részéről továbbra is erős.

Az első napokban a baráti országok követségei körében is volt bizonyos dezorientálódás, mely azonban nemsokáig tartott. A bolgárok és lengyelek pl. egy-kettőre helyesen értékelték az eseményeket, és rövidesen kialakult az a helyzet, hogy a jugoszláv kommunista párt vezetői nem fognak önkritikát gyakorolni és csak a jugoszláv párton belüli harc fogja tudni a helyzetet tisztázni. A Román Munkáspárt igen nagy apparátussal fogott hozzá, hogy a párt tagsága és az ország közvéleménye számára a határozatról a helyes értékelést megadja. A párt legfontosabb vezetői az elmúlt napokban szinte állandóan a vidéket járják, a megyeszékhelyeken gyűléseket tartanak. A párt ideológiája és a közvetlen tennivaló meghatározása szempontjából és látható, hogy a Román Munkáspárt belső munkájára az Információs Iroda határozata igen nagy hatással volt. Meglátszik ez a párt központi vezetősége második plenáris ülésén elfogadott határozatokból, melyet Miniszter Úrral egy előző jelentésemben már ismertettem. A párt központi lapjai azóta is állandóan foglalkoznak a kérdéssel. Különös érdeklődésre tarthat számot az önbírálat megjelenése a nemzetiségi kérdéssel kapcsolatban. Tekintve a kérdés jelentőségét szó szerint idézem a *Scânteia* július 2-i számának vezércikkéből az alanti részletet: „A mi pártunk erélyesen küzdött a soraiban mutatkozó nacionalista eltévelyedések ellen, nyílt bírálatot alkalmazott Pătrășcanu nacionalista álláspontjával szemben. Ez nem jelenti azonban azt, hogy a párt kebelében, nem kevésbé a munkástömegekben a burzsoá-nacionalizmust sikerült volna véglegesen felszámolni. Megvannak még a burzsoá-nacionalista felfogás maradványai, megvannak még a Szovjetunió mint nemzeti függetlenségünk legnagyobb támasza elleni burzsoá-bizalmatlanság és ellenséges magatartás maradványa. Pártunk elsőrendű kötelességének tartja a tagoknak és a széles néprétegeknek a Szovjetunió, a bolsevik párt és a szovjet népek nagy vezetője, Sztálin iránti szeretetre való nevelését. Erősíteni kell a harcot a burzsoá-nacionalizmus maradványainak teljes kiirtásáig, mert ezeknek figyelmen kívül hagyása súlyos hiba és

³² A KOMINFORM-nak (a Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodájának) „a Jugoszláv Kommunista Párt helyzetével” kapcsolatos határozatát elsőként a prágai pártlap, a *Rudé Právo* június 28-i száma közölte, melyet átvett az összes kommunista lap.

veszélyekkel jár. Kíméletlenül ki kell irtanunk pártunkban a sikerek utáni lankadást, mely elszigeteltséghez és nacionalizmushoz vezet.”

Románia szempontjából igen nagy jelentőségű a bánáti jugoszláv nemzetiségi kérdés. A Román Munkáspárt bizonyos keserűséggel szemlélte az elmúlt hónapokban, hogy Bánát irányában jugoszláv imperialista szándékok voltak érezhetők. A Román Munkáspárt ezen a téren kétségtelen sikernek könyveli el, hogy a bánáti jugoszláv szervezet egyöntetűen csatlakozott az Információs Iroda határozatához, sőt a bánáti jugoszláv partizánok (számuk mintegy 3000), akik a jugoszláv partizánháborúban vettek részt, szinte kivétel nélkül elkeseredetten támadják a jugoszláv k. p. helytelen politikáját és a határozat utáni első napokban minden felsőbb utasítás nélkül maguk távolították el a szervezet helyiségeiből Tito arcképét. Temesvárott van egy jugoszláv könyvkereskedés, ahol a román vezető helyettese egy jugoszláv állampolgárságú egyén. A határozat közzététele után a vezető bevette Tito arcképét a kirakatból, mire megjelent a jugoszláv követség egy tagja és Sztálin arcképe mellé kisebb példányban ismét kifüggesztette Tito arcképét is. A követségi tisztviselő távozása után Tito arcképe ismét eltűnt. Ami a bukaresti jugoszláv követség magatartását illeti, ez nem egységes és még nem teljesen kialakult. A követség egyes tagjai, a Román Munkáspárt irányvonalával egyetértésben járják a Bánát falvait, hogy az Információs Iroda határozatát a helybeli jugoszlávoknak megmagyarázzák. A nagykövet, Golubovici magatartása még nem teljesen tisztázott. Tudomásom szerint ő az egész partizánharc alatt Tito közvetlen munkatársaként harcolt; nem tartom valószínűnek, hogy a jugoszláv párt központi vezetőségével szembehelyezkedne. Erre enged következtetni az az előbb említett tény, hogy a jugoszláv követség egy tisztviselője leutazott Temesvárra, hogy a jugoszláv könyvkereskedés kirakatában ismét elhelyezze Tito arcképét. Nem tudnám könnyen elképzelni, hogy ez lehetséges lett volna főnökének utasítása, vagy legalábbis jóváhagyása nélkül.

A jugoszláviai eseményekkel kapcsolatban, mint kétségtelen következményt lehet megállapítani, hogy a román határok lezártsága és ezenbelül a magyar–román határé is, román részről még fokozódott. Bizonyos utazásokat már most lemondtak a román hatóságok és a közeljövőben az utazási lehetőség Románia és Magyarország között minden bizonnyal még az eddiginél is szűkebb keretekre fog korlátozódni.

*Széli
követ*

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium TÜK-iratai, 1945–68, Románia, XIX-J-1-j, 19. doboz, 4/bc tétel, 277/48 sz., másolat.

SZÉLL JENŐ KÖVET JELENTÉSE MOLNÁR ERIK KÜLÜGYMINISZTERNEK A KONKORDÁTUM FELMONDÁSÁRÓL

Bukarest, 1948. július 22.

84/pol.-1948.

Az első világháborút követő óliberális éra alatt kezdeményezett, az Averescu-kormány által aláírt és Maniu regimje által 1929-ben jóváhagyott és közzétett konkordátumnak folyó év július 17-én minisztertanácsi határozattal való megszüntetése elsősorban román belpolitikai, de külpolitikai szempontból is az utóbbi idők egyik legnagyobb jelentőségű eseménye. A minisztertanács „az Alkotmánynak a teljes vallási szabadságra vonatkozó intézkedése végrehajtásaként kimondotta az 1929. június 12-i, a Vatikánnal kötött konkordátum jóváhagyására vonatkozó törvény hatálytalanítását, a konkordátum felbontását és a felbontás kimondásával egyidejűleg az abban foglalt rendelkezés végrehajtásának megszüntetését”.

Mielőtt e nagy horderejű lépés indítékain és céljain keresztül annak távolabbi, igazi jelentőségét ismertetném, szükségesnek tartom röviden összefoglalni a konkordátum lényegét.

A román állam és a Vatikán között létrejött megállapodás a nagy-romániai görög, latin és örmény rítusú katolikus egyházak közjogi, szervezeti és vagyoni jogi helyzetét szabályozza. Megállapítható, hogy a konkordátum a katolikus egyház számára az 1928-as román kultusz törvény rendelkezéseit jóval meghaladó előnyöket biztosít, az abban körülírt jogkör az egyházat jobban függetleníttette az államtól, mint Magyarországon. Hogy csak a legjellemzőbb pontokra mutassak rá: a püspökök, papok és hívek lelki és egyházi ügyekben a Szentszékkal közvetlenül érintkezhetnek és viszont; a püspököket (segédpüspököket) a Szentszék nevezi ki, s a román kormánynak csak előzetesen jelzi a kinevezendő személyt; a kinevezendő püspök (segédpüspök) a Szentszék és a kormány megegyezése alapján idegen állampolgárságú személy is lehet; a főpásztori utasításokat utólag hozzák a Kultuszminisztérium tudomására; a főpásztor nevezi ki a klérus többi tagját, s ezt is csak utólag kell a Kultuszminisztérium tudomására hozni; a görög rítusú román megyéspüspökök, valamint a bukaresti latin szertartású érsek jog szerinti szenátorok; a plébánosok kinevezése kizárólagos püspöki jog; a katolikus egyház létesíthet és fenntarthat elemi és középiskolákat, amelyek az illetékes püspök fennhatósága, és a Közoktatásügyi Minisztérium felügyelete és ellenőrzése alatt állanak; a szerzetesrendek és kongregációk összes iskolái az illetékes püspök fennhatósága alatt állnak, s tannyelvüket maguk állapítják meg; a katolikus egyház az ország összes iskoláiban vallásoktatást végezhet a katolikus gyerekek anyanyelvén; az iskolai hittan-könyveket a püspöknek jóvá kell hagynia s a hitoktatás felett felügyeletet gyakorol.³³

A konkordátum jellegéből és tartalmából világosan kitűnik, hogy a romániai katolikus egyháznak biztosított jogok lényegében a Vatikán számára nyújtott előjogok a romániai egyházi ügyek ellenőrzésére és irányítására. A Vatikánban azonban már a múltban is megvolt a hajlandóság arra, hogy befolyását ne csak egyházi, hanem politikai téren is érvényesítse. Fokozottabban áll ez a mai időkre, amikor az összes népi demokráta országokban, s nem utolsósorban éppen a Ro-

³³ A konkordátumra legújabban lásd Ozsváth Judit bevezető tanulmányát: *Az Erdélyi Iskola. (Antológia, repertórium)*. Státus Kiadó, Csíkszereda, 2003, 31–32. és jegyzetei.

mán Népköztársaságban a katolikus egyház a reakció utolsó bástyája. Különösen érdekes és jellemző Romániában az – s erre a jelenségre román vezető férfiak már régen rámutattak –, hogy a román nép nagy többségét jelentő ortodox egyház a rezsimnek lojális híve, míg az ugyancsak (erdélyi) román tömegeket tömörítő görög katolikus egyház kezdettől fogva a demokrata rezsim nyílt ellenfeleként jelentkezett. A vatikáni hatás tehát nemcsak a római katolikus, hanem a görög katolikus egyházon keresztül is maradéktalanul megnyilatkozott (az örmény katolikusok sem kivételek, jelentéktelen számuk miatt azonban nem tényezők).

A konkordátum megszüntetésének legfőbb oka³⁴ – és ebben rejlik a román lépés külpolitikai jelentősége – a Vatikán reakciós állásfoglalása a nagypolitikai kérdésekben, célja pedig ennek a befolyásnak a kiküszöbölése volt. A román sajtó a katolikus egyháznak a szociális reformokkal való szembeszállásának esetenkénti taglalásán kívül részletesen ismerteti a tényeket, amelyek arról tanúskodnak, hogy a katolikus egyházak készséges eszközei voltak az amerikai érdekeknek megfelelően eljáró Vatikán szovjetellenes és demokráciaellenes tevékenységének. A Vatikán politikai téren is élt azzal a konkordátum biztosította joggal, hogy a hívekkel közvetlenül érintkezhetik. Csak nemrég pattant ki a bikszádi görög katolikus szerzetesrend fegyverrejtegetési és valutázási ügye, amelynek szálait nem volt nehéz felgöngyöltetni.³⁵ A román sajtó azonkívül, hogy a katolikus egyházat óriási vagyon összehordásával vádolja meg és azzal, hogy állam volt az államban, súlyosan kifogásolja az egyháznak a nemzeti uszításban vitt szerepét is. A római katolikus püspöki kart a magyar nacionalista izgatás, sovinizmus és revizionizmus terjesztőinek minősíti, míg a román püspöki karra a magyarellenes uszítás bélyegét sűti reá.

Szállongó hírek szerint a konkordátum felmondásának a fentebb ismertetett elsőrendű okon kívül közelebb-távolabbi speciálisan belső céljai is vannak. Eszerint a lépés feltétlenül összefüggésben áll az egyházi iskolák államosításával, amelyet így minden ballaszttól mentesen lehet végrehajtani. Egy másik ok volna a kultusztörvény esedékes reformja. Tekintettel arra, hogy – mint előbb már említettem – a konkordátum a kultusztörvény rendelkezéseiben is túlmenő elveket szankcionál, a kultusztörvény reformja a konkordátum megkötéseinek felszámolása nélkül nem képzelhető el. Végül a konkordátum megszüntetésével elérni kívánt távolabbi célként emlegetik a görög katolikus egyház likvidálásán keresztül a görög katolikus tömegek visszatérítését az államhoz sokkal közelebb álló ortodox egyház kebelébe.

A román sajtó aláhúzza a szabad és független katolikus egyház megteremtésének jelentőségét és megállapítja, hogy a görög és római katolikus hívek örömmel értesültek a konkordátum felbontásáról, amely megszabadítja őket a háborús uszító Vatikán befolyásától.

Széll Jenő
követ

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium TÜK-iratai 1945–68, Románia, XIX-J-1-j, 17. doboz, 16/b tétel, 518/pol/res., másolat, 484–485. A jelentést megküldték a miniszterelnöknek és helyettesének, a VKM-nek, valamint a varsói, prágai, belgrádi, szófiai követségeknek.

³⁴ A hivatalos indoklást lásd egy korabeli broszúrában: *A Vatikánnal kötött egyezmény felmondása*. Kiadja a Romániai Demokrata Nők Szövetsége, h. n., 1948.

³⁵ 1948. június második felében számoltak be a lapok arról, hogy „papi bünszövetkezetet” lepleztek le Máramarosban. Az „összeesküvés” központja a bikszádi bazilita monostor volt. A lapok szerint belekeveredett Alexandru Russu nagybányai görög katolikus és Scheffler János szatmári római katolikus püspök is. (A koholt fegyverrejtegetési vádakkal a görög katolikusokat akarták megfélemlíteni.)

12.

A MAGYARORSZÁG ÉS ROMÁNIA KÖZÖTT MEGKÖTÖTT CASBI-EGYEZMÉNY

Bukarest, 1948. szeptember 21.

Egyezmény

a Magyar Köztársaság és a Román Népköztársaság között a magyar javak CASBI-kezelésével és a magyar állampolgárok ingó javainak kivitelével, valamint a két állam állampolgárainak ingatlancseréjével kapcsolatos kérdések szabályozása tárgyában

A Magyar Köztársaság Kormánya és a Román Népköztársaság Kormánya abban a kölcsönös meggyőződésben, hogy mindkét nép érdeke a jószomszédi viszony, és az együttműködés szellemében minél inkább megerősíteni a két népi demokrácia között fennálló baráti köteleket, elhatározták, hogy a magyar javak CASBI-kezelésével és a magyar állampolgárok javainak kivitelével, valamint a két állam állampolgárainak ingatlancseréjével kapcsolatos kérdéseket egyezmény útján szabályozzák,

és ebből a célból Meghatalmazottaikká kinevezték:

a Magyar Köztársaság Kormánya:
Dr. Antos István államtitkárt,

a Román Népköztársaság Kormánya:
Jacob Alexandru miniszterhelyettest,

akik jó és kellő alakban talált meghatalmazásaiknak kölcsönös közlése után az alábbiakban állapodtak meg:

I. fejezet

A magyar javak CASBI-kezelésével kapcsolatos kérdések

1. cikk.

A CASBI-kezelés alól való feloldás

1.) Azokat a feloldás iránti kérelmeket, amelyeket az érdekeltek a CASBI-szervekhez már a 228/1948. számú elnökségi rendelet kihirdetését megelőző időben benyújtottak, a 228/1948. számú elnökségi rendelet X. cikkének rendelkezései szempontjából joghatályosan benyújtott kérelmeknek kell tekinteni. Az ilyen kérelmeket tehát nem kell előterjeszteni.

2.) A CASBI-szervek a hozzájuk benyújtott, és még el nem intézett kérelmeket érdemi elintézés céljából hivatalból átteszik a CASBI Felszámoló Bizottsághoz.

3.) A Magyarországon lakó érdekeltek javainak a CASBI-kezelés alól való feloldása iránt a magyar Pénzügyminisztérium a bukaresti magyar követség útján a 228/1948. számú elnökségi rendelet X. cikkében megállapított határidőn belül együttes kérelmet fog benyújtani a CASBI Felszámoló Bizottsághoz.

Az együttes kérelemben a magyar Belügyminisztérium igazolni fogja, hogy az abban felsorolt érdekeltek magyar állampolgárok, illetőleg magyar jogi személyek, valamint azt, hogy azok az 1944. évi szeptember hó 12. napján nem voltak sem német, sem olasz állampolgárok (érdekeltségűek). Ennélfogva ezeknek a körülményeknek egyénenkénti igazolása nem szükséges.

A magyar kormány az együttes kérelem alapján feloldott javak tekintetében teljes felelősséget vállal a román állammal szemben a román békeszerződés 26. cikke és az olasz békeszerződés 74. cikke alapján támasztható igényekért.

A magyar Pénzügyminisztérium az együttes kérelemhez csatolni fogja az ingatlan javak tulajdonjogára nézve a 333/1947. számú törvény³⁶ 2. cikke 2. pontjának A) bekezdésében meghatározott igazolást, az ingó javakra nézve pedig az érdekeltek által összeállított leltárt. További igazolások nem szükségesek.

Az együttes kérelem átadásával az abban felsorolt érdekeltek a 228/1948. számú elnökségi rendelet X. cikkében foglalt rendelkezéseknek eleget tettek.

4.) Ha a magyar Pénzügyminisztérium együttes kérelmére felvett, valamely érdekelthez vonatkozó igazolás vagy adat hiányzik – továbbá, ha valamely, a CASBI-szervekhez vagy a CASBI Felszámoló Bizottsághoz közvetlenül benyújtott kérelem hiányos, a CASBI Felszámoló Bizottság a hiány pótlására, annak tüzetes megjelölésével, legalább 90 napos határidőt tűz ki. Az erre vonatkozó határozatot a CASBI Felszámoló Bizottság a magyar Pénzügyminisztérium együttes kérelmébe felvett érdekeltek ügyében a bukaresti magyar követségnek, más esetekben közvetlenül az érdekelteknek küldi meg. Ez a határidő a határozat kézbesítésének napján veszi kezdetét.

5) A fenti feltételek mellett felszabadított javak CASBI-gondnokainak megbízása akkor szűnik meg, amikor a javakat a tulajdonos vagy a megbízottja átveszi.

Az átvételnek a CASBI-kezelés alól való feloldásról szóló értesítés kézbesítésétől számított 90 nap alatt kell megtörténnie. Abban az esetben, ha az átvétel a fenti idő alatt nem történik meg, a felszabadított javak CASBI-kezelése megszűnik, és azokért a román hatóságok semmiféle felelősséggel nem tartoznak.

2. cikk

A feloldott javak visszaszolgáltatásának módja

A CASBI-kezelés alól feloldott ingó javaknak a tulajdonos vagy a megbízottja részére való átadása ott történik [meg], ahol azok vannak. Ha azonban ezek az ingóságok a CASBI-kezelés alá vétel helyétől számított 150 km-nél nagyobb távolságra vannak, a tulajdonos vagy megbízottja kívánságára a bíráló a CASBI-kezelés alá vétel helyére való visszaszállítás költségeit viselni tartozik.

A CASBI-kezelés alól feloldott javak átadása olyan állapotban történik, amilyenben azok vannak.

A román állam vagy szervei az esetleges károkért vagy hiányokért felelősséggel nem tartoznak. Ez a rendelkezés a magánszemélyek felelősségét nem érinti.

3. cikk

A bérlő által eszközölt beruházások megtérítése

Ha a CASBI-kezelés alá vett javakra a CASBI-szervek által létesített bérleti szerződés a CASBI-kezelés alól való feloldás folytán a bérleti idő lejárta előtt megszűnik, és a tulajdonos fenntartani nem kívánja, a bérlő a tulajdonostól megtérítést követelhet beruházásaiért, abban

³⁶ Közli: Vincze, 2000, 288–294.

az esetben, ha azok folytán a javak értéke a bérbevétel időpontjában fennállott állapothoz képest növekedett.

II. fejezet

A magyar állampolgárok ingó javainak Romániából való kivitele

4. cikk

A kivitel engedélyezésének módja

A) A magyar állampolgárok tulajdonát képező ingó javak kivitelét egyedül a Kereskedelemügyi Minisztérium engedélyezi, az alábbi rendelkezéseknek megfelelő kérelmek benyújtásától számított 7 napon belül. Amennyiben a kérelem nincs a szükséges okiratokkal felszerelve, a Kereskedelemügyi Minisztérium azt hiánypótlás végett a kérelmezőnek visszaadja, és határozatában pontosan megjelöli a pótlandó okiratokat.

Ezt a határozatot a kérelem benyújtásától számított 7 napon belül közölni kell a kérelmezővel. A Kereskedelemügyi Minisztérium a kiegészített kérelem tárgyában az újabb benyújtástól számított 7 napon belül határoz.

B) A kivitel engedélyezése iránti kérelmekhez a következő okiratokat kell csatolni:

a) Hazatérés esetében a kérelmező által kiállított típusleltárt.

Abban az esetben, ha a tulajdonos nem tartózkodik a Román Népköztársaság területén, és ingó javait a CASBI-kezelés alól felszabadították, elegendő a CASBI-szervek által a 333/1947. számú törvény 4. cikkének 1. bekezdése értelmében kiállított leltárt csatolni.

Ha a tulajdonos nem tartózkodik a Román Népköztársaság területén, azokra a javakra nézve, amelyek nem voltak CASBI-kezelés alatt, csatolni kell a tulajdonos megbízottja által elkészített, és a helyi hatóság által a tulajdonjog igazolására alkalmas bizonyítékok alapján láttamozott leltárt. A helyi hatóság a láttamozást nem tagadhatja meg, ha a javak bírlalója és két, állandóan Romániában lakó román állampolgár tanú a helyi hatóság előtt büntetőjogi felelősségének tudatában igazolja, hogy a kivinni szándékolt ingóságok a kérelmező magyar állampolgár tulajdonát képezik.

b) Abban az esetben, ha a tulajdonos a Román Népköztársaság területén tartózkodik, a kérelem benyújtásával egyidejűleg be kell mutatni a román Belügyminisztérium kiutazási engedélyével ellátott magyar útlevelet vagy a magyar hazatérési igazolványt. A román Belügyminisztérium meg fogja tenni a megfelelő intézkedéseket, hogy a kiutazási engedélyt a hatályban lévő jogszabályok keretében a lehető legrövidebb időn belül adják ki.

Ha a tulajdonos nem tartózkodik a Román Népköztársaság területén, igazolni kell, hogy állandó lakhelye Magyarországon van.

A jelen B) pontban felsoroltakon kívül további igazolások nem szükségesek.

C) A kiviteli engedélyek 90 napig érvényesek.

5. cikk

A kivihető javak megállapítása

a) A Szerződő Felek a kivihető javak körére vonatkozólag külön megállapodást kötnek.

b) Ha a közös háztartásban élők közül egy vagy több személy a Román Népköztársaság területét már korábban elhagyta, a visszamaradt családtag a hátrahagyott ingóságokat a hazatérők számára megállapított feltételek mellett viheti ki magával.

c) A magyar hazatérők és hazatértek egyéni kérelem alapján engedélyt kapnak képesítéshez kötött mesterség vagy foglalkozás gyakorlásához feltétlenül szükséges műszereik, illetőleg szerszámaik kivételére. A kérelmező igazolni tartozik, hogy mesterségét vagy foglalkozását az 1940. és 1945. évek között bármely időpontban gyakorolta. Oly kérelmezőnél, aki mestersége, vagy foglalkozása gyakorlásában antifasiszta politikai magatartása miatt vagy faji megkülönböztetés okából a fent említett időben akadályozva volt, a mesterség vagy foglalkozás az 1940. év előtt történt igazolása is elegendő.

A kérelmező ezenfelül igazolni tartozik azt is, hogy mestersége vagy foglalkozása gyakorlásához szükséges ugyanaz a képesítés ez idő szerint is megvan. Ezt az igazolást a kérelmező jelenlegi lakhelye szerint illetékes hatóság, éspedig Romániában az illetékes felügyelő hatóság, Magyarországon az illetékes szakszervezet vagy az elsőfokú ipari közigazgatási hatóság állítja ki.

6. cikk

A Romániában értékesített ingók ellenértékének kezelése

Az 5. cikk értelmében kivihető ingóságok körén kívül eső, továbbá a bármely más okból kiszállításra nem kerülő ingóságok a Román Népköztársaság hatályban lévő jogszabályainak keretei között szabad kézből értékesíthetők. Az értékesítésből befolyó összeggel [sic!] az erre a célra a Román Nemzeti Banknál, a Magyar Köztársaság bukaresti követségének nevére nyitandó zárolt gyűjtőszámlára fizethetők be.

A gyűjtőszámlára befizethető összeg nem haladhatja meg a 20 millió lejt.

A gyűjtőszámlán lévő összegek csak a Magyar Köztársaság bukaresti követségének rendelkezése alapján szabadíttatnak fel, a kivitelre kerülő ingóságok összegyűjtésével és kiszállításával kapcsolatos költségekre, továbbá a kivitellel kapcsolatos illetékekre, végül az ingóságok összegyűjtését és kiszállítását intéző magyar állami megbízottak Romániában felmerülő költségeinek fedezésére.

7. cikk

Megbízottak

A magyar hazatérők és hazatértek ingóságaik kivitelével kapcsolatos ügyeik intézésére megbízottat állíthatnak.

Megbízott lehet román állampolgár, Romániában lakó magyar állampolgár, a romániai magyar diplomáciai vagy konzuli hatóság tisztviselője, valamint a magyar államnak ideiglenesen erre a célra kiküldött más tisztviselője.

A meghatalmazás alaki kellékeire nézve a kiállítás helyén hatályban lévő jogszabályok irányadóak.

8. cikk

Illetékkedvezmények

A magyar hazatérők vagy hazatértek költözködési ingóságai kiviteli engedélyének illetékei a következők: Egyéni engedély esetében 5000 lej, ha a költözködési ingóságok között bútorok vannak; 2500 lej, ha a költözködési ingóságok [között] bútorok nincsenek. A legalább 20 főből álló csoportok részére ez az illeték kiviteli engedélyenként 1000 lej, tekintet nélkül arra, hogy bútorok vannak-e, vagy nincsenek a költözködési ingóságok között.

Munkások, köz- és magánalkalmazottak kiviteli engedélyének illetéke minden esetben 300 lej.

A fentiekén kívül más illetéket nem szednek.

9. cikk
Szállítási kedvezmény

a) A magyar hazatérők és hazatértek Magyarországra szállítandó ingóságai 50%-os fuvardíj-kedvezményt élveznek a CFR vonalain.

b) A magyar hazatérők 50%-os menetdíjkedvezményben részesülnek a CFR vonalain.

c) A CFR vezérigazgatósága minden esetben a vasúti állomások rendelkezésére fogja bocsátani a magyar hazatérők és hazatértek ingóságainak szállításához szükséges vasúti kocsikat.

III. fejezet
Vegyes rendelkezések

10. cikk
Ingó javak visszabocsátása

a) A román hatóságok minden szükséges intézkedést megtesznek abból a célból, hogy a román természetes személyek azokat az ingóságokat, amelyek hatósági határozat alapján kerültek birtokukba, a magyar természetes személy tulajdonosoknak vagy megbízottaiknak mielőbb visszabocsátásuk.

A visszabocsátás módjára nézve a 2. cikk rendelkezései érvényesek.

b) A magyar természetes személy tulajdonosok vagy megbízottaik köztörvényi úton érvényesíthetik azoknak az ingó javaknak a visszaszerzésére irányuló jogait, amelyek a Román Népköztársaság területén hatósági határozat nélkül természetes személyeknél vannak, és azok visszabocsátását megtagadják. Az ilyen pereket soron kívül fogják letárgyalni.

11. cikk
Illeték- és adómérséklés

A Szerződő Felek egyetértenek abban, hogy román állampolgár Magyarországon fekvő ingatlanának magyar állampolgár Romániában fekvő ingatlanával történő elcserélése esetén a csereügylettel kapcsolatos bármilyen illetéket és adót a felére mérséklék, és azt mindkét államban a hatályban lévő jogszabályok szerint szedik be.

12. cikk
Zárórendelkezések

A jelen egyezmény az aláírás napján lép hatályba, és ettől a naptól számított két éven át marad érvényben.

Ennek hitelül Meghatalmazottak ezt az egyezményt aláírták.

Készült Bukarestben az 1948. évi szeptember hó 21. napján, két eredeti példányban, magyar és román nyelven.

Bizalmas kiegészítő jegyzőkönyv

A Magyar Köztársaság és a Román Népköztársaság között a magyar javak CASBI-kezelésével és a magyar állampolgárok ingó javainak kivitelével, valamint a két állam állampolgárainak ingatlan-cseréjével kapcsolatos kérdések szabályozása tárgyában kötött Egyezmény aláírásával egyidejűleg az alulírott Meghatalmazottak az alábbiakban egyeztek meg:

I.

A 188. számú döntéssel megállapított típusleltár a magyar hazatérők és hazatértek számára az A) alatt mellékelt³⁷ leltárral egészítettnek ki.

A Románia területéről a Moszkvában, az 1945. évi január hó 20. napján aláírt magyar fegyverszüneti egyezmény 2. pontja³⁸ értelmében visszavont magyar közalkalmazottak engedélyt kapnak a kiegészített típusleltárban foglaltakon felül összesen legfeljebb 100 darab zongora, valamint 800 darab varrógép és kerékpár kivételére is.

II.

1.

a) A magyar kormány lemond a magyar állam, továbbá a magyar természetes és jogi személyek tulajdonát képező mindazoknak az ingóságoknak visszaszolgáltatásáról, amelyeket a román állam vagy hatóságai, továbbá demokratikus politikai pártok és demokratikus társadalmi szervezetek jelenleg használnak. A jövőben további igénybevételnek nincs helye.

b) A magyar kormány kijelenti, hogy a magyar jogi személyek jelenleg Románia területén lévő ingóságainak visszaszolgáltatására nem tart igényt.

Ez a kijelentés nem érinti azoknak az ingóságoknak Magyarországra szállítását, amelyekre vonatkozóan külön megállapodás intézkedik.

2.

a) A román kormány lemond mindazoknak az ingóságoknak a visszaszolgáltatásáról, amelyeket a magyar kormány, annak szervei vagy magyar intézmények az 1940–1944. években Észak-Erdély területéről elszállítottak és azok Magyarország területére kerültek, vagy fognak kerülni.

b) A román kormány kijelenti, hogy nem tart igényt azoknak az ingóságoknak visszaszolgáltatására, amelyeket az 1944. évben Észak-Erdély területéről nem magyar hatóságok vagy szervek hurcoltak el, de azok Magyarország területére kerültek.

Az 1. pont utolsó bekezdésében foglalt rendelkezés a jelen pontra is vonatkozik.

Az összes fenti megállapodásokat úgy kell értelmezni, hogy ezek folytán az általuk érintett természetes és jogi személyek sem érvényesíthetik a szóban lévő ingóságokra vonatkozó jogait.

Az 1., továbbá 2. pontokban megjelölt vagyontárgyakra vonatkozó minden jogot a két kormány kölcsönösen egymásra ruház át.

³⁷ A mellékletet nem közöljük.

³⁸ A magyar–szovjet fegyverszüneti egyezmény szövegét lásd: *Orosz–magyar fegyverszüneti egyezmény/Groza Péter és Sztalin marsall táviratváltása/Orosz–román fegyverszüneti egyezmény*. Józsa Béla, Athenaeum, Kolozsvár, 1945.

Saját természetes és jogi személyek kártalanításának kérdését mindkét kormány saját hatáskörében szabályozza.

A jelen bizalmas kiegészítő jegyzőkönyv az egyidejűleg aláírt Egyezmény szerves részét képezi.

Kelt Bukarestben, az 1948. évi szeptember hó 21. napján.

Magyar Országos Levéltár, a bukaresti nagykövetség TÜK-iratai, XIX-J-33-a, 41. doboz, „Kimutatás, jegyzőkönyvek, feljegyzések”-csomó, hitelesített gépirat. A magyar nyelvű példányt közli Vincze Gábor: Magyar vagyon román kézen. Dokumentumok a romániai magyar iparvállalatok, pénzintézetek 2. világháború utáni helyzetéről és a magyar–román vagyoni jogi vitáról. Pro-Print Kiadó, Csíkszereda, 2000, 365–374. A román nyelvű szövegét közli: Minorități etnocolturale mărturii documentare: Maghiarii din România (1945–1955). (Ed.: Andreescu, Andreea–Nastasă, Lucian–Varga Andrea) Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnocolturale, Cluj, 2002, 573–578.

13.

SZÉLL JENŐ KÖVET JELENTÉSE RAJK LÁSZLÓ KÜLÜGYMINISZTERNEK AZ ÚJ KÖZOKTATÁSI TÖRVÉNY KÖVETKEZMÉNYÉRŐL

Bukarest, 1948. október 4.

93/pol.-1948.

Bizalmas!

Az idei év kétségtelenül Románia közoktatásának nagy átalakulását jelenti. Ez év augusztus másodikán jelent meg³⁹ a közoktatásügyi reformtörvény, melynek lényeges részeit annak idején jelentésemben ismerttettem. A törvény bevezetője megállapítja, hogy „a közoktatás állami oktatás, nemre, nemzetiségre, fajra, vallásra való tekintet nélkül minden állampolgárnak egyenlő jogokat biztosít”. Célja:

- 1.) az írástudatlanság megszüntetése,
- 2.) az elemi oktatás kiszélesítése minden iskolakötelezettre,
- 3.) az ifjúságnak a népi demokrácia szellemében való nevelése, a kulturális színvonal emelése,
- 4.) az iskolai oktatás szoros kapcsolatba állítása a családdal és a társadalommal (iskolán kívüli nevelés),
- 5.) közép- és felsőfokú szakkaderek kiképzése a szocializmus építésének biztosítására,
- 6.) a megfelelő tanszemélyzet kiképzése,
- 7.) a kutató és alkotó tevékenység biztosítása.

A közoktatásügyi szervezet: megelőző oktatás, elemi iskolai oktatás (7 osztályos), közép- és felsőfokú oktatás. A törvény arra nézve is intézkedik, hogy minden fokon biztosítva legyen az anyanyelvi oktatás, de a nemzetiségi iskolákban a román nyelv tanítása az első elemittől

³⁹ A törvényt az augusztus 3-i *Monitorul Oficial* közölte.

kezdve kötelező.⁴⁰ Az ún. megelőző oktatás (napközi, óvoda), ezentúl a Közoktatásügyi Minisztérium hatáskörébe tartozik, de nem kötelező jellegű. A 7 osztályos elemi iskolai oktatást az első évben még nem tették általánossá, csupán az első IV. osztály kötelező. Az elemi iskola IV. osztályától az orosz nyelv kötelező tantárgy.

A középiskola négyestendős és négy típusra oszlik: líceum (gimnázium), pedagógiai iskola, műszaki iskola és szakiskola. Minden közép- és felsőfokú iskolába csak feltételi vizsga letétele után lehet bejutni. Az ún. műszaki középiskola célja a szakkaderek nevelése pedig ipari, mezőgazdasági, kereskedelmi, egészségügyi és közigazgatási szakkaderekké. Az ún. szakiskolákat az ipari üzemek mellett állítják fel azon céllal, hogy képesített szakembereket neveljenek. A műszaki és szakiskolák vezetése és irányítása a szakminisztériumok hatáskörébe tartozik, a Közoktatásügyi Minisztériummal egyetértésben.

A felsőfokú oktatás két csoportra oszlik:

1.) egyetemek és műegyetemek, ahol a specialistákat és a középfokú iskolák tanszemélyzetét képezik, a Közoktatásügyi Minisztérium hatáskörébe tartoznak. Tanulmányi idő 4–6 év. A felvehető tanulók létszámát minden évben a minisztertanács állapítja meg.

2.) Felsőfokú tanügyi intézmények, szakértők (mérnökök, orvosok, gazdák stb.) képzése. Tanulmányi idő 3–4 év.

A törvény megszigorítja és megnehezíti (zárt számhoz köti) az egyetemeken és műegyetemeken elnyerhető doktori diplomák számát. Gondoskodik a törvény külön analfabéta-tanfolyamok szervezésére. Különleges, kétéves tanfolyamokon a dolgozóknak lehetővé teszi a köziskolai fokozat elvégzését úgy, hogy az erre alkalmasakat a termelésből kiemeli. A speciális iskolákba felvehető szakelődők egyidejűleg a termelő tevékenységben megmaradhatnak.

A reformtörvényből önmagától következett minden magán- és egyházi iskola államosítása.

Az elemi iskolák osztályai I–VII-ig terjednek. A líceumok osztályának számozása: VIII–XI. A többi középiskolák osztályai: I–IV. A tanulók száma osztályonként maximálisan 50. Párhuzamos osztályokat csak a pedagógiai és műszaki iskoláknál engednek meg. A tanulók létszámának legalább felét a kollektív szerződésben dolgozók gyermekei kell hogy kitegyék. (Összesen 12 különböző típusú középiskolát állapít meg a törvény.) Jellemző és fontos, hogy a felvételi vizsgáknál mindenütt szerepel tantárgyként a román alkotmány ismerete.

A 12-féle középiskola-típus a következő: líceum, pedagógiai iskola, mezőgazdasági, erdészeti, ipari, bányászati, egészségügyi, közlekedési, építészeti, gazdasági és pénzügyi (volt kereskedelmi), közigazgatási, testnevelési és leányműszaki középiskola.

A törvény megjelenése után a román sajtó nem minden büszkeség nélkül állapította meg, hogy „a szovjet közoktatási rendszer után nevelés vonatkozásban országunk az élen járó országok közé lendült”.

Ez a kétségtelenül rendkívül nagyvonalú és valójában haladó szellemű törvény az iskolaév megkezdéséig és még azután is rendkívüli feladatokat rótt a minisztériumra és az érdekelt szervekre. Augusztus végén a reszortminisztériumok a Közoktatásügyi Minisztériummal és a szaktanáccsal együtt megkezdték az ipari üzemek mellett működő szakiskolák szervezését. Utasították az üzemeket tanműhelyek és tantermek felállítására, a tanulók összes költségeit a szakminisztérium vagy az illetékes vállalat fedezi.

⁴⁰ 1946 és 1948 között csak a 3. osztálytól volt kötelező a román nyelv tanulása.

Megállapították az egyes iskolatípusokra a tanévkezdés időpontját, amelyet azonban a torlódó munkára való tekintettel nem tudtak tartani. Így az elemi iskolai oktatás megkezdését eredetileg szeptember 15-re tervezték, majd a határidőt 20-ban állapították meg és valójában október 1-jén kezdték. A középiskolai oktatás kezdését is elhalasztották október 1-jétől október 15-ig. Miniszterközi értekezlet már augusztus 11-én utasítást adott a szakminisztériumoknak a tantervek elkészítésére, a Közoktatásügyi Minisztériumnak pedig azok összeegyvetésére. E nagy horderejű és nehéz kezdést természetesen nem tudták határidőre elvégezni, épp úgy, mint a tanszemélyzet besorolását és a tankönyvek elkészítését. Augusztus 14-én elkezdték összeállítani a szakiskolák jegyzékét. Szeptember közepére az egész Román Népköztársaság területén a következő helyzetkép volt: 834 középiskola összesen, ebből:

175 líceum,
62 pedagógiai középiskola,
104 műszaki iskola,
6 testnevelési iskola és
367 üzemi szakiskola kerül felállításra.

Ez az összeállítás azonban még többféle változáson megy keresztül. Különösen a közigazgatási és műszaki szakiskolák jelentenek nagy nehézséget. A közigazgatási helyzet rendezetlenségére való tekintettel (a közigazgatási reform még alapvonalában sem készült el) el is határozták, hogy a közigazgatási szakiskolákat ez évben nem nyitják meg, illetőleg az első évben mint líceumok működnek. A műszaki és szakiskolákra nézve az volt a kiindulási pont, hogy a tényleges szükséglet kell, hogy megszabja, hol, milyen iskolát állítsanak fel. Nyilvánvaló, hogy itt a felszerelés, tanterv és az oktatási káder kérdése rendkívüli nehézségeket jelent. Szeptember 29-én rendelet jelent meg az iskolai mezőgazdászok, kézimunka- és szövőmesternők és egyéb műszaki tanszemélyzet számára. Kérvényt kellett benyújtaniuk, melyben fel kell tüntetniük képesítésüket, ideiglenes ki nevezésüket, valamint azt, hogy a házastárs hol dolgozik. Ugyancsak külön rendelkezés teszi lehetővé, hogy azok a szakoktatók, kik eddig a termelőtevékenységben nem vettek részt, szakmai képesítésüknek megfelelő állást vállalhatnak, amennyiben ez tanítói tevékenységüket nem akadályozza. Nem kisebb gond azonban a szakmai képesítésű nevelők káderproblémája sem. Vasilichi közoktatásügyi miniszter megállapította például, hogy a három-hét éves gyermek 2 milliónyi létszámából a múlt esztendőben csupán 90 000 járt óvodába és ezt a számot idén lényegesen fel emelik. Ugyancsak ő mutatott rá a tanítói kar igen egészségtelen eloszlására. Városokban 15–20 tanuló esik egy pedagógusra, míg falun egy-egy tanító gyakran 80–120 gyermekkel kellett, hogy bajlódjék. Ezen áldatlan állapot megszüntetésére drasztikus eszközökhöz kellett folyamodnia.

Ugyanakkor, amikor a közoktatásügyi reform rengeteg munkát rótt a szakszervekre, nem feledkeztek meg a pedagógustársadalom megfelelő átképzéséről. Augusztus 14. és 25. között minden megyeszékhelyen és nagyobb városban ún. szakirányító tanfolyamokat szerveztek, melyen az ország valamennyi pedagógusa részt vett. A tanfolyamok vezetői számára ún. tanfolyamirányító kurzust tartottak Bukarestben.

Rohammunkával igyekeztek megoldani a tanulók támogatásának, szociális helyzetének kérdését. A nagyobb városokban szállodákat és éttermeket foglaltak le diákkotthonok és menzák céljaira. A tanulók tavalyról fennmaradt tandíjhátralékát teljes egészében elengedték. Itt említem meg, hogy a múlt évben hittanból elégtelen osztályzat nem akadály a felsőbb osztályba való kerülésnek. (Ez évtől kezdődően a román iskolákban vallásoktatás nincs.) Gondoskodnak a tanulók olcsó tanszerrel és iskolakönyvvel való ellátásáról. A tankönyvek egyébként csak most kezde-

nek megjelenni. Jelentésem megírásáig a magyar nyelvű tankönyvek még nem kerültek ki a nyomdából.

Kétségtelen, hogy a román közoktatásügy a reformban lefektetett célkitűzéseit az első évben nem tudja még teljes egészében valóra váltani. Rengeteg kapkodás, bizonytalanság, félig kész munka fogja jellemezni ezt az iskolaévet. Az eredmények azonban már most igen szembeszökőek. 1947-ben pl. 1228 egységes gimnázium működött. Idén mintegy 7000 elemi iskola nyílik meg, amiből 3200 már hét évfolyamos. Ez azt jelenti, hogy 2028 iskolával több van, mint tavaly, ahol a gyermekek 10 éves koruktól 14 éves korukig tanulhatnak. Nagyon nehéz kérdés az elmaradottabb román vidékeken a beiskoláztatás megoldása. Nagyarányú sajtókampány indult meg annak érdekében, hogy idén minden iskolaköteles gyermek iskolába jusson. A nehézségek illusztrálására itt is megemlítem az orosz nyelvoktatás kérdését, melyről külön jelentésben már beszámoltam. Az elemi iskola IV. osztályától kezdve az orosz nyelv kötelező tantárgy. Augusztus hónapban jelent meg egy közoktatásügyi rendelet, mely felszólítja a tanítókat és tanárokat: haladéktalanul kezdjenek oroszul tanulni, hogy a tanév kezdetén diákjaiknak az alapismereteket megtaníthassák. Nyilvánvaló, hogy az iskolák csak egy elenyésző törtrészében lesz számottevő orosz nyelvoktatás. De az is kétségtelen, hogy a reformtörvény az alapokat lerakta, nemcsak ezen kérdésben, hanem a pedagógia minden terén. Az első év tapasztalatai alapján jövőre minden bizonnyal egy korszerű, haladó jellegű pedagógiai rendszer fogja biztosítani a román ifjúság nevelését. Szabadon e szempontból csak arra rámutatni, milyen óriási többségben vannak a szakirányú középiskolák a liceumokkal szemben.

Külön kell foglalkoznom a román közoktatásügy nemzetiségi vonatkozásaival. A Közoktatásügyi Minisztériumban a nemzetiségi ügyosztály vezetője, Czíkó Lőrinc beosztottjai valamennyien majdnem mind magyarok. Augusztus 4-én megszervezték a 13 romániai nemzetiség tankönyvvel való ellátása céljából a nemzetiségi tankönyvbizottságokat. E bizottságok munkacsoport jellegűen működtek, feladatuk a kéziratban levő román tankönyvek lefordítása és nemzetiségi szempontból való átalakítása volt.

Érdekes, hogy a romániai nemzetiségek sorában a legszámosabb magyarság után a németység következik, és hogy idén a román közoktatásügyi törvény számol már a romániai németek iskoláztatási igényeivel. (Erdélyben pl. 2 német nyelvű liceum indul meg.) Igen fontos volt azonban, hogy az erősen náciérzelmű, és a múltban súlyosan kompromittált német tanítótestületet megfelelően megrostálják. Megállapítható, hogy a német tanítók felülvizsgálására alakult bizottság igen alapos munkát végzett, úgy, hogy az eddigi német tanítók túlnyomó része a jövőben nem taníthat. Sokkal fontosabb azonban az erdélyi magyarság iskoláztatásának ügye.

Szeptember 10-én kijelölték a romániai magyar nyelvű iskolákat. Nem érdektelen, ha ezeket részletesen közlöm, legalábbis a középiskolákat.

Mezőgazdasági:	6	ebből mint vegyes tagozata	4
erdészeti:	–		1
ipari műszaki:	15	tagozat	13
bányászati:	2	tagozat	2
egészségügyi középiskola:	1		
egészségügyi szakiskola:	2		
jogi és közigazgatási:	5	tagozat	3
gazdasági és pénzügyi:	14	tagozat	1
pedagógiai:	11		
liceum:	22		
Összesen	79	amiből tagozat	24

A magyar iskolák esetében is megállapítható, hogy ez az összeállítás nem végleges. A közgazgatási középiskolák esetében adódó nehézségek miatt pl. legutóbb már 25 líceum felállításáról hallottam. Kisebb-nagyobb változtatások állandóan előjönnek. Így pl. a gyimesközéplöki (Csík megye) híres vasúti iskolavárosban, mely az egykori hatalmas magyar kaszárnyák épületében működik, a négyéves vasúti középiskolában magyar tagozatot szerveznek. Ugyanakkor kétségessé vált a sepsiszentgyörgyi magyar középiskola megnyitása, mert nem jelentkezett elég tanuló. A megfelelő felvilágosító propaganda elmulasztásáért az igazgatót el is mozdították állásából. Általában megállapítható, hogy minden iskolatípusnál a magyarság számarányánál nagyobb számú iskolát kapott. Különösen feltűnő ez az Iparügyi Minisztérium felügyelete alá tartozó szakiskoláknál. Az egész országban 55 szakiskola tartozik az Iparügyi Minisztérium hatáskörébe, ebből 13-ban van magyar tagozat, kettő pedig teljesen magyar. Mióta a Bolyai Tudományegyetem orvosi fakultása átkerült a Közegészségügyi Minisztérium hatáskörébe, helyzete jelentékenyen megjavult, nehézségei nem nagyobbak, mint a többi román egyetemé. Idén állítják fel az öt művészeti főiskolát, közöttük a kolozsvári Magyar Művészeti Főiskolát, mely négy fakultásra tagozódik: zeneművészet, színpadművészet, képzőművészet és koreográfia. Sok könnyítő rendelkezés van a magyar diákok számára. Műegyetemi és szakiskolai felvételi vizsgáknál magyar iskolákból kikerült tanulók magyar nyelven is vizsgázhatnak és gondoskodnak róla, hogy a vizsgabizottságban magyar tanárok is legyenek. Kétségtelenül komoly problémát jelent az első elemi iskolától kötelező román nyelvoktatás a magyar iskolákban. Ezt a rendelkezést bizonyos magyar oldalról azzal bírálják, hogy annak idején az Apponyi-féle iskolai reformtörvény hasonló rendelkezését (nemzetiségi elemi iskolában I. osztálytól kezdődően magyar nyelvoktatás) éppen Mocsáry Lajos bírálta igen élesen. Ezt a kritikát elutasították azzal, hogy alapvetően más jellege volt az Apponyi-féle nemzetiségi kultúrpolitikának, mint a Román Népköztársaság nemzetiségi politikájának. A kérdés azonban ma sincs lezárva. A magyarság vezetőinek nagyobb része ma azért harcol, hogy az első és második elemi iskolában a román nyelvoktatás beszélgetés jellegű legyen.

A magyar iskolák elhelyezése nem ment minden súrlódás és küzdelem nélkül. Német részről több helyen indítottak ügyesen leplezett okokat a magyar iskolák ellen. (Eredmény nélkül.) Voltak természetesen kisebb-nagyobb torzalkodások alárendelt román közegekkel is. Mindent összevéve a romániai magyarság vezetői az eredménnyel nagyon meg vannak elégedve. Kívánalmaikat az összes minisztériumok a legmesszebbmenő mértékben méltányolták. A romániai magyarságnak – megállapíthatóan – annyi iskolája lesz, amennyit pedagógus káderrel és megfelelő létszámú tanulóval meg tud tölteni. A magyarságnak az iskolai reformtörvény nagy lehetőséget ad és jórészt az erdélyi magyarság tömegein múlik, felismerik-e az adott lehetőségeket és kihasználják-e azokat. Az idei ősz közoktatásügyi szempontból nemzetiségi sérelmek nem jellemezhetik. Inkább arról volt szó néhány esetben, hogy a romániai magyarság nagyobbat markolt, mint amennyit fogni tudott, kezdetben biztosított magának egy-két olyan iskolát is, melynek kereteit nem tudta kitölteni.

Az erdélyi magyar reakció természetesen az iskolakérdésben is igyekezett támadásba átmenni, meglehetősen zenebonát csaptak amiatt, mert Nagyszebenben megszűnt a magyar iskola. A magyar iskolaügy vezetői azonban azt nézték, hogy a meglevő szükségletek szerint oda kerüljön magyar középiskola, ahol az a magyarság szempontjából fontosabb. A régi, nagytradiójú magyar iskolák megmaradtak. A nagyenyedi Bethlen Kollégium pl. mint pedagógiai kö-

zépiskola működik. Sok magyar iskolában pedig 3, sőt 4 párhuzamos osztályt is felállítottak. Támadja a reakció a közoktatásügyi reformot azért is, mert mint ők mondják, megszűnteti az erdélyi magyar közoktatás függetlenségét. Valóban szó van arról, hogy megszűnik az önálló kolozsvári és brassói magyar tanfelügyelőség, és nem marad meg a 9 külön megyei magyar tanfelügyelőség. A minisztériumban az a nézet van kialakulóban, hogy a román köztársaság tanügyi szervezete egységes kell, hogy legyen és az általános megyei tanfelügyelőségek keretében, ott, ahol ez szükséges, legyen egy magyar tagozat. Szem előtt tartva a szocializmus felé haladó népi demokrácia azon szükségletét, hogy az ifjúság nevelését szervezetileg szorosan kézben tartsa, a tanfelügyelőségek kérdésének fenti megoldásában magyar szempontból nem látok veszélyt.

Az erdélyi magyarság nevelése szempontjából ezek után döntő kérdés nyilván, hogy a magyar nyelvtankönyvek milyenek lesznek, valamint milyen tág teret enged a tanterv a magyar irodalom és történelem tanításának a különböző iskolafokokozatokban. Román részről kétségtelenül megvan arra a tendencia, hogy mindenben támogassa a romániai magyarság kívánalmait, egészen addig a pontig, míg az a magyarországi magyarsággal való kultúrkapcsolatokat nem jelentik. E szempontból igen fontos tehát, milyen olvasókönyvekből, történelem- és irodalomkönyvekből tanulnak az erdélyi magyar ifjak. A magyarnyelv-tankönyvek megjelenésekor azokat azonnal beszerezem, és Miniszter Úrhoz továbbítom.

Széll s. k.
követ.

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium TÜK-iratai, 1945–68, Románia, XIX-J-1-j, 17. doboz, 16/b tétel, 178/48., 475–480. hitelesített másolat.

14.

SZÉLL JENŐ KÖVET JELENTÉSE RAJK LÁSZLÓ KÜLÜGYMINISZTERNEK A ROMÁNIAI MAGYAR FELSŐOKTATÁST HÁTRÁNYOSAN ÉRINTŐ INTÉZKEDÉSEKRŐL

Bukarest, 1948. november 2.

117/pol.-1948.

Október 26-án befejeződött a magyar–román kulturális egyezmény⁴¹ végrehajtására alakult vegyesbizottság első, bukaresti ülészaka. Mindennapos telefonbeszélgetéseinkből, valamint a közösen megfogalmazott, de aláírásra nem került „Munkaterv”-ből Miniszter Úr tájékozva [sic!] van a tárgyalások lefolyásának körülményeiről.

⁴¹ Az 1947. november 27-én megkötött kulturális egyezményt közli: Fülöp–Vincze, 1998, 391–394.

A vegyesbizottság ülésével egy időben s azután, hogy a magyar küldöttség mindjárt a megbeszélések elején kijelentette, hogy jelen ülészakon az iskolai kérdést nem óhajtja felvetni, zajlott le belső berkekben az első nagy elvi csata a magyar főiskoláztatás kérdésében. Az erdélyi magyarság politikai vezetőinek egy részénél ugyanis a felsőoktatási törvény előkészítése kapcsán napvilágra került 3, a magyar főiskoláztatást súlyosan érintő román elgondolás erős ellenállásra talált. Felmerült először is a *Bolyai Egyetem jogi és közgazdasági kara közgazdasági részlegének megszüntetése*. A törvénytervezet második pontja a magyar nyelvű gyógyszerészképzés megszüntetését tartalmazza. A harmadik, egyben legsúlyosabb sérelem a felsőoktatási reform azon újításával kapcsolatos, amely az orvosképzést az egyetemről elválasztva az orvosi karokat megszünteti, s ezek helyett önálló főiskolai jellegű *orvostudományi intézeteket* létesít. Ezek doktori cím adományozására nem jogosultak, illetve csak abban az esetben igen, ha a törvény felruhazza őket a 3 éves különleges doktori tanfolyamok megszervezésének jogával. A doktori tanfolyamokra csak megfelelő tudományos munkásság alapján lehet bejutni, s azoknál a zártszám elve igen szigorúan érvényesül. *A doktori cím adományozásának jogát a marosvásárhelyi magyar intézetre nem terjesztették ki*. A Magyar Népi Szövetség kemény elvi harca ellenére a *Monitorul Oficial* október 26-i számában közzétett törvényrendelet a felsőoktatás szervezetéről az eredeti tervek közül csak egyet ejtett el: meghagyta a jogi és közgazdasági kart a maga teljességében. A *gyógyszerészeti karral* kapcsolatban csak annyit sikerült elérni, hogy azok, akik első évüket már lehallgatták, hátralevő tanulmányaikat a magyar egyetemen fejezhetik be; a gyógyszerészeti kar lényegében tehát megszűnt.

A törvényrendelet a *doktori cím adományozása* körüli nagy csatát is a magyar főiskoláztatás rovására döntötte el: a magyar diplomásoknak a román orvosfőiskolák zártszámába való bejutásának nyelvi és egyéb tárgyi nehézségeivel kell megbirkóznia. Miron Constantinescu bányügyi miniszter, aki a Munkáspárton belül a magyar nemzetiségi ügyek legfőbb referense, egyik legutóbbi nyilatkozatában a doktori tanfolyam-szervezési jog megvonását nyereségnek tüntette fel, azzal az indoklással, hogy a magyar diplomások a törvény nyújtotta lehetőségek keretében bármely romániai főiskolán pályázhatnak felvételre, és magyar nyelven tehetnek doktori vizsgát. Az MNSZ egyes személyiségeinek arra az ellenvetésére, hogy a magyar egyetemi hallgatók eddig is beiratkozhattak román egyetemekre is (és román hallgatók a magyar egyetemre, amire szépszámu példa sorolható fel éppen az orvoskar magas színvonala folytán), s igazi vívmány az volna, ha azonkívül, hogy a magyar orvostudományi főiskolának megvolna a doktoricím-adományozási joga, magyar diplomások tehetségük és munkásságuk arányában az ország többi doktori tanfolyamainak zártszámába is pályázhatnának, egyes román személyiségek a doktori cím híveit lokálpatriotizmussal, sőt burkoltan sovinizmussal vádolták meg és intették le.

Véleményem szerint helyes az, hogy a magyar diplomásoknak mindenütt lehet doktori címért folyamodni. Előrelátható azonban, hogy az a körülmény, hogy a Magyar Orvostudományi Intézet doktori címet nem adományozhat, a magyar orvosképzés eddigi magas színvonalát le fogja szállítani, és a tudományos kutatómunkát nagy mértékben meg fogja bénítani. A marosvásárhelyi orvosi kar legalábbis egyenrangú volt a bukarestivel, de mindenesetre sokkal jobb a iaşinál és a kolozsvárinál. Nyilvánvaló tehát az a tendencia, hogy a marosvásárhelyi orvosi kart vissza kell szorítani súlyban és jelentőségben a többi javára. A doktoricím-adományozási jog megvonása már magában is feltűnő, midőn másfelől azt látjuk, hogy a temesvári orvostudományi intézeten kívül az ország összes többi testvérintézetét felruházták vele. Még feltű-

nőbb azonban ez a megkülönböztetés akkor, ha szemügyre vesszük azokat a marosvásárhelyi orvosi karhoz jelentőségben nem mérhető különféle egyéb intézeteket, amelyeknek viszonylagos jelentéktelenségük ellenére doktoricím-adási joguk van, pl. a galați mezőgazdasági, a brádi bányáérc, a petrosényi kőszén[*bányászati*] intézetnek stb.

A nemzetiségi vonatkozások előre bocsátása után a következőkben röviden összefoglalom az egész felsőoktatási reform lényegét:

A felsőoktatás szervezeti törvénye kétféle intézményt ismer: egyetemeket és felsőfokú tanulmányi intézeteket. A négy egyetemnek (Bukarest, Iași, Kolozsvár 2) azonos a szervezete, mindegyiknek 8 kara van (matematika és fizika, természettudomány, kémia, történelem és földrajz, filozófia, pedagógia és lélektan, filológia és jogi-közgazdasági), kivételt a Bolyai Egyetem csak annyiban képez, hogy önálló magyar közgazdasági intézet hiányában a jogi-közgazdasági karon belül működnek a közgazdasági tanszékek.

A felsőfokú tanulmányi intézetek közül a törvény elsősorban az orvostudományi, illetve orvosi-gyógyszerészeti intézeteket sorolja fel. Előbbiből van Iașin és Temesváron, az utóbbi típus működik Bukarestben, Kolozsváron és jelenleg még Marosvásárhelyen, a gyógyszerészeti azonban – mint már említettem – csak addig, míg a tanulmányaikat megkezdett másodévesek végeznek.

Szerepel a törvényben három műszaki intézet (politechnika), hat mezőgazdasági intézet (a Kolozsvárin magyar karral), két állattenyésztési és állatorvosi intézet, két erdészeti, két közgazdasági és tervgazdasági intézet, két pedagógiai, egy testnevelési, öt művészeti intézet (négy román, négy karral és egy magyar, zenei és színháztudományi karral), valamint több kisebb jelentőségű intézet a gazdasági élet különféle szektorai számára.

Míg az egyetemek kizárólag a Közoktatásügyi Minisztériumtól függenek, a felsőfokú tanulmányi intézetek részben a különböző szakminisztériumok felügyelete alatt állnak.

A törvény külön szakaszban sorolja fel azokat az intézeteket, amelyeknek – az egyetemekhez hasonlóan – jogában áll hároméves doktorátusi tanfolyamokat szervezniük. Ezek a bukaresti és kolozsvári orvosi-gyógyszerészeti, a iași orvostudományi intézet, a bukaresti, iași és temesvári műszaki intézet (politechnika), a bukaresti műépítészeti intézet, a bukaresti építészeti intézet, a bukaresti közgazdasági és tervgazdasági intézet, a bukaresti, temesvári és galați mezőgazdasági intézet, a bukaresti állattenyésztési és állatorvosi intézet, a bukaresti petróleum- és földgázintézet, a brádi bányáércintézet, a bukaresti geológiai és bányatechnikai intézet, a petrosényi kőszénintézet és a bukaresti művészeti intézet.

Külön szakasz biztosítja azt, hogy az együttélő nemzetiségek doktori jelöltjei anyanyelvükön vizsgázhatnak az összes doktorátusi központokban.

Nemzetiségi szempontból azokon a hiányokon kívül, amelyek közül az elvi harc folyt, a törvényben egyéb hiányokat is felfedezni vélünk, ezeken azonban az idő és a szükség parancsa még segíthet. Így véleményem szerint indokolt lett volna, ha nem is önálló magyar műszaki intézetet (politechnika), de legalább egy magyar tagozatot létesíteni.⁴² Önálló mezőgazdasági intézet viszont a jelenlegi tagozatos megoldás helyett mindenképpen megillette volna a magyarságot nagy lélekszámánál fogva. Végül, talán a művészeti intézetnek is meg kellett volna

⁴² A kolozsvári Mechanikai Intézetben végül mégis szerveztek magyar tagozatot, azonban ekkor már csak néhány tárgyat adtak le magyar nyelven is.

kapnia a másik két kart (képzőművészeti, koreográfiai) bár ezeknek a hiánya tűnik most még a leginkább elviselhetőnek.

Széll s. k.
követ

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium TÜK-iratai, 1945–68, Románia, XIX-J-1-j, 18. doboz, 16/b tétel, 117/48. sz Gyallay-Pap Domokos követségi titkár által hitelesített másolat. Közli: Erdély magyar egyeteme 1944–49. II. köt. (Vál., szerk.: Lázok János–Vincze Gábor. Bevezető tanulmány, jegyzetek: Vincze Gábor.) Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 1998, 260–263.

15.

SZÉLL JENŐ KÖVET JELENTÉSE RAJK LÁSZLÓ KÜLÜGYMINISZTERNEK AZ ÚJ FELEKEZETI RENDELETRŐL

Bukarest, 1948. november 26.

128/pol.-1948.

A Vallásügyi Minisztériumnak a fent hivatkozott számú kultusztvörvény alapján hozott 42 898 számú, „A vallásfelekezeteket szolgáló személyzet előkészítéséhez szükséges iskolák felállításáról” szóló rendeletét a *Monitorul Oficial* 1948. november 15-i, 266. számában tették közzé. Tisztelettel kérem ezen igen fontos és alapos tanulmányok után elkészített rendeletre felhívni az illetékes magyar tárca figyelmét. A rendelet fontosabb és jellegzetes rendelkezéseit a következőkben ismertetem:

A rendelet a vallásoktatás célját szolgáló négy iskolatípust állapít meg, és pedig:

- 1.) a templomi énekesek iskolái,
- 2.) a világi papok és szerzetesek előkészítésére szolgáló szemináriumok,
- 3.) teológiai intézetek,
- 4.) főiskolai (egyetemi) jelleggel bíró teológiai intézetek.

E legfelső típusból három intézetet engedélyez az ortodox vallásfelekezet és egy intézetet három tagozattal (református, evangélikus, unitárius) a protestáns vallásfelekezetek részére a rendelet. A végzettségi oklevél (licența) elnyeréséhez négyévi, a doktorátus elnyeréséhez pedig további háromévi tanulmány szükséges. Ezen főiskola mellett csupán egyetlen más típusú protestáns iskola felállítását engedélyezi a rendelet, ez pedig az evangélikusok részére Nagyszebenben működő énekes iskola.

A rendelet kimerítően szabályozza az iskolák tananyagát és az előadási nyelveket. Minden iskolában kötelező a román és az orosz nyelv tanítása. Megállapítja, hogy mily előképzettséggel látogathatók a különböző iskolatípusok.

Az igen nagy részletességgel tárgyalt ortodox és protestáns iskolák mellett a rendelet szabályozza az izraelita, baptista, adventista és muzulmán vallási oktatást és utolsó helyen a katolikus vallási oktatást is, mely részére egy-egy iskolát engedélyez a fent említett 1–3.) típusból. Ezen is-

kolák felállítását azonban a katolikus egyházvezetőség által előterjesztendő, kanonikus szervezeteinek megfelelő javaslat elfogadásától teszi függővé, a tanítás megkezdése előtt pedig a Vallásügyi Minisztérium jóvá kell hagyja az előterjesztendő tantervet is. Ilyen előfeltételek a többi vallásfelekezeteknél megállapítva nincsenek.

A teológiai intézetek tanárai, előadói és lektorai doktori oklevéllel és különleges teológiai képzettséggel kell bírjanak, és a vallásügyi miniszter⁴³ javaslatára rendelettel neveztetnek ki. A felozlatott református és unitárius teológia tanárai viselt állásaikba ily módon újra kinevezhetők.

Széll s. k.
követ

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium TÜK-iratai, 1945–68, Románia, XIX-J-1-j, 18. doboz, 16/b tétel, 117/48., 176., Gyallay-Pap Domokos követségi titkár által hitelesített másolat.

16.

SZÉLL JENŐ KÖVET JELENTÉSE RAJK LÁSZLÓ KÜLÜGYMINISZTERNEK AZ MNSZ UTOLSÓ, KOLOZSVÁRI KONGRESSZUSÁRÓL

Bukarest, 1948. december 18.

132/pol.-1948.

Szigorúan bizalmas!

Ez év december 10-én és 11-én zajlott le Kolozsvárott a Romániai Magyar Népi Szövetség IV. kongresszusa. Ha az MNSZ helyzetét vizsgáljuk az elmúlt évben, kétségtelenül meg lehet állapítani, hogy annak súlya és befolyása, valamint népszerűsége az erdélyi magyarság tömegeiben csökkent. Jóllehet a helyi szervezetek száma szaporodott, a dolgozó magyarság széles tömegei bizonyos tartózkodással szemlélik az MNSZ munkáját és az egész szervezetet korántsem érzik olyan mértékben magukénak, mint a felszabadulás utáni első két esztendőben. Az MNSZ bizonyos mértékben elszakadt tömegeitől, ennek oka a legutóbbi temesvári kongresszuson végbement személyi változásokban, a szövetségnek a tömegmunkát illető helytelen felfogásában, továbbá abban kereshető, hogy a vezetőség kétségtelenül nehéz helyzetében, sok esetben túlzott lojalitással maga igyekezett leállítani jogos magyar követeléseket.

Már a múlt évi temesvári kongresszus élesen megszabta az MNSZ követendő politikai irányvonalát: a szervezetnek az osztályharc alapján állva ki kell vetnie magából a kizsákmányoló elemeket, és a dolgozó magyarság harcos szervévé kell válnia. Ez az alapelv nyilvánvalóan helyes. A kolozsvári kongresszust megelőzően mindenütt újjáválasztották a helyi vezetőségeket és mindenütt dolgozó kisembereket állítottak az élre. Értesüleseim szerint a kizsákmányoló elemek eltávolításában és új, munkáselemek kiemelésében nagyon sokszor túllóttek a

⁴³ Stanciu Stoian.

célon, aminek következtében falusi és megyei szervezetek vezető pozícióiba sok igen gyenge elem került, ami még hozzájárult az MNSZ befolyásának gyengüléséhez.

A kongresszus megnyitása arra az időre esett, amikor a „Tartós békéért és népi demokráciáért” vezércikke a nemzeti kérdéstről már szélesebb körökben közismertté vált. Ennek következtében a kongresszus lefolyásában több alkalommal meg lehetett figyelni az eddigi gyakorlattól eltérő jelenségeket. Az említett vezércikk hatásának kell betudnom, hogy a kongresszusra pl. engem is meghívtak. [...]»⁴⁴

A kongresszus beszámolóját Kacsó Sándor elnök olvasta fel, mely mint mondta, a titkárság közös munkája, de a beszámoló magas irodalmi stílusán kétségtelenül érezhető volt Kacsó Sándor írói tollának hatása. A beszámoló nagyobb részében a világpolitikai helyzettel és a román belpolitikai kérdésekkel foglalkozott. A január elején meginduló tervgazdálkodáson kívül bejelentette Kacsó a közeljövőben megvalósítandó közigazgatási és adóügyi reformot. Ez utóbbról a román vezető politikusok közül eddig egyedül ő tett említést. Ez minden valószínűség szerint azt mutatja, hogy Kacsó Sándornak mint a Magyar Népi Szövetség vezetőjének a román kormány növekvő politikai súlyt igyekszik biztosítani. Foglalkozott az eddig gyarmatként kezelt Székelyföld kérdésével és épp úgy, mint Luca, bejelentette a Székelyföld meginduló iparosítását. (Olajfúrás, nyersanyagkutatás, meglévő üzemek és bányák fejlesztése stb.) Pontos számadatokat közölt az erdélyi magyarság iskoláztatási viszonyairól, mely számok a zajló román közoktatási reform folyamatában nyilván csak pillanatnyi értékűek, minthogy e téren a helyzet még most is szinte hétről hétre változik. Megemlítette beszámolójában a széles magyar néptömegek beszervezését és igyekezett e téren optimista képet festeni. Nyilvánvaló pedig, hogy itt van az MNSZ legnagyobb gyengesége. A széles tömegek úgy érzik, hogy az MNSZ nem foglalkozik már eléggé az ő mindennapi ügyeikkel. Erre az elzárkózásra az MNSZ vezetőinek meg is van a maguk elmélete, amit Kacsó Sándor beszámolójában ismételtelen kifejtett:

„Elértük azt, hogy szervezetünk ne nyújtson tovább is segítséget a kisajátított földbirtokosok, gyárosok, üzérkedők és kizsákmányolók érdekeinek érvényesítéséhez, de már nem tudtuk határozottan elutasítani a nem elvi jelentőségű magántermészetű ügyek intézését. Ezzel akaratlanul bár, a nemzetiségű elkülönülésre bujtogató reakciónak nyújtottunk segítséget, mert azt a látszatot keltettük, mintha a nemzetiségi panaszos csak szervezetünk politikai tekintélyével érhet el eredményes elintéztést... megtartottuk így a kisebbségi időkből maradt nemzetiségi félelmet, gyámoltalanságot, a másodrendű polgárság megalázó érzését.”

Ez az elmélet így szépen hangzik, csak az az egy baja, hogy összekeveri az okot azok okozásával. Ma, amikor nagyon sok helyen magyar többségű vidékeken a közhivatalnokok nem tudnak magyarul, igen fontos volna, hogy a Népi Szövetség igenis pártfogása alá vegye ügyes-bajos dolgait intéző testvéreit. Különösen furcsán hat ez az elzárkózás akkor, amikor beszámolója folyamán később maga Kacsó Sándor állapítja meg, hogy az anyanyelv szabad használatának tárgyi biztosítása terén még mindig vannak hiányosságok. És ez a kifejezés még eléggé enyhe is. Hogy csak egy példát említsek: Kolozs megyében a felszabadulás után azt a szokást vezették be, hogy a főispán román,⁴⁵ az alispán pedig magyar.⁴⁶ Ma már mind a kettő román, az egész

⁴⁴ Kihagytuk a követ fogadtatásáról szóló részt, valamint a kongresszus megnyitásának külsőségeit és Luka László megnyitó beszédének ismertetését.

⁴⁵ 1944–45-ben Vaseile Pogăceanu.

⁴⁶ 1944–45-ben dr. Csögör Lajos.

megyeházán összesen három șef de birou van, aki magyar. Kacsó Sándor hivatkozott arra is, részint a magyarok a hibásak, amiért elhagyták közigazgatási állásaikat, és ebben a magyar reakció izoláló politikája mutatkozik meg. Ez azonban az igazságnak csak a fele. A másik fele az, hogy a román reakció állandóan kihagyta a magyar tisztviselőket a véglegesítésekből, és ezért azok nem győzték ügyük rendezését kiköplalni és más munkát kerestek. Igaza van Kacsónak, hogy mindkét reakció (a magyar és a román) összefogott az anyanyelv szabad használatának korlátozására, de sajnos a közigazgatásban meglevő román reakció helyzeténél fogva sokkal eredményesebben tudott működni, mint a magyar.

A beszámolóból még azt emelhetném ki, hogy a szövetkezeti kérdésben, különösen a földműves szövetkezeteket illetően igen gyenge és zavaros, épp úgy, mint Luca beszéde. Látható, hogy Románia vezetőinek ezen alapvetően fontos kérdésben nincs még kialakult tiszta álláspontjuk.

Az új vezetőség megválasztása nem hozott különösebb meglepetéseket. Az eddigi 9 tagú titkárság helyett 7 tagú politikai bizottságot választottak, mely mellett 8 tagú végrehajtó bizottság működik. Az eddigi titkárságból kimaradt Vass Márton, 40 holdas Nyárad menti gazda, valószínűleg azért, mert nem képviseli a szegényparasztságot; azon kívül Csákány Béla, ő azonban a végrehajtó bizottságban a legnagyobb súllyal bíró ember. Kimaradt továbbá Kurkó Gyárfás, aki a múlt évi temesvári kongresszusig az MNSZ elnöke volt. A temesvári kongresszus óta Kurkót lépésről lépésre ejtik lejjebb, most már csupán a 100 tagból álló központi bizottság tagja. Az MNSZ jelenlegi vezetői minden rosszat Kurkó nyakába igyekeznek varrni. Őt teszik felelőssé a helytelen „magyar egység”-politikáért. Beszámolójában Kacsó, anélkül, hogy nevéen nevezte volna, polemizált Kurkóval: „az az állítás, hogy a nemzeti jogegyenlőség az MNSZ vívmánya, meghamisítja a valóságot, ezt a pártnak köszönhetjük.” Kurkó múltbeli működését az ellentétes vélemények halmazából nem tudom egyértelműen megítélni. Vannak, akik azt mondják, hogy az ő akkori politikája tulajdonképpen a párt politikája volt. Ezt nem tartom valószínűnek. Lehetséges, hogy a múltban elkövetett hibákat. A lényeges vele kapcsolatban az, hogy most fokozatosan eresztik mélyebbre a süllyesztőben, anélkül hogy alkalmat adnának neki az önkritikára, hibáinak kijavítására és további komoly politikai munkára. Kurkó jelenleg regényt ír és a Népi Szövetség vezetői szerint alkalmat kell neki adni, hogy szépirodalmi tevékenységet folytasson.⁴⁷ (Ezt a figurát más viszonylatban otthon is ismerjük.) A baj csupán az, hogy Kurkó az egyetlen valóban népszerű vezető eleme az N. Sz.-nek. Kétségtelenül megbízható, jó elvtárs. A tömegek megérik, hogy nem pozícióért harcol, hanem valóban szereti a népet. Ő maga a körülötte zajló dolgokat derűsen és kiegyensúlyozott lelkiállapottal szemléli és az egész Kurkó-ügy nem is Kurkó személye szempontjából terhes, hanem azért, mert az N. Sz. ezáltal leoperálja magáról legnépszerűbb emberét. Kurkó népszerűsége még a kongresszuson is megnyilatkozott, mert nevének említésekor feltűnő melegséggel ünnepelték. Nem valószínű, hogy Kurkó elsüllyesztése csupán az N. Sz-i vezetők saját ügye lenne. Valószínű az, hogy Kurkónak azért kell mennie, mert gerinces ember és nem könnyen hajladozik a szélirány pillanatnyi változásai szerint.

Így az MNSZ vezetősége sajnos nem áll olyan emberekről, akik a tömeg előtt meg tudnák magukat szerettetni. A 7 közül Kacsó Sándor elnök az egyetlen, akiben érezni lehet bizonyos

⁴⁷ Kurkó Gyárfás önéletrajzi könyve (*Nehéz kenyér*) az Állami Könyvkiadónál jelent meg 1949-ben.

magasabb emberi színvonalat. Ő azonban, épp úgy, mint a jó fellépésű és jó beszédű Takács Lajos, fent ül bukaresti központjában, messze a magyar tömegektől. Bányai László dr., „az MNSZ esze”, kétségtelenül jó koponya, de súlyos betegsége magatartására rányomja bélyegét. Révi Ilus brassói textil munkásnő, alapjában véve derék harcos, de kissé hisztériás jelenség, feltűnően kevés népszerűségnek örvend. Cziko Nándor erőszakosságra hajlamos természetű és az a kis hibája is megvan, hogy nem tud magyarul, lévén régi bukaresti.⁴⁸ Juhász Lajos régi munkásmozgalmi ember, jelentéktelen, tutyimutyi bácsi. A politikai bizottság új tagja, Rác György földműves, szimpatikus, egyszerű, megnyerő ember, valószínű azonban, hogy ő csak mint szépségtapaszt képviseli a politikai bizottságban a földművességet. Az igazi nép emberei hiányoznak ebből a vezetőségből.

A kongresszus berekesztése utáni napon népgyűlés volt Kolozsvárott, melyen Groza és Luca beszélt, Groza magyarul, Luca románul. Luca beszédében itt is foglalkozott Magyarországgal, ez alkalommal elismerő hangon. Beszéde azonban a mai napig nyomtatásban nem látott napvilágot, ezért azt felterjeszteni nem tudom. [...]⁴⁹

A kolozsvári kongresszus utolsó napján került nyilvánosságra a Román Munkáspárt Politikai Bizottságának határozata a nemzetiségi kérdésben. E határozat hivatalos magyar fordítását a többi más melléklettel együtt felterjesztem, jelentőségére való tekintettel azonban a legfontosabb részletekre ezúttal is felhívom a figyelmet. A határozat jelentősége igen nagy. Szinte reflektorszerűen ráirányítja a figyelmet Románia ezen döntő kérdésére. Hat fejezetre tagolódik. I. fejezet a szocializmus tanítása alapján elvi síkon tárgyalja a kérdést. Megállapítja, hogy a nemzeti kérdést a munkásosztály előtt álló feladatokkal összefüggően kell szemlélni. Hivatkozik Lenin és Sztálin megállapításaira, akik egyaránt harcoltak a nagyorosz sovinizmus és az elnyomott népek burzsoáziájának reakciós nacionalizmusa ellen. Idézi Sztálin ismert megállapítását: „Minden nemzetnek, akár nagy vagy kicsi, megvannak a maga minőségi sajátosságai, jellegzetessége, amely kizárólag az övé és amely nem található meg más nemzetnél. Ezek a sajátosságok alkotják minden nemzet hozzájárulását a világgal közösen kincses tárához.” Véleményem szerint a határozat későbbi része, ahol a konkrét tennivalókkal foglalkozik, még nem nyújt kellő biztosítékot arra nézve, hogy Románia a maga nemzetiségi kérdéseit teljes mértékben ezen sztálini vonalon tudja megoldani.

A második fejezet a nemzeti kérdést a népi demokráciák mai problémáival kapcsolatban tárgyalja. Megbélyegzi a Tito-csoport nacionalista elhajlását, majd az első olyan kijelentést teszi, mely az eddigi román gyakorlat revíziójára mutat: „A népi demokratikus országok függetlenségét és szuverenitását... csak az biztosíthatja, ha a népi demokráciák kölcsönösen segítik egymást és a Szovjetunió körül egységbe tömörülnek.” Itt szerepel először az a megállapítás, hogy szükség van a népi demokráciák egymás közötti együttműködésére.

A III. és IV. fejezet a Román Kommunista Párt, illetőleg a Román Munkáspárt múltbeli és jelenlegi nemzetiségi politikáját ismerteti. Felsorolja az eddigi nagy eredményeket: a szegény-parasztok nemzetiségre való tekintet nélkül egyenlő mértékben részesültek a földreform előnyeiben; az állam iskolákat tart fenn, melyekben a nemzetiségek anyanyelvén folyik a tanítás, nemzetiségek nyelvén megjelenő lapok és könyvek stb.

⁴⁸ Cziko Nándor 1905-ben született Bukarestben, szülei Csíkszentgyörgyről vándoroltak oda a századfordulón. Széll állítása ellenére haláláig jól beszélt magyarul.

⁴⁹ A kihagyott bekezdésben Széll a kongresszus zárónapján tartott népgyűlésről számol be.

Az első megállapításról (nemzetiségi földművesek arányos részesedése a földosztásból) köztudomású, hogy nem teljesen állja meg a helyét. Ez közvetlenül a felszabadulás után nem is volt csodálható. Érdekesebb, hogy a határozat az eredmények fogalmazásánál megragad az anyanyelv kérdésénél. (Iskolák, újságok a nemzetiség anyanyelvén.) Itt már elvész azon nemzeti sajátosságok kifejllesztése, melyek „minden nemzet hozzájárulását alkotják a világkultúra közös kincsestárához”. Nyilvánvaló, hogy a román népi demokrácia mai állapotában a nyelvi egyenjogúság egymagában nem teljes értékű megoldás. A határozat pedig a gyakorlati részben ennél tovább nem mutat. Az egyetlen konkrét hiányosságot abban jelöli meg, hogy: „A közszolgálatban még most is vannak egyes elemek, melyek a régi államgépezet rothadt mentalitásának örökségeként továbbra is sovíniszta magatartást tanúsítanak.” Ez igaz, de nem mutat rá minden hibára, nemcsak az államgépezetben volt megfigyelhető, hogy az utóbbi esztendőben a magyar elem háttérbe szorult, hanem a demokratikus nőszervezetben, szakszervezetben, sőt a pártapparátusban is. Ismét Kolozs megyére kell hivatkoznom. A felszabadulás után hosszú ideig a titkár román volt, helyettese pedig magyar (a megyei szervezetben.) Kolozs megye lakosságában a románság némi többséget mutat, de a párt bázisa, a kolozsvári és környéki munkásság, túlnyomó többségében magyar. Ma az a helyzet, hogy a megyei titkár és helyettese egyaránt románok, az üzemi és körzeti pártszervezetekben román nyelven folyik a munka akkor is, ha a túlnyomó többségben levő magyarok alig értik, amit elmondanak a vezetők. Erre a hibára, ami elsősorban a Román Munkáspártot és a demokratikus szervezeteket érinti, az ő munkájuk eredményességét gyengítik, a határozat nem tér ki. Tudunk olyan esetekről (jelenleg pl. a marosvásárhelyi titkár), hogy a magyar többségű vagy vegyes vidékeken vezető pártfunkcionárius nem is tud magyarul. A gyakorlat fogja megmutatni a közeli jövőben, hogy bátran véget tudnak-e vetni ennek a hibás helyzetnek.

De ha ezen változtatnak is, még akkor sem lehet a romániai nemzetiségi kérdést megoldottnak tekinteni. A kulturális autonómia kérdése a szabad nyelvhasználattal még nincs megoldva. A IV. fejezet végén közölt Sztálin-idézet („a szovjet hazafiság harmonikusan egyeztetni össze a Szovjetunió népeinek nemzeti hagyományait az összes szovjet dolgozók létérdekével”) távolabbra mutat. Nem tisztázza a kérdést a határozat, midőn megállapítja, hogy „az együtt lakó nemzetiségek körében is (a kizsákmányoló osztályok maradványai) nacionalista, sovén, antiszemita áramlatokat terjesztenek, az elszigetelődés, a kulturális elkülönülés irányzatát” stb. A megállapítás önmagában helyes, fel kell venni a harcot a „magyar egység” osztálykülönbségeket elkenő jelszavával, mind az erdélyi magyarság, mind a román demokrácia érdekében le kell törni a kulturális és egyéb elkülönülésre irányuló törekvést. Az eddigi gyakorlat azonban azt mutatta, hogy az erdélyi magyarok nemzeti hagyományainak ápolását néhány kivételtől eltekintve (népviselet és népdalok, Petőfi és Ady-kultusz) nagyon könnyen beledobták a kulturális elkülönülés szemetesládájába. A határozat nem tisztázza tehát, hogy a nemzeti hagyományok mennyiben jelentenek kulturális elkülönülést, helyesebben mennyiben nem jelentik azt. A kérdés nem oldható meg a vonatkozó klasszikus idézetek iskolás felsorolásával. Mindenesetre nagy eredmény, hogy a határozat az egész nagy kérdést bedobta a közvélemény és a pártapparátus figyelmébe. Az a megállapítás, hogy le kell küzdeni a hibás, önmegnyugtató irányzatot, mely szerint a nemzeti kérdés már megoldódott volna, a határozat legfőbb pozitívuma. A nemzeti kérdés Romániában az elmúlt esztendőben tabu volt, megoldottságáról csak a legnagyobb

dicséret hangján lehetett zengeni, most megvan rá a lehetőség, hogy a kritika hangja is megszólaljon. Ez óvatosan és nyomokban már az MNSZ kongresszusán is megnyilatkozott.

Az V. fejezet az egyes nemzetiségek helyzetét vizsgálja meg, első helyen a legnagyobb nemzetiségét, a magyarét. Lényegileg e részben nincs semmi új az előző fejezetekben elmondottak után. Feltűnő csupán, hogy e fejezetben csak a magyarság vagy az MNSZ feladatairól van szó, a magyar nemzetiség problémájával kapcsolatban a többségi románság feladatai épp úgy nincsenek megemlítve, mint pl. a párt vagy a nagy tömegszervezetek feladatai. Feltűnik továbbá az is, hogy a német, orosz, ukrán, szerb és görög nemzetiségek kérdésének tárgyalásánál, ha nagyon halványan is, de valamilyen formában felmerült az országhatáron kívül lakó anyanemzetiséghez való viszony, a magyarokkal kapcsolatban mély hallgatás történik.

A német kérdést a határozat érthetően igen óvatosan kezeli. A Román Munkáspárt Központi Vezetősége ez év július 6-i ülésének határozatához képest csak az az új, hogy Német Antifasiszta Bizottság létesítését tűzi ki feladatul.

Érdekes a határozatnak a zsidókérdésre vonatkozó része. Megállapítja, hogy a Zsidó Demokrata Bizottságban működő egyes párttagok nem voltak elég erélyesek a zsidó nacionalizmus leküzdésében és ezzel bundista vonalra siklottak ki. Nem teremti meg azonban a határozat annak feltételét, hogy ettől a bundista elhajlástól egyszer s mindenkorra megóvja a romániai zsidóság tömegeit. Nincs ugyanis tisztázva, hogy a zsidóság nemzetiség-e vagy nem, helyesebben, hogy a romániai zsidóság mely része tekinthető nemzetiségnek. Megemlítik, hogy biztosították a zsidó lakosság anyanyelvén való tanulását, azaz jiddis, román és magyar nyelven. Ebből nemzetiségi vonalon a zsidóság számára csak a jiddis nyelvű iskolák jelentenek eredményt. A felszabadulás után érthető és indokolt volt, hogy az erdélyi zsidóság, mely anyanyelvét és kultúráját illetően magyar, önálló zsidó szervezetben tömörült,⁵⁰ hiszen a dél- és észak-erdélyi bánásmód közti különbség következtében elkeseredése a magyarsággal fordította szembe. Ma az erdélyi magyar zsidóságnak (legalábbis többségüknek) a magyarságtól való nemzetiségikül önválasztása nem indokolt. Nehezen megoldható, idejét múlta. A kérdés tisztázását a határozat ismét időben kitolta, sokáig azonban nehéz lesz előle kitérni.

A határozat minden hibája ellenére számottevő esemény, és komoly lehetőségeket jelent Románia magyarjai sorsának további jobbrafordulására. A Román Kommunista Párt hőskora nemzetiségi szempontból az 1946-os esztendő volt, amikor bátran felvették a harcot az akkor még erős román reakcióval és később a párton belül Pătrășcanu sovinizmusával. Azóta e téren erős ellanygulás mutatkozott. A párton belül is érvényesültek nacionalista románosító törekvések a látható és sokat mutató spanyolfal mögött, minden tagadhatatlan fejlődés ellenére, az erdélyi magyarság nemcsak saját hibája miatt, és elsősorban nem amiatt nem tudott megszabadulni kisebbségi emlékeitől. A határozat nagy távlatokat nem nyit, nem mutatja meg az utat az anyanyelvi és kulturális autonómián túl a közigazgatási és gazdasági autonómia felé. Remélhetőleg véget vet azonban annak, hogy a nemzetiségi kérdéstről és elsősorban a romániai magyarság kérdéséről csak a kritikátlan kincstári optimizmus hangján lehessen beszélni. Nagy nehézséget jelent, hogy az MNSZ vezetőgárdája nem ad túlzott reményekre okot. Aki azonban ismeri e határozat létrejöttének előzményeit és okait, az tudja, hogy az MNSZ-en kívül más erők és

⁵⁰ A Kohn Hillel vezette Demokrata Zsidó Népközösségről van szó.

lehetőségek is vannak, melyek Románia vezetőit a további helyes fejlődés irányába előresel-
gíthetik.

Széll s. k.
követ

*Magyar Országos Levéltár, MDP KV, a Rákosi-titkárság iratai, pártközi kapcsolatok, M-KS 276.
fond, 65/1948/212. ő. e., 4–11., hitelesített másolat.*

17.

VAS-ZOLTÁN PÉTER KÜLÜGYMINISZTERIUMI TITKÁR FELJEGYZÉSE BEREI ANDOR ÁLLAMTITKÁRNAK A ROMÁN–MAGYAR VISZONYLATBAN MEGOLDÁSRA VÁRÓ KÉRDÉSEKRŐL

Budapest, 1948. december 23.

Szigorúan bizalmas!

POLITIKA – MAGYAR NEMZETISÉGEK:

A Román Munkáspárt – valószínűleg a „Tartós békéért” december 1-jei számának hatása alatt – határozatot hozott a nemzetiségi kérdéssel kapcsolatos feladatokról.⁵¹ A határozat ugyan a leni-
ni–sztálini nemzetiségi politikai alapelveiből indult ki, azonban különösen a magyar nemzetiséget
érintő része nem ad elég biztonságot ahhoz, hogy a nemzetiségi kérdések román részről történő
kielégítő intézésében ezután bízhatnánk. Kétségtelen, hogy fennállanak olyan pozitív jelentések,
amelyek haladást mutatnak a román nemzetiségi politikában: maga a határozat meghozatala, az a
körülmény, hogy Széll követet az MNSZ kolozsvári kongresszusára meghívták (erre korábban szá-
mítani nem lehetett), Luca Lászlónak a kongresszuson elhangzott az a kijelentése, hogy a népi de-
mokráciák kulturális közeledésére szükség van (amit egyébként Luca más megállapításai leronta-
nak). Ennek ellenére ma is túlnyomó többségben vannak azok a jelenségek (Széll követ ma beérke-
zett 132/pol. sz. jelentése),⁵² amelyek még éppen a határozat meghozatala kapcsán is, aggályossá
teszik számunkra a romániai magyar nemzetiség helyzetét. Az MNSZ kongresszusa még bizonyos
látszatjelenségekben is kerülni akarta a magyar vonatkozásokat, például amikor az elnökségbe
beválasztották Mao Cset,⁵³ ugyanakkor Rákosi Mátyást nem választották be (Dimitrovot sem). Az
MNSZ vezetőségébe a legjobb magyar vezetőket nem választották be. Egyáltalán a román párt
határozata elítéli ugyan a nacionalista elhajlást, de ezért majdnem kifejezetten csak az MNSZ régi
vezetőit teszi felelőssé. Vasile Luca kongresszusi beszédében is ez az irány volt érezhető, egyébként
a beszéd improvizációjában még a hivatalos román politikai vonaltól is annyira hol jobbra, hol

⁵¹ A határozatot közli Vincze Gábor: *Történelmi kényszerpályák – kisebbségi reálpolitikák II. Dokumentumok a romániai magyar kisebbség történetének tanulmányozásához 1944–1989.* (A válogatást összeállította, sajtó alá rendezte, a bevezetőt és a jegyzeteket írta: Vincze Gábor). Csíkszereda, 2003. Pro-Print Kiadó (Magyar Kisebbség Könyvek), 110–112.

⁵² Lásd a 15. sz. iratot.

⁵³ Mao Ce-tungot.

balra hajlott el, hogy sajtóban a közzététele csak az elhangzás után 5 nappal következett be, akkor is egy mérsékelt átstilizált és kiegészített formában.

GAZDASÁGI ÜGYEK:

I. CASBI II. ROMÁNIAI MAGYAR ÉRDEKELTSÉGEK ügyében semmiféle javulás nem állott be a november 15-i állapothoz képest, sőt. Azóta konkrét megállapítást nyert az is, hogy a CFB (CASBI Felszámoló Bizottság) konkrét utasítások hiányában képtelen eredményesen működni. Akadályozza munkáját egy olyan román részről fennálló felfogása is, amely szerint CASBI-keretbe tartozó magyar vagyontkat teljesen szabálytalanul abszontista vagyontként kezelnek. Mégis érezhető volt némi jóindulat román részről abban a kérdésben, amikor Széll követ egy, a felszámolást elősegítő rendelet kiadását szorgalmazta Luca pénzügyminiszternél, aki a lent tárgyaló Virágh pénzügyi kiküldött román nyelven megfogalmazott, ide vonatkozó rendlettervezetét változás nélkül elfogadta és kibocsátotta.

Súlyos rosszabbodást jelent ebben a helyzetben, hogy a CASBI-ügyben már létrejött egyezményt a románok nem akarván ratifikálni és ezt Luca miniszter és Jacob helyettes miniszter⁵⁴ Széll követnek hivatalosan azzal indokolta, hogy az egyezmény szövegébe „véletlenül becsúszott” az a mondat, hogy Románia lemond a Magyarországra került romániai ingóságokról. Luca miniszter még közölte azt is, hogy ebben ő már legutóbbi magyarországi látogatása alkalmával felelős vezetőkkel megállapodott.⁵⁵

Egyre fontosabbá válik még ebben a kérdéskörben az eddig még fel sem vetett agrár-kisajátítások, valamint a magyar iparvállalatok román tulajdonbavétele, illetve felülvizsgálat alá helyezésének a kérdése.

III. KÜLKERESKEDELEM

Ebben a kérdésben is javulás állott be. Háty államtitkár úr bukaresti utazása alkalmával szóbeli megegyezés jött létre kölcsönös gazdasági együttműködés javítására vonatkozólag. Román részről hozzájárultak a gazdasági megbízottak beutazásának megkönnyítéséhez. A románok megállapodásszerűen eljuttatták árulista-ajánlatukat a magyar követséghez, amely azt rövid úton f. hó 13-án már a Kereskedelmi Minisztériumba küldötte.

IV. VÍZÜGYEK

Az elmúlt hetekben lefolyt budapesti vegyesbizottsági tárgyalás alkalmával kölcsönös jóindulat alapján kompromisszumos status quo következett. Földrajzi adottságokból és ezenfelül Horthy-féle intézkedések örökségéből nehézségek állanak fenn. (Védőgátak elhelyezése, azok átalakításának szükségessége.)

V. KÖZLEKEDÉS

A vegyesbizottság II. (közlekedési) tagozatának tárgyalásai most fejeződtek be. Erről jelentés még nem érkezett be, Széll követ magánlevélben tett közlései arra utalnak, hogy a tárgyalás

⁵⁴ Alexandru Iacob (Jakab Sándor) magyar-zsidó származású kolozsvári kommunistá politikusról van szó.

⁵⁵ Luca blöffölt, nem volt szó semmiféle megállapodásról. Bővebben lásd Vincze, 2000, 76–78. és 376–380.

zavaros volt, nem pontról pontra mentek, hanem az összes témákat együttesen egészében vitatták, a szulinaï illeték ügyét későbbi nemzetközi tárgyalásra halasztották, a hajókiemelésre vonatkozólag pedig diplomáciai úton fognak választ adni. A tárgyalások sikertelenségének egyik okát Széll követ abban látja, hogy magyar részről nem tartották be azt a megállapodást, hogy minden delegáció élén politikai súlyú személyt küldenek ki. (Magyar részről technikai jellegű bizottság ment.)

SZEMÉLYFORGALOM:

I. KISHATÁRFORGALOM: A november 15-i állapothoz képest viszonylag rosszabbodás állott be, a románok ugyanis télen kifejezetten a kishatárforgalom szüneteltetése céljából határzárlatot szoktak életbe léptetni. Ennek bevezető intézkedése, Magyarcsanád–Battonya közötti határzár, már életbe is lépett.

Fontos itt megemlíteni azt az újonnan tudomásunkra jutott körülményt, hogy újabban a román népbíróságok igen szigorúan büntetik az illegális határátlépést.⁵⁶

Nem mellőzhetők ennél a kérdésnél a határincidens-problémák sem, amelyek közül különösen kettő csúcspontot ki az utóbbi időben: a biharugrai határincidens,⁵⁷ ahol a román állam kétmillió lej kártérítést ajánlott fel, a másik a Milák-féle fegyveres erőszak, ahol viszont a románok egyelőre el akarnak zárkózni minden kártérítés elől.

Széll követnek az volna a javaslat, hogy amennyiben lehetőség van, a kettősbirtokosság kérdése birtokcserével likvidálandó. (Objektív lehetőség erre fennáll, mert majdnem ugyanannyi területtel bírnak a magyar kettősbirtokosok, mint a román kettősbirtokosok.)

II. VÍZUMÜGYEK

December 8-án román részről is életbe lépett a vízumegyezmény, amelyet diplomata- és szolgálati útlevélre, valamint szolgálati természetű utazásokra vonatkozólag a románok végre is hajtanak. Egyéb személyforgalom román részről leghatározottabb ellenállásba ütközik, még a családtagok és a visszahonosítottak visszautazása is.

JOGI PROBLÉMÁK:

I. ÁLLAMPOLGÁRSÁG

Ebben a kérdésben, valamint

II. VISSZAHONOSÍTÁS ügyében kapott ígéretek ellenére a helyzet változatlan.

A KOLOZSVÁRI MAGYAR KONZULÁTUS KÉRDÉSE:

Magyar konzulátus felállítása Kolozsvárott határozott román ellenállásba ütközik. A kolozsvári magyar konzul mindig Erdély első és legfontosabb magyar emberének számít a közvélemény előtt. A román nemzetiségi politika ismeretében nem csodálkozhatunk azon, hogy ezt el akarják kerülni és ezért az a technikai megoldás jött létre, hogy a Kolozsvárott felállítandó

⁵⁶ A Belügyminisztérium 1947. július 28-án tartott munkaértekezletén határozták el a határok felügyeletének megerősítését. (A határozat két nap múlva megjelent a *Monitorul Oficial*-ban.) Augusztus 22-én a kolozsvári *Világosság*-ban megjelent egy közlemény: „A határrendőrség felhívja a figyelmet, hogy szigorú intézkedéseket foganatosítottak a határ mentén, és a legújabb rendelkezés szerint a határrendőrségnek felszólítás nélkül is fegyvert kell használnia azok ellen, akik a tilos zónába szöknek.” A korabeli lapok rendszeresen számoltak be a határon illegális csoportok elfogásáról.

⁵⁷ Lásd a bevezető tanulmányban.

hivatal neve: a bukaresti magyar követség útlevel-kirendeltsége lenne. Ebben elvi megegyezés létre is jött és több ígélet hangzott is már el (legutóbb Pauker külügyminiszter részéről), hogy a hivatal felállítására „legrövidebb” időn belül sor kerül. A kérdés román részről mint a magyar követ és az erdélyi magyarság kapcsolata nyer megfogalmazást és eddig még a román vezetők-től a legkülönbözőbb ígéretek ellenére sem sikerült bármily konkrét intézkedést kicsikarni.

KULTURÁLIS ÜGYEK:

I. ISKOLAÜGY⁵⁸

II. ERDÉLYI MAGYAR EGYETEMEK ÜGYEI. 1948. október 26-i román hivatalos közlöny közzétette az új román felsőoktatási reformot, amely szerint: 1.) a magyar gyógyszerképzés megszűnik, a törvény megjelenése után már csak az addig beiratkozott hallgatók végezhetik el magyar nyelven a tanfolyamot, 2.) orvosi karok orvostudományi intézetté alakulnak át, amelyek azonban doktori címet nem adnak. Doktori cím csak bizonyos külföldön feljogosított karokon végzett háromévi tanulással és tudományos munkával szerezhető. A marosvásárhelyi magyar orvosi egyetem a doktori címadományozás jogát nem kapta meg, holott elismerten az ország legnívósabb orvostudományi egyeteme és ugyanakkor lényegesen jelentéktelenebb román orvosi egyetemek ezt megkapták.⁵⁹

III. KULTURÁLIS EGYEZMÉNY LEBONYOLÍTÁSA (a) sajtóügy; b) könyvterjesztés; c) kulturális kapcsolatok). Az 1948. november 1-jétől 1949. november 1-jéig terjedő, eddig alá nem írt magyar–román kulturális munkaterv megegyezés szerint körülbelül harminc olyan pontot tartalmaz, amelyben a megegyezés megtörtént, és amelyek megvalósíthatók. Ezek között van néhány olyan is, amelyek magyar kezdeményezés esetén a román viszonzossági intézkedések kipuhatolására alkalmasak:

1.) február 1-jei határidővel a VKM közli az összes tudományos intézetek kiadványainak jegyzékét csere céljából;

2.) tankönyvírás céljaira dokumentációs csereanyag bocsátandó rendelkezésre;

3.) négyheti tartózkodásra egy képzőművész hívandó meg;

4.) egy szépirodalmi mű románból lefordítandó (egyezmény szerint az egyéves munkaterv keretében kölcsönösen három román és három magyar szépirodalmi mű fordítandó le);

5.) újságírók meghívása megszervezendő;

Román részről kedvezményezés történt már: tankönyveket és pszichotechnikai tudományos anyagot kértek. Kulturális osztálya kérelmét továbbította a VKM-hez, ahonnan eddig még válasz nem érkezett.

VZP

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium TÜK-iratai 1945–68, Románia, XIX-J-1-j, 18. doboz, 16/b tétel, 0319-48. sz., hitelesített másolat.

⁵⁸ Az ide szánt anyag utólag ki lett húzva.

⁵⁹ Lásd a 13. sz. iratot.

RÁKOSI MÁTYÁSNAK, AZ MDP FŐTITKÁRÁNAK LEVELE
GHEORGHE GHEORGHIU-DEJHEZ, AZ RMP FŐTITKÁRÁHOZ

Budapest, 1949. január 6.

Kedves Elvtárs!

A közvetlen karácsony előtt kipattant Mindszenty-ügy⁶⁰ miatt lehetetlen volt számunkra az újév előtt Romániába utazni. Minthogy ilyen utazásra a legközelebbi hetekben már egyéb irányú elfoglaltságunk miatt nem kerülhet sor, írásban közlöm Veled Politikai Bizottságunk megbízásából azokat a kérdéseket, amelyeket személyesen szerettünk volna felvetni.

Már november 21-én a Veled, Luca és Mogyorósi [*sic!*] elvtársakkal együtt Mezőhegyesen történt megbeszélésen⁶¹ aláhúztam, hogy bár a népi demokráciák közül Románia kezeli a magyar kisebbséget az iskolák, az állami adminisztráció és a politikai testületekben való számszerű képviselő szempontjából a legjobban, mégis egy sor olyan jelenség mutatkozik, amely csorbítja ezeknek a pozitív tényeknek az értékét.

A Mezőhegyesen felsorolt tények mellett szóvá kell tennünk Luca elvtársnak a Magyar Népi Szövetség IV. kongresszusán, Clujban [*sic!*] tartott beszédét. Ez a beszéd, azzal szemben, hogy a magyarországi népi demokrácia kultúráját Erdélyben ismertetni kell, azt a látszatot akarta kelteni, hogy ennek leple alatt magyar reakciós irodalmat csempészték Erdélybe. Hozzátette még, hogy a marosvásárhelyi magyar egyetemre angol-amerikai tankönyveket és az UNESCO kiadványait küldték Magyarországról. Mi természetesen azonnal lekontrolláltuk a dolgot. Kiderült, hogy a cluji egyetem⁶² magyar könyvtárát a háború alatt Magyarországra hozták, ezt nekünk a békeszerződés értelmében vissza kellett küldeni. A visszaküldés folyamán 41 angol és amerikai orvosi könyvet, orvosi folyóiratot is vele küldtek (e szakkönyvek és szakfolyóiratok listáját szükség esetén elküldhetjük). Hozzátehetjük, hogy Magyarország, akárcsak Lengyelország vagy Csehszlovákia, tagja az UNESCO-nak. Mi a Szovjetunió előzetes jóváhagyásával léptünk be.

Kézenfekvő, hogy ilyen kijelentések az erdélyi Magyar Népi Szövetség kongresszusán azt a benyomást keltették, hogy ilyen tények miatt nem lehet a magyarországi kommunista sajtót és Pártunk kiadványait Erdélybe beengedni. Az a körülmény, hogy a beszédnek a cluji *Igazság* december 13-i számában megjelent szövegét a bukaresti *Magyar Szó* ugyancsak 13-i száma és a *Scânteia* már megváltoztatva és az általunk inkriminált helyek kihagyásával hozta, mutatja, hogy az elvtársak Bukarestben ezt maguk is felismerték.

Rá kell mutatnom arra is, hogy a Népi Szövetség határozati javaslata egyetlen szóval nem emlékszik meg a magyarországi népi demokrácia eredményeiről, annak ellenére, hogy a kongresszus folyamán erről szó volt. Ugyancsak fel kell hívunk a figyelmet arra, hogy bár a kongresszus díszelnökségébe Mao-Ce-Dun-tól⁶³ Thorezig – nagyon helyesen – beválasztották a

⁶⁰ 1948. december 23-án hűtlenség, a köztársaság megdöntésére irányuló bűncselekmény, kémkedés és valutaüzerkedés vádjával letartóztatták Mindszenty József esztergomi érseket, majd egy koncepció perben 1949. február 8-án életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték.

⁶¹ Erről a titkos megbeszélésekről – egyelőre – semmiféle levéltári forrást nem találtunk.

⁶² A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemről van szó.

⁶³ Mao Ce-tung.

kommunista vezetőket, de a magyarországi kommunista vezetők közül egyetlenegy sem. Ezek kisebb-nagyobb megnyilvánulásai annak az általunk tapasztalt tendenciának, mely el akarja szigetelni Romániát Magyarországtól. Erre a lapra tartozik az is, hogy még mindig nem tudtunk megegyezésre jutni a magyarországi kommunista lapok és irodalom erdélyi terjesztését illetően. Amíg a mi álláspontunk és gyakorlatunk az, hogy Magyarországra korlátlanul beengedjük a Román Kommunista Párt román és magyar nyelvű napilapjait és kiadványait (vagy azokat, amelyek a Román Kommunista Párt ellenőrzése alatt jelennek meg), addig a román elvtársak nem engedélyezik ugyanezt. Például Romániából magyar kommunista napilapra nem lehet egyénileg előfizetni. Ami az irodalmat illeti, a román elvtársak nem engedik be azt a magyar klasszikus irodalmat sem, amelyet a mi kommunista könyvkiadónk adott ki a felszabadulás után. Természetesen, az ilyen, általunk kiadott irodalomban akadnak kommunista szempontból kifogásolható részek, csak úgy, mint mondjuk Tolsztoj *Lev Háború és békéjének* egyes oldalai. Ez azonban – nagyon helyesen – nem akadályozza meg az SZK(b)P-t abban, hogy a *Háború és békét* és más hasonló klasszikusokat százezer példányszámmal ki ne adjanak, vagy ne publikáljanak. Ha azonban az történik, hogy Ti ezeket a könyveket Romániában nem engeditek kinyomni, Magyarországból nem engeditek behozni, úgy ezzel és hasonló intézkedésekkel, magatok csökkentitek a lenini–sztálini nemzetiségi politika szellemében másutt hozott intézkedések értékét.

Ezen a téren a helyzet annál inkább romlik, minél biztosabban ülünk mi a nyeregben. Például 1948. október 26-án megjelent a román felsőoktatási reform rendelete, amely egyszerűen megszünteti a magyar nyelvű gyógyszerészképzést és rendkívül megnehezíti a marosvásárhelyi orvosi egyetemen a magyar nyelvű orvostudományi képzést is, mert ezt az egyetemet kizárja azon tudományos intézetek közül, amelyekben doktorálni lehet. Minthogy pedig Romániában doktorátus nélkül orvosi gyakorlatot senki nem folytathat, a marosvásárhelyi egyetemen magyarul tanuló diákoknak tanulmányuk befejezésére román nyelvű intézetekbe kell átmenniük.

Az ilyen intézkedések, ismétlem, a magyar nacionalisták malmára hajtják a vizet és ezért kérjük a romániai elvtársakat, hogy lépjenek közbe ezen a téren és küszöböljék ki ezeket a káros jelenségeket.

A gazdasági kérdésekben is túl lassan javul a helyzet. A mezőhegyesi megbeszélésünk után leküldtük Háy államtitkár elvtársat,⁶⁴ akinek munkája a majdnem teljesen megszűnt kereskedelmi forgalom megindítására, kétségkívül bizonyos eredményeket adott. Ugyanakkor azonban Luca elvtárs vele is közölte azt a számunkra elfogadhatatlan teóriát, hogy a Romániában lévő magyar vagyonok – közte a magyarországi államosított vállalatok vagyona is – lényegében a román proletáriátus verejtékéből összeharácsolt vagyon és mint ilyenért a magyar népi demokrácia ugyanúgy nem kaphat térítést, mint Anglia vagy az Egyesült Államok. Azóta, úgy halljuk, a román elvtársak elállottak Luca elvtárs tervétől és olyan rendelkezések vannak útban, melyek a népi demokráciák Romániában lévő vagyonát az imperialistákénál jobb elbánásban szándékoznak részesíteni. Ennek ellenére, mi kitartunk azon álláspontunk mellett, hogy az ilyen, mindkét népi demokráciát érdeklő gazdasági kérdéseket kölcsönös megegyezéssel és ne egyoldalú intézkedések formájában rendezzük.

Meg kell említenem, hogy a mezőhegyesi megbeszélésünk után bukaresti követünk⁶⁵ azt a hivatalos értesítést kapta, hogy a román kormány nem fogadja el az 1948. szeptember 21-én a CASBI alá vont magyar tulajdonosok ügyében létrejött román–magyar megegyezést. Az indok

⁶⁴ Háy László közgazdász, kommunista politikus, 1946 és 48 között a Magyar Nemzeti Bank elnöke.

⁶⁵ Széll Jenő.

az, hogy a szerződésbe „hiba csúszott be” és ezért új tárgyalásokra van szükség. Ezt a szerződést a magyar és a román kormány teljes felhatalmazással ellátott képviselői írták alá. A szövegben benne van, hogy az egyezmény azon a napon lép hatályba, amikor a meghatalmazottak aláírják. Az ilyen egyezményt nem lehet egyoldalúan azzal az indoklással, hogy valami „véletlenül becsúszott” hatályon kívül helyezni. A mi véleményünk szerint ennek az eljárásnak az az oka, hogy az egyezmény betartása talán némileg kevesebb haszonnal jár, mint a be nem tartása. És ez a körülmény elegendő arra, hogy az egyezményt, melyhez a mi Politikai Bizottságunk előzőleg hozzájárult, és amelyhez az egyezményt aláíró Antos államtitkár elvtárs közlése szerint a román kormány is előzetesen hozzájárult, most egyoldalúan nem hajtják végre.⁶⁶

Szóvá kell tennem a román–magyar határ és az útlevélek problémáját is. A mi mezőhegyesi megbeszélésünk után, amikor felhívtuk az elvtársak figyelmét arra, hogy milyen jelenségeket tapasztalunk az erdélyi magyarokkal kapcsolatban, a tél folyamára a román hatóságok lezárták az úgynevezett kishatárforgalmat, a kettős birtokosok stb. határátlépését. Ez az intézkedés elsősorban a magyarokat sújtja, mert azok laknak a határ mindkét oldalán.

Felhívom a figyelmeteket arra is, hogy a magyar–román személyforgalom megkönnyítésére 1948. október 16-án egy vízumegyezményt kötöttünk meg. Ezt a vízumegyezményt mi román állampolgárok számára azonnal életbe léptettük. Román részről azonban az egyezménynek közönséges – azaz nem diplomáciai vagy szolgálati – útlevelekre vonatkozó részét nem hajtják végre, ami miatt szinte lehetetlenség Erdélyből Magyarországra, vagy megfordítva, közönséges útlevéllal utazni. Ennek következtében ma a szocializmust építő magyar népi demokrácia hasonlíthatatlanul jobban el van szigetelve a szocializmust építő román népi demokráciától, mint ez a Horthy és Antonescu országai között volt. Ezek az intézkedések tíz- és tízezer magyart érintenek a határon innen és túl, akiknek hiába magyarazzuk mi, hogy Románia a lenini–sztálini nemzetiségi politikát alkalmazza, amikor saját tapasztalatai azt mutatják, hogy most sokkal jobban el vannak zárva egymástól, mint Antonescu alatt.

Mi ismételten felhívjuk ezekre a tényekre a romániai elvtársak figyelmét, mert ha nem történik ezen a téren változás, kétségkívül csak a magyarországi és erdélyi nacionalizmus és sovinizmus malmára hajtják a vizet és végső eredményükben rendkívül súlyos károkat fognak okozni úgy a román, mint a magyar népi demokráciának. Ezért újra nyomatékosan kérünk Benneteket, hogy vizsgáljátok meg az általunk felhozott tényeket és gondoskodjatok róla, hogy megszűnjenek.

Meleg üdvözetünket küldjük a román elvtársaknak, külön Neked, Pauker, Luca és Teohari elvtársaknak és sok sikert kívánunk további munkátokhoz.

*Meleg kommunista üdvözzel:
Rákosi Mátyás
a Magyar Dolgozók Pártja főtitkára*

Magyar Országos Levéltár, MDP KV, a Rákosi-titkárság iratai, M-KS 276. fond, 65/112. ö. e. hitelesített fogalmazvány. Oroszból románra fordított változatát közli: Minorităţi etnocale culturale mărturii documentare: Maghiarii din România (1945–1955). (Ed.: Andreescu, Andreea – Nastasă, Lucian – Varga Andrea) Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, Cluj, 2002, 598–601.

⁶⁶ A CASBI-ügy fejleményeiről bővebben lásd Vincze, 2000.

SZÉLL JENŐ KÖVET JELENTÉSE RAJK LÁSZLÓ
KÜLÜGYMINISZTERNEK A ROMÁNIAI MAGYAR BANKOK ÉS
IPARVÁLLALATOK ÁLLAMOSÍTÁSÁVAL KAPCSOLATBAN FELMERÜLT
PROBLÉMÁKRÓL

Bukarest, 1949. január 9.

8/gazd.pol.-1949.

Bizalmas!

Január hó 5-én Czitrom László igazgatóval (a magyar bankok felszámolója) látogatást tettem Modoran h. pénzügyminiszternél.⁶⁷ Ezen látogatást az tette szükségessé, hogy a felszámolás alatt lévő magyar bankoknál folyó könyvvizsgálat az általam már jelzett módon folyt le, azaz a román állammal szemben 15 millió lej kitevő tartozást mutatott ki. Ezen összeg a felszámolás után mutatkozó vagyonnak többszörösét tenné ki. E módszer Romániában „erőltetett kivetésnek” nevezik, s a brassói Hitelbank esetében a legnagyobb tételt egy olyan fúzió után kivetett illeték összegeként állították be, melyet a bank egy ízben valóban kérelmezett, de amelyre nem került sor.

Modoran miniszternél hivatkoztunk arra, hogy Luca miniszter és Kemény államtitkár által lefektetett Aide Memoire (1948. augusztus 6.)⁶⁸ szelleme előírja, hogy a román állam minden könnyítést megadjon a magyar bankok felszámolásához. Az eddigi tapasztalatoktól eltérően a román Pénzügyminisztérium álláspontunkat most messzemenően honorálni látszik. Modoran felszólította Czitrom igazgatót, adja be a felülvizsgálati jegyzőkönyvvel szemben tett észrevételeit írásban, egyenesen őhöz, ő majd azokat tüzetesen felülvizsgálja.

Ugyanezen álláspontot képviselte Luca miniszter kabinetfőnöke és helyettese⁶⁹, midőn előtűk a magyar iparvállalatoknál folyó hasonló visszasságokat megemlítettem. A helyi felülvizsgáló szervek mondták, nem tehetnek különbséget vállalat és vállalat között. (E visszamenőleges felülvizsgálat célja: a román állammal szemben annyi fennálló adósságot kimutatni, hogy a volt tulajdonos ne követelhesen semmi kártalanítást.) Ha azonban mi jutunk tudomására annak – folytatták –, hogy egykori magyar vállalatokat nagyon megnyomnak a felülvizsgálat folyamán, úgy hozzuk ezt az ő tudomásukra, mert a Pénzügyminisztérium az a szerv, mely a helyi ellenőrző bizottságok vizsgálatának elbírálásakor a magyar vállalatokat külön óhajtja kezelni. Hajlandók arra is, hogy a magyar vállalatok listájának alapján a reájuk vonatkozó jegyzőkönyvet a mi külön figyelmeztetésünk nélkül is revízió alá veszik. Ez annál is inkább szükséges, mivel az egykori erdélyi magyar vállalatvezetők túlnyomó része már nincs kapcsolatban az üzemmel, s így a követség legtöbb esetben nem értesülhet a könyvvizsgálatnál elkövetett „erőltetett kivetésekről”.

⁶⁷ A látogatásról Czitrom László, a Brassói Hitelbank igazgatója is készített jelentést. Közli: Vincze, 2000, 381–384.

⁶⁸ Az augusztus 5–6-i tárgyalások után készített ún. aktajegyzékről van szó. Lásd Vincze, 2000, 357–360.

⁶⁹ Alexandu Iacob (Jakab Sándor).

E célból múlhatatlanul és sürgősen szükséges, hogy a követség megkapja a volt erdélyi magyar vállalatok pontos jegyzékét. A romániai magyar érdekeltségekről a legutolsó és legátfogóbb összeállítás az államosított magyar bankok Központi Intéző Bizottsága kiküldöttjének, dr. Jankó Pál és dr. Auer Zoltán igazgatóknak 1948. május 16-án és június 6-a közötti romániai utazása alkalmával készült.⁷⁰ – Ezt az összeállítást azonban nevezettek magukkal vitték Budapestre, ellenőrzés és kiegészítés végett. Vagy ezt a listát kellene tehát sürgősen megszerezni és leküldeni, vagy ha ez valamilyen okból nem lehetséges, újsághirdetményben záros határidőn belül (egy hét) való sürgős jelentkezésre kellene felszólítani a romániai érdekeltséggel bíró hazai gazdasági intézményeket.

Széll s. k.

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium adminisztratív iratai, Románia, XIX-J-1-k, 34. doboz, 23/d tétel, hitelesített gépirat.

20.

BIZALMAS EGYEZMÉNY A HATÁRMENTI KETTŐSBIRTOKOSOK ÜGYÉNEK RENDEZÉSÉRŐL

Bukarest, 1949. február 10.

Bizalmas egyezmény A Magyar Köztársaság és a Román Népköztársaság között

A Magyar Köztársaság Kormánya és a Román Népköztársaság Kormánya attól az óhajtól vezetve, hogy a határ menti birtokok ügyét megoldják, kijelölték meghatalmazottaikat, mégpedig

a Magyar Köztársaság Kormánya dr. Boór János belügyminisztériumi osztályfőnököt,
a Román Népköztársaság Kormánya dr. Mihalca Adrian igazságügyminisztériumi
vezértitkárt,

akik jó és kellő alakban talált meghatalmazásaiknak kölcsönös közlése után az alábbiakban állapodtak meg:

1.) Szerződő Felek megállapodtak abban, hogy a közös határsávban fekvő és mezőgazdasági jellegű azoknak a birtokoknak az ügyét, amelyeknek tulajdonosai a másik állam állampolgárai, és annak területén laknak, birtokcsere útján fogják megoldani.

2.) A birtokcserét a Szerződő Felek egymás között bonyolítják le, és abból kifolyóan az érdekeltek csak saját államukkal kerülnek jogviszonyba.

3.) Az 1.) pontban foglalt rendelkezések végrehajtása céljából Szerződő Felek magyar–román vegyesbizottságot alakítanak. Ennek a bizottságnak a hatáskörébe fog tartozni a csere

⁷⁰ Az egyik legteljesebb összeállítást lásd a 2. sz. alatt.

tárgyát képező terület megállapítása, ennek a területnek az értékelése, az esetleges értékkülönbözöt rögzítése, valamint annak a módszernek a meghatározása, amellyel a Szerződő Felek egymással szemben az értékkülönbözötből származó követelést kiegyenlíteni kötelesek.

4.) Az előző pont szerint alakítandó vegyesbizottság legkésőbb a jelen Egyezmény aláírásától számított három hónapon belül megkezdí munkáját, és köteles azt úgy befejezni, hogy az 1949. évi november hó 1. napjáig az esetleges különbözötből keletkezett követelést kiegyenlítese, valamint a csere tárgyát képező birtokok átadása is megtörténjék.

5.) Szerződő Felek a szükséges adatokat összegyűjtik, és azokat a 3.) pontban említet bizottság első tárgyalásán egymással kicserélik.

Az adatok összegyűjtését úgy kell végrehajtani, hogy az érdekelt birtokosok az adatgyűjtésről, illetve annak rendeltetéséről ne szerezzenek tudomást.

6.) A terménybeszolgáltatásnak a folyó gazdasági évben, annak a Szerződő Fél jogszabályai szerint és javára kell megtörténnie, amelynek területén az ingatlan fekszik.

7.) A Szerződő Felek megállapodtak abban, hogy az 1.) pontban meghatározott mezőgazdasági jellegű ingatlanok megművelésével foglalkozó személyek határátlépésének ügyét (kishatárforgalom) az 1949. évi március hó 1. napjától 1949. évi november hó 1. napjáig terjedő időre a Szerződő Felek belügyminiszterei egymással közvetlen tárgyalások útján rendezik.

8.) A jelen Egyezmény aláírása napján lép hatályba.

9.) Megállapítják Szerződő Felek, hogy ez az Egyezmény szigorúan bizalmas jellegű.

Készült Bukarestben, az 1949. évi február hó 10. napján, két eredeti példányban, magyar és román nyelven.

Petőházy Sándor s. k.

Magyar Országos Levéltár, a Határőrség Országos Parancsnokságának iratai, XIX-B-10, 27. doboz, V-3-3-as tétel, Brutky József százados által hitelesített másolat.

21.

SZÉLL JENŐ KÖVET JELENTÉSE A CASBI-EGYEZMÉNY VÉGREHAJTÁSÁRÓL

Bukarest, 1949. február 14.

Február 9-én közöltem V. Luca pénzügyminiszterrel álláspontunkat, mely szerint a magyar kormány az 1948. szeptember 21-i CASBI-egyezményt érvényben levőnek tekinti és ragaszkodik hozzá, hogy azt román részről is ratifikálják.

Luca miniszter ismét hivatkozott arra, hogy a már ismert szakasz törlését kéri. Mostani beszélgetésünk folyamán azonban egészen őszintén megmondta, miről van szó. Az 1948. szeptember 21-i egyezmény bizalmas kiegészítő jegyzőkönyvének szóban forgó része egyik román bizottsági tag indiszkrécioja következtében a helybeli zsidó szervezet tudomására jutott, mely Luca miniszter szavai szerint az ügyből „nagy tüzet csinált”, egészen a bukaresti szovjet nagykövetségig elment panaszával. Román részről tehát egy kifejezetten baráti kérés felénk, hogy a

szóban forgó mondatot módosítsuk, az illető javak tényleges átadásának minden kötelezettsége nélkül. A magyarok arra úgysem számíthatnak, mondotta Luca miniszter, hogy nyugatról a jövőben bármit visszakapnának. Ami azonban a leglényegesebb, a miniszter nyomatékosan, két ízben kijelentette, hogy ez a kérése egyáltalán nem érinti a CASBI-egyezmény végrehajtását, ők azt a maguk részéről igyekeznek minden módon siettetni.

A CASBI-egyezmény végrehajtásában időnkint felmerülő nehézségek technikai jellegűek, melyek kibogozása a nehézkes román közigazgatási rendszer esetében sok türelmet igényel. Virág Mihály p.ü. főtanácsos legutóbbi bukaresti tartózkodása alatt a felmerült nehézségeket megoldotta úgy, hogy e téren személyes közbelépésemre nem volt szükség.

A február 9-én aláírt, az állampolgárság egyes kérdéseit szabályozó egyezmény esetében szintén kaptunk biztosítékot – levél formájában – arra nézve, hogy ez a CASBI-egyezmény végrehajtását nem hátráltatja.

Széll Jenő s. k.
követ

Magyar Országos Levéltár, az MDP Külügyi Bizottságának anyaga, Rákosi Mátyás titkári iratai, M-KS 276. fond, 65/1949/212 ó. e. 233/949. sz., sokszorosított másolat. Közli Vincze Gábor: Magyar vagyon román kézen. Dokumentumok a romániai magyar iparvállalatok, pénzintézetek 2. világháború utáni helyzetéről és a magyar–román vagyonjogi vitáról. Pro-Print Kiadó, Csíkszereda, 2000, 384–385.

22.

AZ MDP ÉS AZ RMP VEZETŐINEK TITKOS TÁRGYALÁSÁRÓL FELVETT GYORSÍRÁSOS JEGYZŐKÖNYV

Bukarest, 1949. február 19.

Jelen vannak:

Rákosi, Rajk, Gerő elvtársak

Gheorghiu-Dej, Ana Pauker, Luca Vasile, Chişinevschi, Moghioroşi elvtársak

Rákosi elvtárs (oroszból fordít Chişinevschi elvtárs) röviden elmondja, hogyan fogadták észrevételeinket az ő levelüket⁷¹ illetően. Újra elemezték a küldött levelet és megállapították, hogy valóban tévedést tartalmaz, mivel nem tudták, hogy a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet gyakorló jogosítvánnyal ruházza fel a végzett orvosokat. Ugyanakkor nekünk is meg kell mondanunk, hol vannak az elvi hibák.

Gheorghiu-Dej elvtárs megkéri Rákosi elvtársat, fejtse ki a levél tartalmát, hogy előttünk is világosabb legyen. A levél mindössze néhány tény tartalmaz. Élőszóban könnyebb az elveket kiegészíteni és alátámasztani.

⁷¹ Lásd a 18. sz. iratot.

Luca Vasile elvtárs: Az elvek összefüggenek a tényekkel.

*Rákosi elvtárs:*⁷² Előre kell bocsátanom, hogy a kérdéssorozat, amiről itt most szó lesz – főleg a gazdasági vonatkozásában – nem krízis jellegű. Inkább apró tünetek, amiket jó idejekorán eliminálni, mielőtt még nagyobb baj volna belőle. Ezt előre kell bocsátani, mert ebből folyik a baráti, elvtársias szellem, amiben eddig folytak a tárgyalások és még folyni fognak. Mert a mai megbeszéléseket is azzal a nyilatkozattal fogom kezdeni, amit Mezőhegyesen is tettünk, hogy a népi demokráciák közül a román népi demokrácia az, amely a legjobban kezeli a magyarságot.

Ezek után áttérünk az egyes szóvá tett kérdések ismertetésére. Az első a Magyar Népi Szövetség cluji kongresszusa.⁷³ Levelünkben szóvá tettük, hogy mi elégedetlenek vagyunk azzal a móddal, ahogy ottan Luca elvtárs emlegette azokat a kultúrhatásokat, amelyek Magyarországról az erdélyi magyarságra hatottak. Néhány adatot sorolt fel, közülük kettő volt konkrét. Az egyik, hogy kulturális kapcsolatok ürügye alatt fennáll a veszély, hogy a romániai magyarságot reakciós hatások érik. A másik még konkrétabb volt, hogy az UNESCO kiadványait, angol-amerikai irodalmat küldtünk, kultúrkapcsolatok ürügyével Erdélybe.

Ezek az adatok azt célozták, hogy indokul szolgáljanak a magyar népi demokráciából jövő kultúrtermékek szigorú kezelésére. Mindjárt hozzá kell tennem, hogy a mi levelünk megállapította, hogy a bukaresti román és magyar nyelvű sajtó erősen letompítva hozta ezen kijelentéseket, amiből láttuk, hogy az elvtársak Bukarestben ezzel a kérdéssel nem értettek egyet. Mindjárt hozzáteszem, hogy ha ilyesmi elő is fordult volna szórványosan, ez természetesen nem indok arra, hogy a magyar-román kultúrkapcsolatokat a maga egészében befolyásolja. Nálunk mindennapos dolog, hogy a saját napilapunkban vannak olyan dolgok, amelyek a magyar kommunista kultúr vonalat rosszul érintik. Ez a szocializmusba való átmenetnél elkerülhetetlen, ez minden más országban megvan. Még a Szovjetunióban is előfordul, hogy könyveket, melyek le vannak fordítva, sőt Sztálin-díjat kaptak, ki kell vonni a forgalomból.

Mi szóvá tettük azt is, hogy a cluji kongresszus határozati javaslatában a magyar népi demokrácia eredményei kimaradtak, bár a kongresszuson arról szó volt, és hogy a kongresszus díszelnökségébe a magyar népi demokrácia egyetlen vezetőjét sem választották be. Ezekre a dolgokra minket részben utólag figyelmeztettek, mert természetesen mi észre sem vettük, nekünk nem volt az a gondolatunk, hogy ellenőrizzük a kongresszus rezolúcióját vagy a díszelnökséget.

Szóvá tettük azt is, hogy nem tudunk kulturális egyezményt kötni Romániával és ezzel kapcsolatban nem tudunk megegyezésre jutni a magyar kommunista vagy magyar kommunista befolyás alatt álló irodalom terjesztésére vonatkozólag. A mi álláspontunk ebben a tekintetben Románia felé, de az összes népi demokráciák felé az, hogy korlátlanul beengedünk minden olyan magyar nyelvű vagy idegen nyelvű lapot, irodalmi kiadványt, ami az illető országok kommunista pártjának kiadványában, vagy a párt ellenőrzése mellett adódik ki. Ebben a tekintetben nálunk semmiféle korlátozás nincs. Természetes előfordul néha, hogy a kiadványokban, mondjuk nálunk a magyar klasszikusokban, Jókai, Mikszáth, vannak olyan részek, amelyek

⁷² A jegyzőkönyv kétnyelvű: eleinte a magyar nyelvű hozzászólásokat magyarul rögzítették, majd románul. (Az esetek egy részében úgy tűnik, mintha a magyar szöveget románul jegyezték volna le, majd visszafordították magyarra, ugyanis helyenként zavaros, nyelvtanilag helytelen mondatok olvashatóak. Ebben az esetben igyekeztünk a szöveget érthetővé tenni.) A szövegben nem jelöljük külön, mikor, milyen nyelvű a jegyzőkönyvrészlet, a félrehallásból eredő hibákat kijavítottuk.

⁷³ Lásd a 16. sz. iratot.

ideológiai szempontból nem felelnek meg a népi demokrácia vagy a kommunizmus elveinek. De ez elkerülhetetlen. Például a Szovjetunió nem gátolja meg Tolsztoj *Háború és béke* művének kiadását, pedig azokban helyenként egész oldalak vannak a cárt dicsőítve. Mindenki tudja ezt.

Jelenleg az a helyzet, hogy a mi kiadványainkat, amelyeket már mi megfelelő kiválogatás után Magyarországon kiadtunk, nem küldhetjük szabadon Romániába és itten pedig nem adják ki őket. Emiatt – úgy halljuk – régi Jókai- és Mikszáth-könyveket kézről kézre adnak, el vannak rongyolódva, mert az emberek olvasni akarnak, és az emberekben olyan benyomást kelt, hogy ebben a romániai magyarságnak nincs meg az az egyenjogúsága, ami más tekintetben megvan.

Szóvá tettünk itt egy-két konkrét kérdést. 1948. október 26-án megjelent az a főiskolai reform, amely megszüntette a magyar nyelvű gyógyszerészképzést és ezenkívül megszüntette azt, hogy magyarul lehessen doktorálni.⁷⁴

Végül részben ebbe a kategóriába tartoznak azok a vízum-, határátlépési nehézségek, amelyeket szóvá tettem. Megnéztük a tavalyi statisztikát és kiderült belőle, hogy Csehszlovákiából, – amelynek lakossága kisebb, mint Romániának – három és félszer annyian jöttek Magyarországra, mint Romániából, pedig Románia számára Magyarország külön tranzitország, aki nyugatra utazik, Magyarországon megy át. Románia összehasonlíthatatlanul szigorúbban kezeli ezt a kérdést, mint Csehszlovákia, és sokkal szigorúbban, mint ahogy Horthyval szemben képviselte a román reakció, pedig abban az időben a román reakció joggal tartott irredenta agitátorok beözönlésétől vagy romániai magyar irredenták utazásától Magyarországra. Erre vonatkozólag panasz tárgyává tettük, hogy megegyezés volt erre, amelyet mi azonnal életbe léptettünk, de annak a tömegre vonatkozó része nem hajtatott végre. Diplomáciai passzussal utazókra nézve végrehajtott, de a közönséges halandókra nézve nem hajtott végre. Ugyanaz vonatkozik a kishatárforgalomra. Éppen a mezőhegyesi megbeszélés után szüntették be. Mindjárt hozzá kell tennem, hogy az összes itt szóvá tett kérdésekről a magyar közvéleménynek, a népi demokrácia zömének, nincs tudomása, mert mi természetesen a sajtóban, a nyilvánosság előtt szóvá nem tettük, mert hiszen a népi demokrácia felé, amennyiben az új Romániáról szó van, természetesen igyekeztünk szinte kizárólag a pozitív oldalakat népszerűsíteni.

Mindezekből egyetlen dolog ismeretes a magyarságnak azon része előtt, amelynek Romániával rokonsági vagy egyéb összeköttetése van. Ti. azt látják, hogy majdnem lehetetlen Romániába utazni. Ez természetesen a magyarságnak egy nem jelentős része, csak a határ menti lakosság. Mindezeket a kérdéseket inkább a romániai magyarság érzi, akiknél kétségkívül a horthysta agitáció meg a '44-es impériumváltozás következtében van egy bizonyos neuraszténias hangulat és sovinizmus. És mikor mi ezeket szóvá tesszük, elsősorban nem a mi magyar demokrata tömegeink, kommunistáink panaszja vagy kifogásaképp tesszük szóvá, hanem attól tartunk, hogy az ilyen kisebb-nagyobb megszorítások lerontják a román kommunista pártnak, egyébként helyes lenini–sztálini politikájának eredményeit az erdélyi magyaroknál. Hogy egy példát mondjak. A mi véleményünk az, hogy ha például a román elvtársak megengednék a mi központi lapunknak korlátlan előfizetését Romániában, az első időben valószínű, hogy talán roham volna, valószínű, hogy tízezrével meghozatnák, de utána néhány hónapon belül belátnák, hogy ez egy magyar újság, amely a romániai dolgokkal csak mellékesen foglalkozik és meg vagyok győződve, hogy az előfizetés újra leesne, talán kevesebbre, mint amennyit most köz-

⁷⁴ Lásd a 14. sz. iratot.

pontilag terjesztenek és elmúlna az az érzés, hogy mintha ők itten jogaikban korlátozva lennének. Ugyanez vonatkozik bizonyos irodalmi kiadványokra. Ha szabad itten példával élnem: amikor mi 1947-ben Csehszlovákiában voltunk, a következő probléma foglalkoztatta a kormányt: ottan volt annyi sörük, hogy jegy nélkül is kielégíthették volna a szükségleteket, de attól tartottak, hogyha jegyre adják, több sör fog fogyni, mintha anélkül adnák. A jegynek van egy pszichológiai befolyása. Hogy most Romániában nem szabad előfizetni magyar lapokra, annak is van egy ilyen pszichológiai befolyása. Ha nem szabad előfizetni, akkor mindenki akar, ha szabad, akkor úgy érzik, hogy szabadok és nem akarnak annyit.

Gerő elvtárs: Egy másik példa. Mi a múlt év őszén bevezettük a jegyes kenyér mellett a szabad kenyeret. Az első nap elfogyott Budapesten 6 vagon, a második nap 5 vagon, napról napra csökkent, jelenleg pedig egy vagon sem fogy el naponta és előzőleg sírtak, hogy a jegyre a kenyér kevés. Most pedig jegy nélkül nem veszik meg.

Rákosi elvtárs: Valószínű, hogy hasonló sors érné a magyar klasszikus kiadást is.

Luka elvtárs: A mi magyar kiadásunk olcsóbb.

Gheorghiu-Dej elvtárs: Ha a klasszikus kiadás kenyér volna...

Rákosi elvtárs: Ezeknek a kérdéseknek a jelentőségét mi a romániai magyarság szellemének megjavítása céljából forszírozzuk, hogy ilyen jelentéktelen kérdésekbe a sovinszta agitáció ne tudjon itt beakaszkodni. Mert Magyarországon 15 emberen kívül nem tudja senki, hogyan küldik a *Szabad Népet*. És meg vagyunk győződve, hogyha ilyen dolgokban, ezeket a teljesíthető kívánságokat végrehajtják, nagyon kevés agitációs alapja marad az erdélyi magyar sovinizmusnak. És amikor mi ezeket szóvá tesszük, akkor az a szempont vezet bennünket, hogy segítsünk a romániai kommunista elvtársaknak a romániai magyarok között kétségtelenül meglévő sovinszta maradványok kiküszöbölésére. Mindjárt hozzáteszem, hogy ez a mi részünkről nem filantrópia, nem jótékonyság, mert nekünk ugyanolyan érdekünk, mint a román kommunista pártnak, hogy a romániai magyarok között ne sovinszták legyenek, hanem kommunisták.

Ezzel lényegében be is fejeztem a kulturális panaszokat. Most jönnek a gazdasági kérdések.

Itt meg kell mondanom, egy bizonyos javulás kétségkívül van. Ez már eredménye a mezőhegyesi megbeszéléseknek. Számokban kifejezve ez abban nyilvánul meg, hogy a nem clearingben lekötött kb. 10 millió dollár értékű egyezmény fejében a magyar szerződő fél Romániában már 8 millió dollárt már lekötött. A románok Magyarországon azonban csak 4 milliót. Lehet hogy 7 millió az összes, de mi külön vesszük azt, ami klíringben, áru áru ellenében van és így keletkezik a 8, illetve 4 millió. Mindjárt hozzáteszem, hogy ezek a számok nem mutatják meg világosan a helyzetet. A mi szakértőnk, Háytárs, aki itt volt tavaly szeptemberben, arra mutatott rá, hogy ez a 4 millió nehezen lesz emelhető, mert a román elvtársak már is töröltek a szerződésből egy csomó fontos árut részben azzal az indoklással, hogy ezekre nincs szükségük az egyéves tervben, részben azzal az indoklással, hogy azt már másutt megrendelték. Szóvá teszi Háytárs, hogy a további elhelyezés román részről nagyon kevés eredménnyel kecsegtet. És ez részben zavarja a magyar tervgazdálkodást, ahova ezek a megrendelések be vannak állítva. Például a magyar gyárak kapacitásának egy része ezekre van rezerválva. Másrészről attól tartunk, hogy ha nagy lesz a különbség a magyar import javára, akkor a különbözetet vagy dollárban kérik és nekünk kevés a dollárunk és akkor kénytelenek leszünk a romániai rendeléseinket csökkenteni, ami megint zavarná a mi tervgazdaságunkat is és természetesen

a romániai tervgazdaságot is, úgyhogy ebben a kérdésben kétségkívül újabb lökésre van szükség.

Most jönnek a régi bánatok. Ezek az államosított magyar vagyonok. A mezőhegyesi állásponttal szemben kaptunk értesítést, hogy a romániai elvtársak felszólították az összes külföldi érdekelteket, hogy jelentsék be igényeiket és külön kéz alatt vagy bizalmasan értesítettek a népi demokráciák képviselőit, hogy őket természetesen más elbánásban fogják a kártalanításban részesíteni, mint az imperialista államokat. Ezt a mi diplomáciai képviselőnk értesítéséből...

Megjegyzések: Nem így van, nem igaz.

Rákosi elvtárs: Akkor még rosszabb, ha nem létezik. De mindenesetre volt valami felszólítás, hogy be kell jelenteni. Széll az Iparügyi Minisztériumban kapott információ alapján közölte.⁷⁵

Rajk elvtárs: Széll ebben a jelentésben még azt is közölte, hogy ő máris intézkedett a bankoknál, tett is bejelentéseket és felhívták a figyelmét, közölje a román hatóságokkal is és mert nem állanak rendelkezésére az összes adatok, kéri, hogy mi közöljük az adatokat, mert ezeket a román elvtársak várják.

Rákosi elvtárs: Mi ezt a világ legtermészetesebb dolgának tartjuk, hogy minket ne kezeljenek úgy, mint az imperialista országokat. De még itt is szóvá kell tennünk, hogy az ilyen gazdasági természetű dolgokat helyesebb előzetes megegyezés és nem egyoldalú intézkedés alapján elintézni.

Most a CASBI-dolgozatra. Mi aláírtunk szeptember 21-én egy megegyezést. A megegyezés szövegében⁷⁶ benne volt, hogy az, az aláírással életbe lép. Mi kaptunk hivatalos értesítést, hogy a végrehajtásnak akadálya van, hogy a megegyezésbe hiba csúszott be, hogy a CASBI-megegyezés ellen a romániai zsidó-érdekek [*sic!* – helyesen: zsidó érdekképviselőt – a szerk. megj.] protestáltak, és ez az oka, hogy nem hajtották végre. Szóval velünk mindenesetre hivatalosan közölték, hogy emiatt a pont miatt egyelőre nem fogják végrehajtani.

Luca elvtárs: Mi csak kértük, hogy vegyék ki ezt a pontot, de ez nem akadályozza a végrehajtást, a végrehajtás folyik.

Rákosi elvtárs: Mi megkérdeztük a tárgyalást folytató emberünket, Antos volt itt, aki a Pénzügyminisztériumot vezeti. Kijelentette, hogy ez a kérdés a zsidókkal kapcsolatban benne volt a tárgyalásokban, és hogy természetesen abból, hogy utólag valahol szóvá tették, nem lehet ok arra, hogy a szerződés ne legyen érvényben. Annál is inkább, mert a tárgyalás folyamán ennek fejében mi is, a magyar rész is lemondott egy sor követelésről. Hogy számunkra ez is sérelmes és kérjük, hogy az eredetileg aláírt szerződést hajtsák végre.

Ezek voltak a gazdasági téren azok a kérdések, ahol a román elvtársak segítségét kérjük. Van még egy-két kisebb jelentőségű, amelyek közül én csak a kolozsvári konzulátus kérdését említem meg, ami szintén el van határozva, de nem tudjuk végrehajtani.

Szóval ezek voltak azok a kérdések, amelyeket levelünkben szóvá tettünk. Alá kell húznom, hogy ezek a szóvá tett kérdések nem a két népi demokráciának kritikus helyzetben való viszonyára céloznak, inkább fordítva, éppen azért lehet őket nyugodtan és elvtársi atmoszférában felvetni, mert meg vagyunk győződve, hogy meg lehet találni ilyen formában a megoldást. Másrésztől azonban úgy hisszük, hogy helyes módszer két barátságos népi demokrácia között,

⁷⁵ Lásd a 19. sz. iratot.

⁷⁶ Lásd a 12. sz. iratot.

két szocializmust építő ország között a hibákra és nehézségekre még csírákorában, még embriókorában rámutatni és nem várni meg, amíg megnőnek.

Ennyit a tényekről magáról. Most valamit a hangról és tartalomról.

A tartalmat, elvtársak, kivéve egy kis tárgyi tévedést, fenntartjuk. Mi megnéztük lelkiismeretesen a tényeket, és csak azután tettük szóvá. Ami a hangot illeti, ez egy nyugodt, tárgyilagos, elvtársias hangnem volt. Hozzáteszem, hogy a kellemetlen tények, még elvtársi módon előadva is, egy kicsit kemény mellékhangot kapnak. A történelmi hűség kedvéért el kell még mondanom, mikor megkaptuk Dej elvtársnak válaszlevelét, a politikai bizottságnak a tagjai megrohantak engem, mindenki az eredeti levelet akarta olvasni, hátha benne maradt valami a hangban, amit kifogásolnak és mikor megint elolvasták, mindenki megkönnyebbülten lélegzett fel, hogy olyan, mely két baráti kommunista párt bírálataát egész jól elbíri. Hát ennyit akarok mondani.

Moghioroși elvtárs: Ugyanolyan sorrendben fogunk válaszolni, mint ahogy az elvtársak felvetették.

Chișinevschi elvtárs: Először is egy kérdés a kulturális problémára vonatkozóan. Vajon a Rákosi elvtárs által itt és a levélben előadottak a kapcsolataink szigorú ellenőrzésén alapul, már ami a könyvek és folyóiratok behozatalát és kivitelét illeti?

Gerő elvtárs: Megmonda Rákosi elvtárs, hogy igenis megvizsgáltuk.

Rajk elvtárs: Nem annyira a kapott információk, mint a Nógrádi elvtárs⁷⁷ által vezetett bizottságnak eredménytelensége, teljesen hivatalos részről kapott tények és információk.

Chișinevschi elvtárs: A Rákosi elvtárs által előadottakból az következne, hogy mind a mai napig nem sikerült megegyezni az erdélyi magyar kommunista és demokratikus irodalom erdélyi terjesztését illetően. Mi a helyzet ma? Létezik egy 1947 márciusában megkötött megállapodás a magyar sajtó és irodalom terjesztésére vonatkozóan. Az MKP kiadói, a Szikra és a Szabadság kiadványai bejönnek, és az általunk létrehozott különleges társaság, a Dózsa György, továbbá a párt kiadója vagy a párt ellenőrzése alatt álló kiadók kiadványai elég nagy példányszámban terjednek országunkban.

Gerő elvtárs: Kérdés, mi „elég” neki, és mi elég nekünk.

Chișinevschi elvtárs: Ha objektíven és elvtársiasan tekintjük, azt látjuk, hogy a példányszám nagy, ami nem jelenti azt, hogy nem lehetne még nagyobb. Az újságokat tekintve majdnem egymillió példány évente, a különböző periodikákat nem számítva 487 000-es példányszám.

Természetesen közülünk senki nem gondolja, hogy hasonló mennyiséget várjon el Magyarországon, és ugyanez vonatkozik a könyvek behozatalára is. 1948-ban Magyarországról – és kérem Rákosi elvtársat, hogy jegyeztesse, hogy ellenőrizni tudja, megfelel-e a valóságnak, a magunk részéről felelünk az adatokért –, behoztunk Magyarországról Romániába 236 könyvcímet mintegy százezer példányban. A 236 címből 113 klasszikus vagy modern magyar szerzőé. A többi oroszról vagy más nyelvből fordított marxista és leninista irodalom.

Ehhez hozzá kell tenni, és az elvtársak ezt könnyen megértik, hogy ezzel az importtal párhuzamosan hazánk különböző kiadóinál országunkban magyar nyelven nyolc napilap mintegy 140 000-es napi példányszámban és 15 periodika jelenik meg 160 000-es példányban, nem számítva az államhatalom által kiadott hivatalos értesítőket és szakszervezeti jelentéseket. Továbbá kiadtak magyar nyelven 159 könyvet 1 010 000 példányba, 49 iskolai kézikönyvet 619 400

⁷⁷ Nógrádi Sándor, a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének a tagja.

példányban, illetve különböző segédanyagokat az elemi és középszintű oktatási intézmények számára 127 000 példányban. A szemléltetés kedvéért röviden ismertetem a táblázatot, ami a magyarországi behozatalt mutatja. (Olvassa a táblázatot: 1948-as import: elméleti könyvek: 54 665 példány; irodalmi könyvek: 24 296 példány; drámai könyvek: 12 cím, 1957 példányban; zenei kották: 21 cím, 3445 példányban; gyermekirodalom, csak magyar szerzők: 8 cím; újság: 9619 példány, 5-féle újság; csak 1948-ban, és nem egészen az év elejétől.) Az elvtársak tájékoztatása végett mondtam ezeket az adatokat.

Országunkba a következő újságok járnak rendszeresen: *Szabad Nép*, *Szabadság*, *Népszava*, *Világosság*, *Ludas Matyi*, *Tartós Béke*, *Új Magyarság*, összesen 1 310 450 példányban. A magyar nyelvű újságjaink példányszáma.

Rákosi elvtárs: Mi nem azt tesszük szóvá, hogy kevés újságot adnak ki itt Romániában magyar nyelven.

Chişinevschi elvtárs: A probléma megértése végett (olvassa) *Romániai Magyar Szó*: 30 000 példány naponta; *Szakszervezeti Élet*: 48 000; *Iffjúmunkás*: 18 000; *Igazság*: 40 000; *Fáklya*: [nincs adat] *Világosság*: 15 000; *Dolgozó Nő*: 20 000, amelyből 7 vidéki és 3 fővárosi. Ez a helyzet a folyóiratok és a könyvek tekintetében.

Rákosi elvtárs: Semmi kétség, hogy így van.

Chişinevschi elvtárs: Azért, hogy helyes információkkal rendelkezzenek. Az utolsó, 1949. január 22-i rendelés 86 cím, 27 836 példányban. Tehát ami a magyar könyvek behozatalának korlátozását, akadályait illeti, a tények azt bizonyítják, hogy nem igaz az a vélemény, mely szerint léteznek ilyen akadályok. Azonban nem lehet szabad előfizetés, ezt rögzíti az 1947-es megállapodás. Ha az elvtársak azt hiszik, hogy szükség van a teljesen szabad egyéni előfizetésre, akkor mi azt hisszük, hogy lehet, noha ez sem a magyar elvtársak számára, sem a mi számunkra nem kívánatos. Miért? Különbözik a megrendeléseket egy központon keresztül szervezik nálunk csak úgy, mint az elvtársaknál. Ha megkérdéznék, mi azt tanácsoljuk, hogy Magyarországon és itt is szervezett módon, egy központon keresztül történjék. Előfordult, hogy éppen hozzánk, a központba érkezett, illegálisan vagy törvénytelen, a magyarországi pártlapba dugva régi reakciós anyag. Meg vagyunk győződve arról, hogy ugyanez nálunk is előfordul. Példának okáért el is kaptunk valakit, aki így próbált a mi magyarországi küldeményünkkel exportálni valamit. De csökken az esély az ilyesmire. Nem gondoltuk, hogy ezt magyar kommunisták vagy román kommunisták csinálták. Kizárjuk, hogy kommunistákat ilyen játékba belevonhatnak. Viszont a szabad terjesztés lehetőséget nyújt az ilyesmire, ami kárt okoz nekünk is, az elvtársaknak is. Ez nem jelenti azt, hogy ne lehetne növelni a példányszámot. Talán lehet. És arra a következtetésre jutunk, hogy lehet növelni. Ez nem adhat okot nézeteltérésre két testvéri párt között.

Egy másik probléma is felmerült az elvtársak levelében és ma is, és számunkra mérhetetlen meglepetést okozott, amelyik az oktatás reformját érinti. Azt állítják, hogy megszűnt a magyar nyelvű gyógyszerészképzés, és hogy megnehezítik a magyar orvosok felkészülését Marosvásárhelyen. Először azt állítja a levél, hogy a marosvásárhelyi magyar egyetemen nem lehet doktori címet szerezni, majd hogy a doktorandusz hallgatókat egy másik intézménybe irányítják. Mi az igazság?

A legteljesebb objektivitással szólunk, ami méltó a mi ülésünkhöz. Marosvásárhelyt létezik az Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet. A marosvásárhelyi intézet végzős orvosai ugyanolyan jogokkal bírtak és bírnak, mint az ország bármely más intézményének végzősei. Az eredeti el-

képzés, az elején az volt, hogy orvos-doktori címet ne adhasson csak a kolozsvári egyetem, de ezt a határozatot visszavonták.

Moghioroși elvtárs: A tényleges helyzet az, hogy ott képeznek orvosokat és gyógyszerészeket, és ott megszerezhetik a doktorátust magyar nyelven. Hangsúlyozzuk, hogy jóval az elvtársak levele előtt ez el lett határozva.

Rákosi elvtárs: Október 26-án jött ki a rendelet, és mi január 20-án írtunk.

Gerő elvtárs: Megfelel-e a valóságnak az, hogy a gyógyszerészekre vonatkozólag van egy olyan rendelkezés, hogy újakat már nem vesznek fel, de aki megkezdte, az elvégezheti?

Chișinevschi elvtárs: A gyógyszerészeti kar működik. Akár annak előtte. Nyerhettek volna jogot a praktizálásra is, de akkor nem lett volna tudósképzés. Ehhez egy lépcsőfokot kellett volna lépni. Ám úgy hagytuk, ahogy annak előtte volt. A marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet nemcsak orvosokat, hanem tudósokat is képez, az orvostudományok szakembereit.

Tájékoztatóul. A marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet[*en kívül*] a kolozsvári Bolyai Egyetem biztosít magyar nyelven képzést a gazdaság és jog, bölcsészet, történelem és földrajz, filozófia, pedagógia és pszichológia, matematika, kémia, a természettudomány területén, van egy mezőgazdasági intézet magyar nyelvű agrotechnikai karral, egy gépészeti intézet, ahol a fő tantárgyakat magyarul oktatják, egy művészeti intézet zenei, színházi és képzőművészeti karokkal. Egyéb magyar nyelvű iskolák: 390 óvoda, 26 napközi otthon, 1610 elemi iskola, 100 középiskola 220 000 tanulóval és 5900 pedagógussal. A magyar színházakat tekintve a nem teljes kép: a kolozsvári magyar drámai színház; ugyanaz Nagyváradon; ugyanaz Sepsiszentgyörgyön; a kolozsvári magyar opera; a Székely Színház Marosvásárhelyen. A sor nem teljes, nem terjed ki azokra a munkásegyletesekre és színházi körökre, amelyek száma meghaladja az ötszázat, illetve a marosvásárhelyi férfikórusra és a brassói együttesre.

Rákosi elvtárs: Mi örömmel értesülünk arról, hogy a mi megjegyzéseink az egyetemre tárgytalanok. De amikor mi ezt a levelet írtuk, az decemberben volt, akkor mi ennek az írott rendeletnek az alapján tettük szóvá és nem tudtuk, hogy közben megváltozott és örülünk, hogy ez a dolog tárgytalan. Ami a többi kultúradatot illeti. Ismételhetem azt, amit a kezdetben mondtam, hogy a többi demokráciákban a magyar nyelvű lakosság nem kap annyit, mint Romániában és ezek az adatok örvendetesek és mi soha sem tettük szóvá, hogy a magyaroknak itthon Romániában, valami panaszuk van. Amit mi szóvá tettünk, a román–magyar kultúrvonatkozásnak egy része, és itt meg kell mondani, hogy mikor ilyen jól néznek ki első pillantásra ezek a számok, nem olyan jók, mint ahogy azt Chișinevschi elvtárs mutatni akarja. 3000 újságpéldány naponta. Nincs kizárva, hogy szabad előfizetési alkalom esetén jönne több. Jugoszláviába, mielőtt elromlott a viszony,⁷⁸ valamivel több ment, de ott harmadannyi magyar van, mint itten. De lehet, hogy a speciális erdélyi viszonyok. A lényeges része, hogy ebben a kérdésben a mi delegációnk, amelyet egy felelős elvtárs, Nógrádi vezetett, nem tudott megegyezni. Én örömmel regisztrálok, hogy a román elvtársaknak nincs kifogása egyéni előfizetések ellen sem, de itten mindjárt meg kell mondanom, hogy az a körülmény, hogy a lapokba ellenséges anyag volt beletéve, az része az általános osztályharcnak, függetlenül ezektől a viszonyoktól, mert otthon a saját országunkban is előfordult, hogy lapokba és folyóiratokba röplapot vagy ellenséges irodalmat csempészték. Mi is csináltuk, amikor földalatt⁷⁹ voltunk. Előfordult, hogy

⁷⁸ Utalás a Jugoszláviával történt szakításra. Lásd a 10. sz. iratot.

⁷⁹ Utalás a kommunista párt két világháború közötti illegális korszakára.

fotókémiai úton hamis *Szabad Népet* adtak ki és terjesztették Budapesten. Ez nem érinti a lényegét. Mi természetesen igyekeztünk minden irodalmat ellenőrizni, ami bejön és kimegy, de a gyakorlatban ez úgy néz ki, hogy a napilap először Budapestről Bukarestbe megy és onnan megy Oradea, Cluj, Marosvásárhely felé és ez két-három nap késést jelent, és mi csodálkozunk, hogy még 3000 példányt is megvesznek, mert napilapot két-három napi késéssel olvasni nem nagy élvezet.

Ami a klasszikus irodalomra vonatkozik. Ott semmi akadálya nincs a központi kezelésnek, ott nem számít öt-tíz nap. Úgy, hogyha ebben megegyezünk, és úgy látom, megegyezünk, akkor egy ilyen nem a mi sérelmünk, hanem az itteni magyaroknak bizonyos fokig jogos panasza, eliminálódik.

Még egyszer ismétlem. Nem tartom valószínűnek, hogy az újság-előfizetés nagyot ugrana, de azok a magyarok, akik a kákán is csomót keresnek... Hogy az újság egyenesen az előfizető címére menjen és ne először Bukarestbe, és innen legyen továbbítva.

Luca elvtárs: A levélben az elvtársak hivatkoznak az én kolozsvári beszédemre, mintha annak olyan jellege lett volna, mintha én Kolozsváron igazolni akartam volna azt, hogy a mi álláspontunk a magyar sajtónak és sajtótermékeknek a befolyását, hogy ennek a leple alatt reakciós anyagot csempészenek be, és ennek alapján példát is adtam, az UNESCO-t. Nekem semmiféle ilyen gondolatom nem volt, és ha nemcsak ezt a kis részét vesszük a dolgoknak, hanem ha elolvassuk az újságcikket, nem jön ki, hogy bármilyen korlátot emeltem volna a kultúrzsere elé. Célom volt, hogy felhívjam az elvtársak figyelmét az éberségre és hogy közösen harcoljunk a reakciók ellen.

Felolvas az újságból: „Mi nem vagyunk, és nem lehetünk az ellen...”

Célom tehát az volt, hogy felhívjam az éberséget ezekre a reakciós termékekre, amit nem lehet csak úgy egyszerűen elintézni, hogy mi úgy akarjuk feltüntetni, hogy onnan jönnek reakciós termékek. Reakció van ott is, nálunk is és terjeszti a reakciós, sovinszta termékeket és egészen helyes az, ha mindkét részről vigyázunk arra, ami bejön. Megtörténik, hogy az új kiadványba becúsznak olyan dolgok, amit ott nem vesznek észre, egy olyan dolog, amit Magyarországon senkinek sem jutna eszébe ebben valamit kivetni. Székely dolog. Egy székely dal egy könyvben, valahol kesereg külföldön, nincs akinek a bánatát elpanaszolja, idegen országban stb. Ez természetesen nekünk nem felel meg. A székely itt nincs idegen országban és van, akinek bánatát elpanaszolja.

Valószínűleg ez a nóta akkor keletkezett, amikor a székely baka elkerült Bécsbe, vagy amikor kivándoroltak Amerikába. Makkai László könyve, *A magyar-román közös múlt*, az nálunk meg lett támadva, [mert] helytelen kiadás.⁸⁰ Makkai egy erdélyi származású történelemtanár.⁸¹ Írt egy olyan könyvet, amely meghamisítja a múltat és összekeveri a két nemzetet, mintha konfliktus lett volna. Bejött egy egész csomó a ládáknak, amelyben visszaküldték az erdélyi könyvtárat, amit itt az elvtársak kifogásoltak. Balla, a tizenhetedik ládában *Lesz-e kiút az általános kultúrváltságból? (Felolvassa a könyvek jegyzékét.)* Tehát mi a mi véleményünk szerint és az én felszólalásomnak a célja nem az volt, hogy akadályozzuk, hanem hogy vigyázzunk, hogy ne jöjjön be hozzánk olyan irodalom, ami kivetnivaló. Nem a regényekben, amelyekben

⁸⁰ Lásd Robotos Imre *Az igazi magyar-román közös múlt* című broszúráját (a Romániai Magyar Szó kiadása, Bukarest, 1948), mely a lapjában megjelent sorozatának a különlenyomata.

⁸¹ Makkai László neves történésről (Makkai Sándor volt kolozsvári református püspök, író fiáról) van szó.

lehetnek olyan kifejezések, mint a *Háború és béke*, hanem olyan könyvek, amelyek politikai tartalmúak, ellenforradalmi tartalmú könyvek és folyóiratok, amelyek megjelentek 1945–1946-ban, amelyeket be lehetett csempészni az egyetemi könyvtár ládáiba, becsempészték és erről beszéltem, amikor beszéltem a küldeményekről. Belátom, hogy nem volt helyes beszélni az UNESCO-ról. Erről tudtunk volna beszélni egymás között és nem másutt. De nem tartjuk helyesnek, hogy egy baráti ország közvetítse hozzánk az UNESCO kiadványait. Nem kellett volna nyilvánosság elé hozni. Máshol kellett volna ezt megtárgyalni. Tehát az én felszólalásomnak az volt a célja, hogy szervezzük meg a magyar termékeknek a terjesztését, hogy megakadályozzuk a reakciós befolyás bejövését az országunkba.

Itt Chişinevschi elvtárs elmondta, hogy mi nem az ellen vagyunk, hogy bejöjjön az irodalom, hanem az ellen, hogy ellenőrzés nélkül jön be. Ahogy nem tudtunk megegyezni kulturális téren, Nógrádi elvtárs véleménye az volt, hogy teljesen szabadon terjeszteni a magyar termékeket. Mi javasoltuk, hogy a kommunista termékeket szabadon terjeszteni. Mi azt mondtuk, hogy széles mértékben terjesztjük, és itt sem az akadályozásra gondoltunk, hanem csak az ellenőrzésre. Szóval a mi érzésünk az volt, hogy a magyar elvtársak közvetlen kapcsolatot akarnak az itteni magyarsággal, úgy az egyetemen is közvetlen és direkt kapcsolatot, és ez a külön, közvetlen kapcsolat egyrészt sérti az ország önállóságát, szuverenitását, másrészt nem megbízható sem a magyar egyetemi tanári kar, sem a mi magyar egyetemünknek a tanári kara arra, hogy ők közvetlen kapcsolatot tartsanak fenn és ez csak elősegítené a reakciónak is a munkáját, ami a Pártnak a munkája mellett be tudna surranni az ilyen közvetlen kapcsolatnál. Tehát mi nem vagyunk az ellen, és valószínű, hogy meg tudnánk abban egyezni, hogy széles mértékben legyen terjesztve a magyar irodalom, de ellenőrzés alatt.

Ami azt a panaszt illeti, ami a levélben semmi esetre sem pártunk részéről jött, hogy ottan nem voltak elég figyelmesek az MKP-val szemben. Mi ilyen utasítást nem adtunk és a kongresszuson én is beszéltem a magyar fejlődésről, a cikkben is látni. Az elvtársak a díszelnökségbe azon népek vezetőit vették be, amelyek éles harcban vannak az imperializmus ellen. Így vették [be] a kínai, görög, francia, olasz nép vezetőit. Ha Gottwaldot bevették, akkor nagy hiba volt, ha nem vették be Rákosi elvtársat is. Ha tényleg így történt, akkor nagy hiba volt. Hogyha bevettek másokat, akkor nagy hiba volt be nem venni, mert ennek demonstráció jellege van. Meg fogjuk vizsgálni és erősen meg fogjuk kritizálni azokat az elvtársakat.

Rákosi elvtárs: Mindenesetre örömmel és meglepéssel vesszük, amit önkritika formájában mondott Luca elvtárs. Rögtön hozzáteszem, hogy mi ezekről a dolgokról csak hetek múltán (vettünk tudomást) tudtuk meg, mert mi a kongresszusról nagyon pozitív dolgokat írtunk és nem olvastuk volna a beszédeket, ha nem hívták volna fel a figyelmünket.

Luca elvtárs: Ezt is lehetne önkritikának venni.

Rákosi elvtárs: Ami az erdélyi könyvtárat illeti. A békeszerződés értelmében nekünk vissza kellett küldeni a könyvtárat és ezért egy Erdélyből átjött könyvtárost bízunk meg a munkálatokkal. Ebből a beszédből tudtuk meg, hogy ez visszaélt a munkájával. Bevizsgáltuk és eltávolítottuk. Egy egész hétig az egész Kultuszminisztérium ettől volt felfordulva. Nem a mi feladatunk UNESCO-könyveket küldeni Romániába. Bár ezek a könyvek tisztán tudományos könyvek voltak, ezt személyesen ellenőriztem. Én 41 könyvcímet kaptam meg. Ez természetesen nem a hivatalos könyvforgalom nyomán ment. Erre nem gondoltunk. Ez a kultúrdelegáció. A mi utasításunk csak pártkiadványokra vagy a párt ellenőrzése alatt megjelent könyvekre vonatkozik. Nálunk megjelennek még folyóiratok, amelyeket mi is be fogunk tiltani, és amelyeket nemcsak külföldre nem akarunk küldeni, hanem Magyarországon sem engedünk meg.

Tudtommal ilyen kérdésre, hogy minden irodalmat, nem voltak felhatalmazva. Erre vonatkozólag Rajk elvtárs kíván felvilágosítást kérni.

Rajk elvtárs: Teljesen egyetértek azzal, amit Rákosi elvtárs a mi pártunk részéről mondott. Mi tisztában voltunk azzal, hogy Romániában a magyarságnak kulturális jogai, iskolái stb. vannak, és nem beszélhetünk krízisről a két népi demokrácia között nemzetiségi kérdések miatt. Hogy mégis a levélben fel lettek említve, a legutóbbi tárgyalások eredménytelensége következtében volt. Nógrádi elvtárs, Pártunk legilletékesebb tényezői által jóváhagyott feltételekkel jött a tárgyalásokra. A magyar irodalmi kiadványok, terjesztés, tudományos intézet létrehozása bukaresti központtal és kolozsvári fiókkal, budapesti központtal és debreceni fiókkal, és ami mindkét országnak érdeke, az ösztöndíjasok, különösképpen egyes szakokra. Nálunk is vannak egyes területek, ahol a mi fiaink jobb képzettséget tudnak kapni, mint például petróleum, olaj és fordítva. Az egyes tudományos intézetek között a szakirodalom kicserélése. Nem is akarom részletezni a közös rádióműsor, rádióegyezmény kötése, azon kívül a szervezett előkészítése annak, hogy kölcsönösen lefordítsuk egymás műveit. A bizottság egy olyan jelentéssel jött haza, ami egyébként nem Nógrádinak a magánvéleménye volt, hanem a magával hozott jegyzőkönyvekből is kitűnt, hogy minden olyan kérdésben, ami részünkre érthetetlen okok miatt a román elvtársak részéről bizonyos elzárkózás nyilvánult meg. Komoly vita előzte meg a tudományos intézetek felállítását és az ösztöndíjasok kérdésében komoly vita volt. Kompromisszumként 10-10 ösztöndíjas lett kikötve, ami egyrészt nézve az erdélyi magyarságnak a számát és azt nézve, hogy a technikai szempontból hogyan egészítenék ki egymást, a szám teljesen elégtelen és nem elégíti ki a szükségleteket. 50 albán diák jött. Mi szerettünk volna Romániába többet küldeni, román egyetemre. Nem tudunk, mert csak 10 ösztöndíjasunk van. Kijöttek részleteredmények. Még hozzá elég fontos részleteredmények. Sajnos meg kell mondanom – nem akarok egy új vitapontot bevezetni – de ezek a részletmegegyezések papíron maradtak. A tudományos intézet nem lett felállítva. Az erdélyi magyarság tankönyveibe egyes magyar anyagot bedolgozni, nem küldtünk bizottságot. Megállapodtunk abban, hogy Budapesten és Bukarestben tudományos intézet két fiókkal, benne van az alapegyezményben is. Román tudományos intézet Budapesten és magyar tudományos intézet Bukarestben. És még volt egy csomó ilyen részletmegegyezés. Egész tárgyilagosan meg kell mondani, hogy mindkét fél részéről az őszi megállapodást, amit végre kellett volna hajtani, nagyon könnyen vettük. Amit a Luca elvtárs mondott, hogy a legfontosabb kérdésben, a sajtókérdésben, nem tudtunk megállapodni, ez volt a legfontosabb része a dolognak, ami itt nem lett aláírva. Nógrádi elvtárs nem azért jött le, hogy teljesen szabad terjesztést kérjen. Az volt a mi álláspontunk, hogy ami a mi pártunk kiadásában jelenik meg, arra nincs semmi értelme fenntartani egy központi cenzúrát, ha a román elvtársak részéről egy külön politikai, ideológiai kifogás nem merül fel. Az MKP politikájával szemben nincs helye egy külön cenzúrának.

Engedjék meg az elvtársak, hogy a terjesztésre felolvassam szóról szóra javaslatunkat: „Mindkét fél gondoskodik a marxista klasszikus irodalom terjesztése mellett az aktuális marxista politikai irodalom, haladó szellemű írók és haladó szellemű klasszikusok, valamint újságok és folyóiratok szélesebb körű terjesztése feltételeinek megteremtéséről.” Hogy ülünk le és beszéljük meg ennek a szélesebb körű terjesztésnek a feltételeit. Hogy készítsük el a hírlapoknak és könyveknek a jegyzékét, azt küldjük be a központba, megállapítják, hogy mennyi példányszám és azt be lehet küldeni Romániába. Szóról szóra: „Mindkét fél közli egymással a fogalomba hozatalra ajánlott és további lefordítható könyvek és hírlapok jegyzékét és megállapodik a terjesztendő példányszámra vonatkozólag.”

Miért nem volt ez a mi részünkre elfogadható? Azért, mert a román elvtársak ebből a kérdésből gazdasági kérdést csináltak, hogy nálunk drágább a könyvkiadás és ezért meg kell határozni a példányszámot stb. A mi felfogásunk szerint ez pedig elsősorban döntően politikai és kultúrkérdés és annak meg kell teremteni a gazdasági feltételeit.

Ana [Pauker] elvtársnő: Nógrádi a szabad [terjesztés] mellett volt.

Luca elvtárs: Először arról volt szó, hogy szabadon terjeszteni és Anna elvtársnő megegyezett Nógrádival, hogy nem szabadon, hanem „szélesebb körben”.

Rajk elvtárs: Nógrádi elvtárs avval jött le, hogy a kommunista irodalmat szabadon lehessen terjeszteni. beleértve a magyar sajtótermékeket. Beszéljük meg azokat a konkrét előfeltételeket, ahogy közvetlenül lehet eljuttatni az előfizetőkhez olyan arányban, ahogy azt a magyarság felveszi. Ez volt az álláspontunk. Hogy a román elvtársaknak ennek elfogadását megkönnyíthessük, azt javasoltuk, hogy belemegyünk abba, hogy a nem kommunista lapokat ne engedjék be az országba, de engedjék szabadon a *Szabad Népet*. A román elvtársak álláspontja központi ellenőrzés volt és nehogy dolgavégezetlenül jöjjenek vissza, ezt a „szélesebb körű terjesztést” tőlem kapta telefonon Nógrádi.

Nemcsak ebben a tekintetben beszéltek központi ellenőrzésről. A tudományos intézet felállításánál nincs szó régi tanári karról. Ennek a tudományos intézetnek fő funkciója tudományos szakirodalom kicserélése és tapasztalatcsere és még egy ilyen tudományos intézetnél is az volt. Ha már ragaszkodunk a 47-es egyezményhez, a két intézet csak szigorúan a Kultúrminisztériumon keresztül érintkezhet. Nyilvánvaló, hogy ebben is olyan álláspont jutott érvényre, mintha valamilyen fenntartás, bizalmatlanság lenne az elvtársak részéről velünk szemben.

Ilyen előzmények után hangzott el Luca elvtársnak kongresszusi beszéde és ezért gondoltunk arra, hogy az elvtársaknak fenntartása, bizalmatlansága van velünk szemben. Ezt az összefüggést azért tártam fel az elvtársak előtt, hogy a levél tónusában nincs semmi olyan, ami az előttünk lévő anyag alapján ne a valóságot fejezné ki. Örvendek őszintén, hogy a legfontosabb kérdésekben egyetértünk és szeretném a következő javaslatot tenni: Hogy a két párt a legrövidebb időn belül gondoskodjék arról, hogy az aláírt kultúregyezmény ne maradjon így függőben, mert az nem jó, hogy a két népi demokrácia ne tudjon megegyezni. Talán megvan a módja annak, hogy a bizottság folytassa megszakadt munkáját, vagy más módon, de mindenesetre gondoskodni a már megállapodott részletkérdések végrehajtásáról és másrészt ezeknek a kiadványoknak terjesztésének a biztosításáról. Erre kiküldենék egy bizottságot, amely tárgyalná. Esetleg ugyanaz a bizottság folytathatná munkáját.

* * *

Rákosi elvtárs: Az eredeti levél magyar és orosz nyelven lett küldve.

Rajk elvtárs: Nógrádi azt mondta, hogy még egyszer mindent megpróbáltam. Még egyszer tárgyaltam minden illetékessel, és azt mondták, hogy vagy engedtek, vagy nem írhatunk semmit alá. Megnevezte Annát.

Ana [Pauker] elvtársnő: Azt hiszem, egyetérthetünk Rajk elvtárs javaslatával, hogy zárjunk le egy problémát, rátérhessünk a többi kérdésre.

Gheorghiu[-Dej] elvtárs: Vezetőségünk véleménye a levelet illetően. A bizalom, illetve a bizalmatlanság kérdései összerosódnak a belső biztonsági, éberségi intézkedéseinkkel. Bizonyos

bizalmatlanság áll fenn részükről. Örvendünk, hogy így mutatkozik meg a mi vezetésünk nemzetiségi kezelési módja. Egyezzünk meg a problémák tekintetében. A kulturális kérdéseiben.

Ana [Pauker] elvtársnő: A kulturális kérdésekkel kapcsolatban. Komoly hatással volt ránk a levél felfogásmódja, ahogyan az egész levél is. Világos, hogy kapcsolatainkban lehetnek bizonyos nézeteltérések, apró nézeteltérések. Hogy lehetnek nehézségek, hibák, egyik vagy másik részről, és a mi feladatunk, hogy elsősorban pártvonalon felhívjuk erre egymás figyelmét.

Mi volt ilyen meglepő a levélben? Mi volt megdöbbenő? Az a különbség lepett meg elsősorban, ami Luca elvtárs és a többi elvtárs között jött létre. Együtt harcolunk pártunk egységéért, pártvezetésünk egységéért. Ez az egység a munkában születik, a munka során a megbeszélésekben, és munkánk eredményeként. Lehet vita közöttünk, ilyen vagy más módon vélemény, de mind együtt harcolunk és sikerül ezt azt egységet megteremtteni. Tanúsíthatom, hogy legalábbis elcsodálkoztunk azon, hogy két levelet is írtak Luca elvtárs tárgyalásaival kapcsolatban, hogy Bukarestben az elvtársak más véleményen voltak, mint Luca elvtárs, majd az államosításokkal kapcsolatban, hogy a vezetőség többi tagja nem osztotta „Luca vonalát”. Ez a különbségtétel meglepett bennünket. A kérdésfeltevés módját tekintve, ami a határokat illeti, ahol arról van szó, hogy a mi rezsimünk még az Antonescuénál is rosszabb a Horthy idejében (és ez már nem hang, hanem tartalom kérdése), olyan kifejezést találunk, ami sértő ránk nézve. Pártunkkal szembeni bizalmatlanságot is tapasztaltunk, ami olyan volt, mintha derült égből csapott volna le. Mi úgy véltük, hogy a kolozsvári kongresszuson ennek a politikának olyan kifejezést sikerült adni, amit a magyar elvtársak üdvözöltek, mint a magyar lakossággal szembeni helyes politikát. Távol áll tőlünk, hogy a saját politikánkat tökéletesnek gondoljuk. Vannak hibák a politikában általában és a nemzetiségi politikában is. Az éberséget tekintve vannak gyengeségek, amire utal a levél tartalma is, de munkánk során minden területen arra törekszünk, hogy kijavítsuk a hibákat. A magyar elvtársak ismerik pártunknak a Gheorghiu[-Dej] elvtárs által kezdeményezett, a nemzetiségi kérdések irányában megnyilvánuló irányultságát a magyar lakosság tekintetében. Pătrășcanu részéről megnyilvánult sovinizmus és rosszindulat, amit lepleztünk. Megnyilvánult a nézeteltérés magán a pártunkon belül is, amit tisztáztunk és elemeztünk ebben a kiadványban.

Luca elvtárs azt mondta, hogy nem kellett volna nyilvánosan beszélni az UNESCO-könyvekről. De nekünk egymás között, pártok és kormányok között kell beszélnünk arról, hiszen kommunisták vagyunk, a reakció támadásainak kitéve, hogy katolikus füzeteket, könyveket és folyóiratokat kaptak. Mindszenty itt Erdélyben is kivetette hálóját. Közös érdekünk, hogy a reakció ellen harcoljunk. Magyarország érdekei a Román Népköztársaság érdekei is. Luca elvtárs azt mondta, hogy az UNESCO-könyvek kérdéséről nyilvánosan kellett volna beszélni, holott voltaképpen magunk között kell erről beszélni, hogy megakadályozzuk a reakció behatolását.

A mi helyzetünk a következő. Nehéz helyzetünkben a nyugati hatás uralja kultúránkat. Kénytelenek voltunk akadályokat állítani. A franciák négyemillió könyvet ajándékoztak az egyetemeknek, 3-4 hónapja érkeztek elvámoltatásra, ezek között matematikai, tudományos kötetek vannak. Visszautasítottuk a könyveket, noha az egyetemeken szükség volna rájuk. Úgy tűnhet, hogy túlzás, hogy baloldaliság, mert a másik oldalon ott vannak a bizottságaink, akik éjjel-nappal fordítanak oroszról románra. Egyáltalán nem baloldaliság, amikor az a helyzet, hogy nálunk, hogy az egyetemeken a professzorok kényszerítik a hallgatókat, hogy nyugati

alapon tanuljanak. Így azután mi kapjuk a szemrehányást, hogy az egyetlen egyetem román földön, amelyik valamennyire is gazdagon rendelkezik angol, amerikai és nyugati irodalommal, az a Bolyai Egyetem. És akkor jönnek a mi egyetemi tanáraink: ha szükségük van egy angol vagy amerikai könyvre, akkor a Bolyai Egyetemre kell menni, és kérik, hogy ők is importhassanak könyveket. Ez itt a helyzet.

Miért vetettük fel a Bolyai könyveinek a kérdését? Ezeket a könyveket, amelyekről Luca elvtárs beszélt, nemcsak a reakciós magyar professzorok olvassák, hanem a reakciós román professzorok is, ők is használják azokat, hogy megmutassák: íme, hogyan beszélnek a románokról. Íme, miért mondtuk, hogy a magyar elvtársaknak sem lehet ellenére, ha egyesek vagy mások figyelmeztetnek bennünket arra, hogy mit esznek a diákok. Drága elvtársak, tudjuk mi, hogy maguknak ott van Ortutay⁸² a tanügynél. Nekünk ott volt Daicovici,⁸³ egy román sovinszta. Hiba volna, ha azt gondolnánk, hogy mindent, amit az egyetemekre küldenek, azt Rákosi, Rajk vagy Gerő küldi. Ortutay küldi, és még valaki, aki Ortutaynál is rosszabb.

Rajta kell tartanunk a szemünket ezeken a dolgokon. Széles körű politikát folytatunk a szocializmus és a kommunizmus érdekében, helyes, lenini nemzetiségi politikát a magyar lakossággal szemben, de nem mérlegelés nélkül, és nem kritika nélkül. Ezért kell hinni abban, hogy a jövőben is egymás között kell megegyeznünk a kritikai szellemről, a mérlegelésről anélkül, hogy egyik vagy másik részről bizalmatlanság alakulna ki a másik irányába. Fogjuk fel közös munkaként.

Ami az UNESCO-t illeti. Hogy az elvtársak legyenek az UNESCO tagjai, a Szovjetunió beleegyezésével. Tudjuk jól, hogy mi ez az UNESCO. Az a szervezet, amelyiknek a nyugati hatást kell átjuttatnia. Mi nem léptünk be. Helyes, hogy egyik vagy másik a népi demokráciák közül ott legyen, hogy valaki közöttük legyen. Régi párttagok, értelmiségiek megőrzítenek, hogy miért nem vagyunk mi az UNESCO-ban. Még a párton belül is komoly nehézségeink támadtak, amikor úgy határoztunk, hogy nem lépünk be. Ezek az UNESCO-könyvek jól ismertek az értelmiségiek előtt, némelyek használták őket. Látják, ilyen a mi pártunk. A magyarok nemcsak tagok lesznek, de még reklámot is csinálnak: nézzétek a könyveket, vásároljátok. Nemcsak megnehezítik a munkánkat, hanem zavart is keltenek. Egy olyan ország, amelyik inkább barátokozik a nyugati országokkal, a Szovjetunió és a népi demokrácia más országai kevésbé barátok, mások sokkal inkább. (*Rákosi elvtárs: A Mindszenty-per megmutatta.*)

És ezért szeretnénk javasolni a magyar elvtársaknak, hogy elvtársi alapon, elvtársi szellemben, a két kommunista párt közötti teljes bizalom szellemében, hogy fogadjuk el jogosnak, hogy ne hagyjuk ellenőrzés nélkül a magunk részéről, ez kötelességünk is, rálátás nélkül, hogy mi jut el egyesekhez vagy másokhoz. Nem a Magyar Kommunista Párt ellenőrzéséről van szó, hanem – mivel mi jobban ismerjük belső nehézségeinket (amint az UNESCO példája is mutatja) –, engedjék meg mi is és a mi elvtársi pártszerveink is, kifejthessük a véleményünket, magunk között. És hogy értsünk ebben egyet.

És most a kulturális egyezményről. Igaz, hogy Nógrádi elvtársnak nehézségei voltak, amikor idejött. Szigorítottunk ezen a kulturális egyezményen, azonban a legtöbb szigorítást a belső nehézségeink miatt kellett foganatosítanunk. Az ösztöndíjak kérdése. Elkezdődött az iskolaév. Nagy létszámú albán és bolgár diák érkezett, de nem a kölcsönösség jegyében. Az idén történt

⁸² Ortutay Gyula, néprajztudós, a Dobi-kormány vallás- és közoktatásügyi minisztere.

⁸³ Constantin Daicovici, régész, történész, a román jobboldali nacionalista értelmiség vezéralakja.

a tanügyi reform, nagyon hiányosan és gyorsan. Szükségünk volt teljes bentlakásos otthonok egész sorára, a meglévőkön túl. Munkások és parasztok gyermekei jutottak be a karokra, akiknek nem állt módjukban, hogy fenntartsák magukat. A mai napig nem sikerült megoldani a diákok bentlakásos szállásának a problémáját. Mivel az idei évről van szó, nehéz megoldani most azt, hogy ide és oda küldözgessük őket. Az év folyamán meglátjuk. Számunkra ráfizetés volt, tizenötezer diák maradt ki.

A bukaresti magyar és a budapesti román kulturális intézmények létrehozása. Megmondtuk Nógrádi elvtársnak becsületesen, hogy számunkra nehéz lesz az idei év. A tanügyi reform nehézségei. Nehéz olyasmit leírni, ami tarthatatlan számunkra. A tanárok kérdése, akik egyáltalán nem is tanárok. Mindezt ebben az évben kellett elintéznünk. Nem hiszem, hogy abban a helyzetben vagyunk. De mivel a magyar elvtársak ragaszkodtak hozzá, hogy benne legyen az egyezményben, és ha nem tettük volna meg, az a gyanú kelhetett volna, hogy talán nem is akartuk, azt mondtuk, hogy jól van, hát legyen benne. Ez az oka annak, hogy miért nem világos a 13-as pont. (*Olvassa.*) Mert fontos, hogy 1949 végéig ne maradjon ki a kérdés.

Az utolsó két javaslatról. Nézzünk magunkba, hiszen itt egy nehéz kérdésről van szó, valamiféle misztifikálásról. Mivel Nógrádi elvtárral megegyeztünk ebben a formában, a szabad és széles körű terjesztés helyett. És aztán úgy értesültünk, hogy éppen ezt nem akarta. Elismerem, hibáztam, hogy nem érdeklődtem Nógrádinál, hogy miért nem akarod elfogadni, amikor először beleegyeztél. Azon a véleményen vagyok, hogy fogadjuk el a magyar javaslatot és írjuk alá a tervezetet. Azt hiszem, hogy a jövőben nem merül fel a kulturális kapcsolataink megszorításának a kérdése, ami a folyóiratok, lapok és könyvek terjesztésében nyilvánul meg. Mert valóban, a széles körű terjesztés összefügg az erdélyi néptömegek életszínvonalának emelésével, és a kulturális és politikai színvonal emelésével. Azt hiszem, hogy a magyar elvtársak ezt a kérdést a mi kérdésünknek tekintik, azt hogy minden szempontból emeljük az erdélyi magyar lakosság kulturális és politikai színvonalát, és hogy a mi gondoskodásunkhoz tartoznak a minél szorosabb szálak a Magyar Népköztársasággal és a két párt közötti kapcsolatok is.

Úgy vélem, a mi kötelességünk, hogy megteremtsük azokat a lehetőségeket, hogy a Román Népköztársaság magyar lakossága megismerhesse, hogy a magyarországi elvtársak mit csinálnak jobban, kik írnak jobban és többet, mint minálunk, hogy több klasszikus és haladó irodalmat adnak ki, mint nálunk. A perspektívák. Keressük, hogyan vonhatnánk még szorosabbra a két köztársaság viszonyait. Ezt meg fogjuk tenni. Lehetséges, hogy lesznek visszaesések ez ügyben. Amennyiben a Magyar Kommunista Párt-vezetés elvtársai teljes bizalommal vannak, hogy nálunk nem a sovinizta szellem uralkodik, hogy tanújelét adjuk annak, mi a kötelességünk a magyar lakossággal szemben, akik nálunk kisebb számban vannak. Azon fáradozunk, hogy minden lehetőt megtegyünk, hogy valóban a lenini nemzetiségpolitikát érvényesítsük anélkül, hogy azt gondolnánk, tökéletesen fog sikerülni. Nem mindig létezett ez a kölcsönös bizalom. El kell azonban ismernünk, hogy értünk el eredményeket a bizalom erősítése terén. Megszűnik ez a bizalmatlanság. Meggyőződésünk, hogy megszüntethető ez a bizalmatlanság, ha mindig megerősítjük.

Bízom benne, hogy a többi pontot tekintve is meg tudunk egyezni, hogy meglesz végeredményben – azon túl, hogy megvan az az örömünk, hogy nálunk láhattuk a számunkra kedves elvtársakat –, hogy megegyezünk a többi kérdést tekintve is, és megerősítjük a kölcsönös bizalmat.

Rákosi elvtárs: A következő a javaslat. Én most válaszolok, mert akkor a többi elvtársnak több kérdésre nem kell visszatérni.

Gheorghiu[-Dej] elvtárs: Amennyiben a kulturális cserék alapvető elveit kívánja elemezni, akkor nagyon könnyű dolgunk lesz.

Chişinevschi elvtárs: Azon adatok alapján, amelyeket bemutattunk a Magyar Kommunista Párt és a magyar demokratikus irodalom terjesztését illetően, valóban háromezer újság érkezik naponta. Ezt a számot nem szabad lebecsülni, különösen akkor, ha tekintetbe vesszük, hogy a mi pártunk is kiad magyar nyelvű sajtót és könyveket, s ha ezt nem választjuk külön, akkor – a marxista–leninista úton maradván – világosan látszik, hogy a magyar lakosság nem szenved hiányt saját nyelvénél irodalmában. Ha e helyett szétválasztjuk a Magyar Kommunista Párt és a Román Kommunista Párt kiadványait, akkor világos, hogy kevesebb az MKP által behozott könyv. Azonban nem helyes a dolog ilyen beállítása. Ugyanabban a hajóban evezünk. Szeretnék kiemelni néhány szakaszt Rákosi elvtárs leveléből. Néhány nem különösebben jelentékeny szót. Az egyéni előfizetések kérdését. Lehessen előfizetni egyéni úton akár Budapesten, akár Bukaresten keresztül. Noha meggyőződésünk, hogy helyesebb, ha egy szervezett központon keresztül folyik minden. A magyar elvtársak nem fizethetnek elő közvetlenül Magyarországon, hiszen nem rendelkeznek valutával. Mi segíthetünk a magyar elvtársaknak, hogy majd mi terjesztjük azt az irodalmat, amit ők adnak ki. Meggyőződésem, hogy nem volna jó, ha közvetlenül Magyarországon fizetnének elő, már csak politikai éberség miatt sem. Megkérjük Rákosi elvtársat, legyen segítségünkre, hogy a Párt egy szervezetén keresztül terjeszthessük a magyarországi irodalmat. Mi vigyázunk, amikor irodalmat küldünk Magyarországra, de nem lehetünk biztosak benne, hogy az ellenség nem csempész a küldeménybe reakciós irodalmat. Mi nem sértődünk meg, ha valaki ellenőrzi a sajtónkat, és ha hibát találnak, mi készséggel elismerjük, ha felhívják rá a figyelmünket. A *Ludas Matyi* egyik számában egy sereg hibát találtak, megnéztük ezeket a hibákat, és megállítottuk a szám terjesztését.

A levéllel kapcsolatban. Rákosi elvtárs levelének néhány hibájára utalok, olyan hibákra, amelyeket el lehetett volna kerülni, ha a következő problémákat komolyan elemezték volna: Kinek feladata gondoskodni a romániai magyar néptömegek kulturális életéről? Különben, a burzsoá-nagybirtokos rendszerekben, ha Romániában reakciós uralom van, Magyarországon pedig demokratikus, akkor világos, hogy a román kommunistáknak a magyar kommunisták segítségére kell hogy legyenek a magyar néptömegeknek a reakciós román elnyomás elleni mozgósításban. Ma azonban teljesen másképpen állnak a dolgok. Románia demokratikus állam, népi, népköztársaság és a román kommunistákra hárul a magyar népességről való gondoskodás feladata, minden szempontból, beleértve a kultúra fejlesztését is, mint ahogyan a magyar kommunisták feladata, hogy a magyarországi román népről gondoskodják. A levélből, mint ahogyan Rákosi elvtárs expozéjából is kiderült, a magyarországi dolgozók pártja magára vállalja a romániai népesség kulturális feladatait. Véleményünk szerint, és meggyőződésünk, hogy a sztálini vonalat követjük a nemzetiségi kérdésben, úgy véljük, hogy Rákosi elvtárs nagyon súlyos hibába esik. Rákosi elvtárs bizonyára jogosan avatkozna be a mi belső ügyeinkbe a magyar népességet illetően, ha hibás magatartást tanúsítanánk a magyar népességgel szemben. Hiszen Rákosi elvtárs is elismeri, hogy a magyar népesség nálunk teljes jogegyenlőségnek örvend minden tekintetben a politika, gazdaság, kultúra, állam és a tömegek terén. Ez a levél egyik legalapvetőbb hibája.

A második nagy hiba az UNESCO irányában elfoglalt pozíció. Nem az a kérdés, hogy be kell-e lépni az UNESCO-ba vagy sem. Ha az elvtársak ezt egyetértésben tették, akkor világos, hogy ez nem lehet vita tárgya, hiszen bennünket az a tény foglalkoztat, hogy Magyarországról angol–amerikai propagandaanyagot küldtek a Román Népköztársaságra. A magyar elvtársak

tévednek, ha azzal védekeznek, hogy a küldött csomagokban tudományos könyvek vannak. Mi nem importálunk efféle könyveket, mert az angol–amerikai könyvekben a bevezetők és a tanulmányok tele vannak imperialista gondolatokkal. Mi visszautasítottunk minden ilyen segítséget. És a hozzánk küldött könyvek listáján számtalan olyan könyv szerepelt, amelyek egyenesen tudományellenesek, a burzsoá, imperialista elméletek propagálói, Micsurin-ellenes biológiai könyvek, atomfegyver-irodalom, amerikai folyóiratok egy gyanús tudományról. Ezt tekintjük a második nagy hibának. És a hibát csak súlyosbítja, hogy az imperialistáknak így sikerült elaltatni egyes elvtársak éberségét, és még ráadásul nézeteltérést idéztek elő egy ilyen kérdésben. Azt hiszem, az elvtársaknak ezt a szempontot is mérlegelniük kell.

A levél harmadik hibája abban áll, hogy az elvtársak a román és magyar népi demokráciákat rosszabbnak vélik az antoneszkánus és horthysta diktatúráknál is. Azt hiszem, ennél a kérdésnél meg sem kell állnunk.

A negyedik hiba az, hogy Rákosi elvtárs a levélben mintha azt keresné, hogy hogyan fedezhetne fel szakadást Luca elvtárs és a mi Központi Bizottságunk többi tagja között. Luca elvtárs elismerte, hogy talán jobb lett volna, taktikai okokból, ha nem úgy fejezte volna ki magát, ahogyan kifejezte, de e között és a szakadás keresése között nagy a különbség.

A bevezető expozéban rámutattam, hogy Romániában milyen munkák jelennek meg magyar nyelven a Román Munkáspárt kezdeményezésére és felügyelete alatt, és hogy milyen munkákat importálunk. Ráműtattunk, hogy mindez a Dózsa György Kiadó és a magyarországi dolgozók pártjának 1947. márciusi megállapodása alapján történik. Az elvtársak ellenzik az ellenőrzést. Meggyőződésünk, hogy alapvetően hibás elutasítani az ellenőrzést. Mi éppen azt javasoljuk, hogy a magyar elvtársak is ellenőrizzék a Romániából jövő könyveket és irodalmat. Sőt megköszönjük, mivel ezáltal is segítenek nekünk, hogy leleplezzük az ellenséges elemeket, amelyek itt is, ott is munkánk fontos részeinél állnak lesben. Magyarországról – és az elvtársak már tudnak erről – a párt lapjának belsejében érkezett reakciók katolikus irodalom. Minálunk, annak ellenére, hogy szigorúbb elvtársakat állítottunk a küldeményekhez, nem garantálhatjuk, hogy nem fordulhatnak elő ilyen „események”. Ebből világos, hogy az ellenőrzés abszolút szükséges, ami csak egy vagy néhány terjesztési központon keresztül lehetséges, legyen az import Magyarországról Romániába vagy Romániából Magyarországra.

Az elvtársak hasonló módon kérték a határokon való szabad közlekedést. Mi úgy véljük, hogy nem volna az se jó, ha csak úgy, gyere ki a határra-módra menne a dolog, de nem vagyunk ellene a magyarországi és romániai kizsákmányoló osztályok likvidálása után. Ellenségeinknek nagyon is kedvére való volna az ilyen szabadság. A fasiszták szabadon jöhetnének és mehetnének, akár csak Horthy vagy Antonescu idejében. Azt hiszem, így kell feltenni a kérdést, ha összehasonlítást akarunk tenni. Hadd ismétljem meg, elvtársak, hogy teljes bizalommal viseltetünk a magyar elvtársak irányába, és teljesen nyugodtak vagyunk a magyarországi románok sorsát illetően. Teljes mértékben bízunk a magyar kommunistákban, élükön Rákosi elvtárral, hogy gondoskodni fognak az ottani románokról. Ez nem a mi dolgunk.

Megemlítik a levélben, hogy a szovjet elvtársak kinyomtatják Tolsztoj *Háború és békéjét* és egyebeket. Azon a véleményen vagyunk, hogy ez egy olyan példa, amit nekünk is követnünk kell. Ennek a kérdésnek viszont nincs semmilyen összefüggése a mi megbeszélésünk tárgyával. Amennyiben a szovjet elvtársakról beszélünk, akkor beszéljünk arról a példáról, amit nekünk nyújtanak, arról a bizalomról, amelyet pártunk irányába tanúsítanak a romániai ruszin és ukrán néppel kapcsolatban, azzal együtt, hogy el kell ismernünk, itt sem figyeltünk kellőké-

pen. Ám a szovjet elvtársak nem emeltek szót ezzel a népelességgel kapcsolatban, mivel nyilvánvalóan biztosak abban, hogy a román kommunisták majd figyelni fognak, s hogy mint leninisták és sztálinisták módjára foglalkozzanak a ruszin és ukrán népelességgel.

Engedjék meg, hogy visszatérjek a „magyar népi demokratikus kultúra felvirágoztatására”. De miért csak a magyar népi demokráciáról van szó? És nem mindegyik népi demokráciáról és elsősorban a szocialista hazai kultúrájáról? Miért nem merül fel ez a szempont magának az erdélyi magyar népelesség kultúrája felvirágoztatásával kapcsolatban? Úgy vélem, itt az elvtársak nagyon súlyos hibát követnek el.

Végül néhány kisebb problémáról.

Fájdalommal kell megerősítenünk, hogy annak ellenére, hogy a *Ludas Matyi* Romániában nagyon népszerű, mintegy tízezer példányt terjesztenek belőle, kénytelenek voltunk két számot leállítani, hogy ne engedélyezzük a terjesztést, mivel a *Ludas Matyi* a nagy Leninről és más vezetőkről közölt karikatúrákat. Nem tudjuk, mi a véleményük a magyar elvtársaknak, mi azonban nem engedhettük meg a *Ludas Matyi* ama számát sem, amelyikben néhány karikatúra, sok szép munka mellett, a népi demokráciát és annak vezetőit bagatellizálja. Nem engedhettük meg, hogy egy Rákosi elvtárs formátumú vezetőt alsónadrágban szerepeltessenek.

Az Önök sajtójában nemegyszer szerepelnek angol és amerikai filmek és koncertek hirdetései. Mi lezártuk a kapukat az angol és amerikai filmek előtt, amelyek megrontják a munkásemberek lelkét. Nem szeretnénk beavatkozni az Önök problémáiba, de nem okozhatunk nehézségeket azáltal, hogy bátorítsuk a kispolgári elemeket azzal, hogy olvashatják azt, hogy Magyarországon lehetséges reklámozni az angol és amerikai filmeket. Nincs szükség nagy erőfeszítésre annak megértéséhez, hogy nem tehetjük és nincs jogunk ahhoz, hogy szabadon engedjük terjeszteni a teljes magyar irodalmat, mivel nem engedhetjük a teljes román irodalmat sem, mert Romániában is, Magyarországon is számtalan fasiszta író által írt könyv lehet. Nem vagyunk nacionalisták, de nem lehetünk kozmopoliták sem.

Eltársak, úgy véljük, hogy az itt érintett kérdések nyomán felmerült eltérések elvtársias szellemben kiküszöbölhetőek. Az érintett problémák elvi tisztánlátása megkönnyíti a Román Népköztársaság Kommunista Pártja és a Magyarországi Kommunista Párt testvéri kapcsolatainak a megszilárdítását.

Luca elvtárs: Aki sétál ide-oda, az csak terjeszti a rémhíreket. Milyen csoda nagy dolguk van? Minden héten akarja látni az anyját, testvérét, hetvenedik ágról rokonát. Legtöbb esetben rohadt kispolgári elemek, akik terjesztenek Magyarországra mindenféle hazug híreket, mint ahogy itt is terjesztenek. Nálunk is nagyon soknak van Besszarábiában rokona és mégis ide-oda nem mászkál. Nem mintha nem bízna a Szovjetunió bennünk, vagy saját magában, hanem mikor az osztályharc kiéleződik, nem lehet ide-oda sétálni a világon. Szükséges egy komoly éberség ebben a kérdésben. Semmiféle kapcsolata nincs a nemzetiségi kérdéssel. Akivel a legnagyobb határunk van, a Szovjetunió is kéri tőlünk ezt az éberséget, határunk teljesen el van szigetelve, egy légy át nem megy a határon. És nem azért, mert a Szovjetunió tőlünk fél, hanem mert ez a könnyű ide-oda sétálás nem használ. Mi kötelességünknek tartjuk ilyen éberséggel lenni, és nem lehet azzal vádolni, hogy ez nemzetiségi kérdés, ha az itteni magyarokat nem engedjük ide-oda menni. Ez már beavatkozás a mi dolgunkba. Nem kell a sovinszta elemek hangulata után menni, azt le kell szerelni és meg kell magyarázni, hogy miért nem lehet majd ide-oda sétálni a határokon, mikor ezer ilyen gazember sétál.

A CASBI-kérdésben pedig teljesen tévesen voltak informálva az elvtársak. Mikor Pestről visszajöttem, mondtam Széllnek, hogy vegyünk ki belőle valamit.⁸⁴ Mikor Iacobbal kezdett tárgyalni Széll elvtárs, ő késleltette, de sehol sem tettünk olyan kijelentést, hogy nem hajtjuk végre. Nehogy azt mondják a zsidók, hogy mi nem védjük az ő dolgaikat. Csak éppen egy elvi jelentőségű, elvtársiasan kértük, hogy változtassunk meg egy dolgot. Én Háyval nem is tárgyaltam.

Gerő elvtárs: Szeretnék néhány kérdést fontolóra venni. A lényegét illetően Rákosi elvtárs fog megnyilatkozni.

Az első kérdés. Chişinevschi elvtárs: úgy véli, hogy a mi pártunk hibája, ha mi úgy véljük, hogy nekünk kell a romániai magyar lakosságon belüli munkáról gondoskodni. Ha ez így volna, az nagyon komoly politikai hiba lenne. De ez nem így van, és soha nem is volt így. Szerintünk, egy ország gazdája, minden országban a kommunista párt. Ez igazság a mi esetünkben, mint maguknál vagy más országok esetében is.

Másfelől, a mi pártunk számára, mint ahogyan a maguk pártja számára sem közömbös, hogy mi történik egy másik országban. Nem közömbösek a politikai kérdések, ahogyan a gazdasági vagy a kulturális, és különösen így van ez egy olyan nemzetiségű lakosság esetében, amellyel azonos nyelvet beszél egy másik országban a vezető nemzet. Éppen ezért, ha bennünket érdekel a romániai magyar lakosság kérdése, akkor a marxista–leninista elvek jegyében járunk el, nem lennénk marxista–leninista párt, ha nem érdekelne bennünket ez a kérdés. Az a tény, hogy nem vagyunk közömbösek az iránt, hogy milyen helyzetben van a magyar lakosság Romániában, hogy a maguk pártjának milyen a politikája ezen lakosság vonatkozásában, ez nem jelenti azt, hogy be akarunk avatkozni a maguk országának belső ügyeibe. Ha valamiben nem egyezik a véleményünk, akkor a testvéri párthoz fordulunk, ahogyan a maguk pártjának is megvan a joga, hogy ilyen vagy más kérdés tekintetében a mi pártunkhoz forduljon. Amennyiben ha egy kommunista párt bármelyik országban sikereket ér el, ha helyes politikát folytat, akkor ezek az eredmények, a sikerek a többi ország javát is szolgálják. Látjuk, hogy a kínai eredmények – még akkor is, ha Kína nagyon távol van, mindannyiunk számára segítséget jelent.

Ez igaz más országokra nézve is. Így azt gondolom, hogy nem tévedtünk, jogosan vetjük fel a kérdést, nem akarunk beavatkozni a román belügyekbe, a román kommunista párt ügyeibe, de nem lehetünk közömbösek a Román Kommunista Párt nemzetiségi politikáját illetően.

Rátérek a második kérdésre. Chişinevschi elvtárs a mi tévedésünknek véli, hogy ha úgy véljük, hogy a magyarországi népi demokrácia kultúráját meg kell ismertetni az erdélyi magyarokkal. Erre válaszolják az elvtársak, hogy csak egyetlen kultúra létezik, nevezetesen a szocialista. Ez nem helyes. Nyilvánvaló, hogy végeredményben mi is a szocialista kultúrát akarjuk terjeszteni a mi országunkban (egyelőre sem a mi, sem a maguk kultúrája még nem szocialista), mint ahogyan azt kívánjuk, hogy maguk is terjesszék a saját országukban. Tartalmát tekintve ez a kultúra ugyanaz, formáját tekintve azonban nem. És sem tartalmában, sem formáját tekintve még nem szocialista, legkevesbé ha a formáját tekintjük. S még ha szocialista is lesz minálunk a kultúra, attól az még nagy gazdagság, ha más formában jelentkezik. Egy más ország kultúráját terjeszteni, a saját ország kultúrájának gazdagítását jelenti.

Mi azonban nem azt kérjük, hogy maguk csak a Magyar Népköztársaság kultúráját terjesszék, hanem csupán azt kérjük, hogy tegyék ismertté a mi kultúránkat az erdélyi magyar lakos-

⁸⁴ Vasile Lucának (Luka Lászlónak) a CASBI-kérdéssel, illetve az államosított romániai magyar vagyionok kérdésével kapcsolatos álláspontját lásd: Vincze, 2000, 77–78.

ság számára, hogy ez a lakosság megismerje a magyar népi demokrácia kultúráját. Ez nem zár ki semmilyen más kultúrát. Informálni kell az erdélyi magyar lakosságot arról, hogy mi törté-
nik ma a Magyar Népköztársaságban. Azt hiszem, ez így helyes. Nem történt semmilyen hiba.
(Rövid vita arról a tényről, hogy az orosz szövegben „terjesztés” szerepel, a magyar szövegben
„ismertetni”).

Nem kételkedünk abban, hogy Luca elvtárs a legjobb szándékkal bírt, de a nyilvános meg-
szólalásokat az elhangzottak után értékeli. Ha valaki elolvassa az ő szövegét, nem szabadul
attól a benyomástól, hogy a magyar kultúra pozitív megítélésével szemben ott a negatív oldal
érvényesül. Ugyanis semmi pozitív nem maradt a szövegben. Az az érzésünk maradt, hogy
mindez a sok szó a negatív rész miatt esett. (Egy hibát elismert, hogy az UNESCO-t nem kellett
volna említenie. Senki a világon nem így értette, kivéve az ellenségeket.)

Igaz, hogy nem kellett volna elküldenünk a könyveket. Éppen ezért úgy tűnt nekem, hogy
ez a beszéd nem volt teljes mértékben jogos, és nemcsak azért, mert Luca elvtárs is elismeri,
hogy nem lett volna szabad az UNESCO-t említenie, hanem azért is, mert erről kormányok
között, pártok között kell tárgyalni, ugyanis ha az éberségről van szó, akkor helyes felhívni a
figyelmet az éberségre, ám oly módon, hogy ne lehessen félreérteni. Megkérem Luca elvtársat,
hogy ne tekintse személyes kritikának.

Most erről a szerencsétlen elnökségről, ami csekélységnek tűnik. Mi magunktól nem vet-
tük ezt észre, de vannak bizonyos tények. Azt mondják, hogy Bukarestből kapták a direktívát.
Bizonyára nem a vezetésből. Mindazonáltal kellemetlen utóíz hagyott maga után. Chişinevschi
elvtárs a második politikai hibának véli, hogy mesterséges módon igyekeztünk ellentmondást
kelteni Luca elvtárs és a vezetés között, hogy ezáltal éket verjünk a főtítkárra és a vezetés között.
Természetesen nem volt és nincs ilyen intenciónk. Idejöttünk, ezt a helyzetet vettük alapul,
amelyet mi ténynek gondoltunk. Két olyan helyzet volt, amit mi tényként kezeltünk. Az egyik
az MNSZ kongresszusa, és itt nem én láttam így, mert én ezt nem követhetem, hanem az erdélyi
és a bukaresti sajtót követtem. (Úgy véljük, ahogyan a levélben is megírtuk, hogy a szándék-
nyilatkozatnak ennek megfelelően kell elkészülnie.)

A második kérdés a romániai idegen javak államosítása. És itt is az volt a helyzet, hogy
számunkra úgy tűnt, hogy Luca elvtárs más véleményen van, mint a vezetés más tagjai.
Ahogyan kezdtünk beszélni a dologról, számunkra úgy tűnt, hogy nem alakult még ki egysé-
ges vélemény, és csupán erre a tényre reflektáltunk.

A harmadik kérdés. Maguk a mi hibáknak vélik, hogy összehasonlítjuk a mai népi de-
mokráciákat Antonescu Romániájával és Horthy Magyarországaival. Mi nem hasonlítottuk
össze, és nem is gondolunk összehasonlításra. Mi a levelünkben mindössze a demokráciáról
írtunk, nem értékeltük sem a magyarországi, sem a romániai rendszert, nem értékeltük a rend-
szereket. A viszonyokat értékeltük. Mi azt mondtuk, hogy mivel Romániában népi rendszer
van, mint ahogyan Magyarországon is, nincs értelme a két országot oly módon elszigetelni,
ahogyan az a reakciós rendszerek idejében történt. Talán nem kell elszigetelésről beszélnünk.
Mindössze a határokról volt szó. S ha maguk ezt így magyarázzák, akkor helytelenül magya-
rázzák.

Lehetséges, hogy más indokok motiválják, ha maguk lezárják a határokat, mint amelyek a
régiben voltak. De mi sem kérjük azt, hogy oldják fel teljesen a határzárakat. Mind-
azonáltal, hogy meglegyen a kommunikáció közöttünk, szükség van az emberek mozgására.

Természetesen ellenőrzés mellett. Megkötöttük az egyezményt.⁸⁵ Ha nem értettek vele egyet, nem kellett volna elfogadniuk. Azonban a kérdés nincs megoldva, noha az egyezmény életben van, amit maguk aláírtak, és nem emeltek kifogást ellene, így érthetetlen, hogy miért nem teljesül? Ott vannak a szabályozások. Nem mindenki rendelkezik szolgálati vagy diplomata-útlevelemmel, akinek Romániába kell jönnie. Példának okáért, egy nemzeti színházi igazgató, egy hétköznapi tisztviselő, akinek nincs szolgálati útlevele, és egy hónap, két hónap múltán kap vízumot. Vagy például valaki táviratot kap, hogy meghalt az édesapja.

Ami az UNESCO-t illeti. Egyetértünk, hogy az UNESCO az amerikaiak eszköze, hogy az imperialista eszméket terjesszék, ahol csak lehet. Mi saját magunktól léptünk be az UNESCO-ba. Ez azonban nem indokolja, hogy miért küldtük maguknak ezt az irodalmat. Bizony nem tartjuk kezünkben, ahogyan maguk sem, a teljes államapparátust. Nem létezhet sem nélkülnk, sem ellenünk, de nem mondhatjuk, és tíz év múlva sem mondhatjuk, hogy nincsenek ellenséges elemek az államapparátusban. Mindez a mi akaratunk ellenére történt. Amikor Rákosi elvtárs megtudta, nagy lármát csapott miatta. Vélhetőleg nem volt erre szükség, hiszen senki nem kérte fel ezeket, hogy közvetítsenek a kolozsvári egyetem és az UNESCO között. E kérdésben tehát nincs véleményeltérés.

És most az utolsó kérdésről. Chişinevschi elvtárs azt mondta, hogy az RKP foglalkozik az erdélyi magyar lakossággal. Példákat sorolt, könyveket, folyóiratokat, iskolákat és egyebeket. Már nem emlékszem, de a lapunkban közöltünk adatokat. Tehát e tekintetben nincs értelme általánosságban szemrehányást tenni maguknak. De bizonyos kérdéseket illetően vannak észrevételeink és kérésünk, így ebben a kérdésben nem vagyunk egy véleményen Chişinevschi elvtárral, aki azt mondja, hogy itt megjelenik 140 000 példány, ehhez jön Magyarországról 3000, ami tehát elegendő. Számunkra világos, hogy alapvetően a román szervezetek feladata a magyar lakosság irodalommal való ellátása és így tovább. De kétségtelen, hogy az önök érdeke a lakosság szélesebb körű informálása a mi irodalmunkat illetően. Mint ahogyan az sem volna káros, ha a román elvtársak olvasnák a magyar irodalmat. Szerintünk 3000 példány kevés, kívánatos lenne növelni.

Rákosi elvtárs: Ami a romániai magyarok és a román kommunisták viszonyát illeti, már az első oldalon jeleztem, az általános problémák említésénél, hogy a román elvtársak a többi népi demokráciánál még jobb, helyes politikát folytatnak az államigazgatást, az iskolákat és a politikai kérdéseket tekintve. És ez nem egy egyszerű bók, hanem a tényállás pozitív oldalának megállapítása. Ezt azért mondom, mert a románokkal kapcsolatban ellenkező véleményt adnak a számba. Két példát említettem. Az egyik a kishatárforgalomra vonatkozik, azok számára, akik a határ menti tíz kilométeres sávban élnek. És miután önökkel, román elvtársak, Mezőhegyesen tárgyaltunk, minden előzetes figyelmeztetés nélkül lezárták a határt télire, mondván, hogy télen nincsen mezei munka. Aztán jöttek hozzánk az emberek és sírtak.

A második probléma a vízumoké. Mi valószínűleg többet szenvedünk ettől, mint maguk, mert a határszakaszt nem őrzik jól. Vagy tíz diplomáciai jegyzéket kaptunk a román zsidók részére. A mi irányunkba sokkal több az illegális határátlépés. Sokkal inkább a mi érdekünk, mint a maguké, hogy a határokat jól őrizzék. Noha van bizonyos minimális kontroll. Erre nézve is aláírtunk egy egyezményt október 16-án. Ezt azonban nem érvényesítették. Most hallom

⁸⁵ Magyarország és Románia képviselői 1948. október 16-án Budapesten kétoldalú vízumegyezményt írtak alá, melyet december 8-án Bukarestben is ratifikáltak. Az egyezmény értelmében a diplomáciai és szolgálati természetű utazások esetén is szükséges román beutazási vízum.

Luca elvtárstól, hogy néhány nap múltán érvényesítették, de amikor a levelet írtuk, akkor ez még nem volt. Mi a Központi Bizottságnál és a helyi pártszerveknél is folyamatosan kapjuk a panaszok százait meg ezreit, hogy komoly okaik volnának, de lehetetlen vízumot kapni Romániába. A párt tagjai, akiről nehéz elhinni, hogy amerikai ügynökök lennének. Százszor halljuk, hogy könnyebb volt Horthy idejében vízumot kapni, mint most, és e tekintetben úgy érzik, hogy most sokkal elszigeteltebbek, mint akkor voltak. Ezt szeretném most én is kifejezni. Nagyon is jó, hogy egészséges diplomáciai légkör uralkodjék, s hogy évente kétszer kulturális delegáció látogasson Budapestre. Ez viszont mégis egyfajta természetes kapcsolat. Nem csak a hatóságok kapcsolata. Mindez törvényes kérés és azt hiszem, már működik is. Ha csak elviekben van jó kapcsolatunk, ha a helybeli kommunisták úgy érzik, hogy rosszabb, mint azelőtt volt, akkor hiába beszél az ember, nem hiszik el. Ezek az emberek nagyon magyarok, akár a határ egyik, akár a másik oldalán élnek. És ha százával érkeznek a panaszok – mint ahogy mondjuk tavaly is, amikor nem engedték a szakszervezetek dolgozóit kirándulni, akkor a szakszervezetek panaszkodtak, és ez nem érinti azt a kérdést, hogy óvakodni kell az ügynököktől. Ez éppenséggel a mi kötelességünk. 500 emberről volt szó. Nem pártvonalon jöttek, de a dolgozók meg akarják ismerni saját országukat, és más országokat is. (Arról az 500 dolgozóról van szó, akik szervezett keretek között akartak pihenni.)

Meg akarták mutatni a statisztikát, hogy milyen volt a határforgalom Horthy idejében, de ezt visszautasítottuk. Horthy idején a román kormány nem tartotta kívánatosnak, hogy sovinszta agitátorok munkálkodjanak Erdélyben, mint ahogyan azt sem akarta a román kormány, hogy a magyarok átjárjanak Magyarországra, hogy ott kémkedésre toborozzák őket. (Ana elvtársnő és Luca elvtárs azt mondja, hogy a kereskedők akkor szabadon járkáltak.) Világos, hogy nem azért jöttünk, hogy a népi demokrácia ellen beszéljünk, s hogy megállapítsuk, milyen jó volt Antonescu idejében. Ez túlzás volt.

Más kérdés: Luca elvtárs és a többi elvtárs közötti ék. Nem gondoltunk ilyesmire. Tény, hogy a beszédet Luca elvtárs tartotta és nem más. Nem csak az UNESCO kérdése, hanem más egyéb is megjelent a központi lapokban. Tény, hogy az, ami nyilvánosan elhangzott az UNESCO-val kapcsolatban, nem állja meg a helyét. Mint ahogyan szerintem az sem volt helyes, hogy a kormány tudta nélkül küldtek könyveket. Így akár fasiszta irodalmat is küldhettek volna. Történhetett volna visszaélés. Ha például a könyvtáros fogta volna Hitler *Mein Kampf*-jának 5 példányát, és azt küldi ide. Ezrével akadnak fasiszta és félfasiszta könyvek. Ugyanebben a könyvtárban is rengeteg a fasiszta könyv, amelyek 1940 és 1945 között jelentek meg. De miután felismertük, mi a helyzet, arra gondoltunk, hogy vajon hány ezer fasiszta könyvet küldtünk már maguknak. Mi is intézkedtünk, és az elvtársak parancsba kapták, hogy az összes könyvet küldjék vissza leltár szerint, s ha akarják, akkor maguk ennél jóval megalapozottabb ügyet is csinálhatnak ebből a kérdésből. Nem a mi gondunk, hogy UNESCO-könyveket küldjünk. Visszaélés történt, hogy úgy tűnjék, mintha szándékosan küldenénk UNESCO-könyveket. Mintha mi akarnánk éket verni Luca elvtárs és a többi elvtárs közé.

Ami pedig az egyezmény kérdését illeti, amely kapcsán újból Luca elvtársról volt szó. Mi csupán Luca elvtárs részéről hallottunk ilyen véleményt, a többiek részéről nem. Azt hiszem, nincs ilyen határozat, ugyanis egy ilyen határozat az egész Központi Bizottság részéről nagy hiba volna, jogtalan általánosítás, és emiatt említettük Luca elvtársat, de [nem] azért, hogy éket verjünk a Titkárság egyik tagja és a többi elvtárs közé. Ha a Központi Bizottság az államosítás kérdésében Luca elvtárs véleményét fogja osztani, akkor azt mi ellenezni fogjuk. Luca azt mondta, hogy azok a javak, amiket mi államosítottunk, nem illetik meg a Magyar Népköztár-

saságot, mivel azokat a volt magyar kapitalisták rabolták el. Ha az egész Központi Bizottság ezen a véleményen van, akkor azt mi ellenezzük.

Ami azt illeti, az egyéni magyar sajtó-előfizetések ügyét, mi azt mondjuk, hogy lehessen itt előfizetni egy központnál, és mi elküldjük postán a szerkesztőségeken keresztül, mivel nálunk állandóan panaszkodnak, hogy hiába fizetnek elő egy napilapra, ha csak két-három nap múlva kapják kézhez, mert akkorra már elveszíti az értékét, és ezért kérik, hogy csináljunk valamit. Viszont tévedés, ha ebből arra következtetnek, hogy mi akarunk az erdélyi magyarok fölött rendelkezni.

És most az utolsó kérdésről. A beavatkozás kérdéséről. Némileg eltér a véleményem Gerő elvtársétól. Nem csak arról van szó, hogy be kell avatkoznunk más pártok gondjaiba, mint ahogyan más pártoknak is be kell avatkoznuk az ideológiai kérdésekben, persze nem a gyakorlati munkában. Tovább mennék. Különösképpen foglalkoznunk kell az idegenben élő magyarok problémájával. Ez nem az én kitalációm. Az első két évben nem tettünk semmit, egészen addig, amíg a csehszlovákiai magyarok helyzete már olyan jelleget öltött, hogy arról beszámoltam Sztálin elvtársnak. Felháborodva szerzett tudomást arról, ami ott történt. Én azt mondtam, hogy el vagyunk keseredve, de hallgatunk. Azt mondta, hogy nem helyes ez, miféle hazafias párt vagyunk, ha tétlenül elnézzük, hogy mennyi ostobaság folyik ott. Ezek után írtam a csehszlovák elvtársaknak és beszéltem velük, ahogyan maguknak is írtam, és konkrét módon megemlítettem az iskolákat és más kérdéseket. Ők nem beszéltek beavatkozásról. Ezt nem csak mi tettük meg. Gondoljanak csak Duclos esetére, amikor támadást intézett az I. Bröder-ellenes amerikai politikával szemben, vagy ott van Jugoszlávia esete. Mi, magyarok úgy éreztük, hogy valami nincs rendben. Az elvtársak túloznak, ha nem elég figyelmesek a megjegyzéseinket tekintve. Talán tagadják, hogy a kommunistáknak joguk van észrevételeket tenni a többi kommunista számára, ha valamit nem találnak rendjén?

Egy helyen azonban nagyon megnyomtuk a tollunkat. Ott, ahol arról van szó, hogy nem teljesítették a gazdasági megállapodást. Antos komoly ember. Neki azt mondták, hogy nem fogják teljesíteni a megállapodásban foglaltakat, mondván hogy hiba történt. Nem mondta Antos, hogy hiba csúszott a dologba. Háypedig ezt mondta. Mindkettőt megkérdeztem, hogy mit gondolnak, mi volt az indoka? Ők azt felelték, hogy így valóban drágább. Hogy le fogják váltani a hivatalnokokat, akik eddig intézték ezt az ügyet, hogy így kevesebbe kerüljön. Elismerem, hogy mi döntünk valamiről, a végeredmény pedig más lesz. Higgyék el, ez maguknál is így van.

Ezzel befejeztem, azt hiszem, nyílt és elvtársi választ adtam. Nem akartunk beavatkozni az RKP ügyeibe, másfelől azonban bennünket foglalkoztat az, hogy mi történik az itteni magyarokkal éppen úgy, ahogyan az is, hogy mi történik a románokkal. Három évig nem írtunk semmit, de amikor látunk bizonyos jeleket, akkor nemcsak a vágyunk, hanem a kötelességünk is nyilatkozni. És ebben az értelemben nyilatkoztunk. Az is lehet, hogy maguk túl érzékenyek, és a mi bőrünk vastagabb.

Gheorghiu[-Dej] elvtárs: Az általános kérdésekről elég szó esett. Választ adtunk. A mi részünkről pontosítottunk.

Rákosi elvtárs: Hogy az eredeti egyezményt írják alá. Hogy legyen megállapodás az elvi kérdésekről, határozatokról az elvi kérdéseket illetően, így a magyar lakosság kérdését illetően. A megfogalmazást tekintve nem volt aláírva megállapodás.

Ana [Pauker] elvtársnő: Marad, hogy alá kell írni, a javaslatokkal. A megfogalmazás legyen „Minél nagyobb terjesztés”. Nem szól semmi a központon keresztüli előfizetés ellen. A bizottság befejezte a munkát, egyetlen pontot kivéve.

Gheorghiu[-Dej] elvtárs: Hogy legyen a jegyzőkönyvben rögzítve, hogyan rendezzük az összes problémát. A jegyzőkönyvben kell rögzíteni az általunk felvetett kérdést, a romániai magyar lakosság vezetését és irányítását illetően. A mi hozzászólásunkban, utalva Rákosi elvtárs nekünk címzett levelére, kritikai megjegyzést tettünk, amire Gerő elvtárs válaszolt, hogy valóban hiba lett volna, ha ők úgy vélekednek, ahogyan mi azt a levélből kiolvastuk. E tekintetben tehát nincs semmilyen nézeteltérés. Ezzel kapcsolatban foglaljuk jegyzőkönyvbe: „Az elvégzett elemzések és a tárgyalások nyomán, tekintettel a s a többi... s a többi..., és világosan kifejtve...⁸⁶ nem áll fenn semmiféle nézeteltérés. A második. Szintén a jegyzőkönyvben, mintegy elvi állásfoglalásként a párt vagy más kiadók kiadványainak, a haladó irodalom terjesztését illetően. A két fél egyetértésre jut, hogy mindkét oldalon meg kell találnunk az ilyen irodalom terjesztésének módozatait, minél sürgősebben, mindkét ország területén. Pontosabban: a Magyar Népköztársaságban kiadott pártkiadványok és a haladó irodalom terjesztése reánk hárul. Mi vállaljuk ezt a kötelességet.

Rákosi elvtárs: Egészséges elv, de...

Gheorghiu-Dej elvtárs: Ezt az elvet rögzíteni kell a jegyzőkönyvben, és a romániai terjesztés ránk háruló feladatát. Ugyanez érvényes az elvtársakra is. Néhányan közülünk megszövegezik a jegyzőkönyvet, az elvi és a konkrét részt. Mi megállunk a kulturális kérdéseket illetően, mivel ez politikai kérdés.

Rákosi elvtárs: A jegyzőkönyvnek tartalmaznia kell azt is, hogy a kulturális egyezményt is elfogadjuk és aláírjuk.

Gheorghiu-Dej elvtárs: A mi álláspontunk a határforgalmat illetően...

Rákosi elvtárs: Hogy megállapodásra jutottunk a jegyzőkönyvről, hogy aláírjuk és végrehajtjuk a kulturális egyezményt.

Gheorghiu-Dej elvtárs: A mi álláspontunk a határforgalmat illetően [*a következő*]: A két népköztársaság biztonsága elvi jelentőségű, mind a két népköztársaság érdeke. Következtetés: a jegyzőkönyvben konkrét módon rögzíteni kell a véleményünket e tekintetben. Ennek módja: egyfelől nincs még megerősítve megfelelően a két oldal, másfelől folytatni kell a harcot a külső és belső ellenség ellen, és hogy a biztonsági intézkedések az ellenfeleinket érintik. Továbbá a magyar és román állampolgárokat tekintve, akik szervezett módon, szabályos papírokkal kívánják a másik országot meglátogatni.

Luca elvtárs: E kérdés vonatkozásában a felmerült problémáról sikerült megállapodni.

Rákosi elvtárs: Akkor végre kell hajtani.

Teohari elvtárs: A megállapodás eredménye: ami a mezőgazdasági munkákat illeti, az a vélemény alakult ki, hogy mind a két demokráciának érdeke, hogy 1949 novemberéig meg kell állapodni a vagyonok felszámolásáról mind a két oldalon. A magyar és a román állampolgárok vagyoni különbsége kb. 100-szoros a magyarok javára. Ez az első megoldott kérdés.

A második kérdés, ami a vízumok kiadását érinti a két ország állampolgárai számára, ez pedig mindkét állam kormányának érdeke is, megegyezés született, hogy az adott kormányhoz benyújtott vízumkérelmet a legrövidebb időn belül jóvá kell hagyni.

⁸⁶ A jegyzőkönyvben ki van pontozva ez a hely.

Rákosi elvtárs: Legrövidebb idő... ez relatív fogalom.

Luca elvtárs: Ha másokról van szó, akkor szervezeten határozzák el.

Rákosi elvtárs: Lehet jönni Romániába diplomáciai passzussal, mindenféle formában. De mi történik, ha a kormánynak különösebb érdeke nincs? Szervezett csoportok. Egyéni ügyekre vonatkozólag nem történt egyezmény.

Luca elvtárs: A hasonló, jól ellenőrizhető esetben utat adhatnak. Ők felelnek a saját állampolgáraikért, mi felelünk a mieinkért.

Rákosi elvtárs: Én nem felelek értük a saját országomban.

Ana [Pauker] elvtársnő: Mi nem adunk olyanoknak, akikért nem vállalunk garanciát.

Luca elvtárs: Komolyan nézzék meg, hogy kinek adnak útlevelet, ebben van a felelősség.

Gerő elvtárs: Nálunk útlevelet csak az államvédelmi szerv ellenőrzése alapján adunk ki. Az összes régi útlevelek érvényüket veszítették. Komolyan elbírálják, kinek adnak útlevelet.

Rákosi elvtárs: Két hét alatt lehetne elfogadni, vagy visszautasítani magánszemélyeknek?

Teohari elvtárs: Amikor ez a kérdés volt a tárgyaláson, megegyezés született, hogy nem adunk ki olyan sok szolgálati útlevelet. Az a határozat született, hogy csökkenteni kell a szolgálati útlevelek számát.

Luca elvtárs: A Securitate dönt az útlevelekről. Az állampolgár kéri az útlevelet.

Teohari elvtárs: Két hét a maximum.

Rajk elvtárs: Diplomáciai és szolgálati útlevélre nem kell vízum. Ha a kormány kéri, akkor 48 óra. Ha az illető követségek küldik fel, akkor két hét.

Teohari elvtárs: A követségeink által küldött útlevélkérelmekre: két héten belül jóváhagyják, ha jóvá lehet hagyni, vagy elutasítják.

Gerő elvtárs: Ha felvetném mint negyedik kérdést. A szervezett utazások, amelynek célja, hogy a két ország munkásai egymást megismerjék. Ki kellene dolgozni az év végéig egy tervezet, hogy mit lehetne csinálni, hány munkás, hány csoport.

Rákosi elvtárs: Ilyen tervet két hónap alatt ki lehetne dolgozni.

Ana [Pauker] elvtársnő: Tervbe van véve.

Rákosi elvtárs: Akkor azt javaslom, hogy két hónap alatt konkretizálják.

Rajk elvtárs: Hogy a kultúrbizottság a munkáját befejezze, de ebben a tekintetben legkésőbb két hónap alatt megegyezzenek.

Rákosi elvtárs: Két hónap alatt a bizottság dolgozza ki a konkrét tervet. Itt számoljunk a munkában résztvevők kiküldetésére.

Gheorghiu-Dej elvtárs: Benne lesz a jegyzőkönyvben.

* * *

Luca elvtárs: Ami a CASBI-t illeti: Nálunk sohasem volt olyan határozat, hogy az egyezményt ne hajtsuk végre, csak kértük a magyar elvtársakat, hogy változtassunk a szövegen; nem gyakorlati változtatás, csakis elvi, az ezután esetleg Magyarországra visszakerülő zsidó javakra vonatkozólag. A magyarok lemondtak Romániával szemben a követelésükről, mi lemondtunk az elhordott javokról, és ami esetleg Magyarországra ezután jön be. Most már biztos, hogy egy szöveget sem kaptok vissza.

Kölcsönös volt a Magyarországra és Romániába jövő javakról való lemondás. A valóságban nincs kölcsönösség, ugyanis a magyar elvtársak számos olyan tulajdonról mondtak le, amelyek a

mi szervezeteink és hatóságaink használatában vannak, viszont amiről mi mondtunk le, rengeteg ilyen van, amit áthordtak Erdélyből a magyar határon túlra, soha nem fog visszatérni Amerikából Magyarországra.

Mi csak azt kérjük, hogy változtassunk ezen a szövegen, ami nekünk politikai kérdés, gyakorlati értéke nincs. Semmiféle behajtási lehetőség nincs. Mi azt kértük, hogy ezek egy részét változtassuk meg, hogy megnyugtassuk ezeket az embereket. A végrehajtást meg is kezdtük, és tovább folytatjuk. Az állampolgárságra vonatkozó egyezmény nem változtatja meg a CASBI-egyezmény végrehajtását. Széll azt hitte, hogy ez azt jelenti, hogy nem hajtjuk végre. Amint a levél megérkezett, megkérdeztem, hogyan áll a kérdés, és kijelentettem, hogy végre kell hajtani.

Rákosi elvtárs: Itt van egy javaslatom: a saját zsidók felé kell tegyenek egy nyilatkozatot, hogy ha visszakerül valami zsidóvagyon Magyarországra, akkor majd intézkednek annak visszaszerzéséről.

Luca elvtárs: Nekünk minden vagyont vissza kellett adni, ami a CASBI-felügyelet alatt állt. Kénytelenek voltunk, miután ennek a vagyonnak vissza kellett kerülnie a Szovjetunióba. Időközben a vagyon egy része szétszóródott, nem maradt meg minden. Magyarország lemondott mindarról, amit a hatóságok és szervezetek vettek el, és mi is lemondunk arról, ami a visszavonulás idején került el, és arról, ami esetleg utólag került Magyarországra. Ők itt vesztek nagyon sokat. A háromnegyede elveszett. Jó, ha a negyedét visszakapják. Mi megígérjük, hogy soha nem fogjuk kérni azt, amit a visszavonuláskor elvittek. Ezzel szűnt meg a CASBI. Nálunk a zsidó lakosság hozta fel a problémát, hogy hogyan mondtunk mi le az aranyról és ékszerekről stb., mivel a zsidók kötelesek voltak az ékszereket a bankban vagy az előjáróságon stb. elhelyezni. Egy részét visszaszolgáltatták a zsidóknak, egy másik részét a fasiszták elvitték a visszavonulás idején. Nem lehet kideríteni, hová tűnt ez a vagyon. Ha elindítanánk, soha nem érnék a folyamat végére. Hiba volt, hogy lemondunk arról, ami utólag Magyarországra ment.

Rákosi elvtárs: Maradjon így és nem fogjuk az egyezményt közzétenni, hanem csak egyszerűen végrehajtjuk.

* * *

Gheorghiu-Dej elvtárs: Szeretnénk tisztázni egy dolgot. Nem tudom, honnan vették az elvtársak az információt, hogy a mi pártunk vezetése határozatot hozott a kártérítést illetően. Mi nem tudunk ilyen határozatról. Az államosítás és a kártérítést illetően a mi pártunk vezetése és a kormány egységes véleményt képvisel. Más szóval, pontos állásfoglalásunk van.

Rákosi elvtárs: Hogy senkinek semmit nem fizetnek.

Gheorghiu-Dej elvtárs: Hogy nem fizetünk. Az államosításról szóló törvény tartalmaz a kártérítésre vonatkozó intézkedéseket, azonban meg kell elvtársiasan, nyíltan mondanunk, hogy ez a gyakorlatban nem jelent semmit.

Luca elvtárs: Az értékmegállapítás, adóhátralék stb. Mindez sokkal nagyobb, mint az érték.

Gheorghiu-Dej elvtárs: Szeretném felhívni a figyelmet egy gondolatra, ami már egy adott ponton kifejezést nyert. Úgy rémlik, Rákosi elvtárs is fültanúja volt a jugoszláv magatartásról szóló tárgyalásoknak, hogy ők szakítottak a népi demokráciák vonalával, és vállalták, hogy kártérítést fizetnek az államosítások vonatkozásában. Az elvtársak tájékoztatása végett: amikor megszövegeztük az államosításról szóló törvényt, egy adott pillanatban egyetértést nyert, el lett fogadva.

Helyesnek ítélték a döntésünket, hogy egy kopejkát sem adunk vissza, kivéve a vállalatokat, amelyek a békeszerződés hatáskörébe tartoznak.

Gerő elvtárs: Szerintem a vállalatok államosításával kapcsolatban a kártérítés fizetésének vagy nem fizetésének kérdése taktikai, és nem elvi kérdés.

Gheorghiu-Dej elvtárs: Rákosi elvtárs azt mondta, hogy ez elvi kérdés.

Gerő elvtárs: Nem elvi, hanem gyakorlati, hogy az imperialistáknak nem kell fizetni, ez taktikai kérdés. A Szovjetunió annak idején nem fizetett semmit, ám a Szovjetunió sokat tárgyalt az angolokkal, mert amikor Anglia kölcsönt adott, akkor olyan kamatot kért, ami magasabb volt, mint a kölcsön. Ez tehát nem elvi, hanem taktikai kérdés. Szerintem, ha a jugoszlávok nem jártak el helyesen, ha ezen az alapon kapnak bírálatot, akkor sem ebben tévedtek. Általában azt a vétket követték el, hogy eltávolodtak az internacionálé vonalától, és hogy ebben a kérdésben önállóan jártak el, és olyan megállapodásokat kötöttek, amelyek a népi demokráciák országainak és Jugoszlávia kárára szolgált. Ilyen megállapodást kötöttek Angliával és Belgiummal. Vállalták, hogy a vállalatok reálértékének 70-80%-át kifizetik. Megegyeztek általában, hogy fizetni fognak, hogy növelik a vásárlást, és hogy hitelt keresnek a külkereskedelemhez, hogy pótolják a nyersanyagot. Általában lemondtak a marxizmus-leninizmusról. Kompromisszumokat kötnek.

Rákosi elvtárs: Ehhez hasonló kompromisszumokat kötöttek, különben nem jutnának rézhez. Mi semmilyen állammal nem kötöttünk semmiféle megállapodást. Ugyanakkor egyéni kötelezettséget vállaltunk különböző kapitalistákkal, amikor ár nélkül szereztünk meg vállalatokat, amelyeket nem államosítottunk. Ezáltal megkönnyítettük a külkereskedelmet, így nem kellett az állammal megállapodást kötni. Az első problémáról úgy véljük, hogy nem elvi kérdés, hanem gyakorlati és taktikai probléma.

Véleményünk szerint nem helyes a Szovjetunió és a többi népi demokráciát ugyanúgy kezelni, mint az imperialista országokat. És kétségtelen tény, hogy a közöttük kialakuló gazdasági kapcsolatok újak, és különböznek minden másfajta viszonytól. Ebből is látszik, hogy az új demokrácia országainak másféle viszonyt kell kialakítania a népi demokrácia országaival, mint az imperialista országokkal. Vajon ez azt jelenti, hogy az államosított vállalatok után teljes kártérítést kellene fizetni? Mi nem ezt mondjuk. Mi nem mondjuk meg, hogy hogyan legyen. Nem helyes, ha egyformán kerül szóba a magyar népi demokrácia és az angol imperializmus. Maguk azt mondják, hogy ez nem magyar vagy, hanem a román munkások ereje és verejtéke. Ez részben igaz. Félig igaz, félig nem igaz. Nyilvánvaló, hogy ezekben a vállalatokban nemcsak román vér és verejték volt, hanem magyar munkások vére és veritéke is. Az alaptóké a magyar munkások véreből és veritékéből szakították ki. Valószínűleg nem értenek ezzel egyet, és ha nem tudunk megegyezni, akkor mindenki marad a saját álláspontján. Ami a csehszlovákokat illeti, ők fizetnek. Megtalálják a módját, hogy fizessenek.

Luca elvtárs: A magyar bankok a nemzetközi tőkével voltak összekötetésben. A magyar bankok államosítása következtében nemcsak magyar tőke lett államosítva. Tudjuk, a magyar bankok részvényei hol voltak.

Rákosi elvtárs: Valamikor adtak verejtéket a magyar munkások.

Luca elvtárs: Elvileg mindenkinek fizetünk, csak úgy kalkulálunk, hogy semmit sem kapnak.

Rákosi elvtárs: Ha nem tudunk megegyezni, a tanács elé terjesszük.

Luca elvtárs: Nagyon helyes, ha a szocializmust építő országok nem akarnak a szomszédos szocialista ország rabjai lenni. Ha mi nem lettünk volna háborúban a Szovjetunióval, tőlünk a Szovjetunió soha nem követelte volna a cári Oroszország örökségét. A Szovjetunió vásárolt nálunk egy gyárat, mi államosítottuk azt is. Mindent, ami nem a békeszerződésből ered.

Gheorghiu[-Dej] elvtárs: Románia gyarmat volt. Csak az államosítás után jutott a párt vezetésének birtokába, fokozatosan, a dokumentációs anyag, amelyből kiderült, hogy Romániát eladták a külföldieknek. Az ország természeti kincsei az idegen tőke kezébe kerültek, amelyik kizsákmányolta, kéz a kézben a román kapitalistával. Románia, mint egy gyarmat. Talán holnap Franciaországban is népi demokrácia lesz, Olaszországban és Európa többi országaiban is. Teljesen értelmetlen volna, ha akkor benyújtanák a kártérítés számláját az államosított vállalatok után. Kétségtelenül az volna a helyzet, hogy saját barátainktól kellene visszavásárolnunk a szabadságunkat. Helyes volna? Támaszthatnak-e igényt az államosított vállalatok utáni kártérítésre olyan barátaink, akik a közös cél, a szocializmus felé menetelnek? Én azt hiszem, barátok részéről nem merülhet fel ilyen igény. Úgy látjuk, hogy az elvtársak részéről maximális megértésre számíthatunk, hogy ne kezeljenek úgy bennünket, mint az ellenségeiket. Az elvtársak nem fognak odajutni, ahová egyes országok, amelyek zárolták vagyónunkat. Nem hoznak megtorló intézkedéseket. Az elvtársak megegyezésre fognak törekedni, és velünk megegyezésre lehet jutni. Éspedig, úgy kell tekinteni, hogy az államosított vállalatok egy-egy kapitalista tulajdonában voltak, amelyeket a mi népi demokratikus rendszerünk kisajátított. Ez nem jelenti azt.

Rákosi elvtárs: Ez nem megegyezés. Megegyezés, ha valahol a közepén...

Gheorghiu[-Dej] elvtárs: E tekintetben nem lehet olyan értelemben szó kompromisszumról, hogy az precedenst teremtsen, tegyen lehetővé. Cseh elvtársaink megpróbálták néhány vállalatukat szovjet vállalatokkal kicserélni. És azt kell mondanunk, hogy megegyeztek, azzal a feltétellel, hogy bennünket is megkérdezzek. Mi érveket hoztunk fel, rámutattunk, hogy ezt lehetetlen megvalósítani, és az elvtársak igazat adtak nekünk.

Rákosi elvtárs: Ez nem precedens, ez nem jelent semmit. Ez a kártalanítás kérdését nem érinti.

Gheorghiu[-Dej] elvtárs: Mi nem úgy kezeljük, ahogyan állítja, ahogyan vádol bennünket.

Rákosi elvtárs: Mindenesetre úgy[*anúgy*] nem adtok semmit, mint az imperialistáknak.

Gheorghiu[-Dej] elvtárs: Azzal vádol bennünket, hogy mint imperialistákat kezeljük. Mi tudunk számolni.

Gerő elvtárs: Ez taktika kérdése.

Luca elvtárs: Ha felszámoljuk, ahogy kell, akkor nekik kell még fizetni.

Gheorghiu[-Dej] elvtárs: Mi ezt nem taktikai kérdésként kezeljük. Mi úgy véljük, hogy helytelenül járt el az, aki kompromisszumot kötött. Jugoszlávia megtörte a népi demokráciák vonalát. Mi miért nem tettük meg ezt a kompromisszumot?

Luca elvtárs: Ebben a kérdésben mi kompromisszumot nem csinálunk, és nem helyeseljük ezekben a kérdésekben a kompromisszumot.

Gheorghiu[-Dej] elvtárs: Számunkra semmilyen taktika nem volna, ha a legkisebb kompromisszumot is tennénk. A törvényben utaltunk a kártérítésre, de megmondhatjuk, hogy olyan kártérítést fognak kapni, amiben nem lesz köszönet. Anélkül, hogy megértenék, hogy a szovjet elvtársak felhatalmazásával cselekedtünk, és ebben a kérdésben élveztük a megbecsülésüket. Ha holnap jön Franciaország. Mi a szocializmus felé menetelünk, és a többi ország is.

Ana [Pauker] elvtársnő: Gerő elvtárs azt mondta, hogy itt nem elvi, hanem taktikai kérdéstről van szó. Lenin így tanított: ha fizethetnénk a burzsoáziának egy hatalmas összeget, hogy elmenjenek, akkor örömmel megtennék. Ez azonban lehetetlen, mert jószántukból nem mennek el.

Rákosi elvtárs: De egyesek elmennek.

Ana [Pauker] elvtársnő: A kérdés megítélése marad olyannak, ahogy maguknak a legjobban megfelel egy adott pillanatban. Felmerült a Szovjetunió példája. Lenin példát mutatott arra, hogy bejöjjenek a külföldi kapitalisták, hogy vállalatokat tartsanak fenn. Bizonyos kártérítésekkel is

próbálkoztak, hogy megtörjék az imperialista frontot, az angolokat elválasszák az amerikaiaktól.

Mi a számunkra kedvezőbb ma. Mi a helyzet ma Romániában. Ha beleegyeznénk, hogy kártérítést fizessünk, a szocialista és a kapitalista tábor közötti harc mai állása szerint nem tennék egyebet, mint hogy folyamatosan előnyöket adnánk nekik. Olyan helyzetben vagyunk, amilyenben másik népi demokrácia nincs. A népi demokrácia országai közül egyikben sem volt ilyen magas a külföldi tőke aránya. A beruházott tőke majdnem 90%-a külföldi volt. A kőolajiparban, a bányászatban, a textil- és fémiparban, mindenhol. A külföldi tőke miatt nem épült ki a valódi nehézipar. Volt vasérc az országban. Nem fektettek tőkét a nehéziparba, éppen azért, mert hosszabb időt igényel a megtérülés, az amortizáció. Éppen azért, mert komoly tőkebefektetést igényel, a megtérülés is időbe kerül. Ha elkezdtünk volna fizetni, akkor semmi előnyünk nem maradt volna. Számunkra az a legjobb taktika, hogy nem fizetünk. Körülbelül 100 millió dollárt zároltak a világon, mert nem fizettünk kártérítést az államosításokor.

Rákosi elvtárs: Hol van nektek 100 millió dollárotok külföldön?

Gerő elvtárs: A felében ki tudnánk egyezni.

Luca elvtárs: Csak Svájcban van két és fél vagon aranyunk.

Rákosi elvtárs: Milyen igénnyel jelentkeztek ők?

Ana [Pauker] elvtársnő: A svájciak 100 millió dollárra tartanak igényt. Az amerikaiak, az angolok, a belgák nem jelentkeztek még. Ennyit a mi taktikánkról a kártérítést illetően. A baráti országok vállalatainak kérdése. Mi úgy véljük, hogy mindannyiunknak segítenünk kell egymást a szocializmus építésében. Itt három évig a mi kapitalistáink gazdálkodtak, akik tudták, hogy mi várható, és jobban kizsákmányolták a vállalatokat meg a munkásokat, mint valaha. Az infláció idején a munkásaink oda jutottak, hogy egy falat kenyérhez nem jutottak. A három év alatt Tătărescu azt emlegette, hogy hárommilliárd svájci frankot vittek ki egy éve. Tehát emiatt mi is nehéz örökséget vettünk át azon kívül, ami már előtte is megvolt. Ez a helyzet nálunk minden vállalat esetében. Ahogyan mi is lemondunk 50 millió dollárról Bulgária javára, mivel úgy gondoltuk, hogy egyszerűen megfojtanánk Bulgáriát, éppen amikor lélegzethez jut. (Régi adósságok.)

Rákosi elvtárs: Itt van egy elvi jelentőségű különbség, ami a népi demokrációkkal, illetve szocialista országokkal és a kapitalista, imperialista országokkal szembeni magatartás különbségét illeti.

Gheorghiu[-Dej] elvtárs: Akkor helyes volna, ha nem kérnének.

Luca elvtárs: Holnap ez is, másik is népi demokrácia lesz és akkor mindig mi fogunk fizetni?

Rákosi elvtárs: Ha Franciaország demokratikus ország lesz, akkor majd felvetjük ezt a kérdést, akkor majd meglátjuk. Mi nagy összegeket fizetünk az imperialistáknak.

Gheorghiu[-Dej] elvtárs: Miért fizetnek?

Rákosi elvtárs: Úgy maradunk fenn, ha fizetünk az imperialistáknak, mivel a Szovjetunió nem tud nekünk rezeset meg hengerelt árut adni, és nekünk fizetnünk kell, hogy be tudjuk szerezni a nyugati országokból ezeket a nyersanyagokat. Mi kompromisszumokra törekszünk. Sokkal megfelelőbb kompromisszumokat kötni, mint elmaradni a szocializmus építésében.

Ana [Pauker] elvtársnő: Mennyit fizetnek?

Rákosi elvtárs: A régi követelések fejében 22 svájci frankot, 100 frank helyett.

Gheorghiu[-Dej] elvtárs: Az államosítással kapcsolatban fizetnek-e magánszemélyeknek is, külön-külön?

Rákosi elvtárs: Szintén fizetünk a kapitalistáknak.

Gerő elvtárs: Mi az idegen tőkét általában nem nacionalizáltuk. Kezdtük megvásárolni azokat. Az idegen tőke Magyarországon alárendelt szerepet játszott. Nacionalizáltunk egy sor vállalatot és bankot. A magyar bankban 60% a magyar rész, 40% idegen, mi csak a 60% magyar részt államosítottuk, de mindegyik bankra rátettük a kezünket. A bankok államosításán keresztül a vállalatokra is rátettük a kezünket, az adóprés révén pedig az idegen vállalatokra. Változó, hogy mennyit fizettünk magánszemélyeknek. Külkereskedelmi lehetőségek, gépek, szabadalmak. Ily módon megszereztük a gépeket és a szabadalmakat is. A svájciak 70 millió svájci frankot kértek, és mi évente fizetünk 300–400 millió frankot. Mi keményvalutát, nyersanyagot és gépeket is kérünk, amiket nagyon nehéz beszerezni. És most normális a helyzet.

Rákosi elvtárs: Nincs még végleges megállapodás Angliával, száz font kötelezettségért fizetünk 22 fontot. Külkereskedelmünk egy bizonyos része ennek a kötelezettségnek a számlájára megy. Kénytelenek leszünk az amerikaiakkal is tárgyalni, mert szükségünk van a rézre, cinkre. Egymillió dollárt fizetünk, de ennek fejében tizenötmillió dollárnyi kedvezményt kapunk, tekintettel arra, hogy fejleszteni kell iparunkat. Mit tehetnénk? Nincs cinkünk. Jugoszlávia esete ugyanez. Bizonyos árut nem találnak meg máshol. Ha törlesztesz valamennyit az adósságaidból, és nagy tételben vásárolsz árut, akkor visszanyerheted azt, amit odaadtál. Ez gyakorlati politikai kérdés és nem elvi politikai. Ha elvontan elemezzük, és a gyökeréig kielemezzük, akkor a szocializmus többet nyerhet ezen. Meggyőződés, hogy ha a román elvtársak komolyan foglalkoznának ezzel a problémával, akkor lehetne kompromisszumokat találni. Az imperialista országokkal való kereskedelemmel mi manőverezünk. Még egyes magyar kapitalistáknak is fizetünk, ha öregek, havi kétszáz forintot. Nem vásárolhatjuk meg a burzsoá osztályt, de ezek a bábuk mit árthatnak?

Gheorghiu[-Dej] elvtárs: De miért kell fizetniük?

Rákosi elvtárs: Szükség van a szelepekre. Kulacsot és földet vásárolunk. Hogy legyen valami szellőztetés. Fontos tényező, hogy meg kell törni a kapitalista frontvonalat. Könnyű ez, kinyitjuk a szánkat, mielőtt becsuknánk. Talán nehéz elhinni, hogy hogyan fogunk ebből kijutni, hogyan sikerült talajt fogni az országban, és hogyan sikerült semlegesíteni az ellenfeleinket. Mi, az összes népi demokrácia, a Szovjetunió nyakán lógunk. A Szovjetunió emlőin élünk.

Én azt hiszem, hogy a maguk értékeinek teljes kérdése kevesebb 10 millió dollárnál. Mi ebben az évben a bulgároknak és albánoknak 8,5 millió dollár hitelt folyósítunk. Tehát kb. annyit, mint amekkora a mi romániai vállalataink értéke. Egy hároméves kölcsön annyi, mintha hiába adtad volna. Mi sem vetjük meg a pénzt. Ám itt az elvről van szó. Talán csak egymillió dollárban fogunk megegyezni. Talán csak három éven belül fogják kifizetni. Talán nem is kérünk semmit. De egyetértésre kell jutnunk. Ahogyan a Szovjetunió sem kívánja, hogy azonnal fizessünk 75 és 50 millió dollárt. Elvi kérdésről van szó.

Ha a csehekkel gyakorolnak nyomást ránk, akkor majd a Gazdasági Tanács elé fogjuk javasolni az ügyet. S ha úgy döntenek, hogy nem kell fizetniük, akkor nagyon elégedettek leszünk, mert akkor nekünk sem kell fizetniük a cseheknek.

Bukaresti Állami Levéltár, az RKP KB Titkárságának iratai, 17/1949. csomó, 1–69. lapok. Közli: Minoritățile etnoculturale mărturii documentare: Maghiarii din România (1945–1955). (Ed.: Andreescu, Andreea–Nastasă, Lucian–Varga Andrea) Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, Cluj, 2002, 601–639. (Fordította Pató Attila.)

SZÉLL JENŐ KÖVET JELENTÉSE RAJK LÁSZLÓ
KÜLÜGYMINISZTERNEK A MAROSVÁSÁRHELYI ORVOSI ÉS
GYÓGYSZERÉSZETI INTÉZETTEL KAPCSOLATOS PROBLÉMÁKRÓL

Bukarest, 1949. április 7.

39/pol. 1949

Szigorúan bizalmas!

A közelmúltban a magyar–román megbeszéléseken⁸⁷ felmerült a marosvásárhelyi magyar orvostudományi intézet doktoricím-adási jogának kérdése. Román részről ez alkalommal az a kijelentés hangzott el, hogy a doktorátus kérdése már jó ideje megoldást nyert.

Mielőtt a kijelentés szükséges korrekciójába belebocsátkoznék, idézem fenthivatkozott számú novemberi jelentésem⁸⁸ azon részét, amely Miron Constantinescu miniszternek, a Román Munkáspárton belül a magyar nemzetiségi ügyek referensének⁸⁹ ide vonatkozó álláspontját tartalmazza. Constantinescu a doktoricím-adás megvonását pozitív jelenségnek minősítette azzal az indoklással, hogy a magyar diplomások a törvény értelmében bármely román főiskolán magyar nyelven tehetnek doktori vizsgát. A MNSZ egy-két vezetője megkockáztatott érdemi ellenérveket, de ennek eredménye az lett, hogy letorkolták és sovinizmussal vádolták meg őket.

Az új törvény megjelenése által felkavart hullámok elülése után bizonyos változás egy nem nagyon lényeges könnyítés formájában történt: az ti., hogy a doktorjelöltek Marosvásárhelyen készíthetik el tézisüket, ami azonban lényegében csak logikus következménye annak, hogy a tézisek tárgya általában hosszabb előzetes klinikai munkát, nagyszámú kóreset tanulmányozását igényeli.

A helyzet tehát ma is változatlanul az, hogy a marosvásárhelyi magyar főiskolának nincsen doktoráltatási joga. Ez az értesülés a főiskola mai, legilletékesebb vezetőitől származik.

Ugyanebből a forrásból származik az az értesülés is, hogy hasonló a helyzet a gyógyszerészeti karral. Ez felszámolás alatt áll, s csupán arra van ígéret, hogy ha fel tudják szerelni a laboratóriumot – aminek hiányával a kar megszüntetését indokolták – kilátás nyílik egy gyógyszerészeti tanszék felállítására. Ez a tanszék ún. gyógyszeripari képesítést nyújtana, aminek a vásárhelyiek egyelőre nem értik a mibenlétét. Gyógyszeriparról beszélni ugyanis Romániában még nem lehet, de ha ilyenmel megpróbálkoznának is, nehezen elképzelhető, hogy fel tudjon venni annyi embert, amennyit az országos viszonylatban tervezett három ilyen tanszék ki fog termelni. Mindez azonban nem változtat azon a tényen, hogy egyelőre kilátás sem mutatkozik arra, hogy magyar nyelven Romániában gyógyszerészeket képezzenek.

*Széll s. k.
követ*

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium TŰK-iratai 1945–68, Románia, XIX-J-1-j, 18. doboz, 16/b tétel, Kálló Iván követségi attasé által hitelesített másolat, 217. Közli: Erdély magyar egyeteme 1944–49. II. köt. (Vál., szerk.: Lázok János–Vincze Gábor. Bevezető tanulmány, jegyzetek: Vincze Gábor.) Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 1998, 264–265.

⁸⁷ Utalás a február 19-i titkos tárgyalásra. Lásd a 22. sz. iratot.

⁸⁸ Lásd a 14. sz. iratot.

⁸⁹ Miron Constantinescu ekkor ásvány- és kőolajügyi miniszter.

SZÉLL JENŐ KÖVET ÚJABB JELENTÉSE A CASBI-EGYEZMÉNY
VÉGREHAJTÁSÁRÓL ÉS IKLÓDI DEZSŐ EHHEZ FÜZÖTT
KIEGÉSZÍTÉSE

Bukarest, 1949. április 21.

A

45/pol.-1949.

Szigorúan bizalmas!

Március 23-án és április 14-én felkerestem V. Luca pénzügyminisztert, hogy a CASBI-egyezmény lebonyolítása körül felmerült nehézségeket és a román–magyar kereskedelmi egyezmény egyes kérdéseit tisztázzam.

Első alkalommal a CASBI-egyezmény kérdésében a következő fontosabb pontok kerültek szóba:

1.) Kértem, hogy a CASBI alól felszabadított tulajdonok eladásával kapcsolatban ne csak az ingókból befolyt lejösszegeket, hanem az ingatlanokból befolyt pénzt is be lehessen fizetni a Román Állami Banknál nyitandó zárolt számlára. Ez azért volna igen sürgős, mert az ingókból befolyó összeg igen alacsony, nem fedezi a szállítási költségeket és a Kolozsváron működő magyar CASBI Felszámoló Bizottság kiadásait. Luca miniszter igen előzékeny volt, azonnal behívatta Stroe Mihnea állami banki főkörmányzót, a kérdésre azonban ő nem tudott végleges választ adni, úgy, hogy vele külön egy megbeszélést kellett később tartanom. Ezen későbbi megbeszélésen Mihnea kijelentette, hogy ő saját hatáskörében kéresemnek nem tud eleget tenni, minthogy az egyezmény ez irányban csak az ingóságok eladásából befolyó összeg felhasználását írja elő, a kérdést a Pénzügyminisztériumban kell eldönteni.

2.) Felvettem Luca miniszternek az Eliwest-Priteg magyar telefonvállalat ügyét. Az Eliwest-Priteg néhány erdélyi gyárban üzemi telefont szerelt fel, mely ma is működésben van. Ezeket a román ipari államosítás nem érintette. Kértem Luca minisztert, vegye meg ezen berendezéseket a román állam. Luca miniszter a kérdést jóindulatúlag fogadta, áttette a közlekedésügyi miniszterhez,⁹⁰ második megbeszélésünkön kijelentette, hogy minden valószínűség szerint hajlandók lesznek a szóban forgó telefonberendezéseket megvenni. Ezzel kapcsolatban igen fontos Budapesten megállapítani, mi ma a helyzet az Eliwest-Priteg céggel, önálló céggéként működik-e, vagy államosítva lett?⁹¹ Szükséges a céggel vagy jogutódjával az érintkezést felvenni, hogy ha a román kormánytól pozitív választ kapok, legyen valaki, aki a cég nevében, vagy mint jogutód, az adásvételi ügyet letárgyalja és a szerződést megkötö.

3.) Megemlítettem, hogy a CASBI-likvidálás lebonyolítását erősen akadályozza, hogy a román CASBI Felszámoló Bizottság, többszöri ígéret ellenére, minden érdekelt rendőrileg felülvizsgálat és az esetek 10-12%-át háborús bűnösség gyanúja címén visszatartja. Luca miniszter ezt teljesen helytelennek tartotta. Az általa sérelmezett rendőrségi felülvizsgálatot meg is szüntették, az egész felülvizsgálat ma már csak abból áll, hogy a helybeli Törvényszék kimutatását megnézik, nincs-e eljárás az illető ellen.

⁹⁰ Nicolae Profiri.

⁹¹ Az irat szélén ehhez kapcsolódóan Berei Andor államtitkár április 28-i megjegyzése olvasható: „Gazd. Pol. állapítsa meg V/3-ig.”

4.) Végül megemlítettem, hogy a román CASBI Felszámoló Bizottság értékesebb ingatlanokat, kisipari felszereléseket, midőn az akta kezükbe kerül, átteszi az illetékes szakminisztériumokhoz, mely azután ezen objektumokat „menet közben” államosítja. Ígéretet kaptam ezen illojális eljárás megszüntetésére.

Midőn a kereskedelmi egyezmény lebonyolítása körüli hiányosságokról beszéltem, Luca miniszter szintén igen előzékeny volt. Azonnal magához hívatta Bârlădeanu külkereskedelmi minisztert és az általam előadottakat hármásban beszéltek meg. Luca nagyon elégedetlen volt azzal, hogy román részről nincs elég rendelés, kijelentette, amit egyszer Románia vállalt a szerződésben, azt tartani kell minden körülmény között. Végül a megbeszélésből az jött ki, hogy Bârlădeanu a közeljövőben úgyis Budapestre utazik s ott tisztáznak minden kérdést.

Másodszori, április 14-i látogatásomkor a CASBI-ügyben lényegileg egy fontos kérdés maradt, melyet Luca miniszterrel újlag meg kellett beszélnem: az ingatlanokból befolyó összeg felhasználása. Meglepetésemre Luca minisztert ez alkalommal igen rossz, szinte ellenséges hangulatban találtam. A kérés elől mereven elzárkózott. Ehhez – mondotta – meg kellene változtatni az egyezményt, de ő erre épp úgy nem hajlandó, ahogy mi sem voltunk hajlandók megváltoztatni az egyezményt az ő kérésére.

Ez az álláspont a kolozsvári magyar CASBI Felszámoló Bizottság szempontjából rendkívüli nehézséget jelent. Lejszükségletüket esetleg fedezhetik az Eliwest-Príteg itteni objektumainak eladásából, amíg azonban erre sor kerül, hosszabb idő telik el. Addig pénzsükségletüket a román–magyar finánc-clearingből kellene fedezni. E kérdéstről Virág Mihály pénzügyminisztériumi főtanácsos felettes hatóságainak részletesen jelentett.

Ezen második megbeszélésem alkalmával ismét felvettem Luca miniszternek a magyar–román kereskedelmi egyezményre vonatkozó néhány olyan kérdést, amely aktuálissá vált Bârlădeanu külkereskedelmi miniszter pesti tárgyalásaitól függetlenül. Meglepett, milyen barátságatlan, mondhatni agresszív módon reagált a miniszter e tárgykörre. Kijelentette, hogy a magyarokkal nem lehet kereskedni, mert rendkívül drágák. Ők most a csehekkel az árkérdésben megegyeztek, de velünk nem tudnak megegyezni. Általában minden nehézségért minket okolt, amit eddig nem tett, és ami Bârlădeanu miniszternek sem az álláspontja.⁹² Igen furcsa kijelentései voltak, szerinte Románia külkereskedelmének túlnyomó részét a Szovjetunió és a népi demokratikus országok felé irányította, ezzel szemben vannak államok, melyek a Nyugatnak hízelegni akarnak is inkább velük kereskednek. Ez a célzás úgy hangzott el, hogy nem lehetett félreérteni. Továbbá kijelentette, hogy vannak a magyar vezetőségben olyanok, akik nem hívei a román–magyar barátságának. Midőn erre nézve további felvilágosítást kértem, nem adott választ.

Megemlítenédnek tartom a gyártási szabadalmak kérdésében elfoglalt álláspontját. Egy magyar iparcikk átvételét a román partner ahhoz kötötte, hogy egyidejűleg adjuk át a gyártási szabadalmat is. Erre nézve Luca miniszter kijelentette, hogy ez magától értetődő és a népi demokratikus országok között nem lehetnek gyártási titkok, majd hozzátette, hogy ezt a kérdést a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa napirendjére tűzi. Nem akartam vele e kérdésben vitába szállni, felettes hatósággal szemben azonban jelentenem kell, hogy a gyártási szabadalmak közlésének véleményem szerint előfeltételei vannak. Az illetékes román hatóságok ugyanis jelentéktelen

⁹² Luca álláspontjának a megváltozása összefügghet azzal, hogy a Politikai Bizottság április 11-én foglalkozott Bârlădeanunak a Magyarországgal és Csehszlovákiával folytatott külkereskedelemtől készített jelentésével.

kérdésben megtagadnak velünk szemben mindenféle felvilágosítást arra hivatkozva, hogy az állami titok.

Végül is Luca miniszter megbeszélésünk folyamán ismét behívatta Bărlădeanu külkereskedelmi minisztert és kívánságaimat pontról pontra ismét hármásban tárgyaltuk meg. Az egyik kérdésnél, az elmaradt román szódaszállítások kérdésénél, telefonon felhívta Zeigher tervhivatali vezetőt és felvilágosítást kért tőle. Végeredményben ezen megbeszélésemről két konkrét ígérettel távozhattam. Kereskedelmi ügyekben Donáth Paul, a Külkereskedelemügyi Minisztérium szerződésügyi osztályának igazgatóját jelöltem meg, mint aki a Magyar Kereskedelmi Kirendeltséggel az állandó kapcsolatot tartja. Megígérte továbbá, hogy a Magyar Kereskedelmi Kirendeltség és az illetékes román hatóságok között rendszeresítik a hetenkinti értekezleteket, úgy, ahogy az Budapesten román–magyar viszonylatban már eredményesen működik.

B

Iklódi Dezső belső feljegyzése Budapest, 1949. április 29.

Széll követ benti jelentése gazdasági, gazdaságpolitikai és főleg tisztán politikai szempontokból is rendkívül nagy jelentőségű közléseket tartalmaz.

Kereskedelmi vonatkozásban fontosak a jelentésnek a Luca pénzügyminiszter jelenlétében Bărlădeanu külkereskedelmi miniszterrel folytatott megbeszélésekről beszámoló részei, melynek szakvonatkozásai a Ker. Min. hatáskörébe tartozván, itt részletezésre nem szorulnak.

CASBI-vonatkozásban a jelentés szerint V. Luca püm. negatív álláspontot foglalt el az ingatlanjavak eladásából befolyó összegeknek a CASBI-kirendeltség költségeire való felhasználása tekintetében, ezzel azonban csak az eddigi román álláspontot erősítette meg. – Miután a költségek fedezése e forrásból nem eszközölhető, Széll követ előterjeszti azt a javaslatot, hogy átmenetileg fedezzék a költségeket a finánc-clearing-számláról, közben pedig adják el az Eliwest-Priteg budapesti vállalat romániai vagyontárgyait a román hatóságoknak – amihez V. Luca hozzájárult –, és az így befolyó összegekből fedezzék a CASBI-kirendeltség költségeit. Az ügy alapos ismeretében tudom, hogy az eladásból esetleg befolyó összegek megközelítőleg sem lesznek elegendők, a clearing-számlán rendelkezésre álló csekély összegeknek a szociális szempontból fontos nyugdíj-fizetésekből való elvonását pedig javasolni nem tudom. – Az Eliwest-Priteg cég helyzetének tisztázására a III. alatti átírat küldendő el az iparügyi tárcához.⁹³

Jelentése szerint Széll követ sérelmezte tovább Luca püm-nél, hogy az értékesebb javakat (ingatlanokat; kisipari felszereléseket stb.) a román hatóságok a CASBI alóli feloldási eljárás során „menetközben” államosítják és ezen illojális eljárás megszüntetésére ígéretet kapott. – Ugyancsak

⁹³ A KÜM gazdaságpolitikai főosztálya részéről Herendi József május 4-én „Széll követ úr érdeklődésére, Berei elvtárs utasítására” közli, hogy „a vállalat 50%-ban a Vereinigten Telefongesellschaften AG Basel és 50%-ban a Magyar Vasútforgalom Rt. budapesti cég tulajdonában van, mely utóbbi miután belföldi jogi személy, államosítva lett. A helyzet tehát az, hogy 50%-ig magyar állami tulajdonban van az Eliwest-Priteg és egy február 3-i kormányrendelet értelmében, mely szerint mindazok a vállalatok, amelyek telefonkészüléket gyártanak vagy berendezéseket üzemben tartanak, ezeket a Magyar Posta tulajdonába adják át – a cég jelenleg a Közlekedésügyi Minisztérium hatáskörébe tartozik és a berendezések a Posta tulajdonában vannak.”

CASBI-vonatkozásban közli Széll követ, hogy a háborús bűnösség megállapítása céljából a román hatóságok által eddig követett rendkívül sérelmes eljárást beszüntették.

Gazdaságpolitikai szempontból igen nagy figyelmet érdemel V. Luca püm.-nek a gyártási szabadalmak kérdésében elfoglalt álláspontja. Egy konkrét esetből kifolyólag ugyanis, melynél a magyar iparcikkek átvételét a román partner a gyártási szabadság egyidejű átengedésétől tette függővé, a püm. kijelentette, hogy ez természetes, miután „a népi demokratikus országok között nem lehetnek gyártási titkok”. Ezen álláspont azonban szöges ellentétben áll a román hatóságok viselkedésével, amelyek még jelentéktelen kérdésekben is elzárkóznak felvilágosítások nyújtása előtt „állami titokra” való hivatkozással.

A *szabadalmak kérdését politikai síkra* tereli Luca püm. azon kijelentése, hogy a kérdést a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa elé kívánja terjeszteni és pol. szempontokból rendkívül fontosak a püm. alább ismertetett kijelentései, valamint az a tény, hogy Széll követ jelentése szerint közben a legfőbb politikai állásba előléptetett V. Luca (A. Paukerrel együtt h. miniszterelnöknek nevezték ki),⁹⁴ március 23.–április 14. között feltűnő módon megváltoztatta a magyar kérdésekkel szemben elfoglalt álláspontját és formában és tartalommal egyaránt igen barátságos attitűdöt vett fel. Bár V. Luca hangulatváltozásai ismeretesek, ezen rendkívül súlyos változás okai mégis lehetőleg kiderítendőek volnának.

Egyik okául mindenesetre azt kell feltételeznünk, hogy Luca püm. nem bírja elfelejteni a CASBI-egyezmény megváltoztatására vonatkozó kívánságának magyar részről való visszautasítását, miután e tekintetben a jelentés szerint nyilatkozott is.

De legyenhíbbben is barátságosnak minősíthető és politikai szempontból meggondolásra készítő V. Luca püm.-nek az a formájában is agresszív módon tett kijelentése, melyet a március 23-i megértő álláspontjával ellentétben április 14-én tett, hogy „a magyarokkal nem lehet kereskedni, mert rendkívül drágák” és az a tény, hogy a kereskedelmi szerződés lebonyolításánál mutatkozó összes nehézségekért, Bârlădeanu külkereskedelmi miniszter objektív álláspontjával szemben, kizárólag a magyarokat okolja. Legsúlyosabban esnek latba azonban a Széll követ által közölt azon kijelentései, hogy „vannak államok, melyek a Nyugatnak hízelegni akarnak és inkább velük kereskednek”, továbbá, hogy „vannak a magyar vezetőségben olyanok, kik nem hívei a román–magyar barátságoknak”.

A kérdés politikai része a pol. főosztály hatáskörébe tartozván, érdemben csupán a jelentés többi részeivel foglalkozom, és javaslom egy-egy példányának elküldését a pénzügy- és kereskedelemügyi minisztereknek.

Iklódi

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium adminisztratív iratai, Románia, XIX-J-1-k, 13. doboz, hitelesített másolatok. Közli Vincze Gábor: Magyar vagyon román kézen. Dokumentumok a romániai magyar iparvállalatok, pénzintézetek 2. világháború utáni helyzetéről és a magyar–román vagyoni jogi vitáról. Pro-Print Kiadó, Csíkszereda, 2000, 386–391.

⁹⁴ Az RMP Politikai Bizottsága április 14-én mentette fel miniszterelnök-helyettesi funkciójából Ștefan Voitecet és Traian Săvulescut, helyükbe pedig Ana Paukert és Vasile Lucát nevezték ki.

SZÉLL JENŐ KÖVET ÚJABB JELENTÉSEI RAJK LÁSZLÓ
KÜLÜGYMINISZTERNEK A MAROSVÁSÁRHELYI ORVOSI ÉS
GYÓGYSZERÉSZETI INTÉZETTEL KAPCSOLATOS PROBLÉMÁKRÓL

Bukarest, 1949. május 7., 28.

A

54/pol. 1949

Szigorúan bizalmas!

Április 7-én kelt legutóbbi jelentésem⁹⁵ óta e kérdésben némi változás állt be. Marosvásárhelyi látogatásomkor megtudtam, hogy a magyar orvosi főiskola vezetői a gyógyszerészeti fakultás kérdését kedvezően elintéztnek tekintik. Szóbeli ígéretet kaptak nemrég arra, hogy a jövő tanév elején a gyógyszerészképzés ismét megindítható. Erre nézve a hivatalos lapban közlemény nem jelent meg, de a rektor⁹⁶ az ígéret alapján a tanfolyamot [*sic!*] meghirdeti és megindítja.

A főiskola doktoricím-adományozási jogának kérdésében nem tartanám helyesnek, ha bármilyen formában hivatalos személyek előtt ezen kérdést szóvá tenném. Ezen probléma más, magasabb fórumok előtt már felvetődött. Akkor román részről azzal a kifogással éltek, hogy régebbi állapotnak felel meg a magyarok kifogása, ugyanis a marosvásárhelyi magyar orvosi főiskolának nemrég megadták a doktorátusi jogot [*sic!*]. 39/pol.1949. számú jelentésem célja az volt, rámutatni, hogy ezen román állítás nem felel meg a valóságnak. Ismétlem, nem találnám helyénvalónak, ha ilyen előzmények után én vetném fel ezt a kérdést újra.

A főiskola rektorának véleménye szerint ő bízik benne, hogy a kérdés előbb-utóbb megoldódik. A hangsúly – mondja – azon van, sikerül-e biztosítani a főiskola számára a laboratóriumok megfelelő kiegészítését. Egyébként pozitív formában újabb terv felmerüléséről hallottam, mely szerint minden vidéki főiskola doktoricím-adományozási jogát megszüntetnék, s azt kizárólag egy-egy bukaresti intézményre ruháznák.

*Széll s. k.
követ*

B

56/pol.-1949.

Szigorúan bizalmas!

Néhány nappal ezelőtt a Román Köztársaság egészségügyi minisztere, V. Mírza,⁹⁷ aki az orvosi főiskolák legfőbb hatósága, Marosvásárhelyre utazott, hogy az ottani tudományos kutatásokat megtekintse. Ez alkalommal a tanári kar vezetőivel és az ottani pártszervezet vezetőivel értekezletet tartott, melyen újból felmerült a főiskola doktoricím-adományozási joga. A miniszter ez alkalommal arra hivatkozott, hogy a főiskolán sok magyar állampolgárságú tanár működik,⁹⁸

⁹⁵ Lásd a 23. sz. iratot.

⁹⁶ Csörgör Lajos.

⁹⁷ Vasile Mírza csak 1950. január 21-én váltotta fel az addigi minisztert, Florica Bagdasart.

⁹⁸ Ebben az évben már csak öt magyar állampolgárságú professzor volt Marosvásárhelyen: György György, Miskolczy Dezső, Obál Ferenc, Putnoky Gyula és Vendég Vince. 1953 nyarán Györgynek, Obálnak és Putnokynak nem hosszabbították meg az éves szerződését, és haza kellett menniük. Lásd Obál Ferenc: *Erdély és az orvostudomány szolgálatában*. Státus Kiadó, Csíkszereda, 2003, 95–100.

s ez a legfőbb akadálya annak, hogy a doktori cím adományozásának jogát az iskola megkaphassa. Ugyanis véleménye szerint a magyar kormány a vásárhelyi magyar állampolgárságú tanárokat bármikor visszahívhatja, s ebben az esetben a doktori disszertációt készítő hallgatók tanulmányaikat nem fejezhetik be.

Ez az álláspont primitív és tipikus mellébeszélés. A főiskola vezetősége annyit mindenesetre elért, hogy a közeljövőben Bukarestben e kérdésben újabb értekezletet hívnak össze.

Ami a magyar állampolgárságú tanárokat illeti, őket nem a magyar kormány részéről, hanem a román hatóságok részéről fenyegeti veszély. Benyomásom az, hogy a román kormány szeretne tőlük megszabadulni, ma azonban annyira nem tudja őket pótolni, hogy legfeljebb egy-két professzor elküldését vehetik komolyan számításba.

Helyesnek tartanám magyar részről, valamilyen formában a román kormány tudomására hozni, hogy egyáltalán nem szándékozunk az ott működő magyar állampolgárokat visszahívni. E tekintetben a kulturális egyezmény szinte kötelez is minket. Megfelelő alkalom kínálkozik a Magyar Tudományos Tanács által 26.364/1949. konz. szám alatt leküldött és ugyanezen postával 22.298/1949. szám alatt részünkről felterjesztett kérdőívekkel kapcsolatban arra, hogy ezen álláspontunkat a román kormánnyal valamilyen formában tudassuk. A marosvásárhelyi magyar állampolgárságú orvostanárok e kérdőívekben közölték, milyen tudományos kutatómunkát szándékoznak végezni a következő években. Helyesnek tartanám, ha magyar hivatalos részről olyan közlés történe a román kormányhoz, hogy mi Vásárhelyen működő professzoraink tudományos többszertendős terveit mindkét ország érdekében állónak tekintjük, és a magunk részéről megfelelő tudományos segítséget szeretnénk hozzá nyújtani. Egy ilyen közlésből nyilvánvalóvá válna, hogy a magyar kormány nem gondol a Marosvásárhelyen működő magyar állampolgárságú tanárok visszahívására.

Az úgy további fejlődését figyelemmel kísérem és arról jelentek.

Széll Jenő
követ

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium TÜK-iratai, 1945–68, Románia., XIX-J-1-j, 18. doboz, 16/b tétel, Kálló Iván követségi attasé által hitelesített másolatok. Közli: Erdély magyar egyeteme 1944–49. II. köt. (Vál., szerk.: Lázok János–Vincze Gábor. Bevezető tanulmány, jegyzetek: Vincze Gábor.) Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 1998, 265–267.

A BATTONYAI KETTŐSBIRTOKOSOK BEADVÁNYA A HATÁRŐRSÉG
FŐPARANCSNOKSÁGÁHOZ, A HATÁRÁTKELÉS LEHETŐVÉ TÉTELE
ÉRDEKÉBEN

Battonya, 1949. május 14.

Határkerületi Főparancsnokság!
Budapest

Alulírott battonyai községi lakosok, akiknek Románia határ menti községeiben van ingatlanunk, azzal a kéréssel járunk a határkerületi főparancsnoksághoz, hogy a Battonya–Tornya község között fekvő ún. tornyai határátkelőhelyen nekünk, battonyai kettősbirtokosoknak az átkelést földünk művelésére megengedni szíveskedjék.

Kérésünk támogatására előadjuk, hogy földünk Románia határ mellett fekvő községeiben van, amit Battonya községből munkálunk, és az átkelés végett a tőlünk 35 km távolságra fekvő Lőkősháza határállomáson vagyunk kénytelenek átkelni. Így a földünket okszerűen megművelni nem tudjuk.

Régebben, és a múlt évben is állandóan az ún. tornyai úti átkelőhelyen léptük át a határt, s így 8 km távolságról még gazdaságosan meg tudjuk művelni a földünket. Jelenleg még a folyó évben nem tudtunk átmenni, s most, mikor az átkelési határszéli útiigazolványt megkaptuk, sajnálattal vettük tudomásul, hogy csak a tőlünk 35 km távolságra tudunk átkelni.

Minthogy a tavaszi munkák elvégzése már igen sürgős, tisztelettel kérjük, hogy a Battonya – Tornya közötti átkelőhelyet minél sürgősebben megnyitni szíveskedjék.⁹⁹

(26 aláírás)

Magyar Országos Levéltár, a Határőrség Országos Parancsnokságának iratai, XIX-B-10, 27. doboz, V-3-as tétel, 6. csomó.

⁹⁹ Nagy Antal főhadnagy pártolólág terjesztette fel május 24-én a kérvényt azzal, hogy a román gazdák hasonló kérelemmel fordultak az illetékes román szervekhez. A Honvéd Határőrség Főparancsnoksága részéről Nagy Pál alezredes június 2-án ugyancsak pártolólág továbbította a kérést a honvédelmi miniszternek, ill. a Katonai Elhárító Főcsoportfőnökségnek, de kiderült, hogy az illetékes a Belügyminisztérium. A Belügyminisztérium Államvédelmi Hatósága határ-, folyam- és légirendészeti alosztály részéről Horváth Gyula rendőr ezredes, a Honvéd Határőrség Főparancsnokságnak július 1-jén küldött átíratában nem tartotta engedélyezhetőnek a kérést, „ugyanis Borsiban a román hatóságokkal kötött megállapodás előírja, hogy a folyó gazdasági évben milyen megnyitott kishatárszéli átkelőhelyen keresztül bonyolódik le a kettősbirtokos-forgalom. A közös bizottság ezt a határátkelőhelyet lezárta, tehát a kérdésben újabb tárgyalást nem tartok lehetségesnek.”

MÁRTON ÁRON GYULAFEHÉRVÁRI KATOLIKUS PÜSPÖK BESZÉDE
A CSÍKSOMLYÓI BÚCSÚN

Csíksomlyó, 1949. június 4.

Kedves keresztény testvéreim!

Ma egy éve gyűltetek itt össze ezen a helyen és tettetek fogadalmat a boldogságos Szűz Mária előtt, hogy buzgón kitartatok katolikus hitetek mellett, amit meg is tettetek, mert kedves keresztény testvéreim, az elmúlt esztendőben nem volt könnyű katolikus kereszténynek lenni, annyi megpróbáltatással szemben, annyi kísértéssel szemben, ami bennünket ért. Erő kellett ahhoz, hogy egy katolikus felemelt fővel tudjon járni. Most egy éve a háromszázezeret számláló keresztény katolikusokból hetvenötezer jött el a boldogságos Szűzanyához, hogy megerősítse magát a hitében. Ma pedig százezer lelket számlálunk, ami bizonyítja, hogy dacára annak a sok akadálnak, amit élénk gördítettek,¹⁰⁰ bebizonyítottatok, hogy minden körülmények között megtartottátok fogadalmatokat, amit most egy éve a boldogságos Szűzanya lábainál tettetek. Keresztény testvéreim, mint Erdély püspöke kötelességemnek tartom, hogy beszámoljak ennek a nehéz évnek a leteltével, de azt hosszadalmas lenne elébetek terjeszteni. Így hát csak az utóbbi eseményeket ismertetem veletek.

Május 12-én indultam főpásztori utamra, rendesen megszervezett munkaprogrammal, amelyet a világ minden püspöke megtesz, és kötelessége, hogy megtegye. Ezért előbb kérvényt nyújtottam be a Közoktatásügyi Minisztériumhoz, amelyben kértem, hogy a felcsíki körutam alkalmával az iskolás gyermekeket mentse fel az iskolalátogatás alól. Erre azt a választ kaptam, hogy még szigorúbban adtak utasítást a tanulóknak, hogy ne vehessenek részt a templomokban, ahol megjelentem, és még kísérletet tettek, hogy abban az időben a felnőtteket is eltérítsék a templomoktól. Ez a vallásszabadság megsértése. Vajjon kit feszélyez az isteni törvény, és mi a célja ezzel, hogy akadályozza az egyház püspökét abban, hogy azt a jogát, amelyet semikor senki sem akadályozott évszázadok óta, korlátozzák. Amikor elkészítettük a búcsú programját, hasonló intézkedéseket tettek, hogy ezt ne lehessen a katolikus[ok] jogaihoz méltóan véghezvinni. Megfékeztek azokat a jogainkat, amelyeket senkinek sincs joga a világon megfékezni, mert mi csak az igazságot, erkölcsösséget, testvéri szeretetet gyakoroljuk. Arra, amit mondok, százezer katolikus magyar dolgozó a tanú. Tudomásom van arról, hogy intézményesen, felsőbb szervek, éppen a búcsú idején, június 1–5. között különböző rendezvényeket állítottak be, hogy eltereljék a nép figyelmét [*a búcsú*] megtartásáról és legszentebb kötelességéről.

Tanúi vagytok ezeknek, és annak, hogy pár nappal ezelőtt főpapjainkat kitámadták, hogy ezzel is megakadályozzák a csíksomlyói búcsúnkat. Kérdem én tőletek: mi történt ezen a Csíksomlyón valaha olyan, hogy ezt meg kelljen akadályozni? Azért akadályozzák, mert az emberi méltóságot és erkölcsöt gyakoroljuk? Hát annyira lebecsülnek bennünket, a hitet! Mit akarnak? Be akarják nektek bizonyítani, hogy az ember az állattól származik, és hogy csak egy

¹⁰⁰ Utalás arra, hogy a kommunista hatóságok a búcsú idejére szervezték a székelyföldi kulturális versenyt és egyéb tömegrendezvényeket. Lásd a 30. sz. iratot.

felsőbbrendű állapot, hogy nincsen lelki élete, és hogy ne higgyetek a túlvilágban. Kinek fáj, hogy ha valakinek hite van, és ragaszkodik legszentebb jogához? Hogy lelke van és hiszi a túlvilági hivatást. (A tömeg ezeknél a szavaknál morajlott, és sokan sírtak!)

Mindezekre ezúttal is a nép megfelelt. Százezren gyűltek össze, katolikus keresztények, hogy tanújelét adjátok hiteteknek, és a boldogságos Szűzanya által megerősödvé, továbbra is kitartsatok, minden megpróbáltatásotok ellenére a katolikus anyaszentegyházba vetett hitetekben.

Tavaly felajánlottuk boldogságunkat a Szűzanyának. Ezt tesszük ma is, de még többen. Tavaly óta nehéz és veszedelmes körülmények közzé kerültünk. Nincs más, ki védelmet adjon, csak az Isten. Ő mindenkor, és mindenki ellen megvéd. Azok, akik halottaknak hittek, és a mi temetésünkre jöttek, az ellenkezőjéről győződhetnek meg. Túlérővel, aránytalan erővel állunk szemben, ostromlott vár vagyunk, de van, aki megvédelmezzon. Ez a mi Erösségünk.

[*Itt a beszéd lejegyzőjének megjegyzése olvasható:*] Befejezésül [*Márton Áron*] kijelentette, hogy feloldozást nyernek mindazok, akiknek nem volt idejük a szentgyónáshoz és szentáldozáshoz járulni, ha nyolc napon belül ezt teljesítik, és mindazok, akiket a Pápa Özszentsége feloldozott.

Keresztény testvéreim, a hitetekben való megerősítést az jelenti főképpen, hogy gyakran járuljatok a szentgyónáshoz és áldozáshoz.

Magyar Országos Levéltár, Bányai László-iratok, XIX-J-1-l, 1. doboz, 3/a tétel, egykorú lejegyzés fénymásolata.

Kiegészítés:

Ismeretlen pártaktivista jelentése a búcsúról

Eltársaink utasítás értelmében az odautazás alatt elállták a vasuti kocsik ajtaját, megakadályozva ezzel a bucsuba igyekvők felszállását. Így körülbelül 1000 főnyi tömeg maradt le a vonatról.

A Gyergyoszentmiklos-i vasútállomáson elvtársaink ez az akciója, kissé kudarcot vallott, mert nemcsak a vasutasok, de a milícia is a bucsuba igyekvők segítségére sietett, és így mintegy 500 személy vonattal mehetett el a bucsura.

Visszajövet elvtársainknak a vonaton több hazafele igyekvő embert sikerült meggyőzni, eljövételének helytelenségéről. Ugyancsak visszafele jövet a Csicsó-i állomáson egy csapat moldvai brigadosifju, akik a Salva-Visoi rohammunkárta akartak menni, a vonat zsúfoltsága miatt képtelenek voltak a vonatra felszállni, lemaradtak.

Csíkba érkeve csíki párt szervezet autója várta az elvtársakat, ami nagy feltűnést keltett. Ugyanígy oriai feltűnést keltett az is, hogy Somlyóra való elindulásuk után egy kerékpáros aktivista visszatértette a csoportot a megyei szervezetbe, ahol 5 perc alatt még egyszer feldolgozták a Nagy Mihály elvtárs által feldolgozott anyag egyes részleteit. Ez nemcsak idővesztéget jelentett, hanem nagy feltűnést is.

Ugyancsak nagy feltűnést keltettek a csíki párt szervezet által kiküldött elvtársak viselkedésükkel, akiknek hivatása lett volna az idegen elvtársak útbaigazítása. Munkánk kevés sikerének egyik oka az volt, hogy a csíki párt szervezetben levő egyes elvtársak meg nem értve pártunk

szavát nem dolgoztak elég konspiratívan, így a papságnak lehetősége volt előre mozgosítani és megszervezni a tömeget a mi akciónk ellen. Azok a rémhírek, amik a tömeg között terjengtek, bizonyítékai voltak annak a ténynek, hogy a csikmegyei alapszervezet tagjai nem vették fel a kellő mértékben a harcot a rémhírek visszaverésére a reakcióval.

Különösen gyengének bizonyult szervezetünk akciója a gyimesvölgyi csángó vidékeken, ahol az ifjuság teljes mértékben a papság befolyása és szolgálatába állt. A csiki pártszervezetek és tömegszervezetek látszat után ítélve nem végeztek kellő felvilágosító munkát abban az irányban, hogy a tömegeket felvilágosították volna a demokrácia ellen munkálkodo papoknak az állami költségvetésből való kizárásával kapcsolatosan.

A bucsu maga reggel 9 orakor kezdődött, amikor csak 7.000-8.000 főnyi tömeg volt jelen. A tömeg zöme délután 2 óra felé kezdett beözönlöni három irányból egyszerre, szervezett fegyelmezett sorokban. Egyes csoportok élén az állami iskolák növendékei vonultak fel, tanítóik vezetése mellett. Az egész felvonulás egy jó szervezési munka eredményét bizonyította, mivel hogy a csoportok példás rendben vonultak fel.

A tömeg 75%-át ifjak képezték, akiknek nagyrésze demokratikus szervezeteink tagja volt, és ennek jelvényével vonultak fel. Ugyancsak itt vonultak fel a gyimesi és középloki kulturcsoport tagjai, akik megszöktek a kulturversenyről és eljöttek a bucsuba.

Maga a tömeg kb. 35-45 ezer embert tett ki ami azt jelentené, hogy többen vettek részt a bucsun, mint a múlt évben, mutatja azt, hogy csak Gyergyóból 16 község lakossága vonult fel, akik 60-70 km-t tettek meg gyalog.

A csoportok nagyrészt csángók képezték, akiknek nagyrésze szegény és középparasztból tevődött össze. A baroti zarándokoknak 80%-át ipari munkásság tette ki. A bucsura jött görögkatolikusok Gyimes, Palanca, Bacau és Piatra Neamtról jöttek legnagyobb számban

A csoportok között az elvtársak egyike felfedezte a marosvásárhelyi Fekete Gyula ügyvédi kamarából kizárt ügyvéd fiát, aki jelenleg egy csiki községben mint ügyvéd dolgozik, aki unitárius létére szükségesnek látja azt, hogy a plébánossal együtt meglátogassa a szenthelyet, ezzel is megakadályozza a község lakosságának helyes irányba való nevelését.

A püspök délután kb. 3 orakor érkezett sűrű-fehér idomított lovon, mint egy 7-8.000 csángó kíséretében. Ez a bevonulás emlékeztetett a Horti féle bevonulásokra. A csángók ifju legényekből állottak, akik kéz a kézben szoros kordont alkottak Márton Áron körül, hogy lehetetlen legyen az ő megközelítése.

A megvakított tömeg eszeveszetten rohant, a püspök felé, hogy abban a nagy tisztességben lehessen része, hogy a palástját, de legalább a lábnyomát megcsókolhassa. A tömeg ovációkban tört ki, szervezeten éljeneztek, s „megváltónknak” nevezték a püspököt. Márton Áron késői jövetelének oka, komoly volt. Vissza akarta tartani a tömegeket a kulturversenyekről. Márton Áron jobbát 50 szögbe felemelte, a tömeget elhallgattatta, mely egyetlen intésére néma csendbe, lélegzet visszafolytva figyelte minden szavát.

A körülbelül 15 percet tartott beszédében megköszönte a csángóknak, hogy elkísérték és megvendégtették őt, valamint azt a szíves vendéglátást, amibe a csángó vidéken töltött 5 nap alatt őt részesítették. Kihangsúlyozta, hogy ez alatt az idő alatt meggyőződött a csángók tiszta hitéről. Kérte a hiveket, hogy továbbra is tartsanak ki, ebben a nehéz időkből mellette és kérte a szülőket, hogy biztosítsák gyermekeiknek a katolikus nevelést, mert ezekben a nehéz időkből, ezekben a veszélyes percekben a legnagyobb szükség van arra, hogy a hivek kitartsanak mellette, az egyház mellett. A beszéde további részét lehetetlenség volt megérteni, mert amikor

a mai nehéz idöket vádolta, a megszervezett csengös ifju csoportok, akiknek hivatásuk volt elvtársaink munkáját megzavarni, lármát csaptak, s a harangokat is zugatni kezdték.

A beszéd után a püspök kíséretével a templomba vonult.

A délután folyamán a szabadba felállított katedrálról több pap beszélt a hivekhez. A mindszenti pap (Lajos Balázs) prédikációja közben a következőket mondotta: „Régebben nem ilyen rafinált emberek vezették a népeket mint ma.” Beszélt a szomszédokkal, rokonokkal való megbékélésről. Majd a következőket mondotta: „Ne tizedeljétek és felezzétek a vasárnapot!” utána pedig „Tüzzel égessétek ki soraitokból az istentagadokat, hogy ne fertozzenek titeket.” Nem megjelölve a helyet hivatkozott arra, hogy keleten egy országban letiltották a vallás gyakorlását, bezárták a templomokat, és elüldözték a papjaikat. Az ő beállítása szerint a nép nem nyugodott bele, minden lehető eszközt igénybe vett és a hatalmon levő erök kénytelenek voltak nekik engedelmessé válni, meghajolni a hívök akarata előtt, s a templomokat újra megnyitották.

Ezután bizalmát fejezte ki abban, hogy a katolikus hívök nem fognak eltérni az anyaszentegyháztól és annak jogaitól, majd ezeket mondotta: „Ha a tömeg nem imádkozik, akkor az következik be, mint 1917-ben, amikor három embernek az akarata érvényesült.” Ezt Marx-Engels és Leninre értette. Beszélt a sajtóról, beszélt a betürágo zsidokrol, beszélt arról, hogy a hatóság sok helyütt megakadályozta a hiveket abban, hogy a bucsura eljöhessenek.

Minden megnyilvánulása a népi demokratikus rendszer ellen irányul. Egy másik paptársával való beszélgetés folyamán kijelentette, hogy bár a hatóságok mindent elkövetnek, hogy akadályokat gördítsenek a bucsu elé, a tömeg mégis mellettük van.

A tucsoni pap egyszer otthon összehívta a hiveket, és a lelkükre kötötte, hogy semmit ne kérdezzenek, senkivel ne beszéljenek, a falubeli ismerösökön kívül. A bucsun újra összehívva a hiveit kijelentette: „A fertözö sátán kommunítákkal ne álljatok szoba, sem odahaza, sem itt, sem munkátok közben.”

A dicsöszentmártoni, csapoi, mindszenti, csikszentdomokosi papok külön összehívták a hiveket, és a lelkükre kötötték, hogy lássanak, halljanak, de a bucsun senki idegennel ne beszéljenek.

A szárhegyi plébános példának hozta fel a tömeg előtt azt a gyermeket, akit szülei eltiltottak a vallás tanulásától. Ez a gyermek három hónap alatt meghalt. Ezzel a példával élve prédikálta a szárhegyi plébános, hogy aki a természetbe hisz, annak a jó isten nem ad eröt, ezzel rémitgetve a tömegeket.

A templom udvarán egyes papok röpgyülés [sic!] formájában felolvasták az Igazságban „Nem fizetjük ellenségeinket” cím alatt megjelent cikket, amely a demokrácia ellen dolgozó papoknak a költségvetésből való kizárásával foglalkozott.

A mádéfalvi plébános nem akart a bucsuba elindulni addig, amíg a színjátszo és tánccsoportok nem végeznek. A falusi lakosság kényszerítette azonban a papot arra, hogy elinduljanak, mert öök látni akarják Márton Áron püspököt.

A tömeg között különféle hírek terjengtek. A tömeg előre tisztában volt azzal, hogy kommunisták vannak kiküldve a bucsuba, akiknek hivatásuk kémkedni.

A papok (a nem konspiratíván végzett munka miatt) az ottlevo hivek tudtára adták, hogy a kommunisták nem adtak vasuti kocsit a bucsuba igyekvöknek. Elhíresztelték azt hogy a kommunisták valahányukat le akarják gyilkolni. Márton Áron azt a csángo vidéken eltöltött öt napot arra használta fel, hogy Gyimesfelsölokon, Gyimesközéplekon, Gyimesalsölokon¹⁰¹ és

¹⁰¹ Ilyen település nem létezik.

Széplakon¹⁰² minél több hivet toborozzon magának, elhíresztelve azt, hogy a kommunisták őt a bucsun meg akarják gyilkolni, és ennek eredményeképpen fogta őt körül a 8.000-es tömegkordon, hogy megvédje őt.

A bucsun levő tömeg között elterjedt az a rémhír, hogy a széplaki tömeget felvonultatani akaro Márton Áront a kommunisták letartóztatták, a széplakiakat pedig nem engedik felvonulni a bucsuba.

Ugyanakkor terjedt az a hír is, hogy Márton Áron autoját elvették a kommunisták, és azért kellett lora ülnie.

Elismertté vált az, a bucsun jelenlevő parasztság tudatában, hogy amelyik községből nem jönnek a bucsuba, ott nem fog esni az eső.

Egyesek azt mondták, hogy megváltozik a helyzet, s akkor rajtuk lesz a sor, hogy mind meggyilkolják a kommunistákat.

Általános tömeghangulat. A tömeg vakon követte mindenben a papok utasításait. Ezt bizonyítja az a tény is, hogy elvtársainkkal tehát idegenekkel, senki nem volt hajlando szoba állni. Külön csoportok voltak megszervezve, csengőkkel, akik figyelték elvtársainkat, és ha valahol agítálni hallották őket, a fülükbe csengettek.

A bucsun észrevehető volt az, hogy a tömegek elégedetlenek a papoknak a költségvetésből való kihagyása miatt, s kemény elhatározásra jutottak papjaik megvédése érdekében. Egyik csángóval folytatott beszélgetés alkalmával az kifejezte a csángoságnak azt az álláspontját, hogy ha csak 10 lejük lesz is, abból 8 leu Márton Ároné fog lenni. Általában többen kijelentették, hogy ők fogják eltartani papjaikat. Egy csángó nő egyik elvtársunkkal beszélgetve rámutatott, hogy az a tömeg, aki most résztvesz a bucsun, hetenként csak 1 leit fog fizetni, akkor is eltartja papjaikat. A csíkszépvízi csángók elégedetlensége különösképpen feltűnő. Az egész község arra az álláspontra helyezkedett, hogy ők fogják fizetni költségvetésből kizárt papjaikat, mert nekik arra szükségük van.

A bucsusok semmilyen pénzt nem kimélve méregdrágán vásárolták a szent érméket, imakönyveket, olvasokat, szallagokat, stb. Ugyiszintén 3-500 leit fizettek egy gyonásért vagy miséért. Volt olyan szegény ember, aki a perselybe tette utolsó fillérét, nem törődve azzal, hogy holnap mit fog enni.

A tömegek nagyrésze félt nem elmenni a bucsura, mivel a papjaik kipredikálással, az egyházból való kizárással és átkokkal fenyegették őket.

A tömegek nagyrésze a papok befolyása alatt áll. Egyes parasztok kijelentették, hogy őket nem érdeklik a világi dolgok. A papok befolyását bizonyítja az a tény is, hogy a dokruhás gyári munkás egész családjával ötször járta végig térdénálva a kápolnát. Márton Áron a gyimesen [sic!] való tartzkodása alatt, mint az egyes parasztok által mondottakból kitűnik, nem restell, elmenni minden házhoz, s megfenyegetni a hiveket, hogy nehogy elmerjenek menni gyűlésbe, mert addig itthon elmarad a munkájuk. Ezzel is távol akarta tartani a tömeget a demokratikus szellemben való neveléstől. Különösen megfigyelhető a papi befolyás Csíkszentsimon, Csíkszentiván,¹⁰³ Csíkszentkirály, Csíkyörgy¹⁰⁴ [sic!], Csíkménsád¹⁰⁵ [sic!] község lakossai kö-

¹⁰² Talán Csíkszépvízre gondolt az aktivista.

¹⁰³ Ilyen település nem létezik.

¹⁰⁴ Csíkszentgyörgyről lehet szó.

¹⁰⁵ Csíkmenaság.

zött. A papok már előzőleg rendszeresen üléseket tartottak a tömegekkel agítálva őket a bucsun való minél nagyobb részvételre.

A papság befolyása alatt állnak egyes állami intézmények egy egy alkalmazottai is. Ezt bizonyítja az, hogy a Somlyói Állami Gyermek Otthonban 30 gyermek mellé a gondnok 10 apácát vett fel, akik állítólag csak főznek, mosnak, takarítanak.

Hiányosságok. Hiányosságnak tartjuk azt, hogy az agitátoraink között, hiányzott a kellő szervezettség, nem voltak eléggé fegyelmezettek, többször elvtársaknak is szolitották egymást, ami az utasítások megismétlését kellett maga után vonja.

Egyesek elvtársaink közül igen feltűnően viselkedtek. Hiányosság volt részünkről az, hogy kevés nő volt kiküldve, akik pedig könnyebben szólásra birták volna a tömeget. Komoly hiányosságnak bizonyult az, hogy elvtársak 75%-a munkaruhában ment el, mert ezzel magukra vonták a tömegek zárkozottságát. Egyes elvtársak felhasználták az alkalmat arra, hogy valótlanúságot beszéljenek. Például azt, hogy a püspök nem fog a bucsura jönni, mert elment Marosvásárhelyre, ahol bérálja a gyerekeket. Nem telt bele egy óra, s megjelent a püspök, ami megcáfolta valótlan kijelentésüket.

A jövőre nézve tanulságként meg kell jegyezzük, hogy falurol kikerült jól felkészült kádereket megfelelő népi öltözetben küldjünk ki, akik felvilágosító munkájukat nem a materialista filozofia boncolgatásával kezdik, mint ahogy azt, egy brassói Keresztes nevu munkás tette.

Eredményes lenne, ha a csiki tanítóinkat felcserélhetnénk, hogy azáltal biztosítani tudjuk a gyermekeink demokratikus szellemben való nevelését.

A jövőre nézve sokat kell foglalkoznunk úgy az alapszervezetekben, mint a tömegszervezetekben keresztül a falusi tömegek felvilágosításával, hogy ki tudjuk őket vonni a papság befolyása alól, mert ezáltal biztosítva lesz ezeknek a tömegeknek a szocializmus munkálataiba való bevonása.

Meg kell erősíteni alapszervezeteink munkáját, különösen a csángó vidékeken, amelyek még ma is a pápi sötétségnek a fészket képezik.

Meg kell erősíteni az ifjúsági szervezeteinket, lehetőséget kell adjunk ifjainknak, hogy politikai és ifjúsági színvonalukat erősíteni tudják, természetesen ifjúsági szervezeteink keretein belül hogy ezen keresztül össze tudjuk fogni az ifjúságunkat ezáltal biztosítjuk a jövő helyes kádereinek kiépítését.

Korlátlan méretekben kell folytatnunk a felvilágosító munkát a székelyföldön [sic!], hangsúlyozottan a sovinizmus kiölésére megerősítve a román magyar barátságot, ezáltal biztosítjuk úgy gazdasági életünk, mint politikai életünk akadálytalan fejlődését.

Állami Levéltár Maros Megyei Fiókja, az RKP Maros megyei bizottságának iratai, 1073. fond, 79/1948. sz. iratcsomó, 244–248. lapok. A jelentés keltezés, aláírás nélküli, de több, ott említett adat (milícia, állami iskolák, a papok fizetésmegvonása stb.) bizonyítja, hogy az 1949-es búcsúról van szó. Közli Gagyí József: 1949-es jelentés az ellenségről. In: Magyar Kisebbség, 2003. 2–3. sz., 192–197.

SZÉLL JENŐ KÖVET JELENTÉSE RAJK LÁSZLÓ
KÜLÜGYMINISZTERNEK A SEPSISZENTGYÖRGYI SZÉKELY
NEMZETI MÚZEUM HELYZETÉRŐL

Bukarest, 1949. június 8.

63/szig.biz.-1949-8.

Szigorúan bizalmas!
Hiv. szám: 231/biz.-1948.-8.

Június 8-án meglátogattam a sepsiszentgyörgyi Székely Múzeumot s annak igazgatójával, dr. Székely Zoltánnal kb. egy órát tudtam beszélgetni.

A múzeum igen értékes néprajzi, ásványtani, ősrégészeti, történelmi és állattani anyaggal, valamint képtárral rendelkezik. Helyzete azonban szinte katasztrofális. A felszabadulás óta semminémű hivatalos támogatást nem élvezett. A múltban a székelyföldi „társadalom” gondoskodott eltartásáról. Ezen az alapon tengődött a felszabadulás után is. 1948 óta azonban nincs már olyan társadalmi réteg, mely anyagi áldozatokat tudna hozni egy múzeumért. Benyomásom szerint nem kimondottan magyarellenes intézkedés következtében állt elő a múzeum tarthatatlan helyzete.¹⁰⁶ Az ilyen vidéki kultúrintézetnek egyszerűen nincs gazdája. A román etnográfusokkal és archeológusokkal személy szerint jó viszonyban vannak, de hivatalosan senki sem törődik velük, kivéve a Román Munkáspárt helyi megyei szervezetét.

Ez a törődés, ha jóindulatú is, igen egyoldalú. Kritizálják a múzeumot, hogy nem fejt ki olyan működést, mely a tömegekhez szól. (Ők igyekeznek népszerű előadásokat tartani, de fojtogatja őket a pénztelenség.) Legújabb értesülésük szerint a Magyar Néptanács [*sic!*] lesz felettes szervük s annak kötelessége lesz anyagi támogatásukat megoldani. Jelenleg a múzeumnak két alkalmazottja van, egy titkárnő és egy takarítónő. Az igazgató maga középiskolai tanár, üres óráiban igazgat és végez archeológiai kutatást.

Ez a kutatómunkája ma már lehetetlen, tekintve, hogy nincs rá pénze a helyszínre kiutazni, ha valahol a véletlen valamit felszínre vet. Azonkívül Daicovici professzor, mióta megszűnt helyettes közoktatásügyi miniszter lenni, s visszament Kolozsvárra archeológusnak, rátelepedett kollégái munkájára s minden kutatást az ő előzetes engedélyétől tesz függővé. Első hallásra nem merném azt mondani, hogy ennek magyarellenes éle van, inkább amolyan szakmai irigységről van szó. A döntő baj a pénztelenség, a sehova tartozás.

Azonkívül, mint mindenütt, a magyarországi kulturális élettől való teljes izoláltság. A múzeum a felszabadulás óta kiadott három tanulmányt, s cikket írt az egyetlen román régészeti tanulmánygyűjteménybe. Ezeket Budapest ismeri. Dr. Vargha László, a Magyar Néprajzi Múzeum igazgatója több alkalommal küldött nekik könyveket, azonban ebből semmit sem kaptak meg.

A múzeumnak nehéz helyzetében egyetlen segítséget tudunk mi nyújtani, azt, ha a magyar tudományos élet adományait a külügyminisztériumi futárpostán és a bukaresti követségen keresztül hozzájuk eljuttatjuk. Múltkori kérésemet tehát módosítom. Javaslom felvenni az érintkezést dr. Vargha László igazgatóval (Néprajzi Múzeum, Könyves Kálmán körút 40.) s vele

¹⁰⁶ A múzeum helyzetéről lásd Boér Hunor–Gagy József: Ideológusok és szakemberek 1959-ben a Magyar Autonóm Tartomány múzeumaiban. In: *Autonóm magyarok? Székelyföld változása az „ötvenes” években.* Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2005, 512.

közölni, hogy a Székely Múzeum számára küldendő könyv- és folyóiratanyagot a Külügyminisztériumon keresztül juttathatja el.

Széll s. k.
követ

Magyar Országos Levéltár, a bukaresti követség TÜK-iratai, XIX-J-33-a, 1. doboz, 56-169. tétel, 29-30., tisztázat.

29.

SZÉLL JENŐ KÖVET KÉT JELENTÉSE KÁLLAI GYULA KÜLÜGYMINISZTERNEK AZ ILLEGÁLIS HATÁRÁTKELŐKRŐL ÉS A MAGYAR ÁLLAMPOLGÁROK ÉRDEKVÉDELMEÉRŐL

Bukarest, 1949. június 18.

A

74/szig.biz.-1949-2.

Szigorúan bizalmas!

Romániában már a múlt év elejétől rendkívül szigorú határvédelmi intézkedéseket léptettek életbe. 3-tól 8 évi börtönnel büntetve a tiltott határátlépőket.¹⁰⁷ Magyarországon a tiltott határátlépésért járó büntetés ennél sokkal kisebbmértű volt, s így igen sok magyar állampolgár, akiknek a szigorú román rezsimről [itt: eljárásról – a szerk. megj.] nem volt fogalma [ezért] nekivágott a határnak, itt élő hozzátartozói meglátogatására vagy ügyes-bajos dolgai elintézésére, abban a hiszemben, hogy a Romániába való átjövétel megkísérlésével nem reszkíroz nagyobb büntetést, mint amilyenről magyar viszonylatban tudott. Ennek azután gyakran az lett a következménye, hogy a feltétlenül hibáztatható, de nem rosszindulatú, s főleg a következmények súlyosságával tisztában nem levő embereket a román határőrség elfogta, és most súlyos büntetésüket töltik az ország valamelyik fogházában.

Ezeknek az embereknek a sorsa a követségnek sok gondot és munkát okozott, mivel igen nehéz volt megtalálni azt az utat, amelyen a siker reményével lehetett elindulni abból a célból, hogy a jogerős bírói ítéletet meg nem történtté lehessen tenni. Az elmúlt években és hónapokban az a gyakorlat alakult ki, hogy az elítélt legközelebbi magyarországi hozzátartozóját felszólítottuk egyéni kérvény beadására, a Nagy Román Nemzetgyűlés Prezídiuma elnökének.¹⁰⁸ Meg kell mondanom, hogy ennek az eljárásnak az eredménye jelenleg igen kétségesnek látszik, mivel az idáig beadott néhány kérvényre semminemű válasz nem érkezett.

¹⁰⁷ *A Monitorul Oficial* 1948. január 19-i számában megjelent 4. sz. törvény értelmében az engedély nélküli határátlépést 3–10 évi fogházzal büntették, az a román állampolgár, aki külföldön maradt, elveszítette az állampolgárságát. (A szigorú határvédelem már 1947 nyarától működött: „A határrendőrség felhívja a figyelmet, hogy szigorú intézkedéseket foganatosítottak a határ mentén, és a legújabb rendelkezés szerint a határrendőrségnek felszólítás nélkül is fegyvert kell használnia azok ellen, akik a tilos zónába szöknek” – olvashatjuk a kolozsvári *Világosság* 1947. augusztus 22-i, „Agyonlőttek 6 jogtalan határátlépőt” című cikkében.)

¹⁰⁸ Constantin Parhon.

Mikor ez év februárjában Bukarestben a két kormány között állampolgársági tárgyalások folytak, Beér János osztályfőnök, a magyar delegáció vezetője bizalmas megbeszélést folytatott e tárgyban Laurian Zamfirral, a román Belügyminisztérium kiküldöttjével, akivel abban egyezett meg, hogy Budapestre való visszatérése után az ott rendelkezésre álló adatok alapján megvizsgálja a tiltott határátlépők személyét, s azoknak a névsorát, akikről megállapítja, hogy dolgozó kisemberek, önhibájukon [*kívülről*] kerültek nehéz helyzetükbe és érdemesek a kegyelemre, közölni fogja Zamfirral. Utóbbi hajlandónak mutatkozott arra, hogy a szóban forgó személyeket hazaküldje.

Néhány héttel e megbeszélés után sürgetésemre Beértől közvetlen úton olyan üzenetet kaptam, hogy ne foglalkozzunk tovább az ügygel.

Tekintettel arra, hogy a többévi börtön[*büntetésre*] elítéltek között meggyőződésem szerint valóban vannak olyan kisemberek, akik nem érdemeltek ilyen súlyos büntetést, s akiknek fogvatartása miatt hazai családtagjaik súlyos helyzetbe jutottak, sürgetőleg kérem Miniszter Urat, hogy a velem közölt álláspontot vizsgálta felül, és módosítsa olyan értelemben, hogy a szóban forgó magyar állampolgárok érdekében történjék valamilyen hivatalos lépés. Megismétlem annak szükségét, hogy a tiltott határátlépés miatt elítéltek személyét otthon ellenőrizni kell, a hivatalos közbenjárásra csak a minden szempontból megfelelőket kell érdemesíteni. Tisztelettel kérek e tárgyban sürgős utasítást, s egyben közlöm, hogy szükség esetén, ha a szóban forgó személyek névsora nem állna a rendelkezésre, a követség azt utasításra ismét fel fogja terjeszteni.

Székely s. k.
követ

B

77/szig.biz.-1949-2.

Szigorúan bizalmas!

Minden követségnek elsőrendű feladata, hogy fogadó állama területén saját állama polgárainak érdekeit védje és képviselje. A mindenkori politikai helyzetnek megfelelően a követségek ezen kötelezettségüknek csak korlátozottan tettek eleget. A Horthy-rendszer követségei például soha nem részesítették védelemben a baloldali magyar emigránsokat.

Ma ezen kérdés Romániában és bizonyára a többi baráti országban lévő követségünknel más formában vetődik fel. A népi demokratikus országok intézkedései lépten-nyomon hátrányosan érintenek magyar állampolgárokat s ezzel kapcsolatban szükségesnek mutatkozik valamelyes elvi álláspont kialakítása.

Nyilvánvaló, hogy a magyar követség nem léphet fel magyar állampolgár érdekeinek védelmében, ha ezzel a fogadó országnak a szocializmus irányában történő intézkedéseit keresztelné. Követségünk tehát elutasított magától minden olyan intervenciók kérését, midőn magyar állampolgároktól is elvették az 50 hektáros úribirtokok államosításakor a földet.

A román szokás az, hogy az ilyen rendeletek végrehajtásakor a gyakorlatban alaposan túlmennek a törvény által megszabott határokon. Tömegesen fordult elő a fent említett rendelet végrehajtásakor is, hogy 50 hektárnál jóval kisebb birtokokat is államosítottak. Törvény szerint a követségnek ilyen esetekben joga lett volna interveniálni, mégis arra az elvi álláspontra helyezkedtem, hogy mivel ez a túlbuzgó intézkedés egyaránt sújtott magyarokat és románokat,

elvből nem tettem lépéseket, mert nem akartam a magyar állampolgárok előnyére kivételeket kiharcolni.

Másképp áll a helyzet, ha a kisajátítás kimondottan kisembereket sújtott. Ilyen eset is előfordult; részint a Külügyminisztérium különböző osztályaitól kaptam utasítást közbelépésre, részint az érdekeltek maguk jelentkeztek. Közbelépésem nem volt elég határozott két okból. Először, mert nem volt tiszta elvi álláspontunk magatartásunkra vonatkozóan. Másodsor, mert sok a határeset, nem könnyű eldönteni, hogy valaki egyszerű kisember-e vagy kizsákmányoló. Ezért rendszerint nem hivatalos úton, hanem baráti megkeresés vagy felhivatalos érdeklődés formájában tettem szóvá az ilyen ügyeket.

Elvileg tisztázni kell, hogy az emberiség szempontjait milyen mértékben helyes érvényesíteni, hogy az ne menjen a román–magyar politikai jóviszony rovására. Vannak esetek, midőn egyedülálló, beteg, öreg emberektől vették el a maradék földbirtokot (mely már nagyon sok esetben jelentéktelenre leolvadt). A szóban forgó személyek sorsa valóban szomorú, emberileg támogatást érdemelnek, de az is kétségtelen, hogy úri birtokról van szó az ilyen esetekben. Úgy látom, baráti intervenciónak kivételes esetekben ilyenkor helye lehet addig a mértékig, hogy a földbirtokot nem, de a családi házat a kerttel kérem visszajuttatni.

Gyakori az az eset, minden Magyarországon tartózkodó, magyar állampolgár nevén álló néhány hold földön az öreg szülő gazdálkodik (aki román állampolgár). Ilyenkor azzal az indoklással veszik el a földet, hogy nem a tulajdonos maga műveli. Ez esetben közbelépésünket indokoltnak látom.

Eddig olyan esetekben léptem fel határozottsággal, midőn egy érvényes román–magyar egyezmény megsértését láttam fennforogni. Midőn például a CASBI-zárlat alól feloldott, hazaszállításra előkészített magyar állampolgár, Magyarországon élő személy ingó javait (bútorait) lefoglalták, mert kisajátított úribirtokos házában volt leraktározva.

Az esetek valamennyi előforduló verzióját nem is lehet kimerítően felsorolni. Másrészt számolni lehet azzal, hogy a jövőben lesznek még intézkedések, melyek hasonló problémákat vetnek fel, pl. kisiparosok államosítása, orvosi műszerek elvétele stb.

Mindezek alapján szükségesnek látom – amennyire lehetőség van rá – valamilyen egységes elvi álláspont kialakítását a népi demokratikus államokban működő követségeink részére.¹⁰⁹

Széll s. k.
követ

Magyar Országos Levéltár, a bukaresti követség TÜK-iratai, XIX-J-33-a, 1. doboz, 56-159. tétel, 52–53., 130–131. Kállai József(?) attasé által hitelesített másolatok.

¹⁰⁹ Vas-Zoltán Péter a június 27-i átiratában hiányolta a jelentésben „az osztálykérdés alaposabb elemzését”. A külügyminisztériumi titkár úgy látta, hogy „a románok más módszerekkel, mint Magyarország, előre szaladnak a szocializmus építése terén [...]”. Egészen bizonyos, hogy a román kormányzat nem helyesli a törvény által megszabott határok túllépését, [...] és politikailag nagy ballépés volna, ha a magyar kormány közbenjárására bármilyen kivételként kezelnék a magyar állampolgárokat.” Vas-Zoltán Péter arra utasította a követet, hogy csak abban az esetben lépjen közbe, ha a követség az eset konkrét kivizsgálása után meggyőződött róla, hogy „nem kizsákmányolóról van szó”, vagy ha az esetnek „kimondottan magyarelles éle van”, és azért kobozzák el a javaikat, mert magyar állampolgárok, és főleg akkor, ha az elkobzott vagyon nem az állam vagy a szövetség, hanem román magánszemély birtokába került. (Az átirat a jelentés mellett található.)

SZÉLL JENŐ KÖVET JELENTÉSE A SZÉKELYFÖLDI
KULTÚRVERSENYRŐL ÉS AZ ERDÉLYI RÓMAI KATOLIKUS EGYHÁZ
HELYZETÉRŐL

Bukarest, 1949. június 24.

79/szig.biz.-2./1949.

Szigorúan bizalmas!

Május hó elején kezdődött és június 26. körül fejeződik be a négy székely megyét (Csík, Háromszék, Udvarhely, Maros) megmozgató nagyarányú kultúrverseny. A négy megye minden egyes községe kivétel nélkül részt vett ezen a hatalmas megmozduláson.

A Művészetügyi Minisztérium és a Magyar Népi Szövetség, elsősorban természetesen a Román Munkáspárt voltak a szervezők. Május első két vasárnapján, miután a megyei kultúr tanácsok a politikai és kulturális kérdéseket alaposan megbeszélték, a kultúr csoportok saját községükben mutatkoztak be, utána 3–4 község körzeti versenyt rendezett, már bíráló bizottság jelenlétében. A körzeti versenyek győztesei vettek részt a járási versenyeken, a járási győztesek a megyei versenyekben s a megyék győztes csoportjai június 26-án Csíkszeredán csapnak össze a végleges elsőség kérdésének eldöntésére.

Minden faluban életre hívták, ott is, ahol eddig nem működött, a falusi kultúrotthonot, a versenyben minden község színjátszó csoporttal, táncscsoporttal és kórusal vett részt, voltak ezenkívül kéziipari, kézimunka- és hasonló kiállítások. A minisztérium gondoskodott róla, hogy a kultúr csoportok bőségesen kapjanak értékes díjakat. Nagy mennyiségben osztanak ki könyvtárakat, szovjet gyártmányú filmvetítő és rádiókészülékeket.

A verseny igen nagy nehézségek leküzdését követelte meg a rendezősegtől. Legnagyobb probléma volt a kultúrotthonokat megfelelő anyaggal és vezetővel ellátni. Elsősorban a falusi tanítókra építettek. A megfelelő embereket még a tél folyamán tanfolyamra vitték. Énekkari és színpadi anyag dolgában szigorúan ragaszkodni kellett a kultúrotthonok számára kiadott anyaghoz, mely részben a Kulturális füzetekben, részint speciális kiadványokban található.

Kitűnően sikerült a versennyel kapcsolatos tömegmozgósítás. Már a járási versenyeket 10 és 10 ezer ember nézte végig; a falvak apraja-nagyja lázban volt, a lendület az eddig alvó kultúrotthonokat is magával ragadta.

A Székelyföld népe határozottan hálásan vette, hogy ilyen nagy méretekben foglalkoznak vele. A hangulat általában igen lelkes volt. A teljesítmény értékelésénél meg lehet állapítani, hogy a színjátszó csoportok messze a kórusok és táncos csoportok színvonala alatt voltak. Részint a rendelkezésre álló színdarabanyag volt igen gyenge, részint úgy látszik, a színjátszás igényli leginkább az erőskezű szakértő vezetőt, amivel nem lehet két hónap alatt több száz községet ellátni. Az énekkarok forradalmi indulókat, szovjet dalokat, és nagy számban magyar és román népdalokat jó feldolgozásban énekeltek. Különösen értékes volt a táncos csoportok teljesítménye. Minden csoport a maga falujának a táncait mutatta be, melyet a vezetés csupán csiszolt, simított, de nem változtatott. Látszott, hogy az egész vonalon érvényesült a népművészettel szemben vallott egészséges, szocialista álláspont. A szép teljesítményt egyáltalán nem rontotta néhány kezdetlegesség, pl. az, hogy a legtöbb csoport a maga falujának egy szál (leg-

jobb esetben két szál) cigányával vonult fel, ez még inkább mutatta, hogy nem valami gyönyösbokrétát lát a nézősereg.

A Magyar Népi Szövetség meghívására részt vettem június 19-én Marosvásárhelyen a kultúrcsoportok Maros megyei versenyén. (A verseny egész nap 3 különböző helyen folyt, egy alkalommal üdvözöltek a színpadról név szerint, egyébként nem verték dobra a magyar követ jelenlétét.) Nekem különösen a román és magyar résztvevők közötti igazán testvéri, jó egyetértés tűnt fel. Ezt a rendezés az egész vonalon igyekezett hangsúlyozni. Vegyes lakosságú községek kultúrcsoportjai vegyesen, népviseletben vonultak fel. A magyarok énekeltek románul is, a románok magyarul is, egymás táncait is közösen járták, román legény magyar lánnyal és fordítva. De ezen túlmenően lépten-nyomon láttam, hogy a falusi románok és magyarok kezdenek valóban összeemeledni. Versenyen kívül is sokan együtt sétáltak, egymás teljesítményéért lelkesedtek. Kísérőm szerint az utolsó fél esztendő hozott öröndetes javulást e téren.

Két érdekes megfigyelésről számolhatok még be. Az egyik, hogy a kultúrversenyen megjelentek a szászok is. Önálló szász kultúrcsoportot nem láttam, csupán románokkal vegyesen. A másik érdekesség, amit Marosvásárhelyen láttam, hogy a székelyek csaknem kivétel nélkül piros-fehér-zöld díszítésű népviseletben vonultak fel. Nem nemzeti színű szalagokkal, hanem úgy, hogy a ruha alapszínei a piros és zöld. Ez a régi Romániában elképzelhetetlen volt, tudomásom szerint a bécsi döntés idején nem volt divatban.

A Magyar Népi Szövetség vezetői több ízben elmondották nekem, hogy az egész kultúrverseny legfőbb politikai célja az volt, hogy elvonják a tömegeket a katolikus főpapság befolyása alól. Időben is úgy volt beállítva, hogy a verseny legmozgalmasabb része épp pünkösdre essék, amikor a székelyföldi katolikusok legnagyobb eseménye, a csíksomlyói búcsú van. Ebből a szempontból nézve a kultúrversenyt, minden szép eredmény mellett legjobb esetben félsikerként értékelhetjük.

Tavaly pünkösdkor a Magyar Népi Szövetség Csíkszeredán intézőbizottsági ülést tartott, majd a búcsúval egy időben népgyűlést. A népgyűlésen 6000 ember vett részt, a szomszédos Csíksomlyón, a búcsún 60 000 ember volt. Idén az MNSZ vezetői úgy nyilatkoztak, hogy az eredménnyel meg vannak elégedve, mert a búcsún kevesebb mintegy 30 000 ember volt. Információim szerint a résztvevők száma idén sem volt kevesebb mint 40 000 (ez nehezen állapítható meg). A lényeg az, hogy óriási tömeg volt jelen, melyben feltűnő volt az ifjúság nagy részvétele. Erdélyi utazásaim tapasztalata az, hogy a katolikus egyház befolyása speciálisan a Székelyföldön nemhogy csökkent volna, hanem inkább erősödött. Ezt láttam most a verseny alkalmával Marosvásárhelyen is, ahol a hivatalos beszédek azon részét, melyben az egyház vezetőinek reakciós politikáját támadták, a hallgatóság túlnyomó része fagyos hangulatban fogadta. Az egyházi befolyás erősödését a következő okokra vezethetem vissza.

Maga a Székelyföld népe, különösen Csík megye mélyen katolikus. Tudok olyan esetről, hogy munkáspárti tag traktorista ifjómunkás elment a búcsúra, „mert mi kérem ezt 400 éve így csináljuk”. Amellett a Székelyföld zárt világ, önmagának élő parasztnép, ipari munkás alig van.

Ez a parasztság a népi demokráciától eddig jóval kevesebbet kapott, mint a magyarországi parasztság. Földreform itt nem játszott szerepet, a háromévi szárazság és a kemény adópolitika gazdaságilag igen földrenyomta. (Ez az év ígérkezik olyannak, melyben a mélyponton túljutottak.)

A román kormány politikájában nem számolt megfelelően a Székelyföld különleges helyzetével. Igen sok intézkedés, mely előnyös lehet az Ókirályságban, itt rossz hatást vált ki. Különösen megnyilvánult ez az úri birtokosok „államosításakor”. Székelyföldön úri birtok kevés volt, de mikor túlbuzgó funkcionáriusok elvettek néhány 30-40 holdat (amit itt nem lehet egy bánáti 30 holdassal egyenlő mértékkel mérni), erre csak úgy reagáltak, hogy megkezdődött a „harisnyás” székelyek elleni akció.

Az általános szegénységhez és politikai dezorientáltsághoz hozzájön a nemzetiségi helyzet. A tagadhatatlanul sok szép eredményt felmutató nemzetiségi politika mellett a székely ember alapjában még mindig kisebbségnek érzi magát. Márton Áron gyulafehérvári püspök, a katolikus klérus vezetője, az egész politikáját a „nemzeti egységre” építi. Minden magyar egy akolba, ez ellen a jelszó ellen a Székelyföldön nagyon jó politikát kell folytatni, az osztályharcot nem lehet ugyanarra a kaptafára húzni, mint Moldovában vagy Bánátban.

A katolikus kérdés Romániában nem központi kérdés, mint Magyarországon. A román kormány tehát sokkal radikálisabban vágott neki a probléma megoldásának, nem igyekezett kompromisszumos megoldásokkal. A vallásoktatást az iskolareformmal teljesen eltörölték. A szerzetesrendi és apáca pedagógusok nem voltak hajlandók átlépni az államigazgatásba, de ezen merevségüket a tömegek előtt indokolni nem tudták. Nem állt elő tehát az a helyzet, mint Magyarországon, ahol a nép előtt a klérus lelepleződött azáltal, hogy nem engedte a szerzeteseket tanítani, holott az iskolákban továbbra is megmaradt a vallásoktatás. A katolikus egyház elleni ilyen akciókat a reakciónak Erdélyben nem volt nehéz úgy feltüntetni, mint magyarellenes intézkedést.

Külön figyelmet érdemel Márton Áron személye. Csík megyei szegényparaszt származású, a nép előtt igen népszerű. Kétségtelen, hogy teljes mértékben az imperialista politika vonalán mozog, működése az erdélyi magyarságra igen káros és veszélyes. Gyökerei a népben azonban mélyek. Kiváló szónok, okos ember, aki nem nyújt ellenfeleinek olyan támadható felületeket, mint Mindszenty. A katolikus vidéket székéren járja, sőt a csíksomlyói búcsún, mint igazi „zászlósúr”, lóháton vonult végig, teljes püspöki ornátusban. Vele szemben azonban nem az ország első garnitúrája vonul fel, hanem a Magyar Népi Szövetség vezetősége. Az erőviszonyok személyi vonalon a püspökre nézve kedvezőek.

Újabbán a magyar nyelvű sajtóban erős támadó akció indult meg Márton Áron ellen. Több esetet kitergettek, melyből kiderült, hogy a püspök a múltban és ma is népellenes, kizsákmányoló, kulákelemekkel szűri össze a levet. Az ilyen hírlapi támadások valószínűleg jogosak, de nem elég súlyosak ahhoz, hogy Márton Áron hitelét és befolyását komolyan megingassák. Márton Áron még nem szenvedett eddig politikai vereséget, nem úgy, mint Mindszenty. A vezető katolikus papok egy része kétségtelenül zavarban van, fél az elkövetkező vereségtől. Az alsópap-ság körében is van némi ingadozás. Nagyon kevés azonban az olyan pap, aki a püspökkel és politikájával szembehelyezkedne. Márton Áron pedig úgy látszik, a vereség elkerülhetetlenségének tudatában, rossz ügyszó méltó buzgalommal hordozza meg a szent háború véres kardját Erdélyben, inkább vállalva a harc közben a vereséget, mint a megalkuvást, kihívva maga ellen az államhatalom erejét.

Megemlítésre méltó körülmény, hogy befolyása a református egyházra is erős. A kálvinista püspök, Vásárhelyi,¹¹⁰ kezes bárány, de erős ellenzéke van papjai körében, akik Márton Áronra esküsznek.

¹¹⁰ Vásárhelyi János.

Márton Áron malmára hajtotta a vizet az a nem éppen szerencsés politika, hogy Erdélyben a görög katolikus kérdést likvidálták.¹¹¹ Még múlt év nyarán Iustinian patriárka, a görögkeleti egyházfő, beiktató beszédében felszólította a görög katolikusokat, hogy térjenek vissza az ortodox egyház kebelébe. A görög katolikus püspökök keményen ellenálltak, mire legtöbbjüket le tartóztatták. A likvidálás mégis meglepően rövid idő alatt sikerült, erős adminisztrációs és rendőrségi nyomás hatására. 32 görög katolikus pap Bukarestben konferenciát tartott, melyen a csatlakozást elhatározták. Ezeket országszerte „vajások”-nak nevezték, mert köztudomású volt, hogy a múlt rendszer idejéből sok vaj volt a fejükön. Általában, igen ügyesen, a múlt rendszerben kompromittált papokat azzal bírták jobb belátásra, hogy régi bűneik előkaparásával fenyegették meg őket. Márpedig a román papok túlnyomó többségét nem kell sokáig kaparni, hogy egy kis vasgárdista adat előkerüljön. Az akció tehát látszatra sikerült. Másfél millió lélek kikerült a Vatikán irányítása alól. Ugyanakkor a kedélyeket rendkívül felkavarták, az érdekelt tömegek ma nagyobb mértékben járnak templomba, mint azelőtt. Ortodox templomba azonban csak azokban a falvakban, ahol más nincs. Ha van rá mód, az ortodoxoknak áttértett egykori görög katolikusok ma katolikus templomba járnak, sőt hallottam olyan esetről, hogy inkább a református templomot keresik fel, mint a görögkeletit.

A jelek azt mutatják, hogy Márton Áron nagy harcra készül, nem hajlandó a népi demokrácia támogatására, inkább vállalja a vereséget. Erdély népe némi izgalommal figyeli a nagy mérkőzést. Véleményem szerint fennáll az a veszély, hogy Márton Áront hatalmi úton igyekeznek eltávolítani,¹¹² ami a székelység politikai fejlődése szempontjából a mai helyzetben nem lenne előnyös.

Széll
követ

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium TŰK-iratai, 1945–68, Románia, XIX-J-1-j, 17. doboz, 16/b tétel, 239/49 sz., másolat.

¹¹¹ 1948. október 3-án a fenyegetésekkel, hatósági erőszakkal Kolozsvárra egybehívott görög katolikus papi gyűlés delegátusa átadta Iustinian pátriárkának kérelmüket, mely alapján a pátriárka „visszafogadta őket az ortodox anya jámbor kebelébe”. (Az 1800 görög katolikus lelkészből csak 400 tért át.) 1948. december 1-jén a görög katolikus egyház minden egyházmegyéjét és közösségét megszüntették, tulajdonuk vagy az államé, vagy az ortodox egyházé lett.

¹¹² Márton Áront a jelentés kelte előtt három nappal, június 21-én orvul lefogták és Bukarestbe hurcolták, majd megkezdődött a kihallgatása.

SZÉLL JENŐ KÖVET JELENTÉSE KÁLLAI GYULA
KÜLÜGYMINISZTERNEK AZ OKTATÁS- ÉS MŰVELŐDÉSÜGYI
INFORMÁCIÓIRÓL

Bukarest, 1949. szeptember 30.

599/biz/1949.-2.

Az új iskolaév kezdetén a román *Hivatalos Közlöny* közli az 1949/50. évben működő összes középiskolák jegyzékét. A jegyzék olvasása alkalmával szembetűnik rögtön, hogy egy esztendő alatt a középiskolák száma, különösen a szakiskoláké jelentékenyen megnövekedett.

A másik örvendetes jelenség a magyar középiskolák számának a komoly növekedése. Az ország területén működő 705 középiskola közül 124 az együtt élő nemzetiségek anyanyelvi oktatását biztosító intézet vagy tagozat. 124 iskola közül 106 magyar tanítási nyelvű intézet, míg 1948/49 tanévben csak 79 magyar középiskola működött. Nem érdektelen, ha ezeket részletezve közlöm:

<i>Iskolatípus</i>	<i>1948/49</i>	<i>1949/50 – ebből tagozat</i>	<i>1948/49</i>	<i>1949/50</i>
Mezőgazdasági iskola	6	6	4	3
Erdészeti	1	1	–	–
Ipari műszaki	15	21	13	20
Bányászati	2	1	2	1
Egészségügyi	3	4	–	2
Jog- és közigazgatás	5	1	3	1
Gazdasági pénzügyi	14	15	1	7
Pedagógia	11	18	1	1
Elméleti gimnázium	22	24	–	1
Testnevelési	–	1	–	–
Művészeti	–	1	–	1
Esti elméleti gimnázium	–	6	–	–
Munkás pedagógus	–	1	–	1
Szövetkezeti	–	5	–	3
<i>Összesen:</i>	<i>79</i>	<i>106</i>	<i>24</i>	<i>41</i>

Amint a fenti statisztikából kitűnik, főleg a szakiskolák mellett működő magyar tagozatok számát szaporították. Érdekes a marosvásárhelyi művészeti középiskola létesítése. Megoldották a magyar nyelvű munkástanfolyamok kérdését is. Ez iskolai évben már 7 esti középiskola működik.

A többi nemzetiségek középiskolai tanulói számára szám szerint az alábbi iskolákat létesítették: 6 német nyelvű állami középiskolát és 2 német nyelvű tagozatot, 2 ukrán, 2 szerb, 1 bolgár, 1 jiddis, 1 görög, 1 orosz, 1 török és 1 szlovák középiskolát.

Nemrég jelent meg a Közoktatásügyi Minisztérium rendelete új különleges nevelőnői iskolák megnyitására. Ez iskolák hallgatói lehetnek mindazok, akik legalább 7 elemi végeztek, 18 évnél nem fiatalabbak és 35 évnél nem idősebbek.

A hallgatók egyéves elméleti és gyakorlati oktatásban részesülnek, a tanfolyam elvégzése után vizsgáznak. Aki sikeresen leteszi a vizsgát, elhelyezik napközi otthonokban, óvodákban.

Ilyen iskolák lesznek Kolozsváron, román és magyar nyelvű. Temesváron is román, magyar és német nyelven.

Az állam az iskolákat még fokozottabban támogatja ösztöndíjjal. Pl. a majdnem színmagyar Háromszék iskolái között 30 millió lejt osztanak ki.

Nagy ünnepük volt a román pionéreknek az elmúlt héten. Az új iskolaév megnyitása alkalmából ünnepi ülést tartottak a főváros pionérszervezői, ahol megjelent a Komszomol küldöttsége is. Zenaida Feodorora, a Szovjetunió Komszomolja KV-titkára. Feodorora a Komszomol nevében egy vörös zászlót adott át a pionéroknak.

Itt említem meg, hogy a *Köznevelés* 17. száma a 482. oldalon a Román Népköztársaságban élő nemzetiségek helyzetét tárgyalva a vallási megosztottságnál a lakosság 9,17%-át mohamedánnak veszi, amikor ezek száma elenyészően csekély és még az 1%-ot sem haladja meg.

Már előző jelentésemben megírtam, hogy Eminescut a román irodalmi és politikai körök pozitívan értékelték ki. A napokban a minisztertanács elhatározta, hogy a költő 100 éves évfordulójáról ünnepélyes külsőségek között emlékeznek meg. Ez alkalomból népgyűléseket tartanak, ünnepélyeket, előadásokat rendeznek a vállalatoknál, az iskolákban és kultúrotthonokban. Különkiadásban megjelentetik összes műveit és azokat a zenei műveket is, amelyeket az ő verseire szereztek. A fővárosban kiállítást rendeznek, amelyet aztán Eminescu Múzeummá változtatnak. Szobrot emelnek a nagy költőnek Bukarestben és a iasi egyetem bölcsészeti karát N. Eminescu-bölcsészkarának fogják elnevezni.

A kulturális élet nagy eseménye volt a Pavlov-centenáriumnak a megünneplése. A Román Népköztársaság Akadémiája díszülést tartott. A folyóiratok, napilapok bőségesen foglalkoztak a nagy tudóssal. A legnagyobb bukaresti és vidéki filmszínházakban a *Pavlov élete* című szovjet filmet vetítették.

Hatalmas méretű ünnepségek keretében zajlott le a *Scânteia*, a Román Munkáspárt lapjának új székháza építésére rendezett ünnepség a fővárosban és vidéken. A fővárosban húsz helyen volt felállítva szabadtéri színpad, ahol a legjobb kultúrceportok szórakoztatták a tömegeket.

A kulturális egyezmény keretein belül Bukarestben megnyíló magyar dokumentációs kiállítás előkészítését is megkezdtem. Megküldtem a kiállításterem pontos rajzait. Tömpéné fogalmazozta az ügyben leutazott és Kállai attaséval együtt áttárgyalták részleteiben is a kiállítás problémáit. Majd a helyszínen nézték meg a kiállítás épületét. A Művészetügyi Minisztériumban Vlad osztályvezetővel folytattak tárgyalást és megegyezésre jutottak a kiállítás megnyitás dátumában – október 15-ében.

(A kiállítás előkészítési problémáit és elért eredményeit Tömpéné fogalmazó részletesen ismerteti az illetékesekkel.)

Tömpéné itt-tartózkodása alatt Kállai attasé vacsorára hívta meg ismerkedés céljából Marinescu külügyminisztériumi sajtóosztály-vezetőt, Olaru magyar referenst és Chimesanu külügyminisztériumi tisztviselőt. Beszélgetés során a kulturális egyezmény egyes még el nem intézett pontjai is szóba kerültek. Így pl. Harry Brauner, a Román Folkór Intézet igazgatójának a pesti látogatása. Magánértesülések folytán már ezelőtt megtudtam, hogy egyes magasabb kulturális személyiségek nem egyeznek bele Brauner kiküldetésébe, aki szerintük politikailag nem elég megbízható. Viszont Marinescu azt hozta fel, hogy ittléte nélkülözhetetlen.

Szeptember 30-án hívta Marinescu sajtóosztályfőnök Kállait és közölte vele, hogy a kiállítás időtartamát 3 hét helyett 2 hétre javasolja, mivel a kiállítási teremre értesülése szerint november 7-re szükség van. Még ezt a dolgot meg fogja érdeklődni pontosan. Másik ellenvetése a kiállítást megelőző sajtópropaganda kérdésében volt. Igyekezett bebizonyítani, hogy a kiállí-

tást megelőző cikksorozatra nincs szükség, elég ha a lapok a kiállítás megnyitása előtt pár nappal – csak a kiállítással és nem a megbeszélte Magyarországról szóló cikksorozattal jelennek meg. Mint mondotta, a román lapok úgyszólván állandóan foglalkoznak Magyarországgal. Kállai attasé ragaszkodott a cikksorozat megjelenéséhez. Mire Marinescu kérte, hogy a román sajtó részére küldendő anyagot minél előbb juttassuk el hozzá átnézés végett.

Már előző jelentésemben és telefonon is továbbítottam a Román Szakszervezeti Tanács kulturális osztálya magyar szekciójának a kérését a milánói Szakszervezeti Világkongresszus magyar nyelvű anyagának a megküldésére. Napokban kérték a „Moszkvai jellem” sürgős megküldését, amit itteni magyar nyelvű kultúrtájékoztatóban jelentetnének meg magyar színjátszó csoportok számára.

A Román Munkáspárt könyvkiadójának a magyar osztálya anyagot kért könyvnap szervezésével és tapasztalataival kapcsolatos anyagra – ők is szeretnének ilyesmit rendezni és fel szeretnék használni a magyar tapasztalatokat.

Végül örömmel közlöm, hogy a kolozsvári Opera a *Hunyadi László*-partitúra fordításáért járó 4000 forint ellenértéket megküldte.

Széll
követ

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium TÜK-iratai, 1945–68, Románia, XIX-J-1-j, 17. doboz, 16/b tétel, 466–468., másolat.

32.

SZÉLL JENŐ KÖVET HÁROM JELENTÉSE KÁLLAI GYULA KÜLÜGYMINISZTERNEK A KOLOZSVÁRI LETARTÓZTATÁSOKKAL KAPCSOLATOS INFORMÁCIÓKRÓL

Bukarest, 1949. november 12., 16., december 10.

A

133/szig.biz./1949-2.

Szigorúan bizalmas!

Kolozsvárról szerzett értesülések szerint a városban november hó 5-én¹¹³ és 6-án nagy fel-tűnést keltő letartóztatások történtek. Biztos értesülések szerint eddig a következő letartóztatá-sok voltak:

Méliusz-Nelovankovics József, a Magyar Nemzeti Színház rendezője
Kurkó Gyárfás, az MNSZ intézőbizottságának tagja, országgyűlési képviselő
Balogh Edgár, a Bolyai Egyetem rektora, országgy. képviselő
Szász Pál, az EMGE volt elnöke, továbbá
Bikfalvi és Kálmán egyetemi tanárok.

¹¹³ Téves adat, a letartóztatások november 3-án történtek.

E letartóztatásokat több feltétlen hitelt érdemlő helyről hallottam, s mint biztosakat jelenthettem. Ugyancsak feltétlen bizonyossággal állítják Csőgőr Lajosnak (a marosvásárhelyi orvosi főiskola rektora, országgyűlési képviselő) letartóztatását is, kit állítólag szintén Kolozsvárott vettek őrizetbe.¹¹⁴ Csőgőr Lajosnak, ki Marosvásárhelyen él, tudomásom szerint Kolozsvárott is volt még lakása, s állítólag ott tartóztatták le. Tekintve azonban, hogy ő egy éve lényegileg Marosvásárhelyen tartózkodik, letartóztatását teljes bizonyossággal még nem tudtam megállapítani.

A felsorolt nevek közül Bikfalvi és Kálmán kevésbé ismertek.¹¹⁵ Szász Pál, az EMGE volt elnöke a felszabadulás utáni időkben nem játszott komolyabb szerepet. Annál nagyobb feltűnést keltett azonban a többi négy elfogatás.

Kurkó Gyárfás személyéről a Magyar Népi Szövetséggel kapcsolatban már több ízben említést tettem jelentéseimben. Mint ismeretes, ő 1947 végéig az MNSZ elnöke volt, leváltása után a szervezet titkárságának tagja maradt, az 1948. decemberi intézőbizottsági ülésen azonban már csak a szazas intézőbizottságba választották be. Mint már több ízben jelentettem, az MNSZ vezetői és a román Munkáspárt két év óta őt tette felelőssé azokért a hibákért, melyeket az MNSZ politikai munkájában 1948-ig megállapítottak, elsősorban az ún. elvtelen magyar egység politikájáért. Jóllehet az ő működése idején még nem voltam Bukarestben, több ízben azt jelentettem, hogy véleményem szerint Kurkó Gyárfás valóban elkövetett politikai hibákat, és bizonyos nacionalista vonal nem volt tőle idegen. Eddigi jelentéseimben azonban azt is meg kellett állapítanom, hogy máig is ő volt az erdélyi magyarság szemében a legnépszerűbb politikus. Általában tisztakezű, becsületes embernek ismerték. Az MNSZ vezetéséből való félreállítás után az volt róla a benyomás, hogy kisebb munkakörében lojálisan dolgozott tovább. Néhány hónappal ezelőtt irodalmi munkásságba kezdett és első önéletrajzi regénye, a *Nehéz kenyér*, melyet az Állami Könyvkiadó adott ki, általában jó kritikát kapott.

Méliusz József letartóztatása váltotta ki talán az aránylag legkisebb meglepetést. Az elmúlt másfél évben Méliuszt fokozatosan szorították háttérbe. Ideérkezésemkor Méliusz még a Művészetügyi Minisztériumban töltött be fontos szerepet. Ebben az időben néhányszor felkeresett a követségen s egy alkalommal én is felkerestem őt kolozsvári hivatalában. Benyomásom az volt róla, hogy bár régi mozgalmi ember, viselkedése, modora, egész életstílusa erősen gentriskedő, telve volt elkeseredéssel és hangos elégedetlenkedéssel. Éppen ezért jó ideje, több mint egy éve, megszakítottam vele minden érintkezést. Mintegy évvel ezelőtt a Művészetügyi Minisztériumban viselt tisztsége alól felmentették¹¹⁶, s a kolozsvári Magyar Nemzeti Színház¹¹⁷ igazgatója lett. Ez év nyarán ebből az állásból is leváltották, s csupán mint rendező működött a színháznál.

A legnagyobb feltűnést, sőt megdöbbenést kétségkívül Balogh Edgár és Csőgőr Lajos letartóztatása jelentette. Mindkét embert meglehetősen jól ismertem. Csőgőr Lajos orvosprofesszor, régi mozgalmi ember. Kétségtelenül volt benne is némi kiábrándultság érezhető, azok közé tartozott, akik szűk baráti körben nagyon óvatosan hangot adott annak, hogy a hivatalos román nemzeti-ségi politika tagadhatatlanul hatalmas eredményei mellett sok apróbb-nagyobb visszasság tapasztalható, de az az ember volt, aki a maga területén, az orvosi főiskolával kapcsolatban egyenesen és bátran kiállt intézménye érdekeinek védelméért. Ugyanakkor velem szemben állandóan

¹¹⁴ Dr. Csőgőr Lajost Marosvásárhelyen tartóztatták le.

¹¹⁵ Bikfalvi és Kálmán nevű letartóztatottokról nincs tudomásunk.

¹¹⁶ Méliusz József 1947 szeptembere és 1948 júniusa között a Magyar Művészeti Vezérfelügyelőséget vezette Bukarestben.

¹¹⁷ Helyesen: Állami Magyar Színház.

annak a nézetének adott kifejezést, hogy ezeket a visszásságokat nem kell tragikusan venni, ő maga hívta fel rá a figyelmemet, hogy több ilyen ún. sérelem egymás után megszűnt, feloldódott, s ahogy a Román Népköztársaság halad előre a szocializmus építésében, úgy sorba ezek a még fennálló nehézségek is meg fognak oldódni. Ez volt a véleménye a Magyarország és Erdély kulturális kapcsolatainak kérdésében is. Éppen ezért az ő letartóztatása, meg kell vallanom, engem is váratlanul ért és meglepett. Megjegyzem, hogy az elmúlt évben nagyon keveset találkoztam vele, mondhatnám, mindössze kétszer. Egyetlen erdélyi utazásom alkalmával feleségemmel együtt meglátogattam őt marosvásárhelyi hivatalában, ha jól emlékszem, áprilisban, egyszer pedig a nyár folyamán Nagy István író társaságában Bukarestben keresett fel, hogy tisztázzuk a Marosvásárhelyen működő magyar állampolgárságú egyetemi tanárok néhány ügyét.

Az említett személyek közül Magyarországon is Balogh Edgár neve a legismertebb. Általában az volt róla a vélemény, hogy szinte túlzott lojalitással képviseli a hivatalos román politika minden ténykedését, olyan ember volt, aki az erdélyi magyarság ügyeiben, elsősorban a kulturális ügyekben még akkor is a hivatalos álláspontot támogatta, amikor alárendelt emberek kifogásolható vagy helytelen rendelkezéseiről volt szó. Andics Erzsébet elvtársnő romániai tartózkodása¹¹⁸ után említette, hogy Balogh Edgár provokatív jellegű kérdést tett fel neki Kolozsvárral; midőn megkérdezte tőle, hogy véleménye szerint milyen hibákat követett el a Román Munkáspárt az erdélyi magyarsággal szemben. Az említett személyek közül kapcsolatot csak Balogh Edgárral tartottam fenn, mert úgy láttam, hogy őbenne a Román Munkáspárt teljes mértékben megbízik, és mintegy a hivatalos álláspontot képviseli. Így októberben, midőn gépkocsival Budapestre utaztam, oda- és visszautazásom alkalmával felkerestem. Első alkalommal, egy vacsora keretében neki és több más kolozsvári román és magyar személyiségnek Petőfi-érmet adtam át, visszafele utazásomkor pedig lakásán kerestem fel és Andics Erzsébet egy üzenetét közvetítettem, mely a kolozsvári levéltár bizonyos okmányainak lemásolására vonatkozott. E beszélgetésünkkor egy furcsa, úgy érzem, szintén provokatív jellegű megjegyzésre lettem figyelmes. Elmondotta, hogy Nagy István legutóbb kijelentette, hogy át akar települni Magyarországra, mert ő ismét író szeretne lenni, és ezt csak Magyarországon tudná megvalósítani. Ez a kijelentés meglepett, azzal ütöttem el, hogy Nagy István közismerten gőzösfejű ember, az ilyen kijelentéseit éppen úgy nem szabad komolyan venni, mint eddig hangoztatott más kijelentéseit, melyekkel éppen Magyarországot vagy a Magyar Dolgozók Pártját kritizálta helytelenül.

Ma még természetesen nem lehet semmit sem tudni, hogy milyen konkrét vádak vannak a letartóztatottakkal szemben. Nincs okom azonban feltételezni, hogy holmi pusztá gyanúsításokról vagy meggondolatlan lépésekről lehetne szó. Kétségtelen, hogy a román kormány megfelelő időben az ügyet nyilvánosság elé fogja tární.

Jelenleg azonban az idegesség, a megdöbbenés, a különböző találgatások szélében-hosszában terjengenek. A letartóztatások napján Kolozsvár tele volt rakva rendőri és katonai őrzéssel, a rendőrtisztek is, valamennyien oldalfegyvereikkel, több napon keresztül megszakítás nélkül szolgálatban voltak. Mindez egy kisvárosban érthetően nagy izgalmat keltett. A letartóztatottak munkahelyén és környezetében szigorú utasításokat adtak, hogy semmiről sem szabad nyilatkozni, véleményt nyilvánítani, vagy a történeteket elmondani. Értesülésem van arról, hogy az egyik letartóztatott telefonját a Román Munkáspárt Kolozs megyei szervezetének káderosztá-

¹¹⁸ Andics Erzsébet (1902–1986) magyarországi kommunista kultúrpolitikus, történész 1948. januárban, a magyar–román barátsági és együttműködési egyezményt aláíró küldöttség tagjaként járt Romániában.

lyához kapcsolták, s aki az illetővel beszélgetni akar, nem tudván, hogy az le van tartóztatva, azt a telefonközpont a káderosztályhoz kapcsolta.

Az általános közvélemény az, hogy ezen letartóztatások a Rajk-üggyel vannak kapcsolatban, sőt egyes túlbuzgó találgatók egyenesen Rajknak a múlt év szeptemberi kolozsvári látogatásával hozzák azt kapcsolatba. A kolozsvári közvéleményt sajnos elsősorban az a tény kavarta föl, hogy valamennyi letartóztatott az erdélyi magyarság többé-kevésbé ismert személyisége, és valószínűnek tartom, hogy a reakció magyarellenes intézkedésnek igyekszik a történeteket beállítani. Van olyan ellenőrizhetetlen hírek is, hogy a kolozsvári CFR-műhelyben 18 vagy 30 magyar munkást is letartóztattak, olyanokat, akiket a közelmúltban a Román Munkáspárt tagjainak felülvizsgálata alkalmából a pártból kizártak. Ezeket a híreket azonban egyelőre nem tudom mint megbízhatóakat elfogadni, mert pontos értesülesem nincsenek. Nem rendelkezem pontos értesülésekkel az ország egyéb részén és Bukarestben történekről sem, a levegőben azonban az érződik, hogy nemcsak egy elszigetelt kolozsvári esetről van szó, hanem feltehetően egyéb dolgok is vannak.

Kolozsvári útlevélhivatalunk alkalmazottainak mindenesetre utasítást adtam, hogy életmódjukban, viselkedésükben ugyanúgy működjenek tovább, mint eddig. Végezzék hivatali munkájukat, ne igyekezzenek különösképpen érdeklődni, de ha értesületeket mégis megtudnak, azt azonnal bizalmas úton jelentsék, egyebekben pedig nagyon kevés ismerősükkel és barátjukkal az érintkezést ugyanolyan mértékben tartsák fenn, mint eddig.

Meg kell még említenem, hogy a román Nagy Nemzetgyűlést november 8-ára vagy 9-ére kellett volna eredeti tervek szerint összehívni. Újságírói körökből azt az értesülést kaptuk, hogy néhány új törvény szövege még nem készült el, s ezért a nemzetgyűlést mintegy 10 nappal később hívják össze, mint eredetileg tervezték. Valószínűnek tartom, hogy ez az elhalasztás inkább az általam említett eseményekkel függ össze, hiszen a tudomásomra jutott személyek közül is három országgyűlési képviselő.

Igyekeznem fogok a további fejleményekről tájékoztatást adni.

*Széll Jenő
követ*

B

142/szig.biz/1949.-2.

Előadó: Kovács köv. attasé.

Szigorúan bizalmas!

Előző jelentésem kiegészítéseképpen tisztelettel jelentem, hogy a letartóztatásokkal kapcsolatban újabb nevek jutottak tudomásomra. Bukaresti és pillanatnyilag még ellenőrizhetetlen hírek szerint Kolozsváron őrizetbe vették Demeter János egyetemi tanárt is,¹¹⁹ aki a Bolyai Tu-

¹¹⁹ Demeter Jánost csak 1952. augusztus 30-án tartóztatták le. December 22-i, 157./szig.biz/1949.-2. sz. jelentésében a követ korrigálta ezt a téves információt: „Jellemző erre a tájékoztatlanságra, hogy nem volt helytálló a Demeter János letartóztatásáról kapott információ sem, mivel a napokban a bukaresti *Romániai Magyar Szó* közölt cikket tőle. Ezek szerint a Vescan, Bugnariu és Demeter letartóztatásáról elterjedt hírek valótlannak bizonyultak.” A jelentést tartalmazó aktán Rácz Gyula december 24-i, kézzel írt megjegyzése olvasható: „Magánértesülesem alapján tudom, hogy a Demeter János nemcsak hogy cikket írt, de Kolozsváron egy nyilvános nagygyűlésen beszédet is mondott.”

dományegyetem jogi karának a dékánja. Itt kell emlékeztetnem arra, hogy a berni Vitianu-per tárgyalására a román kormány többek között dr. Demeter János egyetemi tanárt is tanúként küldte ki Svájcba, aki vallomásában keményen és teljes jogi felkészültséggel állott ki a román hivatalos álláspont mellett. Őrizetbe vették rajta kívül Antal Dániel országgyűlési képviselőt, a kolozsvári Magyar Gazdasági Főiskola tanárát. A Romániai Magyar Népi Szövetség mezőgazdasági szakemberét, az Erdélyi Magyar Gazdasági Egylet alelnökét.

Hírek érkeztek ezenkívül Vescan Teofil és Tudor Bugnariu kolozsvári lakosok letartóztatásáról is. Mindkettő régi mozgalmi ember, az erdélyi kérdésben azonban a szeparatizmus elvét vallották,¹²⁰ éppen ezért már jó ideje semmiféle pozíciót nem töltöttek be.

Itt kell megemlítenem, hogy azokat a most elkészült magyar nyelvtankönyveket, amelyekben Balogh Edgár és Méliusz József írásai szerepelnek, visszatartották.

Olyan hírek is érkeztek, hogy a letartóztatások hulláma Erdélyben tovább terjed, és pedig Marosvásárhely és Nagyvárad irányába. Az erre vonatkozó hírek valódiságáról eddig nem állott módomban meggyőződni.

*Széll Jenő
követ.*

C

151/szig.biz./1949-2.

Szigorúan bizalmas!
Hiv. szám: 133/szig.biz/1949. itten
és 142/szig.biz/1949. itten

Budapestről való visszatérésemkor utamat Kolozsvárra megszakítottam s egy napot töltöttem a városban. Alkalmam volt ottaniakkal a már ismert letartóztatások ügyében beszélgetni. Megállapíthattam, hogy a november elején történt letartóztatások óta újabb események nem voltak. A közvélemény általában teljesen tájékozatlan, a letartóztatások okairól ma is csak találgatnak, mint hogy hivatalos részről mind ez ideig semmiféle állásfoglalás nem történt. Ugyanakkor azonban az is megállapítható, hogy a felkavart hullámok kezdenek megnyugodni. Ma már tényként megállapítható, hogy CFR-munkásokat is letartóztattak, a kolozsváriak azonban úgy látják, hogy ez esetben másról volt szó, mint Balogh Edgárék ügyében.

Legutóbbi jelentésem helyreigazításaképp közölnöm kell, hogy az ott említett Vescan Teofil és Tudor Bugnariu letartóztatása nem felel meg a valóságnak. Mindketten ma is helyükön vannak. Ugyancsak helyén van az 1945–46-os években helytelen politikai magatartása miatt félreállított Jordáky Lajos is.¹²¹

¹²⁰ Vescan és Bugnariu az 1944. november–1945 márciusa közti időszakban, Észak-Erdély „különállása” idején a kolozsvári autonomista csoporthoz tartozott. Bővebben lásd: Nagy–Vincze, 2004, 19–114.

¹²¹ Jordáky Lajost csak 1952. augusztus 30-án tartóztatták le.

Bukarestben olyan hírek vannak, hogy a közeljövőben sor kerül Pătrășcanu perére.¹²² Állítólag Pătrășcanu ügyével kapcsolják össze a kolozsvári letartóztatottak, valamint más román és egyéb romániai nemzetiségekhez tartozó ügyét is.

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium TÜK-iratai, 1945–68, Románia, XIX-J-1-j, 9. doboz, 5/c tétel, 1154/49. sz., Széll Jenő aláírásával hitelesített tisztázatok. Az első jelentést közli: Erdély magyar egyeteme 1944–49. II. köt. (Vál., szerk.: Lázok János–Vincze Gábor. Bevezető tanulmány, jegyzetek: Vincze Gábor.) Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 1998, 268–272.

33.

SZÉLL JENŐ KÖVET JELENTÉSE KÁLLAI GYULA KÜLÜGYMINISZTERNEK BALOGH EDGÁR BEVÁLASZTÁSÁRÓL A NEMZETGYŰLÉS KÖZMŰVELŐDÉSI BIZOTTSÁGÁBA

Bukarest, 1950. január 12.

4./szig.biz.1950.-2.

Szigorúan bizalmas!

Előadó: Kovács köv. attasé.

Tisztelettel jelentem, hogy a román Nagy Nemzetgyűlés 1949. december 28-án megnyílt őszi ülészakán a különböző bizottságok tagjainak megválasztása során érthető meglepetést keltett a jelenleg letartóztatásban lévő Balogh Edgár képviselő beválasztása a nemzetgyűlés közművelődési bizottságába. A javaslatot előterjesztő képviselő Balogh Edgár nevét a második helyen említette és beválasztását a közművelődési bizottságba a képviselők, a többiek megválasztásával együtt, karfelemeléssel, egyhangúlag jóváhagyták.

Érthető, hogy ezt követően találgatások indultak meg, vajjon ez Balogh Edgár rehabilitálását jelentené-e, vagy csupán egyszerű tévedésről, illetve az előző ülés közművelődési bizottsága tagjai jegyzékének változtatás nélküli lemásolásáról volt-e szó. Ezzel kapcsolatban közelebbit eddig nem sikerült megtudni.¹²³

*Széll
követ*

Magyar Országos Levéltár, a bukaresti követség TÜK-iratai, XIX-J-33-a, 2. doboz, 1-253. tétel, 4. Széll aláírásával hitelesített másolat.

¹²² Pătrășcanu pere csak 1954. április 6-án kezdődött el.

¹²³ Balogh Edgárt – a fenti eseménytől teljesen függetlenül – 1951 nyarán szabadlábra helyezték. A szabadságot nem sokáig élvezhette, mert 1952-ben Demeter Jánossal együtt ismét letartóztatták.

SZÉLL JENŐ KÖVET JELENTÉSE KÁLLAI GYULA
KÜLÜGYMINISZTERNEK ROMÁNIA EGYHÁZPOLITIKÁJÁRÓL

Bukarest, 1950. január 28.

88./biz./950.-pol.

Bizalmas!

Hiv. sz.: 0605/biz.-pol.1950.

Melléklet: 1 db.

Az egyházak kérdésének rendezését Romániában követségünk állandóan figyelemmel kísérte és annak minden lényeges mozzanatáról jelentést is tett. Sajnos, a rendelkezésemre álló igen rövid idő nem engedi meg számomra, hogy e kérdéstről új, összefoglaló jelentést készíthessek. Hogy a Politikai Főosztálynak mégis segítségére legyek, az alábbiakban felsorolom mindazon jelentéseimet, melyek egy összefoglaló munka számára forrásanyagként tekintetbe vehetők.

Még Bukarestbe való érkezésem előtt Kovács György attasé két jelentést küldött: *A román papság felesketése a Népi Köztársaságra* címmel 29/pol.-1948., melyhez csatolva volt az eskümintá és *A felekezeti iskolák megszüntetése Romániában* címmel (32/pol.-1948.).¹²⁴

Groza Péter miniszterelnöknél tett bemutatkozó látogatásomkor a miniszterelnök elég részletesen foglalkozott az egyházak kérdésének megoldásával, s akkor elbűszkélkedett azzal, hogy ők a problémát már megoldottnak tekintik. Erről 39/pol.-1948. számú jelentésemben beszámoltam, a jelentésemhez [csatoltam] a román egyházak vezetőivel folytatott tárgyalás jegyzőkönyvét, melyet a miniszterelnök rendelkezésemre bocsátott.¹²⁵ A továbbiak folyamán nyilvánvalóvá vált, hogy a kérdés Romániában sem volt egy csapásra rendezhető, de ha fel is merültek különböző nehézségek, azok közel sem voltak oly nagyok, mint Magyarországon, tekintettel arra, hogy a többségi egyház, a román görögkeleti egyház kezdetől fogva lojálisan viselkedett a népköztársaság irányában.

84/pol.1948. számon részletes jelentést tettem a Vatikánnal kötött konkordátum felmondásáról,¹²⁶ majd 128./pol.-1948. számon az új román vallásnevelésügyi rendeletről.¹²⁷ Ezen rendelet pontos szövegét a román hivatalos lap, a *Monitorul Oficial* 1948. november 15-i száma tartalmazza, melyet ez alkalommal jelentésemhez csatolok.

Felhívom még a figyelmet két további jelentésre: *Székelyföldi kultúrverseny és az erdélyi katolikus klérus kérdése* (79/szig.biz./1949.-2)¹²⁸ és *A vatikáni decretum visszhangja Romániában* (706/biz.1949.-2).

Meg kell jegyezmem, hogy ezen jelentéseken kívül hivatalos dokumentációs anyaggal az 1949-es évre vonatkozóan nem szolgálhatok. Romániában a különböző egyházak közül egyedül a katolikus egyház az, mely a népköztársasággal szemben harcos ellenzéki álláspontot

¹²⁴ Lásd a 6 sz. iratot.

¹²⁵ Lásd a 7. sz. iratot.

¹²⁶ Lásd a 11. sz. iratot.

¹²⁷ Lásd a 15. sz. iratot.

¹²⁸ Lásd a 30. sz. iratot.

foglal el, minthogy azonban a katolikus egyház befolyása a lakosságnak csak kis részére, 6-8%-ra terjed ki, a kérdés érthetően nem foglal el központi helyet a román belpolitikában. A harc a katolikus klérus reakciós vezetőivel szemben jobbra a kulisszák mögött folyik, melyben a román kormány inkább támaszkodik rendészeti és adminisztratív eszközökre, mint mi Magyarországon.

A román katolikus egyház helyzetét röviden a következőkben foglalhatom össze. Az új iskolaügyi törvény bevezetése óta (1948 ősze) a katolikus egyháznak, épp úgy, mint a többi egyházaknak, semmi kapcsolata nincs a közoktatással. Az állami iskolákban vallásoktatás még fakultatív formában sem létezik. A volt katolikus pedagógusszemélyzet döntő többségben, mondhatni elenyésző kivétellel eleget tett egyházi főhatósági tilalmának, és nem kérte felvételét az állami tanítói státusba. A görög katolikus egyház likvidálása,¹²⁹ jóllehet elsősorban rendészeti eszközök igénybevételével történt és az érdekelt erdélyi görög katolikus tömegek kedélyeit meglehetősen felborzolta, lényegében mégis azt eredményezte, hogy a katolikus egyház közvetlen befolyása alól több száz-ezer lelket kivont. Márton Áronról, a katolikus reakció elszánt és ravasz vezetőjéről, aki a múlt év nyarán megkísérelte az ellentámadást, ma már nem igen hallani. Értésülésem szerint a gyulafehérvári püspöki palotában amolyan védőőrizet alatt van.¹³⁰ Jelenleg az erdélyi magyar sajtóban a katolikuskérdés abban a formában kerül felszínre, hogy időnként közlik egyes plébánosoknak a népköztársasághoz intézett hűségnyilatkozatait. A román kormány megfelelően felhasználja azt a tényt, hogy a katolikus klérus nagymértékben anyagilag függő helyzetben van a kormánytól. (A múlt év nyarán és őszén több renitens egyházi személytől, így Márton Árontól is megvonták a pénzügyi támogatást.) A 128.-pol. 1948. jelentésében tárgyalt vallásnevelésügyi rendelet a katolikus vallási oktatás számára is engedélyezett 1-1 iskolát, melyet azonban a katolikus klérus által előterjesztendő javaslat elfogadásától tettek függővé. Ez a javaslat a katolikus klérus részéről tudomásom szerint még nem történt meg, ami azonban a román kormányt egyáltalán nem égeti.

Az erdélyi protestáns egyházak helyzete teljesen megegyezik a magyarországi protestáns egyházakéval. Mint már egy ízben jelentettem, a magyarországi protestáns egyházaknak a magyar kormánnyal szemben tanúsított magatartását Vásárhelyi református püspök nem helyesli.

Széll Jenő
követ

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium TÜK-iratai, 1945–68, Románia, XIX-J-1-j, 15. doboz, 50. tétel, 1464/59. 534–535.

¹²⁹ Lásd a 111. jegyzetet.

¹³⁰ Márton Áront 1949. június 21-én orvul lefotgták és Bukarestbe hurcolták, majd megkezdődött a kihallgatása.

SZÉLL JENŐ KÖVET KÉT JELENTÉSE KÁLLAI GYULA
KÜLÜGYMINISZTERNEK AZ MNSZ BELSŐ ELLENTÉTEIRŐL ÉS
A RÓMAI KATOLIKUS EGYHÁZ ELLENI HARCRÓL

Bukarest, 1950. február 2.

A

23./szig.biz.

Szigorúan bizalmas!

Elutazásom előtt alkalmam volt a Magyar Népi Szövetség két vezetőjével, dr. Bányai Lászlóval és Czíkó Nándorral hosszabb beszélgetést folytatni, akik ez alkalommal érdekes momentumokat mondtak el az MNSZ-ben megvívott harcokról.

Czíkó elmondotta, hogy a Kurkó Gyárfás körül kialakult klikk ellen folytatott harcban ő első-sorban a régi Madosz-elemekre támaszkodott. A vezetőség azonban (1947-ben) nagyon nehéz helyzetben volt, a vezetőség vagy kimondottan Kurkó embereiből állott, vagy a befolyása alá került. És előfordult, hogy a vezetőség 21 tagjából 20 Kurkó álláspontját védte és egyedül kellett harcolnia. Kurkó klikkje ugyanakkor minden eszközzel igyekezett az egykori elnököt népszerűsíteni. Czíkó elmondotta, hogy az 1947-es kiélezett helyzetben néha csak úgy tudott eredményt elérni, hogy a vezetőséggel szemben a súlyos fenyegetések fegyveréhez folyamodott. Kurkókék célja a véleménye szerint az volt, hogy az MNSZ intranzigens ellenzéki politikájával kiprovokálja a szövetség feloszlását, ez a veszély, mondotta, valójában fennállt és csak a temesvári kongresszus¹³¹ után szűnt meg, amikor ha nem is tudták Kurkó embereit teljesen eltávolítani, a vezetést mégis sikerült a párthoz hű emberek számára biztosítani.

Elmondották, hogy Kurkó és Balogh Edgár 1947-ben és '48-ban nagyon számítottak Bányai László súlyos betegségére és közeli halálára. Széltében-hosszában terjesztették, hogy Bányai László menthetetlen. Határozottan kijelentette, hogy amikor őt először Marosvásárhelyt megoperálták, az ottani főiskola tanárai az egy Haranghy professzor kivételével annyira Csögör Lajos befolyása alatt állottak, hogy a szó szoros értelmében igyekeztek őt láb alól eltenni. Meggyőződéssel állította, hogy az azóta Budapestre távozott Klimkó professzor szándékosan úgy végezte az operációt, hogy Bányai röviddel az operáció után pusztuljon el. Bányai emlékezett rá, hogy az operáció után, midőn Klimkó azt hitte, hogy Bányai elalélt és nincs magánál, hangosan azt mondta asszisztensének: „na a méltóságos urat is elintéztük”.¹³² Majd mikor Bányai Budapestre jött újabb operáció céljából, ott Babits professzor felháborodottan nyilatkozott Klimkó operálásáról.

Czíkó és Bányai véleménye szerint az MNSZ pártellenes elemeinek „fő ideológusa” a legutóbbi időig Balogh Edgár volt. Balogh 1947-ig nacionalista ellenzéki politikát folytatott, '47 után azonban, látva, hogy a helyzet megváltozott, taktikát változtatott. Maga Bányai használta azt a kifejezést ezzel kapcsolatban, hogy Balogh sokszor érthetetlen és visszatetszően lojális magatartást tanúsított minden Bukarestből jött intézkedéssel kapcsolatban.

¹³¹ Az MNSZ harmadik kongresszusát 1947. november 21. és 23. között tartották Temesváron.

¹³² Klimkó Dezső, a nagy hírű sebészprofesszor még 1947 áprilisában visszament Marosvásárhelyről Budapestre. A fenti állítás alaptalan rágalom.

Kettőjük véleménye szerint a letartóztatott társaság legravaszabb és legkeményebb tagja Csögör Lajos volt, a marosvásárhelyi orvosi főiskola volt rektora. Elmondották, hogy Csögör sokkal ravaszabban dolgozott és óvatosabban, mint a többiek és a kihallgatás folyamán sem hajlandó vallani, úgyszólván minden szót harapófogóval kellett belőle kivenni. Balogh Edgár ezzel szemben letartóztatásakor azonnal mindent elmondott. Beszélgetésünkben úgy láttam, nincs semmi kétség aziránt, hogy a letartóztatottak egy jól kiépített és az imperialista ellenség által mozgatott szervezet aktív tagjai voltak. Két ismerősöm nem mondotta ezt világosan, de az a benyomás alakult ki bennem, hogy Balogh Edgárék úgyge meglehetősen szorosan összefügg Márton Áron gyulafehérvári püspök ügyével.

Kolozsvárott általában az volt a benyomásom, hogy az emberekre rossz hatással van az a tény, hogy a több hónapja letartóztatottokról a mai napig semmiféle hivatalos comuniké nem jelent meg. A becsületes pártaktivisták panaszkodnak, hogy a reakció híreszteléseivel szemben le vannak fegyverezve, mert semmit sem mondhatnak. Több jelből azonban úgy látom, hogy a letartóztatott volt MNSZ-vezetők pöre most már nem sokáig várat magára.¹³³

Hosszú és több témára kiterjedő beszélgetésünkben még egy momentumot tartok említésre méltónak. Több alkalommal jelentettem már, hogy a magyar népi demokrácia és különösen a Párt elmúlt évi minden nagy eredménye ellenére az MNSZ vezetői ma sem szüntek meg a magyarországi fejleményeket erős fenntartással kezelni és ezen beállítottságuknak legutóbbi beszélgetésünkben is néhány jelét adták. Bányai pl. abbéli nézetének adott kifejezést, hogy a Tudományos Tanács feloszlataása óta a magyarországi tudományos élet irányításában visszaesés állott be és az új Akadémia nem tudja azt a szerepet betölteni, amit a tanács vitt. Mindketten ismételt hivatkoztak Révai József emlékezetes vezércikkére, a Rajk-pör tanúságairól és hangsúlyozták, hogy Révai cikkében nem volt nyoma az önkritikának. Azt azonban készséggel elismerték, hogy Rákosi Mátyás sportcsarnoki beszéde és Gáll Ernőnek a *Tartós Békében* megjelent cikke nagyon jó és tanulságos volt. Cziko beszélgetés közben egy alkalommal szentenciaképpen megállapította, hogy a pártfelülvizsgálat Magyarországon közel sem volt olyan alapos, mint Romániában és hogy az összeesküvés felgöngyölítése sem volt elég alapos. Mikor én az ilyen megjegyzésekre igyekeztem megfelelő választ adni, vagy felvetni, hogy pl. Pătrășcanuval és Balogh Edgárral teljes mértékben felszámolták-e Romániában a Pártba beépített ellenséget, más kérdéstről kezdtek beszélni. Ez utolsó alkalommal nem az volt a célom, hogy kimerítő vitába bocsátkozzam velük, fontosabbnak tartottam kihasználni azt a ritka alkalmat, mikor a két, különben igen tartózkodó ismerősöm elég közlékenynek bizonyult.

B

00244/950./szig.biz.

Legutóbbi, e tárgyú jelentésemhez a Magyar Népi Szövetség vezetőivel folytatott beszélgetéseim alapján a következőket közölhetem kiegészítésképpen:

Mint már említettem, a katolikus egyháznak be kellett volna mutatnia szervezeti státusát. Közölték velem, hogy ez a mai napig nem történt meg. Beavatottakkal való beszélgetésből, még akkor is, ha világosan nem mondják meg, félreérthetetlenül az derül ki, hogy Márton Áron gyu-

¹³³ Csögör Lajos, Balogh Edgár, Demeter János és Jordáky Lajos (az ún. „transzilvanisták”) pere 1954 januárjában kezdődött el Nagyváradon, majd felfüggesztették és Bukarestben folytatták tovább, az ítéletre májusban került sor. Lásd a 70. sz. iratot és a bevezető tanulmány vonatkozó fejezetét.

lafehérvári püspök le van tartóztatva. Valószínűnek látszik, hogy a közeljövőben bíróság elé állítják, nem lehetetlen, hogy az MNSZ Kolozsvárott letartóztatott egykori vezetőivel együtt.¹³⁴

Ugyanakkor az MNSZ (mely tulajdonképpen viszi a harcot a katolikus reakciós klerus ellen) határozott sikereket mutattak fel az alsópapság megnyerése szempontjából. Ez különösen Márton Áron két régebbi, nem nagyon taktikus rendelkezésének a következménye. Márton Áron megtiltotta a falusi papoknak, hogy az MNSZ tagjai lehessenek, s mint ahogy barátaim mondták, igen sok falusi pap a kilépést elrendelő utasításnak fogcsikorgatva tett eleget. Márton Áron egy másik rendelkezésével letiltotta, hogy a falusi papok felvegyék az állam által kiutalt kongruát. A Népi Szövetség vezetői azt mondják, hogy eleinte bizonyos tartózkodással nyúltak hozzá a Márton elleni kampány megszervezéséhez, de maguk is meg voltak lepve attól, hogy az alsóbb papság körében a püspök mennyire népszerűtlen. Most elérkezettnek látják az időt, hogy a katolikus egyház kérdésében átfogó rendszabályokkal végleg rendezzék a problémát. Nagy jelentőségű lépésre készülnek, amire nézve nem tudtam tőlük közelebbi adatokat megszerezni, csupán annyit, hogy többek között fel akarják használni a katolikus egyház ún. „világi státusát”.¹³⁵ Ez a világi státus speciális erdélyi jelenség, Magyarországon teljesen ismeretlen. Lényegében a református egyház presbiteri szervezetének megfelelő világi szervezet, mely az egyház ügyeit ellenőrzi.¹³⁶

Meg kell még említenem, hogy az alsópapságnak a reakciós vezetőkkel való szembeállításával nagy jelentőségű nyilatkozat látott napvilágot a *Romániai Magyar Szóban*. Dr. Gerinczy Pál perjel, volt premontrei rendfőnök három más társával együtt nyilatkozatban állást foglalt egyháza reakciós vezetőivel szemben. Mint barátaim informáltak, dr. Gerinczy perjel nemcsak az erdélyi premontreieknek, de a magyarországi és csehszlovákiai premontreieknek is legfőbb vezetőjük. Helyesnek tartanám, ha erre nézve odahaza bizalmas úton információkat szereznének be, és amennyiben valóban bizonyulna, hogy Gerinczy a magyarországi premontreiek körében is vezető funkciót tölt be, úgy feltétlenül ajánlatos volna nyilatkozatának a magyar sajtóban való leközlése.

Széll Jenő
követ

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium TÜK-iratai, 1945–68, Románia, XIX-J-1-j, 9. doboz, 5/c tétel, 00244. sz., tisztázat. A jelentés melléklete a Romániai Magyar Szó 1950. február 1-jei száma, melyben Gerinczy Pál és társai nyilatkozata olvasható.

¹³⁴ Az MNSZ letartóztatott vezetői közül csak Kurkó Gyárfás került egy csoportba Márton Áronnal.

¹³⁵ Az MNSZ kommunista vezetői arra célozhattak, hogy a pártvezetés a „békepapok” mellett a Státus segítségével szeretett volna létrehozni egy Rómától független, „nemzeti” katolikus egyházat. Lásd a Bevezető vonatkozó fejezetét.

¹³⁶ Az Erdélyi Római Katolikus Státus 1927-ben egy, a Szentszékkal megkötött egyezmény (Acord) értelmében megszűnt, illetve átalakult, és hivatalosan Egyházmegyei Tanács néven működött tovább (bár a közbeszédben továbbra is Státusként emlegették). Bővebben lásd Bíró Sándor: *Kisebbségben és többségben. Románok és magyarok 1867–1940*. Pro-Print könyvkiadó, Csíkszereda, 2002, 323–327.

KÁLLÓ IVÁN KÖVET JELENTÉSE KÁLLAI GYULA
KÜLÜGYMINISZTERNEK AZ ANA PAUKER KÜLÜGYMINISZTERNÉL
TETT BEMUTATKOZÓ LÁTOGATÁSÁRÓL

Bukarest, 1950. február 16.

24./szig.biz.-950.

Szigorúan bizalmas!

A mai napon pontosan háromnegyed 11 órakor voltam Zaharia protocolfőnöknél, aki nagyon elvtársias és barátságos hangulatba fogadott. Érdeklődve az utazásomról, továbbá arról, hogy tetszik Bukarest, családi körülményeimről és a hátralévő megbízatással kapcsolatos formáságokról kérdezgetett. Egy negyedórát tartózkodtam nála. A beszélgetés Kovács attasé jelenlétébe román nyelven zajlott le.

Pontban 11 órakor hívtak át Pauker elvtársnőhöz, aki felkelve íróasztalától a szoba közepéig elém jött, mosolygós, barátságos arccal üdvözölt és helytel megkínálva először román nyelven, később német nyelven, majd ismét román nyelven, később német nyelven, majd ismét román nyelven beszélünk pontosan 20 percig.

Először én tolmácsoltam Rákosi, Kállai, Farkas és Kossa¹³⁷ elvtársak személyes üdvözlését. Amit nagyon hálásan fogadott és közöltem vele Rákosi elvtársnak azt a kérését, hogy április 4-ére szeretné Rákosi elvtárs, ha egy szép nagy román delegáció utazna Budapestre, ahol Magyarország felszabadításában részt vett román katonákat fognak kitüntetni. Feljegyezte magának az elvtársnő és határozott ígéretet tett, hogy ennek előkészítésében konkrétan fog részt venni.

Eltársnak szólított, nagyon örült, hogy értem a román nyelvet és hangoztatta, annyi alap mellett hamarosan jól tudok románul beszélni. Megkérdezte tőlem, hogy mi történt Széll elvtárssal. Azt válaszoltam, hogy más beosztást kap.¹³⁸ Megkérdezte, a Külügyben? Azt válaszoltam, erről még nem tudok, ez még nem biztos. Megkérdezte, hány új embert hoztam magammal. Válaszom az volt, hogy egyelőre egy altisztet. Megemlítette, hogy nem volt túlságosan jó viszony a hivatalos szervek és a követség között. Különösen a követség egyes tagjai között. De hangsúlyozta azt, hogy arról mi nem tehetünk, mondván, hogy egyes emberek nem tudtak bennünk, és ma sem tudnak maguk iránt bizalmat kelteni. Megkérdeztem, kire céloz, azt mondotta, mivel én egy elvtárs vagyok, hamarosan magam is látni fogom, hogy kik azok. De azért mint ilyent, megemlítette Kovács attasét. Itt megjegyzem, hogy a külügyminiszter elvtársnőhöz csak egyedül mentem be. Több nevet nem akart mondani és kihangsúlyoztam, hogy persze ezek nem könnyű dolgok. Náluk is vannak nehézségek a káderkérdések körül és ők is arra törekcszenek, hogy minél előbb az oda nem való embereket lecseréljék.

A további teendőkről beszélve sajnálatának adott kifejezést, hogy Bukarestben egyedül a magyar követség az, amelyik csak követség és nem nagykövetség. Hangsúlyozta, hogy erről már Széll elvtárssal is beszéltek, és hogy ők azért szeretnék ezt, mert ezzel is kifejezést akarná-

¹³⁷ Rákosi Mátyás miniszterelnök-helyettes, az MDP főtitkára, Kállai Gyula külügy-, Farkas Mihály honvédelmi és Kossa István pénzügyminiszter.

¹³⁸ Széll Jenő a Népművelési Intézet élére került.

nak adni a népi demokráciák iránti nagyobb megbecsülésnek, így azonban a magyar követség egy színvonalon van a nyugati és imperialista követségekkel, mert ahogy ő mondotta, még az albánoknak is nagykövetségük van Bukarestbe.¹³⁹ Kérte, hogy a magyar Külügyminisztérium felé eme véleményéről adjak kifejezést. Sajnálja, hogy ez nem már most a bemutatkozások előtt lesz elintézve. Sok szerencsét és eredményes munkát kívánva felállt íróasztalától és újra a szoba közepéig kísért.

Kálló
követ

Melléklet:

**Vas-Zoltán Péter külügyminisztériumi titkár utasítása Kálló Iván követnek
Budapest, 1950. március 4.**

I/3
Bukarest
24/szig. biz.

Szigorúan bizalmas!

Fenti számú jelentésére értesítem Követ Urat, hogy a Román Külügyminisztérium által kiadott Corps Diplomatique-ból megállapítottam, hogy az Albán Népköztársaságnak Romániában nincsen nagykövetsége a többi népi demokratikus országhoz hasonlóan.

Ami a magyar követség nagykövetségi fokra való emelésének kérdését illeti, nézetem szerint ez inkább formális kérdés és a fennálló helyzet egyáltalában nem akadály a két ország közötti barátság és együttműködés kiszélesítésének.

Egyébként a látogatást pozitívnak ítélem meg, és itt hívom fel Követ Úr figyelmét arra is, hogy április 4. alkalmából a Magyarország felszabadításában részt vett román katonák kitüntetéséről lehetőség szerint minél több szó essék.

*A miniszter rendeletére:
dr. Vas-Zoltán Péter
min. titkár*

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium TÜK-iratai, 1945–68, Románia, XIX-J-1-j, 17. doboz, 4/bc tétel, 00988/950. sz., sokszorosított másolat.

¹³⁹ A két ország csak 1953. február 5-én emelte a diplomáciai képviselőjét nagykövetség rangjára.

KÁLLÓ IVÁN KÖVET JELENTÉSE KÁLLAI GYULA
KÜLÜGYMINISZTERNEK A VASILE LUCA PÉNZÜGYMINISZTERREL
FOLYTATOTT BESZÉLGETÉSRŐL

Bukarest, 1950. március 8.

42/950.-szig. biz.

Szigorúan bizalmas!

Luca pénzügyminiszter elvtárs, akivel már vagy háromszor találkoztam, fogadáson és rendezvényen, 50 percig beszélgetett velem. Többek között a saját munkájáról, és megemlítette, hogy mennek a dolgok, de még mindig nem úgy, ahogy kellene. A 49-es évben 56 milliárd többlettel zárult az év, dacára annak, hogy az ideiglenes tanácsok megalakítása egy kis zökkenőt idézett elő. Most inkább az a probléma és nehéz, hogy hogyan költjük el a pénzt. Nem egészen jól megy az, hogy pont arra költsek a pénzt, amire legjobban kellene. Igaz, hogy annyi helyre kellene, hogy nem is tudjuk, melyik a legfontosabb. Talán az ipar fejlesztése volna az, de itt hiányzanak a szervező káderek, és a kapkodás jelei mutatkoznak. Szóval a gépezet még nem elég jól működik. Kellene egy kicsit körülnézni Magyarországon, hogy ott hogyan csinálják és mintha itt hiányozna valami. Elsősorban idő kevés van, másodsorban tettem hozzá én, egy kicsit keveset törődünk egymással. Nekünk is volna, mondtam, mit tanulni a románoktól és valószínű, a románoknak sem ártana az, amit a mi munkánkba jónak tartanak. Annak a reményemnek adtam kifejezést, hogy a jövőben erre bőségesen lesz lehetőség. Megkérdezte, hogy nálunk hogy fogadja a parasztság a szövetkezeti problémát. Ismertettem néhány szóval, hogy most már a szövetkezés egyre nagyobb mértéket ölt nálunk, mint jó eredményt könyveltem el a 80 főnyi parasztküldöttség szovjetunióbeli látogatását.

Elmondotta Luca elvtárs, hogy nálunk itt fura helyzet van ezen a téren, pl. már vagy háromszor statisztikát akartak készíteni arról, hogy Romániába kinek mennyi földje van és kiderült, hogy mind a háromszor más és más eredmény jött ki. Kiderült, hogy a telekkönyvek a szó szoros értelmében eltűntek Erdélyben. Senki se tud biztosat. Regátban pedig kiderült, hogy soha nem is voltak telekkönyvek. Az első statisztikák után kiderült, hogy rosszul tették fel a kérdést, nem elég az, hogy a családfőnek feltették a kérdést, hogy mennyi földje van, úgy kellett volna kérdezni, és a feleségének mennyi van és a fiának mennyi van. Utólag rájöttünk, hogy érvényesült a paraszti furfang. Rengeteg még az olyan paraszt, akinek kevés a földje és nem lehet megadóztatni. Sokszor találkozunk olyan jelenségekkel, hogy eladogatnak egymásnak a kulákok földet, igyekeznek magukat mentesíteni a kulákság alól és mindig ott a mentő érv, hogy hát nincsen telekkönyvezve. Szövetkezés vonalán az látszik, hogy inkább a nagyon szegény paraszt szövetkezik, akinek segítséget kell nyújtanunk, persze ez megnehezíti a helyzetünket, mondja Luca elvtárs. Kár, mondja, hogy nem hajtottuk végre a tagosítást, úgy, mint ezt Magyarországon csinálták. Rettenetesen szétszórtan fekszenek a magánkézen levő földek és akadályozzák a szövetkezést.

Országaink közötti pénzügyi probléma – mondotta Luca elvtárs – talán csak a CASBI-ügyön keresztül mutatkozik, de ez is, ez a régi ügy is, most van rendezés alatt. A lej nálunk is jó, mondotta, kár, hogy az árfolyam megállapításánál 1938-at vettük alapul, közelebb kellett volna hozni a többi népi demokratikus valutához. Sietünk megteremteni ennek előfeltételeit. Távozá-

somkor kértem, hogy ha problémáim lesznek, adjon rá lehetőséget, hogy vele beszéljek, mire Luca elvtárs kijelentette, hogy bármikor, ha akarok vele beszélni, szívesen áll rendelkezésemre.

*Kálló
követ*

Kiegészítés:

**Vas-Zoltán Péter minisztériumi titkár átírata Kálló követnek.
Budapest, 1950. március 17.**

00367/szig.biz.-1950. pol.

Szigorúan bizalmas!
Hiv. sz.: 42/szig.biz.

Fenti számú jelentéséből kitűnik, hogy Vasile Luca pénzügyminiszternél tett látogatáson Követ Úr olyan kérdéseket vetett fel, amelyek ma Románia és Magyarország problémáinak egyik fontos kérdését képezik, és hogy Luca pénzügyminiszter a beszélgetésen Románia komoly, lényeges nehézségeit tárta fel.

Követ Úr fenti számú jelentésében beszámol arról, hogy Luca pénzügyminiszter megemlítette, hogy a 49-es évben 36 milliárd többlettel zárult az év ellenére, hogy az ideiglenes tanácsok megalakítása egy kis zökkenőt idézett elő. Kérem Követ Urat, szíveskedjék a lehetőség szerint részletesebb információt szerezni, hogy ez a zökkenés miben nyilvánult meg és mik voltak annak okai?

A szövetkezeti mozgalom fejlesztésére vonatkozólag tájékoztatom Követ Urat, hogy az itteni román követség szóbeli jegyzékben fordult a magyar kormányhoz, amelyben tapasztalatcserét javasol az állami és mezőgazdasági termelő szövetkezetek egyes szervezési és racionalizálási kérdéseikre vonatkozóan. Magyar részről a kérdés megválaszolása még nem történt meg. A szövetkezeti mozgalom terén a két ország közötti kapcsolat fejlődőben van, amint Követ Úrnak is erről tudomása van, legutóbb Keresztes Mihály földművelésügyi államtitkár vezetésével magyar delegáció járt Romániában, a március 19. és 23. között Bukarestben megtartandó szövetkezeti kongresszuson pedig a románok meghívására magyar részről Dögei Imre, a SZÖVOSZ elnöke és Kafka József, a SZÖVOSZ tervfőosztályának vezetője fog részt venni.

Az erdélyi telekkönyvek eltűnésére vonatkozólag tájékoztatásul közlöm Követ Úrral, hogy azokat nagyrészt a magyar hatóságok a Szovjetunió hadserege elől elmenekülve elhurcolták Magyarországra. Egy kisebb részük Csehszlovákiában, Ausztriában és Németországban van. Románia és Magyarország között létrejött iratcsere-egyezmény értelmében a legközelebbi jövőben ezeket az iratokat, telekkönyveket átadjuk a román hatóságoknak. A kérdés Budapesten került tárgyalásra.

A tagosítással kapcsolatban felvetem, hogy Követ Úr véleménye szerint nem volna-e helyes, ha a magyarországi tagosítás végrehajtásáról a követségnek anyagot küldenénk, tekintettel arra, hogy a tagosításra esetleg Romániában is sor kerül.

*A miniszter rendeletére:
dr. Vas-Zoltán Péter min. titkár*

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium TÜK-iratai, 1945–68, Románia, XIX-J-1-j, 18. doboz, 16/b tétel, 433/950. sz., sokszorosított másolat.

KÁLLÓ IVÁN KÖVET JELENTÉSE AZ INGATLANOK ÁLLAMOSÍTÁSÁRÓL SZÓLÓ TÖRVÉNY VÉGREHAJTÁSÁRÓL

Bukarest, 1950. május 13.

339/950.-biz.-pol.

Előadó: Solymár köv. attasé

Bizalmas!

A múlt hó 20-án megjelent, egyes ingatlanok államosítására vonatkozó 92/950. számú rendelet végrehajtása következtében állandóan előfordulnak kérések követségünkön olyan magyar állampolgárok részéről, akiket a kisajátítás érint. Mindezek jogvédelmet kérnek a követség részéről és hivatkoznak arra, hogy talán van a két ország között egy olyan megállapodás, amely által a törvényt nem lehet alkalmazni magyar állampolgárokra. Mindezeket a kéréseket elutasítjuk azaz, hogy tudtunkkal ilyen megállapodás nincs. Eddig nem fordult elő igen méltányosnak mondható eset.

Fentiekkel kapcsolatos más úton kapott rendeletre jelentem, hogy eddigi tapasztalatok alapján a kisajátítás simán ment végbe. Minden házhoz adminisztrátort küldtek ki a törvény megjelenésének napján. Egyes értesüléseink szerint vidéken történtek visszaélések a néptanácsok részéről, amennyiben két-három szobás kis magánházakat vagy villákat is kisajátítottak. Egyes konkrét esetek ismeretében úgy látjuk, hogy a kisebb házak kisajátítása főleg olyan esetben történt, amikor volt kereskedő vagy egyéb tőkés elemekkel álltak szemben. A tulajdonosokat meghagyták a nekik kijáró lakásban, azonban a jövőben ők is bért tartoznak fizetni az államnak. Nyugdíjasok kis házaikat vagy öröklakásait nem sajátították ki. A törvénynek különösebb visszhangja nem volt. Ez valószínűleg annak tulajdonítható, hogy amúgy is igen kevés jövedelmük volt a háztulajdonosoknak ingatlanaikból, a magas adózás által.

Ami a magyar felszámolás alatt levő bankok ingatlanainak helyzetét illeti, ezekről a következőkben számolok be:

Az Általános Hitelbank Rt. felszámolás alatt, Brassó, valamint az Erdélyi Leszámitoló és Pénzváltó Bank Rt. felszámolás alatt, Kolozsvár, tulajdonát képező összes beépített ingatlanok államosítottak. Az államosított ingatlanok az Általános Hitelbank Rt. könyveiben 4948325 lej értékkel szerepelnek, és tekintettel egyrészt arra, hogy a banknak nincsen olyan ingatlana, mely nem került államosításra és így aktívái már csupán a néhány százezer lei értéket képviselő irodai berendezésből állanak, másrészt pedig az Állami Bankkal szemben cca. 1900000 lej tartozása áll fenn az intézetnek, az ingatlanok államosítása következtében a bank teljesen elvesztette vagyonát, sőt az Állami Bankkal szemben fennálló említett kötelezettségének sem fog tudni eleget tenni.

Az Erdélyi Leszámitoló és Pénzváltó Bank Rt. államosított ingatlanainak könyv szerinti értéke 54030000 lejt tesz ki. Az intézetnek csupán 2 beépítetlen telke nem esik a rendelet hatálya alá, melyek 170000 lej értékkel szerepelnek a könyvekben. Ezenkívül csupán a 3200000 lej könyv szerinti értékben nyilvántartott magyarországi ingatlanok és a csekély értéket képviselő irodai berendezés képezi az intézet megmaradt vagyonát.

Egyben sz. tudomásukra hozom, hogy a fent hivatkozott törvényrendelet I. szakaszában említett, az államosítás alá eső ingatlanokat felsoroló jegyzéknek közzététele még nem történt meg ugyan, azonban abból, hogy az államosított ingatlanok bérlőivel a kiküldött hatósági meg-

bízottak tudomásom szerint mindenütt f. hó 20-án vették fel a jegyzőkönyvet és a Magyar Általános Hitelbank, Budapest, tulajdonát képező házak lakóinál a hatósági megbízottak mai napig nem jelentkeztek ezen jegyzőkönyvek felvétele céljából, arra lehet következtetni, hogy az említett budapesti intézet tulajdonát képező házingatlanok (Brassó, Nagyvárad, Temesvár) nem kerültek államosításra. Egyébként a törvényrendelet nem tesz említést a külföldiek tulajdonában levő beépített ingatlanokról és így magából a törvényrendeletből nem állapítható meg, hogy a külföldiek tulajdonát képező ingatlanok a rendelet hatálya alá tartoznak-e vagy sem.

Kálló
követ

Melléklet:

A Külügyminisztérium konzuli főosztálya átirata a bukaresti követségnek Budapest, 1950. június 9.

Hiv. szám: 339/biz-50

Értesítem, hogy fenti jelentésének tartalmáról tájékoztattam az illetékes magyar hatóságokat.

Saját tájékoztatására tudomására hozom, hogy magyar részről a romániai magyar pénzügyi intézetek ingatlanvagyonra államosításának a kérdését a legközelebbi román–magyar pénzügyi tárgyalások során kívánják felhozni. Ezzel kapcsolatban kérem, kísérfje továbbra is figyelemmel a törvényrendelet végrehajtását e pénzügyi intézetekkel kapcsolatban. A további fejleményekről a helyzethez képest megfelelő időpontban tegeyen jelentést.

A törvényrendelet végrehajtásával kapcsolatban egyes ügyekben beadott kérelmek alapján előzetes engedélyem nélkül ne járjon közben a román hatóságoknál. A törvényrendelet nem tesz különbséget román és idegen állampolgárok közt, alkalmazására vonatkozó kétoldalú román–magyar megállapodás pedig nincs. Kérem, szíveskedjék július 1-ig tüzetes jelentést tenni az előadott és benyújtott egyes kérésekről. Ezek tárgyalásánál különösképpen vegye figyelembe az osztályszempontokat.

Szíveskedjék megszerezni és felterjeszteni a törvényrendelet végrehajtási utasításának két példányát, úgyszintén jelentést tenni a törvényrendelet 2. §-ának végrehajtásáról s általánosságban a törvényrendeletnek a romániai idegen vagyonokkal szembeni alkalmazásáról.

Zehery

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium adminisztratív iratai, Románia, XIX-J-1-k, 35. doboz, 23/d tétel, 021730. sz., hitelesített gépiratok. Közli Vincze Gábor: Magyar vagyon román kézen. Dokumentumok a romániai magyar iparvállalatok, pénzügyi intézetek 2. világháború utáni helyzetéről és a magyar–román vagyoni jogi vitáról. Pro-Print Kiadó, Csíkszereda, 2000, 396–398.

BAKCSI MIKLÓS AZ MNSZ, ÉS VARGA JENŐ, A KÖZOKTATÁSÜGYI
MINISZTERIUM KIKÜLDÖTTJÉNEK JELENTÉSE
A BÁKÓ MEGYEI MAGYAR TANNYELVŰ ISKOLÁKRÓL

Bukarest, 1950. augusztus 7.

A Bákó megyei tanügyi osztály javaslatot terjesztett elő a Közoktügyi Minisztériumhoz több román tannyelvű iskola magyar tannyelvűvé való alakításával kapcsolatban. A javaslatot előzetes előkészítő, agitációs munka alapján a helyi Párt- és MNSZ-szervezetekkel egyetértésben tette meg.

1.) *A lakosság anyanyelve a javaslatba hozott falvakban.* Az átalakításokat azon községekben javasolják, melyekben a lakosság teljes egészében, vagy csak egynéhány lakos kivételével csángó származású és magyar anyanyelvű. A kiszállások során különösen nagy gondot fordítottunk arra, hogy a lakosság anyanyelvéről meggyőződjünk. Megállapítottuk, hogy ezekben a községekben a csángók egymást közt és a családban is magyarul beszélnek. A gyermekek pedig mielőtt az iskolába kerülnének, nem tudnak egyáltalán, vagy csak egy pár szót¹⁴⁰.

2.) *Az anyanyelvi oktatás hiányának hátrányai.* Abból kifolyólag, hogy a gyermekek az iskolába való járás előtt nem bírják a román nyelvet, a román tanítóknak óriási erőfeszítéseket kell tegernek, hogy valamit is megmagyarázzanak és megértsenek a gyerekekkel, így aztán a tanulók, különösen az első évben, teljesen mechanikusan tanulnak, értelmetlenül bemagolnak egy-egy szót. Az osztály nagy része semmi előrehaladást sem tud tenni. Az első osztályokat 2–3 évig ismételtették a gyermekekkel s azután a szülők már nem is engedték iskolába, mert már annyira megnöttek, hogy fel tudták [öket] használni a különböző munkálatokra. Így terjedhetett el a múltban egész általánosan ezen a vidéken az analfabétizmus, így magyarázható az a nagy tudatlanság, tájékozatlanság és babonaság a csángók között, s így válik érthetővé az is, hogy miért tudja a reakciós katolikus papság annyira károsan befolyásolni a népet, sőt sok esetben szembeállítani a rendszerrel.

Az anyanyelvi oktatás hiánya rendkívüli mértékben nehezíti a gyermekek nevelését, a nép általános kulturális színvonalának az emelését. Ha a gyermek nem érti meg a számára idegen nyelvű magyarázatot, lehetetlen neki megmagyarázni rendszerünk mibenlétét, célkitűzéseit, lehetlenség átadni számukra a lelemibb ideológiai és politikai ismereteket is, így történhet meg az, hogy a gyermekek félénnek, nem mernek idegen közelébe menni, kérdéseinkre nem válaszolnak, teljesen bizalmatlanok. S hogyan magyarázza meg a román tanító, hogy máma az idegen, városi öltözetben megjelent emberek nem veszélyt jelentenek, nem a gyermekek és a nép ellenségei, hanem azok megsegítői, azok érdekében dolgozó aktivisták vagy tisztségviselők? – ha nem értik meg az ő nyelvét.

3.) *Agitációs munka.* A tanügyi osztály magyar szekciója, az MNSZ és [az] Ideiglenes Bizottságok¹⁴¹ a Párttal egyetértésben felvilágosító munkát végeztek az illetékes falvakban az

¹⁴⁰ Eredetileg az olvasható, hogy „magyarul”, ez át van húzva és kézzel odaírták: „románul”.

¹⁴¹ Az ideiglenes bizottságok a közigazgatás „szovjetizálása” következtében, 1949 áprilisa és 1950 decembere között (az ún. „tanácsrendszer” bevezetése előtt) a helyi közigazgatás szervei.

anyanyelvű oktatás jelentőségéről, sőt ennél is tovább mentek: kész ígéreteket [*tettek*] arra vonatkozólag, hogy a jövő évre végrehajtják az átalakítást, magyar tanítókat hoznak a falvakba. A felvilágosító munkába bevonták az illető iskoláknál dolgozó román tanítókat is. Különösen az MNSZ-szervezet fektetett nagy súlyt erre a munkára annál is inkább,¹⁴² szervezeti megerősödésének egyik bázisát éppen a magyar iskola megalapításában látja.

4.) *Lakosság magatartása.* Túlzás lenne azt állítani, hogy a magyar anyanyelvű csángók egyöntetűen kívánják, vagy pláne követelik a magyar nyelvű oktatás bevezetését. Bár megállapításunk szerint a lakosság belátja ennek fontosságát, mégis egy része teljesen közömbösen tekinti az iskola kérdését. Őket nem érdekli, hogy milyen tanítót visznek a faluba, csupán az, hogy lesz-e télire kukoricája eledelként vagy sem? Másrészt viszont ellenállás is észlelhető. A javaslatba hozott községekben csak elenyésző mértékben, s ha megvizsgáljuk az ellenállást szívtókat, kulákokat ismerünk fel bennük, vagy a papi reakció kiszolgálóit. A katolikus papság ugyanis, amely teljes mértékben befolyása alatt tartja a néptömegeket, határozott ellenállást fejt ki a magyar iskola ellen. Azzal fenyegeti a népet, hogyha magyarul tanulnak a gyermekek, Magyarországra telepítik ki őket. Továbbá a magyar iskolában nem tanulnak meg románul s anélkül nem tudnak megélni ezen a vidéken. Vagy egészen durva formában azt is lehetett hallani, hogy a magyar nyelv az ördög nyelve, az a gyerek, aki magyarul tanul, a pokolba kerül.

Ezeket a mesterkedéseket sikerült a helyi szervezeteknek nagyrészt leleplezni. Felvilágosították a népet arról is, hogy a magyar iskola is tanít románul, sőt egyes esetekben (ahol jó tanító volt) jobb eredményt értek el a magyar iskolában a román nyelv tanítása körül, mert sikerült ezt is megértetni a gyerekekkel. Így aztán a lakosság nagy többsége *nem bánja*, ha magyarul tanulnak az iskolában, de követelik a román nyelv tanítását is. Itt természetesen a közvetlen gyakorlati célkitűzések játszanak szerepet: a környező román községekkel való érintkezés, a piac, hivatalok, templom stb. hivatalos nyelve a román.

5.) *Román tanítóság magatartása.* A becsületes, dolgozó, politikailag tájékozott elemek támogatják az akciót és maguk is segítenek a felvilágosító munkában. Beszéltem több román tanítóval. Mindenik egyformán állítja, hogy nagyon nehezen tud haladni a gyermekekkel, mert nem tudnak románul. Ők is állítják, hogy az anyanyelvükön összehasonlíthatatlanul jobb eredményeket lehetne felmutatni. Ők is örülnének, ha román anyanyelvű gyermekeket taníthatnának, akikkel eredményt tudnának felmutatni.

Reakciós megnyilvánulásokat a tanítók között is találunk. Azon tanítók soraiból kerülnek [*ki*] ezek, akik 20–25 éve az illető helységben tanítanak és „áldásos munkájuk” során sikerült egy-egy kis darab földet „becsületes” úton megszerezniök. Ezek azért biztatják a szülőket, hogy ne adják a gyerekeket magyar iskolába, mert nem akarják otthagyni a falut és vagyonukat. Pl. Chetriș, Sîrb, Onești, Nicolae Bălcescu falvakban akad egy-egy tanító, akik azt terjesztik, hogy jönnek az amerikaiak s a magyarokat vagy felakasztják, vagy elviszik Budapestre.

6.) *Magyar tanítók.* Általában jól dolgoztak, a helyi szervezetek, hatóságok meg vannak elégedve munkájukkal. Egyesek egészen szép eredményeket értek el úgy az iskolai, mint az iskolán kívüli tevékenységükben. A nép és az ifjúság megkedvelte őket s itt felismerték a magyar iskola jelentőségét is. Pl. Bakó Lajos – Újfalu, Mike Lehel – Tuta, Farkas Gábor – Lespezi, Kicsi Ibolya – N. Bălcescu stb. Volt azonban egynéhány helyettes tanító, aki gyenge eredményt ért el, mert nem tudott jól románul, nem sikerült megnyerni a nép bizalmát. Pl. Módi Antal, Módi

¹⁴² Kézzel beszúrva: „mert”.

Antalné, Incze Tibor stb. Általában azonban a tanítók kivették¹⁴³ a falu kulturális és szervezeti tevékenységéből, az analfabétizmus felszámolásából stb.

A tanítók egy része (kilencen) kéri az erdélyi megyékbe való visszahelyezésüket, részben nyomós indokok miatt (betegség, szülők megsegítése stb.). Erről bővebben a tanügyi osztály jelentésben számol be. Előre láthatólag az ősz folyamán kb. 6 tanító be fog vonulni [katonának]. A létszám így még nagyobb mértékben fog csökkenni.

Egy bizonyos fokú elégedetlenség is észlelhető a tanítóóság körében: a fokozott munka, nehéz terep, gyenge inkadrálás¹⁴⁴ stb. miatt. Addig, míg az erdélyi megyékben az érettségivel rendelkező suplinitor¹⁴⁵ tanítók V/3 fizetési osztályba voltak sorolva, Bákó megyébe való áthelyezésük után IV/3-ra csökkentették le. Ezt az eljárást nem tartjuk helyesnek, mert a tanító munkája itt sokkal nehezebb, távolabb van szülőfalujától, nehezebbek a megélhetési körülmények az amúgy is nagyon szegény vidéken. Kezdetben a csángók egyáltalán nem akartak élelmiszert eladni a magyar tanítóknak, vagy ha eladtak is valamit, dupla áron adták el.

Helytelen, lekicsinylő magatartást tanúsítanak ezekkel a tanítókkal szemben az erdélyi tanügyi osztályok vezetői is, ami abból származik, hogy többnyire büntetésképpen helyezték a tanítókat Bákó megyébe. (Pl. Háromszék.)

A magyar tanfelügyelő (Kerekes Irma) fizetését is VIII/3-ra szállították le s így kevesebbet keres most, mint tanítói működése idején, jóllehet most sokkal nagyobb pedagógiai, szervezeti és kulturális tevékenységet fejt ki.

Konklúziók:

a) A terepen végzett munkálataink során arra a megállapításra jutottunk, hogy a Bákó megyei tanügyi osztály által javaslatba hozott átalakítások feltétlenül helyesek és égetően szükség-szerűek.

A javaslatba hozott községekbe a lakosság anyanyelve magyar.

Az előző évben egyes községekben az I–II. osztályokban már csak magyar nyelvű oktatás volt (lásd a mellékelt táblázatot¹⁴⁶). A természetes folyamat menete tehát megköveteli, hogy a jövő évben az egész iskolát (I.–IV. osztályig) magyar nyelvű oktatásra változtassák át.

A gyermekek politikai és ideológiai nevelése addig egyáltalán nem valósítható meg, míg nem általánosítjuk a magyar nyelvű oktatás kiszélesítését, míg anyanyelvű szókészletüket ki nem bővítjük annyira, hogy a politikai és kulturális kérdéseket is megérthessék.

Az analfabétizmus végleges felszámolása csak az anyanyelvű oktatáson keresztül valósítható meg sikeresen.

A népi tömegek általános kulturális színvonalának emeléséhez elengedhetetlen feltétel a magyar nyelvű oktatás.

b) Ezzel a kérdéssel intenzíven foglalkozik a Bákó megyei Pártszervezet is, ebben a munkában teljes támogatást nyújt és a javasolt átalakításokat helyesnek tartja. Különös jelentőséget tulajdonít a magyar nyelvű oktatás bevezetésének a helyi MNSZ, mely szervezeti megerősödését, munkájának támogatását várja a magyar iskolától.

¹⁴³ Kézzel beszúrva: „részüket”.

¹⁴⁴ Fizetési fokozatba sorolás.

¹⁴⁵ Helyettesítő tanár.

¹⁴⁶ A mellékelt táblázatot a jelentés mellett nem találtuk.

c) A csángó magyarság nevelésének végső megoldását abban látjuk, hogy sürgősen ki kell nevelni a csángó értelmiséget, mely teljes lendülettel fog hozzálátni az elmaradottság felszámolásához. Az idegen megyékből jött tanítók ugyanis csak ideiglenesnek tekintik ottani működésüket, visszakiváncokznak Erdélybe, ezért nem is lehet teljes értékű a munkájuk.

Evégből feltétlenül támogatni kell az újonnan létesítendő, vagy már létező magyar felső tagozatokat: Onești, Luizi Călugăra (lásd a mellékelt táblázatot) és a lehetőségek szerint anyagi támogatást (pl. bútorok) és legalább egy-egy tanári állás (irodalom–történelem szakos) létesítésével is. Helyes lenne erdélyi megyékbe kivinni Bákó megyéből tanulókat a II. és III. ciklusba.

Bakcsi Miklós MNSZ-kiküldött
Varga Jenő miniszt. kiküldött

Politikatörténeti Intézet Levéltára, Bányai László-hagyaték, 923. fond, 3. ő. e., Bakcsi Miklós és Varga Jenő aláírásával hitelesített gépirat. Közli: Asszimiláció vagy kivándorlás? Források a moldvai magyar etnikai csoport, a csángók modern kori történelmének tanulmányozásához (1860–1989). A válogatást összeállította, sajtó alá rendezte, a bevezetőt és a jegyzeteket írta: Vincze Gábor. Erdélyi Múzeum-Egyesület – Teleki László Alapítvány, Budapest, 2004, 328–331.

40.

KÁLLÓ IVÁN KÖVET JELENTÉSE KÁLLAI GYULA KÜLÜGYMINISZTERNEK A TARTOMÁNYI RENDSZER LÉTREHOZÁSÁRÓL

Bukarest, 1950. szeptember 11.

183/950.szig.biz.

Szigorúan bizalmas!

Több mint 1 hónapos nagyon komoly előkészítés után megjelent a Kormányrendelet Románia új területi beosztásáról.¹⁴⁷ A közvélemény óriási érdeklődést tanúsított eddig is, most pedig egészen komoly megvitatás tárgyát képezi a rendelet. Voltak bizonyos várakozások, amelyek azt várták, hogy az új területi beosztás esetleg hátrányos lesz a magyar lakosság szempontjából. Folyt is egy ilyen irányú propaganda, szerencsére nem eredménnyel. Nyilvánvaló, hogy Romániában azért is húzódott a Népi Tanácsok megválasztása, mert az volt a cél, hogy az új területi beosztás végrehajtása után az új helyzetnek megfelelően történjenek meg a népi tanácsok megválasztása.¹⁴⁸

Korai volna még végleges bírálatot mondani, azonban máris kiviláglik, hogy egyes megyékben, egyes magyarlakta területek valóban külön lesznek választva, más-más tartományhoz fognak tartozni, de jelenleg ez nem néz ki még¹⁴⁹ hátrányosnak. Pl. a székelység három vár-

¹⁴⁷ A *Buletinul Oficial* szeptember 6-i számában jelent meg az 5/1950. sz. törvény az ország új közigazgatási felosztásáról.

¹⁴⁸ A néptanácsi választásokat csak 1950. december 3-án tartották meg.

¹⁴⁹ A lap szélén a szó mellé valaki egy kérdőjelet tett.

megyét¹⁵⁰ foglalt magába, most ebből a területből két tartomány alakul. Egyik része Sztálin tartományhoz fog tartozni, a másik Maros tartományhoz. A székelység az előző három megyében egy egységes tömböt képezett 90%-os magyarsággal. Most a különválasztással lényeges változás történik, annál is inkább, mert pl. Sztálin tartomány (volt Brassó megye) alsó részéhez Prahova megyéből csatoltak egy kisebb területet, továbbá Nagyöküllő megyéből egy kisebb terület, nem tudni még, milyen céllal történt így.¹⁵¹ Ugyanakkor érdekes, hogy Udvarhely megyének és Csík megyének egy része Maros tartományhoz lett csatolva. Az udvarhelyi rész román többségű,¹⁵² a Csík megyei rész pedig magyar többségű (székely). Maros tartományhoz azonban Kisküküllő megyének egy részét is [oda]csatolták, az pedig román többségű.¹⁵³ Érdekes az egész területi beosztás abból a szempontból is, hogy Románia ez ideig 52 vármegyéből állt. Persze, ha ebből az 52 vármegyéből 28 tartományt csinálnak, akkor magától értetődő egyes területeknek ilyen vagy olyan tartományhoz való csatolása.

Úgy néz ki a dolog, hogy a cél az volt, hogy egy lényeges decentralizációt hajtani végre azáltal, hogy ez a 28 tartomány olyan hatáskört fog kapni, hogy lehetővé válik így a 28 kisebb egységek önálló hatáskörrel felruházva, az ország gazdasági és politikai irányítást jobban lehet érvényesíteni.

A 28 tartományhoz 177 rajon (körzet vagy járás) fog tartozni, és így ez a 28 tartomány az államhatalom központi szerve, illetve a Kormány által meghozott intézkedéseket leviszi a 177 járási székhelyre, és onnan kerül a Tanácsokon keresztül a 4052 községre és 148 városra. Az egyes tartományok székhelyeinek megválasztása úgy néz ki, hogy jó. Egyes tartományi székhelyek ugyan nem központi fekvésűek a tartományban, de ez nem nagy hiba. Érdekes még Szilágy megye rendezése, ahol Zilah nem lett járási székhely sem, Kolozs megyéhez lett csatolva és a kisebb, de iparilag jelentősebb Zsibó lett a járási székhely.

Az egész felosztásnak politikai¹⁵⁴ és gazdaságpolitikai jelentősége van. Természetesen komoly oka van kulturális és közigazgatási adminisztrálás, irányítás szempontjából, mert 28 tartományt könnyebb összefogni, mint 52 megyét.

Iparosítás szempontjából szintén nagyon fontos szerepet kapot az új területi beosztás. Olyan vélemények hallatszanak, hogy az is szempont volt, hogy egy-egy tartománynak legyen meg bizonyos jellege, ipari vagy mezőgazdasági jellege. Ezt aszerint bírálták el, hogy egy-egy tartományban milyenek az adottságok, milyen természeti kincseket nyújt, milyen a közlekedése és mennyire felel meg a célnak. Ez, ilyen korai elbírálás alapján megállapítható, hogy sikerült. Így történt Szatmár megyében is, amelyben Nagybánya lett a tartományi székhely, mint ipari gócpont, melynek jelentősége a jövőben még jobban fog növekedni, és így Szatmárnémeti kevésbé

¹⁵⁰ Ez tévedés: 1876-ban a székely székek helyett, a történelmi Székelyföldön négy vármegyét hoztak létre: Háromszék, Csík, Udvarhely és Maros-Tordát (ehhez a volt Torda vármegyei területeket is csatoltak.)

¹⁵¹ Sztálin tartomány 6 rajonjából 4 magyar (székely) többségű volt: Udvarhely, Csík, Kézdi és Sepsí.

¹⁵² Ez tévedés. Bár volt néhány románok által lakott falu is, de Udvarhely vármegyének Maros tartományhoz csatolt része is magyar (székely) többségű volt.

¹⁵³ Ennek ellenére Maros tartomány (mely Marosvásárhely, Ludas, Dicsőszentmárton, Régen, Erdőszentgyörgy, Gyergyó rajonokból állt) lakosságának 52%-a magyar nemzetiségű volt.

¹⁵⁴ A politikai motivációra Constantin Pârvolescu, az RMP Ellenőrző Bizottságának elnöke utalt, amikor kijelentette, hogy azért (is) kellett „likvidálni” a megyéket, mert az eltörölendő feudális elmaradottság és elnyomás jelképei, maradványai. Lásd Bottoni, 2005, 315.

jelentős szerepet fog betölteni a tartományban. Ennél a tartománynál mutatkozik meg az, hogy Érmihályfalvát Nagybánya tartományhoz csatolták, tekintettel az ehhez való közelségére.

A decentralizálás szempontjainak érvényesülése látszik Bukarest területi felosztásában is. 4 kerületből állt a főváros eddig, most 8 kerületből fog állni. Az egyes kerületek itt is nagyobb autonómiát kapnak. Érdekes még, és komoly politikai jelentőséget ad Bukarest területi felosztásának az is, hogy az egyes kerületek Lenin, Sztálin, Gheorghiu-Dej, Tudor Vladimirescu, Május 1. stb. elnevezést kaptak.

Összehasonlítva az új területi beosztás térképét a régi megyei felosztás térképével, a fenti kép alakul ki a szemlélőben. Végleges véleményt mondani a gyakorlat folyamán lehet csak, így erre visszatérek.

Kálló
követ

Magyar Országos Levéltár, a Rákosi-titkárság iratai, M-KS 276. fond, 65/1950/212. ő. e., másolat.

41.

KÁLLÓ IVÁN KÖVET JELENTÉSE KÁLLAI GYULA KÜLÜGYMINISZTERNEK A PARTIUMI KÖRÚTJÁN TAPASZTALTAKRÓL

Bukarest, 1950. szeptember 21.

230/950.szig.biz.

Szigorúan bizalmas!

F. hó 13-án a vízügyi delegációval, melynek magyar részről vezetője vagyok, helyszíni szemlére mentünk az Erdélyben levő folyók vidékére, így több vidéki helységben fordultam meg, és alkalmam volt olyan tájékozódásokra, melyek feleletet adnak sok kérdésre, melyeket eddig nem ismertem és úgy hiszem, a Központ részére is hasznosak lesznek. Különösen tekintettel az Erdélyben élő magyarság helyzetére.

Utunk Sztálinváros,¹⁵⁵ Nagyszeben, Nagyvárad, Kisjenő (Arad megye), ismét Nagyvárad, Nagyszalonta, Szatmárnémeti, Nagybánya, Kolozsvár és Bukarest. Eddigiek során nem volt elég világos, hogy román részről miért kerülnek az alkalmat arra, hogy bárki, így a magyar követ is, vagy a követség bármelyik tagja vidékre utazhasson.¹⁵⁶ És miért akadályozzák, hogy Magyarországra utazhassanak a Romániában lakó magyarok, és Magyarországról se utazzanak Erdélybe, illetve Romániába. Amerre csak mentünk saját követségi autónkkal, melyen rajta volt a címeres zászlónk, óriási meglepetést és feltűnést keltettünk. Lehet, hogy az hiba volt, hogy autónkon ott volt a zászló, de véleményem szerint így jobban megmutatkoztak az egyes területeken, különösen a magyar többségű vidékeken a sovinizmusnak a határozott jelei és így világosabbá vált a helyzet.

¹⁵⁵ Brassó hivatalos neve 1950–1960 közt.

¹⁵⁶ 1949. május 5-étől a bukaresti külügyminisztérium korlátozta az összes külföldi diplomáciai képviselőt beosztottainak a Románián belüli utazását.

Nagyváradon óriási tömeg vette körül az autónkat. Látható volt az, hogy milyen helytelenül reagált a tömeg arra, hogy a magyar követ Nagyváradon van, és autóján a nemzetiszínű zászló. Sietnünk kellett az autót garázsba vinni, mert egészen kellemetlen volt, hogy megszólítottak bennünket, gépkocsivezetőnket és igen sokan egyenesen azzal jöttek, „jaj hogy miért nem lehet Budapestre menni? Igaz, hogy megnyitják a határokat?” „Igaz, hogy határkiigazítás lesz?” Bizonyítani akarták, hogy igaz és hogy mi azért vagyunk ott, csak idő előtt nem akarunk róla beszélni. Beszéltem egy petrojeni [sic!] munkással, aki szüleinek látogatására utazott Nagyváradra. Megkérdeztem, hogy élnek Petrojenben [sic!], azt válaszolta, hogy minden jó volna, csak a fizetés nem elegendő a drágasághoz viszonyítva. Elmondotta, hogy azon a vidéken is rengeteg sok magyar él, a magyarok lelkesen és szorgalmasan dolgoznak, nagyon sok közöttük a sztahanovista és ez igen nagy megbecsülést eredményez a magyarság számára. Elmondotta, hogy a román elvtársak szívesen engedik a magyarokat vezető funkcióba, annál is inkább, mert a magyarok jobban megfelelnek, a magyarok feltűnő módon igyekeznek, hogy minden helyen megfeleljenek. Ilyen esetben bizonyos versengés is kialakul a románokkal szemben, a románok között sok a közömbös, a hanyag, és a tanulásban sem törekcsenek úgy, mint a magyarok. Az ilyen románok nem magukban látják a hibát, hanem a magyarokat kritizálják és igyekeznek hangulatot kelteni a magyarsággal szemben. Ilyen esetben a Párt részéről sem mindig tudják megtalálni a leghelyesebb megoldást és nem tudják leszerelni az ilyen magatartású románok helytelen magatartását.

A románok között még igen sok az olyan jó szakember, aki egyben iszákos is. A Pártnak, a Szakszervezetnek és a helyi szerveknek, igen komoly gondot okoz ezeknek megnevelése. A magyarok részéről is és a románok részéről is egy állandó, egymást kritizálás folyik, az együttműködés még nagyon messze van attól, hogy jónak lehessen mondani. Megkérdeztem – nem-e látja azt, hogy a magyarok is helytelenül teszik, ha engednek a hangulatkeltésnek. Igen, válaszolta és a gyár, az üzem, a Párt és a Szakszervezet, különösen ezekben a szervekben működő magyarok nagyon jól látják, és mindent megtesznek azért, hogy ezt helyes irányba tereljék, és hogy a magyarok részéről ne mutatkozzék meg egy dicsekvés, hengegés, amely ellentéteket szít, hanem inkább azt akarják elérni, hogy a jól dolgozó magyarok csináljanak kedvet azoknak a románoknak is a jó munkához, akikben ez a törekvés hiányzik.

Az egyik borbély üzemben [sic!] beszéltem az egyik alkalmazottal (12-en voltak és mind magyarok), aki elmondotta, hogy örülnek annak, hogy szövetkezetben vannak, de ő is a kevés fizetés miatt panaszkodott. Hangosan beszéltek egymással, nem törődve azzal, hogy kit nyírnak vagy borotváltnak, hogy nincs-e közöttük román, aki tovább viszi a dolgot. Mikor ezt megmondtam neki, azt mondta, nem érdekli, itt ők vannak többségben, magyarok, és nem hagyják magukat befolyásolni, hogy miről beszéljenek. És különben is, mondotta, igaz, a felszabadulás 6. évébe vagyunk már. Közbeszólt egy gépkocsivezető is, persze, azt nem tudták, hogy én ki vagyok és elmondotta, hogy 7000 lej fizetése van. A legnagyobb nehézségek árán tud kijönni ebből a pénzből, sőt romlott a helyzete, mert azelőtt szolgálati pótlékot is kapott, most pedig ezt megvonták.

Nagyváradról Kisjenőre mentünk, mely Aradtól 40 km-nyire fekszik. Itt a helyi vízgazdálkodási szervek ebédrel fogadtak, melyre meghívták a Magyar Népi Szövetség helyi elnökét és a Párt helyi titkárát. A párttitkárral alkalmam volt hosszasan beszélni. A 19-es forradalomban Budapesten dolgozott, és mint politikai menekült került Romániába. 50 év körüli férfi, józan és öntudatos elvtársnak láttam, aki elmondotta, hogy Kisjenőn a magyar határtól nem nagyon messze, a magyarság helyzete gazdasági szempontból elég jó. Ismeri a környéket is, ott is hasonló a helyzet. A magyar paraszt szívesebben lép be és működik a szövetkezetekben, hamarabb felismeri ennek jelentőségét, és így Kisjenőn és környékén az a helyzet, hogy a magyaroknak igen nagy része tag-

ja a termelőszövetkezetnek, lelkesen dolgoznak Párt- és Népiszövetségi vonalon, és majdnem minden vezető funkció az ő kezükben van. A román tömegek – mondotta – emiatt zúgolódnak, kritizálnak, és nyugtalanság van miatta, de a Párt felelős szervei nem helyezik a románok között megnyilatkozó ilyen magatartást. Elismerik, hogy a magyarok lelkesek és igen jól dolgoznak. Tudják és látják a Pártban, hogy a magyarok között is igen élénk a sovinizmus, és érdekes, az utóbbi időben a Párt részéről megbíztak bennünket, akik a Párt helyi szerveiben magyarok dolgozunk, valamint a Népiszövetség vezetőivel karöltve küzdünk mind a két részről megnyilatkozó sovinizmus ellen. Megkérdeztem, hogy eredménnyel-e? Mondotta: igen, és azt is mondotta, hogy mért nem történik a határforgalom rendezése terén valami, mert Kisjenőn szinte általános az a vélemény, hogy a Szovjetuniónak kellene közbelépni, hogy Magyarország és Románia között szüntessék meg a határzárlatot,¹⁵⁷ sőt arról is beszélnek, hogy töröljék el a határokat. A párttitkár elvtársnak az volt a véleménye, hogy ha a határzárlat terén némi kis enyhülés következne be, a sovinizmus vitorláiból nagyon könnyű volna kifogni a szelet. De hogy ezen a téren semmi mozgás nem észlelhető, ez keseríti el a tömegeket. Úgy látta, hogy a teljes jó viszony a két nép között csak akkor fog létrejönni, hogy vagy a határforgalom terén történik egy kis változás, vagy pedig a magyarságból lassan kikopik az a vágy, hogy a Magyarországon lévő hozzátartozóikkal érintkezzenek.

Elmondotta, hogy iskoláztatás terén nagyon megnyugtató a helyzet, bár mutatkozik egy olyan célzat a románok részéről, hogy egy kicsit erőltetik a román nyelv tanulását. A felnőttek sorában is, ha észreveszik, hogy valaki, egy káder jól dolgozik, hamarosan elviszik pártiskolába, lehetőleg oda, ahol egyben románul is megtanul. Kérdésemre elmondotta, hogy ez helyes, és jó ha megtanul románul is, csak mind sovinizmus nélkül megállapítja, hogy a románok egy kicsit erőltetik ezt a dolgot, pedig véleménye szerint kellene hogy legyen több olyan pártiskola, ahol magyar nyelven folyik a tanulás, ilyen pedig kevés van.

Nagyszalontán hasonló volt a helyzet. Itt is megmutatkozik a tömegekben a türelmetlenség. Közel vannak a határhoz, és egyesek, akik minden körülmények között át akarnak jutni Magyarországra, megkísérlik illegálisan átjutni, és állítólag ez miatt túl szigorúan büntetik őket, legálisan pedig még olyannak sem sikerül átjutni, aki egyébként pártvonalon nagyon komoly funkciót tölt be. Nagyszalontán egyébként a gazdasági helyzet is elég rossz volt, itt a szárazság is igen nagy károkat okozott. A krumpli és kukorica a közepesnél sokkal rosszabb, sőt nagyon gyenge, de az egyéb gabonatermés is messze alatta maradt a vártnál. Azért érdekes, hogy Nagyvárad–Kisjenő–Szalontán, sőt Szatmárnémetiben és Nagybányán is mindenütt sokkal szebb és fehérebb, jobb kenyeret lehet kapni, mint Bukarestben. Igaz, hogy itt ezen a környéken, általában Erdélyben a sütőipar is sokkal fejlettebb, mint Bukarestben, de kétségtelen az is, hogy a meghozott intézkedések is az ilyen eltérésekre lehetőséget adnak. Az üzletek eléggé el vannak látva áruval, az itteni vélemény szerint azért van, mert a fizetések alacsonyok és a dolgozók nem tudják megvásárolni. Érdekes volt az is, hogy pl.: Nagyváradon ragyogó tisztaság volt az utcákon szemben Bukaresttel, Nagyváradon a román vízügyi delegáció elnöke, akivel sokat beszéltem és megemlítettem neki, hogy Nagyváradon nem nagyon látni építkezést, de vidéken általában nem és hogy az utak is nagyon rosszak, elmondotta, hogy munkaerőhiány következménye ez. Elmondotta, hogy pl.: pont erről a környékről, Nagyváradról az ő minisztériuma (építésügyi) majdnem minden kőmű-

¹⁵⁷ 1948 decemberében a román fél egyoldalúan lezárta az addigi kishatár-átkelőhelyeket, majd 1949 novemberében végleg felszámolták a kishatárforgalmat. 1949-től a román hatóságok felszámolták a két ország közti személyforgalmat.

vest, építési szakembert és útburkolót elvitt és azt mondotta, hogy ezek úgyszólván egytől egyig magyarok. És amikor megkérdeztem, hogy ez miért van, azt mondotta, hogy a románok nem szerették ezt a munkát és ezen a téren nem is tettek semmi tapasztalatra szert. Most csinálnak egy iskolát, ahol kb. 2000 kőművest kívánnak kiképezni szakmai és ideológiai vonalon, mert ez a kategória Romániában, ahol a legnagyobb hiányosságok mutatkoznak.

Szatmárnémeti volt a következő állomásunk, itt mutatkoztak meg a sovinizmusnak a legkomolyabb jelei. Megfigyeltem egy főmérnököt érkezésünk után 5 perccel, aki a bámészkodó tömegben beszélt. Varga nevű magyar volt, és azt magyarázta, hogy „eddig én sem hittem – mondotta –, hogy lesz határkiigazítás, de most már biztos, mert már itt a bizottság” és azt is magyarázgatta a körülötte állóknak, hogy „lám ezért nem lett Szatmárnémeti tartományi központ, mert Szatmárnémetit visszacsatolják Magyarországhoz”. A Magyar Népi Szövetség helyi titkárával beszélgettem, aki jelen volt a fogadtatásunknál; ő magyarázta meg nekem, hogy ez általános hangulat és – mondotta – hogy alig tudnak ezen a téren valamit csinálni. A román elvtársak nagyon kényes helyzetben vannak látva ezt a hangulatot és aggódnak is miatta, türelmetlenek is egy kicsit, de úgy a magyarok józanabbik része, mint a románok, hisszük és reméljük, hogy az idő ezen a téren is változást fog eredményezni.

Elmondotta az elvtárs azt is, hogy minden számottevő helyen vezető funkcióban ott vannak a magyarok és a politikailag érettebbek nagyon jól együttműködnek a román elvtársakkal, de nagyon sok karrierista és törtető van, akik hajbókolással a románok felé igyekeznek befurakodni egyes funkciókba. Úgy veszi észre – mondotta –, hogy a románok teret engednek az ilyen törekvéseknek abban a hiszemben, hogy ezek számukra megbízható elemek. Sok csalódás érte a román elvtársakat ezen a téren, most már látják, hogy az ilyen alakok csak addig megbízhatóak és hajbókolnak, amíg valamit el nem érnek, azután ártalmas, méregkeverő tevékenységet folytatnak. Remélem, mondotta, most jutottunk el oda, hogy a román elvtársak a sovinizmusnak legjobb ellenszerének elfogadják és magukévá teszik azt, hogy a Párt, szakszervezet és népi szövetségi vonalon nagyon megnézni, hogy kit tesznek funkcióba, mert ha politikailag gyenge az illető, akár román, akár magyar, mérgezi a helyzetet és késlelteti az együttműködés javulását.

Itt is, amikor pl. elhagytuk Szatmárnémetit, pár perc alatt százával állták körül a kocsinkat, és simogatták a zászlót, és hangosan kiabáltak, mikor lehet már Budapestre utazni. Szatmárnémetiben a rajonálás alkalmát is felhasználták arra a reakciós elemek, hogy a sovinizmus hangulatát fokozzák.¹⁵⁸

Innen Nagybányára mentünk, ahol szintén elég türelmetlen volt a hangulat. Állítólag azzal, hogy a 14 000 lakosú város lett a tartomány székhelye, Nagybánya dolgozóinak lakásviszonyai igen megromlottak. Mint kisvárosban, nagyon sok dolgozó lakott a város központjában, most hogy tartományi székhely lett, Nagybányán középületek nincsenek, így lakóházakat vesznek igénybe erre a célra. A lakókat egyik napról a másikra hirtelen teszik ki a lakásukból, és ez miatt borzasztó sok kellemetlenség van. A rajonálással kapcsolatban az új jövevények lakásbiztosítását is olyan módon intézték el, hogy rengeteg lakást ürtettek ki, és nem adnak semmi támogatást a kilakoltatottak. Itt is beszéltem egy tisztviselővel, aki arról beszélt, hogy a gazdasági

¹⁵⁸ Az 1950-es „közigazgatási reformmal” megszüntették a korábbi megyerendszert, és – szovjet mintára – tartományokat és rajonokat hoztak létre, ezt nevezte a népnyelv „rajonálásnak”. Mivel a korábbi – magyar többségű – megyeszékhely, Szatmárnémeti helyett a kisebb lélekszámú Nagybánya lett a tartományi központ, ezt magyar részről sokan sérelmezték.

helyzet is, és a magyaroknak a helyzete is tűrhető, bár a kilakoltatásoknál is a román kilakoltatottak méltatlankodásuk közbe azt panaszták, hogy mért nem X. Y.-t, mért nem azt a magyart teszik ki a lakásából és adják nekem az ő lakását. Ugyanakkor a magyarok azon siránkoztak, hogy mért pont minket, azért mert magyarok vagyunk?

Erdélyi körutam alkalmával határozottan meg tudtam állapítani, hogy a helyzet nem valami rózsás. A román elvtársak itt Bukarestben nem sokat szoktak róla beszélni, bár minden egyes esetben sejtettem, hogy megnyilatkozásaik mögött más egyéb is van. Egészen bizonyos, hogy látják ezt a helyzetet, és nem tudják határozottan, hogy hogyan segítsenek ezen a téren, de meg kell hogy mondjam, nagyon igyekeznek és elkövetnek mindent, hogy a nemzetiségi kérdést a Szovjetunió tapasztalatai és példája alapján oldják meg. Határozott jelei mutatkoznak annak, hogy a Román Munkáspárt és a Kormány tisztában vannak azzal, hogy ha a nemzetiségi kérdést jól akarják megoldani és Erdély területén is egy nyugalmi állapotot akarnak létrehozni, akkor erre a legjobb módszer a Szovjetunió példája. Ezért bár tudják, hogy mi a helyzet Erdélyben, szívósan munkálkodnak, hogy ezen az egyetlen helyes úton haladva biztosítsák az ország felemelkedését.

*Kálló
követ*

Magyar Országos Levéltár, MDP KV, a Rákosi-titkárság iratai, M-KS 276. fond, 65/1950/212. ö. e., 65–67., sokszorosított másolat.

42.

A PÉNZINTÉZETI KÖZPONT BEADVÁNYAI A PÉNZÜGYMINISZTERIUMHOZ A FELSZÁMOLÁS ALATT LÉVŐ ROMÁNIAI MAGYAR PÉNZINTÉZETEK PROBLÉMÁIRÓL

Budapest, 1950. október 25., november 13.

A

BANKRÉSZLEGEK
SY/Se
Előadónk: Dr. Somoskeőy István

Pénzügyminisztérium
IV. főosztály,
Budapest.

Hivatkozunk fenti tárgyú korábbi beadványainkra, valamint a f. hó 20-i, dr. Roóz István csoportvezető elvtársnál megtartott értekezletre és mellékeljük Tompa Sándor, sztálinvárosi¹⁵⁹ kartársunk f. hó 10-i, másolatban a Pénzügyminisztériumnak már átadott levelének további másolatát. Tekintettel arra, hogy a szóban forgó ügy szoros összefüggésben áll az 1948. évi államközi megállapodásokkal, a jobb áttekinthetőség érdekében csatoljuk továbbá az említett megállapodások egy-egy másolatát.¹⁶⁰

¹⁵⁹ Brassó.

¹⁶⁰ Az ideiglenes megállapodást és az aktajegyzetet közli Vincze, 2000, 341–344.

Értesítjük, hogy a Román Állami Bank tervosztálya vezetőjének bizalmas közlése szerint a román illetékes szervek kívánsága, hogy a magyar kormány mielőbb a bukaresti követség útján javaslatot tegyen a román kormánynak az Általános Hitelbank Rt. f. a., Sztálinváros (A-bank) és az Erdélyi Leszámitoló- és Pénzváltó-Bank Rt. f. a. (B-bank) Kolozsvár, felszámolásának befejezését hátráltató ügyekben.

Erre való tekintettel az alábbiakban röviden összefoglaljuk azokat a korábbi beadványainkban már ismertetett főbb körülményeket és intézkedéseket, amelyek a likvidációt gátolják, illetve késleltetik, vagy sérelmesnek tekinthetők. Ezzel kapcsolatban említésre méltó a román Bankkúria titkárának Tompa kartárs levelében közölt kijelentése, mely szerint a Bankkúria az A és B bankot megkülönböztetéssel kezeli.

1.) *Ingtatlanok államosítása:*

Az A-bank államosított ingatlanainak mérlegértéke 4 948 325 lej

A B-bank államosított ingatlanainak mérlegértéke 52 400 000 lej

Az államosítás májusban a román 92/1950. sz. tvr. alapján történt, mely szerint a tulajdosnak kártalanítás nem jár. A Bankkúria júliusban elrendelte, hogy az államosított ingatlanok leírandók, mely utasítást affiliációink eddig nem teljesítették, mert a kártalanítás nélküli államosítás ellentmond az 1948. évi augusztusi államközi megállapodás vonatkozó rendelkezéseinek. Erre való tekintettel figyelemreméltó Donescu osztályvezetőnek Tompa kartárs fent idézett levelében közölt megjegyzése, hogy az 1948. évi kormányközi tárgyalások során az ingatlanokra nézve létrejött megegyezés alapján a Magyar Állam igényelheti, hogy részesedésének erejéig kárpótlásban részesüljön a Román Állam részéről.

2.) Elintézetlenek a megfellebbezett, 5 évre visszamenő, sokszoros bírsággal növelt, túlnyomólag indokolatlan adó- és illetékkiszabások: Az A-banknál 14 500 000 lej. Bizalmas értesülésünk szerint a pénzügyi ellenőrző szervek megállapítása alapján ezek a kivetések csak cca. 1 200 000 lej erejéig indokolhatók, az A-bank véleménye szerint pedig csupán cca. 200 000 lej helytálló.

A B-banknál 1 520 000 lej, mely összeg – értesülésünk szerint – még 1/10 részben sem indokolt.

3.) A stabilizációs törvény előírásainak megfelelően keletkezett ún. „Zárolt lej-számlák” állaga:

a) Tartozások: (betétek) Az A-banknál 2 746 000 lej

A B-banknál 625 000 lej

b) Követelések: (Állami Banknál, Sovrom-Banknál stb.)

az A-banknál 2 826 000 lej

a B-banknál 912 000 lej

A követeléseket az Állami Bank eddig nem volt hajlandó folyósítani, ámbar – a kapott információ szerint – más pénzügyintézetknél ez megtörtént. Ezzel szemben az Állami Bank, illetve a Bankkúria a tartozások (betétek) kifizetését követeli, különösen akkor, ha a hitelező államosított vállalat. Ez a méltánytalan álláspont az A-bankot arra kényszerítette, hogy más diszponibilitások hiányában az Állami Banktól már eddig is cca. 1 932 000 lej összegű előleget vegyen igénybe, annak ellenére, hogy 2 826 000 lej összegű ellenköveteléseai vannak.

4.) *Régi visszleszámitolási kötelezettségek:*

Az A-banknál még cca. 9 000 000 lej összegben nyilvántartva.

Az Állami Bank ezen a címen obligóban tartja az A-bankot az államosított vállalatok obligóiért. Azok felett az A-bank immár 2 1/2 éve ellenőrzést nem gyakorolhat. Az Állami Bank

ezen tételnél azt az engedményt tette ugyan, hogy az A-bank csak a hitelek átadásakor fennállott esetleges fedezethiányért felel, ilyen hiány viszont nem is állott fenn.

5.) *Külföldi zárolt követelések* átvétele az Állami Bank által:

Ezen követelések voltak (hivatalos árfolyamon átszámítva)

az A-banknál cca. 500 000 lej ellenértékben,

a B-banknál cca. 1 400 000 lej ellenértékben.

Az átvétel a stabilizáció előtti árfolyamon 1:20 000 átszámítási alapon történt, ami az új hivatalos árfolyam csupán mintegy 1/5 részének felel meg.

Fentieket előrebocsátva, ismertetjük a két affiliáció *vagyónállagát*:

A-bank: Vagyon:

Ingtalanok (államosítva)	4 948 000 lej
Berendezés	836 000 lej
Zárolt követelés	2 826 000 lej
Összesen	8 610 000 lej
Teher:	
Betétek	8 610 000 lej
Román Állami Bank-előleg	2 746 000 lej
Egyéb	52 000 lej
Összesen	4 730 000 lej

A 3 880 000 lej számszerű vagyontöbblet valóságos értéke főleg az ingatlanokért elérhető kártalanítástól, valamint a fent említett vitás adóügyek mikénti elintézésétől függ.

Az alaptőke 84%-a a Magyar Általános Hitelbank, 16%-a pedig a Román Állam tulajdona. A fenti számszerű vagyontöbbletből ezek szerint a Hitelbankra 3 260 000 lej (cca. 250 000 Ft.) esik.

A-bank: Vagyon:

Ingtalanok a) államosítva	52 400 000 lej	
b) nem „	1 760 000 lej	
c) Magyarországon fekvő	3 200 000 lej	
Berendezés	660 000 lej	
Zárolt követelések	912 000 lej	
Készpénz	271 000 lej	
Összesen		59 203 000 lej
Teher:		
Betétek	625 000 lej	
Nyugdíjalap (matematikailag kiszámítva, de hatóságilag megállapítva nincs)	5 801 000 lej	
Összesen		6 426 000 lej

A 52 777 000 lej számszerű vagyontöbblet valóságos értéke főleg az ingatlanokért elérhető kártalanítástól, valamint az aránylag jelentéktelen vitás adóteher mikénti elintézésétől függ.

Az alaptőke 62,5%-a a magyar pénzintézetek tulajdona (Leszámítoló- és Pénzváltó-Bank, Hitelbank, Pesti Hazai), 37,5%-a pedig feltehetőleg román érdekeltség. A fenti számszerű vagyontöbbletből a magyar érdekeltségre esik cca. 33 000 000 lej (cca. 2 600 000 Ft.).

Donescu osztályvezető vonatkozó elgondolásával szemben hangsúlyozni kívánjuk, hogy az A-bank és a B-bank két külön jogi személy, mely úgy a magyar érdekeltség mérve, mint annak

összetétele tekintetében egymástól különbözik, mely egymásért nem szavatol és ennél fogva az A-bank – túlzott és legnagyobb mértékben indokolatlan – adóterhéért a B-bankot igénybe venni nem lehet. Méltánytalan volna az is, hogy az államosított ingatlanokért nyújtandó kártalanításból levonásba kerüljenek az államosított vállalatok felszabadítandó betétkövetelései, mert ezekkel szemben a két intézetnek saját követelései vannak zárolt stabilizált lejben.

A romániai magyar érdekeltségű *egyéb pénzüintézetek* felszámolásának befejezésével kapcsolatban felhívjuk a Pénzügyminisztérium figyelmét a következőkre:

Az 1948. április 14-én létrejött „Ideiglenes megállapodás”-sal kapcsolatban magyar részről „Aktajegyzet” készült az akkoriban román részről elhangzott elvi jelentőségű kijelentésekről. Az említett „Aktajegyzet” 4. pontjának szövege a következő:

„A CASBI alatt alaptőkét emelt két pénzüintézet (ez alatt értendő a Kolozsvári Takarékpénztár és Hitelbank Rt. f. a., Kolozsvár, valamint a Nagyvárad Takarékpénztár Rt. f. a., Nagyvárad) jövődjéhez vonatkozólag a román tárgyaló felek a következőket jelentették ki: Ez idő szerint a két pénzüintézetet a megállapodásba kifejezetten belevonni – tőkeérdekeltségük jelenlegi aránya miatt – nem lehet. Román részről azonban a megállapodásban lévő felsorolást (ez alatt értendő az A és B-bank) nem tekintik kizáró jellegűnek és abban az esetben, ha a 333/1947. sz. törvény¹⁶¹ alapján a Magyar Állam ezen pénzüintézetek részvénytöbbségének birtokába fog jutni, ami azonban azóta nem sikerült, úgy azokra is kiterjesztetnek az egyezmény rendelkezései.”

A szóban forgó „két pénzüintézet” a Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesület affiliációja, és pedig: a Kolozsvári Takarékpénztár eredetileg 23,7%-os, mely arányszám a CASBI alatt mesterseges tőkeemelés folytán 3,9%-ra csökkent, a Nagyvárad Takarékpénztár pedig eredetileg 31%-os érdekeltségű, mely a CASBI alatti egyoldalú tőkeemelés folytán 6,3%-ra csökkent.

A fent említett, magyar szempontból sérelmes, mert egyoldalú tőkeemelés azóta sem nyert orvoslást, ami részben abban leli magyarázatát, hogy a szóban forgó kérdés elintézését a magyar hatóságok nem sürgették. Miután az egyoldalúan csökkentett magyar érdekeltség tisztázatlan, a szóban forgó két intézet nem képezte az államközi megállapodás tárgyát és a magyar ellenőrzés alól kikerült. Abból kiindulva, hogy az említett két affiliáció ingatlanvagyonának reális értéke megmaradt, annak 1948. júniusi forgalmi árát alapul véve, az eredeti magyar érdekeltségű hányad a

kolozsvári affiliációnál cca. 8 400 000 lejre, a

nagyvárad affiliációnál cca. 15 400 000 lejre tehető,

tehát összesen cca. 23 800 000 lejt tenne ki, ami cca. 1 860 000 Ft-nak felelne meg.

A rend kedvéért megemlítjük, hogy – amint a Pénzügyminisztérium előtt ismeretes – a kormányközi megállapodások alkalmával nem kerültek szóba az *Angol–Magyar Bank* érdekeltségei:

a) Mezőgazdasági Bank és Takarékpénztár Rt. f. a., Kolozsvár,

(eredetileg 70%-os magyar érdekeltség)

b) Marosvásárhelyi Leszámitolóbank Rt. f. a., Marosvásárhely,

(eredetileg 71,54%-os magyar érdekeltség)

Fenti két affiliáció az Angol–Magyar Banknak tartozik 39 779 £. és 102 624 \$ bruttó összeggel.

c) Biharmegyei Takarékpénztár f. a., Nagyvárad,

(eredetileg 51,93%-os magyar érdekeltség).

¹⁶¹ A jogszabályt közli Vincze, 2000, 288–294.

Ezeknek az intézeteknek is jelentős ingatlanvagyonra volt, vagyonállaguk tekintetében azonban tájékozva nem vagyunk.

Kérjük a Pénzügyminisztérium értesítését jelen beadványunk tárgyát képező ügyben való döntéséről, valamint utasítását arra nézve, milyen értelemben válaszoljon Tompa kartárs Donescu osztályvezetőnek.

Tisztelettel

BANKRÉSZLEGEK

PÉNZINTÉZETI KÖZPONT nevében:

Látta:

Pogácsás s. k. Galló s. k.

B

PÉNZINTÉZETI KÖZPONT

Bankrészlegek, Fé.

Előadónk: Dr. Somoskeőy István

Pénzügyminisztérium

IV. Főosztály,

Dr. Róz István csoportvezető elvtárs kezeihez!

Budapest.

Hivatkozással a Pénzügyminisztérium Stoll Alfréd elvtárs útján m. hó 25-i beadványunkkal kapcsolatban felvetett egyes kérdéséhez, a Pénzügyminisztérium kívánságának megfelelően említett jelentésünket a következőkben egészítjük ki:

Előjáróban megismételjük, hogy az 1948. évi kormányközi megállapodások lényege tudvalevőleg az volt, hogy azokat a magyar pénzügyi érdekeltségeket, amelyeknél a magyar érdekeltségi hányad az igazolt 50%-ot meghaladta, román részről kényszerfelszámolás alól mentesítik, minél fogva azok – a román bankok államosítása folytán – szükségessé vált felszámolása szabadon, illetőleg kölcsönös megegyezés alapján kinevezett felszámoló által történhetett.

Vonatkozott ez az A- és B-bankra, ezzel szemben a többi magyar affiliációt román szervek által eszközölt felszámolás alá vonták. Ez az eljárás tehát alkalmazást nyert:

- 1.) A Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesület két affiliációjára éspedig
 - a) a Kolozsvári Takarékpénztár és Hitelbank Rt.-ra, Kolozsvár, valamint
 - b) a Nagyváradi Takarékpénztár Rt.-ra, Nagyvárad.

Erre a két pénzügyintézetre vonatkozik a múlt hó 25-i levelünk harmadik oldalán idézett, csupán a magyar hivatalos kiküldöttek által lefektetett „Aktajegyzet” 4. pontja. Megjegyzendő, hogy a magyar érdekeltségi hányad a szóban forgó két intézetnél még a CASBI által egyoldalúan és ezért kifogás alá eső módon végrehajtott alaptőke-emelés előtt sem érte el az 50%-ot. Az említett „Aktajegyzet” megfogalmazása ennyiben helytelen és félreértésre ad alkalmat, aminek egyik oka az, hogy a Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesület egy szindikátusi megállapodáson keresztül a számszerű kisebbségének többségi jogot vált biztosíthatni, amire azonban nem került sor. A CASBI által eszközölt alaptőke-emelést azóta sem hatálytalanították. Mindazonáltal méltányosnak látszik, egy globális elintézés alkalmával lehetőleg ezt a kérdést is szőnyegre hozni.

- 2.) az Angol–Magyar Bank Rt. érdekeltségeire, éspedig:

- a) a Mezőgazdasági Bank és Takarékpénztár Rt. f. a., Kolozsvár (eredetileg 70,05%-os érdekeltség)

b) a Marosvásárhelyi Leszámtolóbank Rt. f. a., Marosvásárhely (eredetileg 71,54%-os magyar érdekeltség)

c) a Biharmegyei Takarékpénztár f. a., Nagyvárad (eredetileg 51,93%-os magyar érdekeltség).

Fenti három affiliáció az 1948. évi államközi megállapodásnál azért maradt figyelmen kívül, mert az Angol–Magyar Bank Rt., Budapest, abban az időpontban még angol többségű érdekeltségnek számított. Miután a magyar kincstár időközben az Angol–Magyar Bank 93%-át szerezte meg, a fenti három affiliációt – a kormányközi egyezmény szellemében – szintén megkülönböztetett elbánásban kellett volna részesíteni. Erre a Pénzügyminisztérium figyelmét annak idején fel is hívtuk, annak érvényesítésére azonban – kapott értesülések szerint – technikai okokból mind ez idáig nem került sor.

Minden kísérletünk, hogy az affiliáció gestiójáról, vagyonállagáról és a felszámolás menetéről közvetlen tájékoztatást nyerjünk, meghiúsult, úgyhogy ezekre vonatkozólag pontos információkkal nem szolgálhatunk.

Abból kiindulva, hogy – értesüleink szerint – a szóban forgó három intézet vagyonából az – időközben államosított – ingatlanok megmaradtak, közöljük ezeknek utolsó tudomásunkra jutott forgalmi értékét (stabil. lej).

Mezőgazdasági Bank és Takarékpénztár Rt. f. a., Kolozsvár, kolozsvári, zilahi és szatmárnémeti székházak és 3 kisebb bérház cca. 11 500 000 lej,

Marosvásárhelyi Leszámtolóbank Rt. f. a., Marosvásárhely, székház és raktárház, valamint 2 kisebb ingatlan cca. 6 000 000 lej,

Biharmegyei Takarékpénztár f. a., Nagyvárad,

Nagykárolyban raktár és telek, Érmihályfalván egy raktár és 2 kisebb ház (román hatósági limit szerint) 8 000 000 lej.

Az egyéb aktívákra nézve információink nincsenek.

A könyv szerinti passzívák, bizalmas és általunk ellenőrizhetetlen magánközlések szerint:

a Mezőgazdasági Bank és Takarékpénztár Rt. f. a., kolozsvári intézetnél állítólag csak 700-800 000 lej,

a Biharmegyei Bank nagyváradi fiókja 5 000 000 lej

román kincstár 1 000 000 lej

folyószámlabetét 3 000 000 lej, összesen 9 000 000 lej,

úgyhogy ennél az affiliációnál egy esetleges vagyontöbblet netaláni egyéb aktíváktól függene, a Marosvásárhelyi Leszámtolóbank Rt. f. a.,¹⁶² marosvásárhelyi intézet passzíváira nézve információink nincsenek, alant megemlített, az Angol–Magyar Bank, budapesti intézettel szemben fennálló tartozástól eltekintve.

Amint a Pénzügyminisztériummal már több ízben közöltük, az Angol–Magyar Banknak részvényérdekeltségén kívül romániai affiliációival szemben még folyószámla-követelései vannak L.-ben és \$-ban és pedig a következők:

Mezőgazdasági Bank és Takpr. Kolozsvár, btto. 88 884 \$ és 30 883 L,

Marosvásárhelyi Lesz. Bank, Marosvásárhely, 13 740 \$ és 8 883 L,

Összesen: 102 624 \$ és 39 766 L,

aminek forintellenértéke kerekén 2 500 000 Ft volna. Hangsúlyozni kell, hogy ezek a követelések hiteltermészetüknél fogva a tőkeérdekeltségért járó kártalanítási igényt ennek rangsora

¹⁶² Felszámolás alatt.

tekintetében megelőzik. Különben a szóban forgó követelések, jelenlegi árfolyamokon átszámítva, az ingatlanok forgalmi értékét jóval meghaladják. Ezért az érdekeltségért járó kártalanítási igény nem is jönne számításba. Tisztázandó volna tehát, milyen értékkel vették figyelembe az Angol–Magyar Bank fenti \$ és L követeléseit és mennyit tesznek ki az egyéb hitelezők igazolt és jogos követelései.

A fentiekkel kiegészített beadványunk ügyében a Pénzügyminisztérium döntését kérve, vagyunk

tisztelettel
BANKRÉSZLEGEK
nevében:

Melléklet:

Tompa Sándor levele a felszámolás alatt lévő romániai magyar bankok problémájáról Brassó, 1950. október 10.

Általános Hitelbank Rt.
Braşov

Magyar Általános Hitelbank
Titkárság, külföldi csoport,
Budapest.

Szíves tudomásukra hozom, hogy a közelmúltban látogatást tettem a Legfelsőbb Bankkúriánál. A Bankkúria titkárával folytattam megbeszélést, aki az iránt érdeklődött, hogy milyen utasításaim vannak Budapestről a két bank felszámolásának befejezését illetően. Közöltem a titkárral, hogy az ingóságok értékesítésén és a B-bank tulajdonában megmaradt ingatlanok eladásán kívül, melyek lebonyolításával foglalkozunk, illetve megkísérlünk, olyan kérdések – államosított ingatlanok, régi lejből származó tételek, kincstári kihágási ügy – hátráltatják a befejezést, melyek lehetőségeimet meghaladják és amelyekre vonatkozólag éppen ezért Budapest nem is adhat nekem utasítást.

A titkár és a Bankkúria egyik főtisztviselője, aki a beszélgetésben szintén részt vett, annak kijelentése mellett, hogy a Bankkúria megkülönböztetéssel kezeli a két bankot, tudomásomra hozták, hogy tekintettel arra, miszerint a bankok felszámolása jórészt már befejeződött, vagy kincstári végrehajtás révén befejezés előtt áll, az A- és B-bank felszámolásának befejezése iránt is érdeklődtek illetékes helyről. (Az illetékes hely az Állami Bank „planifikálási osztály” – tervehivatala – mely a bankok felszámolását a Bankkúria útján irányítja.) A beszélgetés alatt a titkár felhívta telefonon Donescu igazgatót, az említett tervehivatal vezetőjét, aki közölte, hogy kész engem fogadni.

A titkár kíséretében felkerestem Donescu igazgatót, akivel előbb ugyanazon kérdésekről volt szó, mint azt megelőzőleg a Bankkúriánál. A továbbiakban az igazgató azt tanácsolta – kérve azonban, hogy személyére hivatkozás ne történjen –, hogy forduljak Budapesthez és kérem, hogy a magyar kormány tegyen a bukaresti követség útján javaslatot a román kormánynak a két bank felszámolásának befejezését hátráltató ügyekben.

Donescu igazgató annak a véleményének adott kifejezést az államosított ingatlanok ügyében, hogy az ingatlanoknak a két bank tulajdonába történő visszajuttatására semmi esetre sem lesznek az illetékesek hajlandók, ellenben az 1948. évi kormányközi tárgyalások során az ingat-

lanokra nézve létrejött megegyezés alapján – szerinte – igényelheti a magyar állam, hogy részesedésének erejéig kárpótlásban részesüljön a román állam részéről az államosított ingatlanokért. Donescu igazgató szerint a javaslatnak ki kellene térnie az A-bank 14 milliós bírságának rendezésére és a régi lejből származó kötelezettségek likvidálására is. Itt emlitem meg, hogy noha az igazgató általában jól van informálva a két bank ügyeinek állásáról, a beszélgetés során meglepetéssel értesült arról, hogy a régi lejek ügye bankjainknál még nincsen elintézve. Szerinte előleget – kölcsönt – kellett volna kérjen a két bank azon célból, hogy az államosított vállalatok felszabadított követeléseit kifizesse, amint ezt más bankok is tették, melyek nem rendelkeztek elegendő diszponibilitással. Közöltem Donescu igazgatóval, hogy Budapest azt az álláspontot foglalta el, hogy az egyoldalú felszabadítás sérelmes a bankokra nézve, miután kötelezettségeiket meghaladó régi lejből származó diszponibilitással rendelkeznek és ezért nem rendezte a két bank ezen kötelezettségeit. Erre azt válaszolta az igazgató, hogy a magyar kormány ezt a kérdést is tegye szóvá a jegyzékben. Ezt megelőzőleg, amikor a kérdés szóba került, azt az álláspontot képviselte az igazgató, hogy az ingatlanokért kapandó kártérítésből kerüljön levonásba az államosított vállalatok felszabadított követeléseinek kifizetéséhez szükséges összeg és ezzel kapcsolatban annak a véleményének adott kifejezést, hogy az A-bank kötelezettségei – miután a bank az Állami Banknak is tartozik cca. 2 millió lejgel, fennáll továbbá a bizonytalan sorsú 14 milliós bírság és 2,5 milliót meghaladó régi lejből származó kötelezettsége – nem nyerhetvén fedezetet egyetlen ingatlanért járó kártérítésből, a B-banki ingatlanokért megállapítandó kártérítésből rendeztessenek. Közöltem vele, hogy véleményem szerint a magyar állam ilyen rendezésbe nem fog belemenni, miután főrésztvényese ugyan mindkét intézetnek, azonban egymástól teljesen független intézetekről lévén szó, főrésztvényesi minősége nem szolgálhat okul arra, hogy a deficitese intézet hiányait pótolja. Ráműtattam egyben arra is, hogy amennyiben a 14 milliós, szerintem 99%-ban alaptalan bírság ügye méltányosan elintéződik és a régi lejből származó kötelezettségek ügyében Budapest álláspontja elismertetik, az A-banki végelszámolás sem passiv a főrésztvényesre nézve, miután természetesen a bank obligói is – például az Állami Bankkal szembeni tartozás – csak részesedése erejéig tudható be a magyar állam terhére.

A beszélgetés folyamán azt az impressiót szereztem, hogy Donescu igazgató – amennyire ez tőle függ – a magyar állam igényeinek méltányos kielégítése mellett van. Kérte, hogy értesítsem őt akkor, amikor a magyar kormány a bukaresti követségnek a jegyzéket leküldi, mivel szándékában van érintkezésbe lépni a Pénzügyminisztériummal, még mielőtt az érdemében foglalkozna a jegyzékkel.

Donescu igazgatóval egyetértőleg megállapítottuk, hogy minden szempontból kívánatos volna, ha a magyar kormány mielőbb eljuttatná a vonatkozó jegyzéket a román kormánynak. A felszámolás túlságos elhúzódása a bankok érdekei ellen van, miután állandóan újabb rezsi-terhek merülnek fel a szűkre szabott költség-előirányzat mellett is és az Állami Bank is idegenkedéssel foglalkozik minden hónapban a bankoknak a folyó kiadások fedezetét célzó előlegkéréseivel. (A-bank esete.) Kijelentette az igazgató, hogy adóügyekben semmilyen kivételes bánásmódot nem tud a bankok részére a Pénzügyminisztériumnál kieszközölni és habár maga is azon a véleményen van, hogy például a minimális üzleti adó, melyet az ingatlanok államosítása óta fiktív alaptőke után rónak ki a bankokra, nem méltányos, nincsen módjában interválni, miután az adótörvény rendelkezései értelmében jár el a kincstár, amikor ezen adót igényli és behajtja. Abban sem lehet az A-bank segítségére, hogy a minimális adónak május

havi 6 463 lej befizetésének elmulasztásáért rótták ki a bírságot (ötszörös bírság) 32 315 lej összegben – töröltessék, vagy az Állami Bank előleget adjon a banknak a minimális adó befizetésének céljaira, így módon elkerülhetővé téve a bírság kiróvását. Az ingóeladásokból sem tarthat vissza a bank e célra megfelelő összeget.

A beszélgetés, melyet Donescu igazgatóval folytattam, azzal ért véget, hogy ő biztosított az illetékeseknek a két magyar állami érdekeltségű bank iránti jóindulatáról, egyben azonban újólág hangoztatta, hogy a legnagyobb mértékben kívánatos volna, hogy a magyar kormány minél előbb megtegye ajánlatát és felkért engem, hogy ennek szükségességét nyomatékosan hozzam az Önök tudomására, amit természetesen a magam részéről megígértem.

Fentieket sz. tájékoztatásukra közölve kérem, hogy ottani illetékes helyen odahatni szíveskedjenek, hogy a magyar kormány a lehetőség szerint mielőbb eljuttassa ajánlatát a román kormányhoz. Ez annál is inkább sürgős volna, mivel az A-bank esetében az adóhátralék miatt állandóan fenyeget a végrehajtás, melyet eddig sikerült kiparírozni – természetesen nem kevés utánajárással –, azonban bármikor napirendre kerülhet a 14 milliós bírság ügye is. Különösebb anyagi érdekei a magyar államnak az A-bankkal kapcsolatban nem állanak ugyan fenn, azonban feltételezem, hogy sem Önöknek, sem az illetékes magyar fórumnak nem közömbös, hogy az A-bank felszámolása árverezéssel nyer-e befejezést. Ez pedig nem kerülhető el, ha a magyar kormány részéről az említett jegyzék elküldésére nem kerül sor.

Kérem sz. értesítésüket az illetékes fórum döntéséről, hogy a magam részéről Donescu igazgatót tájékoztathassam és a felszámolással kapcsolatos tevékenységemben is ahhoz igazodhassam.

Tisztelettel
Tompa Sándor

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium adminisztratív iratai, Románia, XIX-J-1-k, 35. doboz, 23/d tétel, 029275. sz., sokszorosított másolatok. (A beadványok másolatait megküldték Kállai Gyula külügyminiszternek is. A kísérobén Száberszki József pénzügyminisztériumi főosztályvezető megjegyzi, hogy: „nem a részletkérdések megoldására, hanem a probléma globális rendezésére kellene irányt vennünk”.) Közli Vincze Gábor: Magyar vagyon román kézen. Dokumentumok a romániai magyar iparvállalatok, pénzintézetek 2. világháború utáni helyzetéről és a magyar-román vagyoni jogi vitáról. Pro-Print Kiadó, Csíkszereda, 2000, 399–411.

KÁLLÓ IVÁN KÖVET JELENTÉSE KÁLLAI GYULA
KÜLÜGYMINISZTERNEK BÁNYAI LÁSZLÓVAL, A ROMÁN
KORMÁNYDELEGÁCIÓ TAGJÁVAL TÖRTÉNT BESZÉLGETÉSRŐL

Budapest, 1950. december 18.

Szigorúan bizalmas!

Folyó hó 14-én egy kocsin utaztam Bányai elvtárssal Baracsára, a Vörös Csillag termelőszövetkezet megtekintésére. Útközben a baráti hét menetéről és eddigi eredményeiről beszélünk. Elragadtatással beszélt az eddigiéről és mondotta, hogy túlhaladja a bukaresti magyar-román hét méreteit és utalt a mi adottságainkra is, a gyönyörű Operaházra stb. Elmondotta, hogy rengeteg fejtörést okozott neki Bukarestben az, hogy mi lesz az ott megrendezendő baráti hetek, nem-e fog elindítani egy újabb sovinszta lendületet, amely azután akadályozná a további jó együttműködést. Még arról is szó volt, hogy esetleg ne-e halasszák el a baráti hetet. Nagy örömmel állapították meg, hogy a baráti hét folyamán Romániában sehol sem mutatkozott meg a sovinizmusnak egy halvány megnyilatkozása sem. Megkérdeztem, milyennek látják a magyarság helyzetét és bemutatkozik-e még sovinizmus a magyarság részéről. Szatmárnémeti az egyetlen, mondotta, ahol minduntalan találkoznak ilyen jelenségekkel. Legutoljára például a Népi Tanácsok megválasztása¹⁶³ idején a választási plakátok egész tömegét tépdesték le. Állítása szerint katolikus papok és Magyarországról 45–46-ban Romániába menekült¹⁶⁴ olyan elemek uszítására, akiknek Magyarországon bűdös volt a levegő és azért mentek Romániába, mert ott nem ismerik őket és az ottani rokonaiknál meghúzódhatnak. Ezek az elemek azok, amelyek minduntalan ébrentartják a sovinizmust. Megkérdeztem, sokan vannak még? – Igen, felelte, eddig a román hatóságok sem tudtak erről, csak a népi tanácsai választások világították meg ezt a helyzetet, mert ezek az elemek mindent elkövettek, hogy zavart keltsenek, mintha legalábbis arra számítottak volna, hogy eredményt tudnak elérni. Ezek azután kapcsolatot tudnak teremteni a kulákokkal, lecsúszott nagykereskedőkkel és kisiparosokkal.

A választások alatt még megmutatkozott a sovinizmus próbálkozása a csángók között is, ahol po.¹⁶⁵ a papság végzett erőteljes háziagitációt, nem beszéltek a választásokról, csak a rendkívüli isteni tisztelet fontosságáról beszéltek, amelyekre azután végeláthatatlan harangzúgással invitálták a tömegeket, hogy így zavarják meg a választói gyűlések megtartását. Igen erélyes fellépésre volt szükség ezek ellen a próbálkozások ellen, de sajnós, látható volt, hogy az aknamunka számára még van talaja. Ezekkel a jelenségekkel szemben a legközelebb úgy is próbálnak védekezni, hogy egy újabb állampolgársági törvényt készítenek elő, amely véglegesen rendezni fogja a vitás állampolgárságokat. Úgy tervezik, mondotta, hogy egy féléves határidőt tűznek ki, mely idő alatt mindenki nyilatkozhatik állampolgárságát illetően. (Valószínű, akinek vitás az állampolgárságuk.) Ezek nem olyan vitás állampolgárságok, mint akik útlevel-

¹⁶³ A néptanácsi választások 1950. december 3-án voltak.

¹⁶⁴ Bányai állítása ellenére 1945–46-ban döntően nem Magyarországról Romániába, hanem *fordítva*, Erdélyből kifelé menekültek az emberek (illetve egy részüket a hatóságok kiutasították). Szórványosan azonban előfordult, hogy egyesek az Erdélyben maradt családjukhoz visszaszöktek.

¹⁶⁵ Példának okáért.

lel rendelkeznek, mert ezekről a hatóságok nem is tudtak, hogy Romániában vannak. Úgy szöktek Romániába és főleg Magyarországról. De ezek mind olyan elemek, mondotta, melyeknek sem itt, sem ott nem tetszik a népi demokrácia. Talajukat veszítették. Szatmárnémetiben nagy propagandát fejtettek ki az ellen, hogy a rajon-székhely Nagybánya legyen. Próbáltak elmenttet szítani azzal is, hogy a rajonálási tervnek az a célja, hogy a magyarságot szétdarabolják. Örömmel állapította meg Bányai elvtárs, hogy ezen a téren az uszítóknak nem volt sikerük. Különösen az hatott legdöntőbben a tömegekre, hogy látták az őszinte és a becsületes szándékot a kormányzat és a Párt részéről, hogy a jelöléseknél a legkisebb részrehajlást sem engedték meg a jelöltek személyét illetően, hanem a magyar szempontok teljes érvényesülését elősegítették, mert ezzel is nagy megnyugvást akart a Párt és a kormányzat elérni. Ez az eddigi jel szerint teljes mértékben sikerült.

Szatmárnémetiben rengeteg sok plakátra ráírták magyar betűkkel, hogy nem érdekel bennünket; meg olyanokat, hogy meddig tart ez még stb. A választások újra bebizonyították, hogy minden jól megy, ha az ellenséget likvidáljuk. Megkérdeztem, hogy látja a nemzetiségi probléma jövőbeni fejlődését. Sokat beszélünk erről, mondotta, és úgy látom, hogy az önrendelkezési jog alapján egy külön parlament létrehozása fog megtörténni, talán nem is olyan sokára. A Népi Szövetség szerepére terelődött a beszélgetés tárgya, melyről Bányai elvtárs azt mondotta, hogy a jövőben csak a Magyar Népi Szövetség fog megmaradni, mint hatalmas tömegszervezet, mert a többi nemzetiségeknél csak bizottságok működnek és alapszerveik nincsenek. A Népi Szövetség jövőbeni fő feladata a szocialista mezőgazdaság programjának végrehajtása lesz. Ezen a téren borzalmasan sok a feladatuk és meggyőződtek arról, hogy az a leghelyesebb, ha ezen a téren a Romániában élő magyarságnak megadják az őt megillető szerepet, mert ellenkező esetben a nehézségeik sokkal nagyobbak lennének. Az ő parasztságuk, mondotta, nehezebb. A Népi Szövetség megmarad továbbra, tehát mint nemzetiségi tömegszervezet, amelynek még az is feladata lesz, hogy egyengesse az együttműködést az itt élő népek között, a szocializmus építése terén.

Még megkérdeztem, milyennek látja a baráti hét eredményeit. Azt felelte, úgy látja, hogy az együttműködés hatalmas kiszélesedése kell, hogy jöjjön. Különösen a Román Munkáspárt és a kormányzat felé igen jó benyomást fog kelteni a baráti hét jó eredménye. A tömegek között, mondotta, úgy látszik, semmi akadálya a jó együttműködésnek.

Magam részéről a baráti hét lefolyását, annak eredményeit, igen nagy pozitívumnak minősítem. Kétségtelen, hogy részünkről a kötelező formásokon, udvariaskodáson túl minden megtörtént, ami csak elképzelhető, hogy a baráti hétnek meglegyen a jó eredménye. Málnășanu román követ, a kormánydelegáció minden egyes tagja, akikkel sokat voltam együtt, nagyon meg voltak elégedve. Főleg arról beszéltek, hogy amit ők láttak és tapasztaltak, minden nagyon őszinte volt és nekik nagyon jólesett. Mezincescu miniszter azt mondotta: Hát nem gyönyörű ez? És milyen messzire lehet ezen a téren elmenni. És mondotta, hogy nagyon nagy perspektíva mutatkozik meg. A kormánydelegáció több tagja annak nagyszerűségéről beszélt, hogy a baráti hét lefolyása alkalmával nemcsak a kormányzat, hanem a Párt is mindenütt jelen volt és nagyon örültek annak az ebédnek, mely a Gellértben folyt le, melyen Bíró Zoltán elvtárs¹⁶⁶ és Bebrits elvtársnő képviselték a Pártot. A záróünnepély után a Gellértben lezajlott fogadásról

¹⁶⁶ Rákosi Máttyás testvére.

Rákosi elvtárs és a kormány számos tagjának jelenlétéről, az ottani nagyszerű hangulatról elragadtatással beszéltek.

*Kálló
követ*

Magyar Országos Levéltár, a bukaresti követség TÜK-iratai, XIX-J-33-a, 2. doboz, 1-253. tétel, 4-5. Kálló aláírásával hitelesített másolat.

44.

KÁLLÓ IVÁN KÖVET JELENTÉSE KÁLLAI GYULA KÜLÜGYMINISZTERNEK A NÉPTANÁCSI VÁLASZTÁSOKRÓL

Bukarest, 1951. január 13.

8/szig.biz.-1951.

Szigorúan bizalmas!

Ma van egy éve, hogy a Nagy Nemzetgyűlés megszavazta a törvényrendeletet a Népi Tanácsok megválasztásáról. Abban az időben már országszerte működtek az Ideiglenes Tanácsok,¹⁶⁷ amelyeknek a működése távolról sem volt annyira megfelelő, hogy feledtetni tudta volna a háború előtti helyzetet, amikor még Romániában virilista alapon a legtöbb adót fizetők köréből kinevezett Törvényhatósági Bizottságok működtek országszerte. Városokban sem, de különösen vidéken ezeknek a Törvényhatósági Bizottságoknak a munkája semmilyen területen nem volt észrevehető. Esetleg csak abban nyilatkozott meg, hogy egyik vagy másik városban szörnyű nagy korrupció, panama nyomaira bukkantak rá és ezekben mindég szerepük volt, illetve részük volt ezeknek a bizottságoknak.

Bukarest erre a legjobb példa, ahol bár voltak kórházak, tisztí orvosok, de ezek is teljesen a vagyonos osztályok érdekeit szolgálták, a nép érdekeit, közegészségügy, közoktatás, városrendezés, a legelhanyagoltabb állapotban jutott el az Ideiglenes Tanácsok megalakításáig. Aki Bukarestben jár, az mind csodálkozik a város rendezetlenségén, a háború előtti építkezések összevisszaságán, ezek mind azt bizonyítják, hogy az Ideiglenes Bizottságok igen hitvány örökséggel kezdték meg működésüket. Közvetlenül a felszabadulás után ezen a téren úgyszólván semmi változás nem történt, csak három évvel ezelőtt indult el egy folyamat, amely igen lassú ütemben hozott némi változást, amikor a királyt elűzték és kikiáltották a népi köztársaságot.¹⁶⁸ Mind ez ideig a Párt befolyása sem volt eléggé észrevehető. Mindég itt volt a múlt szimbóluma, a király és minden vonalon fel-felbuccyant a tömegek között annak a lehetősége, hogy a felszabadulással együtt létrejött átalakulás csak ideiglenes, és hogy a régi uralkodó rendszert a jelenlevő királlyal együtt visszaállítják a régi állapotokat. A népi demokrácia kikiáltása után meggyorsult a fejlődés a Párt igyekezett bizonyos változást elősegíteni azzal, hogy bár például Erdélyben

¹⁶⁷ A néptanácsok ideiglenes bizottságait 1949 áprilisában iktatták be.

¹⁶⁸ Lásd az 1. sz. iratot.

nagyon sok elemet meghagytak a városok és a falvak élén, és csak itt-ott történt meg, hogy egy-egy munkáskáder polgármester lett, vagy később az Ideiglenes Bizottságok tagjai közé politikailag megfelelő emberek is kerültek, de ez olyan kevés volt, hogy minden túlzás nélkül állíthatom, hogy az Ideiglenes Bizottságok, tekintve összetételüket és tekintettel arra, hogy a hivatalokban teljesen a régi garnitúra végezte a munkát, az Ideiglenes Bizottságok működése csak kis részben váltotta be a hozzáfűzött reményeket.

A Párt, a tömegszervezetek igyekeztek ugyan az Ideiglenes Bizottságok munkáját segíteni működésükben, de az eredmény nagyon kevés volt.

Nagyon sok helyen megmutatkozott a régi tisztikar befolyása az Ideiglenes Tanácsok működésén. A tömegek olyan messze voltak az Ideiglenes Tanácsok problémáitól, valamint a közügyektől, tehát olyan keveset foglalkoztak ezekkel, hogy a hivatalokba megbízható elemek bevitele a legnagyobb nehézségekbe ütközött.

A végleges bizottságok megválasztásáig a törvény létrehozásától eltelt egy év, miután Románia új rajonbeosztása igen késett. Véleményem szerint nehézségeket okozott az is, hogy ez a két nagy jelentőségű változás Románia új területi felosztása és a Népi Tanácsok végleges megválasztása túl közel esett egymáshoz. Véleményemet alátámasztották több esetben illetékesek részéről történt megnyilatkozások, legutóbb Bányai László egyetemi tanár, Szenkovits Sándor miniszter,¹⁶⁹ akik szintén rámutattak ezekre a hibákra.

A rajonbeosztást a tömegek elég közömbösen fogadták, de a Népi Tanácsok végleges megválasztásánál igen érdekes, hogy lassan, fokozatosan a nagyszerű agitáció meg tudta mozgatni a tömegeket, különösen a vidéki pártszervezetek jó munkát végeztek és a tömegek felvilágosítása elég jó eredménnyel járt. A választásokat megelőzően beszéltem Bukarest Ideiglenes Tanács elnökével, aki mondta, hogy nagyon jó, hogy Magyarországon már megtörténtek a választások. Nagyon nagy figyelmet szenteltünk az ott folyó agitációnak és választási munkának és ezek nekünk igen jó tapasztalatokat adtak. Szenkovits miniszterrel való beszélgetésemkor még úgy nyilatkozott, hogy a Párt, a kormányzat és a tömegszervezetek legfőbb vezetői nem fognak lemenni vidékre gyűléseket tartani, hanem a választás munkáját a vidéki és helyi szervekre bízják. Csak későbbben jöttek rá, hogy ez helytelen és a választásokat megelőző két hetet azután nagyon jól kihasználták és igen sok vidéki gyűlésen beszéltek a Párt, a kormány és a tömegszervezetek vezetői. Igen jó elgondolás volt véleményem szerint az is, hogy a szavazóigazolványokat úgy kellett kiváltani. Ezt is nagyon jó agitáció előzte meg és még egy lehetőséget adott arra, hogy a tömegekkel foglalkozzanak és megértessék velük a választások jelentőségét.

Nagyon ügyesen hajtották végre a jelöléseket. Itt valóban érvényesültek a legdemokratikusabb szempontok, a jelölést úgy ejtették meg, és úgy hajtották végre, hogy a legszélesebb néprétegek véleményét vették figyelembe. A legbecsületesebb és legaktívabb, de a legfejlettebb elemeket is bevitték jelölteknek és itt nem voltak tekintettel arra, hogy ki milyen nemzetiségű, vagy milyen foglalkozású, a főszempont az volt, hogy bírja a tömegek bizalmát, és vinni tudja magával a tömegeket legközvetlenebb kapcsolatba a közügyekkel, az ország, a város és a falu életével. Különös jelentősége van annak, hogy rengeteg magyar származású egyén került a Népi Tanácsokba,¹⁷⁰ ez magával hozta azt, hogy a magyarság körében igen komoly bizalmat sikerült

¹⁶⁹ Szenkovits Sándor (Alexandru Sencovici) 1949 decemberétől könnyűipari miniszter volt.

¹⁷⁰ A magyar képviselők száma: 10 077 fő, 9,2% volt. (Az 1948-as népszámlálás szerint 9,4% volt a magyar kisebbség országos aránya.)

keltenie a Népi Tanácsok működése iránt. A Romániában élő szerb és német, illetve szász ajkúakat is eléggé jól mozgásba hozták és a közülük való jelölés is nagy megnyugvást keltett. A jelöléseknek ilyen módon való megejtése azonban magával hozta azt is, hogy bár a legaktívabb, a legképzettebb elemek kerültek a Népi Tanácsokba, tekintettel arra, hogy körülbelül 110 000 tanácstagot választottak meg, nem sikerült a politikailag legmegbízhatóbbakkal betölteni ezt a létszámot, mert sajnos ezen a téren is nagyon megmutatkozik a káderoknak a hiánya.

A Párt, a szakszervezetek és az egyéb tömegszervezetek területén még nem nevelődött ki egy ekkora szilárd meggyőződésű és megbízható szervezés, vagy közügyek intézésében jártas gárda. Mindenesetre hatalmas terület és rengeteg lehetőség jött létre arra, hogy a nevelés ezen a területen eredményes lehessen. Maga a választási törvényrendelet elég sok nyitott kaput hagy arra az esetre, hogy cserélni lehessen az ezen a területen működő elemeket.

Dej elvtárs a villamosvasúti kocsiszínbén tartott választói nagygyűlésén erről a kérdésről sokat beszélt és kihangsúlyozta, hogy maga a választás, annak lefolyása igen jó iskola számunkra, ezen a területen való működés pedig ennek az iskolának a legmagasabb fokozatát jelenti.

Politikailag igen jelentős az, hogy a 110 000 főnyi tanácstag 54%-a munkás származású és az összes megválasztott tagok 12%-a az együtt élő nemzetiségek képviseletében került bele a Népi Tanácsok összességébe. Nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a politikailag fontos körülményt sem, hogy a választásoknál a 16 millió lakos közül csak közel 10 millió ember szavazhatott. Itt mutatkozik meg a Párt Vezetőinek az a nagy figyelme, melyet ennek a kérdésnek szenteltek, hogy alapos körülmétekintéssel kiszorítottak a választásban való részvételből minden olyan elemet, aki csak egy kicsit is kétes volt. A kimaradottak között túlnyomórészt kulákok, igen nagy részt lecsúszott egzisztenciájú, megbízhatatlan kispolgár, volt önálló iparosok, kereskedők, akik még most is hatóságilag tiltott feketekereskedelem területén keresik meg a mindennapi szükségleteket. Ezek az elemek nagyon komoly tevékenységet fejtettek ki az irányban, hogy felkeltsék a választásokkal szemben a közömbösséget, az együtt élő nemzetiségek között elhínték a sovinizmus mérgeit. Munkájuk eredménye nem nagy. A tömegek hatalmas, zárt sorokban vonultak fel a választási urnák elé. Szenkovits elvtárs ezzel kapcsolatban azt mondta, csak azt nem sikerült keresztülvinnünk, mint ahogy a magyar elvtársak csinálták, hogy háztömbönként vitték az agitációt és vonultak fel a választásokra, de majd a legközelebb. A nemzetiségek közötti ellentétek szítása területén kisebb eredményt tudtak elérni, Szatmáron és a csángók között. Szatmáron plakátok leszagatása, szénnel és krétával a plakátokra jelszavakat írva, hogy „nem érdekel bennünket”, „meddig tart ez még” stb. jelszavakat, továbbá templomokban választás bolygatása érdekében kifejtett agitáció. A csángók között pedig a választói üléseken való részvétel megzavarása, harangzúgás és rendkívüli istentiszteletek, melyekről budapesti tartózkodásom alkalmával Bányai elvtárs is beszélt és ezeket jelentettem.¹⁷¹

A Népi Tanácsok munkájának elindítása egy kicsit nehézkesen megy. Valószínű, ezek a kezdeti nehézségek. A Párt és a tömegszervezetek tőlük telhetően minden segítséget megadnak az elinduláshoz. Fontos körülmény ez annál is inkább, mert eddig minden bajjal, minden panasszal a Párthoz mentek. Most meglesz a lehetősége annak, hogy a Népi Tanácsok nemcsak az államhatalom szervei legyenek, hanem fontos feladatokat töltsenek be az illető területek gazdasági, szociális, kulturális életének megszervezésében. A lakosság jólétének és felemelkedésének

¹⁷¹ Lásd a 43. sz. iratot.

biztosításában, mint ahogy Dej elvtárs mondotta, hogy nincsen olyan szektor, amelyben a Népi Tanácsokra ne várnának fontos feladatok.

Véleményem szerint, bár hiányzik a román tömegekből az a tapasztalat, melyre nálunk mégis volt lehetőség a háború előtt is és a háború után különösen törvényhatóságok területe, szakszervezetek és egyéb intézmények, ahol ezekkel a problémákkal kapcsolatba kerülhettek volna, mégis bizonyosra vehető, hogy a Népi Tanácsok hatalmas szervezete fontos végrehajtó szerve lesz az államhatalomnak, sokkal jobban fognak érvényesülni a Párt és a kormányzat intézkedései és sokkal könnyebben fognak megvalósulni a nép érdekei.

Pont ezen a területen látszik meg a legjobban a tömegeknek az a reménysége és az a biztonsága, hogy részesei lettek az államhatalomnak olyan területen is, melyen eddig a dolgozó tömegek nem érvényesíthették érdekeiket. A választási periódus kezdetétől a választások lezajlásáig hatalmas munkát végeztek. Különösen Erdélyben úgyszólván az egész tömeget megmozgatták, a tömegek között végbement azáltal, hogy így kapcsolatba kerültek az ország és a dolgozó tömegek ügyeinek intézésével és problémájával.

Ez a választás nagy lépés a szocializmus építése terén, bizonyára a legnagyobb eredmény a város és a falu közötti kapcsolat létrehozásában és a kulturális élet fejlesztésében fognak megmutatkozni. Minden jel arra mutat, hogy az illetékesek erre veszik az irányt, de arra is mutatnak ezek a jelek, hogy Románia ötéves tervének végrehajtásánál a Népi Tanácsok minden területen elő fogják segíteni, hogy a terv végrehajtása az ország és dolgozó nép érdekében minél eredményesebb legyen.

*Kálló
követ*

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium TÜK-iratai, 1945–68, Románia, XIX-J-1-j, 9. doboz, 5/c tétel, 002 320/1950. Kálló aláírásával hitelesített tisztázat.

45.

KÁLLÓ IVÁN KÖVET JELENTÉSE KÁLLAI GYULA KÜLÜGYMINISZTERNEK AZ MNSZ VEZETŐIVEL TÖRTÉNT BESZÉLGETÉSÉRŐL

Bukarest, 1951. február 19.

/szig.biz.-1951.

Szigorúan bizalmas!

Folyó hó 17-én vacsorán voltam feleségemmel együtt Juhász Lajosnál a Magyar Népi Szövetség vezetőjénél, ahol jelen volt Kacsó Sándor, a Népi Szövetség másik vezetője feleségétől, valamint Ottrok Ferenc, a Népi Szövetség vezetőségének tagja feleségétől. A vacsora rendkívül szívélyes és baráti hangulatban zajlott le. Utána a Magyar Népi Szövetség munkájára terelődött a beszélgetés, mely közben Juhász elvtárs elmondotta, hogy rengeteg dolguk van, a kollektív

mezőgazdaságok propagálása borzasztó sok munkát ad nekik, de most a Népi Tanácsok megmozgatása is nagyon leköti őket. Ezekkel kapcsolatban sokat tartózkodik vidéken és így a tanulása nagy nehézségekbe ütközik. Kérdésemre, hogy mi újság vidéken, elmondotta, hogy kezdnek a dolgok jól menni. A reakció sovinizta befolyása egyre kevesebbet érvényesül, bár van egy probléma, mely a reakciónak igen erős tápot ad. Ez pedig az utazások korlátozása. Nem vagyunk elég okosak – mondotta Juhász elvtárs, hogy mitévők legyünk. Illetékes helyen úgy látják, hogy az utazás korlátozásának megszüntetésének még nem jött el az ideje. A felszínen már csend van, a sovinizmus már kezd visszahúzódni, de még mindig igen komoly jelei vannak. Kérdésemre elmondotta, hogy ezek a jelek megmutatkoznak a Magyarországról Romániába és a Romániából Magyarországra menő leveleken keresztül. Nem is képzeled – mondotta –, hogy ezen keresztül mi megy. Az itt élő magyarok részéről olyan nem helyes hangnemben írogatnak Magyarországra és onnan vissza, hogy ez komoly gondolkodóba ejti az illetékeseket. Különösen az izgatja fel nagyon az itt élő magyarokat, hogy töletek megírják a levélírók az ottani élet fejlődését és javulását. Ugyanez történik például a *Szabad Néppel* is. A másfél millió magyar közül nagyon sokan olvassák a *Szabad Népet*. Illetékes helyen egyes, a sovinizmus felé hajló románok közül még elvtársak is fájlatják, hogy a *Szabad Nép* ilyen bőségesen hozza le az elért eredményeket, mert ezeket az itteni reakció kihasználja és olyan hallatlan propagandát csinálnak a román népi demokrácia és a Párt ellen, hogy borzasztó. – Úgy állítják be a dolgot, hogy a magyar népi demokrácia sokkal jobb és a Magyar Párt sokkal jobban dolgozik és vezet.

Felvettem a kérdést, hát mi volna helyesebb, ha a *Szabad Nép* nem írna ezekről az eredményekről? Hallgatná el őket? Nem, ez nem volna helyes – mondotta –, de az kellene, hogy a *Szabad Nép* néha-néha nagyobb terjedelemben foglalkozna a mi népi demokráciánk eredményeivel is, és a Mi Pártunk jó munkájával is, hogy az itt élő magyarság lássa, hogy itt is az a szándék, az a cél, és itt is jó munka folyik. Felhívtam Juhász elvtárs figyelmét a *Szabad Nép* és a magyar lapok rengeteg cikkére, melyek mind azt bizonyítják, hogy kölcsönösen mi is sokat írunk a román eredményekről és különösen az utóbbi három hónapban nagyon sokat javult a helyzet ezen a téren és csak ez kölcsönösségi alapon nehéz. Értem – mondotta Juhász elvtárs – és valóban így van, de azért meg kellene próbálni, hogy a *Szabad Nép* kicsit nagyobb terjedelemben foglalkozzék a mi problémáinkkal is.

Megemlítettem Juhász elvtársnak, hogy nálunk a Párt és a sajtó felhasználja propagandának a baráti országok elért eredményeit, és ennek igen komoly serkentő hatása van dolgozó tömegeinkre. Hát ezt miért nem próbálják meg itt is – kérdeztem. A Párt részéről ezt helyesen nálunk is így fogják fel, de megmondom őszintén – mondotta Juhász elvtárs –, hogy itt nálunk nem egészen jól fogják fel ezt a kérdést és itt-ott találkozunk az irigységgel is. Nagy kár – mondtam –, hogy így van. Remélem azonban, hogy úgy, ahogy a Párt erősödik az ilyen jelenségek meg fognak szűnni.

Kacsó Sándor felesége és az én feleségem felé volt fordulva és éppen a budapesti színházi eseményekről volt szó, egy pillanatra én is odafigyeltem és hallottam, mikor Kacsóné azt mondotta – sohasem látott nagyszerűbb darabot, mint a „Néma leventé”-t... Juhász elvtárs odasúgta, hogy Kacsó Sándor nem elvtárs. Baloldali polgári elem és hogy a legutóbb is, majdnem kitétték a Magyar Népi Szövetségből. Kacsó Sándor vette át a szót és mondotta, hogy 1945–46-ban sokat írtak a magyar lapok a romániai sovinizta megnyilatkozásokról, állítólagos atrocitásokról. Azok nagyon el voltak túlozva – mondotta. Juhász elvtárs megjegyezte, hogy valóban így van. Juhász elvtárs folytatta, hogy 1946-ban nagyon sokat ártott Grozának a

vidéki körutazása, akit megrohantak a magyarok, hogy mikor lehet Magyarországra utazni és ő – mondotta – meggondolatlanul, azt mondotta, hogy ne nyugtalankodjanak ez miatt, hogy a határokat úgyis hamarosan el fogják törölni, megcsináljuk a szocializmust és akkor a határookra nem lesz szükség. Az illetékes szerveknek az volt a véleménye, hogy Groza megbolondult és hogy vigyázni kell rá. Kacsó Sándor megjegyezte, hogy annak idején őt küldték le vidékre, hogy ezt a zűrzavart lokalizálja, és hogy ő minden technikai nehézséget és egyebet kellett, hogy összehordjon, hogy a kedélyeket lecsillapítsa.

És mi most a helyzet? – kérdeztem. Vidéken a tömegek között nagyon sokat fejlődött és javult a helyzet. Úgy, ahogy erősödünk pártvonalon és ahogyan a nevelőmunka fokozódik, lassan lecsendesednek a sovíniszta hullámok. Alig lehet őket észrevenni, csak úgy-ahogy, mondtam, még a leveleken keresztül. És még valami – mondotta Juhász elvtárs –, a Népi Szövetség vezetőségi ülésein még most is megmutatkoznak olyan meggondolatlanságok, hogy az ember csak bámul. A legutóbb például a Népi Szövetség igen számottevő egyik személyisége felvetette a filléres vonatok indításának problémáját Budapestre és vissza. Olyan lárma és zűrzavar keletkezett belőle, hogy borzasztó. Az embereknek nincs már türelmük. Mi történne akkor – kérdeztem –, ha ezeket úgy vezetnénk le, hogy például lehetőséget adnánk többet az eddigieknél, a családi és rokoni kapcsolatok útján való érintkezést a két nép között. Én azt hiszem – mondotta Juhász elvtárs –, hogy az érintkezés és a kapcsolatok kifejlődésének merev korlátozásával is rossz hatást érünk el. Mit tud a Népi Szövetség ezen a téren segíteni – kérdeztem. Sűgva mondotta – hát én erről nem is mernék beszélni sehol. Tőlem legutóbb rossznéven vették, hogy nem tudok jól románul, tudják, hogy most oroszul tanulok és azt vágják a fejemhez, miért nem előbb románul tanulok meg jól. A Népi Szövetség munkájával kapcsolatban még elmondotta Juhász elvtárs, hogy egy kicsit korlátozott a működési területe. Túlzottan előírják neki, hogy mit kell tenni és vigyáznak, hogy többet ne tegyen. Éjjel egy óráig voltunk együtt és az a benyomásom, hogy ezen a vonalon egy kicsit lassú a fejlődés.

*Kálló
követ*

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium TŰK-iratai, 1945–68, Románia, XIX-J-1-j, 17. doboz, 16/b tétel, 0039/51., 577–78. másolat.

KÁLLÓ IVÁN KÖVET JELENTÉSE KÁLLAI GYULA
KÜLÜGYMINISZTERNEK A VASILE LUCÁVAL ÉS VINCZE JÁNOSSAL
FOLYTATOTT BESZÉLGETÉSÉRŐL

Bukarest, 1951. május 5.

80/szig.biz.-1951.

Május 1-jén a felvonulás alatt egymás mellé kerültünk Luca pénzügyminiszter és Vincze Jánossal, aki a Párt szervezési osztályát vezeti jelenleg.¹⁷² Én álltam közöttük és arra lettem figyelmes, hogy Luca elvtárs kérdezi Vincze elvtárstól, hogy lejár-e Sztálinvárosban¹⁷³ és sikerültek-e a tervezett leváltások. Felém fordulva Luca elvtárs közölte, hogy újabban Sztálin tartományban alakult ki a sovinizmusnak a fő fészke, mégpedig a román sovinizmusé, amely az egész megyét, illetve tartományt elöntötte. Kérdésemre elmondotta, hogy ez abban nyilatkozik meg többi között, hogy például van Sztálinvárosban egy ipari tanonc-iskola, melynek 1200 tanulója van, és amelyek között alig van 100–110 magyar, továbbá a Sovromtractor gyárban főleg, de egyéb üzemekben is napirendre kerültek a munkabérproblémák. A sovinszta románok provokálták ki és rátolták a magyarokra. A népi tanácsban, a tömegszervezetekben is óriási vihart és nyugtalanságot keltettek. Kérdésemre, hogy mit tettek ezek ellen, Vincze elvtárs válaszolja, hogy ő maga háromszor lent járt Sztálinvárosban, de az egész tartományt végigjárta és megállapította, hogy a magyarok részéről két sepsiszentgyörgyi római katolikus pap és egy volt nagyiparos irányította a románok elleni sovinizmust; sajnos mondja – a román soviniztákat olyan elemek mozgatták, akik közel álltak a Párthoz, és akik kimondottan trockista szellemben dolgoztak. Eddig – mondja – 46 funkcionáriust, tanácstagot, tömegszervezeti vezetőt váltottak le és igen erőteljesen folyik a nyomozás. Ő is kihangsúlyozta, hogy itt főleg a román sovinszták uralkodtak el. Elmondotta, hogy a két pap kihallgatásánál ő maga is jelen volt és az ő kérdésére, hogy miért uszítják a tömegeket, az egyik pap soha nem tapasztalt hetykeséggel és pökhetykeséggel [*sic!*] azt válaszolta, hogy meggyőződésből. Vincze elvtárs rosszállására a pap azt kérdezte, hogy Önök, akik mind kommunisták, hosszú üldöztetésének, börtönnek, sőt halálnak is ki voltak téve a meggyőződésükért, miért kívánják azt, hogy én adjam fel a meggyőződésemet, nem adom, nem írok alá semmilyenféle békeívet, és ha kell, ezért a meggyőződésemért csukjanak le vagy akasszanak fel. Így akart mártír lenni – mondja Vincze elvtárs. A katolikus papság, vette át a szót Luca elvtárs – újabban megint a fiatalságot kezdi ki, olvasóköri, sportkörök, bibliaórák, tánc, színjátszókör stb. csalogatják a fiatalságot az öregeken keresztül. Most látjuk – mondotta, hogy a vidéki szövetkezetekbe is mennyi nem odavaló elem van. Különösen a fa-

¹⁷² Gyöngyössi István követségi tanácsos 1947. október 28-án azt írta a 37 éves, lugosi születésű, eredetileg nyomdász foglalkozású pártaktivistáról, hogy nem mondható el róla, miszerint „magyar ember, vagy ha igen, úgy disszimiláns magyar”. (Vincze az anyjáról azt állította, hogy román nemzetiségű.) A magyar diplomatákkal csak románul volt hajlandó beszélni. Azt is megjegyezte Gyöngyössi, hogy „őszinte híve a népi demokráciának, nem karrierista, magyar ügyekben nem rosszindulatú, de román szempontból abszolút megbízható, magyar vonatkozásban jóindulatát mindenkor az RKP és specialiter Luca állásfoglalása fogja meghatározni”. MOL, XIX-J-33-b, 2. doboz, 3/b csomó, 200/pol.-1947.

¹⁷³ Brassó neve 1950 és 1960 között.

lusi szövetkezetekben sok a kulák. A végleges tanácsok – mondotta – sokkal jobban dolgoznak, mint az ideiglenesek, jobb elemekkel sikerült megtölteni őket, de úgy hiszi, hogy még vagy kétszer az idén ki kell rostálni őket, még mindig sok elem furakodott be, aki bomlaszt. Hallatlan, hogy mennyit kell küzdenünk és milyen nehézségeket kell elhárítanunk – újra Vincze elvtárs vette át a szót – és elmondotta, hogy a magyarok is, igen sokszor jó elvtársak is, milyen helytelenül dolgoznak. Lenn járt legutóbb Csík tartományban,¹⁷⁴ a tartományi tanács elnöke egy nagyon jó és megbízható Tamás nevű elvtárs, amikor az egyik községi tanácsnál járt, megkérdezte, hogy segít a tartományi tanács, miben támogatja a községet. A kért elvtárs azt válaszolta, útbaigazítással, rendeletekkel.

Megnézte Vincze elvtárs az egyik ilyen útbaigazítást, mely nagyon jó volt, igen érdekes és tanulságos, de nagyon csodálkozott és felháborodott, hogy román nyelven volt írva. Mikor visszament a központba, Tamás elvtárs, a tartományi tanács vezetője azt válaszolta, hogy nem volt kéznél a magyar gépiró és azért adták a románnak, dacára, hogy a központban is és az illető községben is túlnyomó többségben magyarok vannak. Szóval mondotta Vincze elvtárs – félvállról veszik a dolgot. Borzasztó – mondotta Vincze elvtárs – az, hogyha valahol ellenőrzés indul meg, rögtön ráfognak azt, hogy sovinizmusból történik a vizsgálat. Rengeteg gondunk van – mondotta – a tanítósággal. 1945 után, de még 1948-ban is folyt a tanítók átképzése, akkor abbahagyták és megmaradtak mindenütt a régi tanítók, akiket még ma is az egyház kezében tart. Ki kellene őket mind szórni az iskolákból, mert hiába minden jó szó, a múltjuktól nem tudnak elszakadni. Már ki lehetett volna mind cserélni őket, ha tovább folytatódott volna a fiataloknak a kiképzése és beállítása. Érdekes – mondotta Vincze elvtárs – a falusi lakosságnak a honvédséggel szembeni magatartása. A legjobb segítség a honvédség, annyi parasztfiúból lett katonatiszt, hogy a legjobb agitáció az, ha a faluba szabadságra megy valamelyik parasztnak a katonatiszt, vagy ha csak katona is a fia. Jó hatással van a parasztságra, hogy ha látják, hogy akiből lehet csinálni, az tiszt lesz és akiből nem lehet, abból pedig iparost csinálnak. Mindenesetre a paraszt rengeteget tanulhat és a parasztságból egészen más ember lesz.

*Kálló
követ*

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium TÜK-iratai, 1945–68, Románia, XIX-J-1-j, 17. doboz, 16/b tétel, 00671. sz., 579–580., másolat.

¹⁷⁴ A „rajonizálás”, vagyis a tartományi rendszer bevezetése után a volt Csík megye északi része (a történelmi Gyergyószék) Maros tartomány egyik rajonja lett.

SZABÓ FERENC MNSZ-AKTIVISTA JELENTÉSE A KÉZDI RAJONBAN TAPASZTALT ÁLLAPOTOKRÓL

Bukarest, 1951. május 17.

A fenti akció idején a kézdi rajonban voltam (Sztálin tartomány), ahol a következőket tapasztaltam.

A katolikus egyház vonalán: a kézdi rajonban azok a katolikus papok, akik távol tartják magukat a demokratikus papok mozgalmától¹⁷⁵, a Státus értekezlete¹⁷⁶ után azon igyekeznek, hogy mindenütt minél inkább befolyásolják a tömegeket. Így például Gelence, Ozsdola, Esztelnek, Szentlélek és a Kászonokban a papok hetenként kétszer-háromszor tartanak hittanórát a gyermekekkel. Minden nap esti ájtatosságokat tartanak, ahol a templom zsúfolva van. A gelencei katolikus pap pünkösöd első napján 60 gyermeknek az elsőáldozást szervezte meg, ahová meg voltak hívva reggelire a gyermekek szülei is. A reggelit a falu dolgozóitól gyűjtötték össze, amiből az MNSZ elnökének a felesége vette ki legjobban a részit, aki házról házra járva gyűjtötte a cukrot, tojást, tejet stb. A státusi brosrák a rajonban mindenütt szét vannak terjesztve. Gelencén az egyháztanácsos nem akarta elfogadni, mielőtt a pappal nem beszél meg. Mikor a paphoz lementek, ez kijelentette, hogy a broszúra illegális, nem terjeszthető a községben, és bünt követ el az is, aki a kezébe veszi. Kászonaltízen a katolikus pap pünkösöd előtt az egyháztanácsosokkal gyűlést tartott, ahonnan nem szivárgott ki, hogy milyen kérdéseket tárgyaltak meg. Ugyancsak Kászonaltízen, az iskola internátusának vezetője egy volt apáca, aki szorosán tartja a kapcsolatot a pappal, és minden szabadidőt kihasznál a pap hittanórákra való bevonásába. Május 14-re Szentlélekre Farkas katolikus pap 9 más papot hívott meg ebédre, amit sikerült megakadályoznunk annyira, hogy csak a pojáni pap és a csíksomlyói barátok főnöke vett részt. Ezen az ebéden részt vett a Kultuszminisztérium kiküldöttje, Nisztor is, aki bővebb felvilágosítást adhat az ott lefolytakról. [...] ¹⁷⁷

Tanügyi vonalon: a kézdi rajonban tanügyi vonalon sok hiányosságot tapasztaltam, ami elsősorban onnan adódik, hogy a kézdi rajon tanfelügyelője, Fülöp Kálmán nem úgy viszi a kérdést, amint kellene. [...] ¹⁷⁸

A rajonban tapasztalható, hogy sok helyen magyar egység van, ami az én nézetem szerint abból adódik, hogy a rajoni néptanács titkára is kuláknak a gyermeke, aki a választások előtt úgy az apját, mint a rokonait kuláktalanította.

A rajonban több helyen tapasztalhatóak sovinizta megnyilvánulások. Például Kovásznán, ahol, ha a magyarok rendeznek előadást, a románok nem jelennek meg és fordítva. Zabola községben külön kultúrotthonuk van a románoknak és a magyaroknak is. Természetesen nem járnak el egyik a másik előadására.

¹⁷⁵ A papi békemozgalomról van szó.

¹⁷⁶ A kollaboráns papok által Kolozsváron 1951. március 15-én megtartott „békegyüléséről” van szó.

¹⁷⁷ A kihagyott részben Újlaki János zabolai plébános sürgeti, hogy a kormány távolítsa el azokat a papokat, akik ellenzik a papi békemozgalmat.

¹⁷⁸ Kihagyjuk azokat a részeket, melyekben Szabó Ferenc a konkrét „hibákat” felsorolja. (Pl. Fülöp tanfelügyelő „húz a kulákokhoz”, több faluban a tanítók „a papok befolyása alatt vannak” stb.)

Ami a szervezetünk munkáját illeti, szintén sok hiányosság van a rajonban. A legtöbb közösségben még vezetőség sincs, mint például Gelencén, Zabolán, Szentléleken, Nyújtódon, Eszteleken stb.

Hogy ez a sok hiányosság van a rajonban, a megállapításom [szerint azzal magyarázható], hogy úgy a rajoni pártszervezet, mint a rajoni tömegszervezetek gyengén viszik a munkát, és nincs meg a kellő ellenőrzés a rajoni aktivisták terepmunkája felett. [...] ¹⁷⁹

Magyar Országos Levéltár, Bányai László-iratok, XIX-J-1-l, 1. doboz, 3/a tétel, fénymásolt gép-irat.

48.

FEKETE JÁNOS PÉNZÜGYMINISZTERIUMI OSZTÁLYVEZETŐ ÁTIRATA KÁLLAI GYULA KÜLÜGYMINISZTERNEK A FELSZÁMOLÁS ALATT LÉVŐ ROMÁNIAI MAGYAR BANKOKRÓL

Budapest, 1951. június 18.

MELLÉKLET: 2 db

1950. november 24-én kelt 00127. számú átiratomban tárgyrovatban megnevezett ügyben kértem Miniszter Úr állásfoglalását.

1950. december 18-án és 1951. február 19-én ugyancsak fenti ügyszám alatt küldött átiratommal felhívtam Miniszter Úr figyelmét az ügy sürgősségére és arra, hogy román illetékes helyek várják a kérdésnek magyar részről történő felvetését.

Miniszter Úr állásfoglalását, illetve ez ügyben tett intézkedéseiről a tájékoztatását mind ez ideig nem kaptam meg.

A közelmúltban a másolatban idecsatolt két átiratot kaptam. E levelek ismét azt bizonyítják, hogy az ügyben most már a legsürgősebben intézkedni kellene.

Ezért nyomatékosan kérem Miniszter Urat, hogy állásfoglalásáról mielőbb értesíteni szíveskedjék. ¹⁸⁰

Fekete János s. k.

¹⁷⁹ Szabó Ferenc befejezésül azt javasolja, hogy a rajoni néptanács tanügyi szekcióját szervezzék át, hogy a sok hiányosságot ki lehessen küszöbölni.

¹⁸⁰ A KÜM Gazdaságpolitikai Főosztálya részéről Orosz Istvánné, 1951. július 6-i átiratában azt javasolta, hogy „a felszámolás befejezésének ügyében intézzünk jegyzéket a román kormány felé, annál is inkább, mivel időközben tudomásomra jutott, hogy a bank az összes függőben lévő ügyeit likvidálta, s így ennek alapján véleményem szerint teljesen szükségtelenné válik a már említett Tompa Sándor megbízott foglalkoztatása.”

Mellékletek:

A

A Magyar Általános Hitelbank átirata a Pénzügyminisztérium IV. ügyosztályára romániai ingatlanérdekeltségeik tárgyában. Budapest, 1951. június 13.

Hivatkozással legutóbb rövid úton történt közlésünkre a romániai ingatlanokkal kapcsolatban felmerült egyes sérelmes kérdésekben, alantiakban teszünk jelentést:

1.) Magyar Általános Hitelbank, Budapest tulajdonában levő nagyváradi, str. Griviței 6. sz. ház.

Ezen ház a román hatóságok részéről 1949 elején sérelmes módon államosításra került azon a címen, hogy az állami cukorelosztó társaság volt az ingatlan bérlője. Ez ügyben romániai megbízottaink részéről a román Miniszterelnökség mellett működő bizottságnál a. i. fellebbezés történt, mely többször megismételtetett, azonban ez ideig elintézés nélkül maradt.

Az ezen ügyet intéző Tompa Sándor brassói megbízottunknál az említett lépések sikertelen voltára való tekintettel legutóbb felvetettük azt a gondolatot, hogy függetlenül a folyamatban levő fellebbezéstől, célirányos lenne ez esetben normális bírói úton jogorvoslatot kérni, figyelemmel arra, hogy külföldi tulajdonos ingatlanáról van szó, mely semmiképpen sem eshetett az államosítási rendelkezések alá. E tekintetben megbízottunk romániai ügyvédünk véleményezését kérte be, s ennek alapján a másolatban csatolt f. hó 2-ről kelt jelentést küldte nekünk. A vett ügyvédi vélemény szerint a kérdés bírói útra való terelése kilátástalan és csupán felesleges költségeket okozna, s a sérelem orvoslása csupán diplomáciai úton lenne elérhető. Megjegyezzük, hogy jelen esetben elhanyagolt állapotban levő raktárpületről van szó, melynek biztosítási értéke 20 000 Ft.

2.) A romániai ún. „B” bank szatmári raktárházi telepe.

A minisztériumtól nyert 1950. június 14-i, 6121/Ro-1/2/1950 sz. felhatalmazás alapján Tompa Sándor megbízottunk immár 1 év óta foglalkozik ezen ingatlannak a „Comcereal” (Termékeket Összegyűjtő Állami Bizottság) részére való eladásával, mely szerv az ingatlant régebbi idő óta bérlí. Megbízottunk e tárgyú korábbi ajánlata s ezt követő felhívásai azonban elintézetlenek maradtak, úgyszintén rendezetlenül maradt 1950. július 1-től kezdődőleg a terület- és iparvágány-bér. Tompa kts. másolatban csatolt június 6-i jelentése szerint a bérlő kitérő választ adott megbízottunknak oly utalással, hogy az ingatlan „helyzetének rendezési módjára” vonatkozólag a román Külügyminisztériumhoz fordult.

Fenti ügyekkel kapcsolatban a magunk részéről megemlítjük, hogy egyéb utasítás híján az 1.) alatti ügyben a bírói jogorvoslat kérését költségkímélés céljából mellőzzük s a folyamatban levő fellebbezési eljárást folytatjuk, a 2.) alatti ügyben pedig a B-bank ajánlatának elintézését, de legalábbis a hátrálékos bér rendezését szorgalmazhatjuk.

Tisztelettel
MAGYAR ÁLTALÁNOS HITELBANK
cégszerű aláírás (2) olvashatatlan s. k.

Tompa Sándor brassói megbízott levele. Brassó, 1951. május 2.[?]¹⁸¹

Magyar Általános Hitelbank
Titkárság, külföldi csoport,
Budapest.
A- és B-bank felszámolása.

A rend kedvéért sz. tudomásukra hozom, hogy a Legfelsőbb Bankkúriától f. hó 26-i kelettel 2207. sz. alatt a felszámolás ügyében levelet kaptam, mely magyar fordításban a következőképp hangzik:

„Hivatkozunk 1951. április 3-i levelére és az Erdélyi Leszámitoló és Pénzváltó Bank Rt. felszámolás alatt, Kolozsvár, miatt 1951. május 12-én ezen Kúriához intézett kérésében közöltek alapján, fel vagyunk jogositva annak feltételezésére, hogy Ön instrukciókat kapott az illetékes magyar fórumoktól.

- az Általános Hitelbank Rt. felszámolás alatt, Oraşul Stalin,
- a Mezőgazdasági Bank és Takarékpénztár Rt. felszámolás alatt, Kolozsvár
- az Erdélyi Leszámitoló és Pénzváltó Bank Rt. felszámolás alatt, Kolozsvár felszámolási műveletei befejezése módozatainak megállapítására vonatkozólag.

Kérjük, hogy amennyiben ilyen instrukciókat kapott, közölje ezen Kúriával is a fent említett bankok felszámolási műveleteinek befejezésére nézve tett javaslatokat.”

Sz. tájékoztatásukra közlöm, hogy a Bankkúria által hivatkozott f. é. április 3-i levelém – március 31-én Önökhöz intézett levelemnek megfelelően – választ képezett a Bankkúria azon levelére, melyben kérdést intéztem hozzám arra vonatkozólag, hogy kaptam-e értesítést az illetékes magyar fórumoktól a felszámolást illetően és azt tartalmazta, hogy több ízben vettem értesítést arra vonatkozólag, hogy az illetékes magyar fórumok foglalkoznak az A- és B-bank felszámolása befejezésének kérdésével. Ugyanebben a levélben közöltem a Bankkúriával azt is, hogy levele alapján ismét a magyar hatóságokhoz fordultam, sürgetve a szükséges intézkedések megtételét. A május 12-i kérés, amelyre a Bankkúria szintén utal levelében, a kolozsvári telkek eladásának ügyére vonatkozott. Ebben a kérdésben hivatkoztam többek között arra is, hogy a Magyar Állam illetékes szervei is egyetértenek ezen eladásokkal. Valószínű, hogy a Bankkúria a kérésnek ezen részére célozva, tételezi fel, hogy értesítést kaptam a felszámolásra vonatkozó hivatalos magyar állásfoglalásról.

A Bankkúria levelére oly értelemben válaszolok, hogy sürgetéseim ellenére mind ez ideig csupán arra kaptam illetékes magyar részről megbízást, hogy a felszámolás befejezésének meggyorsítása érdekében foglalkozzam a nem államosított ingatlanok értékesítésével. Közlöm továbbá a Bankkúriával, hogy újból felkértem az illetékes magyar szerveket, tegyék meg a lépéseket a felszámolás befejezése céljából. Közlöm a Bankkúriával azt is, hogy a Mezőgazdasági Bank és Takarékpénztár ügyében, miután annak nem vagyunk felszámolója, nem állok érintkezésben az illetékes magyar fórumokkal.

Fentieket rend kedvéért sz. tájékoztatásukra közölve, ez alkalommal is arra kérem Önöket – noha tudom azt, hogy Önök ezen kérdést amúgy is napirenden tartják – szíveskedjenek felettes hatóságunknál ismét eljárni azon célból, hogy a felszámolás befejezését akadályozó kérdések

¹⁸¹ Az irat széle megsérült.

ügyében a magyar kormány végre jegyzéket intézzen a román kormányhoz. Szíveskedjenek az illetékeseknek figyelmét felhívni arra, hogy eltekintve attól, hogy a Legfelsőbb Bankkúria, melynek bankjaink iránti jóindulata kétségtelen, nem nézheti tétlenül a felszámolás elhúzását, hanem az illetékes magyar oldalról tanúsított érdektelenségre való tekintettel kénytelen lesz előbb vagy utóbb a felszámolás gyors befejezését elrendelni tekintet nélkül a magyar állami érdekekre; folyó hó végével lejár a Román Pénzügyminisztérium által az A-bank adóhátréleka behajtásának felfüggesztésére adott határidő és így bármikor bekövetkezhet a végrehajtási eljárás megindítása a kincstár részéről.

Teljes tisztelettel
Tompá Sándor s. k.

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium adminisztratív iratai, Románia, XIX-J-1-k, 35. doboz, 23/d tétel, 00127/1/50. sz., sokszorosított másolatok. Közli Vincze Gábor: Magyar vagyon román kézen. Dokumentumok a romániai magyar iparvállalatok, pénzintézetek 2. világháború utáni helyzetéről és a magyar–román vagyonjogi vitáról. Pro-Print Kiadó, Csíkszereda, 2000, 414–418.

49.

BACZONI JENŐ PÉNZÜGYMINISZTERIUMI FŐOSZTÁLYVEZETŐ- HELYETTES ÁTIRATA KÁLLAI GYULA KÜLÜGYMINISZTERNEK A FELSZÁMOLÁS ALATT ÁLLÓ ROMÁNIAI MAGYAR BANKOK ÜGYÉBEN

Budapest, 1951. július 26.

Szigorúan bizalmas!

Miniszter Úr fenti tárgyban írt, 1950. november 24-i, 1950. december 18-i, 1951. február 19-i és 1951. június 18-i átiratainkban¹⁸² foglaltakra adott f. hó 16-i válaszból tudomásul vettük, hogy a Külügyminisztérium a romániai magyar pénzintézeti érdekeltségek felszámolása ügyében diplomáciai úton fog a román kormánynál közbenjárni.

Az ügyben korábban már megküldött anyaghoz további kiegészítésként csatoltan átszámoltatjuk a Magyar Általános Hitelbank 1951. július 13-i és július 20-i kelettel hozzánk intézett beadványainak,¹⁸³ valamint Tompa Sándor Oraşul Stalin-i¹⁸⁴ lakos 1951. június 29-én és július 10-én nevezett pénzintézethez intézett levelének másolatát és az abban foglaltak alapján egyrészt *ismételten felhívjuk* Külügyminiszter Úr figyelmét *a szükséges diplomáciai lépések megtételének sürgősségére*, másrészt *állásfoglalásának közlését kérjük* arranézve, hogy a felszámolás alatt álló romániai magyar pénzintézetek az ellenük folyamatba tett perek során milyen magatartást tanúsítsanak.

A július 16-i átirat második bekezdésében foglaltakkal kapcsolatban közöljük, hogy a kérdés felvetéséhez szükséges összes rendelkezésre álló adatokat fent hivatkozott átirataink kísé-

¹⁸² Az átiratokat nem közöljük, megtalálhatóak az itt közölt dokumentum mellett.

¹⁸³ A MÁH beadványait nem közöljük, csupán a július 20-i mellékletét, Ausch Jenő levelét.

¹⁸⁴ Brassó.

retében már a Külügyminisztérium rendelkezésére bocsátottuk és 1950. november 24-i keletű levelünkben részletesen is vázoltuk azokat a kérdéseket, melyek tekintetében a román kormányánál a diplomáciai úton való közbenjárás szükséges lenne. Felkérjük tehát Külügyminiszter Urat, hogy a már eddig közölt, illetve megküldött adatok alapján szíveskedjék a megfelelő lépéseket megtenni.

Baczoni s. k.
főosztályvezető-h.

Melléklet:

A

Tompa Sándor levele a régi zárolt lejek ügyében. Brassó, 1951. június 29.

Általános Hitelbank Rt., felszámolás alatt.
Braşov

Magyar Általános Hitelbank,
Titkárság, külföldi csoport,
Budapest

Korábbi jelentéseinkből ismeretes Önök előtt azon visszás helyzet, mely abból kifolyólag állott elő, hogy a Román Állami Bank mellett működő deblokáló bizottság felszabadította az állami vállalatoknak az A- és B-banknál fennálló, régi lejből származó folyószámlabetétjeit, ezzel szemben azonban nem szabadította fel bankjainknak az Állami Banknál és más pénzintézeteknél fennálló zárolt diszponibilitását.

Eddig sikerült elkerülni azt, hogy az állami vállalatok ezen felszabadított követeléseiket peresítsék – bankjaink olyan értelemben válaszoltak az állami vállalatoknak, felszabadított követeléseik kiegyenlítésére irányuló felhívására, hogy készek az Állami Banknál fennálló zárolt követelésükből megfelelő összeget a vállalatra engedményezni – most azonban az Első Erdélyi Általános Biztosító Rt. felszámolás alatt, Kolozsvár, melynek felszólításaira szintén a fenti értelemben válaszoltunk, mindkét intézet ellen pert indított. A kolozsvári törvényszékhez benyújtott keresetekben.

az A-bankot 42 593 stabilizált lej

a B-bankot 11 213 „

megfizetésére kéri kötelezni. Az összegek 20 000:1 átszámítási kulcs mellett megfelelnek a vállalat követelésének.

A kolozsvári törvényszék a tárgyalást mindkét ügyben f. é. július 2-ára tűzte ki és megidézett engem, mint az intézetek felszámolóját, kihallgatás céljából történő személyes megjelenésre. Mindkét ügyben 2–2 elleniratot küldtem be a törvényszéknek. Az egyik ellenirat a személyes megjelenési kötelezettség alól való mentesítésre vonatkozik és azon kérést is tartalmazza, hogy az esetben, ha a felperes ragaszkodik ahhoz, hogy az általa felteendő kérésekre válaszoljak – „interrogator”-nak nevezik ezen eljárást – úgy a törvényszék írásban közölje velem a kérdéseket, amelyekre szintén írásban fogok válaszolni. A másik ellenirat a kereset tárgyára vonatkozik. Ebben kérem a kereset visszautasítását, elsősorban a pénzreformtörvény (287/1947. sz. törvény) 19. szakaszának utolsó bekezdésére való hivatkozással, mely a következőket tartalmazza:

„Az intézetek, amelyek felszabadított összegek ellenértékét lesznek kötelesek kifizetni, meg fogják kapni az ezen műveletekhez szükséges stabilizált lejeket.”

(Közbevetőleg megjegyzem, hogy a törvényből nem tűnik ki, hogy milyen formában fogják az intézetek a stabilizált lejösszegeket megkapni. Mi arra az álláspontra helyezkedtünk kezdetől fogva, hogy a felszabadított lej-követelések kifizetéséhez szükséges összegeket zárolt diszponibilitásunkból történő felszabadítás útján kell megkapjuk, tehát nem vagyunk kötelesek stabil lej diszponibilitásunkat ilyen célokra felhasználni – B-bank –, illetve előleget kérni (kölcsoönt venni) az Állami Banktól – A-bank – abból a célból, hogy e kifizetéseket teljesíthessük. Hivatkoztam arra is, hogy a felperesnek felajánlottuk azt, hogy megfelelő összeget cedálunk rá az Állami Banknál fennálló zárolt lej-követelésünkből.)

Teljesen kizártnak tartom, hogy a törvényszék a felperest kereseteivel elutasítsa, miután mindentől eltekintve, a felperes birtokában vannak az Állami Banknak azon levelei, amelyekben közli, hogy a felszabadított összegek kifizetéséért forduljon bankjainkhoz. Legkedvezőbb esetben arra számítok, hogy a törvényszék új tárgyalási napot tűz ki és ily módon időt nyerünk.

Szíves tájékoztatásukra közlöm, hogy ügyvédet nem bíztam meg bankjainknak a tárgyaláson való képviselésével, miután az ezzel kapcsolatos költségek folyósítására előzetes engedélyt kellett volna kérnem a Legfelsőbb Bankkúriától. Ezt nem tehettem azért, mivel olyan perekről van szó, amelyek abból kifolyólag indultak meg, hogy nem tettünk eleget a Bankkúria azon utasításának, hogy fizessük ki az államosított vállalatok felszabadított követeléseit, szükség esetén – A-bank – előleget kérve ezen célra, az Állami Banktól. Különösen az A-bank esetében teremtett volna kérésem visszas helyzetet, tekintettel arra, hogy az A-bank rezsijének fedezésére az Állami Bank havonta előleget folyósít és így a Bankkúria engedélyén kívül az ügyvédi költségek fedezésére előleget is kellene kérjek az Állami Banktól, azaz kérem kellene, hogy finanszírozza az intencióval – m. é. október 10-i jelentésem – ellentétes állásfoglalásunkból származó pert. Megjegyzem, hogy a Bankkúriának még nem jelentettem a szóban forgó perket és valószínűleg a tárgyalás megtartása után fogok jelentést tenni. Miután a törvényszék minden bizonnyal a perköltségek megfizetésére is kötelezni fogja bankjainkat, számolnom kell azzal, hogy a Bankkúria kifogásolni fogja azt, hogy a bankok viseljék ezen költségeket és azt fogja kívánni, hogy azokat mint felszámoló viseljem. Ettől legfeljebb azért fog eltekinteni, mivel ismeretes előtte, hogy az illetékes magyar fórumok álláspontját képviselem ezen perekben.

Felkértem a B-bank volt jogtanácsosát, aki ez ügyben már eddig is segítségemre volt, hogy a július 2-i tárgyalásokon mint megfigyelő jelenjen meg és tájékoztasson azok lefolyásáról. Értesítésének vétele után, jelentést fogok tenni Önöknek.

A szóban forgó perek újabb következményei annak, hogy a magyar kormány részéről mind ez ideig nem történt meg az általam több mint nyolc hónappal ezelőtt kért intervenció. Szíveskedjenek az illetékes fórum figyelmét felhívni arra, hogy számolni kell azzal, hogy az államosított vállalatok most már egymás után fognak intézeteink ellen fellépni. A Marosvásárhelyi Cukorgyár már megtette a bevezető lépéseket a B-bank elleni cca. 163 000 lejt kitevő felszabadított követelésének kiegyenlítése ügyében. Itt említem meg, hogy szinte csodálatos, hogy a Botfalusi Cukorgyár, melynek több mint 2,5 millió lejt kitevő ilyenmű követelése áll fenn az A-bankkal szemben (az A-bank ilyen természetű angajamentjainak több mint 90%-át teszi ki Botfalu követelése) eddig megelégedett az általam adott azon szóbeli felvilágosítással, hogy követelésének igénylése még nem időszerű, miután az A-bank zárolt diszponibilitásának feloldása még nem történt meg.

Szíveskedjenek az illetékesekkel azt is közölni, hogy nem vállalhatom a felelősséget esetleges sorozatos ilyen perekért, még akkor sem, ha a Bankkúria nem utasít arra, hogy a perköltségeket az intézetek nem vállalhatják. Nem vállalhatom a felelősséget azon okból, mivel egészen

bizonyos, hogy a bíróságok a költségekben el fogják marasztalni a bankokat és ezen költségek jelentős mértékben csökkentenék a vagyoniállagot. Szükségesnek vélem ezért, hogy az illetékes magyar fórum végre döntést hozzon arra vonatkozólag, tesz-e lépéseket a román kormánytól a bankokra nézve sérelmes intézkedések ügyében, vagy sem. Igenlő esetben a külképviseleti úton történő lépések megtétele – miként ezt a most jelentett perek is mutatják – tovább nem halasztható. Nemleges döntés esetén viszont, nem lévén értelme annak, hogy a román hatóságoknak általunk sérelmesnek ítélt rendelkezéseivel – államosított ingatlanoknak a könyvekben történő leírása, a felszabadított zárolt lejkövetelések kiegyenlítése saját diszponibilitásunk deblokálása nélkül stb. – továbbra is szembehelyezkedjenek intézeteink, kérem tudomásulvételét annak, hogy tovább nem tarthatom függőben ezen intézkedések végrehajtását, amennyiben azok olyan kérdésekre vonatkoznak, amelyek az intézetekre nézve károsodás nélkül nem maradhatnak elintézetlenül, mint például a zárolt lejek ügye.

Lehetőleg mielőbbi sz. értesítésüket kérve, vagyok

teljes tisztelettel
Tompa Sándor s. k.

B

Tompa Sándor megbízott újabb levele a régi zárolt lejek ügyében.

Brassó, 1951. július 10.

Banca Generala de Credit S.A.
felszámolás alatt.

Magyar Általános Hitelbank,
Titkárság, külföldi csoport,
Budapest

Hivatkozással m. hó 29-i levelemre, sz. tudomásukra hozom, hogy a kolozsvári Törvényszék f. é. augusztus 13-ra halasztotta el az A- és B-bank ellen az Első Erdélyi Általános Biztosító Társaság f. a. által folyamatba tett perben f. hó 2-ra kitűzött tárgyalást.

Mellékelem dr. Ausch Jenő kolozsvári nyugalmazott ügyvédnek, a B-bank volt jogtanácsosának f. hó 3-án hozzám intézett levelét – magamnak másolatot tartottam –, melyben az említett bírósági tárgyalások elhalasztásán kívül, intézeteink két legsérelmesebb ügyével, a régi zárolt lejek és az ingatlanállamosítások kérdésével foglalkozik.

Dr. Ausch levele nem tartalmaz ugyan olyan közléseket, amelyek korábbi jelentéseinkből nem lennének Önök előtt ismeretesek, mégis feltételezem, hogy nevezettnek, mint elismerten kiváló jogásznak, fejtegetései az Önök érdeklődésére tarthatnak számot. Rend kedvéért megemlítem, hogy dr. Ausch nyilvánvalóan nem bírt levele megírásakor tudomással arról, hogy Önöknek tett jelentéseimben ismételten rámutattam a magyar kormány intervenciójának szükségességére.

Ez alkalommal sz. tudomásukra hozom, hogy a levelem bevezető részében említett törvényszéki tárgyalások elhalasztásával intézeteink elérték azt, amire m. hó 29-i levelem szerint, mint legkedvezőbb eredményre számítottam. (Az új tárgyalási határnapnak egy még későbbi időpontra történő megállapítása mindenestre jobban megfelelt volna.) Miután az időközben még beszerzett jogászai vélemények szerint is teljesen kilátástalan intézeteink helyzete e perekben, az augusztus 13-ára kitűzött tárgyalások megtartása csak feleslegesen növelné az intézeteinket terhelő perköltségeket. Újabb elhalasztásnak csak akkor volna értelme és csak akkor vol-

na esetleg elérhető, ha kellő időben értesítést kapnék Önöktől arról, hogy a magyar kormány részéről a sérelmes ügyekben a diplomáciai lépések megtörténtek. Ezért szándékomban van, hogy amennyiben Önöktől folyó hó végéig nem kapok ilyen értelmű értesítést, a hó végén intézkedem a B-banknál az Első Erdélyi Ált. Biztosító követelésének kiegyenlítése iránt, míg az A-bank nevében előleget kérek a Román Állami Banktól a peresített követelés kiegyenlítése céljaira, értesítvén erről nevezett biztosítótársaságot, ily módon igyekezvén elérni azt, hogy további perköltségek ne merüljenek fel.

*Teljes tisztelettel
Tompa Sándor s. k.*

C

**Dr. Ausch Jenő ny. ügyvéd levele Tompa Sándorhoz.
Kolozsvár, 1951. július 3.**

Igen tisztelt Igazgató Úr!

B. kívánságának és ígéretemnek eleget téve megkértem Igazgató Úr nevében K. ügyvéd urat, hogy a bank ellen a Törvényszéknél tegnapi napra kitűzött Első Erdélyi Általános Biztosító Rt. peres ügynek a tárgyalásán mint megfigyelő jelen legyen és szükség esetében, ha ti. a tárgyalásnak elnapolása másképpen nem volna lehetséges, úgy bár meghatalmazás nélkül, de mégis jelentkezék elnapolási indítványával.

K. ügyvéd úrnak tájékoztatása folytán a tegnapi tárgyalások lefolyásáról az alábbiakat közlöm:

Mind a két ügyben megérkezett a Törvényszékhez, kellő időben az Igazgató Úr által aláírt és postán beküldött 2–2 intampinare, vagyis a személye kihallgatása kérdésében, valamint az ügy érdemében szóló intampinare.

Mivel a biztosítótársaságnak megjelent képviselője nagyon erélyesen követelte a tárgyalásnak érdemben való megtartását és sürgős határozatot kért, ezért K. ügyvéd úr helyesnek látta jelentkezni és a tárgyalásnak elnapolását kérni, a már Igazgató Úrnak érdemleges periratában – intampinare – felhozott azon indokból, hogy időközben a Legfelsőbb Bankbíróság az ügyvédi képviselőt a két peres ügyben engedélyezhesse. Így azután a Törvényszék, az ellenfélnek ellenzése dacára a tárgyalást mindkét ügyben elnapolta *f. év augusztus hó 13. (tizenharmadik) napjára*. Kellő idő áll tehát Igazgató Úrnak rendelkezésére a megfelelő intézkedések megtételére.

A Leszámítoló Banknál hosszú évtizedekig folytatott jogi tanácsadói tevékenységem után feljogosítottan érzem magam arra, hogy úgy Igazgató Úrnak személye iránti rokonszenv és nagyrabecsülésből, mint maguknak a szóban forgó pereknek és elképzelhető újabb hasonló pereknek érdekében az alábbi komoly és sürgős természetű észrevételeimet el ne hallgassam.

Nem tudom megérteni, miként lehetséges, hogy a Leszámítoló Bankot, mely felszámolás alatti helyzetében is kivételes módon tett eleget minden kötelezettségének, most ilyen perekkel támadják meg, követelve a banktól a deblokált lej-követeléseknek kiegyenlítését.

A kérdést úgy a Leszámítoló Bank, mint az Igazgató Úr fölszámolása alatt álló Banca Generală szempontjából egyaránt igen fontosnak tartom. A Leszámítoló Bankot Theil közlése szerint legújabbban a „Bernád Andor” marosvásárhelyi cukorgyár szorongatja cca. 163 000 lej deblokált követelésével. Ha ugyan időközben már nem peresítette. Ennél is súlyosabbnak tar-

tom azt az emlékezetem szerint több mint 2000 000 deblokált lej összeget meghaladó követelést, melyet legutóbbi személyes találkozásunk alkalmával Igazgató Úr említett és amely a Banca Generalára vonatkozik.

Hogyan lehetséges, hogy mikor a két banktól deblokált lej-követeléseket kérnek, sőt peresítenek, a két bank ne tudja elérni azt, hogy azonos összegeket deblokáljanak a két banknak blokált lej-követeléseiből? Hisz a monetáris reformról szóló törvénynek Igazgató Úr által bizonyára jól ismert szakasza egyenesen kimondja, hogy mindazon esetekben, midőn az intézetek deblokált lej-követeléseket kell kiegyenlítsenek, azonos összegek lesznek rendelkezésükre bocsátva. Igaz, hogy csodálatos módon a törvény nem szól arról, hogy ki által és hogyan lesznek ezek az összegek rendelkezésre bocsátva, de józan ésszel nem lehet kételkedni abban, hogy ha deblokált követeléseket kell kifizessenek és saját magamnak blokált lej-követelésem van, úgy nekem jogom van azonos összegű blokált lej-követelésemnek deblokálásához. Ez a tétel szerintem általánosságban is érvényes kell legyen. Mennyivel inkább kell tehát érvényesülnön éppen a két bankra vonatkozóan, melyeknek részvénytöbbsége a Magyar Népköztársaság tulajdona és amely bankoknak, valamint különösen felszámolásuknak is tárgyában a román és magyar kormány között 1948. év április és augusztus havában barátságos tárgyalások és barátságos megállapodások jöttek létre, a két kormány által delegált bizottságok útján és különösen az augusztusi megállapodás, melyet román részről Luca Vasile miniszternek irányítása és közreműködésével kötöttek, külön is megígérte, hogy a két bank felszámolásának érdekében minden lehető törvényes segítséget megadnak. Véleményem szerint, ha az illetékes pesti körök, vagyis maga a magyar kormány ebben az ügyben Luca miniszterhez fordultak volna, ismerve az Ő erélyes és igazságszerető egyéniségét, a deblokálások már rég megtörténtek volna a bank javára. Természetesen akként, hogy a törvénynek megfelelően Luca miniszter a Minisztertanács, ill. az ez által kinevezett Deblokálási Bizottság útján intézkedett volna. Úgyhogy azt kell feltételeznem, hogy vagy Igazgató Úr vagy a magyar kormány nem tettek semmit ebben az irányban. Márpedig a közmondás is azt mondja, hogy néma gyermeknek anyja sem érti szavát.

Ha már itt tartok, röviden megemlítem a városi nacionalizált ingatlanok kérdését is, mert úgy látom, hogy ebben a kérdésben sem történnhetett semmiféle lépés. Nem tudom megérteni, hogy különösen a már hivatkozott kormánymegállapodások után miként volt lehetséges az, hogy bár a Magyar Általános Hitelbanknak összes romániai városi házait nem sajátították ki, addig a Leszámitoló Banknak (és így a beolvadt bankoknak is) összes városi ingatlanait, néhány csekély értékű kert és telek kivételével mind kisajátították, holott a részvénytöbbség folytán ezek is magyar állami érdekeltségek. Ismét azt kell feltételeznem, hogy semmi sem történt a sérelmek orvoslása érdekében.

Úgy véltem, hogy baráti kötelességet teljesítek fentiek őszinte megírásával.

Szívélyes üdvözetekkel és b. szolgálatára mindig készen maradok.

Őszinte híve:
dr. Ausch Jenő s. k.

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium adminisztratív iratai, Románia, XIX-J-1-k, 35. doboz, 23/d tétel, 09633. sz., sokszorosított másolatok. Közli Vincze Gábor: Magyar vagyon román kézen. Dokumentumok a romániai magyar iparvállalatok, pénzüzetek 2. világháború utáni helyzetéről és a magyar-román vagyoni jogi vitáról. Pro-Print Kiadó, Csíkszereda, 2000, 419–427.

ORBÁN JÁNOS BESZÁMOLÓJA A BÁKÓ TARTOMÁNYI
CSÁNGÓ MAGYAROK ISKOLAÜGYÉRŐL,
AZ 1951/1952-ES TANÉV KEZDETÉN

Bákó, 1951. szeptember 24.

I. Statisztikai adatok:

1. A bakói rajonban összesen	34 460	csángó él
2. A buhuși”.....	1 582”.....
3. A ceahlăui.....”.....	4 489”.....
4. A P. neamți ¹⁸⁵”.....	2 346”.....
5. A romani.....”.....	25 680”.....
6. A moinești.....”.....	8 868”.....
7. Tg. Neamți.....”.....	84”.....
8. Tg. Ocnai.....”.....	13 530”.....
Összesen	91 039”..... a bakói tartományban

II. A bakói tartomány magyar anyanyelvű iskoláinak statisztikája:

a) Magyar tannyelvű iskolák:

<i>Helységnév</i>	<i>Tanerők száma</i>	<i>Tankötelesek száma</i>
1. Tuta ¹⁸⁶	3	96
2. Satul-Nou ¹⁸⁷	3	93
3. Nicorești ¹⁸⁸	2	79
4. Pustiana ¹⁸⁹	5	210
5. Sárbi ¹⁹⁰	2	39
6. Lărguța ¹⁹¹	1	29
7. Vladnic ¹⁹²	4	140
8. Cleja ¹⁹³	4	160
9. Somușca ¹⁹⁴	3	136
10. Alexandrina ¹⁹⁵	3	82

¹⁸⁵ Karácsonykő.

¹⁸⁶ Diószeg.

¹⁸⁷ Újfalu.

¹⁸⁸ Szitás(falva).

¹⁸⁹ Pusztina.

¹⁹⁰ Szerbek.

¹⁹¹ Máriafalva/Larguca.

¹⁹² Lábnyik.

¹⁹³ Klézse.

¹⁹⁴ Somoska.

¹⁹⁵ Kardos István inspektornak a Bákó tartományi néptanács oktatási osztálya számára készített jelentésében még Buchila is fel van tüntetve, 2 tanerővel, 68 tanulóval. (A jelentés az itt közölt irat mellett található.)

III. Azok a román tannyelvű iskolák, amelyekben a magyar nyelvet tantárgyként tanítják

<i>Helységnevé</i>	<i>Tanerők száma</i>	<i>Tankötelesek száma</i>
1. Gaidar ¹⁹⁶	1	73
2. Stuf ¹⁹⁷	– ¹⁹⁸	51
3. Faraoni ¹⁹⁹	1	240
4. Valea-Mare ²⁰⁰	2	366
5. Ciucani ²⁰¹	–	47
6. Biserica	–	116
7. Frumoasa ²⁰²	–	160
8. Chetriș ²⁰³	–	78
9. Lilieci ²⁰⁴	–	33
10. Gh. Dózsa ²⁰⁵	–	40
11. Geoseni ²⁰⁶	4	130
12. Buda	1	98
13. Balușești ²⁰⁷	–	100
14. Bartașești	–	167
15. Gheraști ²⁰⁸	–	213
16. Pildești ²⁰⁹	–	247
17. Sabaian ²¹⁰	–	662
18. L. Călugăreni ²¹¹	2	421
19. Valea-Seacă ²¹²	1	169

- a) Azok a községek, ahol román és magyar tannyelvű iskolák működnek és a román iskolákban tantárgyként tanítják a magyar nyelvet.

¹⁹⁶ Gajdár.

¹⁹⁷ Esztufuj.

¹⁹⁸ Itt és lejjebb hiányzik az adat.

¹⁹⁹ Forrófalva.

²⁰⁰ Nagypatak.

²⁰¹ Csík.

²⁰² Frumósza.

²⁰³ Ketres.

²⁰⁴ Lilijécs.

²⁰⁵ Újfalu (1945 előtti hivatalos neve: Ferdinánd).

²⁰⁶ Diószén/Gyoszen.

²⁰⁷ Balázsfalva/Balosest.

²⁰⁸ Gerejesd/Gyéres.

²⁰⁹ Kelgyeszt.

²¹⁰ Elírás, ilyen falu nem létezik.

²¹¹ Lujzi-Kalagor.

²¹² Bogdánfalva.

<i>Helységnev</i>	<i>Tanerők száma</i>	<i>Tankötelesek száma</i>
1. Bahna ²¹³	1	75
2. Pârgărești ²¹⁴	1	75
3. Tg. Trotuș ²¹⁵	2	112
4. Oituzi ²¹⁶	2	293 ²¹⁷
5. N. Bălcescu ²¹⁸	1	138
6. Galbeni ²¹⁹	2	96
7. F. Răcăciuni ²²⁰	1	125

d) Azok a helységek, amelyekben a román és magyar tannyelvű iskolák működnek, de a román iskolákban nem tanítják tantárgyként a magyar nyelvet:

1. Onești²²¹ 4 126

e) Azok a községek, amelyekben 4 osztállyal működő román és magyar tannyelvű iskolák vannak beszervezve:

1. Leszpezi²²² 4 198

f) Azok a helységek, amelyekben magyar tannyelvű óvodák működnek:

1. Tuta	1	35
2. Pustiana	1	70
3. L. Călugăreni	1	60
4. Cleja	1	25
5. Vladnic	1	30
6. Geoseni	1	26
7. Lespezi	1	35

IV. Az iskolák tanévkezdeti helyzete

Azokban a helységekben, ahol a tanerők felvették a kapcsolatot a párt- és tömegszervezetekkel, ott úgy a beiskolázás, mint a népművelés terén szép eredmények mutatkoznak.

Tuta, Nicorești, Oituzi, Tg. Trotuș, N. Bălcescu, Galbeni, Lespezi tanerői az igazgatókkal az élen, meggyőző terepmunka folytán máris 70–80%-os eredményt értek el a tanulók beiskolázása terén.

²¹³ Bahána.

²¹⁴ Szőlőhegy.

²¹⁵ Tatros.

²¹⁶ Gorzafalva.

²¹⁷ A Kardos-jelentésben csak 193 tanköteles szerepel.

²¹⁸ Újfalva.

²¹⁹ Ismeretlen személy nehezen olvasható kézirásos megjegyzése: „Gherghuți izgat ellene, hogy ne m. legyen.”

²²⁰ A Kardos-jelentésben még Buchila is szerepel, 1 tanerővel, 68 tanulóval.

²²¹ Ónfalva/Onyest.

²²² Lészpedi.

Lespez, Tuta, Cleja, Bahna, L. Călugăra, Galbeni, Valea-Mare és Somoska tanerői alaposan kivették részüket az illető iskolaépületek rendbetételének munkálataiból.

Alexandrina helységben Drunek Mária igazgatónő az MNSZ és a tanerők segítségével megszerezte az ottani állami gazdaság épületét, amelyben elhelyezte az iskolát. Ebben a tanerők által kimeszelt és rendbe tett épületbe a²²³ megfelelő lakáshoz jutottak.

Galben és Oituz falvakban a román iskolák igazgatói együttműködnek a magyar iskolák tanerőivel. Ezekben a helységeken a tanulók beiskolázása, valamint az iskolán kívüli népművelés eredményesen folyik.

Minucz János ojtuzi katolikus pap már kezd magyarul is prédikálni a templomban, Gál József és Valentin Mihály kántorok a nép kérésére magyarul énekelnek a templomban, bár a papjaik az egyházból való kiközösítéssel fenyegetik őket. Hauszner Konstantin geoseni, Veber Albert és Sikei Ferenc darmanesti papok elég megértőek.

Simon István, az onesti II. ciklusos iskola igazgatója állandó részegeskedésével rossz példát mutat a tanulóknak és a népének. Leváltása nehézségekbe ütközik, mert nincs megfelelő szakember (számtan szakos).

Bodnár Endre, Luizi-calugari II. ciklusos iskola igazgatója egyéni gondolkozású és nagyon anyagi természetű. Őt sincs kivel felváltani.²²⁴

Javaslatok:

Az erdélyi tanfelügyelőségek „kétszeres fizetés, ingyenes ellátás, egy év működés után pedig erdélyi II. ciklusos beosztás” jelszavakkal verbuválták csángóföldre a tanerőket, főleg az újonnan végzett tanítók sorából. Ezekből az ígéretek közül semmi sem valósult meg. Az iskolából kikerült fiatal tanerők egyik része nem tudott megküzdeni a csángóföldi nehézségekkel. Egyesek elvesztették munkakedvüket, mások hazaszöktek. Csak az elmúlt tanévben 15 erdélyi tanító hagyta el önkényesen az állomáshelyét.

Javasoljuk, hogy ezentúl csak meggyőző munkával nyerjék meg a csángóföldre irányított tanítókat. Ezeket káderezze le és győződjene meg azok román nyelvtudásáról is. Az itteni tapasztalat azt bizonyítja, hogy pár éves gyakorlattal bíró és családos tanítók eredményesebben dolgoznak és a fiatal tanerőknek is segítséget adnak.

Ezen a vidéken sok²²⁵ bevonulás előtt álló fiatal tanító teljesít szolgálatot. Ezeknek a felmentését el kell intézni, nehogy évközben több iskola tanító nélkül maradjon.

A vládniki magyar tannyelvű iskola iskolaépületének falai repedeznek. Az egyik tanteremben már nem is lehet tanítani. A bakói MNSZ vezetősége még ez év júliusában jelentette ezt a tényt a tartományi pártszervezetnél és a néptanácsoknál, de mostanig még semmiféle intézkedés nem történt ebben az irányban. Jó lenne, ha a minisztérium valamelyik ellenőrző szerve utánanézne ennek az ügynek.

A román rajonban 25 680 csángó magyar él teljesen szervezetlenül, magyar iskola nélkül. Ez a tömeg teljesen ki van szolgáltatva a katolikus papság magyarellenes politikájának. Haladék nélkül meg kellene kezdeni ezen a vidéken úgy az MNSZ, mint a magyar tannyelvű iskola megszervezését.

Az imperialisták szolgálatában álló Vatikánnal rokonszenvező csángóvidéki római katolikus papok, név szerint Ciurar Gh. – Valea Seacă, Gherghuți Andrei – Galbeni, Ghiuzan Mihály

²²³ Kézzel beszúrva: „tanerők is”.

²²⁴ Kézzel beszúrva: „az igazgatói állásból”.

²²⁵ Kézzel beszúrva: „katonai”.

és Roka Antal – Tg. Trotuș, Gheorghina János²²⁶ – Lészped, Barabás András – Tölgyes,²²⁷ és Péter András – Pusztina falukból állandóan izgatnak a demokrácia és a magyar iskolák ellen. Ezek a papok azt mondják, hogy az MNSZ[-t] az ördögök szolgálják és a magyar nyelv az ördögök nyelve.

Javasoljuk, hogy ezeknek a papoknak az állomáshelyét minél gyakrabban változtassák. Ők azt mondják, hogy a²²⁸ csángók nem magyarok, hanem katolikusok. Kellene hozni Erdélyből néhány megfelelő papot, akik ezek helyett magyarul prédikálnának a népnek.

Tudomásunk szerint a piaristák és a ferencrendiek rendjét népköztársaságunkban már felszámolták és ezen a vidéken mégis tovább tevékenykednek barátpapok. Ezeknek csángóvidéken való felszámolása esetén jobban fellendülne itt is a sztálini tanok alapjaira fektetett nemzeti iskolapolitika.

Léteznek itt olyan román igazgatók is, akik izgatják a népet a magyar iskola ellen. Ezt teszik: Onciu Ioan lespedi, Zaharia Pavel fărăoani, Popa Ioan valemarei román iskolaigazgatók. Ezeket olyan helyekre kellene áthelyezni, ahol nincs megoldásra váró nemzetiségi probléma.

A burzsoá-földesúri rendszer sötétségben tartotta és elnyomta a csángókat. A moldvai csángó magyarság kultúrszínvonala emelésének céljából ajánlatos lenne, ha mentől gyakrabban filmkaravánokat és kultúr csoportokat küldenének erre a vidékre. A könyvtársak is ezt a célt szolgálják.

A magyar iskolákban a kétnyelvű oktatás nagy népszerűségnek örvend. Ezt az iskolapolitikat továbbra is folytatni kell, és e célból románul tudó tanügyi kádereket kell alkalmazni ezen a vidéken.

Ebben az évben 7 csángó gyermeket küldtek az erdélyi pedagógiai iskolákba, 6 lányt pedig óvónőképzőbe. Ezt az akciót még jobban ki kell szélesíteni, mert a csángók jobban bíznak a saját körükből kikerülő tanügyi káderekben.

A II. ciklus internátusaiba elhelyezett dolgozó parasztok gyermekei nagyon gyengén öltözöttek és tankönyvük sincs. Ha ruhával és tankönyvvel el lehetne látni ezeket a gyermekeket, akkor a II. ciklus osztályai jobban benépesülhetnének. Az internátusok felszerelése is hiányos. Az L. Calugarai iskola internátusának még főzőfazeka sincs, egy ruhafőző bádogedényben főznek, ami veszélyezteti a tanulók egészségét.

Az ebben a beszámolómban vázolt tényeket terepszemle, és a csángóvidéki párt-, MNSZ- és tanügyi ellenőrző szervekkel, valamint a tanítókkal és a szülőkkel lefolytatott eszmecsere alapján állítottam össze.

Orbán János

Politikatörténeti Intézet Levéltára, Bányai László-hagyaték, 923. fond, 3. ő. e., Orbán János aláírásával hitelesített gépirat. Közli: Asszimiláció vagy kivándorlás? Források a moldvai magyar etnikai csoport, a csángók modern kori történelmének tanulmányozásához (1860–1989). A válogatást összeállította, sajtó alá rendezte, a bevezetőt és a jegyzeteket írta: Vincze Gábor. Erdélyi Múzeum-Egyesület–Teleki László Alapítvány, Budapest, 2004, 343–347.

²²⁶ Gyergyina János (Nagypatak, 1915 – Prezest, 1998) minorita szerzetesről van szó, aki 1947 és 1959 közt volt lézpedi plébános. 1959. január 9-én tartóztatták le, a jászvásári katonai törvényszék 9 év börtönbüntetésre ítélte, amnesztiával szabadult 1964-ben.

²²⁷ Gyergyótölgyest (valamint Gyimesbükköt) és környéküket az 1950-es közigazgatási reformmal csatolták el Csík megyétől, és kerültek át a moldvai Bákó tartományba.

²²⁸ Lehúzva: „a magyarok nem...”

RÁDULY MIHÁLY LÉSZPEDI TANÍTÓ FELJEGYZÉSE
A BÁKÓ TARTOMÁNYBAN MŰKÖDŐ MAGYAR ISKOLÁKKAL
KAPCSOLATOS KÉRDÉSEKRŐL

Lészped, 1951. december 11.

Lespezi községben:

Az 1950–51. tanévben 180 gyerek volt a magyar iskolában. Az idén a tanév megkezdése után k. b. 90 átíratkozot a román iskolába. A köség lakosága nincs jó véleményel a magyar tanítókról, mert p-u. *Farkas Gábor* igaz. Kovács Olga tanítónánél [*sic!*] alszik. A szülők felteszik a kérdést, hogy milyen nevelést ad a tanító ha ő neki a fenti erkölcstelen magatartása van.

Általában a magyar, vagy a román nyelven való tanítás kérdése az abban a köségekben vetődik fel *ahol román és magyar iskola is van* – p.u. *Pustinaban* ahol csak magyar iskola van ez a kérdés nem foglalkoztana a szülőket az iskolában a tanítás jól megy.

Nehézség ál fen a *Luizi-Călugări II. ciklus iskoláinál* – a gyerekek egyrésze mind egyre hazamennek 30–40 – km. vannak a gyerekek ide az iskolába behozva.

Helyes volna ezt az iskolát a következő tanévre *áthelyezni* egy olyan köségbe *ahónnan helyből volna legalább 10–15 hallgató az iskolába*, mert p-u *Luiziból helyi halgató csak 2 van.*

Általában panaszkodnak a tanítók. hogy nincs magyar nyelvű tankönyv – az iskolák hallgatóinak. Azt mondják, hogy az igénylést már haramszor is be adták, de a könyveket még mai napig nem kapták meg –

Oprea elvtársal beszéltem, és előkészítik a szabákat amire *Bányai* elvtársék menek.

Kardos elv. nem volt *Bakoba*, úgy hogy vele nem tutam beszélni s így egyéb konkrét ügyet nem tudok az iskolákkal. Mi telefonáltunk utána, hogy XII. 4-re jöjjön vissza.

Ráduly Mihály

Politikatörténeti Intézet Levéltára, Bányai László-hagyaték, 923. fond, 3. ő. e., ceruzával írt feljegyzés, betűhív közlés. Közli: Asszimiláció vagy kivándorlás? Források a moldvai magyar etnikai csoport, a csángók modern kori történelmének tanulmányozásához (1860–1989). A válogatást összeállította, sajtó alá rendezte, a bevezetőt és a jegyzeteket írta: Vincze Gábor. Erdélyi Múzeum-Egyesület – Teleki László Alapítvány, Budapest, 2004, 355.

FORGÁCS EGON KÖVETSÉGI TANÁCSOS, IDEIGLENES ÜGYVIVŐ
JELENTÉSE KISS KÁROLY KÜLÜGYMINISZTERNEK
AZ MNSZ VEZETŐINÉL TETT LÁTOGATÁSÁRÓL

Bukarest, 1952. február 29.

150/biz.-1952.

Bizalmas!

Folyó hó 26-án délelőtt meglátogattam a Romániai Magyar Népi Szövetség vezetőit, Juhász, Kacsó és Sós elvtársakat.²²⁹ Kezdetben tartózkodó magatartást tanúsítottak, később azonban beszélgetésünk közvetlen hangulatban folytatódott. Láthatólag jólesett nekik, hogy felkerestem őket, s annak a reményüknek adtak kifejezést, hogy a jövőben szorosabb lesz a viszony köztük és a követség között. Elmondták, hogy a Magyar Népi Szövetség fő feladatát abban látják, hogy segítséget nyújtsanak az RMP-nek a mezőgazdasági munkák gyors és zavartalan elvégzéséhez, a reakció és a sovinizmus elleni harchoz, a kolhozok és a TOZ-ok²³⁰ kifejlesztéséhez. Egyik legaktuálisabb teendőjük a pénzreform s az ezzel kapcsolatos takarékoság megértése a magyar dolgozókkal. Szerintük a magyar nemzetiségű dolgozók egyre inkább felismerik a román dolgozókkal való együttműködés fontosságát és mind jobban átértik, hogy munkájukkal saját országuk nemzetgazdaságát fejlesztik. Az RMP türelmes nemzetiségi politikája egyre nagyobb méltatásra talál a magyarokta vidékeken. Hozzáfüzték, hogy a felülről jött rendelkezések végrehajtása terén vannak még zökkenők, az alsóbb szervek körében a több évtizedes sovinizta nevelés nyomai még megtalálhatók, azonban ezek a jelenségek mind ritkábbak. A Magyar Népi Szövetség vezetői főleg a kulturális téren elért eredményekkel vannak megelégedve. Kifejtették például, hogy a vidéki kultúrotthonok a magyar és román dolgozók közös fellegvárai, s a fejlődés egy magasabb fokát jelentik szemben azzal az állapottal, mikor még külön magyar és külön román kultúrotthonok voltak. Kérdésekre kifejtették, hogy a távolabbi jövő perspektívája az, hogy a Magyar Népi Szövetség feladatait egyre inkább a népi tanácsoknak kell átvenni. E kérdés részletes megbeszélése alól azonban elzárkóztak.

Általában az volt a benyomásom, hogy kerülték az egyes aktuális kérdések behatóbb megbeszélését, anélkül hogy kétségbevonám jóhiszeműségüket és önzetlen fáradozásukat a magyar és román dolgozók együttműködése érdekében, mégis meglepett az a buzgalom, mellyel elhithetni igyekeztek, hogy már egyáltalán nincsenek problémáik. Tájékoztatásukból az ember egy idillikus állapotot tétélezhetne fel, amelyben már nincsenek nehézségek, nincs osztályharc, minden magától, szinte gombnyomásra működik. Ezt a magatartásukat elsősorban nem szerénytelenségnek vagy túlzott tartózkodásnak nevezném, mint inkább ideológiai felkészültségük hiányos voltának. Beszélgetésünk során kitűnt, hogy nemcsak a magyarországi fejlődéssel nincsenek tisztában, hanem a romániaiival sem. Juhász elvtárs például a romániai magyar sajtóról beszélve, olyan újságneveket említett meg, melyek már régen megszűntek. Általában Juhász minden magyarázatát Kacsó helyesbítette. Az a meggyőződésem, hogy elszakadva a tömegektől – mintegy elefántcsonttoronyba ülve – gépiesen hajtanak végre rendelkezéseket.

²²⁹ Juhász Lajos alelnökről, Kacsó Sándor elnökről és Sós Ferenc kulturális felelősről van szó.

²³⁰ A TOZ a kollektivizálás folyamatában a legegyszerűbb társulási forma, a földbirtok és a termelő eszközök még a gazdák tulajdonában vannak.

Természetesen e megállapításom kizárólag a fentebb említett három elvtársra vonatkozik, s nem a Magyar Népi Szövetség egész munkájára. Hogy ez utóbbiról véleményt tudjak mondani, ahhoz hosszabb itt-tartózkodásra és a viszonyok részletesebb ismerésére lesz szükségem. Fentebbi észrevételeim egy kb. másfél órás beszélgetés eredményei.

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium TÜK-iratai, 1945–68, Románia, XIX-J-1-j, 17. doboz, 16/b tétel, 631., másolat.

53.

PATAKI LÁSZLÓ KÖVET JELENTÉSE A LUCA-ÜGYRŐL

Bukarest, 1952. június 4.

147/szig.biz.-1952.

Előadó: Forgács köv. tan.

Szigorúan bizalmas!

Mell.: 3 db.²³¹

A januári pénzreform²³² végrehajtása során tapasztalt hibák és hiányosságok – melyek az egész állami és gazdasági életben komoly fennakadásokat okoztak – csak végső megnyilvánulásai voltak azoknak a rendellenességeknek és zavaroknak, melyek már 1949 óta rányomták a bélyegüket a román közélet minden területére. Mindenki érezte, hogy azok a mulasztások, amelyek következtében legtöbbször elsikkadt a Párt és a kormány határozatainak a végrehajtása: a beszolgáltatás nehézsége, a termelőszövetkezeti mozgalom stagnálása, a hivatali szervek lassúsága, és sok esetben felelőtlensége, a termelés egyenlőtlen fejlődése, a szocialista munkaverseny és a sztahanovista mozgalom egy helyben topogása, a bürokrácia túltengése, az éberség formális módon való alkalmazása stb. nem véletlen jelenségek, s nem *kizárólag* a fejlődéssel járó természetes nehézségek, hanem a Pártban és az államapparátusban mélyen bentlévő ellenséges elemek aknamunkájának a következményei. A romániai belső események, valamint a többi népi demokratikus országok fejlődésének és megszilárdulási folyamatának rendszeres megfigyelése során sok esetben jutottunk arra a meggyőződésre, hogy nem lehet természetes jelenség az, hogy éppen az RNK legyen mentes a belső ellenségtől, hogy éppen itt ne próbálkozzanak a nyugati imperialisták szabotázsakciókkal, ügynökök becsempészésével és fontos beosztásokba való juttatásával – általában tehát a népi demokratikus rendszer belülről való bomlasztásával. Azok a gyökeres személyi változtatások, melyeket az RMP Központi Vezetősége a május hó 26–27-i plenáris ülésen eszközölt, azt bizonyítják, hogy a Párt legfelsőbb vezetésében a pártvonaltól eltérő, a kulákokat és egyéb kizsákmányoló elemeket támogató, az ellenségnek szabad kezet biztosító személyek foglaltak helyet, akik részben önfejűségből, részben hozzá nem értésből, részben azonban bűnös gondatlanságból és a rendszer iránt táplált ellenséges magatartásból kifolyólag óriási károkat okoztak a dolgozó román népnek.

²³¹ A mellékleteket nem közöljük.

²³² Az újabb pénzreformot 1952. január 28-án vezették be. (Most a rubelhez igazították a lejt: 1 rubel=2,80 lejt.) A beváltási kulcs igen bonyolult volt: 1000 régi lejt határig: 1:100; 3000 régi lejt határig: 1000 lejt 1:100, 200 régi lejt: 1:200, 300 régi lejnél többet: 3000 lejt 1:200, ennél többet 1:400 arányban váltották át január 31-ig. (A „reform” egyértelműen a parasztságot sújtja. A cél a paraszti pénzfelesleg „megcsapolása” volt.)

A Párt hivatalos lapjában, a *Scânteia*-ban folyó hó 3-án megjelent részletes közlemény végleg lerántja a leplet ezekről az elemekről és megvilágítja a Központi Bizottság május 26–27-i plenáris ülésének döntéseit, valamint a Nagy Nemzetgyűlés folyó hó 2-i ülésének határozatait.

Mint táviratilag azonnal jelentettem, a Központi Vezetőség május 26–27-i plenáris ülése Vasile Lucát kizárta tagjai sorából, Teohari Georgescu volt belügyminisztert eltávolította a Politikai Bizottságból, továbbá megválasztotta az RKP új Politikai Bizottságát, Szervező Bizottságát és Titkárságát. A plenáris ülés egyik legfigyelemreméltóbb és legnagyobb meglepetést kiváltó eseménye kétségkívül az, hogy Ana Pauker külügyminiszter nem szerepel sem a Politikai Bizottság, sem pedig a Titkárság tagjai sorában. A Központi Vezetőségnek azonban továbbra is tagja maradt, s a Szervezési Bizottságban kapott tisztséget, ahol az 5. helyen szerepel. Nem tagja többé a PB-nek és a Titkárságnak Lotar Rădăceanu munkaügyi miniszter sem. A Titkárság létszámát az eddigi 7 főről 5 főre, a Politikai Bizottság létszámát pedig az eddigi 13 főről 9 főre csökkentették. (A Titkárság, a Pol. Bizottság és a Szervezési Bizottság új névsorát csatolom.)

A Nagy Nemzetgyűlés folyó hó 2-án megtartott XII. rendes ülészakán Parhon, az Elnöki Tanács elnöke magas korára való tekintettel lemondott tisztségéről. Helyére Groza Pétert választották. Az RNK minisztertanácsának új elnökévé pedig osztatlan lelkesedéssel Gh. Gheorghiu-Dej elvtársat választották meg. Az a körülmény, hogy az RKP főtitkára került a kormány élére, fordulóponthoz jelent a Román Népköztársaság történetében, egyben általános megnyugvást és meglegedést keltett a dolgozók körében. A Nagy Nemzetgyűlés döntése visszatükrözi a dolgozók rendíthetetlen bizalmát Dej elvtársban, s azt a tényt, hogy az ellenség leleplezésével még jobban elmélyült és megszilárdult a Párt vezető szerepe és befolyása.

A Nagy Nemzetgyűlés ugyanazon ülésén jóváhagyta a kormány összetételében az Elnöki Tanács által a legutóbbi napokban végrehajtott változtatásokat. Eszerint Teohari Georgescut felmentették miniszterelnök-helyettesi és belügyminiszteri tisztsége alól, az új belügyminiszter Drăghici Alexandru lett. Gh. Apostol elvtársat a minisztertanács alelnökévé nevezték ki. Chivu Stoica elvtárs miniszterelnök-helyettest fém- és vegyipari miniszteri tisztsége alól felmentették, az új fémipari miniszter Carol Lonțear elvtárs. Vasile Vaida volt földművelésügyi miniszter más beosztást kapott – az új földművelésügyi miniszter Prisnea Constantin lett, aki eddig a faipari tárca vezetője. Fa-, papír- és cellulózipari miniszterré pedig Suder Mihail, eddigi erdőgazdasági miniszterhelyettest nevezték ki. (A legújabb kormánylistát csatolom.)

Az RMP Központi Vezetősége – amint fentebb említettem – a *Scânteia* folyó hó 3-i számában „A Párt szüntelen erősödéséért” c. közleményben részletesen ismerteti azokat a szörnyű visszaéléseket, amelyeket a Luca köré csoportosuló ellenséges elemek már hosszú évek óta fejtenek ki a nemzetgazdaság legfontosabb területein. E közlemény hatalmas vádirat a Pártban mind ez ideig megbújt jobboldali opportunisták ellen, egyben bizonyítéka annak, hogy minden olyan kísérlet, mely keresztezni merésze a párt marxi-lenini-sztálini irányvonalát, megsemmisülésre van ítélve. E közleményben visszatükröződik a párt ereje és az a kérlelhetetlen következetesség, hogy félretesznek az útból mindenkit – legyen az a párt egyik-másik vezetője vagy egyszerű párttag –, akik „múltbeli érdemekre” hivatkozva remélik elkerülni megérdemelt büntetésüket, amiért aláadni próbálták a Párt és az államfegyelem alapját.

A közleményből megállapítható, hogy Vasile Luca volt a párt vonalától eltérő jobboldali elhajlás fő megtestesítője, az opportunizmus fő képviselője az RMP-ben, aki már „hosszú évek óta elvesztette osztályérzékét, elszakadt a Párttól, és a munkásosztálytól, és a saját, a pártvonalal ellentétes vonalán haladt.” Opportunista vonalának gyökere – mondja a közlemény – az az

antimarxista felfogás, hogy a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet feltételei között az osztályharc nem élesedik, hanem kialszik a kapitalista elemeknek a szocializmusba való úgynevezett békés benövése révén, és hogy az ország gazdasági fejlődésének a kulcsa nem a szocialista iparosítás, hanem a kulákok meggazdagodása. A közlemény szerint *tehát ezek a gyökeréig téves nézetek voltak a rugói* azoknak a romboló cselekedeteknek, melyeket a Luca köré csoportosuló jobboldali elhajlók az adó- és árpolitika területén, a népgazdaság finanszírozása, az ország szocialista iparosítása, a szocialista mezőgazdaság, az állami szocialista kereskedelem és végül a pénzreform előkészítése és végrehajtása terén elkövettek. A közlemény ily módon még nem keres határozott összefüggést a leleplezett ellenség cselekedetei és a nyugati imperialistáknak a népi demokráciák elleni ismert módszerei között, csak annyit említ meg, hogy „...a béke, szocializmus és demokrácia tábora és az angol–amerikai imperialisták vezette háborús uszítók tábora közti harc élesedésének feltételei között az imperialisták a kommunista és munkáspártokban látják az egyik fő akadályt, amely véres terveik útjában áll, és különleges érdeklődést tanúsítanak minden olyan elhajlás iránt, amely csökkentheti a munkásosztály élcsapatának egységét és harci képességét. Ezért a jobboldali elhajlás leküzdése nagy sikert jelent népünk számára a béke megvédéséért folytatott harcban.”

Igen súlyos megállapításokat tartalmaz a közleménynek az a része, mely részletezi azokat a bűnös mulasztásokat, melyeket Luca és társai elkövettek. A visszaélések eme halmazatának a célja a népi demokratikus rendszer aláaknázása, belülről való bomlasztása, s végső fokon a kapitalizmus visszaállítása volt. A hazai kém-perek, különösen pedig a Rajk-banda üzelmeinek ismeretében lehetetlen tovább nem mennem egy lépéssel és okvetlenül fel kell tételezzem az angol–amerikai imperialisták és titoista ügynökeik, valamint a leleplezett belső ellenség közötti szerves kapcsolatot. Az a taktika, amellyel Vasile Luca éveken át félrevezette a pártot, kísértetiesen hasonlít a titoista módszerekre, a hazaáruló Rajk és társai módszereire.

A kulákok és a városi kizsákmányolók előnyben részesítése és ösztönzése, a kulákok nagy részének a középparasztok közé való sorolása, az árakkal való bűnös manipuláció, a szocialista vállalatok termelő tevékenységeinek aláaknázása és irreális feladatokkal való elhalmozása, a nehézipari beruházások fékezése, az állami gazdaságok működésének megnehezítése, az állami szocialista kereskedelem szétzüllesztésének megkísérlése üzérkedő elemek odahelyezése révén, valamint provokáló rémhírek terjesztése abból a célból, hogy pánikot és bizalmatlanságot keltsenek a dolgozó tömegek körében a párt és a kormány intézkedéseivel szemben stb., nem Luca és társai „egyéni” módszerei, hanem fő jellemző vonásai voltak a többi népi demokráciában leleplezett ellenséges elemeknek is.²³³ A legutóbbi romániai események tehát, véleményem szerint, szorosan beleilleszkednek a népi demokratikus országok ellen az angol–amerikai imperialisták által vezetett és pénzelt összeesküvések rendszerébe, és lehetetlen azoktól különválasztani, amire pedig egyelőre itt még mindig hajlandóság mutatkozik.

A közlemény egyik legmegdöbbentőbb része az, amelyik megállapítja, hogy Ana Pauker és Teohari Georgescu elvtársak támogató álláspontra helyezkedtek Vasile Luca jobboldali elhajlásával kapcsolatban. Főleg az Ana Paukert ért súlyos kritika lepte meg a közvéleményt. Ana Paukert idáig mint a Párt tántoríthatatlan harcosát ismerték, akit megkülönböztetett tisztelet

²³³ A kelet- és közép-európai politikai perek sorozata az 1949. május 12–19. közötti tiranai Kocsi Dzodze-perrel kezdődött, szeptember 24-én hirdettek ítéletet a Rajk-perben, december 14-én pedig a szófiai Kosztov-perben. A „Luca-ügy” kirombanása után fél évvel, 1952. november 27-én ítélték halálra Prágában Rudolf Slanskyt.

vett körül. Azok a szóbeszéddek, melyek személyével kapcsolatban a tömegek körében eléggé gyakran elhangzottak, nevezetesen: elszakadt a párttól, gyűlöli az embereket, irigy és cezaromániás, a Párt illetékes köreinek eddigi véleménye szerint az ellenség tendenciózus híresztélései voltak.

A Párt Központi Vezetésének plenáris ülése azzal vádolja Ana Paukert, hogy elvtelen kapcsolatokat tartott fenn V. Lucával és Teohari Georgescuval. Hárman külön összejöveteleket és megbeszéléseket tartottak, hogy előzetes megállapodásra jussanak az RMP KV plenáris ülésének határozata ellen irányuló, egybehangolt akció érdekében. „A rájuk bízott tevékenységi körzetet valamilyen hitbizományi birtoknak, személyi uradalomnak tekintették, és megakadályozták a párt vezetőségét, hogy rendszeres ellenőrzést gyakorolhasson a feladatok elvégzésének módja felett.” A közlemény megállapítja, hogy Ana Pauker is elhajlott a párt vonalától a mezőgazdasági begyűjtések kérdésében, s azonkívül „baloldali” elhajlásokat is elkövetett a kollektív gazdaságok létesítése kérdésében, mert eltúrta a dolgozó parasztok önkéntessége elvének megsértését.

Az Ana Pauker által gyakorolt önkritikát a Párt KV csak részben fogadta el. Súlyos mulasztásaiért figyelmeztetésben részesült, s nem válaszoltak be a Politikai Bizottságba és a Titkárságba. Mindazonáltal a Párt módot kíván nyújtani, hogy meglássa és teljesen beismerje elhajlásának és hibájának eredőjét. A miniszterelnök-helyettesi és külügyminiszteri tárcát továbbra is megtartotta, azonban a magam részéről nem tartom valószínűnek, hogy az ellene elhangzott súlyos kritika után huzamosabb ideig meghagyják ezekben a funkciókban.

Teohari Georgescu ugyancsak V. Luca uszályába került. Mint a Belügyminisztérium vezetője, nemcsak hogy elnézte, hogy az ellenséges elemek az állam érdekeivel ellentétes tevékenységeket fejthessenek ki, hanem ő maga is helyeselte Luca opportunistá elveit. Tisztségére alkalmatlannak bizonyult, mert elvesztette forradalmi éberségét, és az osztályellenséggel szemben tanúsított harcos szellemet. Mulasztásaiért kizárták a Politikai Bizottságból és a Titkárságból és a Szervezési Bizottságból, egyidejűleg felmentették a miniszterelnök-helyettesi és belügyminiszteri tisztség alól.

A közlemény nyilvánosságra hozatala kétségkívül azt jelenti, hogy sikerült leleplezni és eltávolítani a belső osztályellenség legfőbb irányítóit, ugyanakkor pedig egy gyökeres tisztulási folyamat, s egy új alapokon nyugvó káderpolitika megkezdését is kell eredményeznie. Döntő fontosságúnak tartom a közlemény azon megállapítását, hogy „a párt most a munkásosztály legaktívabb, legharcosabb fiait fogadja soraiba, akik odaadón szolgálgják a dolgozó nép ügyét, a szocializmus ügyét. *Az új párttagok felvétele* meg fogja javítani a Párt társadalmi összetételét, megerősíti a Pártot az opportunizmus és a békülékenység teljes felszámolásáért vívott harcban.” Az új párttagok felvétele már negyedik éve szünetel, ami a lehető legegésztelenebb, s bizonyára összefüggésbe hozható az ellenség belső bomlasztási kísérleteivel. Legfőbb ideje, hogy a Párt végre megnyissa kapuit a fiatalok, a sztahanovisták, élmunkások és az értelmiség legjobbjai előtt, hogy új, friss szellem, harcos elszántság és fiatalos lendület hassa át a pártszervezetek bürokratikusá vált tevékenységét.

Mint fentebb említettem, az ellenség legfőbb vezetőinek leleplezése a közélet minden területére kiterjedő, gyökeres tisztulási folyamatot kell, hogy maga után vonjon. Nem vitás, hogy Lucának és társainak igen sok cinkosa és híve még fontos pozíciókat tölt be a Párt, az államapparátus és a gazdasági élet legkülönbözőbb területein. Ezeknek az elemeknek a leleplezése és eltávolítása azonban nemcsak rendészeti intézkedéseket kíván, hanem hatalmas nevelő-felvilágosító munkát, a Luca-ügy részleteinek és fejleményeinek a dolgozókkal való megbeszélését, a

párttagság széles tömegeinek állandó és rendszeres tájékoztatását olyan formán, ahogy mi azt a Rajk-ügy leleplezése után tettük. A közlemény nyilvánosságra hozatala kétségkívül nagy pozitívum e téren, azonban vannak olyan jelenségek, amelyek kétségessé teszik előttem, hogy a Párt vezetősége a Luca-ügyet és fejleményeit is le fogja vinni a Párt legalsóbb szerveibe is. A közlemény természetesen óriási visszhangot keltett a dolgozók körében, azonban már a másnapi sajtóhangok nem úgy foglalkoztak az eseményekkel, mint ahogy a közlemény hangjából arra következtetni lehetett. A lapok általánosságban beszélnek a leleplezett ellenségről, azonban a „Luca köré csoportosult ellenséget” nem azonosítják magával Lucával, aki pedig – a közlemény szerint – fő irányítója volt az ellenforradalmi elemeknek. A munkahelyeken megtartott gyűléseken az előadók – helyesen – Dej elvtárs éberségét és a Szovjetunió iránti hűségét hangsúlyozzák ki, azonban ugyanakkor még mindig nem bélyegzik meg Lucát. Véleményem szerint pedig sürgősen szükség van arra, hogy a dolgozók tisztán lássák a lezajlott események közötti összefüggéseket, mert úgy Luca, mint az opportunizmussal vádolt többi pártvezetők, ha nem is voltak különösen népszerűek, kétségkívül komoly tömegeket tartottak befolyásuk alatt. Amennyiben a közlemény megjelenése után az események nem teljes és világos átpolitizálása, hanem bizonyos elkenődése következne, ez a tömegek hangulatát igen károsan befolyásolná és súlyos kihatással lenne a termelés vonalára is.²³⁴

Kétségkívül még sok tennivaló vár a Pártra, és még nehéz harcok következnek, míg a belső ellenség teljes felszámolása megtörténik. Ebből a szempontból igen jelentősek azok a megállapítások, melyeket a KV plenáris ülése a jövőbeni feladatokkal kapcsolatban szögezett le. Ilyen tennivaló többek között a kritika és önkritika bátor alkalmazása, amely ez ideig bizony nem volt kielégítő. A kritika és önkritika eddigi hiányát azzal a merev és formálisan alkalmazott éberségi rendelkezésekkel tudnám kapcsolatba hozni, amely nem párosult kellő politikai-felvilágosító munkával, s így egyoldalúvá vált olyannyira, hogy nem előrelendítője, hanem fékezője lett a fejlődésnek. Nem hiszem, hogy messze járok az igazságtól, ha azt állítom, hogy a közélet minden területén megnyilvánuló túlzott merevség az ellenség eszköze volt, amelynek célja az egyéni felelősségérzet elaltatása, a kritikai hang elnyomása, a munka lélektelen elvégzése stb. volt.

További fontos teendő a Párt és kormány határozatainak pontos végrehajtása és a teljesítés pontos ellenőrzése, valamint a párt és a tömegek közötti kapcsolat szüntelen erősítése. Az ellenség mindkét téren komoly károkat okozott. A rendeletek végrehajtása sokszor lélektelenül, „pro forma” történt, a Párt és a tömegek között pedig veszedelmes űr keletkezett. Nem vitás, hogy a tömegektől való elszakadást az ellenség idézte elő, mely az egyik legjobb eszköz a Párt lejáratására és a bizalmatlanság kifejlésére. Ezen a téren *halaszthatatlan intézkedésekre* van szükség.

Összegezve megállapítható, hogy a belső ellenség legfőbb irányítóinak leleplezése a nemzetközi politikai helyzet élesedésének idején nagy veszélytől mentette meg a román dolgozó népet, megerősítette a Párt helyzetét és befolyását, azonban még hosszú és következetes harcra, a Párt eddigi harci eszközének teljes felülvizsgálására van szükség, hogy a minden téren beépült ellenséges elemek megsemmisítése megtörténhessék.

²³⁴ Június 29-én Gheorghiu-Dej újabb vádakkal állt elő Vasile Luca ellen, akit augusztus 16-án letartóztattak.

A fejleményeket természetesen továbbra is a legélénkebb figyelemmel kísérem s azokról további jelentésekben fogok beszámolni.²³⁵

Pataki László
követ

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium TÜK-iratai, 1945–68, Románia, XIX-J-1-j, 17. doboz, 16/b tétel, 001125. tisztazat.

54.

PATAKI LÁSZLÓ KÖVET JELENTÉSE A SÜTŐ ANDRÁSSAL FOLYTATOTT BESZÉLGETÉSÉRŐL

Bukarest, 1952. június 25.

171/szig.biz.-1952.

Szigorúan bizalmas!

Már előbbi jelentésemben beszámoltam, hogy Gh. Gheorghiu-Dej elvtárs áprilisban a tanítókongresszuson elmondott beszédében²³⁶ a „nemzeti kisebbség” kifejezést használta az eddig szokásos „együtt lakó nemzetiség” helyett. A kijelentés általános csodálkozást váltott ki, különösen a romániai magyarság körében.

Az új kifejezés használatához semmi kommentárt nem fűztek.

Kállai [követségi titkár] hosszabb beszélgetést folytatott e kérdésről Sütő András fiatal íróval és a *Falvak Népe* című lap szerkesztőjével. Sütő közölte, hogy utasítást kapott a lapjuk, hogy egyelőre mindkét kifejezést párhuzamosan használják.

Elmondta, hogy őt is nagyon megdöbbenetete először ez a kifejezés.²³⁷ A Magyar Népi Szövetség vezetőségétől és a Párttól magyarázatot kértek. Azt a választ kapták, hogy e kifejezést Sztálin elvtárs is használja az Októberi Forradalom utáni műveiben, amikor is a Szovjetunió egyik szövetséges köztársaságában élő oroszokról mint nemzeti kisebbségről tesz említést.

E szerint az értelmezés szerint (Sütő és még több itteni magyar kulturális személyiség is hasonlóan nyilatkozott) az erdélyi magyarság is az egységes magyar nyelvhez és kultúrához tartozik. Ez az értelmezés különösen fontos, mivel az itteni magyarság vezetői körében volt egy

²³⁵ A Luca-ügy fejleményeiről – Iosif Chişinevschitől kapott információk alapján – Orosz Nándor is tájékoztatta egy június 14-i levelében Rákosi Mátyást. MOL, Rákosi Mátyás titkári iratai, M-KS 276. fond, 65/1952/112. ő. e., 60–65.

²³⁶ Az 1952. április 11-i *Scântea* közölte Gh. Gheorghiu-Dejnek a tanítók kongresszusán elmondott beszédét, melyben az RMP első embere az addigi hivatalos terminológia (együtt élő nemzetiségek – naţionalităţii conlocuitoare) helyett a nemzeti kisebbségek (minorităţii naţionale) fogalmát használta.

²³⁷ A kolozsvári Útlevékhivatal vezetője, Wasmer János az egyik, április 16-i jelentésében ugyancsak kitért erre a kérdésre megjegyezve, hogy a Gheorghiu-Dej által használt kifejezés „az elvtársak között is vitára adott alkalmat, mert a »kisebbség« szó itt nagyon rosszlelkű és ezért reagálnak különös érzékenységgel erre”. MOL, külügyminisztériumi TÜK-iratok, XIX-J-1-j, 9. doboz, 5/c tétel, 8/szig. biz.-52.

olyan irányzat, amely egy külön „romániai magyar nemzetiségi kultúrát” akart kialakítani anélkül, hogy komolyabban figyelembe vette volna a magyar kulturális múlt hagyományait és a most nálunk kibontakozni kezdő új, szocialista kultúrát. A régi magyar kultúrából döntően csak az Erdélyben alkotott művek érdekelték.

Ennek az irányzatnak fő híve az *Utunk* néhány munkatársa és Csehi Gyula, a kolozsvári Bolyai Egyetem professzora volt.²³⁸ Ide lehet számítani Nagy Istvánt is bátran.

Sütő ennek az irányzatnak a jellemzésére elmondta, hogy pl. még egy fél évvel ezelőtt az irányzat hívei felvetették azt a kérdést, hogy miért kell pl. Petőfivel a Romániában élő magyar kulturális szervezeteknek többet foglalkozni, mint pl. Hristo Botevvel vagy Eminescuval. Ez a gondolkodás erősen rányomta a bélyegét az *Utunk*, de az összes itteni magyar nyelvű kiadványok szerkesztésére is és nagyon óvatosan vigyáztak arra, hogy a magyarországi kulturális élettel nehogy többet foglalkozzanak, mint a többi népi demokráciákéval.

(Persze a többivel is nagyon keveset foglalkoztak!) Sütő elmondta, hogy e körök – amelyek propagálói között a Népi Szövetség számos vezetője is volt – nem nézték jó szemmel, hogy az itteni fiatal írók a *Csillagot*, *Irodalmi Újságot* és egyéb magyar lapokat olvasnak és az egyes alkalmakkor ezekre hivatkoztak.

Elmondott egy másik példát is ezzel kapcsolatban. Így amikor a magyar képzőművészeti kiállítás Bukarestben volt, az itteni magyar képzőművészek (akik jelentős szerepet játszanak a román képzőművészetben!) kérték a Magyar Népi Szövetség vezetését, járjon közbe, hogy a kiállítás lekerülhessen Kolozsvárra. A Népi Szövetség egyik vezetője azt felelte, hogy miért van erre szükség, bezeg amikor itt volt a szovjet képzőművészeti kiállítás (reprodukciókban!) akkor a kolozsváriak nem kérték.

Elmondta, hogy május óta szabadabban kezdik használni a magyar kulturális életünk tapasztalatait. Ez megmutatkozik abban is, hogy az *Utunk* egész komoly figyelmet szentel a külféle magyarországi kulturális megnyilvánulások kommentálásának.

Elmondta azt is, hogy most folyik az adatok gyűjtése Luca nacionalista elhajlásainak a bebizonyítására.²³⁹

Kállai kérdezte, hogy lehet szó a jövőben a „nemzeti kisebbség” fogalmának elvi tisztázásáról. Sütő és más itteni magyar elvtársak szerint egyelőre szó sincs – és mindkét kifejezést használják, hogy később az „együtt lakó nemzetiség” kifejezést végleg elhagyják.

Sütő és számos magyar újságíró, népi szövetségi funkcionárius az utóbbi időben többször megjegyezte, hogy érthetetlennek tartják, hogy nálunk miért használják az erdélyi magyar városok román kifejezését (Cluj, Târgu-Mureş stb.) akkor, amikor ezt az itten élők magyarul használják és használhatják.

Pataki László
követ

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium TÜK-iratai, 1945–68, Románia, XIX-J-1-j, 17. doboz, 16/b tétel, 632–633. tisztázat.

²³⁸ Csehi Gyulát és feleségét, Csehi Sárát – több más egyetemi oktatóval, Benkő Samuval, Hajós Józseffel együtt – az itt közölt beszélgetés után pár hónappal, 1952 szeptemberében eltávolították az egyetemről. Csehiék csak 1954 őszén kerültek vissza. Ugyanakkor leváltották Nagy István rektort is, helyére Bányai László került.

²³⁹ Vasile Luca pénzügyminisztert 1952. március 4-én váltották le, majd május 28-án a párttisztviselőiből is fölmentették, augusztus 16-án pedig letartóztatták. Perére 1954-ben került sor. Lásd az 53. sz. iratot.

WASMER JÁNOSNAK, A KOLOZSVÁRI ÚTLEVÉLHIVATAL
VEZETŐJÉNEK JELENTÉSE A KOLOZSVÁR TARTOMÁNYI NÉPTANÁCS
RENDKÍVÜLI ÜLÉSÉRŐL

Kolozsvár, 1952. július 21.

27/szig.biz.-1952-Ko.

F. hó 19-én Dejeu tartományi pártszervezési főtitkár személyesen meghívott a tartomány rendkívüli ülésére.

A gyűlés 20-án, vasárnap reggel kezdődött és a napirendnek egyetlen pontja az új alkotmánytervezet ismertetése volt.

A gyűlésen Alexa szállításügyi miniszter elnökölt, Vasilescu tartományi tanácstitkár felolvasta az új alkotmánytervezetet, és az itteni szokás szerint a felolvasás után kérdéseket tettek fel, tisztázni azt, amit nem értenek. A kérdéseket Alexa elvtárs válaszolta meg. Utána hosszabb szünet volt, sörrel kínáltak és volt hidegbüfé is. A szünet alatt Akulov szovjet főkonzullal beszélgettem. Kérdezte, hogy milyen elemek azok, akik hazavándorolnak. Elmondtam, hogy legnagyobb részben idős szülők, akiknek gyermekei magyar állampolgárok, ott dolgoznak, és a szülők gyermekeik eltartására szorulnak; azonkívül annak idején nagyszülőknél, rokonoknál maradt gyermekek is, ezek szüleikhez térnek haza. A főkonzul megemlítette, hogy rövidesen ők is megkezdik a hazatéréseket, mert sokan vannak itten a régi Besszarábiából, Bukovinából, Moldovából, és ha vissza akarnak térni, ezek könnyen megkaphatják a szovjet állampolgárságot. – Ugyancsak a szünet alatt Veres Pál városi tanácselnök megsúgta, hogy a házcsere-kérdésben²⁴⁰ még nem kapott választ a kormánytól; azt is mondta, hogy ő még elnök, de nem tudja, hogy mi lesz vele.²⁴¹

Szünet után megindultak a hozzászólások. A legtöbb kérdés a székelyföldi magyar autonómiára vonatkozott, többen örömmel üdvözölték és helyeselték, de sokan megkérdézték, hogy miért kell az itt magyar nemzetiségűeknek a Székelyföldön autonómiát adni, amikor a felszabadulás óta úgyszólván egyenlő jogokat élveznek az együtt élő román nemzetiségűekkel. Alexa miniszter azt válaszolta, hogy erre szükség van, mert a Román Népköztársaság törvényeinek keretén belül csak így lehet megoldani a lenini–sztálini nemzetiségi politikát; a Székelyföldön vannak sajátos problémák, amelyeket önrendelkezési joggal kell megoldjanak.

Bejelentették a tartományi Demokratikus Népfreont megalakulását, amelynek elnöke Dejeu főtitkár. Ezen minőségében kérte a jelenlévőket, hogy minél szélesebb körben ismertessék, tárgyalják meg az új alkotmánytervezetet és az eredményt, észrevételeiket írásban közöljék.

A gyűlésen kb. 90-100 tag vett részt, ehhez képest kevés volt a hozzászólás, ennek dacára a vita magas színvonalú és érdekes volt.

A gyűlés du. 4 órakort ért véget.

²⁴⁰ Lásd a bevezető tanulmány vonatkozó fejezetét.

²⁴¹ Veres Pált 1951 decemberében nevezték ki a kolozsvári néptanács vezetőjévé, 1952 augusztusában letartóztatták.

Itt említem meg, hogy az új alkotmánnyal kapcsolatos átszervezési munkák miatt az összes állami hivatalokban 10-12 napos munkaszünet lesz.

Wasmer János
köv. tanácsos

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium TÜK-iratai, 1945–68, Románia, XIX-J-1-j, 18. doboz, 16/b tétel, 02232., tisztázat.

56.

PATAKI LÁSZLÓ KÖVET JELENTÉSE A MAGYAR AUTONÓM TARTOMÁNY LÉTREHOZÁSÁRÓL

Bukarest, 1952. augusztus 1.

198/szig.biz.-1952.

Szigorúan bizalmas!
Mell.: 2 db

Július 18-án jelent meg először a Román Népköztársaság alkotmánytervezete. A tervezet nagy feltűnést és egyben érdeklődést váltott ki. Az első közlés óta a lapok állandóan foglalkoznak az alkotmány részletekben való ismertetésével, melynek részletes sajtóvisszhangját az 1. sz. melléklet tartalmazza. (Lásd az 1. sz. mellékletet.²⁴²) Üzemekben, hivatalokban, a mezőgazdasági kollektívákban, mindenhol igen nagy érdeklődéssel és meglelégedéssel beszélnek az alkotmánytervezetről. Úgy látszik, az eddigi módszertől eltérően a központi szervek politikusan magyarázzák az Alkotmányt, melyet bizonyít az üzemekben tartott viták egységes, lelkes hangulata is. Számtalan levél érkezik naponta a dolgozóktól, akik köszönetüket és meglelégedésüket fejezik ki a Párt és Kormány vezetőinek és komoly munkavállalásokat tesznek az Alkotmány tiszteletére. Megfogadják, hogy még jobban fognak dolgozni a jövőben. Nagy feltűnést keltett az Alkotmány, 19. szakasz, a Magyar Autonóm Tartomány létesítése, melyet a 2. sz. mellékletben részletesen ismertettek. Sokféle hírek keringenek, egyesek örömmel fogadják és mondják, hogy újra magyarok lettünk, mások fenntartással fogadják, és úgy nyilatkoznak, hogy majd meglássuk, végén csattan az ostor stb.

Itteni magyar körökben írók, újságírók, tanárok személyes beszélgetés során mondták, hogy az Alkotmány hírért fenntartással fogadják. Még nem tudják, hogy fog kinézni, majdnem egyhangúan azt mondják, hogy majd meglátjuk a gyakorlatban. Szerintük a Magyar Autonóm Tartományra vonatkozó felvilágosítás nagyon kevés, amiből még csak következtetni sem lehet. Számos székelyföldi faluban „Megint magyarok lettünk” kiáltással fogadták az autonómia hírért. Több helyen magyar nemzetiszínű kokárdát is kitéztek.

Állítólag Bányai László, a Közoktatásügyi Minisztérium nemzetiségi osztályának vezetője, vezető funkcióba kerül az Autonóm Tartománynál, átadva jelenlegi funkcióját.²⁴³ Az üzemekben és szerte az országban a dolgozók lelkes örömmel fogadták a Magyar Autonómia [sic!] hírért. Ér-

²⁴² A mellékletet nem közöljük, a jelentés mellett található.

²⁴³ Bányait 1952 őszén a Bolyai Egyetem rektorává nevezték ki.

zik és tudják, hogy már időszerű a nemzetiségi kérdések (főleg magyar) ilyenforma megoldása. A jelek arra mutatnak, hogy a Román Népköztársaság új Alkotmányát örömmel fogadják a széles tömegek, mert biztosak abban, hogy ez az alkotmány a dolgozók érdekeit szolgálja.

A vezető politikai körökben is lelkesedéssel beszélnek az alkotmány által biztosított jogokról és lehetőségekről.

Alkalmam volt kihallgatni egy fogadás alkalmával Gróza Péter [*sic!*], Chivu Stoica, Mogyorósi [*sic!*] és Sălăjan elvtársak²⁴⁴ beszélgetéseit. Mogyorósi, beszélgetve az alkotmányról megjegyyezte, hogy Gróza Pétert jelölte ki a Párt Központi Vezetősége arra, hogy a Magyar Autonóm Tartomány bevezetése alkalmával beszédet mondjon Marosvásárhelyen. Gróza kitörő örömmel fogadta a hírt, és kijelentette, hogy régi vágya teljesül a Magyar Autonóm Tartomány létrejöttével. A társaság minden tagja nagy jelentőséget tulajdonított a Magyar Autonóm Tartománynak. [...]²⁴⁵

Az új beosztás alapján a Magyar Autonóm Tartomány, mint egységes közigazgatási terület helyezkedik el a többi tartományok között, mely abban különbözik a többi tartományoktól, hogy Autonóm [*sic!*] közigazgatási vezetése van, amelyet az Autonóm Tartomány lakossága választ meg. A tartomány szabályzatát a Néptanács dolgozza ki és jóváhagyás végén a Nagy Nemzetgyűlés elé terjeszti.

Az új közigazgatási beosztás szerint az eddigi 28 tartományt 18-ra csökkentették, a 177 rajont (járás) 181-re emelték. A 8 köztársasági alárendeltségű város közül 7 megszűnt és tartományi székhely elnevezést kapott, ami azt jelenti, hogy a tartományi néptanács hatáskörébe tartozik.

A Magyar Autonóm Tartomány közlekedési szempontból elmaradott, kevés összekötő vasútja van, pl. a tartomány székhelyét csak kerülő úton, Dédán vagy Tövisen keresztül lehetséges megközelíteni. Útjai makadám, és eléggé elhanyagolt állapotban vannak. [...]²⁴⁶

Pataki László
követ

2. számú melléklet

Feljegyzés a Magyar Autonóm Tartományról

A Magyar Autonóm Tartomány közigazgatási beosztása alapján 8 rajont foglal magában. A tartomány, mint jelentésemben is rámutattam, úgy iparilag, mint közlekedésileg elmaradott. Az RNK népgazdaságot fejlesztő ötéves tervében azonban jelentékeny beruházásokat irányoztak elő a tartomány közlekedési hálózatának és iparának fejlesztése érdekében. A tartomány székhelyén, Marosvásárhelyen egy finommechanikai gyár, egy erdőkitermelési felszereléseket előállító gyár, a marosvásárhelyi szerszámgépgyár és fészülőgép-garnitúra üzemsztyályának építését tervezik. Kétségtől, hogy ezek az építkezések megváltoztatják majd a város lakosságának szociális összetételét is. Hasonló építkezések vannak előirányozva a tartomány egész területén, többek között 1953. évben már befejezést nyer és üzembe lesz helyezve az erdőszentgyörgyi

²⁴⁴ Alexandru Moghioroşról (Mogyorós Sándorról), az RMP Politikai Bizottsága, és Leontin Sălăjanról (Silaghi), a Központi Vezetőség tagjáról van szó.

²⁴⁵ Kihagyjuk a Leontin Sălăjan hadügyminiszterrel történt beszélgetés ismertetését.

²⁴⁶ Jelentése végén Pataki kijelenti, hogy az újabb közigazgatási határok megvonásakor elsősorban az ipari központosításra helyezték a hangsúlyt, és szerinte ez a beosztás sokkal jobb, mint az 1950-es volt.

hőerőmű²⁴⁷, ezenkívül a közlekedési utak megjavítását és új utak építését irányozták elő. Előirányozták továbbá a Székelyudvarhely–Csicsó közötti vasútvonal kiépítését is, Régenben pedig a Faipari Minisztérium központi javítóműhelyeit fogják kibővíteni. Gyergyóújfaluban egy lentiloló, továbbá egy fajanszgyár építését, Csíkszeredán egy posztó kombinát építését, valamint a csíkszeredai tőzegkitermelések széles körű kiterjesztését és gépesítését tervezik.

A tartományban ez ideig 6 gép- és traktorállomás működik, a megalakult kollektív gazdaságok száma pedig 70. A folyó évben 8 TOZ típusú²⁴⁸ mezőgazdasági társulás alakult meg. Kulturális szempontból Marosvásárhelynek egy magyar nyelvű állami színháza és különböző kulturális intézményei vannak, könyvtár, kultúrház stb.

Ezenkívül Marosvásárhelyen a Bolyai Egyetem egy orvosi és gyógyszerészeti intézete²⁴⁹ van, ahol körülbelül 900 diák tanul magyar nyelven.

A tartomány közigazgatási és egyéb szerveit a tartománybeli, többségükben magyar dolgozókból állítják össze. A tartomány Néptanácsát 2 évre választják meg, amely elkészíti a tartomány szabályzatát, és jóváhagyás végett felterjeszti a Nagy Nemzetgyűléshez. Előreláthatólag folyó év végére az egész ország területén újból válasszák meg az államhatalom helyi szerveit, így köztük a Magyar Autonóm Tartomány szerveit is.

Összefoglalva: A Magyar Autonóm Tartomány létrehozása kétségkívül nagy fejlődést jelent az RNK nemzetiségi politikájában és annak ellenére, hogy jelenleg különböző hírek keringenek a tartomány létrehozásával kapcsolatban, minden bizonnyal megsemmisítő csapást fog mérni úgy a magyar, mint a román sovínisztákra.

A román szervek is nagy jelentőséget tulajdonítanak a Magyar Autonóm Tartomány létrehozásának és a dolgozók felé is úgy magyaráznak meg, hogy a sztálini nemzetiségi politika alapján jött létre. A sajtón kívül a rádióban is naponta tartanak felolvasásokat, ahol nemcsak az új alkotmány, hanem a Magyar Autonóm Tartomány jelentőségét is ismertetik. A *Scântea* és a *Romániai Magyar Szó* pedig egy-egy hasábos cikket közölnek az Elméleti Tanácsadóban „A Magyar Autonóm Tartomány létrehozása a párt lenini–sztálini nemzeti politikájának újabb sikere”. (Anyag mellékelve.)

Magyar Országos Levéltár, a bukaresti követség TÜK-iratai, XIX-J-33-a, 1. doboz, 198/sz.b., kézzel javított fogalmazvány.

²⁴⁷ A hőerőmű ünnepélyes felavatására csak 1954. április 29-én került sor, egyébként pedig a létesítmény nem Erdőszentgyörgyön található, hanem két faluval odébb, Gyulakutánál.

²⁴⁸ A szovjet mintára végrehajtott kolhozosítás kezdetén a leglazább szövetkezési forma orosz rövidítése.

²⁴⁹ Marosvásárhelyen 1948-ig működött a Bolyai Tudományegyetem orvosi és gyógyszerészeti kara, a felsőoktatás szovjet mintára történő átalakítása után az önálló intézménynek Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet lett a neve.

WASMER JÁNOSNAK, A KOLOZSVÁRI ÚTLEVÉLHIVATAL
VEZETŐJÉNEK JELENTÉSE A KÜLÜGYMINISZTERIUM POLITIKAI
FŐOSZTÁLYA SZÁMÁRA A MAGYAR AUTONÓM TARTOMÁNY
LÉTREHOZÁSÁNAK VISSZHANGJÁRÓL

Kolozsvár, 1952. augusztus 4.

36/szig.biz.-1952.Ko.

Az RNK alkotmánytervezetében a székelyföldi magyar autonómia létrehívása nagy, örömteljes meglepetést váltott ki, különösképpen a székely lakosság körében. Az új magyar autonóm tartomány területén kívül fekvő, pl. a kolozsvári magyar lakosság körében az első napokban a legkülönösebb feltevésekre és magyarázatokra adott alkalmat. Sokan úgy képzelték, hogy egy független magyar terület keletkezett, és előfordult Kolozsváron is, hogy egy vállalatnál két magyar munkás állásából való elbocsátását kérte azzal az indokkal, hogy „át akarnak menni”, hogy az új magyar köztársaságba akarnak költözni. Természetesen megkezdődött a felvilágosítás-agitáció a lapokban megjelent cikkek útján és megértették, hogy nem vámsorompókkal elkülönített új magyar területet alkotott az új alkotmány, hanem a Román Népköztársasággal szorosan egybefüggő területről van szó.

A legnagyobb örömet az keltette, hogy a magyar autonóm tartományban a többségben lévő magyar néptömeg a magyar nyelvet használhatja minden szervben és intézményben, ami nagy könnyebbséget jelent a románul nem tudó lakosoknak. Ez egyben csapást mér a román sovinsztákra, akiknek nem nagyon tetszett eddig a nemzeti kisebbségek jogegyenlősége, és most már várják a Székelyföldön, hogy a sovinszta román elemeket, akik nem is bírják a magyar nyelvet, kivonják a közigazgatásból.

Egyesek félnek attól, hogy az új magyar autonómiának gazdasági nehézségei lesznek, ha az állami támogatás nem lenne kellő mértékű. Azt is tudják, hogy az ottani vezetőknek most nagyobb lesz a felelősségük. Az új alkotmánytervezet szerint az autonóm tartomány maga készíti el összes törvényeit és azt az RNK Nagy Nemzetgyűlése fogja jóváhagyni.

Szó van arról, hogy a kolozsvári Bolyai Egyetemet át fogják vinni Marosvásárhelyre és a magyar iskolákat oda összpontosítják, természetesen ez most nem egyszerre történhetik, mert egyelőre sem Marosvásárhely, sem a többi székely város nem befogadóképes.

Várják azt is, hogy a természeti kincsek feltárásával foglalkozó székelyföldi kutatások megvalósulnak, mert eddig az volt a helyzet, hogy sok helyen felterjesztették Bukarestbe a feltárt dolgokat, de a munka továbbvitelére nem kapták meg a szükséges anyagi alapot. Egyes székelyföldi dolgozók azt állítják, hogy a fővárosi miniszteriális sovinszták Luca²⁵⁰ és társai körül erőszakos gátlói voltak a székely gazdasági élet szociális fejlődésének. Például felhozzák, hogy ők rosszabbul voltak ellátva ipari cikkekkel és élelmezéssel is, mint a többi tartomány és a Székelyföld felé nem folyósították mindig és akadálytalanul a jóváhagyott hiteleket, az utak általában ott rosszabb karban vannak, mint máshol stb.

²⁵⁰ Vasile Luca, akkor már „bukott” pénzügyminiszterről, a Politikai Bizottság volt tagjáról van szó.

Az ötéves terv a Székelyföld megerősítését is tervbe vette, mert előirányozta az erdőszentgyörgyi hőerőmű felépítését,²⁵¹ a marosvásárhelyi finommechanikai és erdőkitermelési felszereléseket előállító gyár, valamint egy szerszámfelújító és egy fészülőgépgarnitúra-gyár létesítését, Szászrégenben faipari javítóműhelyeket, Csíkszeredán posztókombinát, Gyergyószentmiklóson lenzsősz-fonoda, Gyergyóalfaluban fayance-gyár, Csíkszeredán tőzegkitermelés kifejlesztését. Ugyancsak szó van az ötéves terv keretében Marosvásárhelyen orvosi-gyógyszerészeti intézet,²⁵² rengeteg elemi iskola, műszaki középiskola és szakmai iskolák felállításáról, magyar tannyelven és a magyar nyelv szabad használata lehetővé fogja tenni a művészet és irodalom fejlődését is.

Wasmer János
köv. tanácsos

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium TÜK-iratai, 1945–68, Románia, XIX-J-1-j 17. doboz, 16/b tétel, 001373., 636. gépirat.

58.

A PÉNZÜGYMINISZTERIUM FELJEGYZÉSE A MAGYAR TERMÉSZETES ÉS JOGI SZEMÉLYEK TULAJDONÁT KÉPEZŐ, ROMÁNIÁBAN LÉVŐ JAVAKRÓL, JOGOKRÓL ÉS ÉRDEKELTSÉGEKRŐL

Budapest, 1952. augusztus 19.

00.02349/Ro/1952.IX.d.

Jelen feljegyzés tárgya a magyar természetes és jogi személyek tulajdonát képező, Romániában lévő javak, jogok és érdekeltségek összefoglaló ismertetése és értékelése. Tekintettel arra, hogy a javak értéke részben felszabadulás előtti, részben felszabadulás utáni lej és pengőben, valamint egyéb valutákban került bejelentésre, ezeket az értékeket – miután a felszabadulás előtti időre vonatkozóan rubelárfolyamok nem állanak rendelkezésre – egységesen USA dollárban mutatjuk ki.

Az értékelésnél általában az 1943-as értékadatokat vettük figyelembe, tekintettel arra, hogy a vállalatok részéről a felszabadulás előtti időre vonatkozóan utoljára 1943. december 31-ével készült mérleg.

A különböző pénzürtékek dollárra való átszámítása a Magyar Nemzeti Bank 1943. december 31-i hivatalos árfolyamán történt.

1.) Ingatlanok:

a) *A magyar állam, közületek, valamint intézmények tulajdonát képező egészségügyi és üdülteési célokat szolgáló ingatlanok* Erdély különböző részein mintegy 2 212 000 \$ értéket képviselnek.

²⁵¹ Az erdőszentgyörgyi (pontosabban: gyulakutai) Vörös Csillag Hőerőművet 1954. május 1-jén avatják fel.

²⁵² Az Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet – mint a Bolyai Tudományegyetem orvosi karának utóda – 1948-tól, illetve 1945-től a városban volt.

Ezeket az ingatlanokat az OTI,²⁵³ a MABI,²⁵⁴ a Gyermekvédő Liga, az Országos Idegenforgalmi Hivatal, a Magyar Sísövetség és ehhez hasonló szervek 1940-től kezdődően részben készen vásárolták, részben újonnan építették és rendezték be. Példaként megemlítjük a Magyar Sísövetség tulajdonát képező sportszállót, menedékházat és síugrósáncot Borsán, továbbá a MABI tulajdonát képező szovátai üdülőtelepet 3 hold parkban.

A szóban lévő ingatlanokat 1945-ben a CASBI vette kezelésébe.

A Magyar Pénzügyminisztérium kolozsvári kirendeltsége a CASBI-egyezmény²⁵⁵ alapján, amelynek értelmében ezek az ingatlanok visszaszolgáltatandók lettek volna, kérte az ingatlanok felszabadítását, ami azonban nem történt meg.

b) *A Magyar Nemzeti Bank által 1940 óta vásárolt és újonnan épített ingatlanok*, amelyeket részben a Román Nemzeti Bank vett át, részben pedig közületi célokra használták fel. Értékük: 297 000 \$.

c) *A Magyar Iparügyi Minisztérium tulajdonát képezi az általa 1942-ben vásárolt nagybányai bányakapitánysági ingatlan*, amely telekkönyvileg a Magyar Államkincstár nevében áll. Értéke: 39 000 \$.

d) *A Debreceni Református Kollégium tulajdonát képezi Kolozsváron egy szállodaépület*, valamint annak közelében lévő bérház. A szálloda épületét a Román Alkotmány 44. és 45. pontjai alapján közérdekből kisajátították. Az ide vonatkozó végzés szerint a kisajátítás kártérítési kötelezettség mellett történt. A bérházat az időközben megjelent államosítási törvény alapján nem államosították és azt tudomásunk szerint jelenleg a Református Egyház megbízottja kezeli. Az ingatlan értéke: 390 000 \$.

e) *A Magyar Folyam- és Tengerhajózási Rt.-nek Orsován és Szulinában vannak ingatlanai*, amelyek könyv szerinti értéke a MEFTER bejelentése szerint 146 000 \$. Az ingatlanok részben rakpartok, részben adminisztratív épületek és kisebb részben lakórészek. Az ingatlanok egy részét a bérlő vállalat államosítása folytán államosították. Egy további épületet a Sovrom foglalt el anélkül, hogy a román hatóságok részéről az épület igénybevételel elrendelték volna. További ingatlanok pedig a MEFTER szabad rendelkezése alatt állanak.

f) *Az IBUSZ 1940-től 1944-ig Észak-Erdély különböző vasútállomásain elárusító pavillonokat* épített, ezenkívül több városi menetjegyirotát rendezett be, amelyeket a CFR vett át és bérbeadás útján hasznosít. Értéke: 20 000 \$.

g) *Az előbbieken kívül az Országos Közegészségügyi Intézet tulajdonát képezték tüdőbeteg- és nemibeteg-gondozó intézetek és egészségházak*. Ugyanúgy a Magyar Államépítészeti Hivatal is több ingatlant jelentett be, amelyeket újonnan épített, illetőleg vásárolt meg. Ugyancsak ottmaradt ezen szervek felszerelése is. Ezekre vonatkozóan nem rendelkezünk olyan adatokkal, amelyekből kétségtelenül megállapíthatnánk, hogy melyek azok, amelyek Észak-Erdély visszacsatolása alkalmával hasonló román szervektől vették át és melyek azok, amelyeket újonnan létesítettünk és ezért értéket nem tudunk megjelölni. Példaként megemlítjük, hogy a Magyar Államépítészeti Hivatal építette és felügyelete alá tartozott a Marosvásárhelyi Közforgalmi Repülőtér is.

Az a-f) alatt említetteken felül a magyar természetes személyek tulajdonát képezi kereken 2000 házigatlan belsőséggel. Ezeknek mintegy 20%-a esett a házállamosítási törvény hatálya

²⁵³ Országos Társadalombiztosítási Intézet.

²⁵⁴ Magyar Balesetbiztosítási Intézet.

²⁵⁵ Az 1948. november 21-i egyezményről van szó. Lásd a 12. sz. iratot.

alá. Ezenfelül további mintegy 2500 olyan mezőgazdasági belsőség és földreform hatálya alá nem esett kis földbirtok képez magyar tulajdont.

Szándékosan nem foglalkozunk a földreform által kisajátított ingatlanok ügyével, valamint a földreform és a CASBI-törvény alapján magyar tulajdonosok részéről sérelmezett kistulajdonok visszaállításának kérdésével: A Földművelésügyi Minisztérium által rendelkezésünkre bocsátott adatok szerint mintegy 3815 lakóházat és 21 353 kat. hold magyar állampolgári tulajdont képező kisbirtokot, továbbá 28 836 kat. hold magyar tulajdont képező 50 hektárnál nagyobb birtokot sajátítottak ki a földreform és a CASBI-törvény alapján. Amennyiben egy ház átlagos értékét 1943-ban 200 000 lejre és 1 kat. hold értékét átlagosan 30 000 lejre értékelünk; így ez összesen 1 552 000 000 1943-as lejtéteket képvisel. Amennyiben a lejt 1:30 átszámítjuk 43-as pengőre és ezt a hivatalos árfolyamon dollárra, úgy ez az összeg kerekén 10 000 000 \$-tesz ki.

2.) Ingóságok és árukövetelések:

a) Gépi berendezések és felszerelési tárgyak, amelyeket magyar vállalkozók (nem jogi személyek) vállalkozásaikkal kapcsolatban vittek Erdélybe, ahonnan ezek visszaszállításra nem kerültek. Értékük mintegy 1 662 000 \$. Például: Ruttkai Béla és Egri István magyar építési vállalkozók Nagybanánán, a zazartelepi aranylúgózó művek építkezéséhez szállított építési gépei, felszerelése és állványzatanyaga, amely értéke mintegy 60 000 \$. Ezeket a Pénzügyminisztérium kolozsvári kirendeltségének megállapítása szerint 1950 elején még hiánytalanul az említett telepen tárolták. Továbbá Szöges János építészmérnöknek nagyváradi építkezésekhez odaszállított hasonló ingóságai, amelyeket a városi építési osztály vett át. Értékük mintegy 492 000 \$.

b) Magyar természetes és jogi személyek 1940–1945-i különböző faárut vásároltak meg, azonban a kifizetett faáru leszállításra már nem került. A követelés tárgyát képező áruk a következők:

Lábon álló erdő	340 kat. hold
Tűzifa	62 310 m ³
Fűrészáru	91 392 m ³
Rönkfa	94 769 m ³
Telepfa	8 000 m ³
Gömbfa	4 000 m ³
Szélfa	16 212 m ³
Hulladékfa	572 m ³
Cserkéreg	380 m ³

A fenti faáru értéke – 1943-as pengőáron, az 1943. december 31-i hivatalos dollárárfolyamon történt átszámítással mintegy 953 000 \$.

c) Magyar természetes és jogi személyek által 1940–1944-i vásárolt és le nem szállított különféle áruk, továbbá kölcsönadott berendezési tárgyak.

Ezek értéke mintegy 207 000 \$.

3.) Magyar természetes és jogi személyek követelése román természetes és jogi személyekkel szemben:

a) Folyószámla-követelések.

A Pénzügyintézeti Központ összeállítása szerint a következő követeléseink állnak fenn:

\$	512 000.–
£	65 300.–
Svfr.	6 000.–
Ft.	684 000.–

Ezen követelések összege a hivatalos árfolyamon számítva összesen 754 000 \$.

A fenti követeléseken kívül további 786 000 stabilizáció előtti lej, valamint 189 000 pengő mutatkozik javunkra, amelyeket azonban mint elértéktelenedett követeléseket nem vettünk figyelembe.

b) Magyar cégek részéről leszállított, de a román átvevők részéről ki nem fizetett áruk:

\$	11 000.–
£	105 000.–
Svfr.	48 000.–
Ft.	1 178 000.–

Fenti tételek hivatalos árfolyamon átszámítva összesen 417 000 \$.

A fentebb felsorolt összegek között szerepel többek között az Első Magyar Konzervgyár 104 000 angol font követelése a Metaloglobus SAR-ral szemben, mely követelés fennállását a Román Nemzeti Bank 1947-ben elismerte.

4.) Magyar vállalati érdekeltségek Romániában:

a) Érdekeltségek ipari és kereskedelmi vállalatokban. Összesen 176 ilyen vállalatban van érdekeltségünk. Ezen vállalatok 1943. december 31-i mérlegértéke alapján érdekeltségünk összesen 203 000 000 pengő, ami az 1943-as hivatalos nemzeti banki árfolyam alapján megfelel 40 000 000 \$-nak.

Az erdélyi vállalatokban levő érdekeltségek előbbieken kimutatott értékéből egy kisebb hányad esik Észak-Erdély visszacsatolása előtti érdekeltségre. Észak-Erdély visszacsatolása után, vagyis 1940-től kezdődően jelentős mértékben emelték magyar részről az észak-erdélyi vállalatokban levő érdekeltség mértékét új beruházásokkal, valamint számos új vállalati érdekeltség is keletkezett. Mindez tényleges magyarországi tőkeáttöréssel, sok esetben apporttal, vagyis a magyar érdekelt részéről gépek és berendezések szállításával történt. Például: a Magyar Acélgár Rt.-nek Kolozsváron 100%-os érdekeltsége volt a Corvinus kolozsvári Vasöntő és Gépgyár Rt.-ben, melynek mérlegértéke 1940-ben 1 200 000 pengő volt. Az anyavállalat új gyártelepet épített és rendezett be Kolozsváron, melynek mérlegértéke 1943-ban 3 754 000 pengő volt. A vállalat jelenleg Fabrica de masine „Unirea” név alatt működik. Hasonlóan megemlítjük, hogy a Hungária Vegyi és Kohóművek Rt., amelynek 100%-os érdekeltsége volt a nagybányai Ólom és Cinkbánya Rt.-ben, amelynek mérlegértéke 1940-ben 666 667 pengő volt, az anyavállalat által végrehajtott alaptőke-emelés folytán, amelyet a vállalat modernizálására és nagyobbitására fordítottak, a mérlegérték 9 449 000 pengőre emelkedett. Ugyanígy a Hungária 100%-os érdekeltségét képező Nagybányai „Phönix” Kénsav és Vegyitermékek Gyára Rt. mérlegértéke 1943-ban 32 145 000 pengő volt.

A volt magyar érdekeltségű vállalatok államosításra kerültek. Az 1948. június 11-én életbe lépett román államosítási törvény 11. szakasza szerint: „Az állam kártalanítja a tulajdonosokat és az államosított vállalatok részvényeseit”.

b) Érdekeltség a Petrozsényi-szénbányákban

A magyar érdekeltség egy részét a Szovjetunióknak adtuk el. Utóbb azonban tudomást szereztünk az Urikány–Zsilvölgyi Magyar Kőszénbánya Rt., valamint a Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. tulajdonát képező 541 000 db. Petrozsényi-részvényről, amelyeket hazahoztunk. A Szovjet-

unió a neki eladott részvényekért darabonként 69 019 305 jóvátételi dollárt fizetett. Ennek figyelembevételével a magyar tulajdont képező Petrozsényi-részvények értéke összesen 3 733 944 magyar jóvátételi dollár, ami megfelel mintegy 11 201 832 jelenlegi árudollárnak.

c) Romániai magyar bankérdekeltségek:

A vezető magyar pénzintézeteknek is jelentős érdekeltségeik állottak fenn Romániában. A magyar bankérdekeltségek rendezésére a Román Népköztársaság kormánya és a Magyar Népköztársaság kormánya között 1948. április 14-én ideiglenes megállapodás jött létre,²⁵⁶ amelynek végrehajtására azonban a közben történt államosítások miatt nem került sor. Ennek következtében a magyar érdekeltségű pénzintézetek egy részét a Román Állami Bank vette át, míg egy másik része, mégpedig a Magyar Általános Hitelbank érdekeltségei, valamint az Erdélyi Leszámitoló és Pénzváltóbank likvidációs állapotban van. Az utóbbiakat nem államosították, azonban pénzügyi tevékenységüket be kellett hogy szüntessék.

A likvidáció alatt álló két pénzintézet érdekeltségéről rendelkezésünkre álló, egyik 1951. december 15-i státus-összeállítás szerint a vagyon kereken 60 000 000 lejre tehető.²⁵⁷ Ez hivatalos árfolyamon átszámítva \$.²⁵⁸

A két bankérdekeltségen kívül azonban, amint ezt már megjegyeztük, további bankérdekeltségek is fennállottak, amelyeket a Román Nemzeti Bank vett át. Véleményünk szerint az egyéb vállalati érdekeltségekhez hasonlóan az értékelésnek itt is az 1943. december 31-i mérlegérték alapján kell történnie. Minthogy ilyen összeállítás nem készült, a Pénzügyi Központot utasítottuk ennek elkészítésére. Megjegyezzük, hogy az erdélyi magyar érdekeltségű pénzintézeteknek értékes házaik is voltak, amelyek nagy részét a Román Nemzeti Bank vette át és használ.

d) Magyar érdekeltségek a romániai helyiérdekű vasutakban.

Ezenkívül az észak-erdélyi részre eső érdekeltségek ügye meglehetősen összefonódott a trianoni békeszerződés, valamint az úgynevezett második bécsi döntés, majd pedig a párizsi békeszerződés alapján adódott területi változás következtében.

Tekintettel arra, hogy a helyiérdekű vasutak ügyével a párizsi békeszerződés után magyar részről nem foglalkoztunk, javasoljuk annak kidolgozását. Megjegyezzük, hogy a második bécsi döntés után a kérdéssel Hollós kartárs foglalkozott és vett részt több értekezleten, miért is a kérdés kidolgozásában jelentős segítséget tud nyújtani.

A rendelkezésre álló adatokból megállapítható, hogy a trianoni békeszerződést követőleg román részről államosított helyiérdekű vasutak megváltására a CFR megállapodást kötött a Polaris Corporation, Delawar, USA-val érdekeltségének 1 801 385 Svfr.-ért történő megváltására (az egyezmény a *Monitorul Oficial* 1932. IV. 20. 94. sz. megjelent). Miután román részről fizetés nem történt, a második bécsi döntés után a MÁV fizette ki az összeget. Miután a szóban levő vasútvonal 1944-ben ismét a román állam tulajdonába jutott vissza, a románok helyett teljesített fizetés

²⁵⁶ Közli Vincze, 2000, 341–344.

²⁵⁷ Egy 1948. márciusi kimutatás tételesen felsorolta a magyarországi nagybankok romániai érdekeltségei ingatlanainak értékét. Ez 1948-as árfolyamon összesen 1,660 ezer dollárt tett ki. Lásd a 46. sz. dokumentumot. A végösszegben egyébként nincsenek figyelembe véve a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank érdekkörébe tartozó erdélyi pénzintézetek ingatlanai, amelyeket a pesti bank időközben eladott az Erdélyi Banknak. Ezen intézetek ingatlanainak értékét 46 ezer dollárra becsülték.

²⁵⁸ Az összeg hiányzik az iraton. Az 1947. augusztus 15-i pénzügyreform utáni új árfolyamon ez kerekítve 400 000 \$.

részünkre visszatérítendő. Az általunk kifizetett svájci frank dollárértéke hivatalos árfolyamon 414 000 \$.

Fent említettekén kívül még más észak-erdélyi, dél-erdélyi és más viszonylatú helyi érdekű vasutakban lévő magyar érdekeltségek kidolgozása a MÁV részéről folyamatban van.

e) Észak-erdélyi keskenyvágányú vonalakra Magyarországról szállított gördülőpark.

A második bécsi döntés után román részről elszállították az észak-erdélyi helyi érdekű keskenyvágányú vasutakhoz tartozó keskenyvágányú gördülőanyagot. Magyar részről a forgalom beindítása végett magyar keskenyvágányú vonalokról szállítottunk át gördülőanyagot, majd a Győri Vagongyár készített új kocsiparkot és vontatókat az észak-erdélyi területek keskenyvágányú helyi érdekű vonalainak, így például a Marosvásárhely–Parajd és a marosvásárhely–mezőbándi helyi érdekű vonalak üzemének biztosítására és modernizálására. A Magyarországról Észak-Erdélybe szállított keskenyvágányú gördülőanyag a következőkből áll:

1. mozdonyok	42 db
2. személyszállító és kalauzkocsik	32 ”
3. teherkocsik	410 ”
4. forgóállvány	20 ”

Ezek értéke mintegy 34 000 000 Ft, hivatalosan átszámítva 2 880 000 \$.

f) A Magyar Államvasutak igénye a Román Államvasutakkal szemben.

1.) A Magyar Államvasutak által az észak-erdélyi vasútvonalakba, valamint vasúti műhelyekbe és épületekbe eszközölt befektetései. Ilyenek:

A MÁV által a kolozsvári főműhely részére beruházott gépek. A második bécsi döntés után a románok az átadott észak-erdélyi terület vasúti berendezését elszállították. Ennek következtében vált szükségessé az említett beruházás. Ezen területnek a románok részére történt visszaadása alkalmával a magyar részről beruházott javakat otthagytuk. A gépek értéke 236 000 \$.

A kolozsvári főműhely és egyéb erdélyi műhelyekbe történt beruházás 1940–44. években, amelyek szintén a románok által Észak-Erdélyből kiürített javak pótlását, továbbá ezen műhelyek felszerelésének modernizálását szolgálták. Ezek értéke mintegy 269 000 \$-ra tehető.

Az észak-erdélyi vasutakon 1940–44-ben végzett távközlő biztosító berendezési beruházások és felújítások. Ezek értéke mintegy 2210 000 \$.

A MÁV betegségbiztosító intézete kolozsvári kórházának felszerelése. Ennek értéke mintegy 38 000 \$.

A második bécsi döntéssel Magyarországhoz visszacsatolt területen 1940–44-ben végzett beruházási és felújítási munkák, pályafenntartási felépítmények és magasépítmények. Ezek értéke: 92 502 000 \$.

2.) A MÁV-nak és a CFR-nek szállítmányozással kapcsolatban fuvardíjakból kifolyóan egymással szemben követeléseik és tartozásaik vannak. Ennek egyenlegét ez idő szerint nem tudjuk megállapítani és ennek rendezése véleményünk szerint nem államközi, hanem a két államvasút közötti tárgyalások anyagát képezi. Hasonlóan volna a két Postának egymással szembeni követelése is elszámolandó.

3.) A felszabadulás után a MÁV vonalain maradtak a CFR gördülőparkjához tartozó gördülőanyagok, viszont hasonlóan a CFR vonalain maradtak a MÁV gördülőparkjához tartozó gördülőanyagok.

Ezek kicserélésére 1951. január 20-án Bukarestben a két kormány képviselői között egyezmény jött létre. Az egyezmény a két vasúttársaság közötti kölcsönös bizalmatlanság követke-

tében nem nyert lebonyolítást, azonban a kicserélésre váró gördülőanyag a Közlekedési Minisztérium által rendelkezésünkre bocsátott adatok szerint nem jelentős.

A CFR által a MÁV-nak visszaadandó gördülőanyag:

mozdony	228 db
vasúti kocsi	228 ”

A MÁV által a CFR-nek visszaadandó gördülőanyag:

mozdony	35 db
vasúti kocsi	141 ”

4.) Szórványérdekeltségek (Streubesitz) romániai részvénytársaságokban.

Kereken mintegy 400 román részvénytársaság magyar tulajdonban levő szórványrészvényei a Pénzügyi Központ kimutatása szerint:

150 000 000 lej n.[év] é.[rtékű] részvény

16 000 000 pengő n. é. részvény

13 000 000 régi korona részvény

Ezek értékének hozzávetőleges megállapítása is huzamosabb időt vesz igénybe, a részvénytársaságok nagy számára tekintettel, amit ez ideig még elkészíteni nem tudtunk.

5.) Magyar tulajdont képező román kibocsátású záloglevelek és kötvények.

Ezek névértéke:

Lej	31 561 795	Ffrs	54 100
Korona	129 000	\$	28 000
Angol £	56 900	Sch	24 555

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium adminisztratív iratai, Románia, XIX-J-1-k, 35. doboz, 23/d tétel, sokszorosított másolat. Közli Vincze Gábor: Illúziók és csalódások. Fejezetek a romániai magyarság második világháború utáni történetéből. Státus Könyvkiadó, Csíkszereda, 1999, 146–150.

59.

A ROMÁN–MAGYAR PÉNZÜGYI TÁRGYALÁSOK ELŐKÉSZÍTÉSÉVEL KAPCSOLATOS FELJEGYZÉSEK, KIMUTATÁSOK

Budapest, 1952. november 3., 12.

A

Átirat Kiss Károly külügyminiszternek a Román Népköztársaság területén lévő magyar ingatlanok ügyében. Budapest, 1952. október²⁵⁹

A Magyar Népköztársaság és a Román Népköztársaság között előre láthatólag november közepén pénzügyi tárgyalások indulnak meg. Ezek során javasolni fogjuk a két állam tulajdonában álló, de a másik állam területén lévő ingatlanok kérdésének olyan értelmű rendezését is, hogy mindkét állam lemond a másik állam javára annak területén lévő ingatlanairól, fenntartva

²⁵⁹ Kézzel áthúzva, és fölé írva: november 3.

azonban a diplomáciai, kulturális stb. célokra szükséges ingatlanok tulajdonjogát. Ezzel kapcsolatban tisztázást igényel az, hogy

a) a Magyar Népköztársaság román területen lévő ingatlanai közül melyek azok, amelyekre külképviseleti szerveink céljára, továbbá kulturális vagy egyéb hasonló célokra ez idő szerint szükségünk van, vagy belátható időn belül szükségünk lesz,

b) a román területen lévő, a Román Népköztársaság tulajdonában álló ingatlanok közül az a) pontban említett célokra hol és milyen ingatlanok megszerzése kívánatos.

A tárgyalások közeli megkezdésére való tekintettel kérem, hogy válaszát legkésőbb november hó 10. napjáig közölni szíveskedjék.

*Uzoni
Kruszlák*

B

Feljegyzés a magyar–román pénzügyi tárgyalások előkészítése tárgyában 1952. november 12-én a Pénzügyminisztériumban tartott értekezletről.

Jelen voltak a Pénzügyminisztérium részéről: Kruszlák Ferenc, Virág Mihály és Uzoni Ödön, a Pénzintézeti Központ részéről Bauer Lajos, Horváth József.

Az értekeztet tárgya azoknak a feladatoknak a megbeszélése volt, amelyek a romániai kibocsátású magyar tulajdonban lévő értékpapírokról szóló kimutatással kapcsolatban felmerültek.

1.) Az a kimutatás, amelyet a szóban lévő értékpapírokról a P. K.²⁶⁰ a korábbi megbeszélések alapján elkészített, az újabb szempontok alapján bizonyos kiegészítésre szorul. Nevezetesen a magyar állam és a magyar jogi személyek tulajdonaként felvett címleteknél tisztázandó, hogy ezekből mennyi tekinthető a magyar állam valóságos tulajdonának. Ebből a célból meg kell vizsgálni, hogy az értékpapírokból mi áll közvetlenül a magyar állam és magyar állami vállalat tulajdonában, mi a helyzet a felszámolt vállalatok, valamint az olyan vállalatok tárcájában lévő címleteknél, amelyeknél az állami érdekeltség nem 100%-os.

A vázolt feladattal kapcsolatban a P. K. képviselői közölték, hogy a felszámolt vállalatoknál nincs probléma, mert ezeknek a tárcájában volt értékpapírok a felszámolási eljárás befejezésekor állami tulajdonban kerültek. Minthogy az állami vállalatoknál sem merülhet fel vita, vizsgálni csak azokat a vállalatokat kell, amelyeknél nincs 100%-os állami érdekeltség; ilyen helyzet áll fenn az I. kúriabeli pénzintézeteknél. Ennek megfelelően az állami és jogi személyek tulajdonaként felvett értékpapír-mennyiség csak annyiban fog csökkenni, amennyiben azok egy része az említett pénzintézetek tárcájában van; csökkenés tehát az említett pénzintézetek tárcájában lévő értékpapírokkal kapcsolatban következik be, mégpedig olyan arányban, amilyen a pénzintézetekben fennálló külföldi érdekeltség.

A P. K. a fentieknek megfelelően át fogja dolgozni a kimutatást akként, hogy feltünteti a) a szóban lévő értékpapírokból fennálló valóságos magyar állami érdekeltség %-át, b) az ennek megfelelő értékpapír-mennyiséget (számot), c) a tulajdonost.

2.) További feladat annak megállapítása, hogy az 1. pont szerint valóságos állami tulajdont alkotó értékpapíroknak mennyi az értéke 1943. évi pengőben vagy leiben számítva. A megállapításhoz elsősorban Compassokra van szükség, ezekből azonban előreláthatólag csak a vállalati

²⁶⁰ Pénzintézeti Központ.

részvényekre lehet adatokat szerezni, az egyéb értékpapírok és a HÉV-részvények értéke a Compassokban nem szerepel. A HÉV-részvények miatt a P. K. érintkezésbe fog lépni a MÁV-val (Vaszkóval), az egyéb értékpapírokkal kapcsolatban pedig expresszlevélben felkéri Tompa Sándort, egy romániai árfolyamlapnak a bukaresti magyar követség útján való megküldése céljából. Ezen a téren a Pénzügyminisztérium vállalta, hogy a Nemzeti Banknál utánanéző, nem található-e ott egy ilyen árfolyamlap. Tekintve, hogy az egyéb értékpapírok értéke általában nem változott lényegesen, az érték megállapításához nincs feltétlenül 1943. évi árfolyamlapra szükség, hanem ha egyéb évekből származó árfolyamlap áll rendelkezésre, az is felhasználható.

3.) Azoknál az értékpapíroknál, amelyek semmissé váltak, vagy elvesztek, a kimutatást ki kell egészíteni ezeknek a számával, amennyiben a számok rendelkezésre állnak.

4.) Ugyancsak fel kell tüntetni a kimutatásban azt is, hogy az értékpapírok hol vannak letétben, Magyarországon, Romániában vagy egyéb külföldi helyen s ugyancsak fel kell tüntetni az elveszés vagy megsemmisülés ideje szerinti letéti helyet az elveszett vagy semmissé vált értékpapíroknál is.

5.) Minthogy az 1.–4.) pontok szerint elvégzendő feladatok a kimutatás újból való leírását teszi szükségessé s minthogy a kimutatás tartalma jelentősen kibővül, a P. K. november 13-án fel fogja küldeni az új kimutatás tervezetét, az esetleges észrevételek közlése végett. A kimutatást a P. K. úgy kívánja elkészíteni, hogy a tulajdoni, az értékelési, valamint az elveszett vagy semmissé vált értékpapírok egyedi megjelölésre alkalmas adatokat a kimutatás egyes tételeihez csatolandó melléklet tartalmazná. Ugyanitt kerülne feltüntetésre az is, hogy milyen bizonyítékaink vannak az elveszett vagy semmissé vált értékpapírokról.

6.) Azokra az értékpapírokra vonatkozó adatokat, amelyek a Pénzügyminisztérium (Nagy Antal) által a P. K.-hoz megküldött kimutatásban szerepelnek, az újonnan elkészítendő kimutatásba csak annyiban kell bedolgozni, amennyiben ezek az adatok bizonyítékokkal alátámaszthatók. Azokat az értékpapírokat azonban, amelyekre nézve az érdekelt személy egyszerű bejelentésén kívül egyéb adatunk vagy bizonyítékunk nincs, egy külön kimutatásban kell felsorolni.

7.) A P. K. (Bauer Lajos) felhívta a figyelmet arra, hogy a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank tulajdonában van több százezer angol font névértékű, romániai kibocsátású értékpapír, amelyek egy 100%-os magyar érdekeltségű svájci holding-társaság nevéen Svájcban letétben vannak. Néhány évvel ezelőtt Svájc megállapodást kötött Romániával, amelynek értelmében Románia a szóban lévő értékpapírfajták után, amennyiben a címletek svájci tulajdonban állnak, fizetést teljesít. Minthogy a Kereskedelmi Bank szóban lévő értékpapírjainak a kérdése ez idő szerint még elintézetlen, az a magyar–román tárgyalások során rendezhető lenne. A kérdéstről a P. K. november 13-án részletes feljegyzést juttat el a Pénzügyminisztériumhoz.

*Uzoni
Kruszlák*

Melléklet:

Nagy Antal pénzügyminisztériumi előadó kimutatása a Romániában levő magyar vagyonokról és a Romániával szemben fennálló követelésekről

Készült: 3 példányban

I. A vagyontárgyakat és követeléseket azok neme szerint külön-külön csoportokba soroltuk. Az ily módon csoportosított érdekeltségeket forint értékre számítottuk át ott, ahol érvényben levő devizaösszegek szerepeltek az MNB hivatalos árfolyamának megfelelően. Az át nem számítható összegeket pedig külön szerepeltessük. Azoknál a tételeknél, melyeknél hivatalos ár vagy számla-érték nem volt alkalmazható, a belföldi viszonylatban gyakorlatban volt és a romániai viszonylatban is gyakorlatban volt árak középarányosában fejeztük ki az értéket. Ezeknél a tételeknél meg kell jegyezni, hogy a feltüntetett követelés összege természetesen később csökkenést vagy emelkedést okozhat. Ezen tételek értékének (szorzószámának) megállapításánál a romániai viszonylatban jártas személyek véleményét is kikértük.

A csoportosítást az alábbiak szerint eszközöltük:

- 1.) Értékpapírok
- 2.) Vállalati, üzemi és intézményi vagyontárgyak
- 3.) Vállalatok, üzemek és intézmények ingatlan javai
- 4.) Faanyagokkal kapcsolatos követelések
- 5.) Folyószámla-követelések.
- 6.) Áruszállításból és egyéb ügyletből származó követelés
- 7.) Magyar Állam Vasutak követelése
- 8.) Egyéb vegyes jellegű követelés
- 9.) Magánszemélyek érdekeltségei:
 - a) Ingatlanok
 - b) Ingóságok
 - c) Egyéb jellegű
- 10.) Licenciák, gyártási engedélyek, zárt kutatási jogok
- 11.) Nyugdíj- és járulékügyek
- 12.) Helyi érdekű vasutak követelése

II. Csoportonkénti értékelés:

1.) *Értékpapírok*: Ide soroltuk a román kibocsátású és magyar tulajdont képező értékpapírokat, melyek a Pénzügyintézet Központ vagy külföldi pénzügyintézet letételében, illetve ismeretlen helyen vannak. Ezek értékmegállapításánál az érvényes devizaösszegeket az MNB hivatalos árfolyamának alkalmazásával számítottuk át forintra, úgy hogy a Lei összeget az 1952. január hó 28-a előtt érvényben volt 100/7.765 alapon számítottuk. Azokat az összegeket, melyek forintra átszámíthatók nem voltak, a forint összeg után külön tüntetjük fel.

Lej	529 085 226.-	=	41 083 467,80 Ft
£	4 131.-	=	136 818,72 Ft
F.Fr	46 400.-	=	1 568,32 Ft
Sch	24 555.-	=	13 750,80 Ft

Ezenkívül még:

K	13 027 515.-
O. frt	1 370 687,50.-
P	16 033 877.-
ar. fr	7 500.-

2.) *Vállalati, üzemi és intézményi vagyontárgyak:* Ide soroltuk a bányaérdekeltségeket, üzemi berendezéseket-felszereléseket. Ezen tétel értékelésénél meg kell jegyezni, hogy csak igen kevés esetben áll pontos adat a követelés mibenlétére és értékére. A rendelkezésünkre álló mintegy 175 bejelentett tételnek a pontos beállítását nem lehetett eszközölni, mivel azok között több olyan tétel is van, amely mint értékpapír- vagy egyéb részvénykövetelés. Vannak olyan tételek is, melyeknél a követelés jellege pontosan nem tűnik ki, s így annak értéke sem állapítható meg. Az értékelést az 1. pont alattiak szerint fogatosítottuk, azonban meg kell jegyezni, hogy az a későbbi során csökkenően vagy emelkedően még változni fog.

Lei	95 998 636.-	=	7 454 290. - Ft
Ł	26 991.-	=	893 941,92.- Ft
\$	784 421.-	=	9 279 700.- Ft
Ft	-	=	10 325 482.- Ft

Ezenkívül még:

P	149 735 954.-
---	---------------

3.) *Vállalatok, üzemek és intézmények ingatlanai:* Ide soroltuk a fentiek tulajdonát képező ingatlanokat, telkeket és épületeket, az értékmegállapításnál a bejelentésben szereplő adatokat vetjük figyelembe az 1. pont alatti átszámítás alkalmazásával. Meg kell jegyezni, hogy a nyilvántartott 51 tételből mintegy 18 tétel értéke nincs megállapítva, mivel azokat a román szervek kisajátították vagy államosították. Ezen ingatlanértékelés között az ingatlanok értékében több esetben a vállalat tulajdonát képező berendezés is be van számítva. Ez viszont az előző értékek között nincs nyilvántartva. Az ingatlanok értéke különböző pénznemekben vannak megadva és pedig:

Lei	19 637 115.-	=	1 524 821,98 Ft
Ft	-	=	7 134 004.- Ft

Ezenkívül még:

P	6 144 870.-
---	-------------

Ezen tételnél tehát számolnunk kell azzal, hogy az összeg a későbbiek során emelkedni fog.

4.) *Faanyagokkal kapcsolatos követelések:* Ide soroltuk azokat az érdekeltségeket, melyek a Romániában volt magyar faipari és faterkedelmi vállalatok, egyéni cégek és magánszemélyek (kereskedők) ügyletei kapcsán keletkeztek. A rendelkezésünkre álló adatok természetes mértékegységei alapján a belföldi forgalomban érvényben levő középárfolyamot vettük alapul és a megadott mennyiségeket így szorzószámmal számoltuk át forintértékre.

Követelés:

Lábonálló és kitermelésre megvásárolt erdő	340 kh./4 000.- Ft = 1 360 000.- Ft
Kitermelt fa és fűrészáru	339 768 m ³ /900.- Ft = 305 791 200.- Ft
Egyéb faanyag (talpfa, fakéreg és szálfa)	23 vagon = 66 066 000.- Ft

Ezen tételnél is, minthogy a pontos értékadat egyes esetekben nincs megadva, az összeg változásával számolni kell.

5.) *Folyószámla-követelések:* Ide soroltuk a magán és jogi személyeknek a magyar pénzüintézetek útján fennálló zárolt követeléseit, váltó és hitel tételeit, kompenzációs követeléseit. Az érték átszámítása az 1. pont alattiak szerint történt:

Lei	786 036,60	=	61 035 704.-	Ft
Ł	39 782.-	=	1 317 579.-	Ft
\$	364 593,97	=	4 313 147.-	Ft
Lit.	6 000.-	=	16 503,60	Ft
Ft	-	=	702 959,78	Ft
K	240.-	=	-	

6.) *Áruszállításokból és egyéb ügyletekből származó követelések:*

Ide nyert besorolást a magyar természetes és jogi személyeknek román természetes és jogi személyekkel szemben áru- és egyéb ügyletből eredő követelése.

Követelés:

Lei	169 593 399.-	=	13 168 927,43	Ft
Ł	100 525.-	=	3 329 388,00	Ft
Sfr	48 078.-	=	132 243,35	Ft
Ft	-	=	395 931.-	

Ezenkívül még:

P 7 511 234.-

7.) *Magyar Állam Vasutak követelése:*

Sfr.	1 801 385	=	4 954 889,58	Ft
Ft	-	=	2 790 000.-	Ft

Ezenkívül még:

P 4 862 737 03,15

ar. P. 1 384 133,98

ar. Fr. 36 426,60

8.) *Egyéb vegyes jellegű követelések:* Ide soroltuk a tőke jellegű követeléseket, továbbá ékszerle-téteket, befizetett nyugdíjjárulékokat. Az érték megállapítása csak a tőke jellegű követelés eseté-ben volt eszközölhető, míg az ékszer és befizetett nyugdíjjárulék összege, illetve értéke nem álla-pítható meg.

Lej: 225 134.- = 17 481,66 Ft

Ezen tételnél az ékszerletét és a nyugdíjjárulék-összeg kisebb értékelkedést fog mutatni.

9.) *Magánszemélyek érdekeltségei:* Ide soroltuk a magánszemélyek ingatlanaiból, ingóságai-ból és egyéb más módon keletkezett követeléseit, megosztva:

a) Ingatlanok

b) Ingóságok

c) Egyéb jellegű

Ezen tétel értékelésénél le kell rögzítenünk, hogy a megadott természetes mértékegységeket egy közös szorzószámmal szorozva állapítottuk meg a követelés mennyiségét, mely a részletes kidolgozás alapján emelkedő eltérést fog mutatni. Így pl. a házingatlanoknál figyelemmel voltunk arra, hogy azok különböző méretű és minőségű épületek, továbbá a magyar érdekeltség nem

minden ház- vagy ingatlantulajdonban 100%, hanem az csak a nyilvántartott 3500 tételből kb. 70–75%-nak vehető.

a) Ingatlanok:

Lakóházak:	1900 épület/15 000.– Ft =	28 000 000.– Ft
Háztelek:	930 kh/8 000.– Ft =	7 440 000.– Ft
Kertek, szántó:	25 125 kh/2 000.– Ft =	50 250 000.– Ft
Szőlő, gyüm. stb.:	13 765 kh/4 000.– Ft =	61 942 500.– Ft

b) Ingóságok:

Ezek volumenjére vonatkozólag pontos adatok még nem közölhetők, mivel a CASBI-kezelés alatt volt ingóságok átszállítása még folyamatban van. Azonban számolni kell azzal, hogy az ott levő ingóságokat a CASBI-egyezmény értelmében – kisebb mennyiségben – a Néptanácsok a használonál kívánnak hagyni s így ezen ingóságok ellenértékére a magyar tulajdonosok igényt tartanak.

Ezen tétel értékének pontos kidolgozása a jelenleg még folyamatban levő szállítások befejezése után lesz eszközölhető.

c) Egyéb jellegű követelések:

Ide kell sorolni a magánfelek pénzköveteléseit, azonban erre vonatkozólag még adatok pontosan nem állnak rendelkezésünkre, csak szórványos bejelentés érkezett s így feltehető, hogy ez nagyobb összegben nem jelentkezik.

Ide soroltuk továbbá azokat a követeléseket, melyek a CASBI-kezelés alatt állott ingatlanok jövedelméből a román Pénzügyminisztériumhoz kerültek befizetésre zárolt számlára. Ezek mennyiségére még pontos adat nincs, ezt a szórványosan beérkezett jelentések alapján vettük fel.

Ezzel kapcsolatos témaként jelentkezik az is, hogy a CASBI-kezelés alatt állott ingatlanok adója a CASBI-kezelés ideje alatt nem lett kiegyenlítve s így ez irányba az ingatlanokra teher jelentkezik.

10.) Licenciák, gyártási engedélyek, zárt kutatási jogok:

Erre vonatkozólag adataink között négy rt. bejelentése szerepel gyártási engedélyek átengedése végett, összecszerűen megállapítva nincs. Továbbá egy magánfél, kinek a román állammal szemben zárt kutatási joga volt.

11.) Nyugdíj- és járulékügy:

Összecszerűen nyilvántartásunkban eddig nem szerepel.

12.) Helyi érdekű vasutak követelése:

Erre vonatkozó adatokat az értékpapírok között vettük fel, minthogy a román állam területén működött magyar vasút-részvénytársaságok anyagjellegű követeléssel nyilvántartásunkban nem szerepelnek.

III. Romániával szemben fennálló tartozások:

1.) Magyar Állam Vasutak tartozása:

\$ 23 895 272,21 = 282 681 067,80 Ft
Sfr 1 430 000.- = 3933 358.- Ft

2.) *Áruszállításokból és egyéb ügyletekből:*

Lej	47 695 149 =	3 703 528,32 Ft
Ł	28.- =	927,36 Ft
Sfr	6 650.- =	18 291,49 Ft
Ft	- =	398 361.- Ft
Ezenkívül még		
P.	2 765 461.-	

IV. *Összesítés a romániai magyar javakról:*

1.) *Forintra átszámítható összegekből követelés*

Értékpapírok	41 235 605,64
Vállalati, üzemi és intézményi vagyontárgyak	27 953 412,92
Vállalatok, üzemek és intézmények ingatlanai	8 658 825,98
Faanyagokkal kapcsolatban	307 217 200.-
Folyószámla	67 386 102,04
Áruszállítás és egyéb	17 026 489,78
MÁV követelése	7 744 889,58
Egyéb vegyes jellegű	17 481,66
Magánszemélyek	147 632 500.-
Összesen:	624 872 507,60 ²⁶¹

2.) *Forintra át nem számolható követelés*

K:	13 027 755.-
o. frt.:	1 370 687,60
ar. fr.:	43 926,60
P.:	665 699 738,15
ar. P.:	1 384 133,98

3.) *Tartozás, forintra átszámítható összegekből*

MÁV tartozása	286 614 425,80
Áruszállítás és egyéb	4 121 108,17
összesen:	290 735 533,97
Forintra át nem számítható tartozás:	
P.	2 765 461.-

Magyar Országos Levéltár, Gazdasági Levéltár, a Pénzügyminisztérium Nemzetközi Főosztálya iratai, XIX-L-1-k, 224. doboz, 00232/Ro-54, hitelesített másolatok. Az átirat tetején kézzel írt utasítás olvasható: „Antos m. h. elvtárs elé!” Közli Vincze Gábor: Magyar vagyon román kézen. Dokumentumok a romániai magyar iparvállalatok, pénzintézetek 2. világháború utáni helyzetéről és a magyar-román vagyoni jogi vitáról. Pro-Print Kiadó, Csíkszereda, 2000, 437–447.

²⁶¹ Egy másik – dátum nélküli – kimutatásban a végösszeg 898 581 ezer forint. MOL, a volt külügyi vezetők hagyatéka, XIX-J-1-u, 3. doboz, Berei Andor hagyatéka: javaslat a felszabadulás előtti gazdasági kapcsolatokról származó függő pénzügyi kérdések rendezésére.

KOLOZSVÁRI ÉS BUKARESTI MAGYAR DIPLOMATÁK INFORMÁCIÓI AZ ÚJABB KOLOZSVÁRI LETARTÓZTATÁSOKRÓL

Kolozsvár–Bukarest, 1952. szeptember 23., október 14.

A

Wasmer János, a kolozsvári Útleveihivatal vezetőjének jelentése. Kolozsvár, 1952. szeptember 23.

44/szig.biz./1952.Ko.

Luca és társainak leleplezése után megindult tisztogatások Kolozsváron tovább folynak.

A Bolyai Egyetem rectorát, Nagy István író leváltották, helyette Bányai László képviselő, a Nagy Nemzetgyűlés tagja lett a rector. Bányait igen képzett tanárnak mondják és régi kommunista.²⁶²

Ugyancsak leváltották Veress Pál városi néptanácselnököt, aki leváltása után rövid ideig a termelésben dolgozott, majd elvitték munkahelyéről, és jelenleg letartóztatásban van.²⁶³ A Néptanács elnöke most Jurca Péter volt fűtőházi főnök.

Elbocsátották és letartóztatták Demeter János volt alpolgármestert, aki a múlt évben létesített Jogi és Közgazdasági Intézetnek volt a tanulmányi igazgatója és Jordáky László²⁶⁴ régi kommunistát, a Magyar Színház adminisztratív-gazdasági igazgatóját; ezekről, a Luca-üggyel ellentétben, úgy tudják, hogy a magyar autonóm-terület [*sic!*] kérdésének felvetésekor állást foglaltak Kolozs tartomány bevonása tekintetében.

Elküldték állásából Erdélyi (Goldstein) László Bolyai egyetemi marxista tanárt és Kacsó Sándort is megfosztották egyetemi tanszékétől. Kacsó Sándor a Magyar Népi Szövetség országos elnöke volt, régebben a *Brassói Lapok* szerkesztője, ismert újságíró és író.

A Magyar Népi Szövetség helyi szervezetének elnöki személyénél is változás van, az új elnök Szatmáry László elvtárs és leváltották a Demokrata Erők Szövetségének²⁶⁵ tartományi titkárát, Mész Mária-t is.²⁶⁶

Wasmer János
I. o. köv. tanácsos

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium TÜK-iratai, 1945–68, Románia, XIX-J-1-j, 9. doboz, 5/c tétel, 001754/1952., hitelesített tisztázat.

²⁶² Bányai László 1950 és 1952 között az Oktatásügyi Minisztériumban a nemzetiségi oktatást felügyelő államtitkár volt (pozíciójában a moldvai csángók magyar iskoláinak pártfogója).

²⁶³ Veress Pál nem került bíróság elé, tárgyalás nélkül szabadon bocsátották 1953 novemberében.

²⁶⁴ Helyesen: Lajos.

²⁶⁵ Valószínűleg a Népi Demokrácia Frontjáról van szó.

²⁶⁶ Marjai József főosztályvezető „Szigorúan bizalmas!”-jelzéssel ellátott (001704/szig.biz/I.-1952. számú), 1952. október 14-i átíratában – mivel Kacsó Sándort, mint az MNSZ volt országos elnökét említi meg –, arra kérte Wasmert, hogy felmentésének körülményeiről szerezzen bővebb információkat, és arról mielőbb tájékoztassa a Külügyminisztériumot. (Az átírat a jelentés mellett található.)

**Pataki László követ jelentése
Bukarest, 1952. október 14.**

253/szig.biz./1952.

Szigorúan bizalmas!

Értesülesem szerint kolozsvári egyetemi körökben nagyarányú személyi változások történtek. Nagy István író – miután a Bolyai Egyetem rektori tisztségétől megfosztották – az irodalomtörténeti tanszéket megtartotta ugyan, azonban nem látszik valószínűnek, hogy azt huzamosabb ideig ellátná. Balogh Edgár író, egyetemi tanárt, akit egy ízben már letartóztattak, majd rehabilitálták, most újból letartóztatták.²⁶⁷ Nevezett az erdélyi szeparatista mozgalom felélesztésével vádolják, s az ő múltbeli és jelenlegi magatartásának tulajdonítják azokat a kilengéseket, amelyek Székelyföldön és Kolozs tartományban a Magyar Autonóm Tartomány megalakítására vonatkozó hír nyilvánosságra kerülése után történtek.

Ugyancsak a legutóbbi időben eltávolították a Bolyai Egyetemről Jakó professzort mint osztályidegent. Nevezett középirtokos, kismemesi családból származik. Jakóról olyan hírek keringenek, hogy azonosította magát Nagy Istvánnal és Balogh Edgárral s az ő helytelen állásfoglalásuk hatással volt a Kolozs tartományi magyarság egyes köreiben megnyilvánuló elégedetlenségre, amiért Kolozs tartományt nem csatolták a Székelyföldre.

Kacsó Sándort illetően annyi bizonyos, hogy a Magyar Népi Szövetség elnöki tisztségét már nem látja el, sőt az egyetemről is elmozdították. Az MNSZ elnöki állása még nincs betöltve, ezt a funkciót jelenleg Juhász elvtárs látja el alelnöki minőségben. Kiszivárgott hírek szerint Kacsónak hibájául azt róják fel, hogy mint a magyar nemzeti kisebbség egyik szellemi vezetője, nem foglalt állást az autonóm tartomány kérdésében, és nem ítélte el nyilvánosan a burkolt nacionalista megnyilvánulásokat.

A Bolyai Egyetemen történt leváltások után a legnagyobb probléma a tanárhiány megoldása. Egyelőre előadók beállításával próbálják pótolni a megüresedett professzori helyeket. Ez azonban tényleg csak szükségmegoldás, mert a nagyrészt egészen fiatal, 25-26 éves előadók többsége még nem üti meg a kellő mértéket, s előadásaiban komoly ideológiai és szakmai hibák csúsznak be. Ennek egyik következménye a tanulmányi fegyelem meglazulása s az általános színvonal csökkenése. Jellemző a hangulatra, hogy a még helyükön lévő magyar nemzetiségi tudósok és egyetemi tanárok nem mernek tudományos és publicisztikai tevékenységet kifejtteni. Ezen a téren általános pangás mutatkozik. Bukaresti egyetemi tanárokkal folytatott beszélgetéseinkből megállapítható, hogy a tanárhiány rövid időn belül való megoldása nem várható.

Bukaresti magyar körökben a Kolozsváron folyó eseményeket illetően a legmélyebb hallgatásba burkolóznak, kerülnek minden véleménynyilvánítást, sőt az ezzel kapcsolatos beszélgetéseket is.

*Pataki László
követ*

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium TÜK-iratai, 1945–68, Románia, XIX-J-1-j, 9. oboz, 5/c tétel, 001829/1952., hitelesített tisztázat.

²⁶⁷ Balogh Edgárt másodszor (Demeter Jánossal és Jordáky Lajossal együtt) 1952. augusztus 30-án tartóztatták le.

WASMER JÁNOSNAK, A KOLOZSVÁRI ÚTLEVÉLHIVATAL
VEZETŐJÉNEK JELENTÉSE A KÜLÜGYMINISZTERIUM POLITIKAI
FŐOSZTÁLYA SZÁMÁRA A MAROSVÁSÁRHELYI KLINIKÁN TETT
LÁTOGATÁSÁRÓL

Kolozsvár, 1952. december 12.

62/szig.biz.-1952.

F. hó 10-i marosvásárhelyi tartózkodásomkor alkalmam volt beszélgetni a Bolyai Egyetem²⁶⁸ ottani klinikájának belgyógyászati vezetőjével, dr. Dóczyval,²⁶⁹ és a szülészeti klinika vezetőjével, dr. Győry Györggyel, az egyetem ügyeiről és az ott dolgozó magyar állampolgár tanárok²⁷⁰ – ahogy ők nevezik, magyar útlevelesek – helyzetéről.

Dr. Győry György szerződötve volt a marosvásárhelyi egyetemen, mint előadó tanár a szülész-nőgyógyászat és gyermekorvosi karon. Folyó évben állásából felmentették, miután előzőleg háromszor felszólították, hogy vegye fel a román állampolgárságot, ő azonban nem akart lemondani magyar állampolgárságáról. Így most csak mint a szülészeti klinika vezető főorvosa működik, és szeretne mielőbb hazatérni, s várja az Egészségügyi Minisztériumhoz intézett levelére a választ, otthoni elhelyezésére vonatkozóan. (Ezt a levelet 174/biz.-1952. sz. jelentésemmel nov. 17-én küldtem fel.) Elmondta nagyon bizalmasan, hogy a magyar klinika ügyei rosszul mennek, nem kapnak megfelelő felszerelést, gyógyszert, fecskendőket, nehezen, kínlódva dolgoznak, minden orvos saját műszerét kell igénybe vegye, hogy munkáját valahogy elláthassa. Ha pedig a hiányokat, hibákat feltárják, a vezetőségtől szemrehányást kapnak, hogy ne a hibákról, hanem konstruktív bírálatokról beszéljenek, és ők, többen úgy látják, hogy a hibákat el kell takarni. Dr. Győry állandóan olvassa a *Szabad Népet* és az *Esti Budapestet*, ezekből meríti tapasztalatait az otthoni munkáról, tudja, hogy milyen erős bírálatok folynak, és azért mennek ott jobban a dolgok, mert a hibákat feltárják és orvosolják. De itt ez nincs meg, mindenki fél, hogy ha a bajokról beszél, a csatornához²⁷¹ kerül. Ezért most hallgatnak, és így a helyzet nagyon nehezen fog megjavulni.

Dr. László István, aki szintén ott dolgozik, szintén sokat beszélt a hibákról, ami megegyezik a dr. Győry által elmondottakkal, de ő a fő bajt abban látja, hogy az egyetem magyar vezetősége között nincs meg az egység, ami a munka rovására megy.

Megjegyzem, hogy Csupor és Bugyi elvtársak²⁷² is említést tettek az egyetem vezetősége között dúló ellentétekről, nemrégén dr. Mátyás Mátyás professzort akarták nyugdíjazni, félretenni, de a

²⁶⁸ Tévedés. A marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet klinikájáról van szó. (Az intézet az 1948-as oktatásügyi törvényig a Bolyai Egyetem orvostudományi kara volt.)

²⁶⁹ Dóczy Pál.

²⁷⁰ 1953-ban öt magyar állampolgárságú professzor tartózkodott Marosvásárhelyen: Győry György, Miskolczy Dezső, Obál Ferenc, Putnok Gyula és Vendég Vince. Ez év tavaszán Győrynek, nyáron pedig Obálnak és Putnokynak nem hosszabbították meg az éves szerződését, és haza kellett menniük. Lásd Obál Ferenc: *Erdély és az orvostudomány szolgálatában*. (Szerk.: Vincze Gábor.) Státus Kiadó, Csíkszereda, 2003. 95–100.

²⁷¹ A Román Munkáspárt Központi Vezetőségének Politikai Irodája 1949. május 25-án hozott határozatot a Duna–Fekete-tenger-csatorna építésének megkezdéséről. Az 1953-ig folyó építkezést főleg politikai foglyokkal folytatták. (1953 nyarán a Minisztertanács határozatot hozott az építkezés felfüggesztéséről.)

²⁷² Csupor Lajos, a Magyar Autonóm Tartomány pártbizottságának első titkára, Bugyi Pál pedig a Tartományi Néptanács elnöke volt.

tartományi Pártbizottság erről tudomást szerzett és megakadályozta. Bugyi szerint voltak olyan esetek, hogy egy-egy orvost azért akartak vidékre áthelyezni (azon a címen, hogy feleslegesek), hogy egy másik orvos az illető lakását megkaparinthassa. Szerintük is sok baj van ezen a területen, és súlyt fognak helyezni arra, hogy az orvosi karban a politikai nevelő munkával egységet teremtsenek.

Dr. László Istvánt, aki Kureli Ilona beutalását elintézte, s aki az itteni Rákkutató Intézetnél is dolgozik, meghívtam ott egy állami vendéglőbe ebédre és vacsorára. Ahogy mondta, el van határozva, hogy a klinikát otthagyja, bár nagyon nehezen válik meg tőle, mert az itteni román orvos kartársakkal jobban tud együtt dolgozni. Én azt feleltem, hogy a bajok elől nem kell elfutni, hanem dolgozni kell továbbra is ott, hogy a helyzet megjavuljon.

Wasmer János
hivatalvezető

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium TÜK-iratai, 1945–68, Románia, XIX-J-1-j, 17. doboz, 16/b tétel, 002160/52., hitelesített tisztázat.

62.

OROSZ NÁNDORNAK, A „TARTÓS BÉKÉÉRT, NÉPI DEMOKRÁCIÁÉRT” BUDAPESTI FŐSZERKESZTŐJÉNEK FELJEGYZÉSE A NEMZETGYŰLÉSI VÁLASZTÁSOK MAGYAR AUTONÓM TARTOMÁNYBAN TÖRTÉNT LEFOLYÁSÁRÓL

Budapest, 1953. január 6.

A román nagy nemzetgyűlési választások napját²⁷³ Marosvásárhelyen, a magyar autonóm terület [sic!] székhelyén és környékén töltöttem. Éppúgy, mint a népi tanácsok választása alkalmából, 1950 decemberében,²⁷⁴ most is tapasztalatokat akartam szerezni arra vonatkozóan, hogyan mennek a választások, milyen a nép hangulata, mennyire voltak a választások politikailag és technikailag előkészítve. De míg 1950-ben csak Bukarestben és környékén jártam, most elhatároztam, hogy megfigyeléseimet a nemrég megalakult magyar autonóm területen teszem meg. Úgy gondoltam, felhasználom ezt az alkalmat arra, hogy a helyszínen szerzett tapasztalatok, az emberekkel való közvetlen beszélgetés alapján áttekintőképet alkothatok magamnak arról, hogyan reagált a lakosság az autonómia megadására, milyen jelentőséget tulajdonít ennek a fontos politikai aktusnak és nem utolsósorban, milyen hatással volt ez magának a tömegeknek a politikai aktivitására.

Célkitűzéseimet azonban csak nagyon kis mértékben sikerült elérni. Először is azért, mert nem volt módomban tetszésem szerint szabadon beszélni az emberekkel. Nem mintha ezt bárki megtiltotta volna, de az a körülmény, hogy már Bukaresttől Marosvásárhelyig a párt kísérőt

²⁷³ A nemzetgyűlési választás 1952. november 30-án volt, a Népi Demokrácia Frontja elnevezésű, kommunista „ernyőszervezet” megszerezte a szavazatok 98,84%-át.

²⁷⁴ A néptanácsi választásokat 1950. december 3-án tartották.

osztott be mellém, Marosvásárhelyen pedig még egy kísérőt is kaptam, érthetően megszabta a beszélgetések tartalmát. Továbbá nagyon rövidre szabott volt az ott-tartózkodás ideje (megérkeztünk november 29-én késő délután és december 1-jén reggel már visszautaztunk). Az időhiány okozta, hogy a tartomány kifejezetten magyarul beszélő részébe, a székelyvidékre el sem juthattunk. Lényegesen befolyásolta a tartomány gazdasági és politikai helyzetével való részletesebb megismerkedést az, hogy minden épkezláb ember, kezdve a tartományi párttitkártól²⁷⁵ a választásokkal volt elfoglalva. Ennek ellenére az ott töltött másfél nap folyamán három ízben volt alkalmam a tartományi párttitkárral, Csupor elvtárral röviden beszélgetni a választással összefüggő kérdésekről.

Mielőtt még rátérnék a választások leírására, röviden ismertetem a magyar autonóm terület gazdasági és kulturális életét.

A tartomány erősen mezőgazdasági jellegű. Szocialista szektorát a falun 100 kollektív gazdaság és 50, a föld közös megművelésére alakult társulás (TOZ) alkotja. A magyar autonóm terület lapjelentések szerint mind a beszolgáltatás, mind az őszi munkálatok terén első helyen áll. Marosvásárhely legjelentősebb ipari üzemei: a cukorgyár, a bútorgyár, utóbbi Románia egyik legmodernebb berendezésű gyára, a munkások száma közel 1000, és több javítóműhely. A tartományban nagyon fontos fakitermelő és ffeldolgozó ipar van. Természeti kincsekben elég gazdag. Erdő, tőzeg, földgáz – ez utóbbi a marosvásárhelyi autóbuszok fűtőanyaga –, ásványvizek. Az utóbbi 5 éves terv keretében a tartomány szocialista iparosítása során felépül számos ipari üzem és villanyerőmű. Többek között finommechanikai, fakitermelő gépeket előállító üzemek, a Faipari Minisztérium központi javítóműhelyei, tejporgyár, szövöde, posztógyár, csempegyár stb.

A magyar autonóm tartomány vegyes lakosságú. A magyarok mellett – amelyek a lakosság túlnyomó többségét teszik ki – vannak románok, németek, nem nagy számban cigányok.²⁷⁶ Az iskolákban 100 000 gyermek tanul magyar nyelven. Marosvásárhelyen orvosi és gyógyszerészeti főiskola működik. 900 hallgatója túlnyomóan magyar nemzetiségű, de képviselve vannak a hallgatók között a tartományban élő összes nemzetiségek, köztük egy cigány is, akire nagyon büszkék. A főiskola igazgatója²⁷⁷ és a párttitkára informáltak. Elmondták, hogy a főiskolának 3 fakultása van: általános orvosi 600 hallgatóval, gyermekgyógyászati 200 és gyógyszerészeti 100 hallgatóval. A főiskola a felszabadulás után mint a kolozsvári Bolyai Egyetem orvosi fakultása kezdte meg működését; az iskolai reform végrehajtása után (1948) azonban önálló lett.²⁷⁸

A főiskola hallgatóinak szociális összetétele nagyon jónak mondható. 70% munkás-paraszt származású. A látogatottság ugyancsak magas, 98%. Kitűnő szellem uralkodik a hallgatók között, a jó tanulók kötelességüknek tekintik az elmaradók támogatását. Előadnak marxizmus-leninizmust. Ez a tananyag kb. 10%-át teszi ki.

Az előadó személyzet, amely nagyjából még a régi, a polgári objektivizmusnak hódolt, de ez már múltóban van, visszaszorította a pavlovista irányzat. A főiskolát végzett diákok főképpen a falvakban nyernek elhelyezést.

²⁷⁵ Csupor Lajos, a Magyar Autonóm Tartomány pártbizottságának első titkára volt.

²⁷⁶ Az 1956-os népszámlálás idején a MAT területén a 731 387 fős összlakosságból 565 510 volt magyar nemzetiségű, 146 830 román, és 11 108 cigány. (Ez utóbbi tényleges száma jóval magasabb volt a bevallottnál.)

²⁷⁷ Székely Károly.

²⁷⁸ A marosvásárhelyi orvosi kar, illetve az egyetem létrejöttét lásd Vincze Gábor bevezető tanulmányában: *Erdély magyar egyeteme 1944–49. II. köt.* (Válogatta, szerkesztette: Lázok János–Vincze Gábor. Bevezető tanulmány, jegyzetek: Vincze Gábor.) Marosvásárhely, 1998. Mentor Kiadó, 15–50.

A tartomány kulturális életéhez tartozik a marosvásárhelyi magyar színház, amelynek színesi gárdája maga gondoskodik színdarabokról is.

A választást megelőző agitáció itt is, mint általában egész Romániában, nagy[obb] lendülettel folyt a városokban, mint a falvakban. A választási kampányban nagyszámú pártonkívüli agitator is közreműködött. Az agitáció és felvilágosító munka figyelemmel volt arra, hogy a lakosság politikai aktivitása a legutóbbi fél év folyamán lejátszódott események – legfőképpen a párton belüli jobboldali elhajlás leleplezése²⁷⁹ – következtében erősen megnövekedett, és igyekezett az összes ezzel kapcsolatban felmerült kérdéseket megmagyarázni. Ugyanakkor nagy figyelmet kellett fordítania az osztályellenség tevékenységére, amely igen változatos eszközök igénybevételével – rémhírterjesztés, megfélemlítés, rágalmazás, bujtogatás – igyekezett ellen-súlyozni a választási kampány nyilvánvaló sikerét. Nagy agitációs érvül szolgált a magyar autonóm terület megalkotása.

A reakció nem korlátozta tevékenységét a parasztság tömegeire, hanem igyekezett azt kiterjeszteni az ipari munkásságra is. Az a körülmény, hogy jelszavai az ország különböző részében azonosak voltak, átfogó szervezkedésről tanúskodik. Országos méretű volt pl. a parasztsághoz intézett felszólítás, hogy tagadja meg az adók fizetését, hogy tartsa magát távol a választástól, a magyar autonóm területen a vallásos szekták ugyanennek a jelszónak egy másik változatával agitáltak: „Nekünk nem kell választás, mi már istent választottuk.” Az ország több részében – Bukarestben is – leszaggatták a választási plakátokat. Ennek megakadályozására a dolgozók sok helyen éjjeli őrzásokat szerveztek. A reakció azt javasolta, hogy a szavazólapokon feltüntetett neveket töröljék, és ezáltal érvényesítsék a szavazólapokat. Amikor ennek az agitációnak a sikertelensége nyilvánvalóvá vált, a reakció a választások diszkreditálására vett irányt. Arról beszélt, hogy milyen megtorló intézkedéseket alkalmaz majd az állam azokkal szemben, akik nem mennek szavazni. Érdekes, hogy még a bukaresti gyárakban is olyan hírek terjedtek el, hogy aki nem fog szavazni, azt több évre kényszermunkára küldik a Duna–Fekete-tenger-csatorna vagy az 5 éves terv más nagyobb építkezésére. Vagy hogy a szavazófülkében spárgára felfüggesztett ceruza össze van kötve egy villamoskészülékkel, amely jelzi, ha a szavazók igénybe veszik a ceruzát, hogy változtassanak a szavazólapon feltüntetett neveken. A reakció zavart próbál előidézni az élelmezés terén is azzal a híreszteléssel, hogy a felemelt főzőolajadagot csak a választásokig fogják kiadni, utána ismét visszaállítják a régi normát, ezért igyekezzenek mindenki most azonnal kivenni. Ezzel valóban sikerült neki nagy sorbaállást rendezni. A választási eredmények azonban azt mutatták, hogy a reakció minden erőfeszítése sikertelen maradt. Szélesebb tömegeket nem tudott megmozgatni. A választási kampány folyamán kifejtett nagyrányú politikai felvilágosító munkájával, a párt a reakciót teljesen elszigetelte.

A választás napján azonban itt-ott kiütköztek a szervezési hiányosságok. A magyar autonóm területen pl. a helyi Demokratikus Népfront²⁸⁰ utasította a szavazókörzeteket, hogy senkinek se szóbelileg, sem pedig telefon útján felvilágosítást ne adjanak a választás menetéről. Ezt a tilalmat a választókörzetek kiterjesztették a tartományi pártbizottságra és megbízottaira is. Emiatt délután 1 óráig a pártbizottság teljesen tájékozatlan volt, mi megy végbe a választókörzetekben és csak miután megváltoztatta ezt a tilalmat, kapott értesítéseket és gondoskodhatott – bár elkésve – megfelelő erők mozgósításáról oda, ahol ez szükségesnek mutatkozott.

²⁷⁹ Az ún. Luca-ügyről, vagyis Vasile Luca (Luka László), Ana Pauker és Teohari Georgescu 1952. tavaszi bukásáról és az ennek nyomán lezajlott széles körű tisztogatásról van szó. Lásd az 53. sz. iratot.

²⁸⁰ Helyesen: Népi Demokrácia Frontja.

A választások reggel 6-tól éjfélig tartottak. Marosvásárhelyen reggel 6 órakor a gyárak munkásai szervezeten, zeneszóval járultak az urnákhoz. Azután elég hosszú szünet következett. A város túlnyomórészt kispolgári lakói – vasárnap lévén – nem engedték magukat zavartatni nyugodalmukban, és csak 9, 10 óra tájt keresték fel a választási körzeteket, amelyek 1-2 óráig elég népesek voltak. Ebéridő alatt a választási körzetek elnéptelenedtek, hogy 5 óra után megint befogadják a szavazókat. A szervezési hiányosság abban is megnyilvánult, hogy látva a szavazás elhúzódsát, nem szervezték meg idejében a még le nem szavazott polgárok meglátogatását a lakásukon, emiatt a késő esti órákban nagy volt a kapkodás. Este 8-9 között jártam néhány választókörzetben. Érdeklődésemre megtudtam, hogy az egyik választókörzetben, ahol 1900 polgárt tartottak nyilván, 300 még nem szavazott le. Ezt azzal magyarázták, hogy a cukorgyári munkások nappali váltása a munka befejezése után hazament vacsorázni. A még le nem szavazott polgárok lakásukon való felkeresésére 10 agitátort kértek segítségül a párttól. Egy másik körzetben 2300 szavazó közül 150 még hiányzott. Szervezési hibának tekinthető az is, hogy a város központjában lépten-nyomon voltak választási körzetek, ezzel szemben a periferiákon a választóknak helyenként másfél kilométert, oda-vissza tehát három kilométert is kellett gyalogolni, hogy leszavazhassanak. Csupor elvtárs elmondta nekem, hogy a későn szavazók nagy része a háziasszonyok sorából került ki, akik csak miután ellátták a családot, lefektették a gyerekeket, mentek szavazni.

A marosvásárhelyi választókörzetek egy része saját kezdeményezésükre jól felkészültek a választásra. A választókörzetekbe beosztott funkcionáriusok a 29–30-ára virradó éjszakát a választókörzetekben töltötték, hogy reggel 6 óra teljeseen felkészülten várják a szavazókat. A tartományi pártbizottság erre nem fordított kellő figyelmet, sőt azoknak, akik hozzá fordultak tanácsért, azt javasolta, hogy menjenek haza pihenni.

A választás technikai lebonyolítása, különösen a falusi lakosság számára elég körülményes volt. Erről személyesen győződtem meg Ákosfalván, egy Marosvásárhely közelében lévő faluban. A szavazónak be kellett mondani, milyen szám alatt van bevezetve a választási névjegyzékbe. Igen sokan azt nem jegyezték meg maguknak. Ezért meg kellett keresni, ami tekintetbe véve, hogy az ellenőrzést dolgozó parasztek végezték, sok időt vett igénybe. Azután be kellett mondani születésének évét és helyét, lakcímét és az adatok helyességét igazolni paszport-jával. (Romániában teljesen szovjet mintára bevezették a lakosság paszportizálását. A passport fényképes igazolvány, amely ugyanolyan rovatokkal rendelkezik, mint a Szovjetunióban használt paszport.) Csak ezeknek a formaságoknak az elvégzése után kapták meg a szavazólapot. Mindez elég lassan ment és az uccán hosszú sorok képződtek. Ennek ellenére azonban a nagy többség türelmesen várt sorára.

Ebben a faluban 150 család részvételével egy kollektív gazdaság működik, amelyet a jobbak közé sorolnak. A kollektív gazdaság elnöke és a kertészeti brigád vezetője – utóbbi ennek a választókerületnek a képviselőjelöltje, egy pártonkívüli nő –, mint a román parasztdelegáció tagjai, a Szovjetunióban jártak és az ott szerzett tapasztalatokat igyekeznek a kollektív gazdaságban hasznosítani. Elmondta nekem, hogy ez elég sok nehézségbe ütközik, mert a kollektív gazdaság tagjainak nagy része csak nehezen válik meg a föld megművelésének régi, megszokott módszereitől. A gazdasági épületek jó állapotban vannak, részben a volt földbirtokos tulajdonát képezték, de újat is építettek. Az állatokat tisztán tartják. Az állammal szembeni kötelezettséget a kollektív gazdaság a kukorica kivételével már teljesítette. A választás napján a végleges zárszámadást még nem hajtották végre. Előleg formájában a kollektív gazdaság tagjainak kiad-

tak munkanaponként 2,3 kg búzát, 0,22 kg árpát, 2 kg kukoricát, készpénzben 1,22 lejt. Úgy számítják, hogy a zárszámadás megejtése után munkanaponként 5 kg búzát kapnak.

Érdekes, hogy a szövetkezet egyes tagjai, középparasztok, hogyan ítélik meg a kulákok kizárását a kollektív gazdaságból. Az egyik azt mondta nekem, hogy a 12 kulák kizárásával politikailag megerősödtek ugyan, de gazdaságilag meggyengültek – mert a kulákok jó gazdák voltak és sokat segítettek a tanácsaikkal. Egy másik középparaszttal – 5 hektár földet vitt be a kollektív gazdaságba – arról beszélgettem, milyen előnyt jelentett számára gazdaságilag a közös munka. Kérdésekre vállalt vonogatva azt felelte nekem, hogy aki dolgozik, mindenütt megél.

Sajnos, nagyon kevés az, amit a magyar autonóm terület viszonyairól elmondhattam, és különösen nem elég egy áttekintő kép megrajzolásához. Ehhez nem voltak meg az előfeltételek, sem pedig a viszonyok alapos tanulmányozásához elengedhetetlenül szükséges idő.

Orosz Nándor

Magyar Országos Levéltár, Rákos Mátyás titkári iratai, M-KS 276. fond, 65/1953/112. ő. e., Orosz Nándor aláírásával ellátott gépelt feljegyzés. Az irat tetején ismeretlen kéztől származó megjegyzések olvashatóak: „L. a Titkárság Biz. tagjai. 53. I. 10.” Mellette ott található Rákosi Mátyásnak, az MDP főtitkárnak, miniszterelnöknek a kézjegye, az MDP KV Titkársága tagjainak: Kovács Istvánnak, Hegedűs Andrásnak, Horváth Mártonnak és Hidas Istvánnak, valamint Révai József népművelési miniszternek, Nagy Imre és Gerő Ernő miniszterelnök-helyetteseknek az aláírása.

63.

TITKOS TANÁCSKOZÁS AZ MNSZ FELOSZLATÁSÁRÓL

Bukarest, 1953. február 19.

Juhász [Lajos] elvtárs, a Magyar Népi Szövetség Központi Bizottságának elnöke, néhány szóban összefoglalja a Magyar Dolgozók Szövetségének múltját, amelyet 1934-ben alapítottak azzal a legfőbb céllal, hogy a nemzeti elnyomás ellen harcoljon, és ez a szervezet, köszönhetően a párt utasításainak, teljesítette feladatát. A szervezet 1944-ben Magyar Népi Szövetség néven alakult újjá, és megváltozott a feladata is, ezután legfőbb célja, hogy segítse a pártot a fasiszta kormány szétzúzásában, a sovinizmus elleni harcában, illetve a román és magyar nép testvéri megértésének megteremtése, és mondhatjuk, hogy ezt a feladatot, a párt segítségével, sikerült teljesítenie. A jelenlegi helyzetben pedig, a Román Népköztársaságban immár nem létezik nemzeti elnyomás, minden nemzetiség egyenlő jogokkal rendelkezik, és ebből kifolyólag nincs szükség semmilyen nemzeti szervezetre, amely harcolna az illető nemzetiség jogaiért.

A Nagy Nemzetgyűlésben negyvenegy képviselő van, és hasonlóképpen képviseltetik magukat a magyar nemzetiségű elvtársak a párt és a kormány vezetésében is, a néptanácsokban, illetve a politikai, gazdasági és kulturális élet valamennyi területén. Nemrég hoztuk létre a Magyar Autonóm Tartományt, amely hozzájárul e régió még gyorsabb fejlődéséhez. Így azután az MNSZ már nem más, mint a fejlődés kerékkötője.

A termelésben résztvevő valamennyi dolgozó a megfelelő szakszerveet tagja, és ugyanez a helyzet falun is, ahol a legfontosabb szerepet a néptanács játssza, tehát az MNSZ-nek nincs semmilyen tevékenysége. A MNSZ gyenge befolyását bizonyítja az is, hogy amikor tagkönyvcserére került sor, noha az MNSZ-nek 340 ezer tagja volt, nem sikerült csak 100 ezer tag könyvét kicserélni, és ez is már egy elég komoly erőfeszítés eredménye.

Hasonlóképpen, a különböző tömegszervezetek létének köszönhetően, némely községben két kultúrház is létezik, egy a román lakosok számára, egy pedig a magyaroknak, ami persze a magyar nemzetiségűek elszigetelődéséhez vezet.

Az MNSZ Központi Bizottságának Végrehajtó Bizottsága megvizsgálta ezt a helyzetet, és arra a következtetésre jutott, hogy az MNSZ mint szervezet elveszítette jelentőségét, mivel a szakszervezetek, az UTM²⁸¹, a kultúrházak és a néptanácsok magukba tömörítik a magyar dolgozó tömegeket, egyszersmind sokkal tervszerűbben és könnyebben képesek ezek a szervezetek a munkát irányítani.

A MNSZ Végrehajtó Bizottságának elemző munkáját követően javasolja az MNSZ önfeloszlatását, mert e szervezet immár hazánk fejlődésének gátló tényezőjévé vált.

A MNSZ valamennyi tevékenységében a Párt támaszunk és tanácsadónk volt, ezért köszönettel tartozunk a Központi Bizottságnak, élén Gh. Gheorghiu-Dej elvtárral, és egyúttal kérem, hogy a végső határozatot, amelyet fel fognak Önök előtt olvasni, vitassa meg a Párt Központi Bizottsága, s amennyiben egyetértésre talál, hívják össze az MNSZ Központi Bizottságának ülését, és terjesszék eléje a végső határozatot. Kérem a Párt és a pártaktivisták segítségét az önfeloszlatás munkájának elvégzéséhez és aktivistáink elhelyezéséhez.

Moghioroș²⁸² elvtárs megkérdezi, hogy vajon az itt jelen lévő elvtársakat értesítették-e erről a problémáról, s hogy vajon megvitatták-e azt, hogy mi a véleményük az elvtársaknak erről a javaslatról?

Juhász elvtárs: Nem, nem lettek értesítve.

(Juhász elvtárs felolvassa a határozattervezetet, majd az elvtársak szólásra jelentkeznek.)

Szenkovicș²⁸³ [Sándor] elvtárs: Üdvözljük az MNSZ Központi Bizottsága Végrehajtó Bizottságának javaslatát, ám úgy vélem, hogy a határozattervezetben számos nem megfelelő kifejezés található, véleményem szerint ugyanis nem kell azt mondani, hogy az MNSZ kerékkötővé vált, hanem hogy a szervezet betöltötte hivatását, elvégezte dolgát. Nagyon fontos, hogy ne hogy véletlenül ehhez hasonló kifejezéseket használjunk, amelyek utána félreértésre adhatnak okot. Továbbá az elnök elvtárs az előadásában említette, hogy a Pártot nem támogatta a MADOSZ. A MADOSZ-t a párt alapította, irányította és támogatta, ugyanakkor ez a szervezet, egészen addig, amíg át nem alakult MNSZ-szé, kizárólag a nemzeti kérdésekért küzdött, és csak azután, hogy MNSZ-szé alakult, vállalta a harcot a párt többi kérdésében is. Továbbá ki kellene cserélni a „felszólítsa” és „felhívja” szavakat is. Nagyon taktikusnak kell lennünk az önfeloszlatás során, s már az előkészületek alatt hatalmas munkát kell végeznünk, minden egyes taggal meg kell értetnünk ennek a dolognak a szükségességét, hogy ne legyen bajunk utána a véleményekkel.

Én úgy látom, hogy már nincs szükség erre a szervezetre.

²⁸¹ Uniunea Tineretului Muncitoresc – Ifjúsági Szövetség.

²⁸² Alexandru Moghioroș – Mogyorósi Sándor, magyar származású pártaktivista, a Politikai Bizottság tagja.

²⁸³ Alexandru Sencovici – magyar származású pártaktivista.

Ady [László] elvtárs: Elvtársak, nézetem szerint Juhász elvtárs előadása a valóságot tükrözi. Az MNSZ valóban elvégezte dolgát fennállása alatt, a párt irányítása alatt, elvégezte dolgát. Véleményem szerint ennek a szervezetnek az önfeloszlatása teljes mértékben jogosult. Szeretnék még egy évrre rámutatni. Azt hiszem, hogy mind ez ideig az MNSZ a fedőszerv szerepét játszotta az ellenséges és sovén elemek számára, akik a Magyar Népi Szövetség leple alatt igyekeztek a mi rendszerünk ellen dolgozni. Ami ennek a problémának a megoldását illeti, ez egy nagyon kényes kérdés. Azt hiszem, hogy ennek a határozatnak, amit a magyar lakosság közvéleménye elé kell tární, nagyon jól átgondoltnak kell lennie, minden szót alaposan elemezni kell.

A Juhász elvtárs által bemutatott határozattervezet egy sor nem megfelelő megfogalmazást tartalmaz, amelyeket véleményem szerint meg kell szerkeszteni, stilizálni kell. Ami a határozat előkészületeit és a végrehajtását illeti, azt hiszem, hogy komoly segítséget kell kapnunk a párt részéről, és nem csupán a termelésben résztvevő aktivistákra gondolok, hanem a párt tagjaira, akiknek tájékoztatniuk kell az embereket erről a kérdésről, és csak ezután kell az önfeloszlatás tárgyában az ülést összehívni. Ennek érdekében szükség van egy részletes munkatervre, és miután a Párt Központi Bizottsága jóváhagyta, lássunk hozzá az önfeloszlatáshoz.

Szerintem a probléma jól van felvetve, azonban kényes kérdésről van szó, amit az ellenséges osztály is felhasználhat.

---- *elvtárs*²⁸⁴: Elvtársak, üdvözljük az itt előterjesztett javaslatot, mivel, amint az előadásban is hallhattuk, az MNSZ-t a Párt alapította, segítette és támogatta abban az időszakban, amikor a romániai magyar tömegeket kellett mozgósítani. A MNSZ tevékenységét két korszakra lehet osztani, a felszabadulás előttire és a felszabadulás utánira.

Hatalmas és széles körű feladatokat vállalt az MNSZ a felszabadulás után, amikor nem voltak néptanácsok, sem tömegszervezetek, amilyen az UTM, UFDR²⁸⁵ és így a nők és a fiatalok tömegei mindannyian az MNSZ tagjai voltak. Azonban a helyi gazdasági és közigazgatási szervezetek kiépülésével nem merülhetett fel az a kérdés, hogy ezekben a szervezetekben nincsenek képviselve az illető nemzetiségek tagjai, mivel széles tömegek választják meg őket.

Végezetül, mielőtt hozzálátnánk az önfeloszlatás feladatához, egy alapos tervezetet kell kidolgozni, minden szót meg kell gondolni.

---- *elvtárs*²⁸⁶: Teljes mértékben egyetérték a határozattervezettel, véleményem szerint helyes a Juhász elvtárs által adott elemzés, a javasolt intézkedés pedig az egész munkásosztály érdekét szolgálja. Tekintettel országunk fejlődési szakaszára, nagyon is egyértelmű, hogy az MNSZ léte nem felel meg a politikai követelményeknek, nem képes segítséget nyújtani a párt számára a lenini–sztálini politika nemzetiségi vonatkozásának következetes alkalmazásában. Véleményem szerint az MNSZ léte egyenesen fékező hatással van a proletár internacionalizmus szellemének elmélyítésében. Nagyon jól tudjuk, Sztálin elvtárs arra tanított, hogy a nemzeti kisebbségeknek nincs szükségük nemzeti szervezetekre, hanem a kisebbségeknek az anyanyelvük használatának jogára van szükségük, hogy iskoláik lehessenek, hogy teljes egyenlőségnek örvendjenek. Vajon hazánkban a magyar nemzeti kisebbség számára biztosítottak ezek a jogok? Sztálin elvtárs továbbá azt tanította nekünk, hogy a munkások nemzetiségi alapú szervezetei elválasztják őket egymástól.

Ahogy Juhász elvtárs is mondta, szükségünk volt erre a szervezetre, hiszen jól tudtuk, hogy egy ilyen szervezet révén, ami nemzetiségi alapon szerveződött, a párt irányítása mellett,

²⁸⁴ A jegyzőkönyvben a név hiányzik.

²⁸⁵ Romániai Demokrata Nők Szövetsége – Uniunea Femeilor Democrate din România (UFDM).

²⁸⁶ A jegyzőkönyvben a név hiányzik.

kiszélesedett a proletár internacionalizmus szelleme a kölcsönös bizalmatlanság felszámolása érdekében, amit mesterségesen gerjesztettek a román és magyar nacionalisták, azonban most, amikor érezhetően megerősödött az internacionalizmus szelleme, nincs szükség efféle szervezetekre, és ha továbbra is fenntartjuk a nemzetiségekre alapozott szervezetek rendszerét, akkor azzal csak a proletár internacionalizmust ássuk alá, másfelől viszont, amire már korábban is utaltak, az ilyen nemzetiségi szervezeteket az ellenséges osztályok felhasználhatják ellenséges céljaikhoz, és jól tudjuk, hogy az ilyen esetek nagyon gyakoriak még manapság is. Megítélésem szerint az MNSZ önfelszámolása és aktivistáinak elhallgattatása további lépést jelent a leninista politikai nemzetiségi vonatkozásának következetes alkalmazásának irányában, és a jelenlegi helyzetben ez az intézkedés a legmegfelelőbb akár a magyar népeiséget, akár az egész munkásosztályt tekintjük. Úgy gondolom, hogy a javasolt intézkedések révén megfelelő helyzetet lehet teremteni, és előrelépés történik a nemzetiségi kérdést tekintve is.

Sütő [András] elvtárs: Egyetérték Juhász elvtárs javaslatával. Nem szeretném megismételni mindazt, amit az elvtársak előttem mondtak, azonban azt kell mondanom, hogy én, mint újságíró, akinek a feladata, hogy az újság hasábjain tükrözzem azt, amit az MNSZ csinál, terepen dolgoztam, és nagyon sok helyen nem találkoztam az MNSZ szervezeteivel, így azt gondolom, hogy ez egy általános szempont. Ezért gondolom, hogy azok az alapok, amelyek szükségessé tették ennek a szervezetnek a megalapítását, immár nem léteznek, tehát már nincs szilárd háttér, amelyért érdemes volna fenntartani ezt a szervezetet.

Nincsenek már olyan különleges problémák, amelyek indokolnák egy speciális szervezet létét, a nacionalizmus elleni harc nem speciális probléma, következésképpen az összes többi probléma olyan, amit együtt kell leküzdenünk, amelyek ellen minden erőnkkel és valamennyi szervezeteinkkel együtt kell harcolnunk.

Mindaz nagyon helyes, amit Juhász elvtárs javasolt. Ami viszont a határozattervezet megszövegezését illeti, nem értek egyet azzal az indoklással, hogy a Szövetség fenntartása fejlődésünk gátját jelentené. Véleményem szerint a hangsúlyt arra kell helyezni, hogy a gazdasági, politikai és kulturális szempontból értékelhető sikerek tették szükségessé az MNSZ tevékenységének beszüntetését.

--- *elvtárs*²⁸⁷: Szeretnék rámutatni a mindennapi élet egyes dolgaira. Az utóbbi két évben azt láthattuk, hogy tevékenységünk a városokban megszűnt, mert az emberek összes problémáikkal a néptanácsokhoz kötődtek, és még ha el is jöttek a Szövetséghez, és felvetettek egy-két kérdést, akkor is a néptanács oldotta meg ezeket az ügyeket. A helyi szervezetek élete nagyon lecsökkent, véleményem szerint a helyi szervezetek vezetői csak örülnének, ha megszabadulnának ezektől a feladatoktól.

Következésképpen vannak olyan konkrét szempontok, amelyek igazolják javaslatunk helyességét.

--- *elvtárs*²⁸⁸: A Szövetség vezetése által tett javaslat egy sereg terepmunkára alapozott tapasztalatra hivatkozhat. Én számtalanszor jártam terepen, és volt alkalmam látni, hogy sokan kérték az MNSZ elnökeinek leváltását, mi megvitattuk ezt a problémát, és arra a következtetésre jutottunk, hogy már nincs értelme az MNSZ fenntartásának, létezése már nem jogosult. Amikor terepre megyünk, rá kell mutatni, hogy ez a javaslat nem felülről jön, éppen ellenkezőleg, a rendszerünk által elért eredmények szüntetik meg az MNSZ létezésnek indokait, és hogy

²⁸⁷ A jegyzőkönyvben a név hiányzik.

²⁸⁸ A jegyzőkönyvben a név hiányzik.

a néptanácsok fel tudják karolni a munkások tömegeit, valamint hogy az MNSZ önfeloszlatása a néptanácsok megerősítéséhez fog vezetni.

[*Nicolae*] *Goldberger elvtárs*: Elvtársak, szeretnék rámutatni néhány problémára, noha nincs értelme a sok vitának. A sztálini politika világosan kimutatta, hogy nincs szükség a nemzetiségi alapra helyezett szervezeteknek, mert a nemzeti kisebbségeknek nincs szükségük ilyen szervezetekre. Az illegális idején ez a szervezet hasznos szerepet töltött be. Viszont szeretnék elmondani valamit, és a jelen lévő elvtársak tudják, hogy pártunk egész idő alatt küzdött a kispolgári elemekkel, amelyek minduntalan szét akarták zilálni ennek a szervezetnek a sorait, hogy a polgári nacionalizmus útjára tereljék.

Ami Juhász elvtárs javaslatát illeti, azt akarom mondani, hogy az elvtársak, akik jártak tepeken az utóbbi időben, helyesen mutattak rá, hogy az MNSZ szervezeti tevékenysége gyakorlatilag a nullával volt egyenlő, mivelhogy a szervezet előtt álló feladatok meg voltak oldva. Juhász elvtárs már említette nekem ezeket a problémákat már korábban is.

Igenis tisztán látjuk, hogy nincs szükségünk erre a szervezetre, hiszen van alkotmányunk, amely minden szempontból biztosítja a nemzetiségi kisebbségek jogait, és hála pártunk politikájának, nincs olyan különleges problémánk, amellyel feltétlenül az MNSZ-nek kellene foglalkoznia.

Nem szeretném vitatni, hogy hagyjuk-e vagy sem a dokumentumban a „kerékkötő” kifejezést, de való igaz, hogy a szervezet kerékkötővé vált.

Szeretném aláhúzni, hogy egyetértek az elvtársakkal abban, hogy egy nagyon részletes, jól átgondolt tervre van szükség, de meg kell mondanom, hogy nem kell annyira félnünk, ahogyan azt itt egyes elvtársak kifejezték, hiszen a munkás emberek nagy többsége üdvözölni fogja ezt a határozatot. Kivétel lesznek azok, akiknek az az érdekük, a kizsákmányoló elemeknek, az elenséges elemeknek, hogy így nyilvánuljanak meg, hogy különböző problémákat gerjesszenek, mivel ők ezzel a határozattal valóban elveszítenek bizonyos alapot. Hiszen mi is jól tudjuk, hogy az illegálisan mi is felhasználtunk mindenféle lehetőséget, iskolai bizottságokat, vallási szervezeteket stb.

Azt szeretném javasolni, hogy válasszunk meg egy három-négy fős szerkesztőbizottságot, akik az itt elhangzott javaslatokat beleszerkesztik a dokumentumba.

Szenkovics elvtárs: Amint látható, egyetértünk az MNSZ önfelszámolásával, mindegyik érv nagyon érdekes volt. Szeretném még egyszer hangsúlyozni, hogy néhány szó bántón hangzik az anyagban. Az MNSZ elég szép történetet tud maga mögött, ugyanakkor a jelen helyzetben egyértelmű, hogy betöltötte a feladatát, köszönhetően a rendszerünk által elért sikereknek és eredményeknek.

[*Petre*] *Borilă elvtárs*: Elvtársak, a Juhász elvtárs által előterjesztett javaslat helyes. Igazi lenini-sztálini javaslat, ahogyan azt tanultuk a nemzetiségi problémára vonatkozóan. Ezt a javaslatot csak üdvözölhetjük, és örvendetes, hogy a jelen lévő elvtársak helyesen tájékozódtak, ahogyan egy kommunistának kell is tájékozódnia, ami azt mutatja, hogy az elvtársak, akik a párt és a tömegmozgalom vonalán dolgoztak, egyszerre nőttek fel politikai szempontból is, hogy a munkaterületén jól tájékozódnak, és különösen a nemzetiségi kérdésben, mivel hogy erről van szó. Ez a tény azt is mutatja, hogy a párt nemcsak megalapította és irányította az MNSZ-t, de fel is emelte a párt tagjait, olyan új szintre emelte ennek a szervezetnek a tagjait, politikai és ideológiai szempontból, ahonnan helyesen tudnak tájékozódni fejlődésünk különböző szakaszainak esetében.

Teljes mértékben világos, hogy a magyar nemzeti kisebbség szervezetének immár nincs kivel harcolnia, és nincs miért harcolnia. Azok a problémák, amelyek életben tartották, megoldódtak, amelyek még nem oldódtak meg, az egész nép problémái, tekintet nélkül nemzetiségükre, tehát nagyon is igaz, akár akarjuk, akár nem, hogy ez a szervezet mostantól kerékkötővé vált. Az itt elhangzottak alapján kiderült, hogy mindannyian meggyőződünk az MNSZ önfelosztásának szükségességéről, de ez még nem elégséges, hiszen ugyanezzel a meggyőződéssel le is kell mennünk a helyi szervezetekhez, és elő kell készítenünk, hogy az emberek megértsék ezt a határozatot, és ennek a munkának a sikere úgyszintén magukon múlik.

Moghioros elvtárs: Én úgy vélem, hogy az elhangzott javaslat, az elvtársak kezdeményezése, akiket a párt küldött, hogy ebben a szervezetben dolgozzanak, helyes javaslat volt, egy olyan javaslat, ami a párt érdekeit szolgálja, a lenini–sztálini politika szellemében. Elvtársak, egyetlen párt sem, nem számítva a Kommunisták Pártját, annak megalapításától, nem harcolt a nemzetiségi kisebbségek állandó megvédéséért, semelyik más párt sem küzdött a nemzeti elnyomás ellen, kivéve a mi pártunkat. A mi pártunk arra a platformra helyezkedett, hogy nem lehet egy nép szabad, ha elnyomja valamelyik másik népet.

A MADOSZ abban a pillanatban született, amikor Erdélyt az imperialista burzsoázia félgaryarmattá változtatta. A mi pártunk, a MADOSZ-szal együtt ez ellen a gyarmatosító politika ellen harcolt. Kétségtelen, hogy a Párt segítségével és irányításával a MADOSZ szervezete a burzsoá nacionalizmus politikájának uszályába került volna, amint láttuk is, számtalanszor tettek erre kísérletet, mint például 1946-ban Udvarhelyen az MNSZ kongresszusán, ahol szervezett kísérlet történt az MNSZ vezetésének átvételére, hogy megtörjék a pártot, hogy elszigeteljék a pártot, és a határon túli revizionizmus és imperializmus szolgájaként tegyék, azonban ez az akció, hála a párt éberségének, vissza lett verve.

Meg kell mondani, hogy fennállásának idején mind a MADOSZ, mind az MNSZ betöltötte feladatát. Ám a jelen helyzetben, és különösen a néptanácsok megalakulása után, az MNSZ tevékenysége nagyon lecsökkent. Még azokban a helységekben sem működik, ahol többen él a magyar lakosság. A Minisztertanács rendeleteit és határozatait nem hajtották végre, és a helyszíni ellenőrzések során nagyon jellemző dolgok derültek ki.

A Párt és a Minisztertanács határozatai úgy jutottak el a néptanácsokhoz, hogy elsőként az MNSZ elnökével és a helyi alapszervezet titkárával vitatták meg. Az alapszervezet mozgósította az embereket a határozatok végrehajtására, miközben az MNSZ tagjai bizonyos feltételeket szabtak a kérdést illetően, majd a küldöttek gyűlésének alkalmával az MNSZ által szervezett ellenállásba ütköztünk. Ki ellen szervezték ezeket az akciókat? A központi szerv határozata ellen, a Végrehajtó Bizottság határozatai ellen és a néptanácsok ellen.

Ugyanígy komoly harcot kellett folytatnunk azokkal a kommunista elvtársakkal, akiket az MNSZ szervezetének megerősítése érdekében küldtünk ki. Jó elvtársakat küldtünk, jó munkásokat, ezek az elvtársak azonban egy idő múlva az MNSZ képviselői lettek a pártban, és nem olyan elvtársak, akik a párt vonalának megvédése érdekében harcolnak, és egy sor konkrét nevet és ténnyt tudnék említeni.

Éppen ezért azt hiszem és egyetértek azzal, hogy amit az elvtársak az előzőekben elmondtak, éppenséggel illeszkedik a párt politikájának vonalába és nemzetiségi megkülönböztetés nélkül egész népi köztársaságunk megerősítésének érdekét szolgálják, így magának a magyar népnek érdekét is, mivel így nem lesz elszigetelve a szocializmus építésének folyamatától. Ily módon Pártunk még inkább betöltheti hivatását, hogy a tömegeket a proletár internacionalizmus szellemére oktassa, hogy a nemzeti kisebbségeket bevonja a dolgozó nép harcába.

És most néhány szót a határozat végrehajtására vonatkozóan. Elsősorban is, a maguk javaslatát, a határozattervezetet jóvá kell hagynia a Román Munkáspárt Központi Bizottsága Politikai Irodájának. Egyetérttek azzal a javaslattal, hogy konkrét és jól megfontolt tervre van szükség, ami a határozat végrehajtását illeti. Úgyszintén egyetérttek azzal, hogy a határozat előkészítésében jól felkészült és mély meggyőződésű elvtársak vegyenek részt. Továbbá minden községben, faluban és városban, ahol az MNSZ-nek alapszervezetei vannak, beszéljék és vitassák meg ezt kérdést, és tegyenek konkrét lépéseket.

Ott viszont, ahol osztályellenséges megnyilvánulásra kerülne sor, az elvtársaknak jól felkészülteknek kell lenniük, és az ilyeneket azonnal le kell törni, mégpedig úgy, hogy a párttagok és a becsületes emberek számára jó iskola legyen, az osztályellenségek számára pedig fájdalmas lecke.

Én nem osztom azt a véleményt, amit itt maguk közül egy elvtárs adott elő, hogy alulról kezdjük az akciót, hanem a fejtől kell kezdeni, szervezett módon. Máskülönb en ebben a munkában már szereztünk tapasztalatokat az Ekés Frontnál, ami teljes mértékben érvényes az MNSZ-re nézve is.

Következtetésképpen egyetérttek azzal, hogy nagyon komolyan kell készülnünk, és ne becsüljük alá az ellenséget, a mi magatartásunknak kezdettől fogva harcosnak és határozottnak kell lennie. Az ellenséget a tömegek előtt kell leleplezni és elítélni.

Továbbá egyetérttek azzal is, hogy három elvtársat kell megválasztani, akik részt vesznek a dokumentum megszerkesztésében, és a Központi Bizottság ülésein ugyanezeket az elvtársakat kell megválasztani a határozat megszerkesztéséhez, hiszen adnunk kell a tartalomra és a formára is. Ugyanígy meg kell bízni bizonyos számú elvtársat azzal a feladattal, hogy készítsenek egy munkatervet, amit a párt vezetőségének jóváhagyása elé kell terjeszteni. Meggyőződésem, hogy az ezen a területen dolgozó aktivistáink becsülettel fogják elvégezni ezt a feladatot is.

[*Nicolae*] *Goldberger elvtárs*: Javaslom, hogy Ottrok, Sütő és Robotos elvtársak szerkesszék meg ezt az anyagot, két elvtárs a sajtónál dolgozik,²⁸⁹ Ottrok elvtárs pedig az MNSZ titkára. Ami a munkaterv előkészítését illeti, azt a javaslatot szeretném tenni, hogy mindezekkel a feladatokkal bízzuk meg őket, Juhász és Vargha elvtársakkal együtt.

Bukaresti Állami Levéltár, az RKP KB Titkárságának iratai, 10/1953. csomó, 1–10. lapok, román nyelvű jegyzőkönyv. Közli: Minorităţii etnocolturale mărturii documentare: Maghiarii din România (1945–1955). (Ed.: Andreescu, Andreea–Nastasă, Lucian–Varga Andrea) Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnocolturală, Cluj, 2002, 730–736. (Fordította: Pató Attila.)

²⁸⁹ Sütő András a *Falvak Népénél* volt szerkesztő, Robotos Imre pedig a *Romániai Magyar Szó* (1953. április 1-jétől *Előre*) főszerkesztője volt.

BUKARESTI DIPLOMÁCIAI INFORMÁCIÓK AZ MNSZ
FELOSZLATÁSÁRÓL

Bukarest, 1953. március 17., 26.

A

Pataki László nagykövet politikai összefoglaló jelentése.
Bukarest, 1953. március 17.

59/szig.biz.-1952.

Szigorúan bizalmas!

A Román Népköztársaság fejlődését és a sztálini alapon irányított nemzetiségi politika további kibontakozását jelentik az elmúlt hetek során ezen a téren hozott intézkedések. A Román Népköztársaság Nemzetiségi Minisztériuma még január folyamán megszűnt – a Nagy Nemzetgyűlés januári ülészakán megválasztott új kormányban már nincs képviselve ez a tárca – és feladatkörét a Közoktatásügyi Minisztériumban alakult nemzetiségi ügyosztály vette át. Február első felében²⁹⁰ azután sor került a Magyar Népi Szövetség feloszlására is, amely az egyes helyi szervezetek „önfeloszlátása” útján valósult meg. Jelenleg is folyik a szervezet likvidálása, amit Juhász Lajos elnök és Ottrok Ferenc titkár irányít. A központi és helyi szervezetek kezelésében lévő könyvtárakat és kulturális apparátusokat a helyi tanácsok vették át, amelyek a könyveket a kultúrotthonok, iskolák stb. között szétosztották. A központi szervezet hatalmas, értékes könyvtárának sorsa felől még nem történt intézkedés.

A Szövetség *Romániai Magyar Szó* című bukaresti napilapja továbbra is megjelenik, ez idő szerint még változatlanul a „Magyar Népi Szövetség Központi Bizottságának” lapjaként. Értesülesem szerint még nem dönt el, hogy mi lesz a mintegy 50 000 példányban megjelenő lap sorsa; egyes hírek szerint a Magyar Autonóm Tartomány központi lapjává alakul át és Marosvásárhelyen fog megjelenni.²⁹¹

Magyar Országos Levéltár, a bukaresti követség TÜK-iratai, XIX-J-33-a, 2. doboz, 7–40 tétel, 160., tiszttázat.

²⁹⁰ Valójában február végén–március elején. Lásd a 63. sz. iratot.

²⁹¹ A *Romániai Magyar Szó* 1953. április 1-jétől továbbra is Bukarestben jelent meg, de már *Előre* néven, fejlécén az volt olvasható, hogy „Az RNK néptanácsainak lapja”. A főszerkesztő Robotos Imre maradt.

B

Kalmár György id. ügyvivő jelentése a Robotos Imrével, a *Romániai Magyar Szó* főszerkesztőjével folytatott beszélgetéséről. Bukarest, 1953. március 26.

Bizalmas!

Ez év március hó 21-én vacsorán láttam vendégül Robotos Imre elvtársat, a *Romániai Magyar Szó* főszerkesztőjét. A vacsorán jelen volt Bíró elvtárs is. A beszélgetés főbb mozzanatairól az alábbiakban számolok be.

A Magyar Népi Szövetség feloszlásával kapcsolatban szóba került a *Romániai Magyar Szó* további megjelenésének kérdése is. Robotos elvtárs mindenekelőtt kijelentette, hogy a lap példányszáma ma már meghaladja a 70000-et, és mind a fővárosban, mind vidéken nagyon népszerű. Anyagilag is rendbejött a lap: míg korábban egyes helységekből igen nehéz volt az eladott lappéldányok elszámolása, most olyan értelmű megállapodás jött létre a központi sajtóelosztó szervvel, hogy annak kirendeltségei megrendelnek bizonyos számú lappéldányt, és azokat – a remittendára való tekintet nélkül – kifizetik. Sokszor előfordul – különösebben jelentősebb események, kormányközlemények alkalmával –, hogy túl alacsonynak bizonyul a példányszám, ennek hónap közepén történő változtatására azonban nincs mód.

Ezután közölte Robotos elvtárs, hogy a lap – amelynek szerepe az MNSZ megszűnésével még fontosabbá vált – a közeljövőben mint a néptanácsok lapja fog megjelenni, állami sajtóorgánumként. Ennek politikai jelentőségét külön aláhúzta Robotos elvtárs. A lapot továbbra is Bukarestben fogják kiadni, mert az esetleges marosvásárhelyi megjelenés óhatatlanul bizonyos regionális jelleget adna a lapnak, és nehézkessé tenné a központi szervekkel való érintkezést.

Azt is megemlítette Robotos elvtárs, hogy a közeljövőben több magyar nyelvű lap megszűnik, ezek között van a *Szakszervezeti Élet*, az *Ifjúmunkás*, a magyar nyelvű *Pionír*, az Építésügyi Minisztérium *Építő* című lapja, a *Szövetkezeti Újság*, a *Kisipari Szövetkezeti Élet* stb. Hangsúlyozta, hogy az intézkedés oka az újságírói vonalon mutatkozó káderhiányban keresendő; általában rosszul szerkesztett, hivatásukat be nem töltő és feleslegesnek bizonyult lapokról van szó, amelyek munkatársainak másuttal való elhelyezését már megkezdték. Robotos elvtárs véleménye szerint az említett lapok megszűnése a *Romániai Magyar Szó* elterjedtségének további növekedését fogja eredményezni.

Ezután arról beszélt Robotos elvtárs, hogy a klerikális reakció hogyan igyekezett Sztálin elvtárs halálát a maga céljaira kihasználni. Több helységben is „gyászmisét” hirdettek, és Sztálin elvtárs „lelki üdvéért” imádkoztak a papok; a szentbeszédben pedig azt állították, hogy Sztálin elvtárs „halálos ágyán megtért az anyaszentegyházhoz”. Annál súlyosabb volt az erkölcsi hatás, mert ezen a „gyászmiséken” a helyi néptanácsok vezetősége is megjelent. A vizsgálat most folyik; a *Romániai Magyar Szó* is leküldte munkatársait ezekbe a helységekre, minthogy levelezőinek közléséből értesült az eseményről.

Kalmár György

I. o. köv. titk., id. ügyvivő

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium TÜK-iratai, 1945–68, Románia, XIX-J-1-j, 17. doboz, 16/b tétel, 07878. sz., 640–641. sokszorosított gépirat.

PATAKI LÁSZLÓ KÖVET JELENTÉSE A ROMÁNIÁBAN TARTÓZKODÓ
MAGYAR ÁLLAMPOLGÁROK REPATRIÁLÁSÁNAK NEHÉZSÉGEIRŐL

Bukarest, 1953. március 21.

334/biz.-1953.

Bizalmas!

Előadó: Hajnal köv. attaché

Az utóbbi időben a román hatóságok azon Romániában lakó és repatriálni szándékozó magyar állampolgárok részére, akik érvényes magyar útiokmánnyal rendelkeznek, a kiutazási vízum megadását érthetetlen okokból rendkívül megnehezítették. Az eddigi tapasztalatokból látható, hogy minden alkalommal más és más akadályok merülnek fel: egyes esetekben utasítást adnak román útiokmány beszerzésére is, máskor az eredeti lemondási engedélyt, illetve az eredeti magyar honossági okirat bemutatását követelik stb. Az egyiktől a magyar útiokmányt elveszik láttamozás végett, a másiktól az is előfordult, hogy át sem veszik a kérelmet, s csak későbbre helyezik kilátásba annak elfogadását, egyiknek ügye sem jut azonban előre. Ezek a magyar állampolgárok kétségbeesve fordulnak a követséghez segítségért, és több ízben a követség támogatását kérik kiutazási vízumok sürgetése tárgyában. Pl. Teremi Győzőné 1952 júliusában adta be útiokmányát a kolozsvári milícián, Kecskés István és anyja, Kecskés Mihályné 1952. októberben adták be útiokmányaikat az aradi milícián, Illyés Bertalanné 1952. május 20-án adta be útiokmányát a marosvásárhelyi milícián, Boros Katalin 1952 októberében adta be útiokmányaikat a szatmári milícián stb. Vannak közöttük olyanok is, akik a CASBI útján minden ingóságukat hazaküldték; már hosszú idő óta minden használati tárgy nélkül vannak. Fennáll továbbá az az eset, hogy a román szervek a kiutazási vízum kérelmezésekor az illetőnek a munkahelyről való távozását igazoló iratot is kérnek, ami egyenértékű azzal, hogy az illető kénytelen felmondani az állását, és így addig, amíg a kiutazási vízum megérkezik, a legnagyobb nélkülözéseknek vannak kitéve; ezek a kiutazási vízumra várók ugyanis a legjobb esetben is 8-10 hónapig vannak kereset nélkül.

Olyan esetek is előfordulnak, hogy a férj Magyarországon van, a feleség pedig a gyermekeikkel együtt Romániában. A család itt élő része a legnagyobb nyomorban van, mert a fennálló rendelkezések értelmében a férj Magyarországról nem tudja a feleségét segíteni, és a vízumra való várakozás ideje alatt apránként minden holmijukat el kell adniuk, hogy meg tudjanak élni.

Több esetben előfordult, hogy a felek kérésére szóbeli jegyzékben fordultunk a román Külügyminisztériumhoz, melynek semmi foganatja nem volt, sőt; a román Külügyminisztérium ezekre a jegyzékekre nem is válaszolt.

Kérem Miniszter Elvtársat, szíveskedjék a fenti kérdést közelebbről megvizsgálni, és álláspontjáról a követséget mielőbb tájékoztatni a további hathatósabb intézkedések végett.

*Pataki László
követ*

Kiegészítés:

Ifj. Papp Lajosné levele a nagybányai néptanács vezetőjéhez. Nagybánya, 1953. január 12.

Tisztelt Tanácsos elvtárs!

Bocsánatot kérek, hogy megint zavarom, de már két hónapja elmúlt, hogy megtetszett sürgetni az ügyet, de még semmi látszatja nincs. Én nem bírom tovább, nekimegyek a határnak, ha lelőnek és vége lesz mindennek, legalább az állam elveszi a gyermekemet és nem fog éhezni és fájni. Én nagyon gyenge vagyok, keresni nem tudok, csak keveset, már csak sajnálatból hívnak az emberek dolgozni, és nekem fáj, hogy nem bírok dolgozni. Odahaza megvan minden, és én itt éhezek, még egy halálraítéltnek is teljesítik a kívánságát, csak az enyémet nem, hiába kérem, engedjenek át, hogy még a hátralévő napjaimat leéljem boldogan. Még csak 30 éves vagyok, és 9 éve nem láttam a férjemet, mert csak 2 évet és 5 hónapot éltünk együtt, a többit meg a fronton, és fogságban töltötte. Ő már két éve otthon van, hiába, ezt nem lehet kibírni. Így nem gyógyulhatok [meg], ha bárhogy kezelnek, mert nyugtom nincsen. Hiába sírok, kérek, nem hallgat senki, mindig csak kérni, sírni, éhezni, és fájni, nem bírom [tovább]. Márciusban lejár az útlevellem, és nincsen a kezemben, hogy meghosszabbítsam, aztán már úgy sem mehetek, nincs miért éljek, a férjemet sem kínozhatom tovább, ő már nem hiszi, hogy menni akarok, azt írta, hogy ha most nem megyek, akkor elvállik tőlem, mert nem akarok hozzá visszatérni, pedig én mindent elkövettem. Neki is igaza van, én sem hinném el, ha én volnék az ő helyzetében. Én elválni nem akarok, mert szeretem a férjemet. Én beteg vagyok, de még mindig élek, kínlódom, s ha a határon lelőnek, legalább vége lesz mindennek, s a férjem pedig megnősülhet.

Most többet nem írok, kérem legyenek elnézéssel a helytelen írásomért, mert mikor én jártam iskolába, tilos volt a magyar betű.

A kisleányomat, ha nem tudják átjuttatni, legalább annyira tessenek rajta segíteni, hogy valami jó intézetbe adják, mert itt sem hagyják el a magyar árvákat, de ha lehet, tessenek legalább a határnál megmutatni az édesapját, aki egy becsületes, jó ember.

Az Elvtársnőre bízom a kisleányomat, mert olyan jóságos arca van, vegyék pártfogás alá, vigasztalják meg, ha már én nem leszek, de neki jobb lesz, mert legalább az állam ad neki, ami kell, és legalább melegben lesz, de ha én élek, nem ad neki semmit.²⁹²

*Maradok tisztelettel
Ifjú Papp Lajosné*

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium adminisztratív iratai, Románia, XIX-J-1-k, 44. doboz, 30/d tétel, 04231., tiszttázat.

²⁹² Wasmer János, a kolozsvári Útlevelelőhivatal vezetője a Külügyminisztérium Politikai Főosztályának küldött, 1953. január 20-i jelentésében ifj. Papp Lajosné ügyéről azt írta, hogy a nagybányai rendőrséget (milíciát) még 1952. július 11-én megkereste, de semmiféle választ nem kapott. Az újabb levélre való tekintettel Wasmer most már a tartományi néptanácsához fordult, és kérte a helyzet kivizsgálását, valamint a közbenjárást a kiutazási vízum sürgős kiadása érdekében. (Egyébként a kolozsvári Útlevelelőhivatal vezetője még 1952. július 10-én felhívta a bukaresti követség figyelmét az esetre.) Kálváriája végül 1953 áprilisában ért véget. Ekkor – négy évnyi kérvényezés után – léphette át a magyar–román határt, hogy találkozzon a férjével. Egyike volt annak a 62 személynak, akik a kolozsvári Útlevelelőhivatal okmányaival – ideiglenesen vagy véglegesen – elhagyhatták Romániát.

WASMER JÁNOSNAK,
A KOLOZSVÁRI ÚTLEVÉLHIVATAL VEZETŐJÉNEK JELENTÉSE
A SZENTGYÖRGYI ISTVÁN SZÍNműVÉSZETI FŐISKOLÁRÓL

Kolozsvár, 1953. május 5.

101/titk.-1953.

Titkos!

A marosvásárhelyi Székely Színház tagja, Szabó Ernő színművész és főiskolai tanár útlevélügyben felkereste hivatalunkat, és vele színházi dolgokkal kapcsolatosan többször elbeszélgettem. Elmondta, hogy a *Vihar a havason* című új darab rendezése miatt tartózkodik Kolozsváron. A darabot két fiatal székely újságíró (Kiss és Kovács) írta és május 15–20. között kerül bemutatásra az itteni Magyar Színházban.

Szabó elvtárstól is értesültem arról, amit másoktól már hallottam, hogy a Székely Színház igazgatója, Tompa Miklós, a kolozsvári Szentgyörgyi Színművészeti Főiskolának az áthelyezését kérte Marosvásárhelyre a minisztériumtól, azzal az indokkal, hogy onnan 4 tanár hetenként rendszeresen előadásokra kell Kolozsvárra jöjjön, ami sok kiesést jelent. Kérését azonban nem teljesítették, mert sem az iskola, sem a tanárok és növendékek részére nincs hely Marosvásárhelyen.²⁹³ Egyelőre tehát elkerülték azt, amit nagyon sokan politikai szempontból nem tartanak helyesnek, hogy a Magyar Autonóm Tartomány székhelyére koncentrálódjanak a magyar főiskolák, mert éppen úgy, ahogy a színművészeti főiskola áthelyezését kérték, voltak olyanok, akik a Bolyai Egyetem és a Magyar Opera leköltözése mellett foglaltak állást.

A Szentgyörgyi Színművészeti Főiskolának eddig egy román és egy magyar igazgatója volt. A másodigazgatói – tanulmányi igazgatói – állást nemrég megszüntették, és a tanulmányi igazgató, Szabó Lajos most mint tanár működik, s az intézetnek csak igazgatója – egy Drăgulescu nevű idős művész – van. Hogy ez takarékosági, vagy politikai, illetve nemzetiségi okból kifelé történt, Szabó Ernő nem tudta.

*Wasmer János
hivatalvezető*

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium TÜK-iratai, 1945–68, Románia, XIX-J-1-j, 17. doboz, 16/b tétel, 0872/53. sz., 595., másolat.

²⁹³ A Szentgyörgyi István Színművészeti Főiskolát egy évvel később, 1954 szeptemberében mégis átköltöztették Marosvásárhelyre, szeptemberben már ott kezdődött az újabb tanév.

KALMÁR GYÖRGY IDEIGLENES ÜGYVIVŐ JELENTÉSE A PÁLL ÁRPÁD ÚJSÁGÍRÓVAL FOLYTATOTT BESZÉLGETÉSÉRŐL

Bukarest, 1953. július 2.

680/titk.-1953.

Jelentem Miniszter Elvtársnak²⁹⁴, hogy f. évi június hó 30-án vacsorán láttam vendégül Páll Árpád elvtársat, az *Előre* c. lap helyettes főszerkesztőjét. A vacsorán jelen volt Bíró elvtárs is.

A beszélgetés során Páll elvtárs kitért a Magyar Népi Szövetség feloszlására is. Elmondotta – alátámasztva korábbi jelentéseimben feldolgozott értesüléseimet –, hogy a Szövetség legtöbb vidéki szervezete már csak papíron létezett s a „önfeloszlátás” előkészítését irányító aktivistáknak sok esetben igen nehéz feladatot jelentett a feloszlást kimondó közgyűlés összehívása. Néhány szervezetben az elnök szerepét még mindig kulákok töltötték be, akiket rajoni aktivisták igyekeztek semlegesíteni, illetve különböző módszerekkel elérni, hogy ne vegyenek részt a közgyűlésen. Ezek a gyűlések – folytatta Páll elvtárs – általában zökkenőmentesen zajlottak le. A rajon kiküldöttjei mindenütt megmagyarázták, hogy az MNSZ – amelynek a háború után fontos szerepe volt a romániai magyarság politikai nevelésében – betöltötte hivatását s ma már akadályozója a további fejlődésnek. Páll elvtárs hozzáfűzte, hogy igen csekély volt a hozzászólások száma, a feloszlást általában különösebb véleménynyilvánítás nélkül vették tudomásul. Mint jellemző epizódot, még az alábbiakat mondta el ezzel kapcsolatban.

Az MNSZ zetelaki szervezetének elnöke a Nyíró József írásai révén hírnevessé vált Úz Bence²⁹⁵ volt, aki a rajoni kiküldött beszámolóját (a közgyűlésen résztvevő többi személlyel együtt) némán hallgatta végig. Amikor végül a kiküldött nyíltan feltette neki a kérdést, hogy mit szól mindahhoz, amit mondott, Úz Bence röviden így válaszolt: „Azt szólok hozzá, hogy ne szólj szám, nem fáj fejem.” [...] ²⁹⁶

Kalmár György

I. o. követségi titkár, id. ügyvivő

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium TÜK-iratai, 1945–68, Románia, XIX-J-1-j, 17. doboz, 16/b tétel, 07878. sz., 640–641. sokszorosított gépirat.

²⁹⁴ Molnár Erik. (Boldoczki Jánost két nappal később nevezik ki Molnár utódává.)

²⁹⁵ Utalás Nyíró Úz Bence c. népszerű regényére, melynek főhősét azonban nem egy, hanem több, létező személyről mintázta meg.

²⁹⁶ A kihagyott részben Páll Árpád elárulja, hogy jelenleg egy új regényen dolgozik.

EGYEZMÉNY A MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG ÉS A ROMÁN
NÉPKÖZTÁRSASÁG KÖZÖTT FÜGGŐBEN LÉVŐ EGYES PÉNZÜGYI ÉS
GAZDASÁGI KÉRDÉSEK VÉGLEGES RENDEZÉSE TÁRGYÁBAN

Bukarest, 1953. július 7.

A Magyar Népköztársaság Kormánya és a Román Népköztársaság Kormánya attól az óhajtól vezettetve, hogy rendezzék a két ország felszabadulását megelőző pénzügyi és gazdasági kapcsolatokból származó ügyeket, a kölcsönös együttműködés és barátság szellemében elhatározták az alábbiakat:

1. cikk.

1.) A Felek kölcsönösen megszüntnek nyilvánítják azokat a jogaikat, követeléseiket és igényeiket, amelyek a két országnak a Szovjet Hadsereg által történt felszabadítása előtt kötött szerződés vagy megállapodás alapján a másik Féllel szemben fennállnak.

2.) A Felek hatálytalanítják a két állam között a felszabadulás után kötött szerződéseknek vagy megállapodásoknak azokat a még végre nem hajtott rendelkezéseit, amelyekkel a kötelezett Fél a jelen cikk 1.) bekezdése alá tartozó valamilyen jogot, követelést vagy igényt elismert.

2. cikk.

1.) A Felek kölcsönösen lemondanak a ma is tulajdonukban álló, a felszabadulás időpontjában a másik állam területén volt és jelenleg is ott lévő vállalatokról, vállalati részesedésekről, ingatlan és ingó vagyontárgyakról, továbbá a ma is tulajdonukban álló azokról a részvényekről, értékpapírokról, kötelezvényekről és címletekről, amelyeket a felszabadulás előtt a másik állam, illetőleg annak valamely jogi személye bocsátott ki.

2.) A jelen cikk 1.) bekezdésében felsorolt vagyontárgyakkal kapcsolatos olyan követelés vagy igény rendezését, amelyet a Feleken kívül álló bármely jogi vagy természetes személy támaszt, az a Fél vállalja magára, amelyik a követelés vagy igény alapjául szolgáló vagyontárgyat megszerezte.

3. cikk.

A Felek kölcsönösen lemondanak azokról a követeléseikről és igényeikről, amelyek vállalataik, vállalati részesedéseik, ingatlanaiuk vagy egyéb vagyontárgyaik állami tulajdonba vételéből, kisajátításából vagy ezekkel kapcsolatos egyéb hasonló intézkedésekből kifolyólag a jelen Egyezmény hatálybalépése előtt keletkeztek. A 2. cikk 2) bekezdésében foglaltakat a jelen cikkkel kapcsolatban is alkalmazni kell.

4. cikk.

Az 1–3. cikkek rendelkezéseit alkalmazni kell a két állam közjogi jogi személyeinek és a két állam tulajdoni részesedésének megfelelő arányban a két állam magánjogi jogi személyeinek, továbbá ugyanilyen arányban harmadik államban székhellyel bíró jogi személyeknek a jogaira, követeléseire, igényeire, vállalataira, vállalati részesedéseire, ingatlanaira és egyéb vagyontárgyaira is.

5. cikk.

Azokat a fizetéseket és természetbeni szolgáltatásokat, amelyeket a jelen Egyezmény szerint megszünt jogok, követelések és igények, illetőleg kötelezettségek alapján teljesítettek, tartozatlan fizetés-ként vagy szolgáltatásként visszakövetelni nem lehet.

6. cikk.

A Felek érdektelennnek nyilvánítják magukat és nem nyújtanak semmi támogatást állampolgárok olyan követeléseit és igényeit tekintetében, amelyek a másik államnak a szocialista gazdasági rend megvalósítása érdekében tett intézkedéseiből kifolyólag keletkeztek, vagy keletkezhetnek.

7. cikk.

A jelen Egyezmény rendelkezései nem vonatkoznak a Magyar Népköztársaság Közlekedés- és Postaügyi Minisztériuma és a Román Népköztársaság Közlekedésügyi Minisztériuma között a vasúti gördülőanyagok kölcsönös visszatérítésének szabályozása tárgyában 1951. január 21-én kötött Egyezményre.

8. cikk.

A jelen Egyezmény rendelkezései semmilyen vonatkozásban nem érintik az irodalmi és művészeti szerzői jogot.

9. cikk.

A Felek a jelen Egyezmény végrehajtásával kapcsolatban semmiféle adót vagy illetéket kivetni, illetőleg költséget felszámítani nem fognak és lemondanak mindazokról a kamat, költség, adó, illeték vagy hasonló természetű egyéb követeléseikről, amelyeket a másik Fél tulajdonában állott vagyontárgyak tekintetében támasztottak, vagy támaszthatnának.

10. cikk.

A jelen Egyezmény aláírásának napján lép hatályba.

Kelt Bukarestben, az 1953. évi július hó 7. napján, két eredeti példányban, magyar és román nyelven, mindkét szöveg egyenlő érvényű.

*A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának
meghatalmazásából:*

Antos István

*A Román Népköztársaság Minisztertanácsának
meghatalmazásából:*

Vinea Emanoil

A Külügyminisztérium irattárában lévő eredeti példány. SZTE Társadalomelméleti és Kortörténeti Gyűjtemény, CASBI-másolatok, Ms. 7220. Közli Vincze Gábor: Magyar vagyon román kézen. Dokumentumok a romániai magyar iparvállalatok, pénzintézetek 2. világháború utáni helyzetéről és a magyar–román vagyoni jogi vitáról. Pro-Print Kiadó, Csíkszereda, 2000, 488–491. (Emanoil Vineának az egyezményhez csatolt, Antos Istvánhoz írott három levelét nem közöljük. Az első levélben megerősíti Vinea, hogy az egyezmény 2. cikke 1.) bekezdésében foglalt lemondás nem terjed ki azokra a vagyontárgyakra, amelyeket a két állam külképviselői használnak. Második levelében Vinea tudatja Antossal, hogy a román vasutak tartozását 30 nap alatt jóváírják a román–magyar klíringszámlán. Végül pedig megerősíti, hogy a nyugdíj- és társadalombiztosítási kérdést az állampolgársági és területi elv alapján rendezik.)

GYORSÍRÁSOS JEGYZŐKÖNYV A MAGYAR AUTONÓM TARTOMÁNY
PÁRTBIZOTTSÁGÁNAK ÜLÉSÉRŐL

Marosvásárhely, 1954. január 9.

Jelen vannak: *Alexandru Moghioroș elvtárs és a Tartományi Pártbizottság tagjai.*

Csupor [Lajos] elvtárs: Elvtársak, megnyitom a Tartományi Pártbizottság ülését és a következő napirendet ajánlom:

1. A választási kampány lebonyolításának beszámolója. Beszámol Lukács²⁹⁷ elvtárs.
2. Az 1954. évi első évharmad munkatervének bizottsági elfogadása. Török²⁹⁸ elvtárs.
3. A Tartományi Néptanács Végrehajtó Bizottsága elé terjesztett javaslatok elfogadása.

Bătagă²⁹⁹ elvtárs.

Egyetértetek a javasolt napirenddel? Ki szavaz mellette? Az elvtársak egyhangúlag elfogadják a javasolt napirendet.

Kérem elfogadásra az ülés lebonyolításának szabályait: az első napirendi pontra 70 perc jut, melyből 8 perc mindegyik elvtársnak, és 15 perc a következtetésekre. A második napirendi pont 30 perc, a vitában 5 perc mindegyik elvtársnak. A 3. napirendi pont 30 perc, a vitában 5 perc mindegyik elvtársnak, a zárókövetkeztetésekre 8 perc. Egyetértetek a szabályzat tervével? (Az elvtársak egyetértének.)

Rátérünk az első napirendi pontra. Esetleg vannak elvtársak, akik nem olvasták a beszámolót? (Nincs.) Vajon szükség van-e arra, hogy itt az ülésen felolvassuk? (Nincs.) Azt javasoljuk, hogy ne kerüljön a beszámoló most felolvasásra, egyetértetek? (Az elvtársak egyetértének.) Javaslom továbbá, hogy az ülést magyar nyelven tartsuk, tekintettel arra, hogy az elvtársak beszélnek magyarul, és így időt takaríthatunk meg.

[*Alexandru*] *Rațiu elvtárs:* Vajon történt-e módosítás a beszámolón, mivel mi az első változatot olvastuk?

Csupor elvtárs: Az intézkedés tervezete módosult. Tekintettel arra, hogy bizonyos módosulások történtek, egyetértetek azzal, hogy csak a módosított részeket felolvassuk? (Az elvtársak egyetértének.) Átadom a szót Lukács elvtársnak, aki fel fogja olvasni a beszámoló módosított részét.

Csupor elvtárs: Van valakinek kérdése a beszámolóval kapcsolatban? Nincs senkinek kérdése? Akkor rátérünk a vitára. Kérjük az elvtársakat, tekintettel arra, hogy a beszámolót előzetesen elolvasták és tanulmányozták, mutassanak rá a hiányosságokra, mivel csak ilyen módon javíthatunk munkánkon a jövőben.

Mataisz [Péter] elvtárs: Elvtársak, a beszámolóval kapcsolatban a következő ellenvetéseim vannak. Elsősorban el kell ismernünk a választási kampány idején elért politikai eredményeket, amely kampány során széles dolgozói tömegeket sikerült megmozgatni, akik szavaztak, amelyen keresztül véleményyt nyilváníthattak, és megválasztották küldötteiket a néptanácsokba. De az elért eredmények mellett azt is látni kell, hogy vannak bizonyos hiányosságok, ame-

²⁹⁷ Lukács László, a tartományi pártbizottság tagja.

²⁹⁸ Török Ferenc.

²⁹⁹ Ion Bătagă, a tartományi pártbizottság tagja.

lyekről beszélnünk kell. Elsősorban a választási kampány kezdetén bizonyos bürokrácia jellemezte a munkát, ami a küldöttjelölést illeti, és ez a bürokratikuság mutatkozott meg a választóbizottságok összeállításánál is.

Továbbá a beszámolóból kiderül, hogy az új küldötteket nem választotta meg a nép, ami nem jelent mást, minthogy a küldöttjelölés felületesen és bürokratikus módon történt, nem választották ki jól a küldötteket, nem bírták a tömegek rokonszenvét. Hasonlóképpen a beszámoló említi a tömegszervezetek munkáját, amelyek elég gyengén tevékenykedtek. A választások előkészítésének hiányosságait az osztályellenség is felhasználta, különösen Csík és Gyergyó járásokban, vagy Ditróban, amely egy elég nagy község, s ahol a tömegek nem akarták megválasztani a jelölt küldöttet, egy munkást, emiatt hatalmas felvilágosító munkát kellett folytatni ezen ügyekkel kapcsolatban. Ugyanígy ellenségesen viszonyultak a jehovisták is, különösen Sepsiszentgyörgy rajonban.

S most megkérdezném Vargancsik³⁰⁰ elvtársától, hogy mi a véleménye a burgonyavetés tervének csökkentéséről.

Hasonlóképpen, a beszámoló szerint még 2100 párttag nem teljesítette az állammal szembeni köteleességét, s ez a szám a teljes tartományi párttagságunk 10%-a. Ez nagyon gyenge eredmény, s annál is súlyosabb hiányosság, mivel éppen a párttagok azok, akik nem teljesítik az állammal szembeni köteleességüket időben és megfelelő módon. Ami a határozat tervezetét illeti, számos nagyon fontos előirányzatot látok.

Benkő elvtárs: Elvtársak, elolvastán a tartományi [párt]bizottság büroja által összeállított beszámolót a választási kampányról, meg kell mondani, hiányolom, hogy a beszámoló nem szól a Marosvásárhelyi Városi Bizottságról, amelyről semmit, se jót, se rosszat nem említi a beszámoló. Természetesen, elvtársak, nem mondhatom, hogy nem kaptunk semmilyen segítséget a tartományi [párt]bizottság bürojától, hiszen kaptunk, ám meg kell mondani, hogy a választási kampány folyamán a városi [párt]bizottság eredményeket ért el, és hiányosságokat is mutatott. Sikereink és eredményeink igazolják, hogy a városi [párt]bizottság elérte azt, hogy ez a kampány összefüggésben legyen a többi problémával, és valóban, a választások előtt 12 olyan vállalatunk volt, amelyek nem teljesítették a termelési tervet, míg a munkások mozgósítása révén elértük, hogy december 20-ig, tehát a választások napjáig ezek a vállalatok is – kivéve a Simó Géza gyárat – teljesítsék a tervet.

És ugyanígy, a kampány ideje alatt, tehát november 20. és december 20. között 12 jelöltet sikerült a pártnak állítania, ami ismét azt bizonyítja, hogy az akció összefüggésben állt a párt munkájának más problémáival. Én hiányként értékelem, hogy ha be is tudtunk vonni a munkánkba széles tömegeket a választási kampány során, nem sikerült a tömegek mozgósítását fenntartani. Továbbá hiánynak tartom azt is, hogy ez idáig sokan kitüntették magukat a kampányban, ám mi mégsem vettünk nyilvántartásba csak 40 főt, nem ismerjük az alapszervezetek által használt módszereket, s ebből az okból kifolyólag nem tehetjük általános gyakorlattá a legjobb módszereket, sem a tömegek mozgósítására a választási kampányban, sem pedig a termelési terv teljesítése során. Mind a mai napig nem tettünk meg mindent a kampány idején felmerült problémák megoldása érdekében. Mindezen hiányosságokkal együtt azonban megállapíthatjuk, hogy szép sikereket és eredményeket értünk el, ha tekintetbe vesszük, hogy milyen időszakban készültünk fel a kampányra, amikor az emberek nem voltak megfelelően ellát-

³⁰⁰ Vargancsik István, a MAT vezetésének tagja.

va, nem volt elég fa, s mégis elértük, hogy a szavazati joggal rendelkezők 99,3%-a az FDP³⁰¹ jelöltjeire szavazzon, ami azt mutatja, hogy a munka emberei bíztak és bíznak a jelöltekben.

Noha sokszor kaptunk segítséget a tartományi Bizottság részéről, az utóbbi időben a tartományi [párt]bizottság is a rosszul szervezett munka tanújeleit mutatta, ami gyakran éppen Csupor elvtárstól vagy Lukács elvtárstól indult ki. A választások napján az elvtársak türelmetlenek voltak, hogy az emberek miért nem jelentkeztek reggel szavazni. Elvtársak, ne feledjük, hogy a mi városunkban már nem érezhető a burzsoá befolyás, itt az emberek vasárnap 10-ig alszanak.

Egy másik pont, hogy december 20-án, éjfél 12 órakor telefonáltak a tartományból, hogy folytassuk tovább a szavazást, és egyes körzetekben már megkezdtek a szavazatok összeszámlálását, így a telefon után rendetlenség kezdődött, egyfajta pánik. Gondolom, a tartományi [párt]bizottság hibája, hogy ezt a feladatot általánosan rótták ki, minden szavazókörzet számára, és nem csupán azokban a körzetekben, ahol az emberek nem mentek el szavazni. Elvtársak, megítélésem szerint, ha sikerül a megválasztott küldöttek aktiválása, akkor ők segíthetnek a tömegeket mozgósítani a különböző akciók során.

Kovács [György] elvtárs: A beszámoló a választási kampányban elért sikereket és eredményeket tükrözi. A beszámoló azt mutatja, hogy a választók a küldöttjelöltekkel való találkozással alkalmával egy sor problémát vetettek fel, problémákat, amelyek közül sok már megoldódott, viszont én azt hiszem, hogy nem jogos, ha megállunk és megelégedünk egyes problémák megoldásával, hanem mindent meg kell tennünk mindegyik probléma megoldása érdekében.

Meg kell mondanom, hogy én magam sem érdeklődtem mindig, hogy vajon a felmerült problémákat sikerült-e megoldani. Azt hiszem, hogy szervezett formában kell a felmerült problémákat megoldani, és harcolni a megoldásukért. Igaz az is, hogy az NDF-ek hiányosságokat mutattak a propagandát és az agitációt illetően. Így például az Írószövetség és a Székely Színház találkozót szervezett a választókkal Csíklakon,³⁰² míg az NDF az embereket egy másik községbe mozgósította, tehát az emberek mozgósítása nem volt összhangban a csapat kihelyezésének tervével.

Véleményem szerint a tartományi [párt]bizottság általában úgy politikai síkon, mint gazdasági síkon foglalkozik a felmerült problémákkal, de elég sok hiba volt, például Maroshévízen és Szovátán nem sikerült biztosítani a küldöttjelöltek 52%-os arányát a munkások javára a parasztsággal szemben. De azt is láthattuk, hogy az osztályellenségnek néhány helyen sikerült elég komoly mértékben a jelöltek közé beszivárognia, vagy Sepsiszentgyörgyön egyes kulákok nem tettek eleget az állammal szembeni köteleességeiknek, az alapszervezeti iroda pedig békü-lékeny módon viszonyult hozzájuk. Ha mindezeket a jelenségeket összevetjük, akkor arra a következtetésre fogunk jutni, hogy ezekben a megnyilvánulásokban a jobboldali elhajlás maradványai nyilvánulnak meg, amelyről a beszámoló nem tesz említést, és nem mutat rá, hogy határozott formában kell harcolnunk az ilyen maradványok ellen.

Eltársak, én éppen azért tartottam szükségesnek, hogy ezekre a dolgokra rámutassak, hogy ne hagyjuk feledésbe merülni ezt a problémát, hanem a tömegeket irányítsuk a jobboldali elhajlás elleni harcra, és hogy így ez a harc a tavaszi kampányban biztosan sikerre vezessen.

³⁰¹ Frontul Democrației Populare – Népi Demokrácia Frontja (1948 februárjában alakított „ernyőszer-vezet”, melynek a Román Munkáspárton kívül az Ekésfront, a Nemzeti Néppárt és a Magyar Népi Szövetség voltak a tagjai.) A továbbiakban NDF-nek rövidítjük.

³⁰² Ilyen település nem létezik.

Jakab [István] elvtárs: Elvtársak, az én megítélésem szerint a tartományi [párt]bizottság jelentése jogosan mutat rá az elért eredményekre, de a hibákra is. Elsősorban a hibákra utalok, és itt meg kell mondanom, hogy a tartományi [párt]bizottság nem felügyelte kellőképpen a sepsiszentgyörgyi rajon munkáját. A tartományi [párt]bizottság komoly hibát követett el azzal, hogy a választási kampány idején nem fektetett elég hangsúlyt az új társulások és mezőgazdasági termelőszövetkezetek megalakítására, és ezért van az, hogy jelen pillanatban csak egy új társulás áll a megalakulás előtt. Nemcsak hogy nem foglalkoztunk a társulások és a termelőszövetkezetek szervezésével, nem adtunk kellő segítséget a létezőknek sem, annyira, hogy egyes községekben majdnem elértük, hogy fel kell oszlatni a társulásokat. Volt még egy fontos feladatunk: a párttagkönyv-csere. Novembertől napjainkig 93 párttag kapta meg az új párttagkönyveket. A tartományi pártbizottságnak a nem bérmunkás elvtársak 12 jelentést küldtek el, s erre semmilyen választ nem kaptunk. Így aztán az ottani embereket nem tudtuk munkára készíteni. A rajoni pártbizottság már intézkedett a mezőgazdasági társulások szervezéséről, egyes helyeken megkezdtük a szervező bizottság felállítását. Hiányosságunk ezen a téren, hogy a társulások szervezésével kampányszerűen foglalkozunk. Tavaly tavasszal például 8-at szerveztünk meg, de az egész év során folyamatosan nem foglalkoztunk ezzel a kérdéssel.

Imreh [Rozália] elvtársnő: Áttanulmányozva a tartományi [párt]bizottság jelentését kiderült, hogy milyen arányban vettek részt a munkában a képviselők, és a tartományi [párt]bizottság hibája, hogy nem sikerült a képviselők részvételét a törvény által előírt arányban biztosítani. Egyes helyeken, ahol jelöltek képviselőket, nem ellenőrizték őket megfelelően, ahogy az Bartalits Rozália esetében történt, akit képviselőnek jelöltek, de a tömegek nem fogadták el. És volt más eset is, néhol óriási harcot kellett folytatni azért, hogy egy nő legyen a képviselő, mint például Tekerőpatakon.

Hasonlóképpen, mivel az NDF-ek nem foglalkoztak eleget a nőkkel, volt olyan is, hogy a nők visszautasították, hogy jelöltek legyenek. Én azt javaslom, hogy a jövőben, amikor a nők megválasztása lesz napirenden, kérjék ki az olyan elvtársak véleményét is, akik a pártmunkáért felelnek a nők között, hogy tényleg a legjobbakat válasszák meg, a legöntudatosabbakat, akik a tömegek között a legnépszerűbbek.

Kétségtelen tény, hogy magam is hibáztam. A tartományi [párt]bizottság tagjaként az volt a feladatom, hogy a vizuális agitációval foglalkozzam a [...] ³⁰³ keretében, jó feltételek mellett. Szántó elvtárs járt nálunk néhányszor a tartományi [párt]bizottság részéről, és azt mondta, hogy ki kell mennem terepre olyan községekbe is, ahol nincs vasút, de anélkül, hogy a szükséges segítséget, közlekedési eszközt adott volna. Én akkor rámutattam, hogy itt, Gyergyó rajonban a nők munkáját alábecsülik.

Kedves [Domokos] elvtárs: A jelentés megemlíti azokat a problémákat, amelyek felmerültek a választók részéről is, a jelöltekkel való találkozások során. Azt javasolták, hogy Uzon községben 1954-ben vezessék be az elektromos áramot. Ebben a községben volt egy malom, amelyik leégett, és ennek a malomnak a turbinája elég nagy ahhoz, hogy a községet ellássa árammal.

Egy másik probléma a Sepsi [rajonbeli] NDF keretében működő gazdasági bizottsággal kapcsolatos, amely nagyon szép eredményeket ért el. A rajoni [párt]bizottság segítségével ez a kollektíva továbbra is támogatást fog kapni, és még ennél is nagyobb segítséget fog kapni, hogy az állattenyésztésre vonatkozó határozatok végrehajtása során még eredményesebb munkát végezzenek. Ezzel az állattenyésztésre vonatkozó határozattal kapcsolatban szeretnék még egy

³⁰³ A szó kiolvashatatlan – a szerk. megj.

problémát felvetni, mert ez előírja, hogy minden községben ki kell alakítani egy kollektívát, amelyik megvizsgálja minden község lehetőségeit. Én azt javaslom, hogy a vizsgálatot ki kell terjeszteni a tsz-ekre is, mivel mondhatjuk, hogy szinte mindegyik tsz más lehetőségekkel rendelkezik.

Egy másik probléma a tavasszal esedékes jarovizálás. Itt nagyon oda kell figyelni, mert mindegyik gabonafajtának más a vetési ideje, s ez egy nagyon érzékeny kérdés, ahol nagyon kell vigyázni, hogy ne hibázzunk, mert ha nem számítjuk ki jól a vetés idejét, igen komoly károkat szenvedhetünk.

Vargancsik [István] elvtárs: Elvtársak, a tartományi [párt]bizottság jelentéséből láthatjuk, hogy a pártszervek és szervezetek vezető szerepet játszottak a kampányban. Udvarhely rajonban például a korábbinál jobb módszereket alkalmaztak, a tömegeket jobban felkészítették a különböző akciókra, amelyek során az NDF-fel együtt hozzáálltak a választások előkészítéséhez. Az agitációs munkát szintén jobb módszerekkel folytatták, az agitátorokat házcsoportokra osztották szét. A választási kampány politikai munkáját sikerült összekötni a gazdasági munkával, a begyűjtés problémájával. Világos nyilvántartásunk volt azokról az elvtársakról, akik nem teljesítették az állammal szembeni köteleességüket, ezért aztán az agitátorok tudták, mely parasztokhoz kell elmenni, hogy elemezzék a helyzetet. A helyzetelemzés munkája által sikerült a begyűjtési terv teljesítésének arányát javítani.

A tömegek politikai agitációs munkájának a színvonalát is sikerült emelni, több mint 50 konferenciát tartottak a nemzeti kisebbségek jogaival és más problémákkal kapcsolatban. A pártmunka is sokat fejlődött, például a tagdíj befizetésének aránya novemberben 90-91% volt, ezzel szemben a tagdíjat befizető elvtársak aránya decemberben elérte a 93%-ot. Ezenkívül a pártmunkások 70%-a részt vett a választási munkában.

Ugyanakkor ahhoz sem fér kétség, hogy a mi rajonbizottságunk is sok hibát vétett. Nem tudtunk többet foglalkozni a munkások ellátásának kérdésével. A találkozások során a választók által felvetett problémáknak csak egy részét oldottuk meg, de nem harcoltunk elég határozottan azért, hogy minden problémát megoldjunk. Emellett nagy hibát követtünk el azzal, hogy közben nem foglalkoztunk a szükséges mértékben a mezőgazdasági társulások megszervezésével, sőt a meglévők sem kapták meg a szükséges támogatást. A Rajonbizottság Irodája hibás szemléletet gyakorolt a krumplibegyűjtés során, mert amikor a begyűjtési tervet kellett csökkenteni, akkor mi 45%-kal csökkentettük, és amikor ez a tartományi [párt]bizottság tudomására jutott, akkor megállapították, hogy a tervcsökkentés csak 29% legyen. Így a krumplibegyűjtés tervét 94%-ra sikerült teljesíteni. Ez az én hibám volt, mert nem beszéltem a néptanáccsal, mert amikor egy ilyen helyzet alakul ki a rajonban, azt meg kell beszélni a tartományi [párt]bizottság büroójával is.

Elvtársak, tanultunk a kampány során elkövetett hibákból, és nekünk, a rajoni [párt]bizottságnak az a feladatunk, hogy a hibákat kijavítsuk, és javítsunk a munkánkon. Meg kell mondani, hogy a rajoni [párt]bizottság sok segítséget kapott a tartományi [párt]bizottságtól, de az nem ellenőrizte eléggé a rajoni [párt]bizottságok szervezőmunkáját az új társulások megalakításával kapcsolatban, valamint a nőknek a párt és kormányakciókban való részvételével kapcsolatban. A rajoni [párt]bizottság büroja, felismerve a hibákat, harcolni fog a hibák kiküszöböléséért, és a munka megjavításáért a jövőben.

Puskás elvtárs: Ami a bizottság jelentését illeti, szerintem nem szükséges tovább beszélni az elért eredményekről, mert azokat már ismerjük. Én a hibákról szeretnék szólni. Először is, ami a választások előkészítését illeti, egyes községekben ez nagyon gépiesen történt. A névsorok

összeállítása bürokratikus módon történt, így sok községben előfordult, hogy 100-150 ember már nem is lakott az adott helyen. És volt olyan eset is, hogy egy-egy név két-háromszor is szerepelt. Nagyon sok gondot okozott a választások során, hogy a listákat nem ellenőrizték. Az én hibám az volt, hogy nem adtam elég segítséget az agitátoroknak, akik terepen dolgoztak, és a tömegeket mozgósították, hogy menjenek el szavazni, így előfordult olyan eset is, hogy éppen az agitátorok házastársai nem mentek el szavazni.

A gyenge munka következménye volt az is, hogy bizonyos községekben még december 26-án sem tudtak semmit az állatok leszerződésére vonatkozó határozatról. Számos községben volt rá példa, hogy a begyűjtők nem rendelkeztek megfelelő nyilvántartással azokról a parasztokról, akik nem teljesítették a kvótát, és a begyűjtők sem tudták, hogy kinek mennyit kell még beszoftaltatnia. Némely községekben nem biztosítottak elegendő tűzifát az agitációs pontokon, amiért szintén nem ment úgy a munka, ahogy kellett volna. És volt olyan község is, ahol még a választási kampány idején sem kaptak a malmok elég fát, és emiatt le kellett állni.

Eltársak, nem szabad elfelejtenünk, hogy az osztályellenesség a kampány idején, és később is megnyilvánult, így például Szovátán egy borbély, Kiss György bizonyos célzásokat tett Németországra, és azt mondta, hogy ha hamarabb elkészítik az atombombát, akkor lerombolták volna Moszkvát, és hogy a sztálingrádi csatát a Vörös Hadsereg csak azért nyerte meg, mert a németek nem viselték el a hideget. Nagyon résen kell lenni, és a hasonló elemeket le kell leplezni, és alaposan ki kell vizsgálni.

Erdélyi elvárs: A választási kampány előkészítése és lebonyolítása megmutatta, hogy szép eredményeket érhetünk el, ha le tudunk menni a tömegekhez. Például Újfalun, amit nagyon nehéz községnek tartanak, két napja alakult meg a mezőgazdasági társulás, vagy Gyergyóban felszereltek százvalahány hangosbeszélőt, több községben bevezették az elektromos áramot, Gyergyóban a munkások tervet fogadtak el egy öntőműhely beüzemelésére stb.

Mégsem mondhatjuk, hogy csak eredményeink voltak, mert egy sor hibánk is volt, és pedíg: nem mindenhol tartották be a regionális bizottság utasításait, egyes helyeken az osztályellenességnek sikerült befurakodnia a jelöltek közé. Meg kell mondani, hogy a mi rajonbizottságunk igen nagy segítséget kapott a tartományi [párt]bizottságtól, de vannak elvtársak, akik nem a megfelelő módszereket alkalmazzák, így például Szántó elvtárs mindig azt mondja, hogy „a fejetekkel feleltek”, Bătagă elvtárs szintén nem látja az elért eredményeket, hanem csak a hibákat, és azt mondja: „nem nálatok, hanem ebben és ebben a rajonban mennek jól a dolgok”.

Nem értek egyet a jelentés ama részével, amely szerint Gyergyóban részleges választásokat kell tartani. Igaz, hogy Újfalun felfedeztem egy esetet, és nem kizárt, hogy ott kénytelenek leszünk részleges választásokat tartani, de eddig nem tartottunk sehol, és nem is szükséges, hogy részleges választásokat tartsunk.

... *elvtárs:*³⁰⁴ Kétségtelen, hogy a tartományi [párt]bizottság komoly munkát fektetett a választási kampány előkészítésébe, és ennek köszönhetően szép eredmények születtek. Javult a pártmunka, például a tagdíjat fizető elvtársak aránya eléri a 90,77%-ot. A mi területünkön 104 pártjelölt volt, és a pártkönyvek cseréjével kapcsolatban nem igaz, hogy a nem fizetett keretből tizenkét elvtárs referátumát a tartományi [párt]bizottsághoz kellett küldeni, ahogyan azt Jakab elvtárs mondta. Mi nyolc referátumot kaptunk, amelyek azonban nem feleltek meg, vagyis a javasolt elvtársaknak még doszárjuk sem volt a tartományi [párt]bizottságnál, így persze hogy nem lehetett ezeket elfogadni. Ugyanakkor van néhány rajon, így például Maroshévíz és

³⁰⁴ A név hiányzik.

Szászrégen, amelyeket egyáltalán nem érint a nem fizetett aktív keret problémája, és ez nagy segítség lehet a dokumentumok kitöltésénél. Például a városi [párt]bizottságnál dolgozik egy 15 fős kollektíva, amelyik a keretnél dolgozik, és akik kemény munkát végeztek.

Puskás elvtárs utalt itt egy problémára, mondván hogy egyes helyeken nem voltak megfelelően összeállított listák. Ez így is van, és velem is megtörtént, hogy amikor el akartam menni elbeszélgetésre egy elvtárshoz arra a címre, amit megkaptam, hogy ott lakik, kiderült, hogy már két éve meghalt.

Ugrán I. elvtárs: Ha elemezzük, hogyan zajlott le a választási kampány a régiókban, látjuk, hogy ez mintegy vizsga volt számunkra arról, hogy miként tudtuk átfogni ezt a komplex munkát. A jelentés a maroshévízi rajon hiányosságait is felsorolja, és mi levontuk a szükséges tanulságokat azért, hogy jobb munkát végezzünk. A kampány során sikerült rendszeres felügyeletet gyakorolnunk az alapszervezetek munkája fölött. Ugyanez történt a tartományi [párt]bizottság büroja részéről is, akik a mi munkánkat ellenőrizték. Csakhogy az ellenőrzés munkáját a választások után nem folytatta senki, sem mi, sem a tartományi [párt]bizottság büroja.

Szeretnék még egy problémát felvetni a nyilvántartásokkal kapcsolatban, mivel ezek híján az agitátorok nem végezhetek még jobb munkát, hogy el tudtak volna menni az állampolgárokhoz, akik nem teljesítették a kvótát. Még mindig nem sikerült megoldani egy sor problémát, amelyek a jelöltek és a választók találkozásain merültek fel. A legsúlyosabb probléma az, hogy a parasztok nem rendelkeznek építőanyaggal. Éppen ezért azt gondolom, hogy a tartományi [párt]bizottság bürojának fel kellene vennie a kapcsolatot a főigazgatósággal a probléma megoldása érdekében, mert csak így elégíthetjük ki a széles paraszti tömegek igényeit.

Csupor elvtárs: Mi az oka annak, hogy az idén, noha nagy erőket mozgattunk meg a begyűjtési kampány során, mégis le vagyunk maradva? Arra szeretném kérni az elvtársakat, hogy sokkal szorosabban kötődjék a mondanivalójuk ehhez a problémához.

Fülöp elvtárs: A szászrégeni rajonról szeretnék beszélni, mert a jelentésben foglalt eredmények mellett komoly hiányosságok is mutatkoztak. Először is, a mi rajonunkban nem ellenőriztük elég komolyan a jelöltállítás munkálatait, és emiatt bizonyos helyeken az alapszervezetek bevonása nélkül folyt minden, vagy pont fordítva, bizonyos esetekben az alapszervezet irodája végezte a jelöltállítást, az illetékes néptanács bevonása nélkül. Egy másik probléma az volt, hogy nem mindig a lakóhelyüknek megfelelő körzetben állították a jelöltek. Meg kell mondani, elvtársak, hogy a kampány során komoly segítséget kaptunk a tartományi [párt]bizottságtól, illetve Csupor elvtártól, aki nagymértékben segítette a jelöltállítás kitervezésében.

Továbbá a rajoni [párt]bizottság hibájának tartom, hogy a kampányt nem sikerült kellőképpen a begyűjtés problémájához kapcsolni. Ez azonban a tartományi [párt]bizottság, s még inkább a büro rovására írható, hiszen nem mondták meg, hogy mi az a forma, milyen módszerek azok, amelyekkel a jelöltállítás munkáját össze lehet kötni a begyűjtés feladatával. Egyszer sem hívták az elsőtítkárokat vagy a rajonok büroit tapasztalatcserére, ami elősegíthette volna a munka színvonalának emelését. Véleményem szerint jó módszer volna, hogy egy adott idő után a rajoni titkárokat egy tartományi ülésre hívják össze, ahol megvitatnák az alkalmazott módszereket, és a legjobb módszert lehetne aztán általánosan alkalmazni.

A begyűjtéssel kapcsolatban a mi hibánk az volt, hogy először is nem tettünk komolyabb lépéseket, mint novemberben, azután hogy itt járt Goldberger³⁰⁵ elvtárs. Egy másik hiba az volt,

³⁰⁵ Nicolae Goldberger.

hogy az agitátorokat, akik megkapták az instrukciókat és ki lettek küldve a terepre, nem ellenőrizte senki, hogy hogyan dolgoznak lenn, a munkások között. Jómagam kétszer jártam kinn, és ellenőriztem, hogyan instruálják az alapszervezeti titkárok az agitátorokat, és azt tapasztaltam, hogy mondanak néhány szót arról, hogy mivel kell foglalkozniuk, de nem mondanak semmit az alkalmazandó módszerekről. Továbbá nem foglalkoztunk a mezőgazdasági társulások megszervezésével, hanem csak a létező tsz-ekkel és társulásokkal, azokban az esetekben, amikor kilépési kérvényt nyújtottak be. Tekintettel azokra a komoly nehézségekre, amelyek az őszi vetés folyamán előfordultak, azt javaslom, hogy minél korábban biztosítsuk a parasztnak a tavaszi vetőmagot, hogy ne legyenek ismét fennakadások, és hogy ahol szükséges, végezzük el újra a vetést, hogy legyen elegendő vetőmag.

Égető [Vilma] elvtársnő: Elvtársak, a tartományi [párt]bizottság jelentését áttanulmányozva arra a következtetésre jutottam, hogy a tartományi [párt]bizottság sikeresen végrehajtotta a Központi Bizottságnak a képviselő-választás előkészítésére és lebonyolítására vonatkozó határozatát. Az agitátorok, akik áttanulmányozták az RMP Központi Bizottságának augusztus 19–20-i kibővített plenáris ülésének határozatát, jó eredményeket értek el, sikerült a tömegeknek elmagyarázni a határozat jelentőségét. A gyakorlatban ez nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy a parasztnak beszovalgáltatták a kvótát, továbbá a mozgósításukhoz a faszállításához, a hidak kijavításához stb. A dolgozók megértették a párt szavát, a találkozókön egy sor javaslatot tettek, és bátran bírálták a régi küldötteket, akik nem teljesítették a feladatukat, nem harcoltak a tömegek igényeinek kielégítéséért.

Szeretném felhívni a figyelmet a jelentés hiányosságára, mivel nem mond semmit a dolgozók által a találkozókön felvetett problémákról. Nálunk Csík rajonban az a baj, hogy egyes szövetkezetek utasítást adnak arra, hogy akár a sörélesztő is cserealap legyen. Ebből sok elégedetlenség származott, mert nálunk sokan vannak falun, akik lisztet kapnak kenyér helyett, és a nőknek nem volt sem krumplijuk, sem búzájuk, hogy megvásárolják az élesztőt. Mi kértük a rajonszövetkezetnél a probléma megoldását, de nem sikerült mindaddig, amíg nem fordultunk a tartományi [párt]bizottsághoz segítségért.

Egy másik kérdés az, hogy az idén miért kell ilyen sok energiát fordítani a begyűjtésre? Véleményem szerint ez azért van, mert a párt tartományi [párt]bizottsága utasítást adott a kvóták csökkentésére azok számára, akiknek kárt okoztak a csapások, a mi rajonunkban viszont nem volt ilyen csökkentés, így aztán egyes parasztnak beadták a kvótát, de nem maradt egy szem búzájuk sem. Most a parasztnak kívánnak, mert lehet, hogy később mégis lesz csökkentés, de ha most teljesítik a beadást, rájuk nem lesz érvényes utólag, még ha lenne is joguk a csökkentéshez.

Grün [Ferenc] elvtárs: A tartományi [párt]bizottság jelentéséből kiderül, hogy ez az akció átfogóbbra sikerült, mint amilyenek a korábbiak voltak, de sokan a tartományi [párt]bizottság tagjai közül így is csak később csatlakoztak az akcióhoz, és ezek között vagyok magam is.

Nagyon fontos eredmény, hogy a pártszervezeteknek sikerült vezető szerepet játszaniuk a választások előkészítése és lebonyolítása során. Részt vettem néhány találkozóon, és noha az illetékes rajoni [párt]bizottság részéről nem volt jelen egyetlen instruktor sem, az alapszervezeti irodáknak sikerült elég jól megszerveznie ezeket a találkozókat. Sok helyen azonban az agitátorok nem voltak megfelelően felkészítve arra, hogy elvégezzék az elemzőmunkát a választók között az aktuális gazdasági és politikai kérdésekkel kapcsolatban. Nem mindenhol volt világos nyilvántartás azokról a parasztnokról, akik elmaradtak a beszovalgtatási kvótával.

És voltak olyan esetek is, amikor az agitátorok nem ismerték a képviselőjelölteket, és ebből az okból kifolyólag lehetett, hogy éppen a választások napján találkoztam két olyan paraszttal, akik azt sem tudták, hogy melyik jelöltre szavaztak. Minden befektetett munka ellenére nem sikerült a kívánt eredményeket elérni a begyűjtést illetően sem, de más gazdasági problémával kapcsolatban sem. Született ugyan egy határozat, hogy minden községben pontos nyilvántartást kell készíteni azokról, akik nem szolgáltatták be a kvótát, s hogy ezeket a nyilvántartásokat ki kell hirdetni az adott Néptanácsoknál. Ez a határozat azonban papíron maradt és a valóságban nem lett belőle semmi. Ugyanígy volt egy határozat arról is, hogy a néptanácsok referensei nyújtsanak segítséget a begyűjtő elvtársaknak a nyilvántartások összeállításánál, de ebből sem lett semmi. Véleményem szerint nagyon helyes, hogy a tartományi [párt]bizottság keretében elemeztük a választási kampány folyamán végzett munkát.

További hiányosság volt, hogy a begyűjtő elvtársak nem kaptak elég felvilágosítást a feladataikat illetően. Például Maros rajonban beszéltem a rajoni megbízottal, Enyedi elvtárral, aki nem tudta, hogy hogy áll a begyűjtés az adott községben. A tartományi [párt]bizottság sem, de a rajoni [párt]bizottságok sem segítettek a szükséges mértékben a begyűjtést irányító szervezetet. Igaz, hogy Lukács elvtárs komoly segítséget nyújtott, amikor ebben a rajonban járt, de erre csak néhány alkalommal került sor. Hasonlóképpen Csupor elvtárs, és általában a tartományi [párt]bizottság más tagjai is csak nagyon ritkán jártak a rajonbizottságoknál.

Pápuć elvtárs: A jelentés rávilágít a választási kampányban elért sikerekre, amely kampányban a munkások széles tömegeit sikerült mozgósítani. Ha megnézzük, milyen munkát végzett a CFR³⁰⁶ ebben az időszakban, azt látjuk, hogy jól teljesített a cukorrépa-kampány kedvező körülményei között. Ennek az az oka, hogy a pártbizottságok többet foglalkoztak az alapszervezetekkel, amelyek minden tevékenység motorját képezik.

Ami az idejű begyűjtést illeti, a bőséges termés ellenére nagyobb erőket kellett bevetni, és mindezzel együtt a begyűjtési tervet nem sikerült úgy teljesíteni, mint az előző években. Véleményem szerint a dolgozó parasztság a kulákok hatása alatt áll, ezek ugyanis folyamatosan a kvóták beszolgáltatása ellen agitálnak. Szeretném javasolni a tartományi [párt]bizottságnak és a rajoni [párt]bizottságoknak, hogy foglalkozzanak alaposabban a falusi alapszervezetekkel, és azokat irányítsák arra, hogy nagyobb hangsúlyt fektessenek a tömegagitálás munkájára, hogy a dolgozó parasztságot ne befolyásolja a kulákság. Mert ebből a kampányból kiderült, hogy ha alaposabban foglalkozunk bizonyos problémákkal, szép eredményeket érhetünk el, viszont ha a tömegek politikai agitációja gyenge, azt az osztályellenség kihasználja.

Varga [Gyula] elvtárs: A választási kampány során a dolgozó tömegek megmutatták, hogy követik a párt útmutatásait, alig néhányan szavaztak a párt jelöltjei ellen. Ez azt jelenti, hogy a tömegek a mi oldalunkon állnak. Azonban voltak hiányosságok is, elvtársak. Nem minden esetben sikerült elérni, hogy a legjobb dolgozókat válasszák meg. Így például Mezőmadarászon a községi küldöttek közül csak hárman-négyen párttagok, ellenben a többiek csak volt párttagok, kizárt kollektivisták. Ez világosan megmutatja, hogy nem sikerült a legbecsületesebb parasztokat megválasztani, akik mindig példát mutathatnak a parasztságnak. És nem sikerült az utasításban kiadott képviselőnk arányát sem biztosítani. Továbbá, három községben részleges választásokat kellett tartani. Hiányosság volt az is, hogy a képviselőjelöltek nem voltak kellőképpen felkészítve a találkozásokon felmerülő problémák megoldására.

Az idén jó termésünk volt, mégsem sikerült teljesíteni a begyűjtési tervet. Még a párttagok között is akadnak olyanok, akik a mai napig nem tettek eleget az állammal szembeni kötelessé-

³⁰⁶ Román Államvasutak.

güknek. Ez a tartományi [párt]bizottság és a rajoni [párt]bizottságok hibája, mert nem sikerült időben felkészíteni a végrehajtó bizottságok elnökeit a begyűjtési munkálatokra. A kampány további hiányossága volt, hogy az aktivisták jelentős részét ez idő alatt elvonták a korábbi munkájuk végzésétől, amilyen például a párt tagjelöltjeinek felvétele. Ezt a munkát elhanyagolták a kampány idején, ezért volt az, hogy egyes rajonokban egy hónap alatt több tagot zártak ki a pártból, mint amennyit felvettek. A mi hibánk, ha a jelöltek felvétele ügyel-bajjal folyik, mert az emberek keresik a felvétel lehetőségét, és a párt jelöltjei kívánnak lenni, és mi nem tudjuk, nem sikerül ezt a kívánságukat vezérelni. További feladatunk a mezőgazdaság szocializálása, de azt tapasztaltam, hogy az alapszervezetek nem kezelik megfelelően ezt a kérdést.

Asztales [Jenő] elvtárs: A tartományi [párt]bizottság jelentésének tanulmányozása és elemzése után megállapítottam, hogy az számos eredményt ért el, illetve hogy voltak hiányosságaink is, amelyekről az elvtársak beszéltek. A választási kampánnyal egyidejűleg kaptunk feladatokat a begyűjtési tervvel összefüggésben is, és itt a tartományi [párt]bizottság hibát követett el, mert nem végezte el a munkát megfelelően, aminek következménye, hogy jelenleg számos párttag még nem teljesítette a kvóták beszolgáltatását. Tudnunk kell, hogy az osztályellenség nem alszik, és minden alkalmat felhasznál, csak hogy kárt okozzon nekünk. Egyetértek azzal, amit Égető elvtársnő mondott a kvóták csökkentésével kapcsolatban. Meg kell mondani, hogy a C.S.C. [??] sem teljesítette a feladatát, nem hajtotta végre a minisztertanács határozatát. Tekintettel erre, én azt javaslom, hogy a tartományi [párt]bizottság írja elő a begyűjtési szervek feladatául, hogy tegyenek komoly lépéseket ebben az irányban, s hogy a jövőben reális terheket szabjanak ki, mert 1953-ban számos esetben nem voltak reálisak. Példaként említem, hogy egy embernek számarra volt, s mégis tejet kellett beadnia, mert a nyilvántartásban téhen szerepelt. De még nagyon sok konkrét adattal szolgálhatok erre vonatkozóan. Ezért azt javaslom, legyen a begyűjtési szervek feladata az, hogy az összeírást valós dokumentumok alapján végezzék, és ne annak alapján, amit János bácsi mondott.

Rațiu elvtárs: A választási kampány előkészítéséről és lebonyolításáról szóló jelentés áttanulmányozása után a jelentés hiányaként állapítottam meg, hogy abban egy szó sem esik a két helyi újságról, nevezetesen arról, hogy mivel járultak hozzá a választási kampány előkészítéséhez és lebonyolításához. Mint ahogy arról sem, hogy milyen támogatást kaptak a tartományi [párt]bizottságtól. Egy sor akció volt, mint például az utak kijavítása, ám a tartományi [párt]bizottság nem ellenőrizte azt, hogy hogyan hajtják végre ezeket az akciókat. A begyűjtési terv végrehajtásával kapcsolatban a bizottság hibájának tartom, hogy túl későn kezdtünk el komolyabban foglalkozni ezzel a problémával.

Raț Ioana elvtársnő: Elvtársak, a tartományi [párt]bizottság jelentésével kapcsolatban, szerintem a bizottságnak sikerült kézben tartani a választási kampányt, noha hibákat is követtek el a munka felügyelete során. A jelentés többet foglalkozik a közeli rajonokkal, mint Marosvásárhely, Szászrégen, Csík, a távoliakkal viszont nem, ahol a vidéket nem is ellenőrzik úgy, ahogyan a közeli rajonokat. Ami a begyűjtéssel kapcsolatos elmaradást illeti, véleményem szerint ez a rajoni [párt]bizottságok hibája, például Sepsi rajonban 200 olyan párttag van, akik még nem teljesítették az állammal szembeni köteleességüket, és mi elég későn tettünk lépéseket a hiányosságok kiküszöbölése érdekében. Nem vonták időben felelősségre a begyűjtésért felelős szerveket.

Moghioroș elvtárs: Elvtársak, az én megítélésem szerint a tartományi [párt]bizottság büroja által elkészített jelentés, egy jó jelentés, számos lényegi problémát tartalmaz. Figyelembe kell vennünk, hogy ez a jelentés egyetlen problémát mutat be, mégpedig a néptanácsok képviselőválasztási kampányából levont tanulságokat. Persze a választási kampány összefügg egy sor

más problémával. De azt hiszem, hogy sok felszólaló elvtársnak igaza volt, amikor a jelentés bizonyos hiányosságaira utaltak. Egyes helyeken például nem teljesen egyértelmű, nem elég konkrét, egyes problémákat viszont megkerül, ilyen például a városi [párt]bizottság, noha nagyon fontos szerepe volt a képviselők megválasztásának a kampányában. Vagy nem elemzi azt, hogy milyen szerepet játszott a két újság ebben a munkában.

Eltársak, a Központi Bizottság plenáris ülése állást foglalt bizonyos kérdésekben a választási kampánnyal összefüggésben: első és legfontosabb feladat a párt és a néptanácsok kapcsolatának erősítése a tömegekkel. A jelentés világosan rámutat, hogy a tartományi [párt]bizottságnak sikerült ezen a téren komoly eredményeket elérnie. Következésképpen azt gondolom, hogy a tartományi [párt]bizottság elfogadhatja a jelentést, kiegészítve mindazokkal a javaslatokkal és kritikai megjegyzésekkel, amelyek a bizottság tagjai részéről érkeztek.

A magam részéről néhány olyan problémára szeretnék utalni, amelyek nem újak, de az elvtársak eddig nem említették. A jelentés és az elvtársak is hangsúlyozták, hogy a bizottság a választási kampány során elért minden eredmény ellenére bizonyos hibákat követett el a választással kapcsolatos egyéb politikai és gazdasági problémák tekintetében. Nem teljesítettek minden feladatot, amit el kellett volna végezni, például: a begyűjtési terv teljesítése, az adók és önkéntes hozzájárulások behajtása, a szerződések megkötése. Az elvtársak, és különösen a rajoni titkár elvtársak többsége beszélt arról, hogy milyen fontos a politikai feladatok és a gazdasági feladatok összekapcsolása, de mégsem sikerült ezt teljesíteni, mert nem tulajdonítottak kellő jelentőséget és nem szenteltek megfelelő figyelmet ennek a problémának. De véleményem szerint mégsem ez az igazi ok. Az ok az, hogy a pártszervezeteknek, a rajoni és városi pártbizottságoknak nem sikerült az alapszervezeteket az aktuális feladataik szintjére felemelni, nem sikerült őket a város vagy a falu életének vezetőivé és szervezőivé tenni.

Meg kell mondanom, és gondolom, egyetértetek velem, hogy a választási kampány első szakaszában egyes akciókat a pártszervezetek tudta nélkül hajtottak végre, amelyek kezdetben nem játszottak vezető és szervező szerepet a kampányban. Például pontosan tudom, hogy ami a választókerzetekben a jelöltek állítását illeti, a pártszervezetek másodlagos szerepet játszottak, kész tények elé lettek állítva, noha az alapszervezetek felelnek azért, hogy az adott városnak vagy falunak milyen képviselői lesznek. A rajoni és városi bizottságok kiküldték terepre az instruktorokat, akik a problémákat az alapszervezetek és a Néptanácsok tudta nélkül oldották meg. Következésképpen, ha mi, a párt szervezetei, a tartományi, rajoni és városi [párt]bizottságok nem szervezzük meg a döntések fölötti rendszeres ellenőrzést, akkor azok lehetnek kedvezőek vagy jogsak, de mégsem érik el a kívánt eredményt. Éppen ezért az a feladatunk, hogy megerősítsük a figyelmet az állam és a párt szintjén egyaránt. Felelősségre kell vonni azokat a kommunistákat, akik nem hajtják végre a feladatokat. Felteszem én is azt a kérdést, ami már itt elhangzott, s ami a választólisták összeállítására vonatkozik. Az egyik rajoni titkár elvtárs utalt rá, hogy elemzés céljával el akart látogatni valakihez, akit a választói jegyzékben talált, ám végül kiderült az illető állampolgárról, hogy már két éve meghalt. Elvtársak, tudnivaló, hogy a választói névjegyzék összeállítása nem pusztán adminisztratív feladat. Időben meg kell tenni a megfelelő intézkedéseket, hogy a két év múlva soron következő választásoknál már világos nyilvántartásunk legyen, hogy ne legyenek hasonló nehézségeink a listák összeállításánál. Kétségtelen, hogy sok probléma van és sok javaslat ezzel kapcsolatban, például az, hogy térjünk vissza a választói igazolványokhoz; nem tudnám megmondani, hogy melyik a legjobb javaslat, a legalkalmasabb módszer a helyzet megoldására.

Egy másik kérdés, amelyre a jelentés nem ad választ az, hogy mit kell tennünk a jövőben azért, hogy ne ismételjük meg azokat a hibákat, amelyek a jelöltállításnál előfordultak? Sok helyen bürokratikusán végezték el a munkát, és ennek volt az eredménye, hogy 11 választóközterben a küldöttjelölteket nem fogadták el az állampolgárok, s ez nem véletlenül történt. Azt hiszem, hasonló esetek más községekben is előfordultak. Mit kell tennünk a jövőben azért, hogy a hasonló hibákat elkerüljük? Vajon a kész jelentés válaszol erre a kérdésre? Biztosan nem. A jelentés nem ad útmutatást arra nézve, hogy miként járjunk el annak érdekében, hogy a jövőben jobb eljárásokat alkalmazzunk a jelöltállítás során, mert most voltak olyan esetek, amikor úgy állítottak jelöltet, hogy az illetőt meg sem kérdezték, vajon akar-e képviselő lenni, vagy sem. Megfelel-e egy ilyen eljárás a párt irányvonalának? Kétségtelen, hogy nem. Ez egy bürokratikus, és nem kommunista eljárás.

Bírálták a propagandamunka során alkalmazott eljárásokat, az elvtársak azt mondták, hogy ebben a tartományban a propaganda általános volt, nem volt elég harcos, nem volt konkrét. Azt kérdelem, mit tegyünk mi, milyen legyen a propagandánk, hogyan szervezzük meg annak érdekében, hogy elkerüljük a hasonló hibákat? Jó lenne, ha ezeket a hibákat az alapszervezetek vitáinak tárgyává tennék.

Továbbá, elvtársak, 950 megválasztott képviselőnk volt, ám amikor újra választásokra került a sor, alig maradtak néhányan a korábban megválasztott képviselők közül. Minek tulajdonítható ez a helyzet? Az a véleményünk, hogy nem jártunk el jól a jelöltállítás során. Bizonyára ez az egyik ok, de a másik az, hogy mi nem foglalkoztunk velük a megválasztásuk után. Pontosan ki kell jelölteni, hogy ki a felelős a megválasztott képviselők oktatásáért, mert oktatni kell őket, segíteni kell őket, állampolgári bizottságokat kell szervezni az állandó problémákra. A tapasztalatunk igazolta, hogy ott, azokban a községekben, ahol jól választották meg a képviselőket, ahol oktatták őket, és az utcára küldték őket, ahol állampolgári bizottságokat alakítottak, ott nem volt probléma sem a vetéssel, sem a begyűjtéssel, sem más gazdálkodási probléma nem okozott nehézségeket. Sajnos, ezt a módszert nem alkalmazzák mindenütt. Nagyon rosszul boldogulnak azok a rajoni titkár elvtársak, akik noha ismerik ezeket az eseteket, mégsem intézkednek az alkalmazott eljárások általános elterjesztéséről.

Javaslom, hogy fogalmazzák át az intézkedési terv 5. pontját, amelyben az áll, hogy a tartományi [párt]bizottság útmutatást fog kidolgozni az alapszervezetek titkárságainak továbbképzésére a tevékenységi körök szerint. Nem világos számomra, hogy hogyan akarják kidolgozni ezt az útmutatást, talán a szakmák szerint?

Csupor elvtárs: Nem, az alapszervezeti büroban végzett tevékenységük alapján.

Moghioroş elvtárs: Ezt a kérdést nagyon figyelmesen kell tanulmányozni, mert az alapszervezeti büro egységes csapat, egyedi, és nem szabad ezt az egységet megbontani, amely az egész munkáért felelős, nehogy véletlenül ugyanazt a hibát kövessék el, mint sok más tartományi, városi és rajoni [párt]bizottság, ugyanis ez a módszer a pártmunka egységének megbontásához vezet. Azt javaslom, hogy munkaidő után legyenek szemináriumi órák, ahol részt vesz az alapszervezeti iroda valamennyi tagja, és ahol rá lehet mutatni, hogy mi az iroda feladata, milyen munkamódszereket alkalmazzanak, és ezt követően lehet a speciális problémák tökéletesítésére vonatkozó üléseket megtartani. Nem tudom és nem értem, hogy az elvtársak az intézkedési terv összeállítása során miért kerültek meg éppen azokat az intézkedéseket, amelyeket a már létező mezőgazdasági szövetkezetek megerősítése érdekében kell végrehajtani?

Csupor elvtárs: Ezt a problémát a bizottság korábbi ülésén megtárgyaltuk, és nem akartuk megismételni.

Moghioros elvtárs: Azt hiszem, hogy még egyszer szükséges volna áttanulmányozni a maguk módszereit a fiatalok mozgósításával és a képviselőknél a különböző akciókba való bevonásával kapcsolatban. Van továbbá néhány olyan pont a jelentésben, amelyeket pontosítani és stilizálni kell. Ilyen például az első pont, azzal kapcsolatban, hogy a tartományi [párt]bizottságtól aktivistákat kell egy évre a rajonokhoz kiküldeni. Ezt a kérdést nagyon körültekintően kell elemezni, hogy ne vezessen a tartományi [párt]bizottság gyengüléséhez. A Központi Bizottság hozott egy határozatot a falusi [párt]bizottságok megerősítéséről, amit azonban nem szoktak figyelembe venni. Azt javaslom, hogy a tartományi [párt]bizottság tekintse át, hogy hogyan hajtották végre ezt a határozatot, és a falvak rajonbizottságainak a megerősítését végezzék el ezen határozat alapján. Azt ajánlom az elvtársaknak, hogy ami az olyan kérdéseket illeti, mint a gazdasági problémák összefüggésbe állítása a politikaiakkal, a pártszervezetek irodáinak oktatása a továbbképzési szemináriumokon, ezeket mind a tartományi [párt]bizottság érdeklődésének homlokterébe kell állítani, valamint az útmutatás és a továbbképzési szemináriumok keretében nagy hangsúlyt kell fektetni a begyűjtés problémájának, a begyűjtés jelentőségének és a begyűjtés szerepének megvitatására, arra, hogy miért van szükség a begyűjtésre, hogy a párttagokat felvértezzük minden ezen problémák ismeretével. Ugyanígy nagy jelentősége van a szerződéseknek, akár az állatokra, akár az ipari termékekre vonatkoznak, valamint az adók, az önkéntes vállalások és az állami biztosítások problémájának vagy a beszerzés kérdésének, amivel kapcsolatban felmerül a falusi szövetkezetek szerepe, illetve az állami kereskedelem jobbitásának problémája.

Itt, Marosvásárhelyen felmerült az a probléma, hogy a kereskedelemben dolgozók a vásárlókkal szemben hogyan viselkednek. Gondolom, ezt a kérdést még nem sikerült megoldani. Ki kell adni a szakszervezeteknek feladatul, hogy dolgozzanak ki konkrét munkatervet, hogy le tudják küzdeni az állami kereskedelem dolgozóinak soraiban meglévő egészségtelen légkört.

A titkár elvtársnak, aki felvetette, hogy hozzanak intézkedéseket, hogy a parasztokat lássák el időben az őszi vetéshez szükséges vetőmaggal. Véleményem szerint a javaslat nagyon jogos. Jó lenne, ha a néptanácsok felmérést végeznének az őszi vetésről, hogy időben tudjuk, hol voltak nehézségek az őszi vetésnél.

Végezetül, elvtársak, a pártmunka fejlesztése érdekében szükséges az is, hogy az aktivistákat, a regionális titkároktól, figyelembe véve a területek, rajonok és városok sajátosságait, és a lehetőségek határain belül, a pártoktatás mellett más, speciális oktatási formákban is részt vegyenek. A falvak rajontitkárainak például feltétlenül agrotechnikai ismeretekkel kell rendelkezniük, míg a gazdasági szekciókban az első intézkedések között kell szerepelnie a fiatalok előtérbe állításának, mert ők jó szakképesítéssel rendelkeznek, tehát egy ilyen intézkedés nélkül nem végezhetünk sem minőségi munkát, sem tudományos munkát; ha nincsenek szakértő elvtársaink, nem rendelkezünk a különböző területekre szakosodott specialistákkal, akkor a mi irányvonalunk bukásra van ítélve.

Ezek tehát az én javaslataim, javaslom továbbá, hogy a tartományi büro kapjon felhatalmazást a jelentés és az intézkedési terv kiigazítására, különösen ami a néptanácsi képviselő-választás kampányából leszűrt gyakorlati következtetésekre vonatkozik. Nem értek egyet Kedves elvtárs javaslatával, miszerint fenn kell tartani a választási kampány idején aktív volt gazdasági bizottságokat. Miért? Mert ez a néptanácsok és az alapszervezetek felváltásához vezetne, tehát nincs szükségünk ezek fenntartására az NDF-szervezetek megválasztása után.

Csupor elvtárs: Egyetérték a javaslatokkal, és a bírálatokkal is, illetve az a véleményem, hogy ezen az ülésen nem használtuk elég sokat a kritika és az önkritika fegyverét. Levontuk az elkövetett hibákból a tanulságokat, és a gyakorlatban fogjuk keresni, hogyan lehet a hibákat kiküszöböl-

ni. Ami a következtetések levonását illeti, gondolom, ezt nekünk már nem kell megtenni, Moghioroş elvtárs konkrétan rámutatott, hol vannak hiányosságok, hol kell keresni a hiányosságok okait, és hogy milyen irányban keressük a munkánk megjavításának lehetőségeit. Az első napirendi ponttal kapcsolatban szavazásra bocsátom Moghioroş elvtárs javaslatát, tehát egyetértéssel az elvtársak azzal, hogy az irodát hatalmazzuk fel a jelentés és az intézkedési terv kiigazításával az elhangzott javaslatok alapján, ezt követően pedig az intézkedési tervet fogadjuk el mint a tartományi [párt]bizottság határozatát. A javaslatot szavazásra bocsátom. Ki szavaz mellette (mindenki).

Áttérünk a második napirendi pontra: a bizottság 1954. évi első évharmadára érvényes munkatervének elfogadása. Török elvtárs.

(Török elvtárs felolvassa a munkatervet.)

Csupor elvtárs: Esetleg van az elvtársaknak kérdésük vagy kiegészítenivalójuk a munkatervvel kapcsolatban?

Kovács elvtárs: Nem hallottunk semmit a tavaszi vetési kampánnyal kapcsolatban.

Csupor elvtárs: Ennek a kérdésnek a megvitatását a tartományi [párt]bizottság 1954. március 6-i ülésére ütemeztük.

Kovács elvtárs: Tekintettel arra, hogy a tartományunknak van egy irodalmi folyóirata is, azt javaslom az elvtársaknak, hogy ezt a problémát is elemezzük az egyik ülés alkalmával. Ugyanis itt is komoly gondok vannak, amelyeket nem olyan könnyű megoldani.

Benkő elvtárs: Azt javaslom, hogy a tartományi iroda elemezze azt, hogy hogyan teljesítették a szekciók termelési tervét. Továbbá a villanyáram bevezetésének kérdését is Gyulakután, Marosvásárhelyen.

Széll elvtárs: Meglátásom szerint a tartományi [párt]bizottság mindegyik ülése jól szervezett. Viszont azt javasolnám, hogy a tartományi [párt]bizottság pártigazgatása végezzen egy felmérést az aktivisták helyzetére vonatkozóan úgy tartományi szinten, mint a rajonoknál. Például, Csík rajonba küldtek tizenkét aktivistát és maradt kettő, Gyergyóban a nyolcból szintén kettő maradt. Azt hiszem, elsősorban azt kell megvizsgálni, hogy mi lehet ennek az oka?

Szabó [Iré] elvtársnő: Nem hallottam, hogy a tervben lett volna valami a párt oktatásának elemzésével kapcsolatban.

Csupor elvtárs: Ez az 1954. március 2-i ülésre van beütemezve.

Raţiu elvtárs: Egyetérték azzal, hogy a pártigazgatóság készítsen jelentést a büro számára, mert egyes rajonokban komoly hiányosságok tapasztalhatók.

Moghioroş elvtárs: Elvtársak, én úgy látom, hogy nincs semmi a jelentésben a tartományi [párt]konferenciáról, és nekem úgy rémlik, hogy az éppen ebben az időszakban lesz esedékes. Másodszor, azt javaslom, hogy a vezető szervezetek szekciója, a propagandaszekció és az agrársekcio vizsgálja meg a párt és a tömegszervezetek gyűléseinek szabályozását, mert nagyon sok panasz érkezett erre vonatkozóan a Központi Bizottsághoz, és ezért én azt javasolnám, hogy ezt a kérdést három napon belül vizsgálják felül. A február 26-i ülés napirendjére vonatkozóan azt javaslom, hogy iktassák be a munkavédelem problémáját is, mert a vállalatok nem tartják be a munkavédelemre vonatkozó előírásokat, s emiatt nagyon sok a baleset. Javaslom továbbá, hogy vegyék fel a tartományi [párt]bizottság napirendjébe az első évharmadban az iparra és a mezőgazdaságra vonatkozó terv teljesítésének megvitatását.

Csupor elvtárs: Van még valakinek mondanivalója?

... *elvtárs:* Ha lehetséges, hogy a tavaszi kampány megvitatása legalább egy üléssel korábban legyen, akkor volna időnk bizonyos intézkedésekre.

Csupor elvtárs: Egyetértek azzal, hogy a tartományi [párt]bizottság korábban elemezze a tavaszi vetés kampányának problémáját. Egyetértek továbbá, hogy előre be kell ütemezni a szekciónkénti termelési terv végrehajtásáról szóló elemzést, a regionális konferencia előkészítésének, valamint a párt- és tömeggyűlések szabályozásának, illetve a munkavédelem kérdésének megvitatását is. A Kovács elvtárs által felvetett problémával kapcsolatban figyelembe kell venni, hogy vagy kétszáz megoldatlan kizárás aktája van hátra, amelyeket szintén az ülések keretében kell megoldani, ezért azt javaslom, hogy a Kovács elvtárs által felvetett problémát már ne tűzzük az évharmad üléseinek napirenjére. Egyetért ezzel az elvtárs?

Kovács elvtárs: Pusztán azért tettem az irodalmi lapra vonatkozó javaslatomat, mert ezzel kapcsolatban számos komoly gonddal kell számolni, amelyeket csak mi oldhatunk meg. Arra gondoltam, hogy legalább áprilisban tárgyalhatnánk ezt a kérdést is.

Moghioros elvtárs: A mezőgazdaság fejlesztésére és az állattenyésztésre vonatkozó hároméves tervet illetően azt javaslom, hogy hívják össze a tartományi [párt]bizottság rendkívüli ülését, és azt hiszem, hogy a tartományi [párt]bizottság és iroda már gondolt egy olyan terv elkészítésére, amely előirányozza a szükséges tennivalókat és intézkedéseket.

Csupor elvtárs: Ez a javaslat roppant üdvözlendő, és el fogunk készíteni egy ilyen tervet, amit majd a tartományi [párt]bizottság elé terjesztünk.

Moghioros elvtárs: Elvtársak, meg kell gondolni, hogy ne hozzanak olyan határozatot, amit nem lehet teljesíteni. Ha úgy látják, hogy a napirend nagyon zsúfolt lehet, akkor jobb meggondolni, hogy nehogy olyan határozatok szülessenek, amelyeket nem lehet megvalósítani.

Csupor elvtárs: Véleményem szerint az elhangzott javaslatok beilleszthetők a többi beütemezett probléma közé. Egyetértetek ezzel? Ki van ellene? Ki tartózkodik? A tartományi [párt]bizottság 1954. első évharmadára vonatkozó munkatervét egyhangúlag elfogadtuk. Áttérünk a harmadik napirendi pontra.

Bátag elvtárs felolvassa és jóváhagyás végett a tartományi [párt]bizottság elé terjeszti a tartományi néptanács végrehajtó bizottsága által megfogalmazott javaslatokat.

Csupor elvtárs: Van esetleg valakinek ellenvetése a felolvasott javaslatokkal kapcsolatban?

Voiculescu Cornelia elvtársnő: Tudomásom szerint Lazár Elvira elvtársnő apja kizsákmányoló volt.

Benkő elvtárs: Való igaz, hogy az apjának volt egy péksége, de egyedül dolgozott, és ez a pékség is csak 1923–34 között volt a tulajdonában. Megfelelően ellenőriztük az elvtársnőt, beszéltem is vele, és véleményem szerint megfelel a végrehajtó bizottság tagsági követelményeinek.

Moghioros elvtárs: Jelenleg ki vezeti a néptanács oktatási szekcióját?

Csupor elvtárs: Szilágyi elvtársnő, de most beteg, ő egyébként a tartományi [párt]bizottságnak is tagja, s most terjesztették fel az állami kiadó igazgatói tisztségére.

Benkő elvtárs: Lazár elvtársnő tehetséges elvtársnő, sok akarattal, tudom, hogy egy időszakban felszolgálóként is dolgozott, mert nem volt lehetősége tanulmányainak folytatására.

Voiculescu C. elvtársnő: Lazár elvtársnő csak most végezte az egyetemet Kolozsváron, és nem kapott túl jó minősítést politikai szempontból. Szakmai szempontból még nem ellenőriztük, mert még csak most kezdett dolgozni. Fialat káder, lehet, hogy tehetséges, de még nem ellenőriztük, hogyan dolgozik.

Bugyi P. elvtárs: Elvtársak, beszélünk Lazár elvtársnővel, fiatal és tehetséges, akit fel kell emelni, és oktatni kell; véleményem szerint néhány hónap múlva felelős munkát lehet rábízni.

Moghioros elvtárs: Viszont még nincs tapasztalata az oktatás területén. Nincs nála jobb jelöltjük?

Lukács elvtárs: Miért nem javasolták Voiculescu elvtársnőt?

Benkő elvtárs: Mert ő nem képviselő.

Varga elvtárs: Nem tudom, de ha ez az elvtársnő tényleg annak a péknek a lánya, aki a sugárúton árul, akkor jobban meg kell vizsgálni a kérdést. Az apjának elég szép háza áll a sugárúton, vagyis ez a család mégsem lehet annyira szegény.

Moghioroș elvtárs: Tehát van nála alkalmasabb?

Bătagă elvtárs: Ami a Lazăr családot illeti, meg kell mondanom, hogy 1934 óta ismerem őket, és tudom, hogy az elvtársnő apjának, amióta én ismerem, nem volt alkalmazottja, csak 1937-ben egy inasa. Igaz, hogy van egy háza a sugárúton. Az apja Hunyad megyéből származik, de soha nem tett sovén megnyilvánulásokat.

Fall elvtárs: Én 1939 óta ismerem a családot, és nem voltak munkásaik, a felesége árulta a kenyeret a piacon.

Rațiu elvtárs: Véleményem szerint Voiculescu elvtársnő nagyra becsüli Szilágyi elvtársnőt, és nem általánosságban érdekes számára a probléma, de nem volna inyére, hogy egy fiatal elvtársnő álljon az oktatási szekció élén; azt hiszem, az elvtársnő nem beszélt egészen nyíltan.

Csupor elvtárs: Van még valakinek ellenvetése?

Gál Gliga elvtárs: Elvtársak, nekem nincs ellenvetésem, de szeretnék néhány szót szólni a néptanácsokról. Elvtársak, tudjuk, hogy a néptanácsok az állami hatalom helyi szervei, olyan szervek, amelyek pártunk és kormányunk határozatait valósítják meg az életben és harcolnak azért, hogy megvalósuljanak az életben, és ezek a határozatok hazánk mezőgazdaságának szocialista átalakítására és a szocializmus építésére vonatkoznak. Meggyőződésem, hogy mi, a néptanácsok megválasztott képviselői harcolni fogunk a meglévő termelőszövetkezetek megerősítéséért, mint ahogy az új tsz-ek megalakításáért is, amelyeknek mintagazdaságként kell szolgálni és példaként a magángazdaságban dolgozó parasztság számára. Alig lehet felmérni és már nem emlékszem, mekkora segítséget kapott a mi gazdaságunk azt követően, hogy az ellenség keze lángra lobbantotta az akolkat. Mi, a párt tartományi [párt]bizottságától és a tartományi néptanáctól kapott segítséggel nyolc nap alatt nagyobb és szebb akolt építettünk fel, mint amilyen korábban volt.

És most szeretném javasolni a néptanács végrehajtó bizottságának, hogy ezentúl a tsz-ekből kizárt tagok, az ellenséges elemek, akik a tsz-ek munkájának aláaknázására törekszenek, ne kerüljenek felelős beosztásba, mint ahogy történt nálunk, amikor Mihăilăd kizárták a tsz-ből, aztán az IPEIL felvette örnek.

Továbbá, elvtársak, szeretném javasolni, hogy a jövőben a végrehajtó bizottság részéről nagyobb segítséget kapjunk a tömegek kulturálása érdekében, mert e tekintetben nagyon kevés segítséget kaptunk a néptanács kulturális szekciójától. Senkit nem helyeztek a tsz-hez, hogy megszervezze a munkakollektívákat a tsz-en belül. Annyiban állt a segítség, hogy egyszer meghívtuk a kultúrház igazgatóját egy ülésre, de valójában nem kaptunk semmilyen segítséget, két esztendeje nem volt nálunk senki a néptanács kulturális szekciójától.

Csupor elvtárs: Amennyiben volt ellenvetés azzal a javaslattal kapcsolatban, hogy Lazăr elvtársnő a néptanács végrehajtó bizottságába kerüljön, szavazásra bocsátom a kérdést. Ki szavaz arra, hogy Lazăr elvtársnő a végrehajtó bizottság tagja legyen? Ki van ellene? (Voiculescu elvtársnő.) Ki tartózkodik? (Senki.) A tartományi [párt]bizottság többségi szavazattal úgy határozott, hogy Lazăr elvtársnő a végrehajtó bizottság tagja. Egyetértenek a többi javaslattal? Ki van ellene? (Senki.) Ki tartózkodik? (Senki.) A tartományi néptanács végrehajtó bizottságának összetételét egyhangúlag elfogadtuk.

Elvtársak, amennyiben az ülés kezdetén bejelentett napirendet sikerült teljesíteni, úgy az marad, hogy a tartományi [párt]bizottság átültesse a gyakorlatba is az elfogadott határozatokat, és

hogy a napvilágra került hiányosságokból levonja a tanulságokat, tehát hogy a következő hónapok ülésein láthassuk a mai ülés eredményeit.

Ezzel bezárom a párt tartományi [párt]bizottságának ülését.

Bukaresti Állami Levéltár, az RKP KB Titkársága, 1/1954. csomó, 100–111 lapok, román nyelvű jegyzőkönyv. Közli: Minorităţi etnocale documentare: Maghiarii din România (1945–1955). (Ed.: Andreescu, Andreea–Nastasă, Lucian–Varga Andrea) Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnocale, Cluj, 2002. 744–760. (Fordította: Pató Attila.)

70.

KOLOZSVÁRI ÉS BUKARESTI DIPLOMÁCIAI INFORMÁCIÓK A MAGYAR KOMMUNISTA ÉRTELMISÉGIEK PERÉRŐL

Kolozsvár–Bukarest, 1954. február 9., március 25.

A

Wasmer Jánosnak, az Útlelvélhivatal vezetőjének jelentése. Kolozsvár, 1954. február 9.

8/szig.titk.-1954.

Szigorúan titkos!

Még 1952. szeptember 23-án, 44/szig.titk.-952. sz. alatt³⁰⁷ jelentettem, hogy Veress Pál Kolozsvár városi néptanácselnököt letartóztatták. Kb. másfél év után, 1953. november végén szabadlábra helyezték, és most ismét itthon, Kolozsváron van. Párttagságát nem veszítette el, de már nincsen felelős állásban, hanem az „Unirea” gépgyárban dolgozik, havi 400 lejes fizetéssel.

A kb. egyidejűleg letartóztatott több régi magyar nemzetiségű kommunistának, így Jordáky Lajos volt szakszervezeti elnöknek, aki az utóbbi időben a Magyar Színház adminisztrátora volt, Balogh Edgárnak, a Bolyai Tudományegyetem volt rektorának, dr. Csögör László alispánnak, később klinikai vezetőnek³⁰⁸ és Demeter János egyetemi tanárnak a nagyváradi katonai törvényszéken most vannak zárt tárgyalásai. Hírek szerint a vád ellenük hazaárulás, itteni kapcsolataik és itt viselt funkcióik miatt tették át a tárgyalásokat Nagyváradra.

*Wasmer János
hivatalvezető*

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium TÜK-iratai, 1945–68, Románia, XIX-J-1-j, 9. doboz, 5/c tétel, 00571. sz. sokszorosított gépirat.

³⁰⁷ Lásd a 60. sz. iratot.

³⁰⁸ Dr. Csögör Lajos 1944 októberétől 1946 elejéig volt Kolozs megye alispánja, ill. alprefektusa, letartóztatása idején a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet igazgatója (rektora), nagy nemzetgyűlési képviselő.

Pataki László nagykövet jelentése. Bukarest, 1954. március 25.

29/szig.titk./1954.

Szigorúan titkos!

Előadó: Szipka I. o. köv. tanácsos.

A magam és a többi diplomáciai beosztott elvtársak ismerősei révén szereztem tudomást arról, hogy kb. hét óta³⁰⁹ folyik Nagyváradon egy hazaárulási per, az ún. „transzilvanisták” pere. Az eléggé nagyszámú vádlottak között van Balogh Edgár író, a Kolozsvári Bolyai Egyetem volt rektora, Demeter János, a Kolozsvári Egyetem volt rektora³¹⁰, Csörgő Lajos, a Marosvásárhelyi Egyetem volt rektora, Márton Áron katolikus püspök³¹¹, Jordache volt erdélyi szak szervezeti vezető és pártfunkcionárius, Méliusz Tibor író, Csörgő László orvos.³¹²

A hazaárulók ügyét a Nagyváradai Katonai Törvényszéken a legfelsőbb katonai bíróság tárgyalja. A vád ellenük hazaárulás, mert 1944. augusztus 23. után mozgalmat szerveztek Erdélynek Romániától való elszakítására és önálló, független Erdély megvalósítására. Állítólag a csoport az illegális kormányt is összeállította, amely szerintük megfelelő időben átvette volna Erdély kormányzását.

Az eddigi tájékozódásom szerint feltehető, hogy a vádlottaknak külföldi reakciós körökkel is voltak szoros kapcsolataik és a mozgalmukhoz innen kaptak irányítást és anyagi támogatást. A mozgalom Erdélyben elég széles körű érdeklődésre talált és annak dacára, hogy a tárgyalást titokban és szigorúan zárt ajtók mögött tartják, mégis bizonyos mértékben kiszivárgott és nagy érdeklődéssel kísérik a nemzeti kisebbségek körében és főleg Erdélyben.

A vádlottakat még 1949-ben tartóztatták le³¹³ és azóta Kolozsváron, Nagyváradon és egyéb más helyeken tartották őket őrizetben. A tárgyalást állítólag azért tartják Nagyváradon, mert a vádlottak túlnyomó többsége Kolozsváron dolgozott és eléggé széles és mély kapcsolataik voltak. Azzal, hogy a tárgyalást Nagyváradon tartják, el akarják kerülni a lakosság körében az esetleges nyugtalanságot, ennek dacára a tárgyalás mégis bizonyos fokú nyugtalanságot és ellenszenvet vált ki a tárgyalás ellen, mert a vádlottak propagandájukban elég szépen hangzó „önálló, szabad, független Erdélyt” hirdettek, amely jelszóval Erdély-lakta magyarjai *[sic!]* között szimpátiára tettek szert.

A per kimenetele egyelőre előttem ismeretlen, az ügyet azonban továbbra is figyelemmel kísérem, és amint közelebbit sikerül megtudnom, azt azonnal jelentem.

*Pataki László
követ*

³⁰⁹ Nagyváradon a hadbírószági tárgyalás 1954. január 21-én kezdődött meg, majd február végén elnapolták és a vádlottakat visszavitték Bukarestbe, hogy ott április 13-án újra kezdődjön a tárgyalás.

³¹⁰ Ez tévedés. Demeter János sohasem volt a Bolyai rektora, 1951–52-ben a Jog- és Közgazdaságtudományi Intézet oktatási igazgatója volt.

³¹¹ Márton Áront nem a „transzilvanisták” perében ítélték el.

³¹² A nevek helyesen: Csörgő Lajos (a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet volt vezetője), Jordáky Lajos, Méliusz József, Székely László.

³¹³ Lásd a 32. sz. iratot.

Pataki László május 26-i kiegészítő jelentése.

29/1/szig.titk.-1954.

Szig. titkos!

29/szig.titk. szám alatt jelentettem már a „transzilvanisták” hazaárulási perét. A szóban forgó perben folyó évi május 17-én hoztak ítéletet. A tárgyalás második fele és az ítélethozatal Bukarestben, ugyancsak szigorúan zárt ajtók mögött lett megtartva. A vádlottak közül, mint fővádlottat, Jordache³¹⁴ volt erdélyi szakszervezeti vezető és pártfunkcionáriust 12 év, Csögör Lajost, a marosvásárhelyi egyetem volt lektorát 10 év, Balogh Edgár írot, a kolozsvári Bolyai Egyetem volt rektorát 8 évi, a többi vádlottat 2–6 évi fegyházra ítélték.³¹⁵

Pataki László
nagykövet

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium TÜK-iratai, 1945–68, Románia, XIX-J-1-j, 9. doboz, 5/c tétel, 00763. sz. sokszorosított gépirat.

71.

DR. MISKOLCZY DEZSŐ ÉS DR. VENDÉG VINCE MAROSVÁSÁRHELYI PROFESSZOROK HAZATÉRÉSÉNEK ÜGYE

Budapest, 1954. április 16., Bukarest, augusztus 12., Marosvásárhely, november 25.

A

**Dr. Zsoldos Sándor egészségügyi miniszter átírata Berei Andornak,
a külügyminiszter első helyettesének dr. Miskolczy Dezső és dr. Vendég Vince
professzorok hazahívása ügyében. Budapest, 1954. április 16.**

0177/1954.TÜK.

Titkos!

³¹⁶Románia felszabadulása időpontjában³¹⁷ a volt romániai magyar egyetemeken, Kolozsváron és Marosvásárhelyen³¹⁸ magyar professzorok tartózkodtak. A marosvásárhelyi orvostu-

³¹⁴ Helyesen: Jordáky.

³¹⁵ Valójában Jordákyt 12, Demetert 10, Baloghot 8, Csögört 6 év kényszermunkára és teljes vagyonekobzásra ítélték. 1955. május 27-én – elnöki kegyelemmel – mindnyájan kiszabadulnak.

³¹⁶ Utólag kézzel beszúrva: „Követ elvtárs előtt ismeretes, hogy”.

³¹⁷ Utalás az 1944. augusztus 23-i bukaresti palotaforradalomra és Románia átállására. Ezt a katonai-politikai fordulatot 1989-ig hivatalosan „felszabadulásnak” tartották.

³¹⁸ 1944-ben Erdélyben csak egy magyar egyetem működött, a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem, Marosvásárhelyre egy (kényszerű) kompromisszum eredményeként került az 1945. május 29-én megalapított magyar tannyelvű állami tudományegyetem orvostudományi kara.

dományi egyetem professzorainak jelentős része a felszabadulás után is munkahelyén maradt³¹⁹ és tovább folytatta működését.

Jelenleg is a marosvásárhelyi orvostudományi egyetemen működik dr. Miskolczy Dezső és dr. Vendég Vince professzor. A romániai magyar orvostudományi egyetemen működő egyetemi tanárokat illetékes román szervek arra kérték fel annak idején, hogy igyekezzenek működésük alatt megfelelő helyettesek kineveléséről gondoskodni. Amennyiben ez sikerül, az illetékes román szervek kilátásba helyezték a volt magyar professzorok³²⁰ átengedését a magyar kormány részére. Az elmúlt idők folyamán néhány volt magyar egyetemi tanár kiengedéséhez a román kormány hozzájárult. Ezeket az egyetemi tanárokat a magyar kormány annak idején átvette³²¹ és megfelelő beosztásukról gondoskodott.

Dr. Miskolczy Dezső és dr. Vendég Vince egyetemi professzorok tudomásunk szerint az idők folyamán megfelelő helyettesek kineveléséről gondoskodtak, így³²² megítélése szerint időszerűvé vált az annak idején a román fél által kilátásba helyezett átengedés kérdésének felvetése.

A kérdés felvetését indokoltá teszi az is, hogy az említett egyetemi tanárookra a magyar tudományos élet és az orvosképzés szempontjából igen nagy szükség volna. Különösen vonatkozik ez dr. Miskolczy Dezső egyetemi professzorra, aki nemzetközileg is ismert tudós, igen kiváló ideggyógyász, aki régi egyetemi múltja tekintetében.³²³

Fentiek alapján, kérem, szíveskedjék a román kormánynál dr. Miskolczy Dezső és dr. Vendég Vince marosvásárhelyi egyetemi tanárok átengedésének kérdését felvetni és megfelelő lépéseket tenni annak érdekében, hogy a román kormány a szóban forgó két professzort a magyar kormánynak engedje át.

Dr. Zsoldos Sándor
Egészségügyi miniszter

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium adminisztratív iratai, Románia, XIX-J-1-k, 44. doboz, 30/d tétel, 05299. sz., aláírással hitelesített átirat. Az iraton Forgács Egon április 21-i kézigyegy látható. Ugyanezen a napon Berei Andor a lap alján odaírta: „Rózsa Irén elvt-nő Pataki elvt-at utasítani kell, hogy személyesen és szóbeli jegyzékben járjon el a professzorok visszatérése érdekében.” (Rózsa Irén külügyminisztériumi főosztályvezető-helyettes április 28-án átiratban utasította erre Pataki László követet.)

³¹⁹ Az orvostudományi karon 1944. október 11-én csak három professzor maradt: Miskolczy Dezső (rektor), Haynal Imre (dékán) és Láng István. A Kolozsvár elfoglalása előtt eltávozott professzorok egy része 1945 tavaszán visszatért a városba. Bővebben lásd Vincze, 1995.

³²⁰ Nem „volt magyar professzorok”: mindketten magyar állampolgársággal rendelkező magyar professzorok voltak.

³²¹ Valójában azért „vették át” ezeket a professzorokat, mert a román illetékesek nem voltak hajlandóak meghosszabbítani a szerződésüket.

³²² Utólag kézzel besúruva: „az illetékes magyar szervek”.

³²³ Pályafutásáról lásd: *Viharban. Száz éve született Miskolczy Dezső. Tanulmányok a marosvásárhelyi felsőfokú oktatás múltjáról és jelenéről.* (Szerk.: Jung János–Egyed-Zs. Imre) Prokardia Kiadó, Marosvásárhely, 1994.

B

Szipka József követségi tanácsos jelentése a Külügyminisztériumnak a két professor kikérése ügyében. Bukarest, 1954. augusztus 12.

31/3/titk.-1954.

Előadó: Kalmár köv. titkár

Titkos!

Hiv. sz.: 05299/2/1954. I. titk.

Mint már más úton jelentettem, Crişan elvtárs, ideiglenes külügyminisztériumi igazgató f. évi augusztus hó 3-án az alábbiakban közölte a román szervek álláspontját a fenti tárggyal kapcsolatban:

Az RNK Egészségügyi Minisztériuma azzal a kéréssel fordul a magyar szervekhez, hogy hosszabbítsák meg legalább még 2 évvel Miskolczy és Vendég romániai működésének időtartamát. A két tudós aspirantúra-szervezéssel és más, igen fontos tudományos munkával foglalkozik, s a magyar nyelvterületeken nevelt tudósok között még nincsen olyan megfelelő káder, aki ilyen jellegű tudományos munka irányítására alkalmas lenne.

Crişan elvtárs ezután közölte, hogy a román szervek ki akarják tüntetni Miskoczy Dezső professzort közelgő 60. születésnapja alkalmából, tudományos munkássága elismeréséül. Ezzel kapcsolatban kéri az illetékes magyar szervek sürgős közlését.

Mint hogy a kitüntetésre még augusztus 23. előtt sor kerülne, kérem Miniszter Elvtársat, szíveskedjék a hozzájárulást soron kívül kieszközölni.

*Szipka József
köv. tan.*

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium adminisztratív iratai, Románia, XIX-J-1-k, 44. doboz, 30/d tétel, 05299/4. sz., aláírással hitelesített jelentés.

C

Dr. Miskolczy Dezső levele a Debreceni Orvostudományi Egyetem dékánjának. Marosvásárhely, 1954. november 25.

Igen tisztelt Dékán Elvtárs!

Az Egészségügyi Minisztérium miniszterhelyettese, Takó József dr. 1954. szeptember 17-én kelt és október 27-én kezeimhez érkezett értesítésében közölte velem, hogy a vezetése alatt álló egyetem egyhangú meghívása alapján minisztériumunk szívesen látna engem az egyetem Ideg-és Elmekórtani Tanszékén az ottani klinika vezetőjeként.

A Debreceni Orvostudományi Egyetemnek ezt a megtisztelő elhatározását hálásan köszönöm s kinevezésem esetén igyekezni fogok a belém helyezett bizalomnak tőlem telhetőleg megfelelni.

Tisztelettel bejelentem, hogy a miniszterhelyettes értesítését itteni Orvostudományi Felsőoktatási Intézetünk igazgatójának³²⁴ azonnal bemutattam, és közöltem vele azt az elhatározá-

³²⁴ Dr. Andrásófszky Tibor.

somat, hogy a meghívásnak eleget kívánok tenni. Az igazgatóság e napokban értesített arról, hogy a Román Népköztársaság Egészségügyi Minisztériuma ügyemet a Külügyminisztériummal kívánja megtárgyalni, és az eredményről engem értesíteni fognak. Addig is kifejezésre juttatta a főiskola vezetőségének azt az álláspontját, hogy a debreceni kineveztetésem esetén jelenlegi munkahelyem elhagyását a most folyó tanév befejeztével tartja lehetségesnek, az érvényben lévő szerződéses megbízatásom értelmében.

Tisztelettel kérem, szíveskedjék a tanári testületnek hálás köszönetem kifejezését tudomására hozni.

Kérem bejelentésem szíves tudomásul vételét.³²⁵

*Mély tisztelettel:
Miskolczy Dezső dr. s. k.
egyetemi tanár*

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium adminisztratív iratai, Románia, XIX-J-1-k, 44. doboz, 30/d tétel, 05299/8. sz., Árvay Sándor által hitelesített másolat.

72.

BOLDOCZKI JÁNOS KÜLÜGYMINISZTER FELJEGYZÉSE A KOLOZSVÁRI ÚTLEVÉLHIVATAL ÜGYÉRŐL

Budapest, 1954. június 26.

Rudenco, a Román Népköztársaság külügyminiszter-helyettese június 23-án Pataki nagykövetünkkel közölte, hogy a Kolozsvári Útleve lhivatalra vonatkozó egyezmény lejárt, és hogy fenntartását nem tartják szükségesnek.³²⁶

A Külügyminisztériumban elfekvő iratokból eddig nem sikerült megállapítani, hogy ilyen egyezmény [egyáltalán] lett volna, és a különböző feljegyzésekből is arra lehet következtetni, hogy annak idején szóbeli megegyezés jött létre.

³²⁵ Két nappal később Miskolczy Dezső Árvay Sándor debreceni szülész-nőgyógyász professzort arról értesítette, hogy a marosvásárhelyi orvosi egyetem vezetése „sajnálattal vette tudomásul kilátásba helyezett kinevezésemet, meghajlik azonban a magasabb szempontok előtt, és hozzájárul ahhoz, hogy a tanév lejáta után az intézet kötelekéből kiváljak.” A professzor végül még 10 évig Marosvásárhelyen maradt. Döntésében közrejátszhatott az is, hogy 1955-ben a Román Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagjává választották (hamarosan pedig rendes tag lett), és ennek következményeképpen Marosvásárhelyen akadémiai kutatóállomást létesítettek, amit ő irányított 1964-ig. A romániai megbecsülése mindvégig igen nagy volt, a 70. születésnapja alkalmából a román ideggyógyászati folyóirat ünnepi számmal emlékezett meg. Mindezek ellenére 1964 szeptemberében hazatért Magyarországra, ahol még majd 10 évig aktívan dolgozott. Vendég Vince fül-orr-gége professzor egészen 1970-ig vezette a tanszékét. Marosvásárhelyen hunyt el.

³²⁶ Egy román külügyminisztériumi feljegyzés szerint június 22-én történt a dipomáciai kihallgatás. A román fél ekkor közölte, hogy szerinte az Útleve lhivatal létrehozását rögzítő kétoldalú egyezmény (melyet Bukarest 1949. április 20-án hagyott jóvá) 1954. június 19-én érvényét veszítette, emiatt azt be kell zárni. Bukaresti Állami Levéltár, az RKP KB iratai, külkapcsolatok, 10/1954. tétel, 94.

Fentiekkel kapcsolatban fel akarom hívni a Politikai Bizottság figyelmét [*arra*], hogy a Román Népköztársaság évek óta a legkülönbözőbb ürügyekkel meggátolja a Magyarországból Romániába, és Romániából Magyarországra való indokolt utazásokat is. Ez ellen a Külügyminisztérium – megfelelő formában – sokszor tiltakozott. Legutóbb június 3-án magamhoz hívtam a román nagykövetet és közöltem ennek a helyzetnek a tarthatatlanságát. A nagykövet azt válaszolta, hogy a román Párttól és kormánytól – Magyarországra akkreditálása alkalmával – olyan utasítást kapott, hogy tegyen javaslatot ennek a tarthatatlan helyzetnek a megszüntetésére. [...]³²⁷

Javasoljuk

Bukaresti nagykövetünk keresse fel a Román Népköztársaság külügyminiszterét, és jegyzékben – valamint szóban is – közölje, hogy a Magyar Népköztársaság kormánya nagy súlyt helyez a Kolozsvári Útlevélhivatal további működésére, mert ez a két ország közötti baráti kapcsolatok további elmélyítését dokumentálja és szolgálja, és megkönnyíti a Román Népköztársaságból Magyarországra, valamint a Magyarországról Romániába utazó állampolgárok útlevel-, vízum- stb. ügyeinek intézését.

A jegyzék utaljon arra, hogy nem lenne kifogásunk az ellen – sőt, helyeselnénk –, ha az Útlevélhivatal nem Kolozsvárott, hanem a Magyar Autonóm Terület [*sic!*] székhelyén, Marosvásárhelyen működne.³²⁸

*Boldoczki János
külügyminiszter*

Magyar Országos Levéltár, az MDP KV, Rákosi-titkárság iratai, M-KS 276. fond, 65/212. ő. e.

³²⁷ A kihagyott részben hivatkozik a csehszlovákokra, akik szintén tovább szigorították a beutazási engedélyek kiadását az elmúlt években.

³²⁸ Az Útlevélhivaltal – minden budapesti erőfeszítés ellenére – a román fél 1955. április 25-én bezáratta.

PATAKI LÁSZLÓ NAGYKÖVET JELENTÉSE
A KISBENKE GYÖRGY ÍRÓVAL TÖRTÉNT BESZÉLGETÉSÉRŐL

Bukarest, 1954. szeptember 15.

197/6/1954/Titk.

Előadó: György köv. attasé.

Szigorúan titkos!

Egy színházi előadás alkalmával György elvtárs találkozott Kisbenke György romániai magyar íróval, akivel a két felvonás közötti szünetben rövid beszélgetést folytatott, Kisbenke Györgynek a Magyar Autonóm Tartományban tett utazásának tapasztalatairól.

Kisbenke elmondotta, hogy a napokban tért vissza a Magyar Autonóm Tartományban tett körútjáról, ahol anyagot gyűjtött a magyar nyelvű *Művelődési Útmutató* számára, amelynek ő a főszerkesztője. Azokban a falvakban és városokban, ahol járt – mondotta Kisbenke – igen furcsa jelenségekkel találkozott. Azon a vidéken olyan hírt terjesztenek, hogy „Erdélyt a szovjet kormány követelésére rövidesen visszacsatolják Magyarországhoz, mert a Szovjetunió ipari országgá akarja fejleszteni Magyarországot, Romániát pedig agrárországgá. Magyarországnak szüksége lesz az Erdélyben lévő nyersanyagokra, és ezért vált szükségessé Erdély visszacsatolása.”

Hivatkoznak arra is – mondotta Kisbenke –, hogy „állítólag” Malenkov elvtárs egyik beszédében utalt arra, hogy Erdélyt vissza kell csatolni Magyarországhoz, és ezt a beszédét „a *Pravda* is közölte”. Ez a hír erősen izgatja az emberek fantáziáját, és nagyon bíznak a megvalósulásában. Ha két ember találkozik az utcán, egymásnak újságot adják, hogy „hallottad, nemsokára újra magyarok leszünk”.

A politikailag tudatlan falusi lakosság körében könnyen terjed ez a hír. Különösen Udvarhely és Háromszék megyében terjedt el nagyon. Sőt, olyan rémhír is kelt szárnyra ezen a vidéken, hogy a románok felháborodásukban bevették a bukaresti Magyar Nagykövetség ablakait.

György elvtárs megkérdezte Kisbenkétől, hogy a román szervek milyen intézkedéseket tettek ennek ellensúlyozására. Erre azonban nem tudott választ adni. Megjegyezte azonban még azt, hogy azon a vidéken nemcsak a lakosság, hanem a helyi párt- és állami funkcionáriusok is szeretnék ennek a hírnek a megvalósulását.

Véleményem szerint a Kisbenke által elmondott jelenségek valószínűek, mert már több ízben tapasztaltuk, hogy a jelentésben jelzett vidékeken románellenes hangulat terjeng. Éppen ezért nem volt nehéz a reakciónak ezen a területen ügyes rémhírek terjesztésével újabb támadást indítani. Ez a rémhír a románokat a Szovjetunió és Magyarország ellen uszítja, az erdélyi magyarokat pedig a románok ellen, és ugyanakkor a Szovjetunió ellen is, mert később azt fogják terjeszteni, hogy lám, a Szovjetunió megígérte, és mégsem csatolta Erdélyt Magyarországhoz... A reakciónak ezen a területen könnyű dolga van, mert a helyi állami és pártszervek vezetői sem képesek arra, hogy ezeket a rémhíreket kiküszöböljék vagy ellensúlyozzák, mert nagyon sok esetben maguk is egyetértenek azokkal.

*Pataki László
nagykövet*

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium TÜK-iratai, 1945–68, Románia, XIX-J-1-j, 9. doboz, 5/c tétel, 00763. sz. sokszorosított gépirat.

PATAKI LÁSZLÓ NAGYKÖVET JELENTÉSE A MAGYAR-ROMÁN
LABDARÚGÓ-MÉRKŐZÉSEN TÖRTÉNT BOTRÁNYRÓL ÉS
A MAGYARELLENES HANGULATRÓL

Bukarest, 1954. szeptember 25.

Előadó: Bíró köv. attasé

Titkos!

Szeptember 19-én a bukaresti Augusztus 23. stadionban került sor a magyar és a román labdarúgó B válogatottak találkozájának lebonyolítására. Mint arról előző, 200/2/titkos/ sz. jelentésemben már beszámoltam, a mérkőzés iránt Bukarestben rendkívül nagy érdeklődés volt. Bíró elvtársnak, a román OSTB³²⁹ illetékes szerveitől nyert értesülése alapján a jegyek már szeptember 16-án elővételben elkelték, sőt a férőhelyen felül is jelentős mennyiségű jegy kiadására került sor. A jegyek igen magas áron (10–15 lej)³³⁰ kerültek forgalomba. A jegyek szétosztását a sportszervezetekre és üzemi sportkörökre bízta, Kalmár elvtárs tapasztalatai szerint azonban utcai árusításban is lehetett jegyeket kapni.

A mérkőzés színhelyét, az Augusztus 23. stadiont már jóval a mérkőzés kezdete előtt igen erős rendőri kordon vette körül, s a játéktéren is nagyszámú rendezőgárda és rendőr teljesített szolgálatot. Még a jeggyel rendelkezők is csak négy-öt ellenőrzés után foglalhatták el helyüket a stadionban. A mérkőzésen több mint 90 ezer néző vett részt. A kormánypályolyokban és a hivatalos személyek részére fenntartott lelátón megjelentek Gh. Apostol, az RMP Központi Vezetőségének titkára, C. Párulescu, Fazekas János és Ceaușescu elvtárs, az RMP Központi Vezetőségének titkárai, valamint az RMP Központi Vezetőségének, a román kormánynek és a bukaresti diplomáciai testületnek számos tagja. A mérkőzés igen változatos és kemény küzdelmet hozott, melynek során a lelkesebben, gólrá törőbben küzdő román B válogatott megérdemelten aratott 2:1 arányú győzelmet. A román játékosok számára az egész mérkőzés folyamán nem volt elvesztett labda, míg a magyar játékosok unottan, és sokszor fölényesen játszottak.

A mérkőzés előtti napon Titkos és Rác elvtársakkal, a magyar csapat vezetőivel beszélgetést folytattam a csapat tagjainak viselkedésére vonatkozóan, s a vasárnapi taktikai megbeszélésen Bíró elvtárs is hangsúlyozta, hogy a játékosoknak kerülniük kell a közönség felé történő integetéseket, és időnyerés céljával a labdaelrúgásokat.

Felhívtam továbbá a vezető elvtársak figyelmét a közönség sovinizta hangulatára, s kértem a körülményekhez képest a magyar sportolókhoz méltó magatartás szigorú betartását. Ennek ellenére a játékosok ezt nem tartották be. Történtek kiintegetések és labdaelrúgások, aminek következménye azután az volt, hogy a szélsőséges közönség sovinizta, magyarelles és gyűlölködő hangulata csak fokozódott. A szinte vég nélkül tartó ordítózás és fütyülés ilyenkor rendkívül erőssé vált, úgy hogy még a játék menetét is sok esetben zavarta. A mérkőzésen különben történt néhány, a magyar és a román sportbarátság további elmélyülését valóban nem szolgáló jelenet is.

A mérkőzés előtt pl. az RNK himnuszát játszotta el a kivezényelt zenekar, s csak ezután a magyar himnusz, s azt is olyan csúnyán, hogy az felháborodást kellett nemcsak a kint lévő ma-

³²⁹ Országos Sport- és Testnevelési Bizottság.

³³⁰ 1952 februárjában, a pénzreform után 1 liter étolaj vagy 1 kg párizsi ára 11 lej volt.

gyarokban, hanem a jóérzésű román elvtársakban is. Nem sokkal a mérkőzés megkezdése után az egyik román játékos összecsapás utáni sérülést színelve kivette magát a pályáról. Ezt követően elkezdődtek a különböző durvaságok. Megjegyzem, hogy a román játékos néhány perccel azután, hogy elhagyta a játéktérrel, visszajött a pályára. A második féldő vége felé következett be azután a legelítélendőbb eset. A román B válogatott középcsatára az egyik összecsapás után fekvő maradt, mire a nézőtérrel egy fényképész a játéktérrel rohant, és durván szidalmazni kezdte a román középcsatár segítségére siető magyar játékosokat. Tömörülés támadt a fényképész körül, majd pedig a közönségnek az a része, amely közel volt az eset színhelyéhez, kövekkel és sörösüvegekkel dobálni kezdte a magyar játékosokat. Ezzel egy időben mintegy 40-50 főnyi „utcagyerek” szintén berohant a játéktérrel, és köveket dobált a magyar játékosok felé. A karhatalmi szervek szemmel láthatóan nem nagyon igyekeztek a történetek elé akadályt gördíteni, ennek következménye az volt, hogy ez a rendkívül elítélendő dolog eltartott néhány percig. A lelátó azon részét, amelyről a köveket és sörösüvegeket dobálták a magyar játékosok felé, nem ürítették ki, ellenkezőleg, ez a rész továbbra is a legádázabban uszított a magyar csapat ellen.

Igen helytelenül viselkedtek azután játékosaink akkor, amikor a játékvezető a mérkőzés végét jelezte. A román csapat a játéktér közepére vonult, s köszöntötte a közönséget, míg a magyar játékosok a közönség üdvözlése nélkül hagyták el a játéktérrel.

A mérkőzés után Bukarest utcáin jócskán lehetett hallani olyan hangokat, amelyekeken keresztül a legdurvább sovíniszta módon elítélték a magyar csapat magatartását, vad hunoknak, barbárok, huligánoknak nevezvén nemcsak a magyar játékosokat, hanem általában a magyarokat. Érdekes módon vezető elvtársaknál is tapasztaltam a magyarokkal szemben tanúsított ellenszenvet. A budapesti mérkőzés állásáról mikrofonon keresztül tájékoztatták az Augusztus 23. stadionban helyet foglaló közönséget. A románok kiegyenlítő gólja (1:1-es állásnál) rendkívül nagy örömet okozott a közönségnek. Akkor amikor azonban a mérkőzés végén bemondotta a mikrofon a budapesti mérkőzés végeredményét, a vezető elvtársak (az RMP Központi Vezetősége és a kormány tagjai) köszönés nélkül távoztak Vass elvtártól és tőlem.

Szipka elvtárs különben szeptember 9-én Sztálinvárosban³³¹ tartózkodott, és ott a következőket látta: az utcákon nagy embertömegek verődtek össze, hogy hangszórókon keresztül hallgassák a budapesti magyar–román válogatott mérkőzés közvetítését. Általában a közvetítéseket román nyelven hallgatták. Szipka elvtárs az emberek közé vegyülve tapasztalta, hogy az ilyen csoportokon belül jócskán történt magyar és román sovíniszta megnyilvánulás. Túlnyomórészt azonban magyar ajkú emberek részéről történtek olyan megnyilvánulások, amelyek a két nép, a román és a magyar békés együttélését nem bizonyították. Igen sokszor hangzottak el magyarok részéről kihívó és öntelt megnyilatkozások, amelyek a magyar csapat legyőzhetetlenségét bizonyították. [*sic!* – *talán bizonygatták?*]. Erre a románok természetesen a magyarok szidalmazásával, durvaságokkal és fenyegetőzésekkel válaszoltak. Szeptember 19-én este a sztálinvárosi szabadtéri színpadon a Kínai Felszabadító Hadsereg adott műsort. Előadás után a román–magyar labdarúgó-mérkőzések eredményeinek kapcsán állítólag román nemzetiségű egyének provokációkat követtek el. Belekötöttek pl. a magyarul beszélőkbe, s több súlyos verekedés történt, melynek során számosan könnyebb és súlyos sérülést szenvedtek. A verekedéseknél a szolgálatot teljesítő rendőrök általában passzívak voltak, és nem igyekeztek a botrányokat elfojtani.

Szeptember 21-én egyébként Bíró elvtársat felkereste Gróza Péter titkárságán a Nagy Nemzetgyűlésben dolgozó Nagy Rozália nevű fordítónő, s elmondotta, hogy az elnökségen az elvtársak

³³¹ Brassó neve 1950 és 1960 között.

mindegyike milyen nagy ellenszenvvel viseltetik a magyar csapat játéka után nemcsak a magyar labdarúgás, hanem az egész magyar nép irányában. Elmondotta az elvtársnő, hogy őt mint magyart, szinte alig hagyják dolgozni, állandóan azt mondván neki, hogy milyen barbár fajhoz tartozik. Ugyancsak a Nemzetgyűlésben dolgozó Török nevezetű egyén, akinek csoportvezetői tisztje van, Nagy Rozáliának kijelentette, hogy nem kívánja ezután a magyar nyelvet sem hivatalos, sem egyéb alkalmakkor használni, s tőle is elvárja, hogy vele többé magyarul ne beszéljen. A Nagy Nemzetgyűlésben dolgozó elvtársak körében egyébként az a vélemény, hogy ilyen magyar csapatot és általában magyar csapatot nem látnak szívesen Romániában, s ilyen durva sportolókkal nem is akarnak kapcsolatot tartani.

Ugyancsak szeptember 21-én este Bíró elvtárs beszélgetést folytatott Albert Antal elvtárral is, aki az RMP Központi Bizottsága magyar szekciójában dolgozik, és a kongresszus előkészítő munkálataiban vesz részt. Ez az elvtárs is elmondotta, hogy a magyarok bukaresti vendégszerelése után magánál a Központi Vezetőségnek dolgozó munkatársak körében is rendkívül nagy a felháborodás. Értésülése szerint a párt legfelsőbb szervei is meg fogják vizsgálni a mérkőzésen történtek okait.

Szeptember 24-én a Külföldi Újságírók Szövetségében Bíró elvtárs a Romániában működő szovjet újságok és hírügynökségek (TASSZ, SZOVINFORMBÜRÓ, *Pravda* stb.) tudósítóival is beszélgetést folytatott. Ezek az elvtársak egyhangúlag megállapították azt, hogy a román közönség viselkedése a magyar csapattal szemben teljesen tűrhetetlen volt. Hangsúlyozták a szovjet elvtársak, hogy még az igazán elítélendő sörösüvegekkel és kövekkel való dobálózástól el is tekinthetünk, akkor is lehetetlen az a magatartás, az az állandó füttyülés és ordítás, amit a román közönség tanúsított a mérkőzés egész ideje alatt. Ugyanezen a véleményen voltak a lengyel és bolgár követség azon munkatársai is, akik kint voltak a mérkőzésen. Az est folyamán Bíró elvtárs Robotos elvtárral³³² is beszélgetést folytatott a bukaresti mérkőzéssel kapcsolatban. Robotos elvtárs mélységesen fájlalta a bekövetkezett eseményeket, mert szerinte itt nemcsak a magyar–román ellentétek domborodtak ki élesen, hanem csorba esett az RNK sporttársadalma tekintélyén is, hiszen – mint ahogyan ő mondta – ennek az esetnek tanúi voltak az országban tartózkodó idegenek és a Bukarestbe akkreditált diplomáciai képviselők is. Robotos elvtárs azzal egyetértett, hogy a sajtó részben alapot szolgáltatott a román közönség erősen győzelmi hangulatahoz. Megjegyezte, hogy az RMP Agitációs és Propagandaosztálya szeptember 16-án utasította is a sajtószerveket a magyar–román labdarúgó-mérkőzéssel kapcsolatos tárgyilagosabb állásfoglalásra. Azzal kapcsolatban, hogy a közönség [*elégge*] el nem ítélt magatartásával miért fogalmazott olyan semmitmondó „langyosan” a román sajtó, Robotos elvtárs elmondotta, hogy hétfőn, szeptember 20-án számos telefonbeszélgetést folytatott az Agitációs és Propagandaosztály felelős szerveivel, a *Scânteia* és a *Sportul Popular* illetékeseivel, hogy a sajtóban élesen hozzák ki a vasárnap Bukarestben történeteket. Mindenütt olyan választ kapott azonban, amelyek csak az események eltusolását jelentették. Kijelentette ezután azt: arra nem vállalkozhat, hogy a román lapok véleményétől elütő véleményt jelentessen meg az *Előre* hasábjain, még akkor sem, ha az nem fedí a valóságot. Robotos elvtársnak egyébként az a véleménye, hogy a román–magyar mérkőzés rendezése, különösen a labdarúgás tekintetében, úgy látszik, még ma sem hozza meg azt a gyümölcsöt, amelyből a két nép barátságának további elmélyülése és erősödése következne be.

A román sajtó egyébként valóban hozzájárult, s nem is kis mértékben az események illetően való alakulásához. Olyan hangnemű cikkek jelentek meg hosszú idő óta a román lapokban, ame-

³³² Robotos Imre, az *Előre* című központi pártlap akkori főszerkesztője.

lyek a román csapat feltétlen győzelmi esélyeiről beszéltek. Magát a csapatot is hosszú időn át készítették erre a találkozóra. Mérkőzés után a sajtó hangja véleményem szerint ismét nem volt tárgyilagos. Úgy állították be egyes lapok pl. a román válogatott budapesti vereségét, mint hogyha azért következett volna be, mert Kocsis második gólja érvénytelen volt (lesből esett), s a bírósági ítélete letörte volna ezután a román csapatot. Erről az *Informația Bucureștului* hétfői, szeptember 20-i száma írt. A szeptember 22-i lapok hangja viszonylag már megfelelőbb volt. Ezek már megemlítik, hogy volt a közönségnek olyan része, amelynek a magatartása elítélendő. Józanul próbálták megítélni a Budapesten elszenvedett 5:1 arányú vereséget is. Túlságosan kihozták azonban még most is a Bukarestben elért eredményt, valamint a román ifjúsági válogatott budapesti győzelmét.

A román sportvezető elvtársaktól különben mindvégig a legnagyobb figyelmességet és kedvességet lehetett tapasztalni a magyar csapat irányában. Bianu elvtárs, a román OTSB nemzetközi osztályának vezetője, Vajda elvtárs, a román OTSB elnöke és más vezető elvtársak is minden erejükkel azon voltak, hogy a baráti vacsorán is pl. megbékítsék a román és magyar játékosokat, akik még itt is kifejezésre juttatták egymás iránt érzett ellenszenvüket. Az OTSB vezetői egyébként ígéretet tettek Bíró elvtársnak arra, hogy a pályán bekövetkezett szégyenletes esetek okozóit a legszigorúbban meg fogják büntetni, mert érdekük, hogy a magyar labdarúgókkal, akikről már eddig is rengeteget tanultak, továbbra is a lehető legjobb kapcsolatokat tartsák fenn.

Véleményem szerint nekünk is azon kell lenni, hogy a román–magyar sportbarátság – éppen a sorozatos nemzetközi találkozó rendezésén keresztül – egyre erősödjön. Minden esetben azonban alapos nevelőmunkát kell végezni a Romániába kiutazó magyar sportolók körében. Fel kell világosítani őket a román közönség nem tárgyilagos magatartásáról és arról, hogy mindenkor – éppen ezen körülmények folytán – a legsportszerűbben viselkedjenek. Meggyőződésem, hogy kölcsönös erőfeszítéssel meg tudjuk valósítani az őszinte sportbarátságot, s a jövőben ilyen botrányok nem keletkeznek.³³³

Pataki László

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium adminisztratív iratai, Románia, XIX-J-1-k, 41. doboz, 15/b tétel, 200/3/titk.-1954.

³³³ A fenti botrány miatt az elkövetkező években sem hivatalos, sem barátságos mérkőzésre nem került sor. 1958 februárjában azonban a Kádár János vezette delegáció romániai útja után kialakult „baráti” légkörben, október 23-án ismét megmérkőzött egymással a két válogatott – de ezen is hasonló botrányos jelenetek történtek, mint pár évvel korábban. Éppen ezért Keleti Ferenc nagykövet jelentésében azt írta, hogy „a mérkőzésen történt események világossá teszik a román vezető elvtársak és mindenki előtt, hogy a román lakosság körében igen sok tennivaló van még a sovinizmus maradványainak felszámolására.” Arra is fölhívta Budapest figyelmét, hogy „az események kellemetlen kihatással vannak a románok és az erdélyi magyarság viszonyára is.” Bővebben lásd Vincze Gábor: „Szerencsésebb lesz, ha válogatott mérkőzésre hosszabb időn keresztül lehetőleg nem fog sor kerülni...” (Botrányos magyar–román mérkőzés harminc évvel ezelőtt.) In: *Szabadság*, 1998. november 2.

VALTER ROMAN JELENTÉSE
A RÁKOSI MÁTYÁSSAL TÖRTÉNT BESZÉLGETÉSÉRŐL

Budapest, 1954. október 10.

Budapesti tartózkodásom alatt (1954. szeptember 20. és október 2.) között a Román Népköztársaság és a Magyar Népköztársaság közötti vízügyi együttműködést tárgyaló hivatalos küldöttség élén érkeztem oda), küldöttségünk megérkezése utáni héten meghívót kaptam Rákosi elvtárstól. Amikor a találkozóra mentem, azon gondolkodtam, hogy vajon Rákosi elvtárs milyen kérdéseket fog felvetni. Minden eshetőségre felkészülve, elhatároztam, hogy találkozáskor kezdetén értésemre adom, hogy mi a küldetésem Budapesten, és milyen tisztséget viselek országunkban, hogy személyemet illetően mi a helyzet? Ezzel próbáltam a találkozómat mederbe terelni, amit az első pillanattól kezdve meg is tettem. A mintegy kétórás beszélgetés során Rákosi elvtárs a következő témákat említette:

1.) Kezdetben a Magyar Népköztársaság mezőgazdaságának helyzetéről beszélt. Rákosi elvtárs a népgazdaság mezőgazdasági ágazatának nehézségeiről beszélt. Rámutatott, hogy az egy hektárra eső termés növekedése nehéz kérdéseket vet fel. A terméshozam [függ] a gépesítés mértékétől, az egy hektárra eső műtrágya mennyiségétől és a hozzáértő káderektől. Összehasonlította táborunk országainak a teljesítményét ebben a vonatkozásban, különösen a Szovjetunió és a Magyar Népköztársaság között. Ebből az összehasonlításból világosan kiderül, a Szovjetunió minden vonatkozásban fennálló felsőbbrendűsége. A sertés- és lótenyésztésben viszont a számbeli összehasonlításból a Magyar Népköztársaság kerül ki előnyösebben.

Rákosi elvtárs az Amerikai Egyesült Államok mezőgazdaságának helyzetéről is beszélt. Rámutatott, hogy ott a gépesítés színvonala magasabb, a hektáronként felhasznált műtrágya mennyisége bármelyik táborbeli országnál is magasabb, beleértve a Szovjetuniót, és hozzáértőbb kádereik vannak, mint nálunk. (A népi demokráciákban.) Azt állította, hogy ezeket a kérdéseket megbeszélte Hruscsov elvtárral is.

Beszélt a Magyar és a Román Népköztársaság öntözhető területeiről is. Azt állította, hogy a 9-10 millió hektár öntözhető területünket túl kicsinek ítéli országunk összterületéhez képest. A Magyar Népköztársaságban a 9 millió hektár területből 6,6 millió hektárt művelnek meg.

Rákosi elvtárs egy adott pillanatban elismerte, hogy a magyar párt gazdaságpolitikai hibái a Magyar Népköztársaságnak 5 milliárd forintjába kerültek. Azt is elmondta, hogy ezen hibák elemzése nagymértékben hozzájárult Berija leleplezéséhez.

Rákosi elvtárs a mezőgazdaság kollektivizálási útjának nehézségeiről beszélt. Egyes elvtársak megértették, hogy nem lehet lelassítani a kollektivizálás ütemét, ugyanakkor nem értik, hogy a munkásosztály és a parasztság érdekei eltérhetnek egymástól (ahogy ő mondta – „osztályharc”). A párt politikájának ezt figyelembe kell vennie. A mezőgazdaság vonatkozásában még néhány kisebb kérdést említett, mint az aszály, valamint az igaerő felhasználását a mezőgazdasági telepeken.

2.) Megkérdezte, hogy nálunk is vannak-e nehézségek az egyetemi ifjúsággal? A Magyar Népköztársaságban a következő jelenségről beszélt: valaha nagy tisztesség volt egyetemi hallgatónak lenni, és mindenki verekedett azért, hogy helyet kapjon az egyetemen. Most meg úgy tekintik, hogy az egyetemi hallgatók a kormánynak tesznek jót, ha beiratkoznak az egyetemre. Az egyetemi hallgatók részéről lustaság tapasztalható, amikor kijönnek az egyetemről, gyen-

gén felkészülve, sok pretencióval felfuvalkodottan, csak arra törekednek, hogy amint a termelésbe lépnek, eltávolítsák a régi szakértőket.

3.) A nemzetközi helyzet egyes vonatkozásait érintve Rákosi elvtárs foglalkozott Jugoszláviával, illetve Titóval. Szerinte Tito jelenlegi magatartását a népi Kína születése és sikerei határozzák meg, valamint az a tény, hogy az amerikaiak vereséget szenvedtek Koreában és Indonéziában. Ezenkívül az amerikaiak politikája Jugoszláviával szemben és Jugoszláviában. Ahogy Rákosi elvtárs kifejezte magát: „ha Tito tudta volna, hogy megszületik a népi Kína, nem szakított volna velünk”. Mindebből Rákosi elvtárs azt a következtetést vonta le, hogy a Titóhoz való közeledés lehetséges.

Megkérdeztem, hogyan magyarázza azt a tényt, hogy az „új orientációval” együtt Tito Görögországgal és Törökországgal katonai szövetséget kötött? Azt válaszolta, hogy ezzel Tito rászokni próbál – a paktumnak a titkos rendelkezését ismeri – mivel a szövetség csak akkor lép életbe, ha az Egyesült Nemzetek Szövetsége Biztonsági Tanácsa jóváhagyja ezt a katonai szerződést. Tito a szovjet vétóra számít. Ebben az esetben Titonak nem lenne kötelezettsége háború esetén.

Rákosi elvtárs – amikor közbevettem, hogy a szovjet külpolitika nagy sikereket ért el, s ezek a sikerek nemzetközi síkon hatnak –, azt mondta, „valóban, Sztálin halála óta, a szovjet elvtársak nagy sikereket értek el”. Célzott – számomra általános zavaros és pontatlan formában – „Sztálin politikájának” úgynevezett keménységére.

4.) Rákosi elvtárs ezután rátért a Magyar Népköztársaság országunkkal való viszonyára. Minden kertelés és udvariaskodás nélkül azt mondta, hogy a viszony normális, de hideg. Azelőtt (vagyis a Luca–Pauker–Georgescu-csoport elhajlásának leleplezése és szétzúzása előtt) a kapcsolatok szorosabbak, barátságosabbak és melegebbe voltak. Ahogy a dolgok ma állnak, az nem jó. A viszony megújítását kívánja, a kapcsolatok szorosabbra fonását, különösen gazdasági téren. A szovjet–román vegyesvállalatok feloszlását helyesnek tartja. Létre kellene hozni román–magyar vegyesvállalatokat. Azzal érvelt, hogy a külföldi propaganda ezeket nem tudná felhasználni szovjetellenes céljaira. Egy adott pillanatban Rákosi elvtárs panaszkodott a Szovjetunióval szembeni nagy tartozásairól. Arról kérdezett engem, hogy hasonló-e a helyzetünk, és hogy állunk az aranyunkkal? Kérdéseire nem kapott választ.

Ezután Rákosi elvtárs szorosabb együttműködés mellett tett hitet táborunkban, Románia, Magyarország és Csehszlovákia között. Azzal érvelt emellett: a) ezen országok gazdasági jellemzői kiegészítik egymást. B) az ellenséges propaganda nem beszélhetnek, többé ezen országok függéséről, „alárendeltségéről” a Szovjetunióval szemben. Hozzátette, nem lehetetlen, hogy a három ország (Magyar Népköztársaság, Román Népköztársaság, Csehszlovák Szocialista köztársaság) együttműködéséhez Tito is csatlakozzon. Ezzel az ötlettel kapcsolatban még megemlítette, hogy Magyarország szegény ország, míg Románia gazdag ország. Nekünk van fánk és olajunk, míg nekik ebből nincsen, pedig nagy szükség lenne rá.

Ezeket a gondolatokat fejtegetve Rákosi elvtárs többször megemlítette, hogy személyesen szeretne találkozni Gheorghiu-Dej elvtárral. Többször visszatért erre a kérésére. Említette a néhány évvel ezelőtti találkozóját Gheorghiu-Dej elvtárral.³³⁴ Arra kért, hogy továbbítsam Gheorghiu-Dej elvtárnak ezt a javaslatot és a kérését: „mondja meg az elvtársaknak, hogy találkozni szeretnék velük”, és hozzátette: „természetesen nem Anával és Lucával, hanem Gheorghiu-Dej elvtárral”.

³³⁴ Lásd a 22. sz. iratot.

5.) Ezután Erdély kérdéséről beszélt. Mindenekelőtt állította, „nem ismerjük az erdélyi magyarok helyzetét”, (vagyis a magyar pártvezetés és általában Magyarország). Túl kevés anyag áll ebben a vonatkozásban a rendelkezésükre. Nem értik, miért áll fenn ilyen helyzet? Ezért Magyarországon helyzetük nehéz ebből a szempontból. Nem tudják, hogyan nézzenek szembe a nehézségekkel, és a túl nagyszámú magyar állampolgárok ismételt kéréseivel, akiknek rokonaik vannak Erdélyben? A magyar reakció kihasználja ezt a helyzetet. Hangsúlyozta, hogy ennek ellenére ők nem engednek meg semmiféle agitációt ebben a kérdésben.

Rákosi elvtárs azt állította, hogy nagyon sokan szeretnék rokonaikat meglátogatni Romániában. A román hatóságok nem adnak nekik beutazási vízumot. Természetellenesnek tekinti, és károsnak ezt a helyzetet. Emiatt komoly nehézségeik lépnek fel. Elmesélte nekem, a hangulatot érzékeltetve ebben a vonatkozásban, hogy valaki azt a pletykát indította el, hogy ő a Román Népköztársaságba beutazási vízumot tud szeretni. Néhány napon belül 3 ezer magyar állampolgár jelentkezett nála. Rákosi elvtárs azt mondta, hogy (a Román Népköztársaságba történő beutazási lehetőségek vonatkozásában) jó lenne változtatásokat és könnyítéseket eszközölni. Azt mondta, hogy többszáz ezer magyar állampolgárnak (ha emlékezetem nem csal, 500 000) vannak rokoni a Román Népköztársaságban.

Ezután rátért az erdélyi kérdés kifejtésére. Rákosi elvtárs azt mondta, hogy ez a kérdés erősen gyöttri őt.

1944 nyarán (augusztus 23. előtt) ebben a kérdésben Sztálin elvtársnál járt. Felvetette neki, hogy Erdély egy részét vissza kellene adni Magyarországnak. Rákosi elmondása szerint Sztálin elvtárs a következőket mondta neki: a kérdés megoldása a jelenlegi viszonyok között (1944 nyarán) azzal függ össze, hogy az egyik vagy a másik ország milyen erőfeszítésekre képes a szovjetellenes háborúból való kilépésre, és fegyvereik a németek ellen való fordításában. „Mi – mondta Sztálin elvtárs – tudunk a románok ilyen irányú ígéretes erőfeszítéseiről. (Barbu) Ştirbey Kairóban van. Melyek Magyarország perspektívái ebben a vonatkozásban?” „Rövid idővel ezután történt augusztus 23. – tette hozzá Rákosi elvtárs. – Akkor értettük meg, hogy számunkra Erdély elveszett. 1919-ben kétszer lázadtunk fel. Először rögtön ennek [*vagyis Erdély elvesztése – szerk. megj.*] megtörténte után, másodszor a háború alatt [*sic!*]. A magyar burzsoázia rettenetesen félt tőlünk, ami arra készítette, hogy a végsőkéig kitarson a szovjetellenes háborúban.

Rákosi elvtárs a továbbiakban elmondta, hogy a párizsi békekonferencia előtt megkísérelte az erdélyi kérdést „megoldani”, abban az értelemben, hogy egy részét Magyarországnak ítéljék. Beszélt Sztálin elvtárral. Rákosi elvtárs azt mondta nekem, hogy erre az is készítette, hogy „Erdélyben több a magyar, mint a román”. Azt válaszoltam neki, hogy valószínűleg Horthy revizionista statisztikái szerint. A valóságban Romániában több a román, mint a magyar. Azonkívül a lakosság – egyes korlátozott területű régiókon kívül – nagyon összekeveredett. Sztálin elvtárs, Rákosi elvtárs elmondása szerint, a következőket mondta: „ebbe a kérdésbe mi nem tudunk beavatkozni. Ez olyan dolog, ami a két országra tartozik. Ebben a kérdésben egymás között kell megegyezniük.”

Rákosi elvtárs beszámolt nekem arról is, hogy a békekonferencia előtt Londonban kipuhaltotta Attlee³³⁵ álláspontját is, akivel akkor találkozott. Ebben a vonatkozásban nem bocsátkozott részletekbe. Csupán annyit mondott, hogy megértette Attlee szavaiból, hogy az angolok-

³³⁵ Clement Attlee, Nagy-Britannia munkáspárti miniszterelnöke. Lásd Fülöp Mihály: *A befejezetlen béke. A Külügyminiszterek Tanácsa és a magyar békeszerződés, 1947.* Héttorony, Budapest, 1994, 129.

nak nagyon tetszene, ha Erdély vonatkozásában súrlódások és nézeteltérések lépnének fel a románok és a magyarok között.

A Sztálin elvtárs által mondottakat konkretizálva Rákosi elvtárs azt mondta, hogy ekkor lemondott arról, hogy a kérdést tovább feszegetse. „Megértettem – mondta Rákosi elvtárs –, hogy ilyen körülmények között, amikor még nem lehetett tudni véglegesen, és teljesen világosan, hogy milyen útra lép Magyarország és Románia, nem lehet felvetni a területi kérdéseket.” Hozzátette: „most azonban, amikor mindkét ország a szocializmus útjára lépett, úgy vélem, hogy a kérdés felvethető és megoldható, baráti szellemben.” Rákosi elvtárs lakosságcseréről, határkiigazításról beszélt.

Ezeket a dolgokat és érveket hallgatva, a következőt engedtem meg magamnak, hogy Rákosi elvtársnak megmondjam: ilyen kérdések felvetése a jelenlegi nemzetközi helyzetben, bármilyen formában, azonnali, és súlyos következményekkel járnának Románia és egyben Magyarország számára is. Az ellenség alig várja, hogy akár a legkisebb hajszálrepedést felfedezze a táborunkban. Ennek közös ellenségeink rettenetesen örülnének, és csak vizet hajtanánk a malomokra.³³⁶

Rákosi elvtárs azt mondta, hogy teljesen igazam van, így van, „egy kis résből rögtön hatalmas szakadékot varázsolnának”. Teljesen bizonyos, hogy semmi szín alatt, és semmilyen formában nem is gondol arra, hogy ezt a kérdést nyíltan felvesse. De testvérek (a két párt) között ezt a kérdést mégis meg lehetne beszélni, és megvizsgálni, hogy lehetséges-e megegyezésre jutni. Egy kicsit később Rákosi elvtárs az mondta: „miért van az, hogy egyes romániai magyarok románabbak a románánál?” Azután azt mondta: Moghioroșt miért írják „gh”-val, és nem „gy”-vel?

A magyarkérdés vonatkozásában beszélt nekem a csehszlovákiai magyarok helyzetéről. Említette a szlovákiai magyarok háború utáni, rendkívül nehéz és kritikus helyzetét, a csehszlovák elvtársak akkori, igazságtalan magatartását.³³⁷ Rákosi elvtárs azt mondta, hogy a helyzet odáig fajult, Magyarországnak rendkívül nehéz problémát okozva, hogy arra kényszerült,

³³⁶ Valter Roman megjegyzése: „ismerve a magyar elvtársak nézeteit (Rákosi és Révai elvtársakét) Erdély kérdésében, úgy értettem, hogy Rákosi elvtárs egyes területek átengedésére célzott. A háború alatt a KOMINTERN-ben dolgozva, többször beszélgettem a magyar elvtársakkal arról, hogyan lehetne megoldani Erdély kérdését? A România Liberă Rádió szerkesztőjeként ismertem Dimitrov elvtárs útmutatását Erdély kérdésében, ami [akkor] a következőkből állt: a) ha mi (vagyis Románia) lépünk ki először a háborúból, Erdélyt újból nekünk ítélik. B) adásainkban rámutattunk, hogy Románia ellensége nem keleten, hanem nyugaton található (vagyis a németek és a horthysták), a román csapatokat az erdélyi határokon kell összpontosítanunk, ahonnan bennünket a veszély fenyeget. Ezt azért tettük, hogy a szovjet-német frontról elvonjuk a csapatokat, és ilyen módon könnyítsünk a szovjet csapatok nehézségein. A magyar elvtársak (vagyis Rákosi és Révai elvtársak) úgy vélték, hogy Erdély kérdésében a megoldás a *status quo* megtartása lenne, vagyis a bécsi diktátum által meghatározott határok megtartása. Nagynak nem ugyanez volt a véleménye, legalábbis azokban a beszélgetésekben, amiket velem folytatott, nem ebben az értelemben nyilatkozott. Még arra is emlékszem, hogy akkor Sztálin elvtárs az 1945. márciusi válasza alapján Erdélyt Romániának ítélték. Révai elvtársal találkoztam a KOMINTERN-ben, azt mondta nekem: »ez még nem jelenti azt, hogy Erdélyt véglegesen Romániának adták«. Ezeket az előzményeket ismerve – Rákosi elvtárs szavaiból – megértettem, hogy egy bizonyos terület Román Népköztársaság részéről történő átengedésére gondolt.”

³³⁷ A felvidéki magyarság 1944 utáni sorsáról, a cseh és szlovák kommunista pártok magyarságpolitikájáról lásd Janics Kálmán: *A hontalanság éve. (A szlovákiai magyar kisebbség a második világháború után, 1945–1948.)* Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, Bern, 1980; Vadkerty Katalin: *A kitelepítéstől a reszlovakizációig. (Trilógia a csehszlovákiai magyarság 1945–1948 közötti történetéről.)* Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 2001; Kaplan, Karel: *Csehszlovákia igazi arca (1945–1948)*. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 1993.

hogy Moszkvánál interveniáljon. Csak ezután állt le a magyarok tömeges kitelepítése Csehszlovákiából. Valamit általánosságban említett nekem a kárpátukrajnai magyarokról (szovjet terület) is. Mintha ott is lenne néhány magyar város.³³⁸

6.) A találkozó során Rákosi elvtárs érdeklődött Luca és Ana Pauker iránt is. Azt mondta, hogy nehogy azt higgyem, hogy a védelmükre kel, vagy ilyesmi. Egyszerűen tudni szeretné, mi van velük? Lucáról elmondta, hogy a háború alatt kellemetlensége, bonyodalma támadt vele. A szovjet katonai hatóságok nem akarták megengedni Lucának, hogy a fronton dolgozzon. Ő (Rákosi elvtárs) közbelépett érte. Rákosi elvtárs azt mondta, hogy Lucával nála, a hivatalában, Budapesten találkozott, és beszélgettek.

Ana Paukerről azt mondta, hogy jó barátja volt, ismerte Marcel Paukert. Tudja, hogy a háború alatt Ana sajnálta Marcel Paukert, és elégedetlen volt amiatt, ami vele történt.³³⁹

7.) Egy adott pillanatban megkérdezte tőlem, hogy vezetőink képmásaival, és különösen Gheorghiu-Dej elvtárs képmásával ugyanaz történt-e tavaly nyáron, mint náluk? Vagyis levették-e, mivel ők elkövették ezt a hibát.

8.) A Román Népköztársasággal való kapcsolatok szorosabbra fonásáról és Erdély kérdéséről, valamint Gheorghiu-Dej elvtárrsal való találkozása szükségességéről beszélve, Rákosi elvtárs azt mondta, hogy Vas elvtársat³⁴⁰ Romániába küldi, ezzel a megbízatással.

9.) Rákosi elvtárs panaszkodott az egészségére. Magas a vérnyomása, nem tud úgy dolgozni, mint azelőtt, az orvosok nagyon szigorú munkarendet írtak elő neki. Nemsokára elutazik Barbihába, hogy kipihenje magát. Beszélgetésünk végén megismételte óhaját, hogy Gheorghiu-Dej elvtárrsal szeretne találkozni, és személyesen adjam át neki ezt a kérést. Ezt megígértem neki, és mielőbbi gyógyulást kívántam neki.

A Kínai Népköztársaság kikiáltásának ötödik évfordulóján tartott fogadás alkalmával küldöttségünk (mind a heten) meghívót kaptunk, és valamennyien elmentünk erre. A fogadás végén a szalonokban sétálva Nagy Imre elvtárrsal, a minisztertanács elnökével találkoztam, akivel együtt dolgoztunk a KOMINTERN-ben, ugyanazon a folyosón, és gyakran találkoztunk akkor. Szó szót követett. Nagy elvtárs is érintette az erdélyi magyarok kérdését, de nem abban a formában, mint Rákosi elvtárs. Ismerve Nagy elvtárs múltbeli álláspontját Erdély kérdésében, s azért, hogy a vitát elkerüljem, csak a KOMINTERN-beli beszélgetéseinkre szorítkoztam. Hangsúlyozva, hogy ebben a vonatkozásban akkor kettőnk között nem volt semmilyen nézetkülönbség.

Valter Roman

³³⁸ Kárpátalján 1910-ben magyar többségű volt az összes város: Beregszász, Ungvár, Munkács, Nagyszőlős, Huszt.

³³⁹ Marcel Ana Pauker férje volt, a harmincas években a Szovjetunióba menekült, ám ott „trockizmus” vádjával 1937-ben kivégezték.

³⁴⁰ Vas Zoltánt Gh. Gheorghiu-Dej 1954. szeptember 18-án fogadta Iosif Chişinevschi KB-titkár és Simion Bughici külügyminiszter társaságában. A román pártfőtitkár a pártkongresszusuk előtt kezdeményezett egy találkozót Rákosi Mátyással és Nagy Imrével. Vas Zoltán közölte, hogy Nagy Imre mellett dolgozik. A magyar pártkongresszus rámutatott bizonyos hibákra (pl. a falvak kérdésében). Készségét nyilvánította, hogy gazdasági, mezőgazdasági és külkereskedelmi ügyekben szívesen átadják tapasztalataikat. A tárgyalás jegyzőkönyvét közli: *Minorităţii etnocolturale mărturii documentare: Maghiarii din România (1945–1955)* (Ed.: Andreescu, Andreea–Nastasă, Lucian–Varga Andrea) Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnocolturale, Cluj, 2002, 769–782.

Valter Roman kiegészítése a budapesti látogatásával kapcsolatban:

Budapesti tartózkodásom alkalmával megfigyeltem bizonyos dolgokat, amelyek furcsának, abnormálisnak tűntek. Például: a Katona József Színházban a *Fáklyaláng* című történelmi darabot játszották, amelynek témája az 1848-as forradalom utolsó pillanatai, ahol Kossuth játszotta a főszerepet. Egy adott pillanatban (az öt játszó színész) a minisztertanács ülésén beszélt a forradalom katonai helyzetéről, azt mondta: „elvesztettük Erdélyt”. Furcsának találtam, hogy ma ilyen mondatot adnak Kossuth (vagyis a színész) szájába. A darab, ami különben jó, eljátszható lett volna ilyen felkiáltás nélkül is.

A szünetben a színház halljában különböző budapesti színházak hirdetéseit láttam, beleértve a vidéki színházakét, Kecskemét, Debrecen, Cegléd stb. Ezek között a plakátok között (vagyis a vidéki színházak plakátai között) ott volt a marosvásárhelyi magyar színház plakátja, nevezetesen a marosvásárhelyi magyar együttes bukaresti látogatásáról (a Lipszani utcában), Maxim Gorkij *Kispolgárok* című előadásáról.

A budapesti színházi programot áttekintve azt láttam, hogy a Budapesten jelenleg játszott darabok nagy része nyugati klasszikus szerzőktől származnak, és nagyon kevés az orosz klaszszikus irodalomból és a szovjet irodalomból.

Valter Roman

1954. október 11.

Bukaresti Állami Levéltár, RKP KB, külkapcsolatok, IV/1945. csomó, 100–111. lapok, román nyelvű jegyzőkönyv. Közli: Minorităţi etniculturale mărturii documentare: Maghiarii din România (1945–1955). (Ed.: Andreescu, Andreea–Nastasă, Lucian–Varga Andrea) Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, Cluj, 2002, 799–804. (Fordította: Fülöp Mihály.)

76.

WASMER JÁNOSNAK, A KOLOZSVÁRI ÚTLEVÉLHIVATAL VEZETŐJÉNEK JELENTÉSE A LÁTOGATÁSI VÍZUMOK KIADÁSA ÜGYÉBEN

Kolozsvár, 1954. december 18.

41/1.-titk./954.

H. sz.: 01445/121/titk.-1954.III.

Előadó: Sztankovics köv. attaché

[...]³⁴¹ 1954 májusától a román hatóságok mindinkább adnak ki útleveleket, bár jelenleg még mindig nincs arányban a kérelmekkel – nagymértékben megnövelte hivatalunk forgalmát.

Erdély különböző részeiből posta útján és személyesen az érdeklődők száza keresik meg a hivatalt. Az 1953. évi forgalommal szemben a vízumkiadás terén is állandó emelkedés látható:

³⁴¹ Kihagytuk a vízumdíjakkal kapcsolatos részeket.

1953-ban látogatás- és végleges beutazásra kiadott engedélyek száma:	62
1954. december 8-ig, a rendelet kézhezvételéig ” ” ”:	149
1954. december 8-tól a mai napig csak látogatási célra:	177

és ezenkívül jelenleg igen sok végleges beutazási kérelem van folyamatban.

A beutazási engedélyeknek magyar részről való megkönnyítése itt azt a reményt keltik, hogy román részről is hasonló intézkedés fog történni. Ez igen szükséges volna, miután a román hatóságoknál több ezer útlevelekérelem van benyújtva. Az útlevelekérelmeket jelenleg is csak az általunk kiadott igazolással fogadják el, amelyben biztosítjuk a kérelmező részére a beutazási engedély megadását, ha útlevelet bemutatja.

Az utóbbi időben a román hatóságok nagyobb számban adnak ki végleges kiutazásra érvényes útlevelet. Miután a végleg távozó a beutazási vízumra való várakozás ideje alatt rendszerint likvidálják itteni ügyeiket, abban a reményben, hogy elköltöznek, a magyar hatóságok részéről a végleges beutazási engedélyek elbírálásánál gyorsabb döntésre lenne szükség, hogy kellő időben tudjunk értesítést küldeni az érdekelteknek.

Ezzel kapcsolatban megemlítjük, hogy előfordult néhány olyan eset is, hogy a látogatási célból kért útlevel helyett a kérelmező végleges útlevelet kapott. Ez leginkább idős, munkaképtelen kérelmezőnél fordult elő. Ebből is látható, hogy egyes tartományi milíciák valószínűleg saját hatáskörükben igyekeznek elősegíteni az idősebb embereknek Magyarországra való költözését, lakásuk megszerzése, vagy nyugdíj- és ételmisszer-kartellájuk megszüntetése céljából.

Bár munkánk nagymértékben megnövekedett, örömmel végezzük, mivel hosszú évek óta húzó-dó kéréseknek teszünk eleget.

Wasmer János
hiv. vez.

Magyar Országos Levéltár, a bukaresti követség adminisztratív iratai, XIX-J-33-b, 2. doboz, 1/bc tétel, 41/1.-titk/1954, tisztázata.

WASMER JÁNOSNAK, A KOLOZSVÁRI ÚTLEVÉLHIVATAL
VEZETŐJÉNEK JELENTÉSE A JEGY- ÉS FEJADAGRENDSZER
MEGSZÜNTETÉSÉRŐL

Kolozsvár, 1955. január 10.

10/titk.-1955.

Titkos!

Mell.: 2 újság³⁴²

Az 1954. december 26-án közzétett minisztertanácsi rendelet megszüntette Romániában a jegy- és fejadagrendszert, vagyis egyes élelmiszereknek és ipari cikkeknek jegyre, illetőleg racionalizált áron való árusítását.

A kormány a jegyrendszer megszüntetését a termelésben elért eredményekkel indokolja. A dolgozók nagy többségéből azonban ez az intézkedés elégedetlenséget váltott ki, mert a racionalizált árak megszüntetéséért kárpótlásként megállapított, a fizetésen felüli pénzbeli juttatás nem fedezi a régi racionalizált ár és a mostani szabad piaci ár közötti különbséget. Az élelmiszerbeli juttatás általában csak 50%-os kárpótlást jelent.

Különösen előnytelen helyzetbe jutott az a dolgozó, akinek eltartottja van, mert a pénzbeli kárpótlást csak feleség- és 14 éven aluli gyermekért adják, míg a vele közös háztartásban élő eltartott (pl. öreg szülő) után nem adnak. Sőt, nem folyósítják a 14. évet betöltött iskolás gyermekért sem, mert csak az ösztöndíjasok felemelt ösztöndíjaik útján kapnak pénzbeli kárpótlást. – Az újonnan belépő dolgozó családtagjai (feleség, gyermekek) sem kapják meg a pénzbeli juttatást.

Ha figyelembe vesszük a fizetésen felül megállapított járulékot, mely az

A	típusú jegyek után havi	109 lej	(föld alatt dolgozók)
B/1	„ „ „ „	87 „	(nehéz testi munkások)
B	„ „ „ „	65 „	„
C	„ „ „ „	51 „	(üzemi munkások, tisztviselők)
D/1	„ „ „ „	38 „	(feleség)
D/2	„ „ „ „	43 „	(14 éven aluli gyermek)
D/3	„ „ „ „	33 „	(nyugdíjasok)

tesz ki, valamint a régi racionalizált ár és a mostani szabad ár közötti különbséget, például élelmiszereknél:

kenyér racionalizált ára	kg	0,70	lej	volt,	szabad ára	most	2,- lej
cukor	„	2,80	„	„	„	„	9,- lej
olaj	„	3,0	„	„	„	„	11,- lej
szappan	„	3,5	„	„	„	„	8,- lej
tésztaeműek	„	2	„	„	„	„	6,5 lej

Vagy az ipari cikkeknel: a régi jegyrendszer a dolgozónak évenként 1 pár cipőt biztosított, közepes minőségben, 50–70 lejes áron. Ugyanez a minőségű cipő most 160–215 lej. 1 rend kész

³⁴² A mellékleteket a jelentés mellett nem találtuk.

férfiruhaöltöny, ha régi, 210–320 lejes racionalizált ár helyett most 400–500 lejbe kerül, harisnya, fehérnemű stb.-nál is ilyen arányú árkülönbözet mutatkozik – megállapítható, hogy a racionalizált árak feloldása a pénzbeli juttatás dacára a dolgozóra nézve nem jelenti életszínvonalának emelkedését. Általában pedig cca. 25%-os drágulást hozott a szabad piaci áraknál is, mert pl. a rendelet megjelenése előtt a sertés élősúlya a kolozsvári piacon 9–11 lej között volt, ma pedig 12–16 lej. A tej literje, melyet a hatóság erre az idényre 2 lejben állapított meg, 3 lejre ment fel, s ilyen arányban emelkedtek a többi szabad piaci élelmiszerárak.

Emelték az üzemi kantinárakat is 20%-kal, de egyes helyeken (nagyobb üzemekben) az emberek elégedetlensége miatt január 4-én visszaállították a régi árakat. Más helyeken a fel-emelt árak vannak érvényben.

Bántóan hat az italok árának nagymérvű emelése. Például 1 üveg (normál) sör 2 lejről 3,50 lejre emelkedett. Vodka 20 lejről 22 lejre, vermuth 18,50 lejről 28 lejre stb. Ital általában mindig szűkösen van, az árak felemelése valószínűleg csökkenti a keresletet. Inkább silány műborok (piros és fekete [*sic!*]) voltak forgalomban eddig, 4–6 lejes áron, amik szintén emelkedtek.

A hús szabad árának megállapítása óta a hatósági mészárszékek hússal jobban el vannak látva. Az új minisztertanácsi rendelet a termelőknek előnyös szerződés-kötéseket biztosít az élő állatok, tej, tejtermékek, tojás stb. [*sic!*] tenyésztésére és hizlalására, és a termékek átvételi árát is felemelte, hogy a termelést ezzel is serkentse, s biztosítsa az állam részére való minél nagyobb mennyiségű átadást.

Meg kell jegyezzük, hogy az üzletekben zsír 18 lejért rendszeresen kapható, ha nem is nagyobb mennyiségben, valamint importált osztrák és holland margarin is van állandóan, a régi áron.

Cukor most is redukált mennyiségben kerül forgalomba. A fejadagon kívül a rendelet megjelenése óta 2-3 ízben osztottak személyenként $\frac{1}{2}$ kg cukrot, rendszerint eltitkolt időpontban, úgy hogy egyes családok, akiknek tudomásuk és idejük volt, 2-3 kg cukorhoz jutottak, mások viszont nem tudtak cukrot beszerezni.

Hogy a dolgozók kenyér- és cukorfejadagjait biztosítsák, e két cikket egyelőre továbbra is jegyre szolgálják ki, de szabad áron (kenyér kg. 0,70 lej helyett 2 lej, cukor 2,80 helyett 9 lej). Félbarna, jegy nélkül szabad kenyér kg 3,20 lej.

Ipari cikkekben sok importáru van (főleg a Szovjetunióból, Magyarországról, Lengyelországból és Csehszlovákiából). Gyapjúszövetek 400–800 lejes árban kerülnek forgalomba. A Bukarestben létező ROMARTA vállalat saját márkájú férfi- és női cipőit 400–500 lejes áron hozza forgalomba az egész ország területén. – Ezek előtt a cikkek előtt megállva, a dolgozó elégedetlenséget érez, mivel 80%-ának havi átlaga 400 lej alatti fizetés, és gyűlölettel gondolnak azokra, akik magasabb fizetési osztályban vannak és módjukban áll megvásárolni ilyen áron a jó minőségű árut.

A jegyrendszer idején sem volt mindig biztosítva a pontáru, és a múlt évben is az volt a helyzet, hogy pontjaikat sokan nem tudták levásárolni; a pontáru pedig minőségileg mindig silányabb volt, mint általában a szabad áru.

Változatlanul súlyos a helyzet a tüzelőellátás terén. Tűzifa csekély mennyiségben áll rendelkezésre, s emellett a racionalizált árak megszüntetése (tonnánként 250 lej helyett 400 lej) is előnytelen helyzetet teremtett a dolgozóknak. Ezt Kolozsváron nagymértékben ellensúlyozza az, hogy ma már nagy részben gázzal fűtenek. A kolozsvári Gázművek újév előtt fel akarta emelni a gázdíjakat, azonban a városi Néptanács kollektívája ezt nem engedte meg.

Az idei begyűjtés alkalmával a Párt, szakszervezetek és más tömegszervezetek aktivistái ősztől karácsonyig járták a falvakat; pártemberek szerint a beszolgáltatás az idén 90%-ban sikerült, olyan jó eredményt a köztársaság fennállása³⁴³ óta még nem értek el, és ez készítette a Pártot és a kormányt arra, hogy a jegyrendszert megszüntesse. A cukorkészlet felhalmozása is folyamatban van, úgyszintén a kenyérliszttel való bőséges ellátást is szorgalmazzák, hogy rövidesen a kenyér- és cukorjegyeket megszüntessék.

Az új helyzet még nincs kialakulva; a jegy- és fejadag megszüntetése nem hozta a kívánt árübőséget. Ha az áruellátás rendszeres lesz, és ha az olcsóbb ipari cikkek (textil, cipő) minőségét még javítják, véleményem szerint a dolgozók elégedetlensége meg fog szűnni.

Wasmer
hiv. vez.

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium TÜK-iratai, 1945–68, Románia, XIX-J-1-j, 15. doboz, 24/a tétel, 00105. 1 sz., másolat.

78.

JELENTÉS EMIL BODNĂRAȘ HADÜGYMINISZTER BUDAPESTI LÁTOGATÁSÁRÓL

Bukarest, 1955. április 6.

1955. április 6-án Budapesten találkozott a Román Munkáspárt Központi Bizottsága küldöttsége a Magyar Dolgozók Pártja vezetésével.

Az RMP KB részéről jelen voltak: Emil Bodnăraș, Fazekas János és Simion Bughici.

A Magyar Dolgozók Pártja vezetése részéről jelen voltak: Rákosi Mátyás, Gerő Ernő és Hegedűs András.

Az ülés 11-kor kezdődött és 11³⁰-kor végződött. A találkozó a következőképpen zajlott le:

Bodnăraș elvtárs azzal kezdte, hogy Nagy Imre, a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának akkori elnöke szeptember 16-án Vas Zoltánon keresztül Gheorghiu-Dej elvtársnak küldött egy levelet, amely a román–magyar kapcsolatok vonatkozásában egy sor meglepő ötletet tartalmazott. Ebben a levélben Nagy Imre rámutatott:

- 1.) „Országaink kapcsolatai jelentősen meggyengültek.”
- 2.) „Idővel gazdasági és politikai kérdésekben jobban távolodtunk egymástól, mint közeleedtünk.”
- 3.) „Sem párt, sem állami vonalon – Nagy Imre véleménye szerint – hiányzik a szükséges és óhajtott együttműködés.”
- 4.) „Véget kellene vetni a fenntartásoknak, amelyek érezhetők a két ország kapcsolatainak minden egyes lépésénél.”³⁴⁴

³⁴³ 1948. január 1.

³⁴⁴ A szerkesztőség megjegyzése: a levél eredetije megtalálható: Bukaresti Állami Levéltár, RKP KB, külkapcsolatok, IV/1945. csomó, 86.

Bodnáraş elvtárs rámutatott, hogy azonnal válaszoltunk szóban, amit írásban is megerősítettünk: készek vagyunk a Nagy Imre által felvetett kérdések megtárgyalása céljából találkozni. Ezt követően 1954. október 6-án egy Farkas elvtárs által aláírt levelet kaptunk, amely azt tartalmazta, hogy november folyamán a Magyar Dolgozók Pártja Politikai Bizottsága kész egy Rákosi elvtárs vezette delegációt küldeni. Ettől az időponttól kezdve nem kaptunk egyetlen jelzést sem a találkozót illetően. Ezért kérjük a véleményüket, nemcsak a levél tartalmára nézve, ami nagyon meglepte az RMP PB-t, hanem, hogy mi legyen a találkozóval?

Rákosi elvtárs rámutatott, hogy senki sem hatalmazta fel Nagyot, hogy elküldjön egy ilyen levelet. A levél tartalmát nem ismerik. Nagy Imre, akiről most bebizonyosodott, hogy kiféle, valószínűleg hasonló dolgokat követett el, amelyek idővel ki fognak derülni. Gerő és Hegedűs elvtársak megerősítik, hogy az MDP PB nem tudott a levélről.³⁴⁵ Rákosi elvtárs a továbbiakban hangsúlyozta, hogy Nagy Imre nacionalista. Ők például a kolozsvári Útleve lhivatal ügyében – aminek a megszüntetését Bughici elvtárs kérte –, úgy gondolták, hogy ez kizárólag a román elvtársakra tartozik, akiknek joguk van úgy dönteni, ahogy nekik jobban tetszik. Ugyanakkor Nagy Imre ellenezte a kolozsvári Útleve lhivatal megszüntetését. Ők úgy tekintenek az országaink közötti kapcsolatokra, hogy azok normálisak és jók. Felmerülhetnek egyes problémák a gazdasági együttműködésben, de ezek végső soron megoldhatók. Nem befolyásolják a Román Népköztársaság és Magyarország közötti kapcsolatok egészét, amelyek baráti feltételek között működnek.

Bughici elvtárs rámutatott, hogy a kolozsvári Útleve lhivatal megszüntetése nem az ő személyes kérése. Az RNK Külügyminisztériuma ezt a kérést a Politikai Bizottság és a román kormány utasításai és határozatai alapján terjesztette elő.³⁴⁶

Bughici elvtárs rámutatott, hogy az RNK kormánya hiába ragaszkodott az Útleve lhivatal felszólítása ügyében, annak ellenére, hogy a magyar elvtársak egyetértettek az Útleve lhivatal felszólításával, az továbbra is működik, sőt április 2-án Kolozsváron fogadást szerveztek, amire meghívták a Marosvásárhely³⁴⁷ [*sic!*], Hunyad és Kolozsvár tartományok első titkárait. Egyetlen módon lenne igazolható az Útleve lhivatal fenntartása, nevezetesen ha fenn akarnak tartani illúziókat és reményeket abban a vonatkozásban, hogy Erdély kérdését nem oldották meg véglegesen. De mi ilyen törekvéseket nem fogadhatunk el, azokat károsnak tekintjük, nemcsak az RNK, hanem az MNK szempontjából is. Károsnak tartjuk nemcsak a két ország, hanem az egész tábor szempontjából is. A revizionista remények fenntartása csak ellenségeinknek hasznos.

Fazekas elvtárs hangsúlyozta, hogy az Útleve lhivatal létezése segíti a magyar burzsoáziát nacionalista-soviniszta agitációjában. Az Útleve lhivatal mintha az erdélyi magyar kisebbség jogainak tiszteletben tartását ellenőrző szerepet kívánna betölteni.

A továbbiakban Bughici elvtárs rámutatott, hogy az RNK Külügyminisztériuma az MNK bukaresti nagykövetségén keresztül hivatalos felkérést kapott arra, hogy a földrajzi atlaszon dolgozó magyar térképészek rendelkezésére bocsássák a Magyar Autonóm Tartomány térképét, amit az RNK térképéhez kívánnak csatolni mellékletként.

³⁴⁵ Rákosi ezzel szemben a Valter Romannal folytatott beszélgetésében azt állította, Vas Zoltánt küldi ki, hogy előkészítse a Gheorghiu-Dej-zsel történő találkozót, ami nyilvánvalóan ellentmond a fenti állításnak. Lásd a 75. sz. iratot.

³⁴⁶ A kolozsvári Útleve lhivatalt állampolgársági ügyek intézésére 1949. április 20-án hozták létre.

³⁴⁷ A Magyar Autonóm Tartományról van szó.

Bughici elvtárs megkérdezte: a Magyar Autonóm Tartomány az RNK melléklete, vagy az RNK integráns része? Bughici elvtárs hasonlóképpen rámutatott, hogy az ilyen kérdéseket csak az ellenségeink vetik fel. Idézte egy francia újságíró cikkét, mely Erdély vonatkozásában hangsúlyozza az állandó nézeteltéréseket az RNK és az MNK között.

Rákosi, Gerő és Hegedűs elvtársak csodálkoztak azon, hogy a kolozsvári Útlevelelőhivatalt még nem szüntették meg. Hegedűs elvtárs rámutatott, hogy a Politikai Bizottság megvitatta a kérést. 1955. február 2-án határozatot hozott a kolozsvári Útlevelelőhivatal megszüntetéséről, mivel ez olyan kérés, ami a román elvtársakra tartozik. Az erdélyi magyar kisebbség kérdése az RNK belügye.

Rákosi elvtárs rámutatott, hogy a Politikai Bizottság ülése előtt egyes elvtársak fásultnak mutatkoztak a román kéréssel szemben. Nagy Imre, akin nacionalista elképzelések uralkodnak, ellenezte az Útlevelelőhivatal feloszlatását. Kérte, hogy viszonzásképpen igényeljék egy marosvásárhelyi konzulátus megnyitását, de a Politikai Bizottság visszautasította a véleményét. Ami a Magyar Autonóm Tartomány térképére vonatkozó kérést illeti, ezt Rákosi elvtárs nacionalista jellegű politikai analfabétizmusnak minősítette. Rámutatott, hogy a romániai magyarok szocializmusra nevelése Románia ügye.

Gerő elvtárs hangsúlyozta, hogy a térkép kérése hiba volt, az MNK Külügyminisztériuma és a bukaresti nagykövetség nem adhatott volna helyt egy ilyen kérésnek. Ez azt bizonyítja, hogy az MNK bukaresti nagykövetsége helyesen [*sic!* – *értelemszerűen: helytelenül* – a szerk. megj.] dolgozik. Megkérdezte, mi a véleményünk Pataki elvtársról, amire Bughici elvtárs azt mondta, hogy jó a véleményük.

Gerő elvtárs a továbbiakban rámutatott, jó, hogy megoldották a vízumproblémákat.³⁴⁸ Ez a könnyítés nagyon jó hatást gyakorolt. A Csepel Művek munkásülésén, ahol jelen volt, beszélt néhány olyan munkással, akik voltak a rokonaiknál, és örömeiknek adtak hangot, hogy megkapták ezt a lehetőséget.

Rákosi elvtárs a továbbiakban rámutatott, hogy Nagy valójában a kapitalizmus restaurációjára tett kísérletet, Magyarországot Tito útjára akarta lökni. Nagy az iparosítás és kollektivizálás ellen volt. Nacionalista koncepciójával a baráti országok közötti kapcsolatok feszültségének szítása útján járt. Bodnăraş elvtárs átvette a szót.

Bodnăraş elvtárs, hogy a probléma mélyebb, és nem korlátozódik az eddig említett tényekre. Nagy Imre szeptember 16-i, Bukaresthez intézett levelének elküldésével egy időben egy sor más kérdésben is interveniált, nevezetesen a következőkben.

Szeptember 25. és 27. között Valter Roman elvtárs, aki Budapesten tartózkodott egy vízügyi delegáció élén, hívatott Rákosi elvtárs által. Rákosi elvtárs megbeszélést folytatott Valter Romannal, aki összefoglalójában – ahogy rögtön ezután közölte velünk³⁴⁹ –, hogy Rákosi elvtárs a magyar–román kapcsolatokról beszélve rámutatott arra, hogy ezek normálisak, de fagyosak. Azelőtt szorosabbak, barátságosabbak, melegebbek voltak. Ahogy most állnak a dolgok, az nem jó. Kapcsolataink megújítását kívánja, különösen gazdasági téren. A szovjet–román vegyesvállalatokról beszélve rámutatott arra, hogy azok megszüntetése helyes lépés. Az RNK és Magyarország közötti együttműködésben jó lenne, ha román–magyar vegyesvállalatokat hoznának létre. A beszélgetésben Rákosi elvtárs felvetette, Románia, Magyarország és Cseh-

³⁴⁸ Utalás arra, hogy 1954. december elejétől a román hatóságok a korábbiakhoz képest jóval nagyobb számban adtak ki vízumokat magánutazások esetében. Lásd a 76. sz. iratot.

³⁴⁹ Lásd a 75. sz. iratot.

szlovákia közötti szorosabb együttműködés ötletét, mivel az országok gazdasága kiegészíti egymást. Másrészt az ellenséges propaganda nem beszélhetne többé a Szovjetuniótól való függésről. Személyes találkozót kíván Gheorghiu-Dej elvtárrsal, hogy megoldja ezeket a problémákat.

A továbbiakban Rákosi elvtárs elmondta Valter Romannak, hogy Erdély kérdése sokat gyöttri őt. Sztálinnál járt. Azt javasolta neki, hogy Erdély egy részét juttassák Magyarországnak. Augusztus 23. következtében értette meg, hogy ez a megoldás elfogadhatatlan. Kísérletet tett az erdélyi kérdés megoldására a párizsi békekonferencia előtt, hogy juttassák Erdély egy részét Magyarországnak. A békekonferencia előtt, mikor Londonban járt, ebben a kérdésben kitapogatta Attlee magatartását. Az általa elmondottakból arra a következtetésre jutott, hogy Erdély kérdésében fennmaradjanak a nézeteltérések Magyarország és Románia között. Akkor adta fel, hogy ezekben a kérdésekben inszisztáljon, megértve, hogy ilyen körülmények között, amikor még nem lehetett tudni, hogy milyen útra lép Románia és Magyarország, hogy a területi kérdés nem vethető fel, de most, amikor mindkét ország a szocializmus építésének útján jár, úgy véli, hogy ezek a kérdések felvethetők és megoldhatók baráti szellemben. Egész biztosan semmi esetben sem gondolja azt, hogy e kérdést nyíltan vesse fel, de testvérek között ezt a kérdést mégis meg lehetne vitatni, és megvizsgálni, hogy lehetséges lehetne-e megegyezésre jutni.

Bodnáraş elvtárs megkérte Rákosi elvtársat, világosítsa fel, mi a véleménye a Valter Roman által jelentett kérdésekről. Bodnáraş elvtárs a továbbiakban rámutatott, hogy pártunk vezetését két dolog lepte meg:

1.) Hogyan beszélhetett Rákosi elvtárs ilyen kérdésekről olyan elvtárrsal, aki nem volt erre felhatalmazva, aki Budapesten vízügyi kérdések ügyében járt, és nem része a párt vezetésének?

2.) Hogyan beszélhetett Rákosi elvtárs ilyen módon Erdély kérdéséről?

Bodnáraş elvtárs a továbbiakban rámutatott, hogy Magyarország felszabadításának 10. évfordulója alkalmával a román küldöttséget milyen kellemetlenül érte Dobi István elvtárs, az Elnöki Tanács elnöke fogadásán, hogy Rákosi elvtárs – Vorosilov elvtárs és a román küldöttség kívül más küldöttségek jelenlétében – tokaji boros poharát Vorosilov elvtárs egészségére emelve, a román küldöttség vezetőjéhez fordult, a következő szavakkal: „ez tokaji bor. A románok – mert szeretik a bort – el akarták foglalni, és anektálni Tokaj vidékét is.” Bodnáraş elvtárs emlékeztette Rákosi elvtársat, hogy milyen hirtelen, energikusan vágott vissza Vorosilov elvtárs, amikor ezeket a szavakat hallotta.

Bodnáraş elvtárs rámutatott, hogy a békeszerződés kérdésében a magyar elvtársak nem foglaltak állást nyíltan, világosan, félreérthetetlenül. Ugyancsak egyes magyar elvtársak Erdéllyel kapcsolatos magatartását illetően Bodnáraş elvtárs felemlítette, hogy a Magyar Operában olyan plakátokat lehet látni, melyekből az derül ki, hogy Marosvásárhely Magyarország egyik vidéki városa. Az 1848-as magyarországi forradalomról készített filmben Kossuth arról beszélt, hogy Erdély Magyarország szíve, és Erdély nélkül Magyarország nem élhet.

A Bodnáraş elvtárs által elmondottakra Rákosi elvtárs elismerte, hogy valóban beszélt Valter Romannal, akit még Moszkvából ismert. A szovjet–román vegyesvállalatok megszüntetése ügyében azt hangoztatta, hogy ezek az intézkedések lefegyverezhetik az ellenséges propagandát, és úgy véli, hogy ebben a dologban igaza van. Ami a román–magyar vegyesvállalatokat illeti, ezeket valóban hasznosnak vélte. Ezt Mikojan elvtárs tanácsolta.³⁵⁰ De a román elvtársak

³⁵⁰ Anasztasz Mikojan ekkor a Szovjetunió külkereskedelmi miniszter volt.

nehogy azt képzeljék, hogy Magyarország tőkét akar kivinni, mivel tőkéjük a magyaroknak sincs elég. Ami az Attlee-vel folytatott beszélgetést illeti, Rákosi kitért bizonyos részletekre. Attlee-vel ez a beszélgetése a Nagy Ferenc vezette kormánydelegációval történt találkozáson hangzott el. Valóban beszélt Attlee-vel, de Benes kényszerkitalépítési politikájával kapcsolatban. Magyarország és Csehszlovákia [sic!] arra akarta rávenni Attlee-t, hogy nyíltan lépjen fel Benes sovinizta politikájával szemben.

A továbbiakban Rákosi elvtárs elismerte, hogy valóban beszélt Sztálinnal Erdély kérdésében a békeszerződés megkötése előtt, az említett értelemben. Akkor a kérdés nyitott volt. Valóban arra számított, hogy Erdély egy részének Magyarországhoz történő visszatérése a kérdés megoldását jelentené. Ebben az irányban közvetlenül felléptek, de később – mondta Rákosi elvtárs – arra a meggyőződésre jutottunk, hogy békeszerződés határozata Erdély kérdésében helyes.

Közbeszól Gerő elvtárs, és rámutat, hogy a múltban a magyar párt álláspontja az volt, amiről Rákosi elvtárs beszélt. 1944–1945-ben valóban abban az értelemben vetették fel a kérdést, ahogy Rákosi elvtárs mondta. Később azonban világossá vált számunkra, hogy a probléma felvetése rendkívül káros lenne. A román elvtársak nézőpontja a helyes. Erdély kérdését véglegesen és fenntartás nélkül megoldottnak kell tekinteni. A lényeg, hogy Erdély kérdését alapjában véve helyesen oldották meg.

Rákosi elvtárs átvéve a szót hangsúlyozta, hogy Erdély kérdését lezártnak kell tekinteni úgy, ahogy azt megoldották. Rájöttünk, hogy a sovinizmust nem lehetne kielégíteni, bármennyi négyzetkilómeter területet adnának vissza. Ami Valter nyilatkozatát illeti, kérem, ne higgyenek neki.

Gerő elvtárs szerint a romániai magyarok kérdése az RNK ügye, mint ahogy a csehszlovákiai magyarok helyzete a cseh párt dolga, de az, ahogyan a magyarok élnek, számunkra nem közömbös. Valóban, a békeszerződés kérdésében nem foglaltak nyíltan állást, de pártunk most készülő történetében lesz egy fejezet a békeszerződésről. Ebben a fejezetben világosan kezeljük a kérdést, vagyis hogy a békeszerződés alapjában véve helyes.

Rákosi elvtárs a magyar lakosság iránti érdeklődésüket azzal magyarázza, hogy nagyon szükséges tudniuk, hogy hogyan gondolkoznak az emberek. Gondjaikat levelekben fejtik ki, amiket Magyarországra küldenek, és ez a mi embereinket befolyásolja.

Ezt követően Fazekas elvtárs emelkedett szólásra. Arról beszélt, hogyan nyilvánulnak meg a nacionalista eszmék az irodalomban, a történetírásban és a sajtóban. Idézett Rákosi elvtársnak az 1946-os pártkongresszuson elhangzott beszédéből. Ezt 1952-ben újból kiadták.³⁵¹ Idézte Rákosi elvtársnak 1954-ben a pártfőiskolán tartott előadását is, amiben Erdély kérdése különböző formában merül fel. A továbbiakban a *Szabad Nép* egyik cikkét „A szabadságküzdelem dicsőséges emléke – Bocskai”³⁵² című cikkét idézte. Ebben a cikkben, ami 1954. október 15-én jelent meg, találjuk azt a mondatot, hogy „a magyar nemzet... Erdély”. Hasonló mondatok jelentek meg a *Magyar Nemzet* 1954. október 15-i számában: „kit tegyünk Erdély élére a magyar megmentés citadellája élére?”³⁵³ Az *Irodalmi Újság* 1954. szeptember 15-i, 28. számában a vidéki magyar írók aggodalmát írják le, az erdélyi magyar írók panaszával kapcsolatban, azt állítva, hogy ezek testvéri aggodalmak. Idézi az

³⁵¹ Rákosi Mátyás. *Válogatott beszédek és cikkek*. Szikra, Budapest, 1952, 3. kiad., 93–96.

³⁵² Wittman Tibor történésznek „A Bocskai-szabadságharc dicső emléke” című cikkéről van szó.

³⁵³ Szalatnai Rezső író, publicista „Bocskai ereje” című írásáról van szó, melyben egyebek mellett arról ír, hogy az erdélyi politikusok 1604-ben azt latolgatták, ki álljon a Habsburg-ellenes mozgalom élére, vagyis „ki álljon Erdély, a mentsvár élére?”

Irodalmi Újság 1954. május 8-i, 10. számából Kónya Lajos költeményét,³⁵⁴ Móricz Zsigmond *Vámos* című novelláját,³⁵⁵ Ady Endre 1953-ban Kolozsváron publikált levelét, amiben azt írja: „Erdély nélkül nincs Magyarország, mert Erdély mindig a valódi Magyarország volt.”³⁵⁶

A fentiekre Rákosi, Gerő és Hegedűs elvtárs megjegyezték, hogy egyes írók hibákat követnek el. Nekik is vannak nehézségeik. A *Magyar Nemzet* egy független [*sic!*] újság, de azért elismerték, hogy a párt vétke, hogy nem ellenőrzik szigorúan a publikációkat.

Gerő elvtárs elismerte, hogy újra kiadták 1952-ben Rákosi elvtárs beszédét, amiben különböző módon érinti Erdély kérdését. Ami az Erdélyt érintő publikációkat illeti, „A szabadságért folytatott küzdelem – Bocskai dicsőséges emléke” című cikkben Gerő elvtárs rámutatott, hogy ez történelem, és a dolgokat nem lehet másképp bemutatni, mint ahogy voltak.

Rákosi elvtárs hozzátette, hogy a magyar írók Erdély iránt megnyilvánuló érdeklődését jogosnak tartja, és úgy véli, hogy hiba volt, hogy ezzel nem foglalkoztak eleget.

Erre Fazekas elvtárs megjegyezte, hogy a magyar írók ügye kizárólag az RNK-ra tartozik, amire Rákosi elvtárs nem válaszolt semmit.

Ami a többi, sajtóban megjelent cikket illet, a magyar elvtársak egyetértettek azzal, hogy ez nem helyes, és ellenőrizni fogják azokat.

Ezután Bodnáraş elvtárs Ostrovski elvtárs levelére utalt, ami felfüggeszti a műszaki-tudományos együttműködés előirányzatainak végrehajtását, a magyar találmányok átadását illetően az RNK-nak, amíg meg nem oldják a gazdasági együttműködés általános kérdéseit.

Erre Hegedűs, valamint Rákosi és Gerő elvtárs is azt mondotta, hogy nem adtak ilyen utasítást, ez a lépés nem helyes, és utánanéznék.

Ezután Bughici elvtárs felveti a *Szabad Nép* cikkecskéjének a kérdését, amiben bírálják a román pakura szállításának ügyét, ami veszélyezteti a Csepel Művek munkásainak ütemtervét.

Bodnáraş elvtárs összegezve úgy vélte, hogy a beszélgetés hasznos volt, nyugtázzuk az Erdélyre vonatkozó kijelentéseiket. A Román Munkáspárt Központi Bizottságának a delegációja jelenteni fogja a Politikai Bizottságnak a beszélgetés tartalmát. Bodnáraş elvtárs megkérdezte, hogy mikor szeretnének Bukarestbe jönni, és milyen kérdéseket szeretnének felvetni.

A magyar elvtársak azt mondták, hogy ők nem gondoltak napirendre. Lehet, hogy egyes gazdasági ügyek előkerülnek. Nem szeretnék, ha látogatásuknak hivatalos jellege lenne. Egyszerűen a személyes kapcsolatot szeretnék felvenni velük. Különösen Gheorghiu-Dej elvtársal. Arra számítanak, hogy a személyes találkozás nagyon hasznos lesz. Ezzel Bodnáraş elvtárs egyetértett.

Végezetül felvetődött, hogy kaphatnánk-e tájékoztatást a Nagy-ügy megoldásának módjáról?

Erre a magyar elvtársak rámutattak arra, hogy Nagy elvtársnak a plenáris ülésen beszámolót kellett volna tartania, amelynek során önbírálatot gyakorol, de azután meggondolta magát és visszautasította ezt. Most már világos, hogy a kapitalizmus restaurációjának az útjára lépett

³⁵⁴ Kónya Lajos a romániai útjáról visszatérve tette közzé a „Vázlat Romániáról” című versét. Valószínűleg az utolsó két versszak verte ki a biztosítékot: „Hegyek, víztükrök, arcvonások / gázzal fűtött munkáslakások! / Egy román lány végül legyintett: / maguk még nem szeretnek minket! / Olvadj fagyos bizalmatlanság / társulj tavasz, forró szabadság, / harsogj tenger, segélj messzeség – / ha szólok, szavamartérsék!”

³⁵⁵ Ezt a novellát a hivatkozott számban nem találtuk.

³⁵⁶ Ady Endre: *Válogatott cikkei és tanulmányai*. Kolozsvár(?), 1954.

és ezért határozták el a leváltását. Mivel ezt nem lehetett megtenni az ünnepek előtt, mert elterelte volna a tömegek figyelmét az évfordulóról, de leváltását, ami meg fog történni, felvették az április 18-i plenáris ülés napirendi pontjai közé.³⁵⁷

Ezután a magyar elvtársak pártjainkra emelték a poharukat.

Bukaresti Állami Levéltár, az RKP KB titkárságának anyagai, 40/1955. fond, 5–16. lapok, román nyelvű jegyzőkönyv. Minorităţi etnoculturale mărturii documentare: Maghiarii din România (1945–1955). (Ed.: Andreescu, Andreea – Nastasă, Lucian – Varga Andrea), Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, Cluj, 2002, 818–825. (Fordította: Fülöp Mihály.)

79.

AZ RMP POLITIKAI BIZOTTSÁGA ÜLÉSÉNEK JEGYZŐKÖNYVE EGYES POLITIKAI FOGLYOK SZABADON ENGEDÉSÉRŐL

Bukarest, 1955. május 25.

Isif Chişinevschi elvtárs: Az első kérdés Demeter János, Jordáky Lajos és társaik pere.³⁵⁸ A különböző jelentéseket tanulmányozva, beleértve a Belügyminisztérium kérésünkre készített jelentését, valamint az ügyiratok tanulmányozásából világosan kiderül, hogy Jordáky Lajos, Demeter János és társaik csoportjának különböző büntetésekre ítéltése, nem rendelkezik kellő jogalappal, bűntények elkövetése nem bizonyítható, bíróság elé a Securitate nyomozásai alapján kerültek, eljárásuk jogtalan. Hogy ne tartsam fent tovább a Politikai Bizottságot, néhány tényre emlékeztetnék. (Chişinevschi elvtárs felolvassa a jelentést.) A jelentés a főügyész közreműködésével készült. Személyesen tanulmányoztam az ügyiratokat. Ha a vádlottaknak feltesszük a kérdést, hogy *információkat* adtak-e, ők beismerik ezt.

Ami Demetert illeti, elolvastam Vişian svájci pere alkalmával tartott beszédét. Úgy mutatja be a dolgokat, ahogy egy jó román hazafinak kell. Az ügyiratból kiderül, hogy találkozott Telekivel,³⁵⁹ aki azt a feltételt szabta neki, hogy interveniáljon annak érdekében, hogy Telekit ne tartóztassák le. Az a szilárd meggyőződésünk, hogy letartóztatásuk, és bebörtönzésük nagyon komoly hibának tűnik, mivelhogy nem sikerült bebizonyítani egyetlen olyan vétket sem, amivel elítélték őket. Ha voltak is sovinszta megnyilvánulásaik, azzal vitatkozni kellett volna. Őket viszont nem sovinszta megnyilvánulásaik, hanem kémkedés miatt ítélték el. Azt javasoljuk, hogy helyezzük őket szabadlábra, hívják be őket Bukarestbe a főügyészhez, valaki beszéljen velük a belügytől, hogy bátorítsák őket. Államvédelmi szerveinket nevelni kellene arra, hogy máskor ilyen hibákat ne kövessenek el.

³⁵⁷ Április 18-án az országgyűlés felmentette Nagy Imrét a Minisztertanács elnöki tisztéből. (Helyébe Hegedűs Andrást választották.)

³⁵⁸ Az ún. „transzilvanisták” peréről van szó. Lásd a bevezető tanulmányt és a 70. sz. iratot.

³⁵⁹ Teleki Gézáról lehet szó, aki a Dálnoki Miklós Béla tábornok vezette ideiglenes nemzeti kormány kultuszminisztere volt. Ő közbenjárt a Kolozsvárról elhurcolt Teleki Béla és Vita Sándor szabadon engedése érdekében.

Alexandru Drăghici elvtárs: Az igaz, hogy ebből a nyomozásból olyan ki tudja milyen nagy dolog nem származott. Az igaz, hogy nekünk nem volt olyan lehetőségünk, hogy ezeket a réges-régen történt dolgokat kiderítsük, nem tudtuk bebizonyítani, hogy amerikai ügynökök voltak. Voltak mégis bizonyos adatok, hogy valamilyen adatokat azért szolgáltattak.

Mit kérek én? Mégis arra kérném a Politikai Bizottságot, hogy ne azt vegye figyelembe, hogy a vádlottak visszavonták a Securitate előtt tett vallomásaikat, mert, ha így folytatjuk, akkor eljutunk ahhoz a pillanathoz, hogy senkit sem tudunk elítélni. Gyakorlatilag mi történik? Mi is voltunk börtönben, és jól tudjuk, hogy tagadtuk le a hatóság előtt tett nyilatkozatainkat. Ezért én nem kérhetem a vádlottakat arra, hogy a hatóság előtt teljes egészében elismerjék a Securitate előtt tett vallomásaikat. Ami pedig ezeket a személyeket illeti, itt egy sovinszta bandáról van szó, akiknek kapcsolatuk volt Nagy Ferencsel. Ha az államérdek azt követeli, hogy szabadlábra helyezzük őket, mert a vádak nem tudtuk bebizonyítani, hát helyezzük őket szabadlábra.

Constantin Pârvulescu elvtárs: Jakab³⁶⁰ vizsgálatával kapcsolatban kiderült, hogy még a háború ideje alatt kapcsolatot tartott ezzel a Jordákyval. Több elvtárs azt állította, hogy ezek kapcsolatban álltak a magyar ügynökökkel. Ez a Demeter ráadásul kapcsolatban állt Telekivel és a kolozsvári kémelhárítás parancsnokával. Ezek az elemek több elvtárs állításából származnak.

Gh. Gheorghiu-Dej elvtárs: Mikor volt kapcsolata Telekivel?

Constantin Pârvulescu elvtárs: Úgy a háború vége felé, amikor látták, hogy összeomlanak.

Gh. Gheorghiu-Dej elvtárs: Mi kivel álltunk kapcsolatban, amikor lehetett látni, hogy a burzsoázia összeomlik? Mit tehetett egy magyar állampolgár ilyen körülmények között? Azért, hogy megbeszélje és megtalálja azokat a megoldásokat a kapcsolatain keresztül, hogy Magyarország háborúból való kilépését elérje? Feltételezve, hogy Magyarország háborúból való kilépése sikerül, az a mi előnyünkre vagy hátrányunkra szolgált volna? Kevesebb halál lett volna, kevesebb város dőlt volna romba. Ha sikerül az akciónk, megérdemelték volna, hogy ebben az értelemben beszéljünk róluk.

Az egyik vád az volt ellenük, hogy szóba álltak Telekivel. Teleki egyetértett azzal, hogy Horthyhoz forduljon. Arra vállalkozott, hogy kihozza a kommunistákat a börtönből, és ki is hozta őket. Feltételül azt szabta, hogy Észak-Erdély Magyarországhoz tartozzon, és hogy őt ne tartóztassák le, amikor a szovjet hadsereg átvonul.

Ami Észak-Erdélyt illeti, ez volt ezeknek az állampolgároknak az óhaja, mivel ők magyar állampolgárok voltak. Ez a kérdés sokkal szélesebb, és sokkal bonyolultabb. Nem kényszeríthetsz magyar állampolgárokat – mivel hogy akkor magyar állampolgárok voltak a békeszerződésig –, hogy azt kívánják, Észak-Erdély Romániához tartozzon. Magyar hazafihoz méltón cselekedtek Magyarorszáért, magyar hazafias érzelmeikkel összhangban cselekedtek, olyan emberként, akik Magyarországot ki szerették volna léptetni a háborúból.

Amikor Jordákyról beszélünk, Észak-Erdély Magyarországhoz csatolásával másoknak is voltak törekvéseik, ez azt jelentené, hogy ezért mindet bíróság elé kellett volna állítani? Ez volt az álláspontjuk, mi nem tartottuk helyesnek, harcoltunk ellene, de lehet, hogy nem ez kellett volna legyen a mi álláspontunk. Ha a feltételek másképp követelték volna meg, szűk naciona-

³⁶⁰ Alexandru Iacob – Jakab Sándor, kolozsvári magyar-zsidó származású kommunista aktivista, 1948-tól Vasile Luca (Luka László) helyettese a Pénzügyminisztériumban, 1952-ben őt is letartóztatták, a Luca-perben elítélték. Lásd: *Jakab Sándor (Ottó) visszaemlékezése*. Szegedi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtára, Társadalomelméleti Gyűjtemény, Ms. 4535.

lista álláspontot foglaltunk volna el, nem értettük volna meg a nemzetközi helyzetet, az eseményeket?

De hát a körülmények a mi javunkra billentek, abban az értelemben, hogy Romániában megdöntöttük az Antonescu-kormányt, hogy meghatározzuk az augusztus 23-i fordulatot, a szovjet hadsereg győztes offenzívája hatására mozgósítuk a tömegeket, a román hadsereget arra vettük rá, hogy fegyvereit szembefordítsa a németekkel, részt vegyen Magyarország és Csehszlovákia felszabadításában. Valaki elítélhet ezért bennünket? Voltak olyanok, akik azt szerették volna, hogy az augusztus 23-i fordulat ne következzen be, de ezek ellenséges elemek, akik a radikalizmus álarcát öltötték magukra.³⁶¹

Jordáky a békekonferenciáig, hitének, nemzeti érzelmeinek megfelelően, a magyar haladó erőkkel együtt kereste Magyarország háborúból való kilépésének útját, még Horthyval is, kihozta a kommunistákat a börtönből.³⁶² Ez bizony érdem. Ha nacionalista érzelmek uralták is, bizony a mi kötelességünk a proletariátus és az értelmiség proletár-internacionalizmus szellemében való nevelése.

Letartóztatásuk helyes volt? Ha úgy vélnénk, hogy helyes volt, nagyon nagy hibát követnénk el. Minden kommunista kötelessége, hogy amikor felismeri, hogy hibát követett el, elismerje, és hozza helyre ezt a hibát. Azt mondják, hogy ebben az időszakban újságírókkal voltak kapcsolatai, meg másokkal is, akikről azt mondták, hogy kémek voltak. Ez nem elég politikai bizonyíték azért, hogy letartóztassák és elítéljék őket. Állambiztonsági szerveink a burzsoáziától megörökölték, hogy színjátékot szervezzenek a büntetőeljárásból? A burzsoázia nem egy ilyen pert rendezett meg? Miért engedünk meg új színjátékokat és hasonló letartóztatásokat, minden bizonyíték nélkül, bíróság elé állításokat? Ez politikailag sem igazolható, és jogi alapon nincs egyetlenegy bizonyíték sem.

Ezért nemcsak helyre kell hoznunk a dolgokat, és megmondani nekik, hogy szabadok, hanem azt is meg kell mondani nekik, hogy a párt utánajárt, elemezte az esetüket, s arra a következtetésre jutott, hogy... Hogy felkészítsük őket, hogy rendszerünk hívei legyenek.

Másodsorban, le kell vonnunk a következtetéseket, állambiztonsági szerveinket, a Securitatét, az elnyomó apparátusunkat, beleértve a nyomozóhatóságokat, a vizsgálati módszereket, és végül, az ügyészségi és bírósági szerveket illetően. Vonjuk le a tanulságokat, nemcsak az állambiztonsági szerveket, a Securitatét, hanem az ügyészségi szerveket illetően is. Hogy lehet, hogy az ügyészség ilyen lett? Hogyan lehetséges, hogy a pártunk által létrehozott és felügyelt szervek nem cselekedtek helyesen, s hogy ezeket a dolgokat most másoktól kell hallanunk? Ez talán véletlen? Ahelyett, hogy a Securitaténál és az államügyészségnél dolgozó kommunisták a tényállások teljes megértésére, és a párt érdekében és szellemében a legjobb megoldások megtalálására összpontosítottak volna, a két szervezet kölcsönösen akadályozta egymást. Nem érvényesítették a párt és a kormány által rájuk ruházott hatalmat. Azt várták, hogy megvédjék őket, noha őket a törvény védi.

Azt a következtetést vonom le, és ez gyötör engem, de azt hiszem, hogy a Politikai Bizottság minden elvtársát is, hogy mindez az anarchia, a felfordulás bizonyítéka, a törvényesség durva

³⁶¹ Utalás Ana Paukerre és Vasile Lucára, akik amikor 1944 nyarán Moszkvában tartózkodtak, ellenkeztek a háborúból való kiugrást.

³⁶² Valójában Bethlen Béla, a Keleti Hadművelési Területek kormánybiztosa hozatta ki a kommunistákat. Lásd: Nagy-Vincze, 2004, 56–57.

megsértésének bizonyítéka, súlyos károkat okoz az ország, a rendszer hírnevének, rendőrállam és a visszaélések rendszerének képzetét kelti. Mindez a valóságra kell hogy ébresszen bennünket, mert a nyomozó és a vizsgálati hatóságok által használt módszerek nem voltak helyesek. I. Chişinevschi elvtárs a jelentés csak egy részét olvasta fel. Meg kell értsük, hogy az állambiztonsági szervek, mivel fiatal szervek, és tapasztalatlan fiatal embereket nevelnek, olyan, Berijától büzlő módszereket alkalmaztak, amiket a Szovjetunióban Abakumov³⁶³ bandája gyakorolt.

Most, amikor szabadon engedjük őket, hozzunk olyan intézkedéseket, ami kielégíti őket abban az értelemben, hogy sok megpróbáltatáson mentek keresztül. Nem is tudjuk, hogy min mentek keresztül, ezt is be kell látnunk. Olyan intézkedéseket kell hoznunk, ami a törvényesség megsértését, a visszaéléseket, a hiányosságokat megszünteti.

Egyetérttek Iosif Chişinevschi elvtárs következtetésével, de egy kicsit kiszélesíttem. Úgy vélem, hogy ha nem állítjuk lábra az ügyészség szerveit, ha az ügyészek – kezdve a főügyésztől – nem tudatosan végzik a kötelességüket, majd azt is félre lehet magyarázni. Bizonyos személyeknek, noha jogositványaik vannak, hatalmat adunk, de kényelmesek, úgy vélik, ha nem törődnek semmivel, nem sértik meg a törvényt. Ez azt jelenti, hogy az ország területén, ha sok ilyen magatartású személy lesz, illojális módon viselkednek a rendszerrel szemben, kárt okoznak az államnak, ha az erre illetékes szervek nem szüntetik meg a törvényteleniséget vagy a visszaélést, az ellenség erre rábukkan és kihasználja, összegyűjti a tényeket, tájékoztatja a sajtót, a külföldi jogvédő szervezeteket, és akkor arról kezdenek beszélni, hogy Romániában rendőrállam van. Pedig rendszerünk népi demokrácia, ahol az állampolgárok szabadságjogai szentek. Ez nem jelenti az ország ellenségeinek biztosított szabadságot. Minden alapunk megvan arra, hogy ebben a népi indíttatású rendszerben jól érezzék magukat, hogy ne féljenek attól, hogy az állam bármelyik funkcionáriusa rosszat tehet velük, mint ahogy nemrégén a Központi Vezetőség egyik gépkocsivezetőjével történt. A Belügyminisztérium két embere pisztolyt fogott rá, és arra kényszerítették őt, hogy vigye el őket. Ez azért van, mert nem ellenőrzik őket. Megbüntetésük suba alatt történt, de nagyobb hírveréssel kell ezt tenni, hogy a tömegek megértsék, hogy mi történik azokkal, akik hasonló dolgokat cselekszenek.

Le kell vonnunk mindebből a következtetéseket, mert számos jel mutat arra, hogy hiányosságok vannak ezen a területen. Az embereket nevelnünk kell arra, hogy tartsák be a törvényeket, és intézkedéseket kell foganatosítanunk a visszaélések ellen. Ez csak egy eset, de még számos ilyen van.

Constantin Pârvulescu elvtárs: Azt szeretném mondani, hogy az igaz, hogy felületesen dolgoztunk, de a párt érdeme, hogy alapos ellenőrzést végeztünk. Úgy vélem, hogy ez kockázatos. Gh. Gheorghiu-Dej elvtárs azt mondta, hogy a párt, amikor az alapos ellenőrzést elvégezte, arra a következtetésre jutott, hogy hiba történt. Nekem nem ez a véleményem. Jordáky és társai jó hosszú ideig, mivel magyar állampolgárok voltak, úgy tevékenykedtek, hogy nem tudtuk őket ellenőrizni.

Ha ez így van, kétségtelenül ez hiba volt. Ha ezúttal azt találjuk mondani, hogy pártunk az eljárást korrigálja, megszünteti az ellenük felhozott vádakat, azt hiszem, hogy ez nem lenne helyes. Erdélyben ebben az időben különös dolgok történtek. A magyar reakció nem véletlenül

³⁶³ Abakumov, Viktor Szemjonovics (1894–1954): szovjet belbiztonsági tiszt, 1941–43 között belügyi, majd védelmi népbiztos-helyettes, a katonai elhárítás főnöke, 1946-tól állambiztonsági miniszter, 1954-ben halálra ítélték és kivégezték.

vetette fel, hogy Erdély egésze vagy egy része,³⁶⁴ mert ennek volt ott egy bázisa. Ez a fajta sovinizmus most is létezik.

Jordáky Jakabbal együtt dolgozott. Nekünk nem volt lehetőségünk, hogy Erdély horthysta megszállása idején történeteket alaposan ellenőrizzük. Ha úgy gondolnánk, hogy nacionalista volt, hogy Észak-Erdély Magyarországhoz csatolásán fáradozott, de akkor volt ott, amikor már látta, hogy minden összeomlik, Teleki manőverei nem mentek odáig, hogy a Károlyihoz [*sic!*] kötődő Jordákyt eltántorítsa. Jordákyt nem tekintem ártatlannak ezzel kapcsolatban.

Gh. Gheorghiu-Dej elvtárs: Azt mondták Hagiuról,³⁶⁵ hogy légionárius volt, és bebizonyosodott róla, hogy nem igaz. Most azt mondod, hogy nincsenek bizonyítékaink, de Jordáky még sem tiszta.

Constantin Pârvulescu elvtárs: Voltak bizonyos kapcsolatai augusztus 23. után is, angol újságírókkal is. Nem értek egyet azzal, hogy minden bűnüket eltöröljük.

Gh. Gheorghiu-Dej elvtárs: Először is Jordáky és társai tevékenységét úgy tekintem, hogy az ő szempontjukból és nem az én, vagy a párt szempontjából, tevékenységük megfelelt nézeteiknek. Azt akarták, hogy Észak-Erdély Magyarországhoz kerüljön, a románok pedig azt, hogy Romániához. Pedig a bécsi szerződés³⁶⁶ után ez a dolog nem állt. Az akkori körülmények között, Jordáky másokkal együtt nem nyugodott, hanem megpróbálta Magyarországot a háborúból kivezetni. Ez nem sikerült nekik. Én azt kérdezem, ha ez sikerül nekik, rossz lett volna? Milyen erkölcsi alapon ítéljük el Jordákyt, miért nem ültetjük a vádlottak padjára a többieket is, akiknek más volt a felkészültségük, mint Jordákyé? Ő a magyar hazafi érzelmeinek megfelelően cselekedett. Nemcsak a magyar hazafinak megfelelően cselekedett, hanem ki akarta vezetni a háborúból Magyarországot, hogy az akkori általános érdekeknek megfelelően megkönnyítse a szovjet hadsereg, hadseregeink feladatát, akik a szovjet hadsereggel együtt harcoltak a németek ellen. Nagy lett volna az érdemük, hogy ha ez sikerül. Hogy mi volt a fejében, hogy milyen céllal tette ezt, azt nem tudhatom. Ő a nemzeti érzelmeinek megfelelően cselekedett. Nem tagadhatjuk, hogy nemzeti érzelmei voltak. Erdély ma már többé nem az Érisz almája, régebben az volt, és ez nem múlhatott el nyom nélkül az emberek tudatában. Még ma is vannak imitt-amott kifakadások. De a Szovjetunióban is voltak hasonló esetek, hát akkor főleg nálunk. Ezeket a dolgokat bonyolultságuknak megfelelően kell kezelni, tárgyilagosan, igazságosan. Nem támaszkodhatunk ezért arra, hogy ha nincs is adatunk, ha nem bizonyosodott be, nem ismerjük, mégis tételezzük, hogy van valami velük, és elítéljük őket.

A kérdést így felvetni, igazolná az állambiztonsági szervek által elkövetett visszaéléseket, az állam törvényeinek súlyos megsértését. De én nem érthetek egyet egy ilyen gyakorlattal. Ez elsősorban a párt számára lenne káros. Ezért tudniuk kell, hogy a párt határozott róluk. Amikor a párt fülébe jutott, akkor intézkedett, mivel az országot vezető erő. Kivizsgálta az ügyeket, intézkedett, s arra a következtetésre jutott, hogy igazságot szolgáltatassanak azoknak, akiket jogi bizonyíték nélkül ítéltek el. Az más dolog, amikor ellenforradalmi, illegális szervezetet hoznak létre, és nyíltan kiélezzik a nemzeti ellentéteket. Ez ellen harcolni kell, és ha nem sikerül, akkor elítéled. A Szovjetunióban is voltak ilyen esetek. Malenkov elvtárs mesélte nekem, hogy a németek visszavonulása után, egy baltikumai történész a német imperialista érdekek szellemében

³⁶⁴ Utalás a román–szovjet fegyverszüneti egyezmény 19. cikkelyére.

³⁶⁵ Constantin Hagiú a Mező- és Erdőgazdasági Minisztérium államtitkár-helyettese volt az ötvenes években.

³⁶⁶ A második bécsi döntésről van szó.

írt egy rasszista történelemkönyvet, melyben azt állította, hogy a német nép az ukrán testvére. Amikor a szovjet hadsereg megérkezett, és a szovjet rendet helyreállították, az biztos, hogy ezeket a kollaboránsokat elfogták és elítélték. Rögtön intézkedtek, hogy elítéljék ezt a történezt. Sztálin elvtárshoz fordultak a problémával, aki utasítást adott, hogy ne tartóztassák le, ellenkezőleg, azt mondta: „úgy dolgozzanak, hogy az illető megtagadja, amit írt, és egy jó történelemkönyvet írjon”. És így is történt. Tíz és száz hasonló esetet ismerünk.

Nálunk is vannak befolyásos magyar értelmiségiek, és az igazságtalanság jóvátételének a tényét nem kell elrejtenuünk, hanem a magyar értelmiség tudomására kell hoznunk, mégpedig azt, hogy az, aki az igazságtalanságok megszüntetésére intézkedéseket hozott, nem más, mint a Román Munkáspárt. Ha sovinizmust nyilvánítanak ki, akkor nincs más dolgunk, hogy harcoljunk ellenük. Mi Patrascanut nem azonnal, a kolozsvári beszéde után tartóztattuk le, hanem harcoltunk vele a Politikai Bizottság ülésén, határozatot hoztunk, de nem tartóztattuk le.³⁶⁷ Amikor kiderült, hogy valójában kicsoda, az más dolog, de bizonyítékokat szolgáltatunk. Én nem értek egyet Pârvulescu elvtárs érveivel.

Constantin Pârvulescu elvtárs: Egyetértek a javaslattal, ami a perre vonatkozik. Én csak annyit mondtam, hogy állambiztonsági szerveiknek nem volt lehetőségük a csoport egész tevékenységét ellenőrizni. Nem volt lehetőségük ellenőrizni, mégpedig azért, mert tevékenységük jó része nem a mi államunk területén történt. Nehézségeink abból származnak, hogy ezek olyan emberek, akik a magyar állam fennhatósága alatt dolgoztak, és akik magyar állampolgárok. Nem kezdték el ezt a dolgot rögtön, augusztus 23. után.

Erdély Magyarországhoz csatolásával kapcsolatos tevékenységük az angol törekvésekkel, azután pedig az amerikaiakkal összhangban történt, pontosan azért, hogy megakadályozzák Erdély Romániához csatolását. Amikor a párt tudomására jutott, igazságot szolgáltatott ebben a kérdésben. De fent kell tartanunk magunknak a jogot, hogy az augusztus 23. utáni tevékenységükben nincs-e olyan vonás, miszerint nacionalista tevékenységüket kémkedéssel végezték. Ha foglalkoztunk volna a kérdéssel, akkor bebizonyítottuk volna ezt.

Gh. Gheorghiu-Dej elvtárs: Foglalkozott vele a Politikai Bizottság egyik tagja.

Constantin Pârvulescu elvtárs: Javítani kell az apparátus munkáját, jólképzett káderekkel. Ez igaz az ügyészségre is, aminek kötelessége az ellenőrzés, hogy helyrehozzák a hibákat, és helyesen tájékoztassák a pártot. Egyetértek azzal, hogy ne használjuk a hajdani burzsoázia módszereit. Ezeket határozottan fel kell számolni. Én csak azért vettem fel a kérdést, mert bizonyos dokumentumokat nem tudtunk ellenőrizni.

Gh. Gheorghiu-Dej elvtárs: Szerinted az kell, hogy vezéreljen, és aszerint intézkedjünk, hogy az egyik vagy a másik mit mond, anélkül, hogy bizonyítékunk lenne rá?

Constantin Pârvulescu elvtárs: Éppen ezért mondom, ne jöjjünk elő azzal, hogy az egész kérdést ellenőriztük, mert nem volt erre lehetőségünk.

Gh. Gheorghiu-Dej elvtárs: A jogalap hiánya a bizonyítékok hiányához kapcsolódik. A nyomozati hiányosságok pedig az állambiztonsági szervekhez kötődnek. Tehát mivel bizonyítékok nem léteznek, ezért nincs jogunk, hogy elítéljük őket. Ha jövőben ilyen megállapításra jutunk, ez egy másik kérdés, de most a pártnak meg kell mondania, hogy kivizsgálta a kérdést és kijavította a hibát. Ami Észak-Erdély jogi helyzetét illeti az akkori körülmények között, hogy azt várjuk el Jordákytól, vagy más, Jordákyhoz hasonló szintű állampolgártól, hogy úgy beszéljen,

³⁶⁷ Utalás az RKP KB 1946. június 22-i határozatára, melyben elítélték Pătrășcanu „elhajlását”.

ahogy Mihalache³⁶⁸ beszélt volna, ez nehéz lett volna, mivelhogy Jordáky Észak-Erdély Magyarországhoz csatolását kívánta. Ma is ezt szeretné. Nekünk ezért internacionalista szellemben kell őt megnevelnünk, rámutatnunk, hogy itt szocializmust építenek, a szocializmus építésével erősítik a békét, és ott is szocializmust építenek, és egy szép napon olyan forma lesz található, hogy a határ ne az legyen, mint manapság. Mért ne mondhatnánk ezt a dolgot? És különben is az értelmiségiek fecsegnek különböző dolgokat, a nacionalista elemek meg spekulálnak, de ezeknek az értelmiségieknek kapcsolataik vannak, barátaik, miért ne nyerjük meg őket azal, hogy a párt helyrehoz egy igazságtalanságot. Miért ne mondjuk meg, hogy visszaélés történt és súlyosan megsértették a törvényt? Így kell néznünk a dolgokat. A Szovjetuniót nem zavarta, hogy ezt megtegye, és ez emberi tisztességükre válik.

Amikor elmondod a véleményedet, Pârvulescu elvtárs, légy meggyőződve igazunkról, s ne mondjál olyat, hogy fenntartásod van. Mert ha fenntartásod van a hasonló igazságtalanságokat elkövető az állambiztonsági szervekkel kapcsolatban, ez bátorítást jelent nekik. Mi pedig ilyet nem csinálunk.

Iosif Chișinevschi elvtárs: A Pârvulescu elvtárs által felvetett kérdésben én Gh. Gheorghiu-Dej elvtárral értek egyet. (Feolvas egy jelentést.) Az ügyiratok és az ellenőrző hatóság anyaga alapján nem lehet elítélni Jordákyt, még akkor sem, ha nagyon sok fekete folt lehet az életében. A beismerő vallomás alapján nem lehet igazságot szolgáltatni. Pârvulescu elvtárs háborgása ellenére, miszerint nem ellenőriztünk mindent, a bizonyítékok alapján én amelletl vagyok, hogy bocsássuk szabadon őket.

Gh. Gheorghiu-Dej elvtárs: Chișinevschi elvtárs javaslatát, és a hozzácsatolt jelentést, valamint érveit a Politikai Bizottság elé terjesztem szavazása. (A jelenlévő elvtársak valamennyien egyetértnek.)

Iosif Chișinevschi elvtárs: Mihail Sadoveanu ivadékaról van szó, akit tíz év börtönre ítélték, amiből hatot letöltött, mert 1945–46-ban ...³⁶⁹ inspektorátuson dolgozott, és információkat adott ki az állam biztonságára nézve. Az elítélt leánya levelében megírja, hogy súlyos beteg. Figyelembe véve, hogy már idős ember és hat év börtönt letöltött, támogatom a kegyelmi kérést.

Gh. Gheorghiu-Dej elvtárs: Egyetértek, hogy megkegyelmezzünk. Nem azért, mert idős, hanem mert ez a helyzet Sadoveanuval. (A jelenlévő elvtársak valamennyien egyetértnek.) Az első kérdésben hatalmazzuk fel Iosif Chișinevschi elvtársat, hogy intézkedjen a csoport szabadon bocsátásáról. Beszélgessen el velük, hogy ne menjenek el gyűlölettel a szívükben, gyengítsük ezt az érzésüket.

Ami Sadoveanu ivadékát illeti, szintén Iosif Chișinevschi elvtárs beszéljen vele, hívja fel, hogy ne adjanak újabb alkalmat a Securitaténak arra, hogy kövesse, zaklassa őt.

Alexandru Drăghici elvtárs: Ügynevezett burzsoá „politikuskokról” van szó, akiket letartóztattunk és fogva tartottunk. Egy részüket szabadon engedték, a munkatáborok felszámolásával kapcsolatos határozat alapján. Egy részük bent maradt, például Bejan,³⁷⁰ Anghelescu,³⁷¹

³⁶⁸ Ion Mihalache nemzeti parasztpárti politikusról van szó.

³⁶⁹ Az inspektorátus a jegyzőkönyvben nincs megnevezve.

³⁷⁰ Petre Bejan mérnök, 1935-ben a Hadügyminisztériumban, 1936-ban a Fegyverkezésügyi Minisztériumban volt államtitkár-helyettes, majd 1937. február 23. és november 14. között a miniszterelnökségen.

³⁷¹ C. C. Anghelescu 1935 és 1950 között a jászvásári egyetem tanára, majd a Xenopol Történettudományi Intézet és az Oktatási Minisztérium munkatársa.

akikkel kapcsolatban utasítást kaptunk, hogy ne bocsássuk őket szabadon és vizsgáljuk ki az ügyüket. A vizsgálatból semmi eredmény nem származott, nem tudunk mit csinálni velük, mert semmi különösebbet nem tudunk rájuk bizonyítani. Ennek alapján felvetődött a kérdés, hogy egy részüket, akik már idősebbek és nem jelentenek veszélyt, bocsássuk szabadon. Volt egy bizottság, amiben én is részt vettem, ami felülvizsgált minden egyes esetet. Egy részüket szabadon lehet engedni, a többi meg csak üljön tovább. Nagy részüket szabadon lehet bocsátani, de a többit még ellenőrizni kell. Túl sok ellenőriznivaló már nincs, mert már semmi terhelőt sem találunk, és ezért meg kell nézni, hogy mit csináljunk ezzel a kérdéssel.

Gh. Gheorghiu-Dej elvtárs: Terjesszék elő a listájukat a Politikai Bizottságnak.

Alexandru Drăghici elvtárs: Egyesek elég fiatalok és elég aktívak a börtönben. Ezeket helyezzük házi őrizetbe.

Emil Bodnăraș elvtárs: Én azt javaslom, hogy a Politikai Bizottság elvileg értsen egyet a javaslatlaltal, és terjesszenek elő egy listát.

Alexandru Drăghici elvtárs: Dumitrescu³⁷² legionárius parancsnok volt, államtitkár-helyettes a Kulturális Minisztériumban. Egy olyan típus, aki jelent valamit államunk biztonsága számára. Próbálkoztunk vele. Ez az ember tanulmányokat írt, és Iosif Chișinevschi elvtárs és Roller³⁷³ elvtárs azt az ötletet terjesztette elő, hogy helyezzük szabadlábra. Megpróbáltunk vele valamit csinálni, de ajánlatunkat nem fogadta el. Azt mondta, ígéretet tesz arra, hogy nyugton marad, ezért ellenőrzés alatt kell tartani. Nagyon tehetséges ember, de hát legionárius parancsnok volt. Most vizsgáljuk esetét, de ha a Politikai Bizottság úgy tartja, hogy helyezzük szabadlábra, hát helyezzük. Az a véleményem. Hogy helyezzük szabadlábra, hogy ne kelljen többet foglalkozni vele.

Miron Constantinescu elvtárs: *Hăbășești* című művében bebizonyította, hogy ott szláv település volt.

Iosif Chișinevschi elvtárs: Éveken keresztül dolgoztak a régészeink vele.

Gh. Gheorghiu-Dej elvtárs: Mihai-jal mit dolgozott együtt?

Iosif Chișinevschi elvtárs: Én megpróbáltam először tájékoztatni Drăghici elvtársat róla, mert az a benyomásom, hogy nem ismeri, aztán meglátjuk, hogy mit csinálunk vele.

Gh. Gheorghiu-Dej elvtárs: Constantin Popescu-anyaga van?

Alexandru Drăghici elvtárs: Apostol elvtársnál.

Gh. Gheorghiu-Dej elvtárs: Valami faluban élt, egy helységben, emberekkel. Nézzük meg, hogy mit mondanak róla az emberek. Nem kell annyiba hagyni a dolgokat, mert akik kapargatják a Popescu-kérdést, majd megpróbálnak körülötte hangulatot kelteni. Egyelőre nincsenek bizonyítékaink, nem tudjuk, mi van, de a pártnak meg kell tudnia.

Hagiu kérdésében kézbe vettük az ügyet, megnéztük, és igaz, hogy hat évig tartott. Én azt hiszem, hogy valaki beszélhetne vele magas szinten. Ha a vizsgálatot egészen alsó szintig lefolytatjuk, tudomást fog szerezni róla, és a fülébe fog jutni. Ha valaki például egy baráti ebédnél megsúgja neki? Moghioroș elvtárs, aki vele dolgozik. Például mesélhetne neki, persze nem a legionáriusokról, hanem az életről, meg hogy hogyan gondolkodik. Például azt mondhatná: „a pokolba ezekkel a legionáriusokkal, milyen ravaszok ezek”. S aztán várja meg, hogy hogyan

³⁷² Vladimir Dumitrescu régész, a bukaresti egyetem docense 1930 és 1945 között, a Totul pentru Țara mozgalom tagja volt.

³⁷³ Mihai Roller (1908–1958), a bukaresti Katonai Akadémiai tanára volt, a román sztálinista történetírás emblematisz alakja.

reagál. Kérdezze meg, hogy mi az álláspontja velük kapcsolatban, hogy miként nézi a dolgokat, hogy foglalkoztassa a kérdés, vagy nem? Mondja meg neki, hogy a legionáriusok két fronton tevékenykednek, egyrészt a dolgukat teszik, szabotáznak, másrészt itt és ott rágalmaznak... Hozza szóba, hogy az legyen a benyomása, hogy a rá vonatkozó vádak te visszautasítod, hogy megtudjuk, hogy hogyan gondolkodik.

Én nyíltan beszéltem Hagiival, megmondtam neki, hogy a párttal szemben nyíltan kell beszélnie, és lehet, hogy hibázott. Lehet barátilag, emberileg beszélni, hogy lássa, hogy te az embert keresed benne, akin segíteni lehet. Meg kell nézni a pártiratait, hol vették fel, ki vette fel a pártba, ki javasolta, ki ajánlotta, mióta párttag. Beszélni kell vele. Mert van valami a füle mögött. Sokaknak rálépett a farkára a Mező- és Erdőgazdasági Minisztériumban, úgy hogy lehet, hogy kitalál valamit. A légionáriusok kapcsolatot tartanak egymás között, azokkal is, akik börtönben vannak.

Bukaresti Állami Levéltár, az RKP KB titkárságának anyagai, 40/1955. csomó, 5–16. lapok, román nyelvű jegyzőkönyv. Közli: Minorități etnocolturale mărturii documentare: Maghiarii din România (1945–1955). (Ed.: Andreescu, Andreea – Nastasă, Lucian – Varga Andrea) Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnocolturală, Cluj, 2002, 818–825. (Fordította: Fülöp Mihály.)

80.

GYORSÍRÁSOS JEGYZŐKÖNYV PETRU GROZÁRÓL ÉS MÁRTON ÁRONRÓL FAZEKAS JÁNOS, KOVÁCS GYÖRGY ÉS MATAISZ PÉTER KÖZÖTT LEZAJLOTT TÁRGYALÁSRÓL

Bukarest, 1955. június 8.

Kovács György elvtárs: Amikor Grozát meglátogattuk, jelen voltak a csíki képviselők, Gál Ignác, László József, Farkas Lujza, Máthé Lajos, Szócs Teréz, Bățașă Ion, Mataisz Péter, Pop Teodor, Kovács György,³⁷⁴ Bobric Ion.

Helyetfoglaltunk és Groza elkezdte, hogy ő papfiú és egy ortodox társaság legrégebbi tagja úgy 45 éve. Elmondta, hogy az illegalitásban voltak vitái a kommunista párt egyes aktivistáival, akik 1933-ban nem értették meg, hogy az egyházi problémákat nem lehet adminisztratív úton megoldani. Utalt Petre Constantinescu-Iași elvtársra. Rámutatott, hogy ez határozottan vetette fel ezt a problémát, és ezért volt odatéve, hogy foglalkozzon vele, és hogy „pátriárkának” nevezik.

Beszélt Márton Áronról, s elmondta, hogy már régóta ismeri. Elmondta, hogy a felszabadulás előtt saját rokonai lenézték őt politikai nézeteiért és rokonszenvét is kinyilvánította irányába. 1941–42-ben antifasiszta prédikációkat tartott. Márton Áron iratsomóját kérte, elmondván, hogy ebben vannak beszédei is, de nem olvasott fel belőlük. Elmondta, hogy Károly kormánya³⁷⁵ le akarta tartóztatni [*Márton Áront*], de népszerűségére való tekintettel lemondtak erről.

³⁷⁴ A magyar nevek végig román helyesírással vannak írva.

³⁷⁵ I. Károly király kormányáról, az Antonescu-kormányról van szó.

A felszabadulás után Rădescu letartóztatási parancsot adott ki Márton Áron ellen, de ő [Groza] felelősségre vonta őt, rákérdezve, hogy milyen minőségben adta ki a parancsot. Azt válaszolta, hogy a belügyminiszter helyetteseként, de Groza utasítást adott a letartóztatási parancs visszavonására. Groza megmondta azoknak, akik le akarták tartóztatni Márton Áront, hogy tűnjenek el, mert a Rădescu-félék jönnek és mennek, de Petru Groza marad. Említette, hogy volt nála Márton Áron, és hogy általában jó kapcsolatban van a püspökkel.

Egy alkalommal Márton Áron a békeszerződéssel kapcsolatban megemlítette, hogy szegény székelyek ismét román uralom alá kerülnek. Groza elmagyarázta neki, hogy ő odaadná Erdélyt Magyarországnak, de sok román él itt; elmondta, hogy Dobruzsza és Bukovina ügyét öt perc alatt rendezte el, de a székelyekkel nincs mit csinálni, mert ők egy román tenger közepében vannak. Ezt még a békeszerződés megkötése előtt tárgyalták. Látván Márton Áron makacsságát, a probléma megoldása végett kapcsolatba hozta Lucával,³⁷⁶ de ki akarta téríteni őt a katolikus vallásból és csak később jött rá, hogy ez egy provokáció volt Luca részéről. Akkor történtek a templom- és keresztrombolások. Ezek a módszerek nem voltak méltányosak és kénytelen volt ezeket a problémákat felvilágosító munka révén megoldani. Elmondta, hogy személyes felvilágosító munkára van szükség, embertől emberig, mert ezt a problémát nem lehet adminisztratív módon megoldani.

Újból előszedte az iratcsomót, mutatva, hogy a békéért harcoló papok kérték Márton Áron szabadon bocsátását. Idézett egy részt az egyik kérvényből, mely azzal indokolta a kegyelemkérést, hogy Márton Áron a magyarság lelki vezetője. Ezeknek a kérvényeknek köszönhetően – mondta – volt Márton Áron szabadon bocsátva. Elmondta, hogy Márton Áron letartóztatásáig voltak nézeteltérések a katolikusok, reformátusok és unitáriusok között, de miután letartóztatták, ezek megszűntek, és most ismét jelentkeznek a konfliktusok.

Lucával kapcsolatban elmondta, hogy ő mindig is mondta neki, mikor a templom- és keresztrombolások voltak, hogy ez nem egy méltányos helyzet, de ő [Luca] nagyon makacs volt, és most, amikor leváltották a pénzügyminiszter tisztségéből, egész éjjel nála volt, Luka tönkre volt menve, és ő eszébe juttatta: előre megmondta, hogy ez lesz a vége, ha nem hallgat rá.

Miután szabadlára helyezték, Márton Áron azt mondta Grozának, hogy nagy felelősséget vállalt magára az ő személyét illetően. Erre Groza azt mondta, hogy az ő dák válla sokat elbír, többet, mint a Márton Áron hun válla. Elmondta nekik, hogy Márton Áron az egyházi javak visszaszolgáltatását kéri. Elmesélte, hogy volt Parhon professzornál Déván, meglátogatták a gyulafehérvári várat is, időközben megjelent Márton Áron, meghívta őket magához, s megkínálta őket borral. Nem mondott semmit sem azzal kapcsolatban, hogy ott miről beszéltek.

Mataisz elvtárs és jómagam kértünk szót, kifejezve véleményünket: tudjuk, hogy a párt és a kormány a jelenlegi helyzethez képest a legjobb intézkedéseket hozza, de el szeretnénk mondani, hogy nekünk Márton Áron jelenléte rendkívül sok helyi problémát okoz; példát is adtunk elmondva, hogy Márton Áron ott folytatja tevékenységét, ahol abbahagyta 1949-ben, hogy az emberek lelkiállapota megváltozott azóta, viszont Márton Áron nem változott meg. Rámutattunk, hogy nem tudunk tovább dolgozni azokkal a papokkal, akikkel eddig kollaboráltunk, mert Márton Áron máshova helyezi őket.

Groza azt mondta, hogy nem azért hívott, hogy utasításokat osztogasson nekünk, mert nincs rá joga, hanem csak egy egyszerű beszélgetésre. Búcsúzáskor elmondta nekünk, hogy azért volt szük-

³⁷⁶ Luka László/Vasile Luca – 1945–46-ban az Országos Demokrata Arcvonal főtitkára, az RKP PB tagja.

séges Márton Áron szabadlábra helyezése, mert azok, akik eddig a katolikus egyházat vezették, nem akarják ezt tovább folytatni, más szóval ez egy egyházi szükséglet volt.

1954 őszén meghívott ebédre magához néhány író. Ezek sokáig ültek nála, és ő tett néhány olyan kijelentést – tudtuk meg Hajdu Győző elvtárustól, az *Igaz Szó* szerkesztőjétől –, amely sokkolta az embereket. Azt mondta, hogy jól elrendeztük szegény Magyarországot. Jelen voltak még ezen az ebéden Mihai Beniuc, Balla Károly, Asztalos István, Horváth István, Nagy István, Majtényi Erik elvtársak. Ott volt az írók többsége.

Elmondta, hogy voltak félreértéseink a jugoszlávokkal, de néhány orosz tankot odaküldtünk, és a jugoszlávok ezt tisztelik.

Mataisz Péter elvtárs: Mikor megérkeztünk Grozához, azzal kezdte, hogy ugye tudjuk, hogy ő papfiú és vallásos, és van egy pap nagybátyja.

Aztán megemlítette, hogy 40 éve tagja egy ortodox szervezetnek, és többször felmerült, hogy ki kellene lépnie, de ő tag maradt. Petre Constantinescu-Iași elvtárs azt mondta neki, hogy nem maradhat tagja ennek a szervezetnek, de ő az asztalra csapott és rámutatott, hogy ez így méltányos. Szovjetunióbeli példákat hozott fel, azt, hogy ott is támogatják az egyházvezetőket. Elmondta, hogy annak ellenére, hogy ez volt P. Constantinescu-Iași elvtárs véleménye, odatettük miniszternek és most „pátriárkának” nevezik.

Azután elkezdett Márton Áronról beszélni. Érezetnli akarta, hogy ő járt közben szabadlábra helyezése érdekében, ő győzte meg a párt vezetőségét. Elmondta, hogy több kérvény érkezett be Márton Áron szabadlábra helyezését kérve, nemcsak a román ortodoxok, de a reformátusok részéről is. Azt mondták, hogy ő a magyarság egyetlen lelki vezetője. Groza hozzátette, hogy nem ő az egyedüli, mert vannak mások is.

Ki akarta emelni, hogy ő az, aki segítette Márton Áron szabadlábra helyezését, és hogy az elvtársak belátták, hogy ez szükséges. Elmondta, hogy ő volt az, aki mindig is tartotta a kapcsolatot az egyházi vezetőkkel, hogy ő régóta ismeri Márton Áront, és kapcsolatba hozta őt Lucával is, hogy az egyházi problémákról beszéljenek.

Később elmondta, hogy kiszabadulása után Márton Áron eljött hozzá, hogy megköszönje, amit érte tett, és azt mondta neki, hogy túl nagy felelősséget vállalt érte, mire ő azt válaszolta neki, hogy az ő válla széles, mert ő dák, szélesebb, mint Márton Áron hun válla, és többet is elbír.

Elmondta nekünk, hogy Márton Áron egy beszélgetésük alkalmával mondta, hogy a magyarok ismét román uralom alá kerülnek. Ő erre azt válaszolta, hogy ha Magyarország nem lenne olyan messze, könnyebben odaadta volna Erdélyt, ugyanúgy, ahogy tíz perc alatt elrendezte Dobrudzsa és Bukovina ügyét.

Elmondta, hogy Márton Áron antifasiszta, hogy a terror- és a zsidóüldözés ellen volt, mindenképpen be akarta bizonyítani, hogy demokrata. Én mondtam Kovács elvtársnak, hogy nem fogom kibírni ezt szó nélkül.

Miután Groza befejezte, elmondtam neki, hogy meg vagyok róla győződve, hogy a pártot nemes célok vezérelték, mikor meghozta ezt az intézkedést, de nekünk helyi problémáink vannak. Kolozsi elvtárs mondta nekem, hogy a kiszabadult Márton Áron megnehezítette a munkánkat. Groza azonnal elkérte a dossziét és azt mondta, hogy az általunk demokratáknak nevezett papok kérték Márton Áron szabadlábra helyezését. Mikor a papok meglátogatták Márton Áront, hogy köszöntsék, és egy demokratának nevezett is velük jött, azt mondta neki, hogy fogadja az üdvözlését, de vesse le a reverendát.

Mi kászálódni kezdtünk, mondva, hogy nemsokára indul a vonatunk. Ideadta [*Groza*] a kocsit, hogy vigyen ki az állomásra. Közben megkérdezte, milyen vallású vagyok. Mondtam, hogy a szüle-

im ortodoxok. Elmondta, hogy a székelyek katolikusok és jobban meg tudják érteni ezt a helyzetet. Elmondta, hogy nagyon népszerű, hogy egyszer egyedül ment egy községbe, az emberek felismerték, és kellett szóljon néhány szót valami ünnepségükön.

A képviselők nem voltak jó véleménnyel a hallottakról. Fel voltunk háborodva, mert nem számítottunk egy ilyen beszélgetésre. Egy kicsit haragudtam Kovács elvtársra, amiért ilyen beszélgetést szervezett és olyan képviselőket hozott ide, akik még kötődtek a valláshoz.

Groza azt mondta, hogy még sok pap van letartóztatva, akiket szabadlábra kell helyezni, mert a legfőbb egyházi személy Márton Áron volt, s ha őt szabadlábra helyezték, a többieket is szabadon kell eresztetni.³⁷⁷

Bukaresti Állami Levéltár, az RKP KB titkárságának anyagai, 45/1955. csomó, 6–9. lapok, román nyelvű jegyzőkönyv. Közli: Minorităţi etnoculturale mărturii documentare: Maghiarii din România (1945–1955). (Ed.: Andreescu, Andreea–Nastasă, Lucian–Varga Andrea) Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, Cluj, 2002, 831–834. (Fordította: Pató Attila.)

³⁷⁷ A többi elítélt lelkész csak az 1964-es országos amnesztia során szabadult.